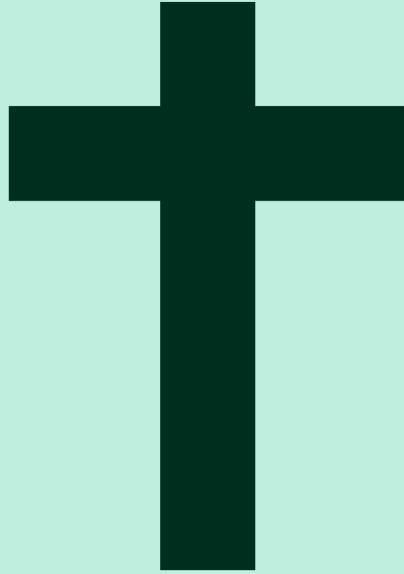

Nek Bible

Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of Papua
New Guinea

Nek Bible
Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of Papua New Guinea
Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek long Niugini

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nek

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 28 Dec 2024 from source files dated 31 Aug 2023
852e1e2e-4985-5348-9fba-a621d59eb829

Contents

Nek	1
Matayo	3
Maleko	69
Luka	109
Yoane	178

Nek Bible
New Testament portions in the Nek language of
Papua New Guinea

Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek
long Niugini

Nek Bible

New Testament portions in the Nek language of
Papua New Guinea

Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek
long Niugini

[nif]

Translation: 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Print publication, 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Web version
 © 2015, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem

yu ken givim kopi long narepela manmeri. Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long <http://tokplesbaibel.org>. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating.** Na tu, **yu no ken senisim Tok.**

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa. Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela.**

Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode>.

Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela.**

Table of Contents

Gĩngit manda kɨndem Matayoli youkuk Ama Wapmañ Yesu indañguk

Yesu en ama wapmañ Devit endok sambat

¹ Anutulɨ Yesu en Mesia * nɨmbɨ taleñguk endok soliilok kot sambat wɨn ñɨndɨñ: Yesu endɨ ama wapmañ Devit endok sambat, tɨmbi Devit endɨ Ablaamdok sambat.

² Ablaam wɨn Aisak endok beu, Aisak wɨn Jekop endok beu, tɨmbi Jekop wɨn Juda gɨta dal kwayañii endok besɨ.

³ Juda wɨn Peles gɨta Sela endok beset. (Menjettok koi Tama.) Tɨmbi Peles wɨn Heslon endok beu, Heslon wɨn Ram endok beu.

⁴ Tɨmbi Ram wɨn Aminadap endok beu, Aminadap wɨn Nason endok beu, Nason wɨn Salmon endok beu.

⁵ Tɨmbi Salmon wɨn Boas endok beu. (Meñlok koi wɨn Rahap.) Tɨmbi Boas wɨn Obet endok beu. (Meñlok koi Rut.) Tɨmbi Obet wɨn Jesilok beu,

⁶ Jesi wɨn ama wapmañ Devit endok beu.

Tɨmbi Devit wɨn Solomon endok beu. (Solomon meñ wɨn dama Ulielok tamɨn pakuk.)

⁷ Tɨmbi Solomon wɨn Reoboam endok beu, Reoboam wɨn Abia endok beu, Abia wɨn Asa endok beu.

⁸ Tɨmbi Asa wɨn Jeosafat endok beu, Jeosafat wɨn Jeolam endok beu, Jeolam wɨn Usia endok beu.

⁹ Tɨmbi Usia wɨn Jotam endok beu, Jotam wɨn Ahas endok beu, Ahas wɨn Hesehia endok beu.

¹⁰ Tɨmbi Hesehia wɨn Manase endok beu, Manase wɨn Amon endok beu, Amon wɨn Josaia endok beu.

¹¹ Tɨmbi Josaia wɨn Jeoiakin gɨta dal kwayañii endok besɨ. Nain wolonda Babilon nasili Islael amatam kaikan gĩngɨnembɨ, endok kwelan kuñgulok yanañgɨp ñañgɨliñ.

¹² Yesulok solii Babilon ña pakɨliñ, walinin bɨkap Yesu en indañguk endok kot sambat wɨn ñɨndɨñ: Jeoiakin wɨn Sealtiel endok beu, Sealtiel wɨn Selubabel endok beu.

¹³ Tɨmbi Selubabel wɨn Abiut endok beu, Abiut wɨn Eliakim endok beu, Eliakim wɨn Asol endok beu.

¹⁴ Tɨmbi Asol wɨn Sadok endok beu, Sadok wɨn Akim endok beu, Akim wɨn Eliut endok beu.

¹⁵ Tɨmbi Eliut wɨn Eleasa endok beu, Eleasa wɨn Matan endok beu, Matan wɨn Jekop endok beu,

¹⁶ Jekop wɨn Josep endok beu. Tɨmbi Joseptɨ tamɨn Malia tɨmbɨmbi, Malialɨ wakan Yesu apmɨñguk, koi Mesia kɨtɨañ.

¹⁷ Wɨndɨñda ama sambat Ablaamdok plon kusei kɨmɨpi bɨkap Devittok plon talelak wɨn 14, tɨmbi sambat wɨndɨñgangot Devittok plon kusei kɨmɨpi bɨkap Babilon ñañgɨliñ endok plon talelak wɨn 14, tɨmbɨ walinin ama sambat nombo inda-ta-bɨumbi, Mesia indañguk endok kunakunatsɨ wɨn bo 14got.

Yesu indaindanlok kasat

---

* **1:1:** Anutulɨ ama wapmañ no amatamñii epmehtok nɨ-mulehtok e-kwambɨñ da tɨm biñguk. Ama wolok koi Juda amatamdok manda plon wɨn Mesia, tɨmbi Grik manda plon Klisto kɨtɨañ.

18 Yesu Mesia indañguk wolok kasat wïn ñïndiñ. Endok meñ Malia Josepta giñgít wïlïmïñgïlïñ. Endi gama yakan nïm kuñïlïmbi, Dïndïm Woñdi kundit tïmbïmbi, Malialï gwañgwa mïnjïp tïñguk. Wïndiñ indañmïñguk wïn inda-dakleumbi,

19 giñgïtïñïn Josep endi biup nandïñguk. Gan endi ep tïndïn kindem kuñgukta siñgi mayek nïm mïup nandïñïpi, gitakan biup nandïñguk.

20 Wïndiñ tïmbepi nanandi kena ti-kuñïlïmbi, Wopum Anutuli añelo no ni-mulïmbi, lat plon indañmïmbi nïñguk, “Josep, ama wapmañ Devit endok komblin, dik ñïndiñ nandï: Malia gwañgwa mïnjïp tïlak wïn Dïndïm Woñ endoññan nanin, wala tïmbi dik en tanga tïmbep nïm mïswïñ.

21 Gwañgwa apmekak en wakan amatamñii yomjïlok toptop plon nanin epmekak, wala tïmbi koi Yesu kïtiukañ.” Añelolï wïndiñ nïñguk.

22-23 Wopumdi plofet ama no damañgan kuñguk endok man plon ñïndiñ indauktok eñguk,

“Nandañ. Wembe sim ama gïta gama nïm douñguk nolï gwañgwa mïnjïp tïmbi, gwañgwa apmïumbi, endok koi Emanuel kïtïnekalïñ.” ☆

(Kot wolok kusei wïn ñïndiñ, ‘Anutuli nïn gïta kulak’). Manda walï bien indauktok nepek wïndiñ Malialoñ indañmïñguk.

24 Tïmbi Joseptï dounan nanin mïlapi, Wopumdok añelolï molo manda nïñguk wolok tuop klembi tïñguk. Endi tamïn Malia nañgïlïmbi, ilnan ñañgïmïk.

25 Tïmbi endi wapat tamdok kuñgu gama nïm kuñgïmïknan Malialï gwañgwa apmïumbi, Joseptï gwañgwa wolok koi Yesu kïtïñguk.

2

Soliña nandï-tale amalï Juda amatamdok ama wapmañ komblin kanepi bïñgïlïñ

1 Elottï Juda amatamdok ama wapmañ paliñïlïmbi, Yesu gwañgwali Betleem it kwelan, Judia distrik wandïñ indañguk. Tïmbi soliña nandï-tale amalï maim lambïlak kandañ nanin bïmbi, Jerusalem it kwelan tombi

2 e-nandïmbi eñgïlïñ, “Gwañgwa Juda amatamdok ama wapmañ kuuktok indak endi kwet delok patak? Nïndi endok soliña maim lambïlaknan indaumbi kañbi, ‘Mïlelem tïñmïna’ embi kle bamïñ.”

3 Tïmbi ama wapmañ Elot endi manda wïn nandïmbi, nandum mïlatañguk, tïmbi amatam Jerusalem kuñgïlïñ gïtik endi bo wïndiñgangot tïñgïlïñ.

4 Tïmbi Elottï tapma ama biesï ba endïkñe manda nandï-tale ama kïti-semum bïumbi e-nandï tïmbi enguk, “Mesia endi it kwet delok sïnïk indauktok een?”

5 Eumbi tambane nïñgïlïñ, “Betleem it kwelan, Judia distrik kandañ. Neta, plofet ama nolï Anutulok manda no ñïndiñ youp biñguk patak,

6 ‘Betleem it kwet Judia kwelan, dikok kandañ telak dama no indambi, Islael amatamnai yanañgïpi yambi-dïkñeukak, wala tïmbi dik Juda it kwet damandama tañ dïwïn endok pïmbiñ nïm. Nïm sïnïk.’ ” ☆

7 Tïmbi Elottï manda wïn nandïmbi, soliña nandï-tale ama telak gitak entiañeum bïumbi, soliña walï dawanda sïnïk indañguk wolok en-nandï-kïlïñ eumbi ni-dakleñgïlïñ. Ni-dakleum nandïmbi,

⁸ Betleem ñaneliñdok en-mupi eñguk, “Sindi ñambi, e-lonji ti-kiliñ embi, gwañgwa w+n timbi indanekaliñ. Timbi indaumbi, nombo undane bim nanbim nandimbi, nak bo w+ndiñgangot ñambi, m+lelem tiñmetat.”

⁹ W+ndiñ eumbi, endi Jerusalem bimbi, Betleem ñañg+liñ. Telak plon ñañ+pi, solina maim lamb+laknan kandañ kañg+liñ wal+ bindambo inda-sembi, telak dama ti-semum ñambi, Betleem tomg+liñ. Tombimbi, solinali gwañgwa pakuk it wolok plon ña kwambiñ dam pakuk.

¹⁰ Palim kañbi, walenji kindem daumbi, sil+sil+ wopum sin+ik timbi,

¹¹ it wolok g+nañnan loñg+liñ. Lombi, gwañgwal+ meñat pal+mbi kañg+liñ. Kañbi m+lelem ti-ñ+mbi, nepek kusei kusei tuan loloñ mep biñg+liñ w+n jimbi, tim+it p+sapi, simba kindemda m+ñg+liñ. W+n gol wak+it tuk m+liñ kindem siñgin plon saplesaplelok, ba nepek m+liñ kindem sinjilok wandin m+ñg+liñ.

¹² Timbi Anutul+ doulat plon Elottok kandañ n+m undane ñaneliñdok molo manda enbimbi, endi telak tambon nolok isi kuseinan ñanepi ñañg+liñ.

Anutul+ Yesu gwañgwa t+ke-kamaiñguk

¹³ Solina nandi-tale amali ña-taleumbi, Wopumdok añelo noli doulat plon Joseptoñ indañm+mbi niñguk, “Ama wapmañ Elot endi mik amañii gwañgwa ñ+n lonjimbi w+li kimneliñdok en-mulepi t+lak. Wala timbi dik m+lapi, gwañgwa meñat yanañg+li+mbi, Isip kwelan pi ñambi, wandiñ kunekaliñ, nak undane bimbilok ganbetat wolok tuop.”

¹⁴ Eumbi, Josepti m+lapi, gwañgwa meñat yanañg+li+mbi, tim Isip kwelan ñanepi ñañg+liñ.

¹⁵ Ñambi, wandiñ pat-ta-kuumbi, Elotti sembiñguk.

Wopumdi plofet ama nolok man plon ñ+ndiñ indauktok eñguk, “Ñiñana Isip kwelan kuumbi kitiñmambi biñguk.” ✨
W+n manda wal+ bien indauktok wakan endi Isip kwelan ña kuñg+liñ.

¹⁶ Elotti solina nandi-tale amali juluiñ+it tiñm+ñg+liñ w+n ka-nandi-tombi, gimbit kolan timbi, mik ama en-mul+mbi, Betleem it kwelan ba kwet di+w+n ñasiñgan pakañ wandiñ ñañg+liñ. Ñambi, gwañgwa gwilat t+pet n+m makleñg+liñ w+n git+ik yand+pmum k+m-taleñg+liñ. Neta, solina nandi-tale amali Elotta ñ+ndiñ niñg+liñda timbi, “Ñ+ndi solina w+n ka-ta-b+inambi, gwilat t+pet t+lak.”

¹⁷ Nepek w+ndiñ indaumbi, plofet Jelemaial+ manda ñ+ndiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

¹⁸ “Rama it kwelan kwawa indaumbi, mano kwil+m wopum tañ.

W+n Resellok komblinñii endi gwañgwanjii git+ik k+m tale-sin+ik tañg+liñda kut-blambla eumbi,

bineliñdok en-busumbusuk ti n+m ka biañ.” *

¹⁹ Ama wapmañ Elotti sembiñgukta, Wopumdok añelo noli Joseptoñ Isip kwelan lat plon indañm+mbi niñguk,

²⁰ “Gwañgwa w+li kimbektok eñg+liñ endi ip git+ikkan k+m-taleñg+liñ, wala timbi dik m+lapi, gwañgwa meñat yanañg+li+mbi, Israel kwelan undane ñawit.”

²¹ Eumbi m+lapi yanañg+pi, Israel kwelan undane biñguk. Bi tombi,

✨ **2:15:** Hosea 11:1   * **2:18:** Jeremaia 31:15 Damañgan Resel w+n Jekoptok tam+n kuñguk, Josep git Benjamin endok meñjet. Juda amatamdi enda nandum endi endok menj+ wandin t+lak.

²² ‘Elottok niññañ Akelao endi beulok kinjan Judia distriktok ama wapmañ indambi yambi-dikñelak’ giñgit win nandimbi, kwet wandiñ ña kuupi misiñguk. Gan lat plon molo manda nandimbi, Galili distrik wandiñ ñambi, ²³ it kwet no koi Nasalet wandiñ ña pat-kuñguk. Plofet amalí Mesiala “Nasalet ama n+nekalíñ” eñgíliñda tímbi Josepti wandiñ ña papi kuñlímbi, manda wali bien indañguk.

3

Yoane tuk ii-sem kena tiñguk win endi Yesulok telak ti-dindimeñmiñguk

¹ Yesulí gama Nasalet it kwelan kuñlímbi, Yoane amatam tuk i-semliñguk endi Judia distrik wandiñ kwet sílanin kambaññan wandinnan ña kuñpi, amatam giñgit manda ñindiñ enguk,

² “Nain nim ombataumbi, Kunum Molomdi amatam gitik indañgan yambi-dikñeukak, wala tímbi síndi ti-pañgipañgilembi, ginañji tambanewit!”

³ Win Yoanelañgan plofet Aisaialí manda ñindiñ embi youkuk patak, “Kwet kambaññan sílaninnan ama noli ñindiñ kitílak, ‘Wopumdok telak ti-ñimbi, ti-dindime kena tiñmiñnekalíñ.’ ” ✧

⁴ Yoanelí plofet ama no nomik dasidasin kamel domdi tindin win dasimbi, boñgiunan bit gwílapití tembi pa kulíñguk. Tímbi endok nanañ win gotak gita bupit tuk koñgom kli ginañ nanin epi pa nalíñguk.

⁵ Tímbi Jelusalem it kwet ba Judia distrik ba Jodan tuk tombo tombonan nanin amatam asupgandi endoñ bimbi,

⁶ yomji e-jamilaumbi, Jodan tuknan ginan tambatambatok tuk i-semliñguk.

⁷ Tímbi endi Falisi ba Sadusi ama asup tuk inepi bum yambimbi, ñindiñ enguk, “Síndi ama manji manbenji malet upmat nomik. Anutulí kolanjilok tuan ombi-samepi tilak. Síndi nokoñ bimbi, ñindiñ nandañ ba, “Tuk inetamiñda, endok gimbit wílabane-kotnetamiñ”? Nanandinjí wali bien nim tilak!

⁸ Síndi ginañji tambaneñgíliñda, wolok tuom ep tindinji kindem wolok bien daut nimumbi kana!

⁹ Nim kañbi, ginañjilí manda juluhn ñindiñ eneliñ, ‘Níndi Ablaamdok sambatta tímbi kolandok kinjan nim tikenekamiñ.’ Nak sanba nandiwit: Anutulí gumañ eumbi, síndok kinjan kawat ñalí Ablaamdok sambat indanelíñ!

¹⁰ Kapinoño ipkan komba kuseinan kimikimilin patak, wala tímbi kombalí bien kindem nim pa laliyañ win gitik jinimbi, komba ginañ silok.

¹¹ Amatam diwisilí ginañji tambaneñgíliñ win sambinandinelíñdok nak tukgot i-samlet. Gan ama no siñgina kandañ indaukak endi Dindim Woñ git komba dindin i-samekak. Endi loloñ sínk, nak kambak ñandin ñalí kesi gwílap kiundíliñmettok tuop nim.

¹² Endi amatam kindem ba kolan ep danbepi tilak, win amalí plaua nanañ minjip git gwílap ep danbi, bien wisi-kopi, gwílap ba kilíkilíki siu dílak, windíñgangot ama wali kindesi epi, kolasi komba kimkim nimnat ginañ ep siu dínekalíñ.”

Yoaneli Anutulok Niññañ Yesu tuk iñmiñguk

¹³ Nain wolonda Yesulí Galili distrik bimbi, Jodan tuknan ña tombi, Yoanelí tuk iñmektok niñguk.

14 Gan Yoaneli Yesulok kusei ka-nandi-tombi, “Windiñ nim” embi, kimsip ñimbi niñguk, “Dik mek nak tuk i-nameñ ñak. Nitekta timbi nokoñ bilañ?”

15 Gan Yesuli tambane niñguk, “Man ñindiñgít nandi-nambi, nak elet windiñ tí! Windiñ tíñipi, Anutuli dindim kuñgula elak win tuopkan kimit-klendetamik.” Windiñ eumbi nandiñimbi, ginan tambatambattok tuk iñmiñguk.

16 Iñmi-taleumbi, wolongan tuk pawan lambi ipi kañguk win: kunum tombimbi, Anutulok Woñdi mambaip wandin endok plon piñmibi kañguk.

17 Kañlimbi, kunum ginañ nanin manda no ñindiñ kitiu piñmibi eñguk, “Ñine nokok niñana sinik. Nak ginañnalí en kasilembi, nandi-koñgom tíñmilet.”

4

Satandi Yesu ti-kuyuk tíñmiñguk

1 Yesuli tuk i-taleumbi, Satandi ti-kuyuk tíñmektok Dindim Woñdi en nañgílimbi, kwet kambaññan silaninnan ñañguk.

2 Nambi, tim sandap 40 nanañ gítik kimsip ti-talembi, nanañ gawat kuñguk.

3 Timbi ti-kuyuk amali endoñ bimbi niñguk, “Tikap dik Anutulok Niñañ sinik kulañda, kusaka timbi dakleuktok kawat ñi pakañ enbimbi, kinjan nanañ indawit.”

4 Eumbi, mandan wilambane-kopi tambane niñguk, “Anutulok mandan ñindiñ youyoulin patak, ‘Nanaññgot kuñgu nim mlak. Nim. No en Anutulok man mandan kimit-klembi tañgonelakta endi wakan kuñgunat tilak.’ ” ✧

5 Winaña Satandi Yesu nañgipi, Anutulok it kwet, Jelusalem, wandiñ ñambi, tapma it pendim malap plon lo kimpipi

6 niñguk, “Ale. Dik Anutulok Niñañ sinikta, dikopi ma pi! Nekta, manda ñindiñ youyoulin patak, ‘Anutuli añeloni gambi-dikñenelindok enbimbi, dikok piñda kisli gepmumbi, kawat noli kesika no nim youlekak.’ ” ✧

7 Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Nim. Manda nombo ñindiñ youyoulin patak, ‘Dik Molomga Anutu endok gambin inda-dakleuktok ti-kuyuk nim tíñmekañ.’ ”

8 Windiñda Satandi nombo nañgipi, kwet jañgin ombap sinik no wolok plon lo kimpipi, kwet gítik wolok gambin ba paman daulimiñguk.

9 Daulimbi niñguk, “Tikap dik naka milelem ti-nambi, nan-wowoñ timbetañda, nepenepek kalañ ñin gítik sinik dikok bi-gametet.”

10 Eumbi niñguk, “Satan, dik nambimbi ñau! Manda ñindiñ youyoulin patak, ‘Dik Molomga Anutu en noñganda milelem ti-ñimbi, kuñguña endok gíngit wilimekañ.’ ” ✧

11 Yesuli windiñ eumbi, Satandi kak bim ñaumbi, añeloli bim timbi platañgíliñ.

Yesuli amatam Anutulok kapmalnan kuñgula eni-daut ti-semguk

Yesuli Kunum Molomdok kenan kusei kimitkuk

12 ‘Yoane tikembi, it kwambiñ ginañ kimitim patak’ gíngit wali Yesulok pawañ ginañ piñmibi, nain wolondañgan endi Judia distrik bimbi, Galili distrik undane ñañguk.

13 Gan endi il kusei Nasalet wandin nim kuñguk, endi Kapaneam it kwelan pit mlilat timbektok wandin nambi kuñguk. It kwet win Galili tuk guaň baliliň patak. Kwet win sambat tippeton, win Sebulon git Naptali, endok kweset.

14 Plofet amali nepek indauktok enguk win inda-dakleuktok Yesuli Kapaneam nannguk. Neta, plofet Aisaiali nindin youkuk,

15 “Sebulon gita Naptali endok kweset, win Galili kwet, wandin amatam asupti kuaň, Judalok sambat endingot nim. Kwet win telak Galili tuk guaňnan nalak wandin patak, Jodan tuk tambon kandaň.

Amatam wandin kuaň enda nindin elet:

16 amatam yomjilok kilim ginaň kuaň
enda Anutuli enlok kolsalen wopum koi sale-semguk,
timbi kimbimlok gingit kuaň endok kandaň bo salenguk.” ✧

17 Yesuli wandin na tombi, kusei kimpipi, gingit manda nindin eu pinguk,
“Nain nim ombataumbi, Kunum Molomdi amatam gitik indaňgan yambidiknelak, wala timbi sindi ti-paňgipaňgilembi, ginaňji tambanewit!”

18 Timbi nain nola Yesuli Galili tuk guaň baliliňnan nanipi, pis tiatia ama tivet, dakwaya yambinguk, win Simon koi no Petlo, tim kwayaň Andlu. Endi guaňnan pis tiatia likset kop palimbi,

19 Yesuli yambim enguk, “Siti bimbibi, nak nep kle-kuumbi, nak ama tiatia kena san-daut ti-sametat.”

20 Eumbi, wolongan likset bimbibi, Yesu kle na en gita kuñgimik.

21 Timbi Yesuli yousi nanipi, ama dakwayaňgot tivet nombo ep timbi indaňguk, win Sebedilok ninaňiit Yakobo git kwayaň Yoane. Endi beset Sebedi git kikeň plon papi, pis tiatia liksi gilne-pakilin. Timbi Yesuli kitisemumbi,

22 wolongan beset git kikeň kak bimbibi, Yesu kle na en gita kuñgimik.

23 Timbi Yesuli Galili distrik tuop kle-gimbut kuñguk. Kuñipi, amatam it kiyauňji ginaň eni-daut ti-semibi, Anutuli amatam nittek yambidiknelak wolok gingit manda kindem eu pumbi, amatam jibat kusei kusei inda-semguk ep timbi kindem daňgilin.

24 Endi wandin timbimbibi, koi gingitti Silia provins tuop pindi daňguk. Timbi amatamdi jimbatsiat gitik endon yanaňgipi bingilin, win ama jibat ba pingip gawat kusei kusei inda-semguk, ba ama yal kolanjat, ba ama kim katap taňgilin, ba ama kesit kuňgulok tuop nim gitikkan endon yanaňgip bumbi, ep timbi kindem daňgilin.

25 Timbi amatam kimin wopum Galili nanin, ba Dekapolis, Jelusalem, Judia, ba Jodan tuk tambon kandaň nasi endi endon pa bimbibi kle kuaňgilin.

5

Kunum Molomdi amatam nitein yambidiknelak?

1 Timbi Yesuli ama kimin wopum kle kuňgilin yambimbibi, kwet kiminann lombi pipakuk. Pipalimbi, gwaňgwaňiili endon bim kimin timbimbibi,

2 kusei kimpipi, nindin eni-daut ti-semibi enguk,

3 “Amatam Anutulok dainan nisila nandum pimbiben tilak endi wakan Kunum Molomdi yambidiknelak,

wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakaň.

4 Ti-blamblae timbi mano ti-kuaň

endi wakan Anutuli en-busumbusuk ti-semekak,

wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakaň.

- ⁵ Kayombinembi kuañ
endi wakan Anutulí kwet gitik endok giñgit wisem-taleñguk win
kasilenekaliñ,
wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.
- ⁶ Anutulok dainan dindim kuneliñdok nandi-koñgom wopum tañ
endi wakan Anutulí ep timbi plap taumbi, wolok tuop tinekaliñ,
wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.
- ⁷ Nosiila ginañ busuk ti-semañ
enda wakan Anutulí windiñgot ginañ busuk ti-semekak,
wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.
- ⁸ Ginañji Anutulañgot biñmañ
endi wakan kunum ginañ ñambi, Anutu kanekaliñ,
wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.
- ⁹ Mik gimbit nain plon kulan busuk timbi indañ
endi wakan Anutulí 'wembe gwañgwanai' enbekak,
wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.
- ¹⁰ Amatam Anutulok man tañgoneañda timbi, mīlap kusei kuseili inda-
semlak
endi wakan Kunum Molomdi yambi-dikñelak,
wala timbi endi amatam diwin yapma kle-pakañ.
- ¹¹ Kwapme kwapme amatamdi sindi giñgitnai kuañda timbi kosi timbi
kolaumbi, mīlap kusei kusei sambi, julunīt manda kolan kusei kusei sindok
plon embi, siñgiñji siañ, nain wolonda sindi amatam diwin yapma kle-
pakañ.
- ¹² Neta, tuanji wopum kunum ginañ pat-samlak, wala timbi walenji
kindem daumbi, silisili tinekaliñ. Amatamdi plofet ama damañgan
kuñgiliñ endi bo windiñgangot mīlap kusei kusei ti-semmañgiliñ.”

Kunum Molomdok kapmainan nitek kulok?

¹³ Yesuli yousimbi, gwañgwañiila ñindiñ enguk, “Palañdi* kena tilak
wolok tuop sindi amatam gitiktok boñgipsinan windiñgangot tañ. Gan
palañdok koñgom pi-taleumbi, nek ñala bindambo koñgom dawik? Windiñ
tindilok tuop nim. Palañ wandin wali kena nimnat, win slak kwet plon
yalimulim ñaumbi, ama kesisili yali-pañgipmañ.

¹⁴ It kwet no jañginnan indañgan palimbi, nepek noli nim masipmek.
Windiñgangot sindi kwelalok amatam endok kolsalen.

¹⁵ Ama noli kolsalen pindopi, kambotti tapliwik ba? Nim a. Endi win
indañgan kimilimbi, it ginañnan pit mīlat tañ gitik endi koli sale-semlak.

¹⁶ Windiñgangot sindok kolsalenli amatam koli sale-semsemlok. Kusei
ñindiñda windiñ tilok: endi sindok kunditsi kindem ka-nandañda timbi,
Bepsi kunum ginañ patak en ni-kindem danekaliñ.”

¹⁷ Yesuli yousimbi enguk, “Sindi naka ñindiñ nim nandi-nambi enekaliñ,
'Anutulí endikñe manda Moselok kiinan kimit-nimguk, timbi plofet amali
manda nini-daut ti-nimgiliñ. Yesuli manda wakan wialettok indañguk.’
Sindi windiñ nim enekaliñ. Nak manda win wialettok nim indañgut,
tambo nak wolok kusei timba inda-dakleuptok indañgut.

¹⁸ Nak biañgan sinik sanba: kunum kwet patekamik tuop endikñe manda
youp bimbin pakañ wali gitik papat kwambiñ patnekalíñ. Win Anutulí
nepek indauptok elak win gitik gama nim indañlimbi, endikñe manda
lakat sinik noli bo no nim paitnekalíñ. Nim sinik.

* **5:13:** Palañ win monik manda plon sol.

19 Wíndiñda tìkap sîndi endikñe manda lakat sînik wandin no lapipi, amatamdi wíndiñgangot tîneliñdok eni-daut sem ti-semañ, Kunum Molomdi sînda nandum gîngitñiilok boñgîpsînan pîmbiñen silanin sînik tîlak. Gan tìkap sîndi endikñe manda gîtik tañgonembi, amatamdi wíndiñgangot tîneliñdok eni-daut sem ti-semañ, Kunum Molomdi sînda nandum gîngitñiilok boñgîpsînan loloñ tîlak.”

20 Yesuli yousîmbi enguk, “Dîndîm kuñgula nak ñîndiñ sanlet: endikñe manda nandi-tale ama gît Falisi ama endi endikñe manda youyoulin patak win gîtik kîmit-kle-kiliñ eañ. Tìkap sîndi ama win nîm yapma klembi, Anutu nîtek kuneliñdok nandîlak wîndiñ nîm kunekaliñda, sîndi Kunum Molomdok gîngitñii nîm indanekaliñ.

21 Sîndi ama damasîla manda ñîndiñ enienin win nandi-taleañ, ‘Dîk ama no nîm wîli kîmbekak. ✧ No en ama no wîli kîmbekakta, endi manda plon kîmittok.’

22 Gan natna ñîndiñ sanlet: no en nolla gimbit tîlakta, en manda plon kîmittok. Ba no en nol manda winjît nîmbi ni-suambatak, en wakan kadikñelok mîn wopum gînañ kîmittok. Ba no en nol ñîndiñ nîlak, ‘Dîk ama kamen sînik’, endi jîmbiñdok komba gînañ ni-muttok.

23 Wala tîmbi dîk tapma tîmbepi sisuetnan ña ipi, nokali nandi-kola tîgamek win nandi-sîwîtañda,

24 kak, nepenepeka sisuet kuseinan kîmîpi, dîndîmgan ña noka tîmbi indaumbi, en gîta manda e-sale tîmbi, not busuk tîndekamik. Wíndiñ tî-tale-bimek, kîndem ñambi tapma tîmbekañ.

25 Ba tìkap ama nolî manda plon gapîlep tîlakta, sîti telak plon yakan ñandemîk, wolondañgan plapkan sînik tambon tî-dîndîmelok manda en gîta eum dîndîm eukak. Nîm kañbi, ama walî kañ-dan amalok kiinan gapîlîmbi, kañ-danli bo tem dumanlok kiinan gapîlîmbi, endi gepmbi, it kwambiñ gînañ gapîlek.

26 Nak biañgan sînik ganba: dîk it kwambiñ gînañ papi, mînem ombî-mîlok een win ombî-taleumek gambiumbi pîukañ.

27 Manda ñîndiñ damañgan een win sîndi nandi-taleañ, ‘Dîk ama nolok tamîn gîta telak joñgo nîm kuukañ.’ ✧

28 Gan natna ñîndiñ sanlet: ama nolî tam no ka-galkta tîlakta, en wakan ikan enlok gînan nanandîn gînañ tam win en gîta telak joñgo kulak.

29 Wíndiñda tìkap dauka tombonli gep tiañeumbi, yomdok sîsoñ plon pi pîwîñ ñala dauka win gîtnei kopi, dauka tombongot kuukañ. Nîm kañbi, gwîlapka gîtik jîmbiñ gep kolîm pîuñ a.

30 Ba tìkap kîka tombonli gep tiañeumbi, yomdok sîsoñ plon pi pîwîñ ñala kak dombî kopi, kîka tombongot kuukañ. Nîm kañbi, gwîlapka gîtik jîmbiñ ñauñ a.

31 Tîmbi damañgan ñîndiñ pa eñgîliñ, ‘No endi tamîn kle-kolep tîlakta, wolo tuop kundit yout daklembi mîukak.’ ✧

32 Gan natna ñîndiñ sanlet: tam telak joñgo nîm kuñguk en slakan nîm kle-kokottok. Neta, ama no en tamîn wandin kle kolîmbi, wapai komblin tîkewîkta, ama walî tamîn wakît endok wapai komblin yom plon yapîlîmbi, telak joñgo kundemîk.

33 Sîndi ama damasîla ñîndiñgangot enienin win nandi-taleañ, ‘Dîk manda e-kwambiñ dañguñ win nîm maklembi tambîlekañ. Dîk Wopumdok dainan nepek nek tîndîlok e-top tîñguñ wolo tuop tîmbekañ.’ ✧

34-35 Gan natna ñindíñ sanlet: e-kwambiñda manda no ñim enekaliñ, wín kunum ba kwet ba Jelusalem wolok plon ñim enekaliñ. Ñindíñda: kunum gíñañ Anutulí pipapi, amatam yambi-díknélak, tímbe kwetti wín kesilok gembañ tímbe, kesi wolok plon kímítak. Tímbe Jelusalem wín Ama Wapmañ wopum endok il kwel.

36 Tímbe dík kumbañga sak bip ba satnin tímbe indauktok tuop ñim, wala tímbe kumbañgala bo ñim e-kwambiñ daukañ.

37 Ama noli nepek nola san-kaumbi, dándim gan tambanembi, ‘Oñ’ ba ‘Ñim’ ñinekaliñ. Tíkapi síndi mandanj tímbe kwambiñ danelíñdok nandañ wín Kolan Molomdok kandañ nanin bílak.”

38 Yesulí yousímbe enguk, “Síndi manda ñindíñ damañgan een wín nandi-taleañ, ‘No en ama nolok dai tímbe kolaukta, endok dai bo tímbe kolalok. Ba no en ama nolok man kwandai wíli gíloñmekta, endok man kwandai bo wíli gíloñmílok.’ ✧

39 Gan natna ñindíñ sanlet: ama no kolan tí-samumbi, tambon ñim ombíñmínekaliñ. Ñim síník. Tambon síndi ñindíñ tínekaliñ: tíkapi ama noli bunga tombon wílekta, tombon wíndíñgot wílektok tambaneñmekañ.

40 Ba tíkapi ama noli kiupíñga kasíleuktok manda plon gapílepi nandílakta, sauloñga wíndíñgot bíñmekañ.

41 Ba tíkapi ama noli kaikan gan-gíñgíñembi, nepenepelí wín kwet kímín noñgan † wolok tuop bembí ñañmeñdok elakta, dík kwet kímín típet wolok tuop bembí ñañmekañ.

42 Ba tíkapi ama noli nepek nola gan-nandí tílakta míkuañ, ba nepeka no nain dumangot tíke-kuup ganlakta nandíñmekañ.

43 Síndi damañgan ñindíñ een wín nandi-taleañ, ‘Dík nokala gíñañ kíndem tíñmekañ, tímbe kanjikkala nandí-kola tíñmekañ.’ ✧

44 Gan natna ñindíñ sanlet: kanjiksíila gíñañ kíndem tí-semnekaliñ, ba ama mílap kusei kusei tí-samañ enda Anutulí gwílam tí-semektok ñimolo tí-semnekaliñ.

45 Wíndíñ tíñípi, síndi kunum Bepsílok wembe gwañgwa kuañ wín indadakleukak. Neta, endí ama gítíkkán, wín ama kíndem mandan kímít-kleañ wakít ama kolan mandan wíkuañ enda gítík maim kolí sale-sembe, gwi nímut-semalak.

46 Tíkapi síndi ama gíñañ kíndem tí-samañ endañgot gíñañ kíndem tí-semnelíñda, nektok kuseila Anutulí tambon ombí-samek? Wín takis epep ama kolan ‡ endí bo telak wangangot kleañ wín!

47 Ba tíkapi síndi nosíilañgot not tí-semañda, kundítsí walí amatam díwín endok kundítsí nítek maklewík? Amatam Anutu ñim nandíñmañ endí bo wíndíñ ñim tañ ba?”

48 Yesulí wíndíñ embi yousímbe, dándim kuñgula manda eñguk wolok bien wín ñindíñ enguk, “Kunum Bepsílok gíñan nanandín ba ep tíndín wín gítík kíndem ba dándim síníkgot. Wíndíñda tímbe síndok gíñañ nanandínjí ba ep tíndíñjí bo gítík kíndem ba dándim síníkgot palekak.”

6

Gíñañ típtok kena nítek tílok

✧ 5:38: Kisim Bek 21:24, Wok Pris 24:20, Lo 19:21 † 5:41: Grik manda kesík yali ñañañ 1,000ndok tuop elak, wín Roma amalok mail noñgan ba 1.5 kilomita netepep. ✧ 5:43: Wok Pris 19:18 ‡ 5:46: Juda amalí takis epep amala nandum endí takis epñípi, amatam juluñtí tí-sembe, Judalok kanjiksí, wín Roma ama, not tí-semañ, wala tímbe endí Anutulok dainan ñanelíñdok tuop ñim.

¹ Yesulí yousímbe, gwañgwañiila enguk, “Síndí gínañjì tiptok kena tíñipi ka-kíliñ embi, amatamdok dausínan ep tíndínjì sambí-daklenelíñdok ním tinekaliñ. Ním kañbi, Besí kunum gínañ patak endí tuanjì tambon ním ombí-samek.

² Ama manjì manbenjì malet nomík endí it kiyau gínañ ba ipaka boñgípnan gíñgíli wopungan tíñipi, mínem nepenepek ama pímbíñesíla emañ, wín amatamdí kosí gíñgít tíke-lonelíñdok wíndíñ tañ. Nak biañgan sanba: endí tuanjì ikan kasíle-taleañ. Wala tímbe nain nola ba nola dík plap kena tíñipi, wíndíñ ním tímbekañ.

³⁻⁴ Dík ama pímbíñesí ep kímíliñipi, plap kenañga tílañ walí dausínan sembín palektok dík kíkka dínđímdí nek tílak wín kíkka kepmala ním nímbekañ. Tímbe Bepkalí nepek dausínan sembín indalak wín kalakta endí tuan ombí-gamekak.

⁵ Ama manjì manbenjì malet nomík endí it kiyau gínañ ba telak balambalak ba pañga indanan ipi, nímolo tínepi nandañ, wín amatamdí yambí-daklenelíñdok wíndíñ tañ. Nak biañgan sanba: endí tuanjì ikan kasíle-taleañ. Wala tímbe nain nola ba nola dík nímolo tíñipi, wíndíñ ním tímbekañ.

⁶ Dík nímolo tímbepe, dítnañgan doundou ika gínañ lombi, yamañga sipbi, Bepka kwet sembín patak enda nímolo tíñmekañ. Tímbe Bepkalí nepek dausínan sembín indalak wín kalakta endí tuan ombí-gamekak.

⁷ Amatam anutu juluñgan nímolo tí-semañ endí manda sílanin asup pinapi, ‘Nímolo ombapníla nandí-nímetak’ wíndíñ nandíñipi pa tañ. Gan síndí nímolo tínepi,

⁸ endok nímolonjíllok telal ním klenekaliñ. Síndí Bepsíla nepek nola gamañ ním ní-nandíñílimbi, nekta lonjíañ wín endí ikan nandí-talelak.

⁹ Wíndíñda nímolo ñíndíñ tinekaliñ,
‘Kunum Bepní, díkok koka wín gíñgíñgan tí-gamlok.

¹⁰ Dík amatam gítík níp tímbe gíñgítgai indambi,
kunum gínañ kuañdí mañga tañgoneañ
wíndíñgangot níndí kwelan ñolok tañgoneneñ.

¹¹ Dík nanañ sandap ñolok tuop nímíñ.

¹² Níndí amatamdí yom tí-nímañ wín bí-semamíñ,
wíndíñgangot dík yomní bí-nímíñ.

¹³ Dík tí-kuyuk plon ním nímbeiwíñ,
tambo kolandok kíinan nanin nípmíñ.’

¹⁴ Nandañ. Síndí amatam ep tíndínjì kolan wín bí-semnelíñda, Bepsí kunum gínañ patak endí bo síndok yomjì bí-samekak.

¹⁵ Gan, tíkap síndí amatam ep tíndínjì kolan ním bí-semnelíñda, Bepsí endí bo ep tíndínjì kolan ním bí-samekak.”

¹⁶ Tímbe Yesulí yousímbe enguk, “Ama man manbenjì malet nomík endí nanañ gítík kímísip tíñipi, dei blamblae ba tí-kolakola embi, nanañ kímísip tañ wín amatam dausínan inda-daklenelíñdok. Nak biañgan sanlet: endí tuanjì ikan kasíle-taleañ. Wala tímbe nain nola ba nola síndí nanañ gítík kímísip tíndílok telak kímít-kleñipi, wíndíñ ním tinekaliñ.

¹⁷ Dík nanañ gítík kímísip tíñipi, tuk imbi, kumbañga sak youlekañ.

¹⁸ Wíndíñ tímbeñda, dík nanañ kímísip tílañ wín Bepka kwet sembín patak en noñganlañgot inda-daklewíñ, amatamda ním. Tímbe Bepkalí nepek dausínan sembín indalak wín kalakta endí tuan ombí-gamekak.”

¹⁹ Tímbe Yesulí yousímbe enguk, “Kwelan ñolok kwínakam ba bapaptí nepenepek tímbe kolalak, tímbe kumbu amalí it wiapi, kumbu tañ. Wala

timbi sindi gwilaptok kenañgot timbi, nepenepesi tuan wopum kwelan ñolok pat-samektok nim ti-jumit tinekaliñ.

²⁰ Tambon sindi tuanj kndem win kunum ginañ pat-samektok ti-jumit tinekaliñ. Win kunum ginañ kwinakam ba bapapti nepek no nim timbi kolalak, timbi kumbu amali bo it wiapi, kumbu nim tian, wala timbi tuanj nim pailekak.

²¹ Kusei ñindiñda timbi windiñ tindilok sanlet: nepek nekta sinik nandum loloñ tilak walañgot ginañ nanandinjili pat-samlak.

²² Daut endi tipala nomik, endi piñgipnlok kolsalen. Tikap daukali kndem patakta, kolsalenli piñgipka ginañ gitik kol salelak.

²³ Gan, tikap dauka kolanla, piñgipka ginañ gitik kilime-patak. Windiñda timbi, tikap nepek gep kol salelok wali kilim indañgukta, biañgan kilim mulum ginañ kulañ.”

Anutu en noñganla kena tiñmilok

²⁴ Timbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enguk, “Kena gwañgwa silanin endi molom tipettok kena ti-semektok tuop nim. Windiñ timbekta, molomñin nola not ti-ñimbi tike-kwambiñ dambi, molomñin nola nandikunjit tamba, siñgi wilimek. Windiñgangot sindi nepek tipelat, win Anutu git minem kwilikwili, endok kena tineliñdok tuop nim.

²⁵ Wala timbi ñindiñ sanba nandiwit: sindi kuñgunjila ba gwilapsila nandimbi, nanañ tuk ba dasindasinji tuop pat-samlak wala nandi-bendi nim tinekaliñ. Biañgan sinik: nepek nek ñali bien sinik? Win kuñgunjili nanañ maklelak, timbi gwilapsili dasindasinji maklelak.

²⁶ Sindi monik yambi nandiwit: endi nanañ tipimbi met-na wisi-kot windiñ nim tañ, gan sindok Bepsi kunum ginañ patak endi ep towilak. Timbi nittek? Sindi monik endok pimbini ba? Nim a! Sindi endok loloñ sinik, wala timbi endi windiñgangot sep towilak.

²⁷ Ba sindoññan nanin ama nin ñali sinik kuñgunla nandi-bendi wopum tiñipi, kuñgun lakat nombo guma yousum ombatawik?

²⁸ Timbi dasindasinjila nekta nandi-bendi wopum tañ? Sindi pepekañgolalok paman klinan indambi pakañ win ka nandiwit: endi dasindasinjilok kena nim tañ,

²⁹ gan pamanji win kndem bien sinik. Nak wala ñindiñ sanlet: ama wapmañ Solomon endi dasindasin pamanat dasiñguk, gan endok pama win kli wolok paman nim makleñguk.

³⁰ Kli nepek pamanji mangan indambi, desa yañetambi bndip pilak win bo Anutu en dasindasinji emlakta, nittek timbi endi dasindasinji nim timbi inda-samek? Nanandi-kiliktiinji lakat nim pat-samlak ba?

³¹ Windiñda sindi nandi-bendi timbi, ñindiñ nim enekaliñ, ‘Nindi nanañ tuk nek ep na tinekamini?’ ba ‘Nindi dasindasin nek dasi kunekamini?’

³² Ama nindi Anutu biañgan en nim nandiñmañ endok ginañji ba nanandinjili nepenepek gitik wandindokgot pat-semalak. Timbi kunum Bepsi ñindiñ nandi-sam-talelak: sindi nepek gitik win nim pat-samekta guma nim kuneliñ, wala timbi nepek wala nandi-bendi wopum nim tinekaliñ.

³³ Sindi ginañ nanandinjili dama nepek ñala kimilim pat-samekak: sindi Anutulok giñgitiñ indam kumbi, dndim kuñgu kunekaliñ. Windiñ tinekaliñda, nepek diwin gitik wandin wali bo inda-samekak.

³⁴ Wala timbi sindi desa nek indauk wolok man nandi-bendi wopum nim tinekaliñ, win desalok giñgit. Sandap nolok mlap win sandap wolok tuop. Nim kañbi, yousimbi e-ta-ñaumbi mlatauk.”

7

Sindi amatamdi nek ti-samneliñdok nandañ, wíndiñgangot enda ti-semnekalíñ

¹ Yesuli manda yousimbi ñíndiñ enguk, “Sindi amatamdok ep tíndinjí kañ-danbi, endi kolasi wíndiñ ním enínekalíñ. Ním kañbi, Anutuli sinda wíndiñgangot ti-samek.

² Nekta, telak nítek plon sindi amatam yambi-dan ti-semañ, wíndiñgangot Anutuli bo sambí-dan ti-samekak. Tímbi kusei nítektok tuop sindi amatam yambi-dan ti-semañ, kusei wolok tuopkan Anutuli bo sambí-dan ti-samekak.

³ Dík nítek tímbi nokalok dainan kílíkílík mínam wín kalañ, gan dítnalok dauka gíñañ komba bem pakamlak wín ním ka-daklelañ?

⁴ Dítnalok dauka gíñañ komba bem wíndiñ patakta, nítek nokala ñíndiñ tuop nímbañ, ‘Notna, nak dauka gíñañ kílíkílík patak wín klewa lambí-gamek.’

⁵ Dík ama juluñgandok. Dama dítnalok dauka gíñañ komba bem patak wín kle-kopmek, síngi kíndem dei-kíliñ embi, nokalok dai gíñañ kílíkílík mínam patak wín kle-kolekañ.

⁶ Sindi nepek no Anutulok gíñgít wílimímín wín tikembi, kamotta ním emnekalíñ. Ním kañbi, kamotti undanembi, sínla sep saineliñ. Ba sindi sínlok kokomjí tuan lolon wín bítta ním emnekalíñ. Ním kañbi, bík kesísíli yali mína dam kotnelíñ.” *

⁷ Yesuli yousimbi, nímolo tíndíla ñíndiñ enguk, “Sindi nepek nola típíkañ wala ní-nandi tínekalíñ, tímbímbi nandi-samekak. Sindi nepek nola lonjímbi típíkañ wala lolonjí tínekalíñ, tímbímbi nepek wolok bien kanekalíñ. Sindi yaman wíwít tínekalíñ, tímbímbi Anutuli písat-sambí sep plaptaukak.

⁸ Wín kusei ñíndiñda: ní-nandiñ tuop nandi-semhlak. Lonjíñ tuop bien kañ. Yama wíkañ tuop yama písat-semekak.

⁹ Síndoññan nanin nindi níññañ nanañla eumbi kawat míwík? Nimbek nolí tuop ním.

¹⁰ Ba písla eumbi, malet no ním nanalok kíndem míwík ba? Wín bo tuop ním.

¹¹ Sindi ama yomat, gan nepenepek kíndem gwañgwa bísatsíla emneliñdok nandi-kíliñ eañ. Wíndiñda tímbi, sindi ñíndiñ síník nandíwít: Bepsi kunum gíñañ patak endi mek sapma klembi, nepenepek kíndem ama nindi enda ní-nandañ enda guma emekak.

¹² Sindi amatamdi nek ti-samneliñdok nandi-koñgom tañ, wíndiñgangot enda ti-semnekalíñ. Manda walí wakan endíkñe manda Moseli kímit-nímguk ba manda plofet amalí níni-daut tí-nímgíliñ wolok kusei tímbi inda-daklelak.

¹³ Sindi yama gik wandíñ lonekalíñ. Jímíñ ñañañlok yama wín wopum, tímbi telak jímíñ kandañ ñalak wín basakñanen, ba kesítí ñañañlok pañgítín, wala tímbi amatam asupgandi telak wín kleañ.

¹⁴ Gan kuñgu kwambíñ ñañañlok yama wín gik síník, tímbi kuñgu wandíñ ñañañlok telak wín bo típ tímbi gliñgliñnat. Wala tímbi ama noñgan noñgandiñgot telak yama wín kañbi, gíñañ loañ.”

Ep tíndinjílok bien walí kusasi tímbi daklelak

* **7:6:** Yesuli e-yout manda wíndiñ eñguk wín endi Anutulok gíñgít manda kíndem wala nandum tílak ama wandísi wala ním enendok eñguk.

¹⁵ Yesulí yousímbe enguk, “Plofet ama julunjuluñ enda yambi-kiliñ embi kunekaliñ. Endí sipsip busukñanen wandin nomik sindoñ bañ, gan ginañ nanandinjí wín kamot moyen sañan wandin: endí sep tímbe kolaneliñdok nandiñ.

¹⁶ Síndi endok ep tindiñjé ba kenanjilok bien kañbi, kusasi ka-dindim enekaliñ. Kuañgímdí mandañ bien nanalok lalilak ba? Ba gínjatté gip bien nanalok lalilak ba? Ním a.

¹⁷ Komba típitípin kíndem endí bien kíndemgot lalilak, komba kolan endí bien kolan lalilak.

¹⁸ Komba kíndem endí bien kolan lalilali wín ním patak, ba komba kolan endí bien kíndem lalilali wín bo ním patak.

¹⁹ Tímbe komba no bien kíndem ním laliumbi jínbím gíloumbi, komba ginañ silok.

²⁰ Wíndíñgangot síndi plofet ama julunjuluñ endok ep tindiñjé kañbi, kíndem kusasi ka-daklenekaliñ.

²¹ Amatam ‘Wopumna, Wopumna’ pa naniñ endí gítikkandi Kunum Molomdok gíñgít ním indambi kunekaliñ. Wín Bepna kunum ginañ patak endok man mandan tañgoneañ endíñgot kunum ginañ lonekaliñ.

²² Kunum Molomdi amatam yambi-danbekak wolonda asupté ñíndiñ nanínekaliñ, ‘Wopum, wín díkok kokala níndi plofet manda eñgímíñ, yal kolan ep kle-semgímíñ, tímbe kundit gembínat engano asup tíñgímíñ yañ!’

²³ Wíndíñ eumbi, ñíndiñ e-daklembi enbetat, ‘Síndi Anutulok endíkñe manda makleñgíliñ. Nak ním nandi-samlet. Síndi nambimbi ñawít!’ ”

²⁴ Yesulí yousímbe enguk, “No en manda gítik ñín san-talelet wín tíke-kulakta, endí ama nanandínat ñándin: endí il kíndilípi, ita mambi ilímbe, kawat ta kusei ginañ meli píumbi, gembínatkan youlí gílím da-taleñguk. Wíndíñ tímbe, il kíndit-talem palímbe,

²⁵ nain nola gwi gwam wopum síník it plon suañguk, tím sasaleli bo it pendit-tílalímbe, díñdam pakuk. Nekta, kawat ta kusei ginañ meli píumbi youlí gílím dañgukta ním gíloñguk.

²⁶ Gan no en manda gítik ñín san-talelet wín nandiímbe nandi-kímímmnelakta, endí ama kamen ñándin: endí il kíndilípi, ita kenanjat sílanin plon mambi ikuk. It kíndit-talem palímbe,

²⁷ gwi gwam wopum síník it plon suambi, kínanjat kíndilímbe, sasaleli bo it pendip yout mínjulímbe gílóm pímbi, lílíme-taleñguk.”

²⁸⁻²⁹ Yesulí amatam kímín wopum nanandi emguk, wín endí endíkñe nandi-tale amanjilí ení-daut tí-semmañgíliñ wolok tuop ním tíñguk. Ním, endí enlok man ba gembín plon ení-daut tí-sem tí-kuñguk, wala tímbe manda eu taleumbi amatamdi nandi-gítíñgítík tímbe, dambenji píumbi pakíliñ.

Ama Wapmañli gembín Juda amatamda daut semguk

8

Yesulí amatam asup ep tímbe kíndem dañguk

¹ Yesulí kwet jañgínnan nanin pí ñaumbi, amatam kímín wopumdi en kle ñañgíliñ.

² Tĩmbi ama no wanda kwambiñnat endi Yesuloñ bĩmbi, mĩlelem tĩñĩmbi nĩnguk, “Wopum, tĩkap dĩk nep kĩmĩlep nandĩlañda, guma jĩmbatna tĩmbi taleumbi, kĩndem dawa.” *

³ Eumbi, kii kot-suapi, ama wĩn tĩke-kambi nĩnguk, “Nak nandĩ-gamlet. Dĩk kĩndem da” eumbi, wolongan wanda kwambiñ walĩ pailĩmbi kĩndem dañguk.

⁴ Tĩmbi Yesulĩ ñĩndĩñ nĩnguk, “Nandĩlañ. Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola nĩm tĩ-semekañ. Nĩm. Dĩk ñambi, gwĩlapka tapma amala daulĩmĩmbi, jĩmbatka talelak wĩn gambi-dakleukak. Tĩmbi dĩk amatamdi wandañga biañgan ip talek wĩn gambi-nandĩnelĩñdok Moseli endĩkñe manda kĩmĩt-nĩmguk wolok tuop tapma tĩmbekañ.”

⁵ Tĩmbi Yesulĩ Kapaneam it kwelan ñañguk. Ña tombĩmbi, Romalok mik ama 100 endok telak damanjĩ endi Yesuloñ bĩmbi nĩ-gĩngĩnembĩ

⁶ eñguk, “Wopum, kena gwañgwana jĩmbat wopum indañmumbi, kii kesi dalandaumbi, piñgĩp gawat wopum nandĩmbi, ilan patak.”

⁷ Eumbi nĩnguk, “Ale, nak ña tĩmba kĩndem dautak.”

⁸ Gan mik amalok telak damanjĩlĩ tambanembĩ nĩnguk, “Wopum, nak ama piñbĩñenen, nĩtek dĩk nokoñ ilan bĩwĩñ? Dĩk mandañgot eumbi, kena gwañgwana kĩndem dawĩn.

⁹ Kusei ñĩndĩñda wĩndĩñ elet: lolonalok kapmalnan wĩn natna kulet, tĩmbi nokok kapmalnan mik ama dĩwĩn nolĩ kuañ. Tĩmbi nak nola ‘Dĩk ñau!’ nĩmbambi ñalak, ba nola ‘Dĩk bo!’ nĩmbambi bĩlak, tĩmbi kena gwañgwana ‘Kena ñĩn tĩ!’ nĩmbambi, kena wĩn tĩlak.”

¹⁰ Yesulĩ manda wĩn nandĩmbi nandĩ silĩkĩnembĩ, amatam en kle ñaĩngĩlĩñ endi ñĩndĩñ enguk, “Yakñesi! Sĩndĩ ama ñĩn kawĩt! Biañgan sanlet: endi Juda ama nĩm, gan endi nanandĩ-kĩlĩkti wopumnat! Nak Isael sĩndok boĩngĩpsĩnan nanandĩ-kĩlĩkti wandĩn nĩm kaĩgut.

¹¹ Nak ñĩndĩñ sanba: Kunum Molomdi kusei kĩmĩpi, amatamñii indañgan yambi-dĩkĩnembĩ, nanañ sina wopum tĩ-semekak, wolonda amatam asup kwet tuopnan nanĩn endi bĩmbi, Ablaam, Aisak gĩt Jekop en gĩta nanañ nanekalĩñ.

¹² Gan Anutulĩ Juda amatam dama gĩngĩtĩnii ep kasĩleñguk wĩn asup ep kleumbi, kĩlĩm gĩnañ piñbĩ, wandĩñ mano kwĩlĩm tĩmbi, manjĩ si-gĩlĩm danekalĩñ.”

¹³ Tĩmbi Yesulĩ mik amalok telak dama nĩmbi eñguk, “Dĩk ñau. Nanandĩ-kĩlĩkti tĩlañ wolok tuop inda-gametak.” Eumbi, wolongan sĩnĩk telak damalok kena gwañgwa jĩmbalĩ taleumbi kĩndem dañguk.

¹⁴ Tĩmbi Yesulĩ Petloloñ ilan ña loñguk. Lombi kañguk wĩn: Petlolok yapman tam piñgĩu komba dĩmbi, ipat plon dou-pakuk.

¹⁵ Tĩmbi Yesulĩ kii plon tĩke-kaumbi, jĩmbalĩ taleumbi, tam walĩ mĩlapi, nanañ tuk tĩmbi plaptañguk.

¹⁶ Maim piñbĩ, ama yal kolanjĩat asup yanañgĩpi, Yesuloñ bĩñgĩlĩñ. Bĩmbi, man mandalĩñgot yal ep kle-kopi, amatam jĩmbatsĩat gĩtĩk ep tĩmbi kĩndem dañgĩlĩñ.

¹⁷ Wĩndĩñ tĩngukta, endi plofet Aisailĩ kundit indauktok eñguk wolok tuop tĩnguk, wĩn ñĩndĩñ,

“Endi jĩmbat ba piñgĩp gawatnii nĩpma tĩkembĩ bem-nĩmguk.” ✧

Yesulĩ en kle-kuñgulok manda enguk

* **8:2:** Juda amalok nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ ñĩndĩñ pakuk: jĩmbat ba ep tĩndĩn dĩwĩn walĩ ama ep tĩmbi kilaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñasĩñgan ñanelĩñdok tuop nĩm. ✧ **8:17:** Aisai 53:4

18 Amatam asupti Yesu kle-gimbup palim yambimbi, gwañgwañiili tuk guañ tambon kandañ ñañalok eni-dikñeñguk.

19 Timbi endikñe manda nandi-tale ama noli Yesuloñ bimbimbi niñguk, “Endaut. Dembek dembek ñaukañ tuop nak gep kle-kuutat.”

20 Eumbi tambane niñguk, “Kamot moyen klinalok endi kwet tombañjiat, timbi monik endi bo isiat, gan Amalok Niñañ en il no nim palmilak.”

21 Timbi gwañgwañiiloñ nanin ama noli Yesu ñindin niñguk, “Wopum, nandi-namumbi, dama ña bepna kindit tapli-bimek bim gep kle-kuutat.”

22 Gan Yesuli niñguk, “Nim a. Ama ginañji tip kimkimin endi kindem nosi tike kimipi kinditnelin. Dikta bim, nep kle.”

Yesuli sasale wopumda manda nimbimbi biñguk

23 Timbi Yesuli kikeñ plon loubi, gwañgwañiili en kle ñambi loñgilin.

24 Timbi tuk guañ plon ñañilimbi, sasale wopum plapkan sinik pendipi, tuk munjulimbi, kikeñ kot tapliupi tiñguk. Gan Yesu enla dou kamalam pakuk.

25 Timbi gwañgwal Yesu timbi silikñeumbi niñgilin, “Wopum, nipmi plata! Kuñguni taleupi tilak.”

26 Eumbi enguk, “Nekta gembinji pumbi misiañ? Nanandi-kiliktinji lakat nim pat-samlak ba?” Wandin embi mlapi, sasale git tuk enombumbi, sasale biumbi, tukti busukñanen douñguk.

27 Timbi ama Yesu gita pakilin endi ka silikñembi eñgilin, “Ama ñin nitein sinik, ñala sasale git tukti mandan tañgoneamik?”

Yesuli ama tipet endok yal kolan kle-semguk

28 Galili tuk guañ tambon kandañ, Gadala nasilok kwelan, ama tipet yal kolanjiat endi sumnan pa kuñgimik. Endi ama sañasit sinikta timbi ama noli endi kuñgimiknan kandañ ñañambit tindilok tuop nim. Yesuli wolok ña tombimbi, ama tipet endi sumnan nanin pumbi, en timbi indambi

29 kitimbi niñgimik, “Anutulok Niñañ, dik nekta nindoñ bilañ? Kwelan kuñgulok nainni gama nim dumalañilimbi, kena gim nimepi bilañ ba?”

30 Bit kimin wopum no kambak mayañgan kuñipi, kwet minañ-pakilin.

31 Timbi yal kolan endi Yesuli nandi-semektok ni-giñginembi eñgilin, “Tikap dik nip kleup tilañda nandi-nimumbi, bit kimin da pakañ endok ginañji ginañ ña pina.”

32 Eumbi enguk, “Ale, pim ñawit!” Timbi wolongan yal kolan endi ama tipet yambik bimbi, bit asup endok ginañji ginañ ña piñgilin. Pumbi, bit gitik endi gembinat woñepi, kwet yaliup jilopi, jimbñ pumbi, tuk guañ ginañ tuk nañbi kim-taleñgilin.

33 Timbi bit ka-dikñe ama endi pim ñambi, it kwet wopumnan ña tombi, bittok kasat ba ama tipet yal kolanjiat kuñgimik endok kasat gitik amatamda ti-semgilin.

34 Wandinnda timbi amatam it kwet wopumnan kuñgilin gitik endi Yesu bi kañbi, kwesi bim ñauktok ni-nandumbi nandi-semguk.

9

Yesuli ama no kii kesi dalandan endok yomin bimbi, timbi kindem dañguk

1 Timbi Yesuli kikeñ plon lombi, tuk guañ tombo kandañ undane ñambi, enlok il kwelnan tomguk.

2 Timbi ama diwandi ama no kii kesi dalandan tañgonembi, endoñ biñgilin. Biu yambimbi, nanandi-kiliktinjilok kusei ka-nandi-tombi, ama

tañgo plon pakuk enda ñ+ndiñ niñguk, “Notna, waleña busukñeun: nak yomga g+ik bi-gamlet.”

³ W+ndiñ eumbi, end+ikñe manda nandi-tale ama d+windi wala nandum p+umbi, nis+ingan ñ+ndiñ eñg+liñ, “Ama ñal+ yom biñmektok elak endi Anutula en wandin eñ+pi ni-lakatalak yañ!”

⁴ Yesuli g+nañ nanand+nji ka-daklembi enguk, “Nekta g+nañji g+nañ nanandi kolan wandin ti-namañ?”

⁵ Anutuli gemb+in nim namumda, nak ama ñala ‘Yomga bi-gamlet’ ba ‘D+k m+lap, kes+tti ñau!’ w+ndiñ ni+mbambi, bien k+ndem indauk ba? Nim a!

⁶ W+ndiñda Amalok Niñañ kwelan ñolok yom bimbilok gemb+in palm+lak win nak ñ+ndiñ daut sametet.” Yesuli w+ndiñ embi, ama kii kesi dalandanla niñguk, “D+k m+lap, ipaka t+kembi, ikanan ñau!”

⁷ Eumbi, wolongan m+lap ipi, ipal t+kembi, ilnan ñañguk.

⁸ Timbi amatam kundit win kañg+liñ endi mis+mbi, Anutuli gemb+in wandin amala emguk wala ni-k+ndem dañg+liñ.

Yesuli yom ama g+ta yakan nanañ nañguk

⁹ Timbi Yesuli walinin pi ñañ+pi, ama no koi Matayo takis epep ilan kena ti-pal+mbi kañbi niñguk, “D+k b+mbi nep kle-kuukañ.” Ni+mb+mbi, wolongan m+lap kle ñañguk.

¹⁰ Timbi Yesu git gwañgwañii endi it g+nañ lo pipapi, nanañ nañg+liñ. Nañ+li+mbi, takis epep ama ba ‘yom ama’ * asup d+windi b+ yous+mbi, en g+ta nanañ yakan na-pak+liñ. Na-pal+ñ+li+mbi,

¹¹ Falisi ama d+windi win kañbi, nandum pi-s+nik taumbi, Yesulok gwañgwañii en-nand+mbi eñg+liñ, “Sandauts+ endi neta takis epep ba yom ama en g+ta nanañ nalak?”

¹² Yesuli manda win nand+mbi enguk, “K+ndesi endi gwasap amaloiñ nim ñañ. Win j+mbats+at endiñgot gwasap amaloiñ ñañ.

¹³ S+ndi ñambi, Anutulok mandan ñ+ndiñ youyoulin patak win pinapi, bien ka-daklenekaliñ, ‘Nak ama g+nañ busuk ti-semneliñdok nand+let, tapma ti-namañ wala nim.’ ✧ W+ndiñda nak yom ama en-tiañeutok indañgut, ama nis+la nandum d+ndim s+nik t+lak enda nim.”

Yesulok endaut manda komblin wak+it ep t+nd+n damanin win nim kiuttok

¹⁴ Nain wolonda Yoane tuk ii-sem kena tiñguk endok gwañgwañiili Yesuloñ b+mbi ni-nand+mbi eñg+liñ, “Falisi ama g+ta n+ndi nanañ k+misip pa tam+ñ, gan nitakta dikok gwañgwañgaili w+ndiñ nim pa tañ?”

¹⁵ Eumbi, Yesuli gwañgwañiili kusei nekta ep t+nd+n damanin nim k+mit-kleñg+liñ win eu dakleuktok eyout manda d+win eñguk. Eñ+pi, enla ba gwañgwañiilok plon ñ+ndiñ embi enguk, “Ama noli tam+n t+lakta timbi, sina m+n na-s+is+il+lak nain indaumbi, noliili k+ndem blandok telak kleñ+pi, nanañ k+misip t+neliñ ba? Wolok tuop nim. Gan ama win noliilok boñg+ps+nan nanin yapma t+ke-ñaumek, noliili blandok telak klenepi, nanañ k+misip pa t+nekal+ñ.”

¹⁶ Yesuli w+ndiñ embi yous+mbi enguk, “Ama noli dasindasin damanin dikñendikñen mambupmeupi sandum kusip komblin nim tikelak. W+ndiñ t+mbekta, dasindasin w+li+mbi, sandum kusip komblin wali ña titambi, dasindasin damanin tiañeum blañganeumbi, g+nañ wopungan s+nik indauk.

* **9:10:** Falisi amal+ amatam d+windi end+ikñe manda nim k+mit-kle-k+liñ eañg+liñ enda nandum yom ama t+ñg+liñ. ✧ **9:13:** Hosea 6:6

17 Tĩmbi wain tul komblin bo meme gwĩlap kawai gĩnañ nĩm wĩli gĩlolok. Wĩndĩñ tĩmbekta, wain tullĩ bendĩ wopum dambi, meme gwĩlap kawai tĩmbi tawa kolaumbi, wain kwelan lamĩt pi-talewĩk. Wala tĩmbi wain tul komblin wĩn gwĩlap komblin gĩnañ pa wĩli gĩlolok, tĩmbi nĩset tĩpelat kĩndemgot patemĩk.”

Yesulĩ tam jĩmbalat no gembĩnlĩ tĩmbĩ kĩndem daumbi, wembe sembisembĩn no tĩmbĩ mĩlakuk

18 Yesulĩ wĩndĩñ eñĩlĩmbi, ka-dĩkĩne ama nolĩ endoñ bĩmbi, kuañ kuseinan mĩlelem tĩñĩpi nĩnguk, “Wembana kombĩkan sĩnĩk sembilak. Gan wandin-gan dĩk bĩmbi, kĩka endok plon kĩmĩlĩmbi, kuĩgun nombo indaĩmun.”

19 Eumbi, Yesulĩ mĩlapi, gwaĩngwaĩnii gĩta ka-dĩkĩne ama klem ilnan ñanepi ñaĩngĩlĩñ.

20-21 Tĩmbi tam no tam jĩmbat † indaĩmĩ palĩmbi, gwĩlat 12 taleĩnguk endĩ enla ñĩndĩñ e-nandĩĩnguk, “Nak Yesulok dasindasingot tĩke-kautatta, kĩndem dautat.” Wĩndĩñ eñĩpi, endok siĩgi kandañ ñambi, dasindasin kusipgot tĩke-kaĩnguk.

22 Tĩke-kaumbi, undanem tam kaĩbi nĩnguk, “Wembe, waleĩga kĩndem dawĩn. Nanandĩ-kĩlĩktĩngalĩ gep tĩmbi kĩndem dalañ.” Tĩmbi nain wolondaĩngan tam walĩ kĩndem daĩnguk.

23 Tĩmbi Yesulĩ ka-dĩkĩne ama endok ilnan ña tombi yambĩĩnguk wĩn: amatam asup kĩmĩn tĩ-palĩmbi, dĩwĩsĩlĩ blandok kap pakĩuaktĩ pendĩlĩmbi, dĩwĩsĩlĩ mano tĩmbi, losala wopungan tĩngĩlĩñ. Tĩ-palĩm yambĩmbi

24 enguk, “Sĩndĩ mĩlapi ña-talewĩt. Wembe tip endĩ nĩm sembilak. Endĩ slak dou-patak.” Eumbi ka-kwalepgĩlĩñ.

25 Gan amatam ep kleum pawan pi-taleumbi, Yesulĩ wembe pakuknan lombi, kii plon tĩkeum mĩlakuk.

26 Tĩmbi kundit wolok gĩĩngĩttĩ kwet wolok tuop sapakĩneĩnguk.

Yesulĩ ama tĩpet dauset sipmĩsipmĩn gĩt ama no man sipmĩsipmĩn ep tĩmbi kĩndem daĩngĩlĩñ

27 Yesulĩ waliningan pi ñaĩlĩmbi, ama tĩpet dauset sisipmĩn endĩ siĩgi kandañ klembi kĩtĩmĩm eĩngĩmĩk, “Devittok Komblin, dĩk nĩta blan tĩ-nĩmĩñ.”

28 Yesulĩ it gĩnañ lo palĩmbi, ama tĩpet walĩ endoñ bĩngĩmĩk. Bĩmbi en-nandĩmbi eĩnguk, “Nak gumañ sep tĩmba kĩndem dandemĩk wĩn sītĩ nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-namamĩk ba?” Eumbi nĩngĩmĩk, “Oĩ, Wopum, wĩndĩĩngan.”

29 Eumbi, kiilĩ dauset tĩke-kambi enguk, “Nĩtek nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-namamĩk wolok tuop inda-samun.”

30 Eumbi, dautset tombĩmbi, kĩmĩsip manda kwambĩñ ñĩndĩñ enbi eĩnguk, “Sītĩ nepek ñĩn inda-samlak wĩn ama dĩwĩn nola nĩm enĩndekamĩk.”

31 Wĩndĩñ eĩnguk, gan endĩ ñambi, Yesulok gĩĩngĩt wĩn kwet wolok tuop e-sapakĩneĩngĩmĩk.

32 Ama tĩpet walĩ walinin pi ñaĩlĩmbi, amatamdĩ ama no yal kolanlĩ man tĩmbi sipmĩĩnguk wĩn Yesuloñ naĩngĩp bĩngĩlĩñ. Naĩngĩp bĩmbi,

33 yal kolan kleĩmĩmbi, man sisipmĩn endĩ kusei kĩmĩpi, manda eĩnguk. Tĩmbi amatamdĩ wĩn ka silĩkĩmbi eĩngĩlĩñ, “Dama Islael kwelan nepek ñandin no nĩm indaĩnguk.”

34 Gan Falisi amalĩ ñĩndĩñ pa nĩaĩngĩlĩñ, “Yal kolandok telak damanjĩlĩ gembĩ mĩmbi, yal kolan pa ep kle-semllak.”

† 9:20-21: Juda amatamdĩ nandum jĩmbat walĩ tam ep tĩmbi kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñasĩngan ñanelĩndok tuop nĩm.

Ama Wapmañi kena gwañgwañii molo manda enguk

Yesuli kena gwañgwa 12 en-tiañembi, kena taneliñdok molo manda enbi en-mukuk

³⁵ Timbi Yesuli it kwet wopum ba tip gitik kle-gimbulepi ñañguk. Ñañipi, amatam it kiyaunji ginañ eni-daut ti-sembi, Anutuli amatam yambidikiñelak wolok plon gñgit manda kindem eu pumbi, amatam jibat kusei kusei inda-semguk ep timbi kindem dañgiliñ.

³⁶ Timbi endi ama kimin wopum yambinguk win endi sipsip ka-diknenji nimnat ba ti-plaplaenji nimnat nomik kuumbi yabum mlataumbi blan ti-semguk. Blan ti-sembi,

³⁷ gwañgwañiila ñindiñ enguk, “Nanañ bien mepmettok asupgan pakañ, gan kena ama win lakatgot.

³⁸ Wala timbi sindi Anutu kena molom nimolo tiñmumbi, kena ama ep timbi indaumbi, kenan ginañ en-mulim ñambi, bien ep kimin kotnekalin.”

10

¹ Timbi endi gwañgwañii 12 kit-semum bumbi, yal kolan ep kle-semneliñdok ba jibat kusei kusei ep timbi kindem daneliñdok gemb enguk.

² Ama enmumulin 12 endok kosi ñindiñ: dama Simon koi no Petlo, timbi kwayañ Andlu, git Sebedilok niñaniit Yakobo gita kwayañ Yoane,

³ Filip git Batlomio, timbi Tomas git Matayo takis epep ama, timbi Yakobo Alifaialok niñañ git Tadaio.

⁴ Timbi Simon Selot * git Judas Iskalit en Yesu bola tiñmanguk.

⁵⁻⁶ Timbi Yesuli gwañgwa 12 wala wakan en-mupi, molo manda embi enguk, “Israel amatam endi sipsip pait-pakañ wandin, wala timbi sindi endoñgot ña yambinekalin. Sindi Samalia amatam endok isi kwesinan nim lonekalin, ba amatam Judalok sambat nim endoñ nim ñanekalin, Juda amatamdoñgot ñanekalin.

⁷ Ñañipi, gñgit manda ñindiñ eninekalin, ‘Kunum Molomdi amatamñii yambidikiñelak win inda-dakleup tilak.’

⁸ Timbi jibatsiat ep timbi kindem danekalin, ba kimkimin ep timbi mlatnekalin. Wanda kwambinjiat ep timbi gilita-semnekalin, ba yal kolanjiat ep kle-kot-semnekalin. Gemb samsamin win tuan nimnat, wala timbi sindi kena tuan nimnat kenane-semnekalin.

⁹⁻¹⁰ Ama kena tilak enda tuan mlak, wala timbi sindi ñanepi, minem gimmin ba satnin nim mep ñanekalin. Sindi liksi nim tañginekalin. Timbi kiupi tipet wakit kesisi gwilap ba toña youtilok nim mep ñanekalin.

¹¹ Sindi it kwet wopum ba tip nolok ba nolok lonekalin, wolonda ama kindem noli not ti-samektok e-lonjambi en-nandi tinekalin. En-nandi timbimbi, nisi inda-dakleumbi, en gita ñambi, wandin patnekalin tuop endok ilnangot dou mlak tinekalin.

¹² Endok ilnan loñipi, amatam ñindiñ eninekalin, ‘Busuk sindok kandañ palekak.’

¹³ Tikap it wolok ginañ pakañ endi not ti-samnekalinda, busuk wali endok kandañ palekak. Nimda, Anutu ni-nandumbi, busuk win yapma tikeukak.

* **10:4:** Selot ama endi Roma nasili Juda amatam yambidikiñegilin win endok kwelan ep kleu ñaneliñdok nandimbi, mik ti-semgiliñ.

14 Tikap it ba it kwet nolok ama noli not no nim ti-sammelinda ba mandanji no nim nandineliinda, yambinekalin. Yambinep tindi, dausinan kesisi plon kwilin sapak wit sapleum piumbi, 'Anutul siingi wit-nimlak' windi sambi-nandi-daklenekalin.

15 Nak biantan sanba nandiwit: Anutul amatam yambi-danbekak wolonda it kwet sinda siingi wit-samnekalin endok kolanji wolok tuan wali amatam kolan papait nindi damaigan Sodom git Gomola it kwelan kuñgili endok kolanjilok tuan makleukak." †

Yesulok gwañgwañii endi amatam yambi-kilin embi kulok

16 Yesuli yousimbi enguk, "Nandañ. Nak amatamdoñ san-mulam nambi, kanjknailok boñgipsinan kunekalin. Endi kamot moyen sañan wandin, timbi sindi sipsip gembinjini mnat wandin. Endi sep timbi kolanelindok nandañ, wala timbi sindi nandi-kilin timbi kuñpi, yom nim tinekalin. ‡

17 Sindi ama yambi-kilin embi kunekalin. Endi manda plon sep kimtnelindok ama biesilok kisinan sapilimbi, it kiyaunji ginañ sep waipnekalin.

18 Endi naka timbi ama wapmañ ba ka-dikne ama endoñ mandala sanañgiliimbi, telak inda-samumbi, giñgit manda kindem en ba diwin Juda ama nim enda bo enekalin.

19 Mandala sep nañlimbi, 'Nek enetamiñ, ba manda telal nitek plon enetamiñ' wala nandi bendi wopum nim tinekalin. Neta, manda plon ilimbi, wolongan Anutul manda eelok daut samumbi enekalin.

20 Manda enekalin win sinlok nim. Win Bepsi enlok Dindim Woñ endi sep timbi pañgitaumbi enekalin.

21 Ama diwin nak nim nep kleañ endi dasii ba kwayañjii nandi-kilikti namañ win kanjknailok kisinan yapipi, yandipmi kimnelindok. Ba besii diwindi gwañgwañji bisat windiñgangot ti-semnekalin. Timbi wembe gwañwali menjii bepsila windiñgot kanjik ti-sembi, amali yandipmi kimnelindok enekalin.

22 Timbi nokok giñgitnai kuañda timbi amatam gitikti nandi-kunjita wopungan ti-sam ti-kunekalin. Gan no en mlap wandin indañmekak tuop nep kwambiñ dambi nim nambiukak, endi wakan Anutul kuñgu taletalen nmnatnan tike-kimilekak.

23 Timbi it kwet nolok nasili mlap kusei kusei samnekalinda, it kwet nolok pimbi ñanekalin. Nak biantan sanba: sindi Isael it kwet patak tuop kenanji gama nim timbi taleñlimbi, Amalok Ninañ en bi tombekak."

Yesulok gwañgwañii endi Anutu en noñganla misinimlok

24 Yesuli yousimbi enguk, "Mlaptok kandañ nak ñindiñ sanlet: gwañwali nindaulin nim makle-patak, timbi kena gwañgwa silanin endi molomñin nim makle-patak.

25 Wala timbi amali nindaut ba molom mlap nitek ti-semnekalin, windiñgangot gwañgwan ba kena gwañgwanla ti-semnekalinda, wala endi manda nmnat. Endi naka Belsebul nangilin, win Satan. Sambatsiilok kumbamla windiñ nñgiliinda, nitek timbi sambatnai nim san-kolakolae sinik ti-sammelini?

26 Gan amala nim misinekalin. Nepek sembin patak win sindi amatam enbi tawaumbi, ba manda sembin gitik win eu inda-dakleukak.

† 10:15: Sodom git Gomola nasilok timipmle wandin wala Anutul ep siu diñguk. (Stat 18:17-19:29)

‡ 10:16: Grik manda plon Matayoli manda win ñindiñ youkuk, "Sindi malet nandi-daklenat ba mambaip yom nmnat wandin kunekalin."

²⁷ Manda tim sɪnlaŋgan sansanɪn wɪn maim plon amatam gɪtɪk enɪ-dakle-semnekalɪñ, ba manda janjat sanlet wɪn indaŋgan e-kolɪ pɪukak.

²⁸ Sindɪ amatamda nɪm mɪsɪnekalɪñ. Endɪ gwɪlapsɪŋgot wɪpi, gɪnaŋjɪ tip wɪwɪttok gembɪ nɪm pat-semhlak. Gan Anutu endɪ gwɪlap gɪt gɪnaŋ tip nɪset tɪpelatkan ep munjulɪm jɪmbɪñ pɪndemɪktok gembɪ palɪmlak endañgot mɪsɪnekalɪñ.

²⁹ Monɪk tipnam tɪpet mɪnem kwandai gɪmɪn noŋganlɪŋgot tuatuan, gan noŋgan piulekta, sɪndok Bepsɪlɪ wɪn nandɪ-talelak. Endɪ monɪk kambak wandin yambɪ-dɪkñelakta,

³⁰ sɪndɪ bo sambɪ-dɪkñelak, tɪmbɪ kumbanjɪ saktok kunakunat wɪn bo nandɪ-talelak.

³¹ Sindɪ Anutulok dainan loloŋ sɪnɪk, monɪk tiptip asupgan yapma kleañ, wala tɪmbɪ amatamda nɪm mɪsɪnekalɪñ.

³² Sindɪ amalok dausɪnan ‘Nak Yesulok gɪŋgɪt kulet’ wɪndɪñ e-dakleañ, nak bo wɪndɪŋgangot kunum Bepnalok dainan sɪnda nɪ-dakleutat.

³³ Gan sɪndɪ naka amalok dausɪnan ‘Nak nɪm nandɪñmɪlet’ eañ, nak bo wɪndɪŋgangot kunum Bepnalok dainan sɪnda ‘Nak nɪm nandɪ-semlet’ eutat.”

Yesulok sambalɪlɪ mɪlap bembɪmbɪ, no en epmɪ plap taukak enda tuan palmekak

³⁴ Yesulɪ yousɪmbɪ, gwaŋgwaŋiila ñɪndɪñ enguk, “Sɪndɪ ñɪndɪñ nɪm nandɪ-namnekalɪñ, ‘Endɪ kwelandok mik gɪtɪk tɪmbɪ taleupi indañguk’. Nak mik tɪmba taleuktok nɪm indañgut. Nɪm. Nak kakit nomɪk

³⁵ amatam ep tambɪleptok indañgut. Wɪndɪñda ama nolɪ beula kanjɪk tɪñmumbɪ, wiulɪ meŋla kanjɪk tɪñmum, tamɪnlɪ nambɪn tamla kanjɪk tɪñmekak,

³⁶ wɪn ama nolok sambalɪlɪ endɪ endok kanjɪkñii tɪnekalɪñ. ✧

³⁷ Nandañ. Ama no en gɪnaŋlɪ nak nep kasɪlelak, gan gɪnaŋlɪ meŋ ba beu ep kasɪle-sɪnɪk talakta, nandɪñmam tuop nɪm tɪ-namlak. Tɪmbɪ ama no gɪnaŋlɪ nak nep kasɪlelak, gan gɪnaŋlɪ wemben ba gwaŋgwan kasɪle-sɪnɪk talakta, nandɪñmam tuop nɪm tɪ-namlak.

³⁸ Tɪmbɪ ama no kloŋbalɪ nɪm bembɪ nep kle-kulakta, enda bo nandɪñmam tuop nɪm tɪ-namlak.

³⁹ Ama no kuŋgun enlok biñmɪlak, endok kuŋgun pailɪmekak. Gan ama no naka tɪmbɪ kuŋgun bi-namlakta, endɪ kuŋgun taletalen nɪmnat indañmekak.”

⁴⁰ Yesulɪ yousɪmbɪ enguk, “No en sɪnda not tɪ-samlak, endɪ naka not tɪ-namlak, tɪmbɪ no en naka not tɪ-namlak, endɪ Anutu nan-mukuk enda not tɪñmɪlak.

⁴¹ No en plofet ama no endok kenanla tɪmbɪ not tɪñmɪlak, enda Anutulɪ plofeta tuan kɪndem mɪlak wɪndɪŋgangot mɪukak. Tɪmbɪ no en ama dɪndɪm no endok dɪndɪm kuŋgula tɪmbɪ not tɪñmɪlak, enda Anutulɪ ama dɪndɪmla tuan kɪndem mɪlak wɪndɪŋgangot mɪukak.

⁴² Sindɪ gɪŋgɪtnai kosɪ nɪmnat ñɪn endoŋñan nanin no ka-nandɪwɪt. Nak biaŋgan ñɪndɪñ sanlet: no en ama wolok kusei ka-daklembɪ, plap tɪñmɪlak ba tukgot gɪpi mɪlak endok tuan wɪn biaŋgan Anutulɪ kɪmɪlɪm palmekak.”

11

¹ Yesulɪ gwaŋgwaŋii 12 wɪndɪñ enɪ-dɪkñe-sem-talembɪ, walinin pɪ ñambi, Juda amatam enɪ-daut tɪ-semɪ, gɪngɪt manda kɪndem enbektok it kwet pakɪlɪñnan ñañguk.

Yesu en Juda amalok ama wapmañ ba nım wala gınañ tıpet tıñgılıñ

Yoane tuk ii-sem endi Yesulok telak dama tıñmıñguk

² Tımbi Yoane tuk ii-sem kena tıñguk en it kwambıñ gınañ kımılım pakuk. Papi, Yesu Mesialı kundit kusei kusei tıñguk wolok gıñgıt nandıñgukta, gwañgwañii dıwın en-mulım Yesuloñ ñambi,

³ ñındıñ nıkañbi eñgılıñ, “Anutulı ama nı-mulım bı-nımehtok een wın dık wakan ba? Ba nola mandı-ta-kunekamıñ?”

⁴ Eumbi, Yesulı tambanem enguk, “Sındı undane ñambi, kunditna dausılı kañ ba pawanjılı nandañ wolok kasat Yoanela ñındıñ tıñmınekalıñ:

⁵ dausı sipsipmın endi deiañ, kesıt nım kuañ endi kesıt kuañ, wanda kwambıñjıat endi wandanjı gılıtalak. Pawanjı kamalañguk endi manda nandañ, kımğılıñ endi nombo ep tımba mılap kaik pakañ, ba pımbıñen enda gıñgıt manda kındem enba nandañ.

⁶ Tımbi no en kusatna ka-nandumbi, nanandı-kılıktın nım pipılak, endi amatam dıwın yapma kle-patak.”

⁷ Tımbi Yoanelok gwañgwañıılı Yesu kañbım ñañlımbi, Yesulı amatam kımın tı-pakılıñda Yoanela ñındıñ enguk, “Sındı kwet kambaññan sılaninnan ñağılıñ, wın nek kanepi ñağılıñ? Wın klinandok kundıt no sasalelı pendılımbi ña-bıt tımbım kanepi ñağılıñ ba?

⁸ Tıkap nımda, sındı nek kanepi ñağılıñ? Ama no dasidasın kındem pamanat kanepi ñağılıñ ba? Nandañ: ama wandısı endi ama wapmañdok ısınan pipat mılat tı-kuañ.

⁹ Wındıñda nek kanepi ñağılıñ? Plofet ama no ba? Biañgan. Gan plofet ama kağılıñ walı plofet sılanın no nım. Nak ñındıñ sanlet: Yoane endi engano.

¹⁰ Endi Anutulok gıñgıt ee ama, wın enda wakan manda ñındıñ youp bimbın patak, ‘Nandılañ, nak gıñgıt ee amana no nı-mulambı, telak dama tı-gambı, telak tı-dındıme kena tı-gamekak.’ ✧ Wın Yoanela manda wındıñ youp bimbın patak.

¹¹ Nak biañgan sanba: Yoanelı amatam gıtık dama kuñgılıñ ba man ñındıñgıt kuañ endok loloñ sınik yañ, gan ama pımbıñesi gıtık Kunum Molomdok gıñgıtıñii kuañ endi bo Yoane makleañ.

¹² Yoanelı tuk ii-sem kena kusei kımıpi tıñguk walinın bıkap man ñındıñgıt nepek ñandin indalak: ama kolan ba sañan endi Kunum Molomdı amatamıñii nıtek yambı-dıkñelak wolok endaut manda wın mik tı-ñımbi, tımbi kolanelıñdok gıñgıne kena tañ.

¹³ Yoanelı kenan gama nım kusei kımılıñlımbi, Mose gıta plofet ama gıtık endi Kunum Molomdı amatamıñii telak nıtek yambı-dıkñeukak wolok plon manda youkılıñ.

¹⁴ Tıkap sındı manda ñın tıke-dasınalıñdok tuopta wın ñındıñ: plofet amalı Elıa Mesialok telak dama indauptok eñgılıñ wın Yoane wakan.

¹⁵ No en pawañnat endi mandana nandımbı nandı-kılıñ eukak.”

Amatamdı Yesulok kenanla nandım tıal tıñgukta enombıñguk

¹⁶ Yesulı yousımbı enguk, “Nak amatam man ñındıñgıt kuañ sında nıtek ewıt? Sındı wembe gwañgwa wandın ipakanan pipapi, nosiila ñındıñ kıtı-semañ,

¹⁷ ‘Pakñuak pendıtnambi, sındı kap nım tılıñ. Ba nındı kap blan tinambi, mano nım tılıñ.’

18 Kusei ñindĩnda tím̄bi s̄inda wembe gwañgwa sanlet: Yoaneli indambi, nanañ ḡit̄ik k̄imisip̄bi, wain tuk no n̄im pa nalak, tím̄bi s̄indi ‘Yal kolanli p̄iñmilak’ pa n̄iañ.

19 Tím̄bi Amalok N̄iñañ endi indambi, nanañ ḡit̄ wain tuk pa nalak, tím̄bi s̄indi ñindĩñ pa n̄iañ, ‘Wi kawit! Endi nanañ ḡit̄ wain tuk nana molom, takis epep ba yom ama not ti-sem̄lak!’ Gan amatam Anutulok nanandi kleñipi kundit k̄indem tañ endi nanandi w̄in d̄indim s̄inik tím̄bi dakleañ.” Yesuli w̄indiñ eñguk.

20 Endi dama it kwet d̄iw̄innan kundit engano gemb̄inat s̄inik asupgan t̄iñguk, gangan w̄inasili ḡinañji n̄im tambaneñḡil̄iñ, wala tím̄bi endi kusei k̄imipi, it kwet w̄in enomb̄imbi eñguk,

21 “Kolasin ḡit̄ Betsaida nasi s̄indi kilañmet! Anutuli mek salam̄ilekak! Nak kundit engano gemb̄inat asup s̄indok kandañ t̄iñgut, gan s̄indi ḡinañji n̄im tambaneñḡil̄iñ. Kundit w̄in Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, endi ḡinanaji tambaneañ w̄in inda-daklenepi blandok dasindasin dasimbi, kw̄il̄iñ plon pipatneliñ. *

22 W̄indiñda sanba nandiwit: Anutuli amatam samb̄i-danbekak wolonda s̄indok kolanj̄ilok tambon wal̄i Tilo ḡit̄ Sidon nasilok tambon w̄in makleukak.

23 Tím̄bi Kapaneam nasi, s̄indi ‘Anutuli kunum ḡinañ n̄ip loukak’ w̄indiñ n̄im nandi-nekaliñ! N̄im s̄inik, s̄indi j̄imbiñ sep kol̄i p̄imb̄ilokgot. Nekta, nak kundit engano gemb̄inat asup s̄indok kandañ t̄iñgut, gan s̄indi ḡinañji n̄im tambaneñḡil̄iñ. Kundit w̄in Sodom kwelan indaumda, w̄inasili ḡinañji tambaneumbi, Anutuli it kwet w̄in n̄im tím̄bi kolaumbi, ñindĩnḡit̄ guma palek.

24 W̄indiñda sanba nandiwit: Anutuli amatam samb̄i-danbekak s̄indok kolanj̄ilok tambon wal̄i Sodom nasilok tambon w̄in makleukak.”

Amatamdi Yesu enloñ b̄ineliñdok enguk

25 Nain wolonda Yesuli ñindĩñ eñguk, “Bep, kunum kwet molom, nak ñindĩnda gan-k̄indem dalet: d̄ik nanandiñga d̄iw̄in ama nanandiñjat ba nandi-daklenjat enda k̄imisemb̄iñguñ, gan nanandi semb̄in w̄in amatam nanandiñji n̄imnat enda tím̄bi dakle-sem̄guñ.

26 Bep, biañgan s̄inik, d̄ik w̄indiñ indauptok nandiñguñ.”

27 Eñipi yous̄imbi, amatamda enguk, “Bepnal̄i gemb̄in nanandin ḡit̄ik w̄in naka nam-taleñguk, tím̄bi en noñganliñgot N̄iñañ nandi-namlak. Tím̄bi Bep w̄in nindi nandiñmañ? W̄in N̄iñañ en ba ama nin endi ep̄m̄bi, Bep daut sem̄lak endiñgot Bep nandiñmañ.

28 Kena ḡim tím̄bi m̄ilap bemañ s̄indi ḡit̄ik nokoññan bi-talewit. B̄umbi, nak pat-nandi samambi, simbasi busukñewin.

29 Nak kulan busuk molom, natnala n̄im ewa lolak, wala tím̄bi s̄indi nambium sanañḡilambi, manda san-daut ti-samlet w̄in tañgonenekaliñ. W̄indiñ ti-kuñipi, ḡinañj̄ili busukñaneukak. Tañgotaño nak tañgoneneliñdok samlet w̄in tikembi tañgonenekaliñ.

30 W̄in m̄ilap n̄im, w̄in pañḡit̄ninga n.”

12

Yesulok mandali endikñe manda damañgan youk̄il̄iñ w̄in maklelak

* 11:21: Kolasin ḡit̄ Betsaida nasi endi Juda amatam, Tilo ḡit̄ Sidon nasi endi Judalok sambat n̄im.

¹ Sabat pat-nandi nain nola Yesuli plaua nanañ kena boñgipnan ñañlĩmbi, gwañgwañii en kle-ñañgĩliñ endi nanañjila tĩmbi, kusei kĩmĩpi, plaua mĩnjip mep nañgĩliñ.

² Tĩmbi Falisi ama diwĩndi wĩn kañbi, Yesu nĩmbi eñgĩliñ, “Wĩ ka. Gwañgwañgaili Sabat pat-nandi naindok endikĩe manda maklembi, kena tañ.”

³ Eumbi enguk, “Devit gĩt nolii en gĩta pakĩliñ endi nanañ gawat inda-semgukta Devitti nĩtek tĩnguk? Sĩndi kasat wĩn pinapi nandañ, gan nandi-kamalañ bek?”

⁴ Endi Anutulok sel it gĩnañ lombi, plaua nanañ simbi, Anutula tapma tĩmĩmĩn wĩn mep pĩmbi, sambalii gĩta nañgĩliñ. Plaua wĩn tapma ama endiñgot nanalok, gan Devit gĩt nolii endi kĩmĩsip manda maklembi nañgĩliñ.

⁵ Tĩmbi endikĩe manda Moseli youkuk wali ñĩndiñ nĩni-daut nĩmlak wĩn sĩndi wĩndiñgangot pinat nandiĩmbi kamalañ bek: Sabat pat-nandi nainnan tapma amalĩ tapma it gĩnañ kena tĩñpi, Sabattok endikĩe manda makleañ, gan wali Anutulok dainan yom nĩm indalak.

⁶ Tapma ittok kandañ nak ñĩndiñ sanlet: nepek ñi patak wolok loloñli tapma it maklelak.

⁷ Tĩmbi Anutulok mandali ñĩndiñ elak, ‘Nak ama gĩnañ busuk ti-semnelĩndok nandiĩlet, tapma ti-namañ wala nĩm.’ Sĩndi manda wolok kusei nandi-kĩliñeumda, ama yom nĩm tañ en yom plon nĩm yapĩtneliñ.

⁸ Nekta, Amalok Nĩñañ Anutuli nĩ-mukuk endi Sabat pat-nandi nain wolok molom.”

⁹ Yesuli waliningan yousĩm ñambi, it kiyaunjinan loñguk.

¹⁰ Tĩmbi ama no kii tombon dalandan endi wolok bĩm pakuk. Wĩndiñda ama diwĩsili Yesu manda plon kĩmĩtnepi nĩ-nandiĩmbi eñgĩliñ, “Diĩk nĩtek nandiĩlañ? Ama noli Sabatta ep tĩmbi kĩndem da wĩn kĩndem tĩmbek ba nĩm?”

¹¹ Eumbi enguk, “Sĩndoññan nanin no endok sipsip noñgangot palmek wali Sabat nainnan ban gĩnañ pĩmbi, endi nĩtek tĩmbek? Endi sipsip wĩn tĩke tiañeumbi lambiuk bek.

¹² Gan amalĩ loloñ sĩnik, sipsip maklelak yañ! Wala tĩmbi Sabat nainnan kundit kĩndem ti-semeñ wĩn kĩndem.”

¹³ Eñpi, ama wala ñĩndiñ nĩnguk, “Kĩka kot-suati eumbi, amalĩ wĩndiñ tĩmbĩmbi, kiili bĩnda kĩndem dambi, tombon wandin tĩnguk.

¹⁴ Gan Falisi amalĩ mĩlapi pi ñambi, kĩmĩn tĩmbi, telak nĩtek plon Yesu wĩli kĩmnelĩndok manda e-lonji tĩngĩliñ.

¹⁵ Yesuli wĩn nandi-daklembi, walinin pĩm ñañguk.

Yesu en nindok kena ama?

Tĩmbi amatam asupti Yesu kle ñaumbi, jĩmbatsiat gĩtik ep tĩmbi kĩndem daumbi,

¹⁶ kena tĩnguk wolok gĩngĩt joñgo nĩm eu satauktok e-kĩmĩsip ti-semguk.

¹⁷ Endi wĩndiñ tĩmbĩmbi, Anutuli plofet Aisialok man plon Mesialok manda ñĩndiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

¹⁸ “Ñĩn nokok kena gwañgwa nak en natnalok kasĩleñgut.

En wakan nak gĩnañnalĩ kasĩlembi, nandi-koñgom ti-ñĩmbi, endoññan Woñna kĩmĩliĩmetat.

Tĩmbi nak telak nĩtek plon amatam ep tĩmba diĩndiĩmenekaliñ wĩn endi kwelalok amatamda eni-dakle-semekak.

¹⁹ Endi gimbit ba manda kwambĩñlok nĩm, tĩmbi endi pañga indanan manda nĩm eu pĩukak.

20 Endi klinandok kundit gambin nimnat giloup tilak wandin no nim ombekak, ba tipalalok kolsalen duat p+tpit tilak wandin no nim pendilim kimbekak. Endi kenane-palambi, amatam dindim indaneliñdok telak wali inda-dakleukak wolok tuop.

21 Timbi kwet tuop ama wali b+mbi epmektok en mandipatnekalin. ✧

22 Nain wolonda ama no Yesuloñ nañgip biñgiliñ, win yal kolan piñmiñgukta timbi man ba dai tipelatkan sipgimik. Timbi Yesuli timbi kindem daumbi, nepenepek kañbi manli manda eelok salaktañmiñguk.

23 Timbi amatam gitikt kundit win ka silikñembi, nisiñgan e-nandi timbi pa eñgiliñ, “Ama Wapmañ Devittok Komblin bimbilok e-ta-bañ win ñakan bek?”

24 Gan Falisi amali manda win nandiñgiliñda timbi Yesula ñindiñ eñgiliñ, “Win yal kolandok telak damanji Belsebul endok gambinlañgot yal kolan ep kle-semalak.”

25 Yesuli nanandinj ka-nandiñgukta ñindiñ enguk, “Ama wapmañ nolok giñgitñiili tambipi nisiñgan miañ endi kola sinik tañ. Ba it kwet ba sambat noli wintiñgangot tañ endi nim diñdam patnelin.

26 Wintiñgangot Satandok giñgit noli enlok nol no kle kolimda, Satandi enla mik tiñmumbi, endok ka-dikñenli plakan talewik.

27 Sindi ‘Ama wali Belsebulok gambinla yal kolan ep kle-kot pa tilak’ wintiñ naka nanañ. Manda win bien timbekta, nindi sindok gwañgwanjii gemb emumbi, yal kolan ep kle-kot pa tañ? Belsebul ba? Nimda, manda nokok gambinalok kuseila eañ wolok bien nim inda-daklelak yañ.

28 Win Anutu enlok Woñdi nep plataumbi, yal kolan ep kle kotet, Belsebuli nim. Wintiñda ñindiñ inda-daklelak: Anutuli ikan sindok boñgipsinan amatam yambi-dikñelak.

29 Ba ama noli ama gambinat nolok it ginañnan slak lombi, giñgitñii joñgoñgan epmektok tuop ba? Nim ya! Dama endi ama gambinat win tikembi, toali ap imbi bium palmek, nepek nek it ginañ pakañ win gumañ ep talewik.

30 Ama no nak not nim ti-namlakta, endi kanjik ti-namlak. Timbi ama no nak nim nep platambi, Anutuloñ amatam nim ep kimin tilakta, endi ep kleum papuseneañ.

31 Wintiñda ñindiñ sanlet: amatam yom tañ ba Anutu ni-kolayañ, endok yomji gitik Anutuli gumañ bi-semekak, gan ama no Dindim Woñ ni-kolalakta, endok yomin Anutuli nim biñmekak.

32 Timbi ama no Amalok Niñañ enda manda kolan elakta, endok yomin Anutuli gumañ biñmekak, gan ama no Dindim Woñ gambin namlak, enda manda kolan elakta, endok yomin Anutuli man ñindiñgit ba nain taletalenan bo nim biñmekak. Wintiñda kusatnala ginañ tipet nombo nim tinekalin.

33 Komba no kindemda, endi bien kindemgot pa lalilak, timbi komba no kolanda, endi bien kolangot pa lalilak. Win komba wali kolan ba kindem win bienli mek laut samlak.

34 Sindi manji manbenji malet upmat nomik. Ama kolanda, nittek timbi manda kindem eneliñ? Nepek kusei kusei ama nolok ginañnan tokñelakta, wakan eu lambilak.

35 Ama kindem nepek kinde kindem ginan ginañ pa wisi-kotak, endi nepek kindemgot pa tilak, timbi ama kolan nepek kola kolan ginan ginañ pa wisi-kotak, endi nepek kolangot pa tilak.

³⁶ Nak ñ+ndiñ sanba: Anutuli amatam samb+danbekak nain wolonda end+ manda kolan g+it+ik eñg+il+ñ wolok kusei e-daklenel+ñdok sanbekak.

³⁷ Neta, Anutuli mandaña ga kañ-danbi, wolok tuop d+ik ama d+ind+m ba ama kolan ganb+ indaukak.”

Yesu en enlok kusai t+mb+ dakleuptok kundit engano no t+mb+im kanel+ñdok niñg+il+ñ

³⁸ T+mbi end+ikñe manda nandi-tale ama g+ita Falisi ama endoññan nanin d+wind+ Yesu niñg+il+ñ, “Endaut, d+ik nandi-n+mbi, kundit engano s+in+ik no t+mb+imbi kanetam+ñ.”

³⁹ Gan end+ ñ+ndiñ tambane enguk, “Amatam man ñ+ndiñg+it kuañ s+ind+ kolan t+mbi, Anutu bi-s+in+ik tañ. S+ind+ kundit no kanepi pa nandañ, gan plofet Yonalok kundil+ñgot daut samum kanekal+ñ.

⁴⁰ Yonal+ tim sandap t+pet g+it no tuk gaut wopumdok m+inj+p g+inañ pakuk.
✧ W+ind+ñgangot Amalok Niñañ end+ bo maim t+pet g+it no kwet g+inañ palekak kanekal+ñ.

⁴¹ Nandañ: Anutuli amatam manda plon yap+lekak nain wolonda Niniwe nasi Yonalok molo manda nandiñg+il+ñ end+ amatam man ñ+ndiñg+it kuañ s+in g+ita yakan m+lap+i, s+indok kusasi t+mb+ dakleukak. Neta, end+ila Yonalok mandala g+inañj+ tambaneñg+il+ñ, gan s+ind+ila ama nin Yona maklelak endok manda nandi+mbi, g+inañj+ n+m tambaneñg+il+ñ.

⁴² W+ind+ñgangot Anutuli amatam manda plon yap+lekak nain wolonda kwet koi Siba wolok tam wapma end+ bo amatam man ñ+ndiñg+it kuañ s+in g+ita yakan m+lap+i, s+indok kusasi t+mb+ dakleukak: end+ila ama wapmañ Solomondok nanandi k+ndem nandi+uktok kwet mayañgan nanin s+in+ik wal+ endoñ b+ñguk, gan s+ind+ila ama Solomon maklelak endok mandan nandi-k+imneñg+il+ñ.”

⁴³ Yesul+ yous+imbi enguk, “Yal kolan noli ama no ka-m+is+im poñaw+ikta, end+ kwet kasatnan ña b+it t+mbi, pipapat komblin lonj+w+ik. Lonj+im n+m kañbi,

⁴⁴ enla ñ+ndiñ ew+ik, ‘Nak b+ndambo undane it dama pakutnan ñawa’. Embi ña kaw+ik w+in: it w+in jamimbi t+ik+liñem biumbi, itgot palek.

⁴⁵ Kañbi p+ ñambi, yal kolan k+it tambon tambon t+pet endok gemb+inj+li en makleañ ep t+mb+ indambi yanañg+il+m, it wolok g+inañ lombi pi pat m+lat t+nel+ñ. W+ind+ñda t+mbi damañgan ama wala m+lap lakat indañm+ñguk, gan man m+lap wopum s+in+ik indañmek. Enda indañm+ñguk, w+ind+ñgangot amatam man ñ+ndiñg+it kolan t+ikuañ s+indoñ inda-samekak.”

Yesulok sambalii w+in nin?

⁴⁶ Yesul+ amatam manda en-pal+ñ+il+mbi, meñ g+it kwayañii end+ b+ tombo, pawan ipi, en g+ita manda e-nandi t+nel+ñdok eñg+il+ñ.

⁴⁷ T+mbi ama noli Yesu n+mbi eñguk, “Nandiñañ. Meña kwayañgai pawan b+ ipi, d+ik+ita manda e-nandi t+nepi nandañ.”

⁴⁸ Gan Yesul+ ama wala ñ+ndiñ tambane niñguk, “Mena kwayanai w+in nin?”

⁴⁹ Eñ+pi, gwañgwañiila k+it yout t+sembi niñguk, “Ñ+ ka: mena kwayanai ñ+ pakañ.

⁵⁰ Neta, no en Bepna kunum g+inañ patak endok man tañgonelakta, end+ wakan nokok mena, kwayanai, ba witnai biañgan t añ.”

Ama Wapmañ+ amatamñi n+tek yambi-d+ikñelak wala Yesul+ e-yout manda enguk

13

Gĩngit manda kindem wĩn nanañ mĩnjip ama noli kena gĩnañ kokuk wandĩn

¹ Sandap wolonda Yesuli it bimbi, tuk guańnan ñambi, amatam eni-daut ti-semepi tuk balilińnan ña pipakuk.

² Tĩmbi amatam asupti endoń bi kĩmĩn tińgĩlińda tĩmbi, endi kikeń nolok plon lombi pipakuk. Pipalĩmbi, amatam kĩmĩn wopum endi tuk pawan ilĩmbi,

³ e-yout mandali nepek asuptok plon eni-daut ti-semguk.

Ti-semńipi ñĩndiń enguk, “Nandań. Ama noli nanañ mĩnjip kokotta kenañ gĩnañ ñańguk.

⁴ Ñambi, mĩnjip kot-ti-kot-ti-ńańilĩmbi, mĩnjip diwĩn telak plon piumbi, monikti bim na-taleńgĩliń.

⁵ Tĩmbi mĩnjip diwĩndi kawatti salaiumbi kwet lakatgot pakuknan pińgĩliń. Mĩnjip kwet plongot pakilĩnda tĩmbi mindin plakan tawa lambińgĩliń.

⁶ Gan kakaili sua embi, kwet nim tike gembilaumbi, maimdi lambi ep diumbi, yańetambi kĩm-taleńgĩliń.

⁷ Mĩnjip diwĩndi kwet koselek mĩnjip pakuknan pińgĩliń endi yakayakan tawa lambumbi, koselekti bendĩmbi ep tapliumbi kĩm-taleńgĩliń.

⁸ Mĩnjip diwĩndi kwet galk gĩnañ pińgĩliń wali lambim wopum dambi, bien lalińgĩliń. Kusei diwĩndi bien 100 100 lalińgĩliń, diwĩndi bien 60 60 lalińgĩliń, tĩmbi diwĩndi bien 30 30 wĩndiń lali-ta-ńańgĩliń.

⁹ No en pawańnat endi mandana nandĩmbi nandi-kilĩń eukak.”

¹⁰ Papalembi, Yesulok gwańgwańiili endoń bimbi ni-nandĩmbi eńgĩliń, “Amatam manda enlań wĩn kusei nitekta tĩmbi e-yout manda gĩta pa enlań?”

¹¹ Eumbi tambane enguk, “Kunum Molomdi amatam telak nitek yambidi-kĩnelak wĩn damańgan pat-sembin pakuk. Nepek wĩn endi sinda sanbi dakle-talelak, gan amatam diwĩnda nim.

¹² Neta, no en nepek palmilak wĩn tike-kuumbi, enda nombo yousimĩmbi, asupgan palmekak. Gan no en nepek palmilak wala nandum tialaklakta endok nepek lakat palmilak wĩn apma tikeńmĩmbi, slak palekak.

¹³ Ama wandisi wali dausiĩli kań, gan nim ka-dĩndim eań, ba pawanji kĩmĩkań, gan nim nandań ba nim nandi-dakleań, wala tĩmbi nak manda e-yout manda gĩt pa enlet.

¹⁴ Plofet Aisaiali nek indauktok eńguk wĩn man ñĩndińgĩt amatam wandisĩloń inda-semalak. Endi Anutulok mandan ñĩndiń eńguk, ‘Amatam ñali manda nandĩnekalĩń, gan nim nandi-daklenekalĩń, ba dausiĩli kanekalĩń, gan nek kań wĩn nim ka-nandi-tomnekalĩń.

¹⁵ Nekta, endok gĩnañ nanandĩnjilĩ kwambiń dańgukta, pawanjilĩ manda nandĩnepi kunjit tań, ba dausiĩli nim kanelińdok masipmań. Wĩndiń nim tĩmbĩmda, endi dausiĩli kańbi, pawanjilĩ nandĩmbi, gĩnańjilĩ nandĩtombi, gĩnańji tambaneumbi, nak ep tĩmba kindem danelińdok nokońńan bineliń.’ ✧ Anutuli amatamdok plon manda wĩndiń eńguk.

¹⁶ Gan sindĩla dausiĩli kindem kań, tĩmbi pawanjilĩ guma nandań, wala tĩmbi amatam diwĩn yapma kle-pakań.

¹⁷ Nak biańgan sinik sanba: plofet ama gĩta ama dińdĩm damańgan kuńgĩliń endi nepek sindi kań wĩn kanepi nandi-końgom tińgĩliń, gan nim

kañgılıñ, ba manda sindi nandañ w+n nandinepi nandi-koñgom tiñgılıñ, gan n+m nandiñgılıñ.”

¹⁸ Timbi Yesuli yous+mbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Sindi pawanji kimipi, minjip kokottok e-yout manda sanit wolok kusei san-daklewambi nandiwit.

¹⁹ Nanañ minjip telak plon piñguk manda wolok kusei w+n ñ+ndiñ: amali Anutulı amatamñii nitek yambi-dikñelak wolok giñgit manda nandimbi n+m tike-kulak, timbi kolan molomdi b+mbi, manda g+nañnan kokolin w+n apma tikeñmlak.

²⁰ Minjip kawat plon piñguk manda wolok kusei w+n ñ+ndiñ: amali giñgit manda silisilinat nandimbi, plakan ginan g+nañ dasilak,

²¹ gan manda ginan g+nañ pilak wali n+m pa kwambiñ dalak. N+m, wali nain dumangot papi pailmlak. W+n kuñgunlok plon m+lap indañmlak, ba Anutulok manda tike-kuañ endok plon m+lap kusei kusei inda-semum yambilak, nain wolongan nanandi-kiliktin pi pilak.

²² Ba minjip kwet koselek minjip pakuknan piñguk manda wolok kusei w+n ñ+ndiñ: amali giñgit manda w+n nandilak, gan kwelalok m+lap ba minem kwilikwili wolok nandi-koñgomli g+nañ t+mbi pail+mbi, manda nandilak wolok bien n+m indañmlak.

²³ Minjip kwet galk g+nañ piñgılıñ manda wolok kusei w+n ñ+ndiñ: amali giñgit manda w+n nandimbi nandi-kiliñ embi, kimit kle kuañ. Endok bien w+n 100 ba 60 ba 30 wolok tuop indalak.”

Kunum Molomdok ka-dikñe kena kanjik nat, gan wandingan embi sapanñelak

²⁴ Timbi Yesuli yous+mbi, e-yout manda no amatamda ñ+ndiñ enguk, “Kunum Molomdi giñgitñii yambi-dikñelak w+n ñ+ndiñ: ama noli kenan g+nañ nanañ kindemlok minjip kokuk,

²⁵ gan tim boñgipnan ama gitikti dou-paliñ+mbi kanjikñili kena wolok ñambi, kli kolandok minjip kopi pi ñañguk.

²⁶ Pakapi, mindin tawa lamb+mbi, bien indaup t+mb+mbi, kli kolandi bo inda-dakleñgılıñ.

²⁷ Inda-dakleumbi, ama wolok kena gwañgwañiili w+n kañbi, molomloñ ñambi n+ñgılıñ, ‘Wopum, dik kenañga g+nañ minjip kindemgot kokuñ. Gan nitek timbi, kli kolanli indalak?’

²⁸ W+ndiñ ni-nandumbi enguk, ‘W+n kanjikna noli kol+mbi lambilak.’ Eumbi ni-nandimbi eñgılıñ, ‘W+ndiñda n+ndi ña kli w+n tamat kotnetam+ñ ba?’

²⁹ Eumbi enguk, ‘W+ndiñ n+m. Kak biu palen. N+m kañbi, kli tamat kokam+ñ embi, nanañ wakit tamatnel+ñ a.

³⁰ Biumbi, nanañ g+ta kli niset tipelatkan lamb+ndekam+k. Timbi nanañ mepmettok nain indaumek, nak kena ama enbambi, dama kli moyen tamap imbi, komba g+nañ sium d+ukak. Timbi nanañ bien w+n wis+kot itna g+nañ ep wisi-kolim palekak.’ ”

³¹ Yesuli e-yout manda no ñ+ndiñ enguk, “Kunum Molomdok kaundikñe kena w+n mastat minjip * ama noli kenan g+nañ kokuk wandin.

³² Mastat minjip w+n yaya minjip tip m+nam sinik yañ, gan tawa lambilak wolonda yaya wali diw+n yapma klembi, komba nom+k wopum dalak, wala timbi yaya wolok gayam plon monikti b+mbi, isi tañ.”

³³ Yesuli yous+mbi, e-yout manda no ñ+ndiñ enguk, “Kunum Molomdok kaundikñe kena w+n ñ+ndiñ: tam noli kimili bendi lakatgot tikembi, plaua

* **13:31:** Mastat minjip w+n wambiñ minjip wandin.

kwilan wopungan wakıt tambanembi, papalem kaumbi, plaua walı gıtık bendımbi lambılak.”

³⁴ Yesulı amatam kımın wopumda manda gıtıngıtık enguk wın endı telal no gıt nım eņguk, endı e-yout mandalıngot enguk.

³⁵ Endı wındıñ tımbımbi, plofet ama nolı manda ñındıñ eņguk wolok bien inda-dakleņguk,

“Nak e-yout mandalıngot manda enbi, nanandı sembın kwet kusei kımıkımılınan nanin pat-ta-bañ wın enba dakleutat.” ☆

³⁶ Tımbi Yesulı amatam kımın wopum yambık bimbi, gwaņgwañii gıt ilan ñaņguk. Ña palıñlımbi, gwaņgwañiilı endoñ bımbi nıkañbi eņgılıñ, “Dık e-yout manda eñañ wın - kli moyen kena gınañ lambılak - wolok kusei nıtek? Wın nınımbı nandına.”

³⁷ Eumbi enguk, “Ama mınjıp kokuk wın Amalok Nıñañ en wakan.

³⁸ Kena wın kwet ñın man pakamıñ wolok walan, tımbi nanañ mınjıp wın Kunum Molomdok gıngıtıı. Tımbi kli kolan wın kolan molomdok gıngıtıı,

³⁹ tımbi kanjık kli kolan mınjıp ep kokuk wın kolan molom Satan en. Mınjıp bien mepmet wın kwet nain taletalenan wolonda indaukak, tımbi kena tındı ama wın Anutulok aņeloñii.

⁴⁰ Kli kolan tamap wıp siañ wındıñgangot nain taletalenan kolan molomdok gıngıtıı enda inda-semekak.

⁴¹ Nain wolonda Amalok Nıñañ endı aņeloñii en-mulımbi, kwet tuop gıngıtıı endoñnan nanin ama kolan tañ en ba dıwın no ep tiaņeumbi yom tañ endı wakıt ep kımın tımbi,

⁴² jımbıñdok komba kwambıñ gınañ ep kolı pınekalıñ. Wandıñ endı mano kwılım tımbi, manjı sı-gılım danekalıñ.

⁴³ Gan amatam Bepsılok man taņgoneņgılıñ endı kunum gınañ lombi, maim duatak wındıñ duapi, indaņgan endok kapmainan kuumbi yambıdıkñeukak. No en pawañnat endı mandana nandımbi nandı-kılıñ eukak.”

Kunum Molomdok kaundıkñe kenala Yesulı e-yout manda dıwın no enguk

⁴⁴ Yesulı yousımbi, e-yout manda enguk, “Kunum Molomdok kaundıkñe kena wolok walan wın nepek tuan wopungan sınık kena gınañ kımısembum pakuk wandin. Ama nolı nepek wın tımbı indambi, taplim bium pakuk. Tımbi sılısılı wopum indañmıngukta endı nepenepelı gıtık ña tuatualok kımılım tua-taleumbi, mınem walinin tıkembi, nepek tuan wopum wın endok indañmektok kwet wın ña tua kleņguk.

⁴⁵ Tımbi Kunum Molomdok kaundıkñe kena wolok walan no kawat tuan wopum wandin: ama nolı kawat tuan wopumgot wın tuaup yolonjınguk. Yolonjımbi,

⁴⁶ kawat kındem sınık no kañbi, ña nepenepelı gıtık tuatualok kımılım tua-taleumbi, mınem walinin tıkembi, kawat wın ña tuaņguk.

⁴⁷ Tımbi Kunum Molomdok kaundıkñe kena wolok walan no wın ñındıñ: pis tiatia lık wopum tuk gınañ kolı pıumbi, pis kusei kusei epgılıñ.

⁴⁸ Lık tokñeumbi tiaņe pawan lambı pipapi, pis kañ-dan tıngılıñ, wın pis nanalok kındem kambot gınañ ep kımıpi, pis kolan wın ep kokılıñ.

⁴⁹ Kwet nain taletalenan wındıñ wakan indaukak: Anutulı aņeloñii en-mulım bımbi, ama Anutulok man taņgoneañ endok boņgıpsınan nanin ama kolan epi,

⁵⁰ jımbıñdok komba kwambıñ gınañ ep kolı pınekalıñ. Wandıñ mano kwılım tımbi, manjı sı-gılım danekalıñ.”

⁵¹ Yesulí e-yout manda eu taleumbi, gwañgwañii en-nandímbi eñguk, “Sindi e-yout manda gítik sanlet wolok kusei nandí-dakleañ ba?” Enbímbi, endí “Oñ, nandamíñ” nínngilíñ.

⁵² Eumbi enguk, “Wíndíñda endíkñe manda nandí-tale amalí Kunum Molomdok gínngít indambi kuañ endí ama nepek kíndem wískot isínan kímlím patakñan nanin epmañ wandin: endí Anutulí nanandí damañgan eñguk ba man elak wín nandí-daklembi, wolok tuop amatam ení-daut tí-semañ.”

Yesulí en Ama Wapmañ engano wín Juda amala daut semguk

Yesulok il kuseinan nasilí síngi wílmngilíñ

⁵³ Yesulí e-yout manda wín eu taleumbi, walinin pí ñambi,

⁵⁴ il kuseinan ña tomguk. Tombi, it kiyaunji gínnañ lombi, amatam ení-daut tí-semguk. Tímbi amatam mandan nandíngilíñ endí nandí-gítíngítík embi, nísínngan ñíndíñ eñgíñ, “Ama ñalí nanandí wandin ba kundit engano síník tíndílok gembí wín denanin tíkeñguk?”

⁵⁵ Níndí endok kusei nandamíñ yañ! Endíla it kíndíkíndit ama endok níñañgot. Meñlok koi wín Malia, kwayañii wín Jekop, Josep, Simon gít Judas,

⁵⁶ tímbi endok wíwii wín nín gíta yakan kuamíñ. Wíndíñda nanandín gít gembín wandin wín nindí daulmíñguk?”

⁵⁷ Wíndíñ eñpí, endok mandan ba ep tíndín wala nandum tlal tíñguk. Tímbi Yesulí enguk, “Amatam díwíndí plofet ama gínngíngan tíñmañ, gan enloñ nasii ba noliilí wíndíñ ním tíñmañ.”

⁵⁸ Wíndíñ embi, ním nandí-kílikítí tíñmíngilíñda tímbi kundit engano asup wandíñ kandañ ní m tíñguk .

14

Elottí Yesula nandum en Yoane kímnan nanin mílakuk wíndíñ tíñguk

¹ Nain wolonda Galili distriktok ama wapmañ Elot endí Yesu koi gínngít nandímbi,

² kena amañii ñíndíñ enguk, “Endí Yoane tuk íi-sem en wakan. Kímnan nanin mílakukta tímbi kundit engano tímbektok gembín wopumgan palmílak.”

³⁻⁴ Kusei ñíndíñda Elottí wíndíñ nandíñmíñguk: damañgan endí enlok kwayañ Filip endok tamín Elodia apma tíkeñguk. Apma tíkeumbi, Yoanelí ñíndíñ pa níñguk, “Dík Elodia tamga tíkeñguñ wín níndok endíkñe manda maklelañ.” * Wíndíñda Elottí eumbi, Yoane tíke imbi, it kwambíñ gínnañ kímkíñíñ.

⁵ Elottí Yoane wíli kímbektok nandíñguk, gan amatamda mísíngukta wíndíñ ním tíñguk. Neta, Juda amalí Yoanela nandum plofet no tíngukta tímbi.

⁶ Gan wíñaña ñíndíñ indañguk: Elottok indáinda nain indaumbi, yoknílok nanañ sinat tí-semumbi, Elodialok wembanlí bí endok dausínan kap tíñguk. Kap tímbi, Elottí wembe wolok kapta nandí-koñgom tíngukta tímbi,

⁷ manda ñíndíñ e-kwambíñ dambi níñguk, “Biañgan síník. Dík nepek nola ba nola nan-kautañ wolok tuop gametet.”

* **14:3-4:** Endíkñe mandalí amalí enlok dal ba kwayañlok tamín tíkeuktok kímsíp tíñmílak. Dal ba kwayañ endí yamín pap sembíñguk wolondañgot kíndem wíndíñ tímbek. (Wok Pris 18:16, 20:21, Lo 25:5-6)

8 Windiñ eumbi, meñloñ ñaumbi, nanandi ñindñ mumbi, Elottoñ undane ñambi nñguk, “Dik eumbi, Yoane tuk ii-sem endok bim dombmbi, kumbam jawañ plon kimpipi bi namit.”

9 Ama wapmañdi manda win nandmbi nandum mlatañguk. Gan manda yokñiilok dausnan e-kwambiñ dañgukta timbi endi nandñmmbi, wembeli eñguk wolok tuopkan tineliñdok eñguk.

10 Timbi it kwambiñ ginañ ñambi, Yoanelok bim dombmbi,

11 kumbam jawañ plon kimpipi bim wembe mumbi, meñloñ tike ñañguk.

12 Timbi Yoanelok gwañgwañiili bim dalandan bem ña kindikliñ. Windiñ ti-talembi, siñgi ña Yesu kasat tñmumbi nandñguk.

Yesuli ama 5,000 gita tam gwañgwanjii nanañ ep towiñguk

13 Yoane wili kimpñguk wolok giñgit Yesuli nandñgukta endi gwañgwañii git walinin pi ñaneliñdok kikeñ nolok plon lombi, kwet ama nimnatnan nisñgan kunepi ñañgikliñ. Ñaumbi, amatamdi giñgit win nandmbi, isi kwesi bimbi, kesitti en klem, tuk baliliñ ñañgikliñ. Ñakap, Yesuli ñaupi nandñguknan ña tomgikliñ.

14 Timbi Yesuli kikeñ plon nanin pinipi, amatam kimin wopum yambñguk. Yambmbi, blan ti-sembi, jimbatsiat ep timbi kindem dañguk.

15 Kwet timlala timbmbi, gwañgwañiili Yesuloñ bimbi nisñgikliñ, “Kwet kilim elak. Timbi ñin kwet ama nimnatnan pakamiñ, windiñda dik amatam en-mulmbi, it kwelan ñambi, nanañji tua nambit.”

16 Eumbi enguk, “Nekta ñaneliñdok eañ? Sin nanañ ep towiwit.”

17 Eumbi, jip jup timbi nisñgikliñ, “Nindok plaua nanañ kit tombon git pis tipet waliñgot pat-nimlak.”

18 Eumbi enguk, “Win nokoñnan mep biwit.”

19 Windiñ embi, amatam enbmbi, kli yali gimbañ dambi pipakikliñ. Timbi Yesuli plaua nanañ kit tombon git pis tipet win epbi, kunum plon deium loumbi, Anutu weñmmbi, plaua win ombmbi, gwañgwañiila emguk. Emumbi, endi ep papusenembi, amatam em-taleumbi,

20 gitikti nambi na-tokñe tinñgikliñ. Timbmbi, dip pakuk win gwañgwañiili epmbi, sandiñ lik 12 wolok ginañnan dasium tokñeñguk.

21 Nanañ nañgikliñ win ama 5,000 nitepek, gan tam git wembe gwañgwa nim ep kunakikliñ.

Yesuli tuk guañ plon yaliyali ñañguk

22 Ama kimin gitikti nanañ nambi taleumbi, Yesuli gwañgwañii engiñginembi, nisngan kikeñ plon lombi, tuk guañ tambon kandañ damandama ñaneliñdok en-mukuk. En-mulim ñañlimbi, amatam kimin gitik isinan en-mulepi pakuk.

23 Papi, amatam en-mulim ña-taleumbi, Yesu en engan nimolo timbepi jañginannan lo pakuk. Kwet kilim eumbi, jañginannan engan palmbi,

24 gwañgwañiilok kikeñdi ña tuk guañ boñgipnan tomguk. Tombmbi, sasaleli ñañgikliñ kandañnan bñgukta, tukti kikeñ munjupi, tike lombi pmbi tinñguk.

25 Kwet gama nim salañlimbi, Yesuli guañ plon yali ta-ñakap gwañgwañii ep timbi dumalañguk.

26 Timbi gwañgwañiili tuk plon yaliyali bumbi kañbi, “Asili bilak!” embi, gembniji pumbi, misimbi kwawa tinñgikliñ.

27 Timbi wolongan Yesuli eni-daklembi eñguk, “Nim misiwit, natna bilet, walenji busukñewin.”

28 Tĩmbi Petloli nĩnguk, “Wopum, biañgan dĩana bĩlañda, nanbĩmbi, tuk plon yalim dĩakoñan bĩwa.”

29 Eumbi nĩnguk, “Natna ya, bo!” Nĩmbĩmbi, kĩkeñ plon nanin pi tuk plon yalimbi, Yesuloñ ñañguk.

30 Ñaĩpi, sasale wopum wĩkukta tuk mĩlakuk wĩn kañbi, mĩsĩmĩsi ñakap tuk gĩnañ piup tĩmbi, kitiĩmbi eñguk, “Wopum, nepmĩñ.”

31 Eumbi, wolongan Yesuli kii kot-suap tĩkembali nĩnguk, “Nanandĩ-kĩlĩktiĩnga lakat pakamlak. Nekta gĩnañ tĩpet tĩlañ?”

32 Wĩndĩñ eĩpi, Petlo nañgĩlĩmbi, kĩkeñ plon loñlĩmbi, sasalelĩ kĩlp eñguk.

33 Tĩmbi gwañgwa kĩkeñ plon pakĩlĩñ endĩ Yesuloñ mĩlelem tĩmbi nĩngĩlĩñ, “Biañgan dĩa Anutulok Nĩñañ.”

34 Tuk guañ dĩakĩe-talembi, Genesalet it kwet kandañ lo suañgĩlĩñ.

35 Suaumbi, wĩnasĩlĩ Yesu ka-daklembi, manda kĩmĩlĩmbi, kwet wolok tuopkan ñañguk. Ñaumbi, amatamdĩ ama jĩmbatsĩat gĩtik yanañgĩp endoñ bĩngĩlĩñ. Bĩmbi,

36 Yesu dasindasin kusipgot tĩke-kanelĩñdok nĩ-nandĩ tĩngĩlĩñ. Nĩ-nandumbi nandĩ-semumbi, tĩke-kañgĩlĩñ tuop kĩnde m dañgĩlĩ?

15

Anutulok dainan nek ñalĩ ama tĩmbĩ kolalak wĩn Yesuli enĩ-daut tĩ-semguk

1 Tĩmbi Falisi ama gĩt endĩkĩe manda nandĩ-tale ama dĩawĩndĩ Jelusalem bĩmbi, Yesuloñ bĩngĩlĩñ. Bĩmbi, ñĩndĩñ nĩ-nandĩngĩlĩñ,

2 “Nĩtek tĩmbi, gwañgwañgailĩ bep pañniilok telak ñĩn makleañ? Endĩ nanañ nanepi, telak nĩnĩ-daut tĩ-nĩngĩlĩñ wolok tuop kĩsĩ nĩm wĩlĩpi pa nañ.”

3 Eumbi tambane enguk, “Nĩtek tĩmbi, sĩndĩ sĩnlok ep tĩndĩñ klenelĩñdok Anutulok endĩkĩe manda makleañ?”

4 Neta, Anutu en endĩkĩe manda tĩpet ñĩndĩñ kĩmĩt-nĩnguk, ‘Dĩa meĩga beka giĩngĩngan tĩ-semekañ’, tĩmbi ‘Ama no meñ ba beu en-kolalakta en wĩlĩ kĩmlok.’ ✧

5 Gan sĩndĩ endĩkĩe manda tĩpet wĩn maklembi, amatam ñĩndĩñ enĩ-daut pa tĩ-semañ: tĩkap ama no meñ ba beu epmĩu plaptauktok nepek no palmĩlak, gan ‘Nak nepek wĩn ikan Anutulok giĩngĩt wĩlĩmĩngut’ wĩndĩñ enlakta,

6 endĩ kĩndem beu nĩm nandĩ-ñĩmbi, nĩm tĩmbĩ plaptalak. Wĩndĩñ tĩñpi, endĩ beu giĩngĩngan nĩm tĩ-ñĩmbi, endĩkĩe manda maklelak. Wĩndĩñda sĩndĩ sĩnlok ep tĩndĩñ klenelĩñdok Anutulok endĩkĩe manda tĩmbĩ lakatalak.

7 Yakñesi! Sĩndok manjĩ manbenjĩ malet nomĩk! Anutulĩ plofet Aisaielok man plon ñĩndĩñ embi, sĩndok kolanjĩlok walan e-kĩlĩñ eñguk,

8 ‘Amatam ñalĩ manjĩlĩngot kotna giĩngĩt e-tĩke-loañ, gan gĩnañ nanandĩnjĩlĩ mayañgan sĩnĩk pat-semalak.

9 Endĩ amalok nanandĩ wĩn nokok endĩkĩe manda wandin enĩ-daut tĩ-semañ, wala tĩmbi endĩ nan-wowoñ tañ wĩn sĩlaningot.’ ✧

10 Tĩmbi Yesuli amatam kĩmĩn gĩtik kiti-semum bĩumbi enguk, “Sĩndĩ pawanjĩ kĩmĩpi nandĩ-kĩlĩñ ewit.

11 Nepek nek ñalĩ ama tĩmbĩmbi, Anutulok dainan dĩndĩm palektok tuop nĩm? Wĩn nepek nanambi, mĩnjĩpnĩ gĩnañ pĩlak walĩ nĩm. Wĩn nepek

kolan ginañni ginañ papi, maní plon lambi pilak walí mek ama timbi kolalak.”

¹² Papalembi, Yesu gwañgwañiilí endoñ bimbí niñgíliñ, “Ba dik Falisi amalí mandañga wín nandimbí, nandí-kola tí-gamliñ wín nandílañ ba?”

¹³ Eumbi tambane enguk, “Falisi ama endí kli kolan kena ginañ nisí lambañ wandin. Timbi Bepna kunum ginañ patak endí kenan ginañ nepek ním típiñguk wín kakasiat gítik ep tamat-taleukak.

¹⁴ Síndi yambium patneliñ. Ama dautsí sipsipmín endí nosii telak daut semnepi pa tañ. Timbi dai sipsipmín nolí dai sipsipmín no telak daulímekta, niset típelatkan dímat ginañ píndemík.”

¹⁵ Timbi Petlolí Yesu niñguk, “Dik e-yout manda manílok plon eñañ wolok kusei kíndem nínbi dakleutak.”

¹⁶ Eumbi enguk, “Gwañgwanai síndi bo nítek timbi nandí-dakleneliñdok gamañgot típíkañ?

¹⁷ Síndi ñín ním nandí-dakleañ ba? Nepek maní ginañ pilak walí tem meñ ginañ pímbi, temdok telak plon ñambi, tem koñ ginañ pilak.

¹⁸ Gan nepek maní ginañnan nanin lambimbí pilak walí ginañni ginañ nanin lambílak. Timbi walí mek biañgan ama Anutulok dainan timbi kolalak.

¹⁹ Nak nepek ñandinda elet: wín ama ginañjé ginañ nanandí kolan kusei kusei indaumbi tañ wín ñíndíñ: ama wíli kím tañ, ba nolok wapai ba tamín kumbu tañ, ba telak joñgo kuañ, ba nepek kumbu tañ, ba ama nolok siñgin joñgoñgan siañ, ba kosi eu kolayañ.

²⁰ Kundit wandin walí mek tímíbmbi, amalí Anutulok dainan díndím patneliñdok tuop ním. Gan endí Falisi amalok ep tíndínjé ním kímít klembi, kisi ním wílipi ep na-tañ walí ním ep tímí kolalak.”

Yesulí kwet díwindok amatam gembín daut semguk

Yesulí Kenan tam no endok wemban yal kolannat tímí kíndem dañguk

²¹ Timbi Yesulí gwañgwañii gít walinin pí ñambi, Tilo gít Sidon it kwet típet pakamíkñan ñañguk.

²² Ña tombimbí, Kenan tam no kwet wandíñ kuñguk endí endoñ bimbí, kítiñmí-gíñgínembi niñguk, “Wopum, Devittok Komblin, dik blan tímí, mandana nandí-namíñ. Yal kolandí wembanalok gínan ginañ píumbi, kola-síník talak.”

²³ Eumbi, Yesulí nandí-kímnembi ñañguk. Timbi gwañgwañiilí Yesuloñ bimbí ní-gíñgínembi eñgíliñ, “Tam walí kíti kítiñípi nípi klelak, wala tímí dik kak ní-mulím ñaun.”

²⁴ Nímíbmbi enguk, “Nak Islael amatam sipsip pait-pakañ wandin endañgot nan-mulím bí indañgut.”

²⁵ Yesulí wíndíñ eñguk, gan tam walí endoñ bimbí, kesínan mílelem tímí niñguk, “Wopum, nep kímít.”

²⁶ Wíndíñ eumbi niñguk, “Wembe gwañgwalok nanañjé yapma tíkembí, kamotta emem wín tuop ním.”

²⁷ Eumbi niñguk, “Wopum, wín kíndem elañ, gan molomjíli nanañ nambimbí díp pilak wín kamottí wakan pa nañ wín.”

²⁸ Wíndíñ eumbi nímí eñguk, “Tam, nanandí-kíliktiñga wín wopum. Nandílañ, wolok tuop inda-gamín.” Eumbi, wolongan wemban kíndem dañguk.

Yesulí amatam jímbatsíat asup ep tímí kíndem dañgíliñ

29 Tĩmbi Yesulĩ walinin pĩm ñam Galili distrik tombi, tuk guań baliliń ñam kwet kĩmĩn no wolok lombi pi pakuk.

30 Tĩmbi amatam asupgandĩ endoń bińĩpi, amatam jĩmbatsiat yanańgĩp bińgĩliń, wĩn ama kesik nĩm kuań wakĩt ama kisi ba kesiĩ dalandan, ba dausi sipsipmĩn ba manji sipsipmĩn, ba jĩmbat diwĩn nolĩ epmĩ epmĩn wakĩt asup yanańgĩp bĩmbi, Yesulok kuań kuseinan ep bi kĩmĩn kolĩmbi, ep tĩmbi kĩndem dańguk.

31 Ep tĩmbi kĩndem daumbi, amatamdĩ yambińgĩliń wĩn: ama manji sipmĩn kuńgĩliń endĩ manda eńgĩliń, ama kisi ba kesiĩ dalandan endĩ kĩndem dańgĩliń, ama kesĩtti nĩm kuńgĩliń endĩ kesĩtti kuńgĩliń, tĩmbi ama dausi sipsipmĩn endĩ deińgĩliń. Wĩn yambĩmbi yambĩ silĩkĩmbi, Islael amatamdĩ Anutu ni-wowoń tińmań en ni-kĩndem dańgĩliń.

Yesulĩ ama 4,000 gĩta tam gwańgwanjii nanań ep towińguk

32 Yesulĩ gwańgwańii kiti-semum bĩmbi enguk, “Amatam ñalĩ sandap tĩpet gĩt no nakĩta palĩmbi, nanańji talelak, wala tĩmbi nak blan ti-sembi, slak en-mulam ñanelĩndok nĩm nandĩlet. Nĩm kańbi, telak plon dausti kolĩmbi, katap tineliń.”

33 Eumbi, gwańgwańiilĩ nińgĩliń, “Ñolok it kwet no nĩm pakań, wala tĩmbi nĩndĩ nanań denanin ep bĩmbi, amatam kĩmĩn wopum ñĩn ep towinambi, tuop ti-semek?”

34 Eumbi, Yesulĩ en-nandĩmbi eńguk, “Sĩnlok plaua nanań nĩtek pat-samlak?” Tĩmbi endĩ eńgĩliń, “Plaua kit diwĩn tĩpetgot, tĩmbi pis titip lakat sĩnik pat-nĩmlak.”

35 Wĩndĩ eumbi, Yesulĩ amatam enbĩm nandĩmbi, kwelan pipakĩliń.

36 Tĩmbi endĩ plaua nanań kit tombon tĩpet wakĩt pis wĩn epmbi, Anutu weńmĩmbi ombĩmbi, gwańgwańiila emumbi, amatam em-ta-ńańgĩliń.

37 Tĩmbi endĩ gĩtik nanań wĩn nańbi na tokńeńgĩliń. Na tokńeumbi, diip pakuk wĩn gwańgwańiilĩ ep dasiumbi, sandĩni lik wopum kit tombon tĩpet tokńeńguk.

38 Wĩn ama 4,000 nĩtepek endĩ nanań nańgĩliń, gan tam ba wembe gwańgwa endok kunakunatsi nĩm epgĩliń.

39 Yesulĩ wĩndĩni ti-talembi, amatam en-mulĩm ñaumbi, en kĩkeń plon lombi, gwańgwańii gĩt Magadan ka ndań ñańgu k.

Yesu enlok kusei inda-dakleńguk

16

Yesulok kusei gama nĩm ka-nandĩ-tomgĩliń

1 Tĩmbi Falisi gĩt Sadusi ama diwĩn Yesuloń bińgĩliń endĩ sisoń tińmĩnelĩndok ñĩndĩni nińgĩliń, “Kunum Molomdok gembĩn pakamlakta wĩn nĩnda daut nĩmeńdok dik kundit engano sĩnik no tĩmbĩmbi kana.”

2 Eumbi tambane enguk, “Maimdi pi sembep tĩmbĩmbi, kunum gĩm daumbi, sĩndĩ ñĩndĩni pa eań, ‘Desa nain kĩndem indaukak.’

3 Kwet salaumbi, mulukualĩ kunum masipmĩlak wala sĩndĩ ñĩndĩni pa eań, ‘Gwi sasale inda-nĩmetak.’ Wĩndĩnda sĩndĩ kunum kańbi, maim iletak ba gwi wiletak wĩn kĩndem ka-dakleań. Gan sĩndĩ man ñĩndĩńgĩt nepek nek indalak wĩn kańbi, wolok kusei nĩm ka-nandĩ-dakleań.

4 Nĩtek tĩmbi ama man ñĩndĩńgĩt kuań sĩndĩ kolan tĩmbi, Anutu bi-sĩnik tańĩpi, kundit engano kanep kiti-nandań? Gan kundit no nĩm daut samum kanekaliń. Nĩm. Ñĩn nońgangot kanekaliń: wĩn plofet Yona indańmĩńguk wĩndĩńgangot inda-namekak.” Yesulĩ wĩndĩni embi yambĩmbi pĩm ñańguk.

⁵ Tuk guañ tambon kandañ tĩmbi dumalanelĩndok ñañĩpi, gwañgwañiili kamalambi, plaua nanañ no nĩm ep ñañgĩliñ.

⁶ Tĩmbi Yesulĩ enguk, “Sĩndi Falisi gĩta Sadusi endok plaua kĩmĩli bendĩla ka-kĩliñ enekaliñ.” *

⁷ Wĩndiñ eumbi, nĩsĩngan e-nandi tĩmbi eñgĩliñ, “Plaua nanañ nĩm tĩkebĩmĩñ wala elak bek.”

⁸ Yesulĩ wĩn yambi-nandi tĩmbi enguk, “Nekta sĩngan ‘Plaua nĩm pat-nĩmlak’ wĩndiñ e-nandi-tañ? Biañgan nanandi-kĩlĩktĩnji wĩn lakat sĩnik pat-samlak.

⁹ Kusatna gama nĩm nandi-dakleañ bek? Nak plaua nanañ kit dĩwĩngot wĩn tambĩpi, ama 5,000 ep towiwambi, sĩndi dĩp palĩmbi, sandiñ lĩk 12 dasium tokñeñguk wĩn sĩndi nĩm nandi-tomañ ba?

¹⁰ Ba plaua kit tambon tĩpet wali ama 4,000 ep towiwambi, dĩp palĩmbi, sandiñ lĩk wopum nĩtek dasiñgĩliñ?

¹¹ Nĩtekta tĩmbi, sĩndi mandana nĩm nandi-dakleañ? Nak plaua nanañla nĩm et, wĩn nak Falisi gĩt Sadusi endok plaua kĩmĩli bendĩla ka-kĩliñ eneliñdok sanĩt.”

¹² Wĩndiñ eumbi, kombĩkmek ñĩndiñ nandi-dakleñgĩliñ: endi nanandi Falisi gĩt Sadusilĩ amatam emañ wala ka-kĩliñ eneliñdok enguk, plaua kĩmĩli bendi wala nĩm.

Yesu en nin sĩnik wĩn Petlolĩ e-dakleñguk

¹³ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañi gĩt it kwet no koi Sisalia Filipai wandiñ kandañ ñañguk. Ña tombi, gwañgwañiila en-nandi tĩmbi eñguk, “Amatamdi Amalok Nĩñañ enda nin sĩnik pa eañ?”

¹⁴ Eumbi nĩngĩliñ, “Dĩwĩndi Yoane tuk ii-sem eumbi, dĩwĩndi plofet Elia nombo indauptok een ip wakan bek eumbi, dĩwĩndi plofet Jelemia ba plofet no damañgan kuñguk en wĩndiñ pa ganiñ.”

¹⁵ Wĩndiñ eumbi eni-nandi tĩmbi eñguk, “Tĩmbi sĩnĩla naka nin sĩnik pa nanañ?”

¹⁶ Eni-nandumbi, Simon Petlolĩ nĩnguk, “Dĩk Mesia, Anutu kuñgu molom endok Nĩñañ.”

¹⁷ Eumbi, Yesulĩ nĩnguk, “Simon Yoanelok nĩñañ, dĩk amatam dĩwĩn yapma kle-patañ. Nanandi wĩn amalok nanin nĩm. Bepna kunum gĩnañ patak endi ganbĩm dakleñguk.

¹⁸ Wĩndiñda nak ñĩndiñ ganlet: koka komblin Petlo kitĩlet, wĩn Kawat. Tĩmbi nak kawat wolok plon kĩkesĩmĩnnai yapĩlam gembĩlambi bendi wopum danekaliñ. Bendi wopum daumbi, kĩmdok gembĩnlĩ bo kĩkesĩmĩnnai ep tĩmbi piuktok tuop nĩm.

¹⁹ Tĩmbi Kunum Molomdok amatamĩni yambi-dĩkñewiñdok nak gembĩ gamlet. † Dĩk nepek nola kwelan e-wiat tĩ-semumbi, Kunum Molomdok dainan wĩndiñgot wiawiat indaukak, tĩmbi dĩk nepek nola e-wiat nĩm tĩ-semumbi, Kunum Molomdok dainan wĩndiñgot gama pat-semekak.”

²⁰ Wĩndiñ eñĩpi, kĩmĩsip kwambiñ tĩ-sembi, enla en Mesia, Anutulĩ ama wapmañ ni-mulektok e-kwambiñ dañguk wĩn joñgo nĩm eelok enguk.

Yesu en mĩlap bembĩ kĩmbekak wala gwañgwañiila enguk

* **16:6:** Juda amatam endok nanandĩnji gĩnañ ‘kĩmĩli bendi’ wĩn nepek no wali dĩwĩn tĩmbi tambane wolok walan. Yesulĩ ñolok kĩmĩli bendĩla eñguk endi Falisi gĩt Sadusi amalĩ amatam endaut manda juluñgan enbĩmbi nanandĩnji kamalañguk wolok plon e-yout tĩnguk. † **16:19:** Grik manda plon Matayolĩ ñĩndiñ youkuk, “Nak Kunum Molomdok yama kii gametat.” Manda wolok walan wĩn ñĩndiñ: Petlo gĩt kĩkesĩmĩn endi Anutulok man tĩkembĩ, kwelan ñolok amatamdok yomji e-wiat tĩ-semañ ba kĩmĩlim pat-semektok eañ.

21 Nain wolonda Yesuli kusei kimipi, nepek indañmekak wala gwañgwañiila ñindiñ en-siwikuk: endi Anutulok man tañgoneuptok Jerusalem it kwelan loubi, Juda ama biesi gita tapma ama biesi ba endikne manda nandi-tale ama endi mlap kusei kusei tinminikalin. Tinmumbi, Roma amal wilm kimbimbi, sandap tipet git no timbimbi, Anutuli timbi mlalekak.

22 Windiñ eumbi, Petlo engan Yesu nañgipi, ña ni-ñombimbi ni-kimisip tinipi, Anutuli kamaiuktok embi niñguk, “Wopum, mlap wandin sinik bo nim inda-gamekak.”

23 Eumbi tambanem, Petlola ñindiñ niñguk, “Satan, dik wi! Dik Anutulok nanandi nim klelañ. Nim. Dik amalok nanandi klembi, telak masip tinamlañ.”

24 Windiñ embi, gwañgwañii gitikta enbi eñguk, “Ama no en nak nep kle kuup nandilakta, endi enlok nanandinla nandum tlal timbimbi, endi kloñbatli tike bembu, nep kle kuuktok sanlet.

25 Neta, no en kuñgun enlok kasileupi nandilakta, endok kuñgun pailimekak, gan no en naka timbi kuñgun bi-namlakta, endi kuñgun taletalen nimnat indañmekak.

26 Tikap ama nol kwelalok nepenepek gitik kasilewik, gan siñgi en jimbini pwik, nain wolonda nepek wali nitek tike-kimilek? Timbi kuñgun taletalen nimnat win bindambo nitek kasilewik? Win tuop nim.

27 Kusei ñindiñda windiñ elet: Amalok Niñañ endi Beulok gembin walalannat añeloñii yanañgipi undane biupi tlak. Undane bimiek, amatam gitikti ep tindinji nek tinñgilin wolok tuopkan tuanji emekak.

28 Nak biañgan sinik sanba: ama ñi pakañ sindok boñgipsinan nanin diwindi gamañgot kwelan kuñlimbi, Amalok Niñañdi amatam yambidikneuktok bi indaumbi kanekalin.”

17

Yesulok kusei win plofet ama git Anutu endi e-kwambiñ dañgilin

1 Maim kit tambon noñgan taleumbi, Yesuli gwañgwañii tipet git no, win Petlo, Yakobo gita kwayañ Yoane, yanañgimbi, kwet jañgin ombap no wolok lombi, nisiñgan pakilin.

2 Pakapi, gwañgwañiil kañlimbi, Yesulok pinngu walan engano tikileñguk, win timan dai maim daut wandin, timbi dasindasin win kolsalen walalan sinik saleñguk.

3 Timbi platik sinik plofet ama tipet damañgan kuñgimik, win Mose git Elia, endi gwañgwañiiloñ indambi, Yesu git manda e-nandi tinñgilin.

4 Windiñ timbimbi, Petloli Yesula niñguk, “Wopum. Nindi ñi pakamini win kindem sinik. Wala timbi dik ñindiñ nandiwinda, nak it jala tipet git no kindiletet, win no dikok, no Moselok, no Elialok.”

5 Petloli manda windiñ eñlimbi, mulukua walalan sinik wali platik sinik ep timlimbi, mulukua ginañ nanin manda no ñindiñ kitu pumbi eñguk, “Ñine nokok niñana sinik. Nak ginañnal en kasilembi, enda wale kindem tinmilet, wala timbi sindi endok mandan nandimbi kimik-klenekalin.”

6 Timbi gwañgwañiil manda win nandimbi, gembinji pumbi, gapok pimbi, timanji daut kwelan pinngilin.

7 Gan Yesuli endoñ ñambi, ep kañbi enguk, “Milalet! Sindi nim misinelin.”

8 Windiñ enbimbi, endi deimbi kañgilin win: Yesu en noñgan ilimbi kañgilin.

9 Walinin kwet jañgin plon nanin piñipi, Yesuli gwañgwañii e-kimisip ti-sembi enguk, “Nepek ñin kaliñ wolok kasat ama nimbek nola nim eninekaliñ. Gamamek, Amalok Niñañ endi kimnan nanin milalekak, wolondamek kindem eninekaliñ.”

10 Timbi gwañgwañiili ni-nandimbi eñgiliñ, “Windiñda kusei nekta endikne manda nandi-tale amali ñindiñ pa eañ, ‘Plofet Eliali Mesialok telak dama timbi biukak?’”

11 Eumbi enguk, “Biañgan Eliali dama undane bimbi, amatam tpañgipañgile ti-semekak.

12 Gan natna ñindiñ sanlet: plofet no Elia wandin endi ikan biñguk, gan amali endok kusei gama nim ka-nandi-dakleñgiliñ. Endi nisilok nanandinj klembi, kundit kolan kusei kusei tiñmiñgiliñ. Timbi Amalok Niñañla kolan windiñgangot tiñminekaliñ.”

13 Windiñ eumbi, gwañgwañiili Yesuli Yoane tuk ii-sem ti-kuñguk endok plon e-yout timbi eñguk win nandi-tomgiliñ.

Yesuli nanandi-kiliktila nepek bien sinik enguk

14 Yesu git gwañgwañii tipet git no endi amatam asupti kimin tipakiliñnan pi tombimbi, ama noli Yesuloñ bimbi, kesiinan milelem tiñimbi niñguk,

15 “Wopum, dik niñanala blan tiñmiñ. Gwañgwa ñali kwapmeñgan ginañ kamalalak nain win ti-keumbi, kim katap timbi, komba ginañ ba tuk ginañ pa piumbi, piñgiu kola sinik talak.

16 Nak gwañgwañgaili timbi kindem daneliñdok nañgi pi biñat, gan endi ti-tlap biun patak.”

17 Windiñ eumbi, Yesuli tambane eñguk, “Amatam man ñindiñgit kuañ sindi nanandi-kiliktilinj ni pat-samumbi, kamakama tañ. Nak sin gita papata kunjit tilet! Nain nittek sinik sin gita gamañgot kuwambi, nandi-kiliktili namnekaliñ?” Windiñ embi, “Gwañgwa win nokoñ nañgip biwit!” enguk.

18 Nañgip biumbi, Yesuli yal kolan gwañgwalok ginannan pakuk win ni-ñombiumbi poñañguk. Poñaumbi, wolongan gwañgwa wali kindem dañguk.

19 Nisiñgan paliñipi, gwañgwañiili Yesuloñ bimbi ni-nandimbi eñgiliñ, “Kusei nitakta timbi nindi yal kolan win kle-kotneñdok tipikamiñ?”

20-21 Eumbi enguk, “Nanandi-kiliktilinj lakat sinik wali tuop nim. Nak biañgan sinik sanba: nanandi-kiliktilinj wambiñ mñnjip tip minam wandin pat-samekta, kundit gitik tinep nandañ win kindem eumbi indauk, win kwet jañgin ñala bo kindem nñneliñ, ‘Dik mlapi da wolok ñau!’ nimbimbi, wolok tuop timbek.” *

Yesuli enlok kuseila gwañgwañiila en-kaikta ti-semguk

22 Yesulok gwañgwañii gitik endi Galili distrik kimin ti-palimbi, ñindiñ enguk, “Nain nim ombataumbi, Amalok Niñañ kanjikñiilok kisinan kimilimbi,

23 wili kimbimbi, sandap tipet git no ñaumbi, Anutuli kimnan nanin timbi milalekak.” Windiñ eu nandimbi, ginañji mlata sinik tañguk.

24 Timbi Yesu gita gwañgwañii endi Kapaneam it kwelan ña tomgiliñ. Tombimbi, ama minem tapma it ti-dindim eelok epmañgiliñ endi Petloloñ

* **17:20-21:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win ñindiñ, “Ama nanañ gitik kimsip tiñipi, nimolo tañ endiñgot yal kolan ñandisi gumañ ep kle-semneliñdok, telak no nim patak.”

bimbi ni-nandimbi eñgilañ, “Endautsi endi tapma ittok takis minem pa kimitak ba nim?”

²⁵ Eumbi niñguk, “Ba! Kimitak ñak.” Windiñ embi, it ginañ loñguk.

Lombi, manda gama nim eñilimbi, Yesuli ni-nandimbi eñguk, “Simon, dik nittek nandilañ? Kwelalok ama wapmañdi kena kusei kuseilok minem pa mekañ win denanin? Win niñañjiloñ nanin mekañ ba ama diwisiloñ?”

²⁶ Eumbi, Petloli eñguk, “Ama diwisiloñ.” Eumbi niñguk, “Windiñda niñañjili slak papi, takis minem nim pa kimitakañ.

²⁷ Gan nim kañbi, ginañji tinda kolaumbi, gimbit ti-nimneliñ. Windiñda dik ñambi, tuk guañnan pis tiatia toa no kolim piwin. Timbi pis dama tiañeutañ endok man tambipi, minem kwandai no man ginañ paletak kautañ win tike bimbi, enda emekañ. Minem wali nitettok takislok tuop timbetak.”

Yesuli Ama Wapmañlok kapmalnan kuñgula gwañgwañii eni-daut ti-semguk

18

Kunum Molomdok giñgitñii pakañ endok boñgipsinan nindi loloñ sinik yañ?

¹ Nain wolonda gwañgwal Yesuloñ bimbi ni-nandimbi eñgilañ, “Kunum Molomdok giñgit boñgipninan nindi loloñ sinik yañ?”

² Eumbi, Yesuli gwañgwa tip no kitinmum bumbi, boñgipsinan kimitipi

³ enguk, “Nak biañgan sinik sanba: tikap sindi ginañ nanandinji nim tambanembi, gwañgwa bisat nomik nim indaneliñda, sindi Kunum Molomdok giñgitñii nim indanekaliñ.

⁴ No en kayombinembi, gwañgwa tip ñandin indalakta, en wakan Kunum Molomdok giñgitñiilok boñgipsinan loloñ sinik patak yañ.

⁵ No en naka nandimbi, gwañgwa ñandin nola not tinmilakta endi wakan naka not tinamlak.

⁶ Gan no en gwañgwa koi nimnat ñandin ñali nandi-kilikti tinamlak wandin no tiañeumbi, yom plon pipilakta ama wali blangandok. Neta, Anutuli mlap wopungan mukakta timbi. Endi kundit wandin gama nim tinilimbi, kawat wopum no bim plon topmbi, tike kolim tuk kimbñ ginañ piumpa wali mlap lakat indañmek.

⁷ Kwelalok amatam endi blasiñgandok. Neta, nain tuop nepek kusei kuseili yom plon ep tiañenepi inda-semañ. Gan nepek wandin win nindi timbi inda-semalak en Anutuli mek tinlamilekak.

⁸ Windiñda dik kika ba kesika tombonli yomdok sisoñ plon gapilim pipilañda, kak dombi kolim ñaumbi, kika ba kesika tombongot kumbi, kuñgu taletalen nimnatnan loukañ. Nim kañbi, kika ba kesika tipelatkan kukapi, komba nim pa kmlaknan wandiñ gep kolim piua a.

⁹ Ba dik dauka tombonli yomdok sisoñ plon gapilim pipilañda, dauka win gitnei kolim ñaumbi, dauka tombongot kumbi, kuñgu taletalen nimnatnan loukañ. Nim kañbi, dauka tipelatkan kukapi, jimbñndok komba galk ginañ gep kolim piua a.

¹⁰⁻¹¹ Sindi kuñgunji ka-kiliñ enekaliñ. Nim kañbi, gwañgwa kosi nimnat wandin endoñnan nanin nola nandum tlal timbimbi, en timbi kolaneliñ. Neta, nak ñindiñ sanba: añelo gwañgwa wandin yambi-dikñeañ endi

kunum ginañ kumbi, enda timbi kwapmeñgan Bepna kunum ginañ patak endoñnan kindem ña indañ. *

¹² Sindí nitek nandañ? Tikap ama nolok sipsip 100 palmek, timbi noñgan no pailim kak biwik ba? Nim a. Endí 99 yambium kwet jañginnan palimbi, ña noñgan no pait-patak win lonj+wik.

¹³ Nak biañgan sanba: endí sipsip 99 enda silisili tilak, gan noñgan pailim timbi indalak enda silisili wopum sinik tilak.

¹⁴ Windiñgangot Bepsi kunum ginañ patak endí gwañgwa koi nimnat wandin endoñ nanin no nim pailektok nandilak.”

Sambatnii git manda ti-dindim eelok telak

¹⁵ Yesulí yousimbi enguk, “Nokok sambatnai sindoñ nanin noli yom ti-gamumbi, dik ñam sítakan papi, kusei daulmekañ. Timbi endí mandaña nandim tike-kiliñ elakta, endí bindambo not ti-gambi, dikok sambat indaukak.

¹⁶ Ba endí mandaña wilekta, ama noñgan ba tipet yanañg+limbi endoñ ñanekaliñ. Timbi nokaili manda gitik ama wolok plon kit yout tñlañ win e-gemb+lanekaliñ, endikñe mandali molo manda elak wolok tuop. *

¹⁷ Ba endí mandanji wit kak kolekta, ama win kikesimindok kisinan kimilekani. Kikesmindok manda windiñgangot wit kak kolekta, enda nandiñm+umbi, endí takis epep ama ba ama Anutu nim nandi-kilikti tñmañ endok tuop timbekak.

¹⁸ Nak biañgan sanba: sindí nepek nola kwelan e-wiat ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan windiñgot wiawiat indaukak, timbi sindí nepek nola e-wiat nim ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan windiñgot gama pat-semekak.

¹⁹⁻²⁰ Timbi nak yousimbi ñindiñ sanba: ama tipet ba tipet git no endí nokok kotna plon kimin tañda, nak en gita patet, wala timbi sindoñ nanin ama tipet endí kwelan ñolok ginañjet kiulim noñgan timbim, nepek nola ba nola nimolo timbimbi, Bepna kunum ginañ patak endí nandi-semekak.”

Notniilok yomji nain tuop bi-semlok

²¹ Timbi Petlolí Yesuloñ bimbi nikañbi eñguk, “Wopum. Notna noli yom pa ti-namumbi, nain nitek yomin biñmetat? Nain 7got biñmet wali tuop ba?”

²² Eumbi niñguk, “Nain 7got nim a. Dik 70 im 7 biñmi-tañaukani, win yom bimbi tñipi nim kunakunattok elet.

²³ Kusei ñindiñda timbi windiñ elet: ama wapmañ noli nepek tiñguk windiñgangot Kunum Molomdi giñg+tñii yambi-dikñelak. Ama wapmañ wali kena amañiilí nepek slak epg+liñ wolok kinjan ombiñm+neliñdok entiañeñguk.

²⁴ En-tiañembi, kena kusei kimilimbi, ama no nañgip biñg+liñ endoñan kinjan ombiñmektok palmiñguk win minem 45 milion. †

²⁵ Endí minem win ombiñmektok tuop nim, wala timbi ama wapmañdi minem diwin epmektok nandiñipi, kena gwañgwañii ñindiñ tñneliñdok enguk: endí ama en wakít tam gwañgwañii ba nepenepek gitik palmilak win epbi, tualok kimitneliñdok enguk.

* **18:10-11:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win ñindiñ, “Neta, Amalok Niñañ endí amatam yomjila timbi pait-pakañ epmektok indañguk.” ✱ **18:16:** Lo 19:15 † **18:24:** Yesulí minem kunakunat eñguk win wopum sinik. Minem wali ama 10,000 endí gwilat 15 gitik kena tiñg+liñ endok tuanji.

26 Wɨndiñ eumbi, kena ama wali ama wapmañdok kesinan mɨlelem tɨmbi, ñɨndiñ ni-blambla eñguk, ‘Ama wapmañna, blan ti-nambi, naingot namumbi, nak kinjan tuopkan ombi-gam-taleutat.’

27 Tɨmbi ama wapmañdi ama wala blan ti-ñɨmbi, kinjan wopum palmiñguk wɨn gɨtik biñmɨmbi, kak slak bium ñañguk.

28 It gɨnañ nanin pi ñañpi, kena gwañgwa nol no tɨmbi indañguk, endoñan kinjan ombiñmektok palmiñguk wɨn mɨnem 100. † En wakan tɨmbi indambi, bim plon tɨke kandipi niñguk, ‘Dɨk mɨnem slak tɨkeñguñ wɨn ñɨndiñgitañgan ombi-namiñ!’

29 Tɨmbi nollɨ kesinan mɨlelem ti-ñɨmbi, ñɨndiñ ni-blambla eñguk, ‘Dɨk nandi-nambi, nain namumbi, nak kinjan ombi-gametat.’

30 Eumbi nandi-kimnemi, it kwambiñ gɨnañ nañgip ña kimpi ñɨndiñ niñguk, ‘Kinjan ombi-tale-namumek gep pɨsattok’.

31 Tɨmbi noliilɨ kundit wɨn ka-nandiñbi, gɨnañji biañgan mɨlataumbi ña ama wapmañ kasat tiñmi-taleñgɨliñ.

32 Tiñmi-taleum nandiñbi, kena ama wɨn bindambo ni-tiañemi ñɨndiñ niñguk, ‘Ama kolan papait, dɨk nan-blambla eumbi, nak blan ti-gambi, kinjanna wopum wɨn kak bi-gamɨt.’

33 Nɨtek tɨmbi, nak bi-gamɨt, gan dɨk wɨndiñgangot nokala blan niñm tɨmbi biñmiñañ?’

34 Wɨndiñ embi, gɨnañ komba dɨumbi, mik amaloñ nañgip ñambi enguk, ‘Sɨndi nain tuop kena gɨm mɨumbi, endi kinjanna wopum wɨn ombi-nam-taleumek, wolonda sɨndi kañbiumbi piukak.’”

35 Yesulɨ e-yout manda wɨndiñ en-talembi eñguk, “Sɨndi noñgan noñganli gɨnañji gɨtikti nosiilok yomji niñm bi-sem-taleneliñda, Bepna kunum gɨnañ patak endi wɨndiñgangot noñgan noñgan sɨndok yomji niñm bi-sameka k.”

19

1 Yesulɨ manda wɨndiñ e-talembi, Galili distrik bimbi, Juda amatamdok kwelan Jodan tuk dat kandañ patak wandiñ ñañguk.

2 Tɨmbi amatam asupgandi en kle ñaumbi, jimbatsiat ep tɨmbi kindem dañgɨliñ.

Wapatam Anutuli ep kiukuk wɨn amali niñm tambiktok

3 Tɨmbi Falisi ama diwɨndi Yesuloñ bimbi, ti-kuyuk tiñmɨnepi ni-nandiñbi eñgɨliñ, “Dɨk nɨtek nandiñlañ? Damañgan Moseli endikñe manda kimɨt-niñguk wolok tuop ama nolɨ enlok nanandiñla nepek kusei wala ba wala tamɨn kle-kolek ba niñm?”

4 Eumbi tambane enguk, “Manda youyoulin ñin patak wɨn sɨndi pinat nandiñbi kamalañ bek. Nain kusei kimɨkimɨlinan Anutuli ama ep tɨmbi indañguk wolonda endi ama gɨt tamɨn ep tɨmbi indañgimɨk. ✧

5 Tɨmbi ñɨndiñ eñguk, ‘Kusei wɨndiñda amali meñ beu yambimbi, tamɨnnat gali-kwambiñ daumbi, piñgipset noñgan indayamɨk.’ ✧

6 Wɨndiñda nak ñɨndiñ sanlet: endi piñgip noñgan indambi, nombo tɨpet niñm tamɨk. Wala tɨmbi wapatam Anutuli ep kiukuk wɨn amali niñm tambiktok.”

7 Tɨmbi Falisi amali ñɨndiñ niñgɨliñ, “Tɨkap wɨndiñda, nɨtek tɨmbi Moseli endikñe manda ñɨndiñ kimɨkuk: ama no tamɨn kle-kolektok nandiñlakta, endi manda no wolok tuop youp mɨmbi kleum ñaukak?” ✧

† 18:28: Yesulɨ mɨnem kunakunat eñguk wɨn lakat sɨnik, sandap 100 wolok kenalok tuangot.

✧ 19:4: Stat 1:27, 5:2 ✧ 19:5: Stat 2:24 ✧ 19:7: Lo 24:1

⁸ Eumbi enguk, “Sin bamba bep pañjiilok ginañ kwambindanjila timbi Moseli nandi-sambi, tam kindem ep klenelindok eñguk. Gan nain kusai kimikimilinan win windiñ nim pakuk.

⁹ Windiñda timbi nak ñindiñ sanba: ama no tamın telak joñgo nim kuñguk win kleum ñaumbi, komblin tilak endi telak joñgo kulak.”

¹⁰ Timbi gwañgwañiili tam kle-kokottok plon Yesu ñindiñ timbi eñgiliñ, “Tikap windiñda, amali tam nim timbi slak palekta win kindem.”

¹¹ Eumbi enguk, “Ama Anutulı ep timbi pañgitalak endiñgot manda win guma tikeañ, ama gitikkandi nim.

¹² Nandañ. Kusei ñindiñda ama diwisili tam nim epmañ: win diwin nolok piñgipsi kolan indağiliñda timbi slak pakañ. Timbi diwin nolok piñgipsi komblin inda-satalok gembın win ama nisi dombu kokiliñ, wala timbi tam nim tikem slak kuañ. Timbi ama diwin noli Kunum Molomdok kenan tnelindok tam nim timbi slak pakañ. No en manda ñin nandi-daklelakta endi tikeukak.”

Kunum Molomdok giñgit win nin?

¹³ Timbi amatamdi gwañgwa bisat Yesuli kii endok plon kimipi nimolo ti-semektok endoñ yanağip biñgiliñ. Biumbi, gwañgwañiili enombiñgiliñ,

¹⁴ gan Yesuli ñindiñ enguk, “Kunum Molomdi ama ñandisi enlok giñgitii yambi-diknelak, wala timbi gwañgwa bisat yambiumbi nokoñ biwit, telak masip nim ti-semneliñ.”

¹⁵ Windiñ embi, kii gwañgwa bisattok plon kimipi, gwılam ti-sem-talembi, walinin pim ñağuk.

¹⁶ Timbi ama noli Yesuloñ bimbi niñguk, “Endaut, nak kuñgu taletalen nimnat kasileuttok ep tındın kindem nek timbettok nandiñ?”

¹⁷ Eumbi niñguk, “Kusei nekta dik nokoñ bimbi, nepek nek ñali kindem sinik wala nan-kalañ? Anutu en noğangot endi kindem, wala timbi dik en gıta nain taletalen nimnat kuuñdok nandiñda, endikne mandan tağonembi kleukañ.”

¹⁸ Eumbi, ama wali Yesu ñindiñ ni-nandiñguk, “Dik endikne manda dek ñala sinik elañ?” Eumbi niñguk, “Endikne manda ñala elet: dik ama nim wili kimbekak, telak joñgo nim kuukañ, kumbu nim timbekañ, ama no manda plon patak endok siğin joñgo nim siukañ,

¹⁹ meğga beka giñgiğgan ti-semekañ, timbi ditnala nandiñda windiñgangot nokaila nandukañ.” ✱

²⁰ Eumbi, ama sim endi niñguk, “Endikne manda gitik win nak ikan tağonembi kle-talelet. Gan nepek nek wala sinik gamañ tipikalet?”

²¹ Eumbi niñguk, “Tikap dik Anutulok nanandın gitik kle-taleup nandiñda, dik ña nepenepeka gitik tuatualok kimilim tua-taleumbi, minem win epmbi, ama pimbiñesila em-taleumbi, tuağga kunum ginañ inda-gamekak. Windiñ ti-talembi, bi nep kle kuukañ.”

²² Ama simdi manda win nandiñbi, nepenepek asup palmiğgukta timbi ginañ kolaumbi gwıilambi bim ñağuk.

²³ Timbi Yesuli gwañgwañiila enguk, “Nak biağgan sinik sanba: ama minem kwılikwılinat noli Kunum Molomdok giñgit indauktok nandiñlakta endi gliñgliñnat.

²⁴ Nak bindambo ñindiñ sanba: kamel noli lik bemdok ginañ gik wolok ña tombep nandiñwıktak endi kena kwambiñ timbek. Timbi ama kwılikwılinat no Anutulok giñgit indaup nandiñlakta endi windiñgangot kena kwambiñ timbekak, gan endok kenan win kamellok kenan maklelak.”

✱ 19:19: Kisim Bek 20:12-16, Lo 5:16-20, Wok Pris 19:18

25 Gwañgwañiili manda w+n nand+mbi, kolan s+n+ik s+ikñembi eñg+liñ, “T+ikap w+ndiñda, nindi Anutulok giñg+it tuop indauk?”

26 W+ndiñ eumbi, Yesuli d+nd+mgan yamb+mbi enguk, “Amali w+ndiñ t+nd+lok tuop n+m, gan Anutuli nepek gi+ik w+n tuop ti-taleuk.”

27 Timbi Petloli tambanembi niñguk, “Kalañ. N+ndi nepenepekni gi+ik bi-talembi b+mbi, dik gep kle kuamiñ, wala timbi n+ndi tuan nek tikenekamiñ?”

28 Eumbi enguk, “Nak biañgan s+n+ik sanba: Anutuli nepek gi+ik timbi kaitaumek, Amalok Niñañ endi ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, kusei k+m+ipi, amatam gi+ik yamb+dikñeukak. Wolonda ama 12 nep kle kuañ s+ndi bo ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, Isael ama sambat 12 yamb+dikñenekaliñ.

29 Timbi no en naka timbi il ba dal kwayañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa bisali ba nanañ kenan ba nepek w+n gi+ik bi-taleñgukta, Anutuli wolok tambon nain asupgan yous+ñm+ta-ñambi, kuñgu taletalen n+mnat wak+it m+ukak.”

Kunum Molomdi giñg+itñii siloñ ti-semllak

30 Yesuli yous+mbi enguk, “Nain taletalenan niñdiñ indaukak: ama asup nin endi man niñdiñg+it ama d+wis+lok daus+nan damandama tañ endi siñgi s+n+ik itnekal+ñ, timbi siñgi s+n+ik bañ endi d amandama itnekal +ñ.

20

1 Nekta, Kunum Molom w+n endi wain kena molom noli kena gwañgwañii en-tiañembi yamb+dikñeñguk wandin. Kwet salaumbi, kena molom wali k+m+in kwelan ñambi, kena gwañgwa d+w+n epmepi,

2 kena nain noñgan wolok tuan en-indaumbi nandum tuop t+mb+mbi, kena g+nañ en-mul+m ñañg+liñ.

3 Timbi kwet ip sala-s+n+ik taumbi, ama wali nombo ñambi, ama d+w+n kenala n+m ñañañ k+m+in kwelan slak pal+mbi yamb+mbi,

4 niñdiñ enguk, ‘S+ndi bo ña wain kenana t+mb+mbi, kena t+netañ wolok tuan sametet.’ W+ndiñ eumbi, wain kena t+nd+la ñañg+liñ.

5 Timbi maim boñg+ip pal+mbi, kena molomdi b+ndambo ña ama d+w+n kena t+ñm+nel+ñdok en-mukuk. Timbi maimdi gama n+m pi-sembeñ+li+mbi endi w+ndiñgangot t+ñguk.

6 Timbi kwet k+li+mek+li+melok t+mb+mbi, b+ndambo ñambi, ama d+w+n kena n+m t+nd+n slak pak+liñ ep timbi indaumbi enguk, ‘S+ndi nekta sandap ombap kena n+m timbi slak pal+mbi, timlala t+lak?’

7 Eumbi niñg+liñ, ‘Nimbek noli kena no n+m n+m+k.’ Eumbi en-mupi enguk, ‘Ale, s+ndi bo ñambi, wain kenana g+nañ kena t+mb+it.’

8 Kwet k+li+m eumbi, wain kena molomdi kena ka-d+ikñe amala n+mbi eñguk, ‘D+ik kena gwañgwa k+ti+semum b+umbi, tuanj+ em+ñ. Emepi, siñgi b+liñ endoñan kusei k+m+ipi em ta-ña, dama b+liñ enda siñgi emu talew+n.’

9 Timbi kena ka-d+ikñeli ama kwet bipmem t+mb+mbi, kena kusei k+m+ik+liñ enb+m b+umbi, kena nain noñgandok tuan em-taleñguk.

10 Emumbi, dama biñg+liñ endi ‘Tuan t+ke lo n+metak bek’ em nand+ñg+liñ, gan ka-d+ikñeli ama noñgan noñgan enda bo kena nain noñgandok tuan emguk.

11 Tuanj+ t+keñ+ipi, kusei k+m+ipi, kena molomda em balep ti-ñ+mbi

12 eñg+liñ, ‘Siñgi b+liñ endi kena nain dumangot t+liñ, gan n+ndi sandap ombap maim kwamb+ñ g+nañ kena piñg+ip gawalat ti-patnambi k+li+m elak. Nekta s+n+ik siñgi b+liñ en g+ta tuan walan noñgangot n+m+lañ?’

13 Wíndiñ eumbi, kena molomdi endoññan nanin nola ñíndiñ nínguk, 'Notna, nak kolan ním tí-gamlet. Dík kena nain noñgandok tuanla ganandiwambi, nandum tuop tík wín.

14 Wala tímbe mìnemga tíkembali ñau. Nak mìnem gamít, wíndiñgan síngi bíliñ emepi nandít.

15 Nak natnalok mìnem wíndiñ ba wíndiñ tímbe nandímbe, kíndem tímbe. Nak gíñañ síloñ tí-semlet, wala dík níslók tañgan yambi-gímbít tílañ ba? "

16 Yesulí e-yout manda wíndiñ embe enguk, "Wíndiñda ama man ñíndiñgít síngi sínik bañ endí damandaman itnekalíñ, tímbe damandaman bañ endí síngi sínik itnekalíñ."

Ama Wapmañ Yesulí indañgan il kwelnan Jelusalem loñguk

Ama Wapmañ Yesu endí kena nek tímbe tok indañguk?

17 Tímbe Yesulí Jelusalem lo ñaupí, gwañgwañii 12 kí-tí-semum bíumbi, ní-síngan telak telak ñañípi enguk,

18 "Nandañ! Níndí lokap, Jelusalem tomnambi, Amalok Níñañ tíkembali, tapma ama biesí ba endíkñe manda nandí-tale ama endok kí-sí plon kí-mílím loukak. Tímbe endí manda plon kí-mípi, wílí kímbektok manda embe,

19 Roma amalok kí-sí plon kí-mílímbe, endí Amalok Níñañ endok plon ní-sasale manda embe waípmbi, tíkem kloñbat plon wílím kímbekak. Tímbe maim típet gít no tímbe, Anutulí en kímnan nanin tímbe mílalekak."

20 Tímbe Yesulí kímbektok en-taleumbi, Sebedilok tamín endí níñañíit típet, wín Yakobo gít Yoane, en gíta Yesuloñ bímbi, mílelem tí-ñímbe, nepek no nandíñmektok nínguk.

21 Tímbe Yesulí ní-nandímbe eñguk, "Dík nekta nandílañ?" Eumbi nínguk, "Dík ama wapmañ indambi, amatam yambi-díkñeukañ nain wolonda nandí-nambi, níñanait típet ñalí bo ama wapmañ indambi, kíkka dándím ba kepmanan pipatemíktok nandílet."

22 Eumbi, Yesulí níñañíit ñíndiñ enguk, "Sítí nítekta eamík wín ním nandí-dakleamík. Nak mílap bemetat * wín sítí tuop bemdekamík ba?" Eumbi níngí-mík, "Nítí tuop."

23 Wíndiñ eumbi enguk, "Sítí biañgan nokok mílap bemdekamík, gan nindí kítna dándím ba kepma kandañ pílekak wín natna ewa taleuktok tuop ním. Pipapat wín Betnalí ama dek endí engan epmep nandílak enda tí-wílí díkñe tí-semguk."

24 Tímbe gwañgwañii 10 endí manda wín nandíñgíliñda, dakwaya típetta gíñañjí komba dínguk.

25 Gan Yesulí gwañgwañii gítík kí-tí-semum bíumbi enguk, "Síndí kwe-lalok yambi-díkñe ama endok ep tíndínjí nandí-taleañ: amatamdok kuñgun ba kí-m wín ama wapmañjílók kíinan patak, tímbe ama loloñdí pímbíñesíla endíkñe mandanjí kwambíñ enbí, tañgonem klenelíñdok gíngíneañ.

26 Gan síndok boñgípsínan wíndiñ ním tílok. Ním sínik. Síndoññan nanin no en wopum kuuktok nandílakta, endí nolílok típlaplaenjí kuukak.

27 Tímbe no en síndok telak damanjí kuuktok nandílakta, endí kena gwañgwañjí sílanin kumbi,

* **20:22:** Yesulí mílap bembemla eñguk wín endí Grik manda plon ñíndiñ eñguk, "Nak tuk wítna tíke lombi nambetat wín sítí tuop tíke lombi nandekamík ba?"

²⁸ Amalok Niñañ tiñguk wolok tuop timbekak. Endi amatam asup ep timbi platambi, endok kinjan kimbektok ama sinik indañguk, endi en timbi plataneliñdok nim.”

Ama tipet dauset sisipm+n endi Yesu en ama wapmañ win nandi-dakleñgimik

²⁹ Yesuli gwañgwañii git Jeliko it kwet bim ñañilimbi, amatam kim+n wopumdi en kle ñañgilañ.

³⁰ Timbi ama tipet dauset sisipm+n endi telak pawan pi pakimik. Endi Yesuli yapma kleup timbim nandimbi, wolongan kitimbi niñgimik, “Devittok Komblin, dik nita blan ti-nim+ñ.”

³¹ Endi windiñ kitimbi, amatam asupti enombimbi, en-kimisip tiñgilañ, gan endi wopungan kitimbi niñgimik, “Wopum, dik Devittok Komblin, nita blan ti-nim+ñ.”

³² Eumbi, Yesuli wiñga ipi kitimbi-sembi enguk, “Siti nitek ti-samettok nandamik?”

³³ Eumbi niñgimik, “Wopum, niti dik dauset timbi tom-nimeñdok nandamik.”

³⁴ Timbi Yesuli blan ti-sembi, dauset kiili tike-kaumbi, wolongan dauset tombimbi, nepenepek kañbi, Yesu kle ñañgim ik.

21

Yesuli ama wapmañ nomik Jerusalem loñguk

¹ Yesu git gwañgwañii endi Jerusalem it kwet timbi dumalaumbi, Oliv kwet jañginan lombi, Betfage it kwelan tomgilañ. Tomñilimbi, Yesuli gwañgwañiit tipet en-mupi

² enguk, “Siti it kwet da patak wolok ñandekamik! Ñam tombi, wolongan doñki niñaññat toali ep top yambiyambin kandetamik. Kañbi pisap yanañgipi biwit!

³ Tikap nimbek noli sambimbi san-kaumbi, ñindiñ nandekamik, ‘Molomdi doñki kena emektok nandilak. Timbi plastik sinik yambiumbi yanañgilañbi bindetamik.’ ”

⁴ Yesuli doñkila eñguk win endi plofet ama noli damañgan kumbi manda eñguk wali bien inda-dakleuktok tiñguk. Manda win ñindiñ,

⁵ “Saiondok * amatam ñindiñ enbim nandiwit: Ama wapmañji endi sindi sepmehtok bi-samlak. Endi kayombinembi, doñki plon pipatak, win doñki sim wolok plon pipapi bilak.” ☆

⁶ Timbi gwañgwa tipet endi ñambi, Yesuli kena manda enguk wolok tuop timbi,

⁷ doñki me niñañ yanañgipi, Yesuloñ biñgimik. Bimbi, sauloñjet kiun-depi, doñki plon kimilimbi, Yesuli wolok plon lo pipapi ñañguk.

⁸ Timbi amatam kim+n wopum endoññan nanin asupgandi endok koi giñgit tike-lonelñdok sauloñji telak plon samba eñilimbi, diwindi komba sak kiyat dombimbi mep bim, windiñgot telak plon ipane-ta-ñañgilañ.

⁹ Timbi amatam Yesu siñgi dama timbi kleñgilañ endi enda Mesia nimbim, ñindiñ yousiyousiñgan kitimbi eñgilañ, “Ama wapmañ Devit endok Komblin bilak, koi tike-lowit!

* **21:5:** Jerusalem it kwet koi no win Saion. Plofetti ‘Saiondok amatamla’ eñguk endi Jerusalem nasi ba Israel amatam gitik endok plon ep yout tiñguk. ☆ **21:5:** Aisaia 62:11, Sekeraia 9:9

Molomdi ama ñin ama wapmañni kuuktok ni-mukuk en wakan gwilam tñmen!

Anutu kunum ginañ patak endok koi tike-lona!” ✧

¹⁰ Yesuli Jelusalem it kwelan ama wapmañ nomik lo tombimbi, winasi gitikti win ka silikñembi, “Win nin?” e-nandiñgilañ. E-nandumbi,

¹¹ amatam kimin wopumdi tambane e-ta-ñañgilañ, “Ñin plofet Yesu en Nasalet it kwet, Galili distrik nanin.”

Yesuli tapma ilan gembin daut semguk

¹² Timbi Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, kimili tua timbi, minem kena ti-pakilañ lo yambimbi, nandum tuop nim tñguk. Windiñda endi ama tapma tindlok nepenepek kimilim tuañgilañ gitik ep klembi, ama minem tambo miñ kena tñgilañ endok kimikimitsi wakit monik tuatualok kimikilañ endok pipapatsi wili tombolimbi,

¹³ ñindiñ enguk, “Anutulok manda no ñindiñ youyoulin patak, ‘Nokok itna win nan-wowon tindlok it een’. ✧ Gan kimili tua ama sindi it ñin timbim kumbu amalok pat-sembi it nomik tilak.”

¹⁴ Yesuli tapma it sañ jimba ginañnan paliñlimbi, ama kesit nim kuñgilañ git ama dausi sipm+sipmin endi endoñ bumbi, ep timbi kindem dañguk.

¹⁵ Timbi wembe gwañgwa wandiñ pakilañ endi ñindiñ kitñgilañ, “Ama wapmañ Devittok Komblin endok koi tike-lowit!” Tapma ama biesi git endikñe nandi-tale ama endi manda win nandimbi, Yesu kundit kindem engano asup tñguk win kañbi, ginañji komba diumbi,

¹⁶ ñindiñ ni-nandiñgilañ, “Endi Mesia ganañ win dik nandilañ ba?” Eumbi tambane enguk, “Ba win nandilet ñak. Gan sindila Ama Wapmañ Devitti Wopumla ñindiñ nñguk win pinapi nandi-kamalañ bek, ‘Dik wembe gwañgwa tip ba wopum ep timbi pañgitaumbi, gan-tike-loumbi kindem dalak.’” ✧

¹⁷ Windiñ embi, ama biesi yambimbi, Jelusalem nanin Betani it kwelan ñambi, wandiñ douñguk.

Yesuli komba fik no ni-suambalimbi yañetañguk

¹⁸ Kwet salaumbi, Yesuli Jelusalem undane ñañipi, nanañ gawat tñguk.

¹⁹ Timbi deium ñaumbi, komba fik no telak pawan palimbi kañguk. Kañbi, ñasiñgan kuseinan ña bienla deium loumbi, lonji ka-tilapi, sakgot kañguk. Kañbi, komba fik ni-suambapi eñguk, “Dik bienga nombo nim laliukañ, nim sinik.” Eumbi, wolongan komba fik wali yañetambi kiminñguk.

²⁰ Gwañgwañili win ka silikñembi eñgilañ, “Nitek timbi, komba fik ñali platik sinik kimbimbi yañetalak?”

²¹ Eumbi, Yesuli tambanembi enguk, “Nak biañgan sinik sanba: tikap sindi ginañ tpet nim timbi, Anutu biañgan nandi-kilikti tñmi-kunelinda, nak kundit komba fik ñala tit windiñgangot sindi bo tinelina. Timbi wakangot nim ya. Tikap sindi kwet jañgin ñala ‘Milapi, tuk kimbina ginañ pi!’ nimbimbi, gumañ wolok tuop indawik.

²² Sindi Anutula nepek no ba no timbektok nimolo ti-ñimbi, nandi-samektok nandi-kilikti tañda, windiñ inda-samekak.”

Yesuli nindok manla kena pa tñguk wala ni-nandiñgilañ

²³ Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, amatam eni-daut ti-semguk. Eni-daut ti-sem-paliñlimbi, tapma ama biesi gita Israel amalok ama biesi endi endoñ bumbi, ni-kañbi eñgilañ, “Nindi ganbimbi, kundit ñandin pa tila? Ba nindok mandanla ba gembinla windiñ pa tila?”

24 Eumbi tambane enguk, “Nak bo nepek nola san-nandutet. Dindim tambane naninetañda, nak bo nindok mandala kundit wandin sinik pa tilet win sanbetet.

25 Nindi Yoane nimbimbi, amatam tuk i-semguk? Win Kunum Molomdi ba ama noli?” Windin eumbi, kusei kimipi, nisinggan dombi tañan timbi eñgilañ, “Nindi ‘Kunum Molomdi’ windin eneñda, endi ñindiñ nininandutak, ‘Windinda sindi nekta Yoanelok mandan nim nandi-dasingilañ?’

26 Gan nindi ‘Ama noli Yoane nimbim kena tinguk’ windin eneñda, amatam kimin wopum Yoanela plofet nandinmañ endi nitek tinimneliñ walañgot misinetamiñ.”

27 Windinda endi Yesu ñindiñ tambane ningilañ, “Nindi Yoane nimbimbi, tuk i-semguk win nindi nim nandamiñ.” Eumbi enguk, “Ale, windinda nak bo nindi nanbimbi, kundit pa tilet win nim sanbetet.”

Yesuli Juda ama bieslok ginañ kwambiñji e-dakleñguk

28 Yesuli yousimbi, Juda ama biesila enbi enguk, “Sindi kasat ñala nitek nandañ? Ama nolok niñañiit tipet kuñgimik. Timbi tualoñ ña ñindiñ ninguk, ‘Tua, dik man ñambi, wain kena ti!’

29 Eumbi, jip jup tinguk, gan siñgimek endi ginañ tambaneumbi, ña kena tinguk.

30 Timbi besetti monaloñ ña windinngangot nimbimbi, beula ninguk, ‘Ale, ñautet.’ Endi windin enguk, gan nim ña nguk.

31 Sindi nitek nandañ, gwañgwa nindi beulok man tañgoneñguk?” Eumbi, endi eñgilañ, “Tuali.”

Timbi Yesuli enguk, “Nak biañgan sanba: takis epep ama ba tam telak joñgolok endi sindok kwesi kinjannan Anutu enlok giñgit indaumbi yambidikñelak.

32 Kusei ñinda timbi windin indalak: Yoaneli bimbimbi, dindim kuñgulok telak daut samumbi, sindila mandan nandum tlal tinguk, gan takis epep ama git tam telak joñgolok endila mandan win nandimbi tike-kiliñ eñgilañ. Sindi nepek win kañgilañ, gan ginañji nim tambanembi, Yoanelok mandan nandimbi nim tike-kiliñ eñgilañ.”

Yesuli tapma ama biesi git Falisi ama endi wain kena ka-dikñe ama kolasi wandin enguk

33 Yesuli yousimbi, tapma ama biesi ba Falisi amala enbi enguk, “Nak eyout manda no sanbambi nandiwit. Kena molom noli wain kap kwet nolok tiringuk. Tipi-talembi, sañ im gimibunembi, wain tul wisi-dottok kwet no kindipi, kena ka-dikñelok it ombap kloñ no kawatti kindilim ikuk. Windin ti-talembi, kenan win ka-dikñelok kisi plon kimipi, kwet mayañgan nolok ña nguk.

34 Ña kuñilimbi, bien mepmettok nain indaumbi, kena gwañgwañii diwindi wain bien enlok mepmettok ka-dikñeloñ en-mulim bimbimbi, wain kena ginañ tomgilañ.

35 Timbi ka-dikñe endi gwañgwa en-mumulim win epmbi, no wipi, no wili kimbimbi, no kawatti wikilañ.

36 Windin timbimbi, kena molomdi gwañgwa diwin nombo en-mukuk. Kunakunatsi win gwañgwa dama en-mukuk yapma klembi, asup enmulimbi bi tombimbi, kundit windinngangot ti-semgilañ.

37 Siñgi sinik endi enlok niñañ sinik ni-mupi, ñindiñ nandinguk, ‘Niñanal ña tombimbi kañbi, giñgigan tinimnekalañ.’

³⁸ Tĩmbi ka-dikñelĩ nĩñañ wĩn kañbi, nisĩngan ñĩndĩñ eñgĩlĩñ, ‘Gamanda endĩ wakan kena ñolok molom tĩmbekak, wala tĩmbi nĩndĩ en wĩpi, kenan ñĩn nĩnlok gĩngĩt kasĩlena.’

³⁹ Wĩndĩñ embi tĩkeñĩpi, kena gĩnañ nanin munjut munjut ñakap, kena pawan wĩlĩ kĩmguk.”

⁴⁰ Yesulĩ wĩndĩñ embi en-nandĩmbi eñguk, “Wain kena molomdĩ undane bĩmek, ka-dikñe wĩn nĩtek tĩ-semekak?”

⁴¹ Eumbi nĩngĩlĩñ, “Nepek kolan sĩnik tĩngĩlĩñda tĩmbi endĩ bo kolan sĩnik yandĩpmum kĩm-talenekalĩñ. Tĩmbi endĩ kena ka-dikñe komblin kĩndem ep kasĩlembi, kenan endok kĩsĩnan kĩmĩlĩmbi, wain bien mepmettok nain indaumbi, nain tuop endĩ bien dĩwĩn enlok melĩm tĩ-kunekalĩñ.”

⁴² Tĩmbi Yesulĩ enla manda embi enguk, “Anutulok manda youyoulĩn patak ñĩn sĩndĩ pinat nandĩmbi kamalañ bek,

‘Molom en ñĩndĩñ tĩmbi indaĩnguk:

it kĩndikĩndit amalĩ ita kawattĩ tĩndĩn nola kena nĩmnat embi siĩgi wĩlĩmgĩlĩñ,

gan kawat walĩ ta dĩwĩn gĩtik yapma klelak.

Nĩndĩ wĩn kanambi, kundit gĩtikĩn tĩlak.’ ✨

⁴³ Manda wolok tuop it kĩndikĩndit amalĩ kawat wĩn siĩgi wĩlĩmgĩlĩñ, wĩndĩngan sĩndĩ nak siĩgi wĩt-namgĩlĩñ, wala tĩmbi nak ñĩndĩñ sanba nandĩwĩt: Sĩndĩ Anutulok gĩngĩtĩnii ku-ta-bañ, gan endĩ pipapipat wĩn sapma tĩkembĩ, amatam no nĩndĩ endok manda taĩngonembĩ bien tĩmbĩ indaĩ enda emekak.

⁴⁴ Ama nolĩ kawat wolok plon pi wĩlekta en wĩlĩ mĩnanda taleuk. Ba kawat walĩ ama nolok plon pĩwĩkta, kawat walĩ ama wĩn wĩlĩ gakñe-taleuk.” †

⁴⁵ Tapma ama biesĩ gĩt Falisi ama endĩ Yesulĩ e-yout manda eñguk wĩn nandĩmbi, “Nĩndaĩngan elak” wĩndĩñ nandĩmbi,

⁴⁶ tĩkenepi nandĩngĩlĩñ. Gan amatam kĩmĩn wopum endĩ Yesula plofet no wĩndĩñ nandĩñmĩngĩlĩñ, wala tĩmbi Falisi amalĩ amatamdĩ mik tĩ-semnelĩñ wala mĩsĩmbi, nĩm tĩkeñgĩlĩñ.

22

Kunum Molomdĩ en-tiañelak wĩn Yesulĩ nĩm nandĩ-kĩmkĩmnelĩñdok eñguk

¹ Yesulĩ yousĩmbi, nombo ama biesĩla e-yout mandalĩ manda enĩñpi, ñĩndĩñ eñguk,

² “Kunum Molomdĩ gĩngĩtĩnii yambĩ-dikñelak wĩn ñĩndĩñ: ama wapmañ nolok nĩñañlĩ tamĩn tĩkeup tĩmbĩmbi, wapmalĩ kena gwaĩngwaĩnii nanañ sina wopum tĩñmĩnelĩñdok embi,

³ manda kĩmĩpi, yoktĩ nanañ wĩn nanelĩñdok en-tiañeñguk. Tĩmbi nanañ nanalok nain indaumbi, yokĩnii bĩnelĩñdok kena gwaĩngwaĩnii en-mulĩmbi ñaĩngĩlĩñ. Gan yokĩnii bĩmbĩla kunjĩt tambi, nĩm embi gĩngĩnem pakĩlĩñ.

⁴ Tĩmbi ama wapmañdĩ bĩndambo kena gwaĩngwa dĩwĩn bo en-mupi, yokĩnii ep tiañeñguk enda ñĩndĩñ enĩnelĩñdok enguk, ‘Nandañ. Nak nanañna ip tĩ-wĩlĩ dikñet. Nokok bulmakau wapai sim ba nĩñañ dĩwĩn no gwok galkñat yandĩp si-talembi, nepek gĩtik tĩ-jumĩt tĩ-sam-talemĩñ. Sĩndĩ bĩmbi, nĩñanalĩ tam tĩmbetak en gĩta na silĩsilĩ tĩna!’

⁵ En-mulĩmbi, kena gwaĩngwaĩnii ña manda eñguk wĩndĩñ engĩlĩñ, gan yokĩnii mandanjĩ nandĩ-kĩmĩnembĩ ñaĩngĩlĩñ. Dĩwĩndĩ nanañ kenanjĩnan ñaĩngĩlĩñ, dĩwĩndĩ mĩnem kenanjĩla ñaĩngĩlĩñ.

✨ **21:42:** Kap 118:22-23 † **21:44:** Nandĩ-tale ama dĩwĩndĩ ñĩndĩñ eañ: Matayo en sambat wĩn nĩm youkuk.

⁶ Tĩmbi dıwındı ama wapmañdok kena gwañgwa wın epbi kolan ti-sembi yandıp kimgılıñ.

⁷ Wındıñ tımbımbi, ama wapmañdı gınañ komba dıumbi, mik amañii en-mulımbi ña ama kena gwañgwa yandıpğılıñ wın yandıp talembi, isi kwesi wakıt sium dıñguk.

⁸ Tımbımbi ama wapmañdı kena gwañgwañii dıwında ñındıñ enguk, ‘Yoknailok nanañ sina ti-sem-talet, gan ama nak en-tiañeñgut endı kındesi nım.

⁹ Wındıñda sındı telak mannan ñambi, amatam yambınetañ tuop entiañeum bımbi, wapatamdok sina dum nanañ nambıt.’

¹⁰ Eumbi, kena gwañgwañiilı enguk tuop telak man tuop ñambi, amatam kındesi ba kolası yambıñğılıñ gıtık ep kımın tımbi yanañğılımbi, nanañ nanala bımbi, it gınañ tokñeñğılıñ.

¹¹ Amatam it gınañnan lo pi palıñlımbi, ama wapmañdı yambep loñguk. Lombi yambıñpi kañguk wın: ama nolı dasindasin nain wolok dındım sınık yokñiila emğılıñ wın nım dasımbi, bı pipalım kañbi

¹² nı-nandıñguk, ‘Notna, nıtek tımbi dık dasindasin gamıt wın nım dasımbi bıñ?’ Eumbi, ama walı manda nımnat palımbi,

¹³ ama wapmañdı kena gwañgwañii enbi eñguk, ‘Sındı kii kesi toalı topbi, pawan kolı pımbi, kılım gınañ palen.’ ” Yesulı e-yout manda wandin embi yousımbi eñguk, “Kılım gınañ amalı mano kwılım tımbi, manjı sı-gılım danekalıñ.

¹⁴ Nandañ. Kunum Molomdı amatam asup en-tiañelak, gan noñgan noñgan mandan nandımbi bañ endıñgot ep kasılelak.”

Falisi amalı Yesu sısoñ tıñmınep nandımbi, takis mınem kımıkımttok plon nı-nandıñğılıñ

¹⁵ Tımbi Falisi amalı Yesu manda plon kımıtnelıñdok nandımbi, ña kımın tımbi, mandalı sısoñ tıñmınepi e-sambat tıñğılıñ. Tı-talembi,

¹⁶ nı sılok gwañgwanjii dıwın gıt ama wapmañ Elot endok sambalı dıwın * en-mulımbi ñambi nıñğılıñ, “Endaut, nındı dık kok kusaka nandamıñ, dık julun manda nım embi, bıañgangot pa elañ, Anutulı nındı nıtek kuneñdok nandılak wın lolon ba pımbın gıtık mısımısi nımnat tuopkan nını-daut nım tı-nımlañ.

¹⁷ Wala tımbi gan-nandımbi nınbekañ: Romalok ama wapmañ Sisa enda takis mınem mamıñ wala nandum dındım elak ba nıtek?”

¹⁸ Wındıñ eumbi, Yesulı kolan tıñmınepi nandıñğılıñ wın ka-nandımbi enguk, “Sındı ama manjı manbenjı malet nomık, mandalı sısoñ tı-namnepi bañ ba?

¹⁹ Takis mınem pa kımıkamıñ mınem wın no daut namıt” eumbi, mınem kwandai satnin no ña tıke bı daulmıñğılıñ.

²⁰ Tımbi Yesulı en-nandımbi eñguk, “Mınem plon ama walan gıt kot kundıt wın nıdoñ?”

²¹ Eumbi nıñğılıñ, “Wın Sisaloñ”. Wındıñ eumbi enguk, “Ale, Sisalok gıñgıt wın Sisala tambane mınekalıñ, tımbi Anutulok gıñgıt wın Anutula tambane mınekalıñ.”

²² Wındıñ eumbi, nandı piasat tımbi bımbi pı ñañğılıñ.

Sadusi amalı Yesu sısoñ tıñmınep nandımbi, kımnan nanin mılamılattok plon nı-nandıñğılıñ

* **22:16:** Falisi amalı takis mınem Roma ama wapmañda mımın wala nandum pıumbi, Elottok sambalılı wala nandum kındem dañguk.

²³ Sandap wolondañgan Sadusi ama diwin endi Yesuloñ biñgilañ. (Ama wali 'Ama sembañ endi nim milamlatlak' windañ pa eañ.) Endi Yesuloñ bimbi, ñindañ ni-nandimbi

²⁴ eñgilañ, "Endaut. Endikñe manda Moseli kimit-nimguk wali ñindañ elak: ama noli yamin pap sembilakta, endok sambat nim taleneliñdok kwayañli endok tam+n kanjali tikembi, dallok kinjan gwañgwa bisat ep timbi indanekaliñ. ✧

²⁵ Windañda, dakwaya kit tambon tipet endi ñolok kuñgilañ. Timbi tuali tam no tikembi kukap, komblin nimnat yamin papi sembiñguk. Sembumbi, monali tam wakangot tikeñguk.

²⁶ Tikembi, endi bo windañgangot yamin papi sembiñguk. Timbi gwik endi bo windañgangot tiñguk. Timbim ña gwik konjok endok plon taleñguk.

²⁷ Endi gitikkandi sembi-taleumbi, siñgi sinik tam wali bo sembiñguk.

²⁸ Ale, dik eumbi nandina: dakwaya endi gitikti tam win tikeñgilañ, wala timbi ama sembiñgilañ endi milamlat nainnan mlalimbi, ama kit tombon tipet endoñ nanin ama nindi sinik tam win tikeukak?"

²⁹ Eumbi tambane enguk, "Sindi Anutulok mandan youyoulin patak wolo kusei ba endok gemb+n nim nandi-dakleañ, wala timbi mlamlatlatta nandumbi kamalalak.

³⁰ Amatamdi kimnan nanin mlatmek endi kunumdok añelo nomik wapataam nim pa tnekalin.

³¹ Timbi ama sembimbi mlatnekalin wolo kandañ Anutuli manda ñindañ sanguk win sindi pinat nandimbi kamalañ bek,

³² 'Natna Anutu wakan Ablaam wakit Aisak ba Jekop endi nan-wowon ti-namañ.' ✧ Endi bep pañni kwelan nombo nim kuañ endok plon windañ eñguk. Timbi ama kaik kuañ endiñgot Anutu ni-wowon tañ, ama sembi-sembin endi nim."

³³ Amatamdi Yesuli nanandi emguk win nandimbi, nandi-gitiñgiti e tiñgilañ.

Falisi amali Anutulok mandan plon Yesu sisoñ tiñminapi ti-tilakilañ

³⁴ Yesuli Sadusi amalok manji masipmñgukta, Falisi amali win nandimbi, bi kimin timbi, Yesuloñ biñgilañ.

³⁵ Endoñnan nanin no endi endikñe manda nandi-tale ama. Endi Yesu sisoñ tiñmep ni-nandimbi eñguk,

³⁶ "Endaut. Endikñe manda nek ñali sinik dama timbi, loloñ sinik tilak yañ?"

³⁷ Eumbi niñguk, " 'Sindi ginañji wakit ginañji tip ba nanandinji gitik Wopum Anutunji endok biñmnekalin.' ✧

³⁸ Endikñe manda wali dama sinik timbi, loloñ sinik yañ.

³⁹ Timbi endikñe wandingangot no win ñindañ, 'Dik ditnala nandilañ, windañgangot nokala nandiñmekañ.' ✧

⁴⁰ Moseli endikñe manda gitik kimit-nimguk ba plofet amali nanandi nimgilañ wolo bien endikñe tipet wali nini-dakleamik."

⁴¹ Falisi amali kimin ti-palilañimbi, Yesuli ñindañ en-nandimbi

⁴² eñguk, "Mesia Anutuli amatamñii epeplok nimb taleñguk win sindi enda nittek nandañ? En nindok komblin?" Eumbi niñgilañ, "Endi ama wapmañ Devit endok komblin."

⁴³ Eumbi enguk, "Windañda kusei nitektok Dindim Woñdi Devittok ginan nanandin timbi daklembi, enlok komblin win 'Wopumna' kitimbi, ñindañ eñguk,

⁴⁴ ‘Wopum Anutulí Wopumnala ñíndíñ nínguk, Dík kítna díndím kandañ pipalímbi, nak kanjikkai díkok kapmainan yapílambi patnekalíñ wolok tuop.’ ☆

⁴⁵ Manda wolok tuop Devittí Mesiala ‘Wopumna’ kítínguk, wala tímbe Mesialí nítek Devittok komblingot tímbe?”

⁴⁶ Eumbi, ama biesí gítíktí manda tambon no tambane níneliñdok tuop ním. Tímbe nain wolondañgan kusei kímípi, mandalí sisoñ tíñmínepi ekaeka díwín tínep mísímbe kak bíngíliñ.

23

Yesulí Falisi gíta endíkñe manda nandí-tale amalok ep tíndínjí julúñgan wín e-dakleñguk

¹ Tímbe Yesulí gwañgwañii gíta ama kímín wopum tí-pakíliñ enda ñíndíñ enguk,

² “Falisi gít endíkñe manda nandí-tale ama endí Moselok kínjan ipi, endíkñe manda san-daut tí-samañ.

³ Wala tímbe manda sanañ wín gítík tíke-kunekalíñ, gan ep tíndínjí nítek tañ wín ním kímít-klembi tínekalíñ. Nekta, endí endíkñe manda san-daut tí-samañ, gan nísí manda wín ním tíke-kuañda tímbe.

⁴ Endíkñe manda sínda san-daut tí-samañ wín nepek mílap wín síndíñgot tañgoneneliñdok samañ wandin. Gan nísí sep tímbe pañgítanelíñdok kít kímít no tínepi ním nandañ.

⁵ Nepek tañ gítík wín endí amalí yambímbe e-kíndem da tí-semnelíñdokgot pa tañ. Síndí Falisi gít endíkñe nandí-tale ama endok kama besañ ba dama immísí wín kañ ba? * Wín wopum síník! Tímbe kuñgunjí Anutu bíñmañ wín inda-dakleuptok endí dasindasinjí kusip blemblemat ombaplí tíndín wín pa dasiañ.

⁶ Tímbe sina wopum indalaknan ba it kiyau gíñañ endí pipapat daman-dama pakañ wolokgot pipatnepi nandañ,

⁷ tímbe amatam kímín kwelan yambañ endí we sembi giñgiñgan tí-semnelíñdok ba kosi eu loumbi, ‘endaut’ pa enínelíñdok nandañ.

⁸ Nandíwít: ama noñgan endíñgot síndok sandautsí síník, tímbe síndí gítík dakwayañgot, wala tímbe amatamdí síndok kosi eu loneliñdok ‘níníndaut’ wíndíñ ním sanínekalíñ.

⁹ Wíndíñgangot síndí kwelan ñolok ama nola ‘Bepní’ ním kítínekalíñ. Bepsí noñgangot endí kunum gíñañ patak.

¹⁰ Tímbe bo amatamdí sínda ‘telak damaní’ ním sanínekalíñ. Ním. Síndok telak damanjí wín noñgan endíñgot, wín Mesia Anutulí en sepmehtok ní-mukuk en wakan.

¹¹ Síndok ama lolonjíli síndok kena gwañgwanjí kuukak.

¹² No en enlok koi tíke lolakta, Anutulí endok koi tíke píukak. Tímbe no en kayombínepmbe kulakta, Anutulí endok koi tíke loukak.”

¹³⁻¹⁴ Yesulí yousímbe enguk, “Endíkñe manda nandí-tale gíta Falisi ama síndí kilañmet! Ama manjí manbenjí malet nomík síndí amatam kunumdok yama sip semañ, wín síní Kunum Molomdok gíngít ním indañ,

☆ **22:44:** Kap 110:1 * **23:5:** Juda amalí kama besañ ba dama immísí bí gwílapítí tímbe, Anutulok manda díwín (Kisim Bek 13:1-10, 13:11-16, Lo 6:4-9, 11:13-21) pepa plon youpi, wolok gíñañ dasímbe, nímolo tíndílok nainnan dasiañgíliñ.

gan amatamdi endok giñgít indanep nandañ wïn telak masip ti-semañ, wala timbi Anutu en mek sambekak. †

15 Endikñe nandi-tale gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi gwañgwañji noñgangot timbi indaneliñdok kwet tuop ba tuk kimbñ dikñembi ku-taleañ. Sindi kolandok giñgít tañ, timbi ama noli gwañgwañji indambi, nanandinji git ep tindinji kimik-kle-talelak sindi en timbim kolandok giñgít tiñipi, sapma klembi, kola sinik talak.

16 Ama dautsi sisipmïn nosiila telak daut semañ sindi kilañmet! Sindi ñindiñ eni-daut ti-sembi tañ: tikap ama noli ñindiñ eup nandilak, 'Nak Anutulok dainan windiñ ba windiñ timbettok e-kwambiñ da tilet', gan endi Anutulok koi kitup misimbi, tapma ittok plon e-gembilalakta, endi manda wïn kindem lapilektok tuop. Gan tikap endi nepenepek gollit tindin tapma ilan pakañ wolok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi manda wïn lapilektok tuop nim. Sindi windiñ pa eni-daut ti-semañ.

17 Sindi ama dautsi sisipmïn gita kamas! Anutulok dainan nek ñali loloñ sinik? Wïn nepek gollit tindin wali loloñ sinik, ba tapma it wali loloñ sinik? Nepek gollit tindin wali tapma ilnan nim palimda, wali loloñ nim timbek yañ.

18 Timbi bo ñindiñ eni-daut ti-semañ, 'Amali sisuet plon manda e-kwambiñ dalak, endi manda wïn kindem lapilektok tuop. Gan tikap endi tapma no sisuettok plon kimilim patak wolok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi manda wïn lapilektok tuop nim'.

19 Sindi dautsi sipmïn. Anutulok dainan nek ñali loloñ sinik? Wïn tapma wali loloñ sinik, ba sisuet wali loloñ sinik? Tapma wïn sisuettok plon nim kimilim palimda, wali loloñ nim timbek yañ.

20 Wala timbi no en sisuettok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi sisuet wakit nepek gitik wolok plon kimilim pakañ nepek wolok plon mandan e-kwambiñ dalak.

21 Timbi no en tapma ittok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi tapma it wakit Anutu en wolok kulak endok plon manda e-kwambiñ dalak.

22 Timbi no en kunumdok plon manda e-kwambiñ dalakta, endi kwet wolok Anutuli pipapi, kunum kwet yambi-dikñelak wakit Anutu enlok plon manda e-kwambiñ dalak.

23 Endikñe nandi-tale ama gita Falisi ama sindi kilañmet! Anutu en mek sambekak. Ama manji manbenji malet nomik sindi nepek gitik kasileañ wïn danbim, kit tambon tambon timbimbi, tambon noñgan Anutulok pa mañ, wïn nepek tipnam gwasap wandin tuan wopum nimnat wïn bo sindi nim kamalañ. Windiñgan sindi endikñe manda wandin kambak kimik-kleañ, gan endikñe manda Anutu enlok dainan loloñ sinik wïn pa lapikañ. Endikñe manda loloñ sinik wali nosii kundit dindim ba mamasa ti-semneliñdok, timbi Anutu tike-kwambiñ daneliñdok pa sanañ. Windiñda sindi gembik kopi, endikñe manda loloñ wïn kimik-klenekaliñ. Tiñipi, endikñe manda diwïn gitik wïn bo nim nandi-kimnenekaliñ.

24 Sindi ama dautsi sisipmïn wandin wali nosiila telak daut sembi, ñindiñ tañ: sindi endikñe manda tip minam wïn ka-kiliñ em kleañ, gan endikñe manda bien wopum sinik wïn nim pa ka-nandi-dakleañ. Windiñda sindi ama noli kwinakam tip minam sinik tuk witna ginañ nanin tike kotak, gan

† 23:13-14: Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Wïn ñindiñ, "Endikñe manda nandi-tale gita Falisi ama sindi kilañmet! Ama manji manbenji malet nomik sindi nimolo ombap amali sambinandi taneliñdok tañ, gan tam kanjak juluiñti ti-sembi, isi yapma tikeañ, wala timbi kolanjilok tuan ombitikenekaliñ wïn ama diwindok tuan makleukak."

kamel wopum wolok patak w+n n+m kañbi, tuk tike lombi, wak+tañgan k+mo elak en wandin!

²⁵ Endikñe nandi-tale ama g+it Falisi ama s+ndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nom+k s+ndi jawañ ba kambot pawañgot wil+it-k+liñ t+ndin wandin, gan nepek kolan kusei kusei g+inañji g+inañ tokñe-patak, w+n s+ndi ep t+ndinji k+ndem wolok walan pa tañ, gan ama piñpiñen s+ndi g+inañji g+inañ s+ñ+lañgot pa nandañ.

²⁶ Falisi dautsi sisipm+n s+ndi dama g+inañji kambot g+inañ nom+k w+n wil+it+mek, wolondamek pawan k+ndem daukak.

²⁷ Endikñe nandi-tale ama g+ita Falisi ama s+ndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nom+k s+ndi ama sum no kawatti masipbi, pama satnin wal+ sapleñg+liñ wandin. Pawan ka k+ndem danat, gan wolok g+inañ ama kwandat g+it nepek dañgalan wal+ tokñe-patak.

²⁸ W+ndiñgangot s+ndi amalok dausinan ep t+ndinji d+ndim walan tañ, gan ep t+ndinji juluñ ba t+m+pm+leli g+inañji g+inañ tokñe-patak.

²⁹ Endikñe nandi-tale ama g+ita Falisi ama s+ndi kilañmet! Ama manji manbenji malet nom+k s+ndi plofet ama damanin ba ama Anutulok dainan d+ndim kuñg+liñ endok sum w+n ti-k+ndem dam ti-jamilambi, sumnan pama k+ndem k+ndem k+m+pi,

³⁰ juluñgan ñ+ndiñ pa eañ, ‘Bep pañniilok nainnan kunemda, n+n+ ep t+mbi platambi, plofet ama n+m yand+p k+mneñ.’

³¹ Manda w+ndiñ pa eañ w+n ñ+ndiñ inda-daklelak: bep pañjiil+ plofet yand+p+g+liñ, t+mbi endok komblijii s+ndi en+si nom+k kuañ.

³² Wala t+mbi k+ndem a, bep pañjiil+ plofet yand+p k+m kena kusei k+m+k+liñ w+n yous+mbi, s+ndi ña t+mbi taleukak!

³³ S+ndi malet upmat wandin! Anutul+ manda plon sep k+m+li+mbi, j+mbiñdok g+ñg+it t+nekal+ñ w+n s+ndi n+tek maklenekaliñ? Wal+ tuop n+m.

³⁴ W+ndiñda ñ+ndiñ sanba: nak plofet ama wak+it ama nanand+ñjiat ba ama Anutulok telak san-daut tañ s+ndoñ en-mulambi bañ. Gan s+ndi d+w+n yand+p k+mbi, d+w+n kloñbat plon yand+p k+mnekal+ñ. D+w+n it kiyaunji g+inañ ep waipbi, d+w+n it kwet ñanekaliñ tuop ep klem g+mg+m embi, yand+p k+mneliñdok. S+ndi kolan w+ndiñ pa ti-semnekal+ñ,

³⁵ wala t+mbi damas+li ama d+ndim g+it+k yand+p+u k+mg+liñ wolok tuan w+n s+ndi ombi-t+kenekaliñ. Ama yom n+mnat damandama w+li k+mguk w+n Abel. T+mbi siñgi endi ama d+ndim asup yand+p-ta-ñambi, siñgi s+n+k endi Sekalaia Belekialok n+ñañ tapma it wak+it sisuet wolok boñg+psetnan w+li k+mguk.

³⁶ Nak biañgan s+n+k sanba: yand+p+u k+mg+liñ wolok tuan w+n amatam man ñ+ndiñg+ita kuañ s+ndi ombi-t+kenekaliñ.”

³⁷ Yesuli yous+mbi eñguk, “Jelusalem Jelusalem amatam s+ndi plofet ama yand+p k+mañ, t+mbi ama Anutul+ s+ndoñ en-mul+m bañ w+n kawatti yand+p k+m pa ti-semañ. Puput meñli n+ñañii ep kamailak, w+ndiñgangot nak nain asupgan sep kamaiuttok nandiñgut, gan s+ndi n+m nandi-tale-namg+liñ.

³⁸ Nandañ: Anutul+ tapma isi biumbi, itgot pat-samekak.

³⁹ Nak ñ+ndiñ sanlet: s+ndi ñ+ndiñ nan+nekal+ñ, ‘Molomdi ama ñ+n ama wapmañ+ kuuktok ni-mukuk en wakan gw+lam t+ñmen!’ ✧ w+ndiñ nan+nekal+ñ, wolondam ek nombo namb+nekal+ñ, damala n+m.”

Kwet nain taletalenan Ama Wapmañ Yesuli undane tombekak

24

Kwettok nain taleupi tilak w'in nitek ka-nandilok?

¹ Yesul+ tapma it bimbi, p+ ñañ+imbi, gwañgwañiil+ endoñ b+imbi, it g+it+k tapma it sañ jimba g+inañ pak+il+ñ w'in kauktok niñg+il+ñ.

² Eumbi enguk, "Ale. N+ind+ it k+indem ñ+in g+it+k kana. Nak biañgan s+in+k sanba: nain indaumbi, it g+it+k kawat wopumd+ t+ind+in ñ+in ep wial+imbi, kawat papuseneumbi, kawat nol+ nollok plon no n+im gal+ipalekak."

³ T+imbi Yesul+ Oliv kwet jañg+in wolok lom pipal+imbi, gwañgwañiil+ en+s+ingan endoñ b+imbi ni-nand+imbi eñg+il+ñ, "Nain nekta s+in+k w+ind+in indaukak w'in n+in+imb+im nand+ina. T+imbi nek kundit no indaumek w'in ñ+ind+in ka-nand+inekam+in: d+ikok undane tomtom nainga indaumbi, kwet-tok nain taleup tilak?"

⁴ Eumbi, Yesul+ tambanembi enguk, "S+ind+ ka-k+il+in embi kunekal+in. N+im kañbi, ama nol+ s+inda juluñ+t ti-samek.

⁵ Neta, ama asupt+ nokok kotna plon bi indambi, 'Natna Mesia Anutuli nan-mulektok e-kwambiñ dañguk w'in nak ñakan' w+ind+in embi, amatam asup juluñ+t ti-semnekal+in.

⁶ Nain wolonda s+ind+ mik ñas+ing+an tañ wolok g+in+g+il+ wak+it mik mayañgan tañ wolok g+in+g+it nand+inekal+in, gan n+im m+is+inekal+in. Nepek w'in g+it+k indaindalok elet, gan kwet taletalelok nain w'in gamamek indaukak.

⁷ Ama sambat nol+ sambat no g+it mik minekal+in, ba ama wapmañ nol+ ama wapmañ no g+it mik minekal+in, ba kwet nolok ba nolok nanañ map wopum indaukak, ba kwet m+injam+injat t+imbekak.

⁸ Gan nepek w'in g+it+k indaukak w'in tamd+ gwañgwa t+ikenepi dama siñgin gawat lakalakat nandañ wandin. Siñgin gawat wopungan w'in siñgimek indaukak.

⁹ Nain wolonda s+ind+ gwañgwanai kuañda t+imbi amatam g+it+kt+ nand+kun+j+it wopungan ti-sambi sepmbi, kanj+iksiilok k+is+inan sap+il+imbi, d+iw+in kena g+im samnekal+in, d+iw+in sand+ip k+imnekal+in. W+ind+in ti-sam ti-kuumbi,

¹⁰ s+indoñnan nasi asupt+ nanand+k+il+kt+in+j+i biu p+umbi, tambon tambon bola ti-sembi, nand+kun+j+it wopungan ti-sem-kunekal+in.

¹¹ T+imbi plofet julunjuluñ asupt+ indambi, amatam asup juluñ+t ti-semnekal+in.

¹² T+imbi amatamd+ tim+pm+le wopungan s+in+k t+inekal+inda t+imbi asup-gand+ nosiila g+inañ+j+i tomo m+ tañ w'in nombo n+im t+inekal+in.

¹³ Gan no en wandingan embi g+in+g+in+embi, d+in+ndam palekak, en wakan Anutuli nain taletalen indaumbi enlok t+ike-k+im+lekek.

¹⁴ T+imbi amatam g+it+k Anutuli yambi-d+ik+neukak w'in nand+daklenel+indok end+ g+in+g+it manda k+indem ñ+in kwet tuop eu sapakñelok nand+ilak. Sapakñe-taleumek, nain taletalen w'in indaukak."

M+ilap wopum s+in+k indaukak

¹⁵ Yesul+ yous+imbi enguk, "Nepek kolan papait tapma it t+imb+ kolaukak wolok plon plofet Daniell+ manda no youp biñguk patak. ✧ (No en manda youtet ñ+in pinalekak end+ wolok kusei nand+k+il+in ew+in.) W+ind+inda s+ind+ nepek kolan w'in Anutulok ilnan kwel k+in+jannan il+im kanekal+in,

¹⁶ Judia distrik pakañ end+ kwet jañg+in+nan pi ñanel+indok elet.

¹⁷ T+imbi kwet plon pakañ end+ nepenesii metnepi is+ g+inañnan n+im lonel+in,

¹⁸ ba kena g+inañ pakañ end+ saulon+j+i t+ikenepi is+inan n+im undane ñanel+in.

✧ 24:15: Danyel 9:27, 11:31, 12:11

19 Tĩmbi nain wolonda tam minjipsiat ba gwañgwa num pa emañ endi blasiñgandok.

20-21 Nain wolonda amatamdi mɪlap wopum sɪnɪk bemnekalɪñ, wala tĩmbi sɪndɪ nain wolokta nɪmolo pa tɪnekalɪñ. Nɪm kañbi, mɪlap wɪn gwi sasale ba Sabat pat-nandɪ nainnan inda-samumbi, pi ñañalok telak kɪmɪsip tɪ-samek, ñala. Mɪlap wandin wɪn kwet kusei kɪmɪkɪmɪlɪnan nanin bɪkap man ñɪndɪñgɪta no nɪm indaindan, gɪtikɪn sɪnɪk indaukak. Tĩmbi wolok siñgi kandañ bo mɪlap wandin nombo nɪm indaukak.

22 Tɪkap Anutulɪ nain wɪn ikan nɪm tĩmbɪ dumalaumda, amatam gɪtikɪ talenelɪñ. Gan endɪ amatam ep danbi enlok gɪñgɪt kasɪleñguk enda tĩmbi nain wɪn tĩmbɪ dumalaukak.

23-24 Nain wolonda Mesia juluñgan ba plofet juluñgan endɪ indambi, nɪsɪlok kusasi tĩmbɪ dakle-semnelɪñdok amatam dausɪnan kundit gembɪnat engano sɪnɪk tĩmbi, juluñtɪ tɪ-semnekalɪñ. Tɪkap ama wandisi endɪ tuopta, endɪ amatam Anutulɪ ep danbi enlok gɪñgɪt kasɪleñguk enda bo juluñtɪ tɪ-semnelɪñdok nandɪnekalɪñ. Wɪndiñda tɪkap ama noli ñɪndɪñ sanbekta, ‘Yakñesɪ! Mesialɪ ñɪ patak!’, ba ‘Wɪ kawɪt! Endɪ da patak’ wɪndɪñ sanbɪmbi, manda wala nandum tlal tɪmbekak.

25 Nandañ. Nak nepek wandin indaukak wɪn itañgan san-talelet,

26 wala tĩmbi tɪkap endɪ ‘Yakñesɪ! Mesialɪ kwet kambaññan sɪlaninnan bɪ patak’ wɪndɪñ sanɪnekalɪñda, wandɪñ nɪm ñanekalɪñ. Ba ‘Endɪ it ñolok gɪnañ patak’ wɪndɪñ sanbɪmbi, mandanjɪ nandum tlal tɪmbekak.

27 Kusei ñɪndiñda wɪndiñ sanlet: Amalok Nɪñañ endok tomtom wɪn pɪsapɪsat wandin, wala tĩmbi kwet kɪmɪlɪ taleñguknan amatam gɪtikɪkandɪ wɪn kanekalɪñ.”

28 Yesulɪ wɪndiñ embi, e-yout manda no ñɪndiñ eñguk, “Nepek wɪlɪ kɪmguk patakñan klekakaktɪ kɪmɪn tĩmbɪmbi, delok patak wɪn inda-daklelak.”

Amalok Nɪñañ endɪ indañgan tombekak

29 Yesulɪ yousɪmbi eñguk, “Mɪlap wopum nain wolonda indaukak walɪ taleumek, maimdɪ bipmɪumbi, yakɪptɪ nɪm saleukak, tĩmbi domboñgɪptɪ kwesɪ bimbi bululup em pɪnekalɪñ. Tĩmbi nepek kwambɪñ dɪwɪn bamup sɪlaninnan pakañ ep minjalɪmbi jɪlop talenekalɪñ.

30 Wolongan nepek dɪwɪn no kunum plon indambi, Amalok Nɪñañli tombepi tɪlak wɪn tĩmbɪ dakleukak. Indaumek, kwelalok amatam gɪtikɪkandɪ wɪn kañbi, mɪsɪm mano tĩmbi kanekalɪñ wɪn: Amalok Nɪñañ en Anutulok gembɪn ba kolsalen wopumnat mulukua plon pɪmbi tombekak. ✧

31 Tĩmbi mumumlɪ wopungan pendɪlɪm kɪtɪumbi, endɪ añeloñii enmulɪm ñambi, kunum kwet kɪmɪlɪ taleñguknan amatam enlok gɪñgɪt ep danbi kasɪleñguk wɪn ep kiut-talenekalɪñ.

32 Sɪndɪ komba konelok plon nanandɪ ñɪn epnekalɪñ: endɪ sak kawai pɪ-taleumbi pakap, kii gayamdɪ tukñat tĩmbi, sak kaik indaum kañbi, wolonda maim nain indaupi tɪlak wɪndiñ nandañ.

33 Wɪndiñgangot sɪndɪla nepenepek gɪtik sanɪt walɪ indaum kañmek, Amalok Nɪñañli yamanan papi tombepi tɪlak wɪndiñ ka-nandɪnekalɪñ.

34 Nak bianañgan sɪnɪk sanba: ama sambat ñɪndiñgɪta kuañ endɪ gama nɪm sembɪ-taleñlɪmbi, nepek gɪtik walɪ indaukak.

35 Kunum kwet paitekamɪk, gan mandanalɪ nɪm paipi, papat kwambɪñ palekak.”

Amalok Nɪñañ endok tomtomñɪla tɪ-pañgɪpañgɪle kena tɪ-kuñgunlok

✧ 24:30: Sekeraia 12:10,14

³⁶ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Nepek wĩn dawanda sĩnik indaukak wĩn ama noli nĩm nandĩlak. Kunumdok añelo gĩta Anutu enlok Nĩñañ endi bo wĩn nĩm nandañ, wĩn Bep en noñgandĩngot nain wĩn nandĩlak.

³⁷ Amalok Nĩñañ endok tomtom nainnan nepek nek indaukak wĩn nepek Noalok nainnan indaňguk wandin.

³⁸ Tuk gwam gama nĩm indaňĩĩmbi, amatamdi nanañ tuk sina tĩmbi, wapa tam pa tiňgĩĩĩ. Wĩndiň ti-kuňĩĩmbi ñakap, Noa en kĩkeň wopum kĩndikuknan loňguk.

³⁹ Loumbi, gwam wopum suambi, amatam gĩtik ep walaiňguk nain wolondaňgangot endi nek inda-semguk wĩn ka-nandi-tomgĩĩĩ. Wĩndiňgangot Amalok Nĩñañ endok tomtom naindi amatam nĩm mandĩ-palĩmbi kaikan inda-semekak.

⁴⁰ Nain wolonda ama tĩpet endi kena gĩnañ yakan palĩĩĩmbi, no bimbi, no matĩkeukak.

⁴¹ Tĩmbi tam tĩpet endi yakan nanañ mĩndi-palĩĩĩmbi, no bimbi, no matĩkeukak.

⁴² Sĩndi Wopumjĩli nain nekta sĩnik bi tombekak wĩn nĩm nandañ, wala tĩmbi ka-kĩliĩ embi kunekaliĩ.

⁴³ Sĩndi manda ñĩn nĩm nandi-kamalanekaliĩ: it molomdi kumbu amali tim nain nekta sĩnik biup eñguk wĩn nandi-wĩmda, endi kaik papi, kumbu ama mandĩ-palĩmbi, endi bĩm il wĩli blaňganeumbi, gĩnañ louktok tuop nĩm.

⁴⁴ Nĩm kañbi, sĩndi nain no ‘Endi nĩm biutak bek’ wĩndiň nandiĩĩmbi, wolondamek en bi tombek, wala tĩmbi sĩndi nain tuop endok tomtomñiila ti-paňgĩpaňgĩle ti-ta-kunekaliĩ.”

⁴⁵ Yesuli yousĩmbi enguk, “Sĩndi kena gwañgwa nanandi kĩndem ba mataňgotañgonat wandin kunekaliĩ. Molomdi kena gwañgwa wandin nola kena gwañgwa diwĩn yambi-dĩkñeuktok kĩmĩpi, nanañ dandan nainnan sĩnik nanañ dan-semektok nĩmbi, molom en kwet nolok ñawĩk.

⁴⁶ Ña kukap, ilnan undane bĩmek kawĩk wĩn: kena gwañgwa wali molomdi nĩnguk wolok tuop tĩmbĩmbi kaumbi, kĩndem dañmek.

⁴⁷ Nak biaňgan sĩnik sanba: molomdi kena gwañgwa wĩn enlok nepene-peli gĩtik ka-dĩkñeuktok nĩmbi taleukak.

⁴⁸ Gan tĩkap kena gwañgwa wali ama kolanda, endi gĩnañli ‘Molomna plakan nĩm undane biukak’ wĩndiň nandiĩmbi,

⁴⁹ kusei kĩmĩpi, kena gwañgwa nolii yandiĩpmek, tĩmbi ama tuk saňan nanalok en gĩta nanañ tuk nambek.

⁵⁰ Endi molom nain nekta sĩnik undane biukak wĩn nĩm nandĩlakta, endi nĩm mandĩ-palĩmbi, kaikan bi tombekak. Tombi,

⁵¹ kena gwañgwa wĩn ti-lamĩpi, ama Anutulok manda julunjuľũ taňgoneañ en gĩta kĩmĩmbi, mano kwĩlim tĩmbi, man si-gĩlim daukak.”

25

¹ Yesuli yousĩmbi enguk, “Amalok Nĩñañ tombekak wolonda Anutuli amatam yambi-dĩkñeuktok wolok walan no ñĩndiň: ama no tam tĩndĩlok nain tombĩmbi, tam sim kĩt tombon tombon endi tipalanji tĩkembĩ, tam nosi wapai tĩmbepi tiňguk endok ilan ñaňgĩliĩ. Ñam papi, wapaili bĩm enlok ilnan yanaňgĩlektok mandĩňgĩliĩ.

²⁻⁴ Tam sim kĩt tombon endi kamasĩla tĩmbi, tipalanjiňgot tĩkembĩ, tul wĩliňgĩlo gĩnañ no nĩm wĩpi tĩkeňgĩliĩ. Tĩmbi tam sim kĩt tombon endi

nanandinjiat, wala timbi tipalanji tikembi, tul wakít wíln̄gilo ginañ wipi tikeñgíln̄.

⁵ Timbi endi ama wín mandí ka-tílapí, gwassem douñgíln̄.

⁶ Dou-palíñlímbi, tim bomup tímbímbi, kítíkítí no ñíndíñ indañguk, ‘Ama bímbílok een en íp tamín nañgíp, ílnan ñauktok bílak, ípa mílap pímbímbi tímbi indawít!’

⁷ Timbi tam sim endi nandí sílíkñem mílapí, tipalanji tikembi tí-díndím tíñgíln̄.

⁸ Timbi kamasíli nanandinjiat enda ñíndíñ engíln̄, ‘Níndok típani kímlak, wala timbi síndi tul kambak wít-nímít.’

⁹ Eumbi, nanandinjiat endi ñíndíñ engíln̄, ‘Wín nítek tíneñ? Níndok típala tul wín típala típettok tuop nímbi, wala timbi síndi tuatua ílan ñam sínlók tuawít.’

¹⁰ Timbi endi tul tuanep ñañlímbi, ama walí tam gíñgít wílmíñgíln̄ enda bí tombi, tamín wakít tam sim tí-jumít tí-pakíln̄ wín enlok ílnan yanañgíln̄ ñañgíln̄. Ña amalí tam tímbepe nanañ sí-jumít tínguknan ít wolók loum, yama sípmu kwambíñ daumbi, nanañ tuk na-pakíln̄.

¹¹ Palíñlímbi, tam kamasí kí tombon endi bo bímbi kímbi, ñíndíñ eñgíln̄, ‘Ama wopum, ama wopum, yama písat-nímíñ.’

¹² Kítíumbi enguk, ‘Nak bíañgan sanba: nak síndi nímbi nandí-samlet.’ ”

¹³ Yesulí e-yout manda wíndíñ embi yousímbi enguk, “Síndi Amalók Níñañ endi dawanda sínk bí tombekak wín nímbi nandíañda tímbi ka-kíln̄ embi mandí-kunekalíñ.”

Amalok Níñañlí gamañ nímbi tomñlímbi, kenangot tí-kulok

¹⁴ Yesulí yousímbi, Amalók Níñañlí tombekak nain wolók plon e-yout manda no ñíndíñ enbí eñguk, “Ama nolí kwet nolók ñaupí, kena gwañgwañí en-tiañeum bímbi, nepenepelí tambípi, ka-díkñeñmínelíñdok emguk.

¹⁵ Tíñípi, ama nola mímbi kwandai 5,000 mínguk, nola 2,000 mínguk, tímbi nola 1,000 mínguk, wín kena tañ gembínjí yambí-nandílak wolók tuop ka-díkñeñmínelíñdok emguk. Em-talembi, en yambímbi ñañguk.

¹⁶ Ñañlímbi, ama mímbi 5,000 epguk endi wolongan kusei kímbi, mímbi kena mímbi yousímbi, mímbi 5,000 nombo indañmínguk.

¹⁷ Nollí no mímbi 2,000 epguk endi bo mímbi kena mímbi, mímbi 2,000 nombo indañmínguk.

¹⁸ Gan ama mímbi 1,000 epguk endi wíne molomlók mímbi wín ep ñambí, kwet ginañ kíndít taplíum pakuk.

¹⁹ Tímbi molomdí nain ombap kukap undanem bínguk. Bímbi, kena gwañgwañí mímbi emguk wala ep kímbi tínguk.

²⁰ Tímbi ama mímbi 5,000 mímbi endi bímbi, mímbi 10,000 daulmímbi eñguk, ‘Molom, dík mímbi 5,000 namguñ. Tímbi nak wín epi, kena mímbi nombo yousímbi, 5,000 nombo indañguk.’

²¹ Eumbi, molomñlí ñíndíñ nínguk, ‘Dík kena gwañgwa kíndem matañgotañgoñganat. Dík nepek lakattok ka-díkñe kíndem kuñguñda tímbi, nak nepek asup gamambí ka-díkñeukañ. Wala tímbi dík bímbi, sílílí tína!’

²² Wíndíñ eumbi, kena gwañgwa mímbi 2,000 mímbi endi bo bí tombi, mímbi daulmímbi nínguk, ‘Molom, dík mímbi 2,000 namguñ, tímbi nak mímbi wín kena mímbi yousímbi, mímbi 2,000 nombo indañguk.’

²³ Eumbi, molomñlí ñíndíñ nínguk, ‘Dík kena gwañgwa kíndem matañgotañgoñganat. Dík nepek lakattok ka-díkñe kíndem kuñguñda

timbi nak nepek asup gamambi ka-dikñeukañ. Wala timbi dik biumbi, silisili tina!

²⁴ Timbi ama minem 1,000 mimin endi bo bi tombi enguk, 'Molom, nak kusaka ñindiñ ip nandilet: dik ama kunduwat. Dik nanañga nim tipi nalañ, amali timbi indaumbi gamneliñdok pa elañ. Tiñipi, amali kwet nolok nanañ tipium indalak win yapma tikelañ.

²⁵ Wala timbi nak dikok minemga nim kañbi pailek wala misimbi, kwet kindipi, tapli sembam pakuk ñin tike gam bilet.'

²⁶ Windiñ eumbi, molomñli manda ñindiñ tambane niñguk, 'Dik kena gwañgwa kolan ba kunjitan! Dik kusatna ñandin bek win nandiñlañ: nak nanaña nim tipi nalet, amali timbi indaumbi namneliñdok pa elet. Tiñipi, kwet nolok amali nanañ tipium indalak win yapma tikelet.

²⁷ Windiñda nittek timbi minemna win minem it ginañ nim kimikuñ? Wandñ kimilimda, nak biumbi, minemna win minem it ginañ nanin epmep ewambi, lakat yousi-namneliñ.'

Molomli windiñ embi,

²⁸⁻²⁹ kena gwañgwa diwisila ñindiñ enguk, 'Ama gitik nepek diwin pat-semalak win tike-kuañ, enda nombo yousim emambi, asupgan pat-semekak. Gan ama no nepek palmilak wala nandum tlal timbimbi nim tike-kulakta, nepek lakat palmilak win apma tikeñmambi slak palekak. Wala timbi sindi minem 1,000 ñin apma tikembi, ama minem 10,000 ep patak enda miwit.

³⁰ Timbi kena gwañgwa kena nimnat ñin tike kolim pawan kilim ginañ piwin. Wandñ amali mano kwilim timbi, manji si-gilim danekaliñ.'

Amalok Niñañ endi nain taletalenan amatam gitik ep danbekak

³¹ Yesuli yousimbi enguk, "Amalok Niñañli añeloñii gitik en gita bi tombi, ama wapmañ gembin walalannat inda-dakleumek, endi amatam gitik ep danbektok ama wapmañ pipapat plon pipalekak.

³² Timbi añeloli amatam kwelan damañgan kuñgiliñ ba man ñindiñgiti kuañ gitik win endok dainan kimin timbimbi yambi-danbi, sambat tipet ep samba eukak. Meme sipsip yambi-dikñe amali tañ windiñ ep danbi,

³³ amatam dindim kit dindimnan yambimbi, diwin kit kepmanan yambiumbi patnekalñ.

³⁴ Timbi amatam kit dindimnan patnekalñ enda ñindiñ enbekak, 'Bep-nalok gwilam sindok plon patak sindi biumbi, kuñgu kindem kasilewit! Kuñgu win Anutuli kunum kwet kusei kimikuknan ti-jumit ti-sam-taleñguk.

³⁵ Kusei ñindiñda sindi kuñgu win kasilenekaliñ: nak nanañnala map palambi, sindi nanañ namgiliñ. Ba tuknala kimbambi, tuk namgiliñ. Nak nosi nim, gan sindi not ti-nambi, isinan nanañgip ñañgiliñ.

³⁶ Sandumna nimnat timbambi, sindi sandum namgiliñ. Jimbat inda-namumbi nambi-dikñeñgiliñ. It kwambiñ ginañ palambi bi nambiñgiliñ.'

³⁷ Amatam dindim endi manda win nandimbi, tambon ñindiñ ninekalñ, 'Wopum, dawanda nanañgala palimbi gambimbi, nanañ gamgimiñ? Ba dawanda tukkala kimbimbi, tuk gamgimiñ?

³⁸ Dawanda dik notni nim, gan not ti-gambi, itnan ganañgip ñañgimiñ? Ba sandumga nimnat gambimbi, sandum gamgimiñ?

³⁹ Dawanda jibat tiñguñ ba it kwambiñ ginañ pakuñ, timbi ña gambiñgimiñ?'

⁴⁰ Eumbi, Ama Wapmañli ñindiñ tambane enbekak, 'Nak biañgan sinik sanba: sindi nepek no nokok notnai kosi giñgil nimnat endoñnan nanin nola tiñmiñgiliñ win wakan naka ti-namgiliñ tlak.'

⁴¹ Wɪndiñ eñpi, amatam kii kepmanan ñɪndiñ enbekak, ‘Anutulok yala sɪndok plon patak sɪndi wi-nambi, komba galk gɪnañ ña-talewit. Komba taletalen nɪmnat wɪn Anutuli Satan gɪt endok aɳeloñiilok ti-jumit-semguk.

⁴² Kusei ñɪndiñda sɪndi komba galk gɪnañ ñanekaliñ: nak nanañ map palambi, sɪndi nanañ nɪm namgɪliñ. Tuknala kɪmbambi, tuk nɪm namgɪliñ.

⁴³ Nak nosi nɪm, tɪmbi sɪndi not nɪm ti-nambi, isiñan nɪm nanañgɪp ñaɳgɪliñ. Sandum nɪmnat palambi, sɪndi sandum no nɪm namgɪliñ. Jɪmbat ti-palambi ba it kwambiñ gɪnañ palambi, sɪndi nɪm bi nambiñgɪliñ.’

⁴⁴ Tɪmbi endi bo tambane ñɪndiñ nɪnekalɪñ, ‘Wopum, dawanda nɪndi gambɪnambi, dɪk nanañgala ba tukkala pakuñ, ba dɪk notni nɪm, ba sandumga nɪmnat pakuñ, ba jɪmbat ti-pakuñ, ba it kwambiñ gɪnañ pakuñ, tɪmbi nɪndi plap nɪm ti-gamgɪmiñ?’

⁴⁵ Tɪmbi endi bo ñɪndiñ tambane enbekak, ‘Nak biañgan sɪnik sanba: sɪndi ama kosi nɪmnat ñɪn endoññan nanin ama no plap nɪm tɪñmɪñgɪliñ wɪn wakan nak ti-namgɪliñ tɪlak.’”

⁴⁶ Yesuli wɪndiñ embi yousɪmbi enguk, “Ama wɪndiñ tɪñgɪliñ endila pi ñambi, kuñgu kolan taletalen nɪmnat tɪkeumbi, piñgɪp gawat papat kwambiñ inda-semekak. Gan amatam dɪndim endila kuñgu kɪndem taletalen nɪmnat kas ðlembi, Ama Wapmañ en nakan kunekaliñ.”

Ama Wapmañ Yesu wɪli kɪmbi, kɪmnan nanin mɪlakuk

26

Yesu kɪmkɪmlok ti-pañgɪpañgɪle tɪñmɪñgɪliñ

¹ Yesuli manda wɪn gɪtik eu taleumbi, gwañgwañiila ñɪndiñ enguk,

² “Sandap tɪpet tɪmbɪmbi, kamaikamai gwɪlat * indaukak wɪn sɪndi nandi-taleañ. Nain wolonda Amalok Niñañ kanjɪkñiilok kɪsɪnan kɪmɪlɪmbi, kloñbat plon wɪli kɪmbekak.”

³ Yesuli wɪndiñ eñɪlɪmbi, tapma ama biesi gɪt Juda ama biesi endi tapma amalok telak damanji koi Kaiapas endok ilan kɪmɪn tɪmbi,

⁴ Yesu telak gitak tɪkembali wɪli kɪmbektok e-sambat tɪñgɪliñ.

⁵ Tɪñpi, ñɪndiñ pa eñgɪliñ, “Nɪndi gwɪlat gɪnañ wɪndiñ nɪm tɪna. Nɪm kañbi, amatamdi nɪmbi-nandiñbi, gimbit tɪm mik ti-nɪmneliñ.”

⁶ Yesuli Betani it kwelan ñambi, Saimon dama wanda kwambiñ indañmɪñguk endok ilan ña pakuk.

⁷ Endi nanañ na-paliñɪlɪmbi, tam noli tuk mɪliñ kɪndem tuan wopum sɪnik wɪn tɪkem endoñ ña indambi, kumbam plon yalɪmukuk.

⁸ Gwañgwañiili wɪn kañbi, gɪnañji komba dɪumbi eñgɪliñ, “Tuk tuan wopum wandin nekta tɪmbi kolalak?”

⁹ Nɪndi tuk wɪn kɪndem tualok kɪmɪtnamda, mɪnem walinin tɪkembali, ama piñbiñesɪla emneñ.”

¹⁰ Yesuli mandanji nandi-daklembi enguk, “Tam ñala mɪlap nekta mañ? Endi nepek kɪndem sɪnik ti-namlak ee.

¹¹ Ama piñbiñesɪli nain tuop sɪn gɪtañgan kunekaliñ, gan natna sɪn gɪta nain tuop nɪm kuutat.

* **26:2:** Kamaikamai gwɪlat wolok kusei wɪn ñɪndiñ: damañgan Israel amatam endi Isip kwelan kena gwañgwa sɪlanin kuñgɪliñ. Kuumbi, amatamñi Isip ama wapmañdok kiinan nanin yapma epmektok Anutuli aɳelo no nɪ-mulɪmbi, Israel amatam sipsip nɪñañdok wekai yamanjanan sapleñgɪliñ yapma klembi, Isip amatamdok gwañgwa telak damanji yandɪp kɪm-taleñgɪliñ. (Kisim Bek 12).

12 Tam ñali tuk mĩliñnat i-namlak wĩn nak kimbambi nep kĩnditnekalĩ woloł itańgan pińgipna ti-pańgipańgile ti-namlak.

13 Nak biańgan sanba: amalĩ dembek dembek ñambi, Anutulok kaundiķnelok plon gińgĩt manda kĩndem ñĩn kwet tuop enekalĩ, wandĩ endĩ tam ñali nepek ti-namguk woloł kasat wakĩt ti-semumbi, tam ñĩn nandi-siwĩtnekalĩ.”

14 Tĩmbi gwańgwa 12 endońńan nanin no koi Judas Iskaliot endĩ tapma ama biesĩloń ñambi,

15 enĩ-nandiĩmbi eńguk, “Tĩkap nak Yesu sĩndok kĩsĩnan kĩmĩletta, sĩndĩ nek namnelĩ?” Eumbi, wolongan mĩnem kwandai satnin 30 mĩńgĩliń. †

16 Mĩumbi, kusei kĩmĩpi, Yesu bola tińmektok nain kĩndem dawan indauktok wala kĩmĩt-nandi tińguk.

Yesuli kimbepi, gwańgwańii ti-pańgipańgile ti-semguk

17 Plaua nanań kĩmĩli bendi nĩmnat nanalok gwĩlat kusei kĩmĩliĩmbi, gwańgwańiili Yesuloń bĩmbi nĩńgĩliń, “Dĩk gwĩlattok nanań delok ti-jumĩt ti-gamnambi nambep nandiĩlań?”

18 Eumbi, Yesuli ama nolok koi embi enguk, “Jelusalem lombi, endoń ñam ñĩndĩ nĩnekalĩ, ‘Nĩnĩndautti dĩa ñĩndĩ elak, nokok nainnali indalak, wala tĩmbi nak gwańgwanai gĩta dĩa koń ilan bĩmbi, gwĩlattok nanań nanetamĩ.’”

19 Tĩmbi gwańgwalĩ Yesuli eńguk woloł tuop tĩmbi, gwĩlattok nanań tuk ti-jumĩkĩliń.

20 Kwet kĩlim eumbi, Yesu gĩt gwańgwańii 12 endĩ nanań nanepi pi pakĩliń.

21 Nanań na-paliĩmbi Yesuli enguk, “Nak biańgan sĩnĩk sanba: sĩndoń nanin nolĩ kanjĩknailok kĩsĩnan napĩletak.”

22 Wĩndĩ eu nandiĩmbi, gĩnańji kola sĩnĩk taumbi, kusei kĩmĩpi, nońgan nońganli Yesu nĩ-nandiĩmbi eńgĩliń, “Wopum, nakta nĩm bek?”

23 Eumbi tambane enguk, “Ama no nakĩta yakayakan nanań tĩkendepi, kĩtnet jawań gĩnań kot-suakamĩk endĩ napĩletak.

24 Amalok Nĩñańdi Anutulok mandali telak nĩtek kĩmbektok elak wĩndĩńgan kĩmbekak. Gan ama nin en bola tińmetak endĩ blangandok. Anutu en mek kaukak. Meńdi nĩm apmĩumda, wĩn kĩndem dańmek.”

25 Eumbi, bola tĩndi ama Judasli Yesu nĩ-nandiĩmbi eńguk, “Nĩnĩndaut, nakta nĩm bek?” Eumbi nĩńguk, “Dĩtna elañ wĩndińgan.”

26 Nanań na-palińliĩmbi, Yesuli plaua nanań no tĩkembĩ, Anutula weńmĩmbi ombĩm gwańgwańiila plaua wĩn embi enguk, “Sĩndi tĩke nambĩt. Nĩn nokoń pińgipna.” Nambĩmbi,

27 wain wĩtna no tĩkembĩ, Anutu weńmĩmbi, wain wĩn embi enguk, “Sĩndi gĩtĩkkandi ñĩn nambĩt.

28 Wain tuk ñĩn nokoń wekatna. Amatam asup endok yomjĩ bi-sem-bi-semlok nak wĩn lamĩt-semlet. Toptop ñĩn Anutulĩ amatamĩii gĩt tĩlak wĩn wekatnali tĩmbi kwambĩń dalak.

29 Nak ñĩndĩ sanba: nak wain tuk kwelan ñolok nombo nĩm nambetat. Nĩm sĩnĩk. Pakapmek Bepnalok kunum nĩlĩnĩlĩn gĩnań nak wain tuk wĩn kombĩn sĩn gĩta yakayakan nanekamĩń.”

30 Tĩmbi Yesu gĩt gwańgwańii endĩ kap no tińgĩliń. Tiu taleumbi, walinin pi ñambi, Oliv kwet jańgĩnnan lonepi ñańgĩliń.

31 Nĩnańliĩmbi, Yesuli gwańgwańii enguk, “Anutulok manda no ñĩndĩ youyoulĩn patak, ‘Nak sipsip ka-dĩkĩe ama wĩlambĩ, kĩkesĩmĩn gĩnań kuań

† 26:15: Mĩnem kwandai satnin 30 wĩn kena nain 120 woloł tuan.

endi papusenenekaliñ.' ✧ Nepek inda-nametakta tĩmbi manda wolok tuop sindi gĩtik tim ñolondañgan nanandi-kĩlĩktĩnji pi piutak.

³² Gan Anutulĩ nak kĩmnan nanin nepmĩum mĩlatmek, nak dama Galili kwelan ñawambi, sindi siñgi bĩ nambĩnekalĩñ."

³³ Eumbi, Petlolĩ tambane nĩñguk, "Nepek inda-gametakta tĩmbi diwĩndi nanandi-kĩlĩktĩnji pi piumbi gambinetañ bek, gan nakta nĩm sĩnik."

³⁴ Eumbi nĩñguk, "Nak biañgan ganlet: man tim ñolok gĩnañnangan puputti gama nĩm kitiñĩlĩmbi, dik nain tĩpet gĩt no 'En nĩm nandiñmĩlet' wĩndiñ eutañ."

³⁵ Tĩmbi Petlolĩ nĩñguk, "Tĩkap endi dikĩta nĩtnĩttok nani-nandiñeliñda, 'Nak nĩm nandiñmĩlet' wĩndiñ nĩm eutet. Nĩm sĩnik." Tĩmbi gwañgwa diwĩn gĩtik endi bo wĩndiñgan e-taleñgĩlĩñ.

Yesulĩ en kĩmbepi nĩmolo tĩmbi tĩ-pañgĩpañgĩle tĩñguk

³⁶ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt kwet no koi Getsemane wandiñ ñañguk. Ña tombi, ñĩndiñ enguk, "Sĩndi ñolok pi palĩt, tĩmbi nak dakdan ñambi, nĩmolo tĩmbetet."

³⁷ Wĩndiñ embi, Petlo gĩta Sebedilok nĩñañiit tĩpet yanañgĩpi ñañguk. Ñañĩpi, walen kolaumbi, gĩnan mĩlataum

³⁸ enguk, "Walena kola sĩnik taumbi, kĩmbepi nandiñlet. Sĩndi nakĩta ñĩñgan kaik palĩt."

³⁹ Eñĩpi, lakat ñaña embi, gapok piĩmbi, nĩmolo ñĩndiñ tĩñguk, "Ambep, tĩkap dik tuopta, nandi-nambi, mĩlap ñĩn napma tĩke. Gan dik diñnalok nanandiñgañgot kĩmĩt-kle, nokoñ nĩm."

⁴⁰ Nĩmolo tĩ-talembi, gwañgwañii tĩpet gĩt no endoñ undane ñambi, yambum endi dou-palĩmbi, Petlo ñĩndiñ nĩ-nandiñguk, "Nĩtekte tĩmbi, sindi nain duman ñĩn nakĩta kaik patnelĩñdok tuop nĩm?"

⁴¹ Sĩndi kaik papi, nĩmolo tĩ-palĩt. Nĩm kañbi, tĩ-kuyuk inda-samumbi pi pineliñ. Biañganak. Gĩnañjĩlĩ kundit kĩndem tĩndĩlok nandiñlak, gan piñgĩpsĩlĩ mĩlatalak."

⁴² Wĩndiñ embi, nombo ñam nĩmolo ñĩndiñ tĩñguk, "Bepna. Mĩlap ñĩn napma kleuktok telal no nĩm patakte, nak mĩlap wĩn bemettok nandiñlañ, wĩndiñgan inda-namen." Nĩmolo tĩ-talembi,

⁴³ nombo undane gwañgwañiiloñ ña yambiñguk wĩn: dausi mĩlataumbi dou-pakĩlĩñ. Wĩndiñ yambiĩmbi,

⁴⁴ bĩndambo yambim ñambi, nĩmolo dama tĩñguk wakangot nombo tĩmbĩmbi, nain tĩpet gĩt no tĩñguk.

⁴⁵ Tĩmbi nombo undane ñam yambum dou-palĩmbi, ñĩndiñ enguk, "Sĩndi gamañgot doumbi, pat-nandi tĩ-pakañ ba? Yakñesi. Amalok Nĩñañ bola tĩñmumbi, yom amalok kĩsĩnan piũktok nain inda-talelak.

⁴⁶ Mĩlalĩmbi ñana. Da kawĩt: ama bola tĩ-namnamlok ip ñasiñgan bĩlak."

Yesu tĩkeñgĩlĩñ

⁴⁷ Yesulĩ wĩndiñ eñĩlĩmbi, gwañgwañii 12 endoññan nanin ama no koi Judas endi bĩñguk. Tĩmbi tapma ama biesĩ ba Juda ama biesĩ endi ama kĩmĩn wopum no en-mulĩmbi, endi kakit ba dimbanjĩ epmbi, Judas gĩta bĩñgĩlĩñ.

⁴⁸ Endi gama nĩm bĩñĩlĩmbi, bola tĩndi ama wali kundit no daut semepi ñĩndiñ enguk, "Ama nak nandi-koñgom tĩ-ñĩmbi weñmetet † wĩn ama sindi lonjĩañ en wakan. En tĩkenekaliñ!"

✧ 26:31: Sekeraia 13:7 † 26:48: Wĩn Juda amatamdi nosĩ we semĩpi sĩmumu tĩ-semañ.

49 Judasli bi tombi, wolongan Yesuloñ bimbibi, “Ninindaut, we gamlet!” nimbibi, nandi-koñgom ti-nim weñmiñguk.

50 Timbimbibi Yesuli niñguk, “Notna, nek timbeñdok nandilañ win platik ti.” § Eumbi, amali Yesuloñ bim kisi kot-suapi tikembi, tike-kwambañ dañgilañ.

51 Wolongan ama Yesu git pakilañ endoñnan nanin noli kakil ombap tiañembi, tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa silanin nolok pawan wilalim dikne piñguk.

52 Windañ timbimbibi, Yesuli niñguk, “No en kakitti mik tilakta, en bo kakitti wili kimbekak, wala timbi kakitka il ginañ kimbili ñawin.

53 Nak guma Bepna kitimmbi, wolongan añelo kunakunatsi nimnat endi nep timbi plataneliñdok en-mulek win dik nim nandilañ ba?

54 Gan windañ indaukta, nepek gitik Anutulok mandali natnala indanamektok elak wali bien nim indawik.”

55 Timbi Yesuli yousimbi, ama kimin en tikenepi biñgilañ enda ñindañ enguk, “Nitek timbi sindi kakit ba dimba mepi nepnepi bañ? Nak ama piñpiñen no ba? Sandap tuop nak tapma it sañ jimba ginañ pipapi, amatam eni-daut ti-sem timbambi, sindi nim nepgilañ.

56 Gan plofet amali manda youkilañ wolok bien indauktok nepek gitik ñin inda-talelak.” Timbi gwañgwañii gitikti Yesu bimbi, pi ña-tiñgilañ.

Yesu manda plon kimikilañ

57 Timbi ama Yesu tikeñgilañ endi en nañgipi, tapma ama telak damanji Kaiapas endok ilnan ñañgilañ. (It wolok ginañ endikne manda nandi-tale ama git Juda ama biesi endi kimin ti-pakilañ.)

58 Ñañilimbi, Petloli siñgi kandañ giñgiñgan ep kle ñambi, tapma ama telak damanji endok it sañ jimba ginañ loñgilañ wolok ñambi loñguk. Lombi, Yesu nek indañmetak win kaup nandimbi, mik ama gita pi pakuk.

59 Tapma ama biesi git Juda ama biesi diwin endi gitikti Yesu wili kinneliñdok nandiñgilañda timbi, ama nindi Yesulok siñgin joñgo simbi, kusei juluñgan eu indauktok yolonjiñgilañ.

60 Timbi ama asup endi bimbibi, manda juluñgan embi youkilañ, gan endi wili kimbimlok yom bien no nim eu indañgilañ. Siñgimek ama tipet no endi bimbi

61 eñgimik, “Ama ñali manda no ñindañ eñguk, ‘Nak guma Anutulok it wiapi, sandap tipet git no wolok ginañnan bindambo timba kaitam milalekak.’”

62 Windañ eumbi, tapma amalok telak damanji endi mlap ipi, Yesu ni nandimbi eñguk, “Nitek? Mandali gep youkamik win biañgan ba juluñgan? Ba dik manda no tambane ewiñdok tuop nim ba?” Endi windañ eumbi,

63 Yesuli yom nimnat, gan wangingan embi, manda tambon no nim niñguk. Timbi telak damanjili niñguk, “Anutu kuñgu molom endok dainan manda biañgan eumbi nandina: Mesia win Anutuli ni-mulimbi, bimektok een win dik wakan ba? Dik Anutulok Niñañ sinik ba?”

64 Eumbi niñguk, “Elañ wakan. Gan nak ñindañ sanba: gamanda sindi kanekalañ win: Amalok Niñañ endi Anutu Gembu Molom endok kii dindimnan pipapi, kunum ginañ nanin mulukua plon piukak.” ☆

Yesuli en Anutulok tuop sinik windañ eñgukta timbi,

65 tapma amalok telak damanji endi ginañ komba diumbi, kiupin blañganembi eñguk, “Endi Anutu ni-tike-pim yalilak yañ! Ama silanin ñali

§ 26:50: Nandi-tale ama diwindañ Grik manda ñolok walan win ñindañ nandañ, “Notna, nekta ñolok bilañ?” ☆ 26:64: Kap 110:1, Danyel 7:13

Anutu ni-suambatak w+n s+ndi ip ka nandañ, wala t+mbi ama noli ama wolok kusei eu indauktok nombo n+im t+p+kamiñ.

⁶⁶ S+ndi enda n+itek t+iñm+lok nandañ?” Eumbi tambane niñg+liñ, “Yom+inla t+mbi k+mk+mdok nandamiñ.”

⁶⁷ W+ndiñ eumbi, ama d+ww+ndi timan dai plon manji iw+it suambapi, kit omb+mbi w+k+liñ, t+mbi d+ww+ndi kit p+nd+md+ w+pi

⁶⁸ niñg+liñ, “D+k Mesia s+ni+kta, plofet manda embi, w+n nindi gw+itak w+n n+nb+ nand+na!”

Petloli Yesula ‘Nak en n+im nandiñm+let’ eñguk

⁶⁹ Yesu manda plon k+m+liñ+i+mbi, Petloli sañ jimba g+inañ it pawan pipakuk. Pipal+mbi, kena wembe noli endoñ b+mbi niñguk, “D+k bo Yesu Galili nanin endok sambat.”

⁷⁰ Gan Petloli ama g+it+ik endok daus+nan e-semb+mbi niñguk, “Nak d+k manda elañ w+n n+im nandiñm+let.”

⁷¹ W+ndiñ embi m+lap+i, sañ jimbalok yamanan ñaumbi, kena wembe noli kañbi, w+ pak+liñ enda ñ+ndiñ enguk, “Ama ñ+in Yesu Nasalet nanin endok nol no.”

⁷² Eumbi, Petloli nombo e-k+m+semb+mbi eñguk, “Anutulok dainan biañgan elet. Nak ama w+n en n+im nandiñm+let.”

⁷³ Nain n+im ombataumbi, wolok ik+i+ñd+ Petloloñ b+mbi niñg+liñ, “Biañgan s+ni+k, d+k endok sambat. Mañga malapt+ e-daklelak.”

⁷⁴ Eumbi, Petloli manda kwamb+ñgan embi, ñ+ndiñ enguk, “Biañgan s+ni+k, nak en n+im nandiñm+let. Juluñgan eletta, Anutul+ k+ndem nep t+mbi kolaw+n.” Endi w+ndiñ eu taleumbi, wolongan puputt+ kit+iñguk. Kit+umbi,

⁷⁵ Yesuli Petlo manda ñ+in niñguk w+n nandi-s+ww+kuk, “Puputt+ gama n+im kit+iñ+i+mbi, d+k nain t+pet g+it no ‘Nak en n+im nandiñm+let’ eutañ.” W+n nandi-s+ww+pi, pawan p+ ñ+ambi, s+mba gawat wopum t+mbi kukuk.

27

Yesu Pilatoloñ nañg+p ñaumbi, Judasli toa topmbi k+mguk

¹ Kwet salaumbi, tapma ama bies+ g+it+ik g+ita Juda amalok ama bies+ endi Yesu w+li k+imbektok e-sambat t+im,

² Yesu toali top nañg+p ñ+ambi, Pilato w+n Roma amal+ Judia distrik ka-d+kñeuktok n+mb+ taleñg+liñ endok kiinan k+m+k+liñ.

³ Judas Yesu bola t+iñm+iñguk endi ama bies+li Yesu manda plon k+m+pi, w+li k+imbektok eu taleñg+liñ w+n yambiñguk. Yambi+mbi, nepek t+iñguk wala nandum m+lataumbi, m+nem kwandai satnin 30 tapma ama bies+ g+ita ama bies+ d+ww+n endi m+iñg+liñ w+n epbi, b+ndambo tambane emepi ñañguk. Ñam tombi

⁴ enguk, “Nak yom t+mbi, ama yom+n n+imnat s+ndok k+si+nan k+m+latta t+mbi en ip w+li k+imnepi tañ.” W+ndiñ eumbi niñg+liñ, “W+n n+ndok nepek n+im. W+n d+itnalok nepek yañ.”

⁵ W+ndiñ eumbi, Judasli m+nem kwandai satnin w+n tapma it sañ jimba g+inañ kol+ p+umbi, en walinin p+m ñ+ambi, toa topmbi k+mguk.

⁶ T+mbi tapma ama bies+li Judasli m+nem kol+ p+iñguk w+n gamapi eñg+liñ, “M+nem ñ+in ama w+li k+imbetak endok wekailok tuan. Tapma ittok m+nem g+it yous+netam+iñda, end+kñe manda maklenetamiñ.”

⁷ Wala t+mbi endi manda e-topmbi, m+nem wal+ ama no kwet kambot pa t+liñguk endok kwet no tuambi, ama mayañgan nasi nindi Jelusalem pap semb+nekal+iñ endok amasum palektok eu taleñguk.

8 Endi kwet win Yesu kimkimlok tuanli tuañgiliñda timbi, amatamdi kwet wolok koi Kwet Wekaiat windiñ kitiñgiliñ, win ñindiñgit gamañgot pa kitañ.

9-10 Tapma ama biesli windiñ tiñgiliñ, win plofet Jelemaiali indauktok eñguk wolok tuop indañguk. Endi Mesialok plon ñindiñ embi youp biñguk patak,

“Israel amali minem kwandai satnin 30 waliñgot ama win tuanep e-topmumbi, minem waliñgan epi, kwet kambot tindi amalok kwet no tuañgiliñ, win Wopum Anutuli molo manda nanguk wolok tuopkan tiñgiliñ.” ✧

Pilatoli Yesu manda plon kimipi, kloñbat plon wili kimbektok eñguk

11 Timbi Yesuli ka-dikñe ama Pilato endok damanan ilimbi, ka-dikñeli ninandimbi eñguk, “Juda ama endok Ama Wapmañ dik ñakan ba?” Windiñ eumbi niñguk, “Ip elañ windiñgan.”

12 Gan tapma ama biesi git Juda ama biesi diwindi manda kusei kusei ni-youkiliñ, wolonda Yesuli manda tambon no nim tambanem enguk.

13 Timbi Pilatoli ni-nandimbi eñguk, “Manda gitik gep youpi eañ win dik nim nandilañ ba?”

14 Gan endi man gali kwambiñ dambi, nepek nola manda tambon no nim tambane niñguk. Windiñ tiñgukta, Pilatoli silikñembi, nandi-gitiñgitikñe tiñguk.

15 Kamaikamai gwilat nain tuop ka-dikñeli ñindiñ pa tiñguk: endi amatam kimin wopum nandi-sembi, ama nolok koi kitiñgiliñ en wakan it kwambiñ ginañ nanin p+sat-semliñguk.

16 Nain wolonda ama kolan no koi giñgilat it kwambiñ ginañ kimilim pakuk, koi Balabas.

17 Windiñda amatam asupti kimin ti-taleumbi, Pilatoli eni-nandimbi eñguk, “Sindi ama ninda nak p+sat-samettok eañ, Balabas ba Yesu Mesia ninin enda eañ?”

18 Kusei ñindiñda endi windiñ eñguk: amatamdi Yesu ka-galkta tiñgiliñda timbi, ama biesli en ka-gimbit tiñpi tikembi, ka-dikñelok kiinan kimilimbi, kusesi yambi-daklembi, windiñ eñguk.

19 Timbi endok kusei no ñindiñ: endi ama yambi-dan kena pa tiliñguk wolok pipaliñilimbi, tamini manda ñindiñ kimilim endoñ loumbi eñguk, “Dik ama nin kolan no nim tiñguk win biu palen. Nak tim en ip lat kolan plon kañbi, nandiwam mlatak.” Pilatolok tamini windiñ eñguk,

20 gan tapma ama biesi ba Juda ama biesi diwin endi amatamda engiliñ, “Sindi Pilatola ñindiñ n+nekalin, ‘Dik Balabas kak bimbi, Yesu w+wittok eukañ!’ ” Windiñ embi, eni-giñgineumbi, wolok tuop niñgiliñ.

21 Timbi ka-dikñeli amatam nombo en-nandimbi eñguk, “Ama t+pet endoñnan nanin nin p+salimettok eañ?” Eumbi, “Balabas” niñgiliñ.

22 Eumbi enguk, “Timbi Yesu Mesia ninin enda nitek tiñmetet?” Eumbi, gitikkandi kitiñbi niñgiliñ, “Kloñbat plon lowin!”

23 Timbi Pilatoli enguk, “Nitekta? Endi kolan nek tiñguk?” Eumbi, wopungan kitiñbi, nain asupgan ñindiñ eñgiliñ, “Kloñbat plon lowin! Kloñbat plon lowin!”

24 Windiñ timbimbi, Pilatoli ka-nandiñguk win: en Yesu nepek no tiñm+lok tuop nim. Tombon amatamdi gimbit timbi, mik tinepi tiñgiliñ. Windiñda Yesulok kimkim win Pilatolok yomin nim indauktok endi ñindiñ tiñguk: endi Juda amalok ep tindiñ no klembi, tukta eumbi, tuk t+ke bi

m+umbi, daus+nan kii w+li+pi enguk, “Ama endok k+mk+mlok m+lap wali nokok plon n+m loukak, w+n s+nllok nepek.”

²⁵ Eumbi, amatam g+it+ik endi manji noŋgan k+ti k+li ñaumbi niñg+li+ñ, “K+m w+n n+ndi ba komblinnii n+ndok plon loukak!”

²⁶ T+mbi Pilatoli amatamdok manda k+m+it-klembi, Balabas pisat-sembi, Yesu waipneliñdok eñguk. Eumbi, w+ndi+ñ t+mbi taleumbi, mik amali kloñbat plon w+tneliñdok kis+nan k+m+kuk.

Mik amali Yesu ni-lakalakae ti-ñ+mbi, kloñbat plon w+ik+li+ñ

²⁷ T+mbi ka-d+ikñelok mik amali Yesu nañg+ip p+mbi, ka-d+ikñelok ilan ñam nis+ kuñg+li+ñnan w+ndi+ñ lombi, nosii g+it+ik en g+ita k+m+n kok+li+ñ.

²⁸ T+ñ+pi, Yesu enlok dasindasin kiund+pi, mik amalok sauloñ g+m+n no dasi-m+mbi, *

²⁹ toa p+is+ikñat bond+nembi, kumbam plon dasi-m+mbi, toña no kii d+ind+m kandañ k+m+li+m+ñg+li+ñ. W+ndi+ñ t+ñ+pi, ña m+ilelem t+mbi, ni-lakalakae ti-ñ+mbi eñg+li+ñ, “We, Juda amalok ama wapma!”

³⁰ Eñ+pi, iw+it endok plon suambapi, toña lom t+kembi, waliñgan kumbam plon nombo nombo w+ik+li+ñ.

³¹ Nepek kusei kusei w+ndi+ñ t+ñ+m+talembi, mik amalok sauloñ kiund+pi, enloñ dasindasin nombo dasi-m+m p+umbi, kloñbat plon w+tnepi nañg+ip p+ñañg+li+ñ.

³² P+ ñañ+pi, telak plon ama no Sailini nanin koi Simon ña t+mbi indañg+li+ñ. T+mb+ indambi, en ni-g+ñg+neum Yesulok kloñbat bemb+mbi ñañg+li+ñ. Ñambi,

³³ kwet no koi Golgata w+ndi+ñ ña tomg+li+ñ. (Kot walan ñ+ndi+ñ, ‘Kumba Kwandat Kwet’.)

³⁴ Ña tombi, wain tuk g+ita gwasap kimb+ñ wak+it ep kiukiul+n w+n t+ke m+um na-nand+mbi, kunjitam biñguk.

³⁵ T+mbi kloñbat plon w+li+ taleumbi, dasindasin t+kenepi satu sañala kopi, dasindasin danbi epg+li+ñ.

³⁶ W+ndi+ñ t+mbi, pipapi ka-d+ikñe-pak+li+ñ.

³⁷ T+mbi kumbam mindin plon kusei neta w+ik+li+ñ wolok manda ñ+ndi+ñ youp k+m+k+li+ñ, “Ñ+n Yesu, Juda amalok Ama Wapmañji.”

³⁸ T+mbi ama piñpiñen t+pet en g+ita yakan yand+pi, no tombon no tombon ep mamb+ ik+m+k.

³⁹ T+mbi ama w+ndi+ñ ñañamb+it t+ñg+li+ñ endi Yesula kumbanji diñguneñ+pi ni-suambapi

⁴⁰ niñg+li+ñ, “N+tekta? D+ik tapma it wiapi, nain t+pet g+it no wolok g+inañngan t+mbi kaitauktok eñguñ w+n. N+tek t+mbi d+itnalok p+ñg+ipka n+m t+ke-k+m+tañ? D+ik Anutulok N+ñañ s+n+ikta, kloñbat plon nanin p+!”

⁴¹ T+mbi tapma ama bies+ wak+it end+ikñe nandi-tale ama ba Juda ama bies+ d+w+in endi bo w+ndi+ñgot ni-kolakola embi eñg+li+ñ,

⁴² “Ama d+w+is+ ikan ep k+m+kuk, gan enlok p+ñg+u t+ke-k+m+lektok tuop n+m. En Islael ama n+ndok ama wapmañ s+n+ikta, kloñbat plon nanin p+w+in! P+w+mek, endi Mesia b+mb+ndok een ip wakan w+n nandi-k+li+kti t+ñm+inetamiñ.

⁴³ Endi Anutulok plon panjañganembi, endok N+ñañ s+n+ik w+ndi+ñ elak. T+kap w+ndi+ñda, papa kana: Anutuli t+ke-k+m+lektok nand+lak ba n+m.”

* **27:28:** Ama wapmañ endi bo sauloñ g+m+n dasiañg+li+ñ, wala t+mbi mik amali Yesu en ama wapmañ s+n+ik wolok walan juluñgan t+neliñdok mik amalok sauloñ g+m+n dasi-m+ñg+li+ñ.

⁴⁴ Ama piñdasi t̄ipet Yesu ḡit yand̄ip̄ḡil̄iñ end̄i bo w̄ind̄iñgot n̄imbi kolañḡim̄ik.

Yesu k̄im̄iñguk

⁴⁵ Kwet nain boñḡip̄ t̄imb̄imbi, kwet tuop k̄il̄im̄ indañguk. Inda-pal̄imbi ñakap, 3 kilok t̄iñguk.

⁴⁶ Wolongan Yesul̄i wopungan k̄it̄imbi eñguk, “Eli, Eli, lama sabaktani.” W̄in ñ̄ind̄iñ, “Anutuna, Anutuna, nekta nambilañ?” ☆

⁴⁷ T̄imbi wand̄iñ pak̄il̄iñ endoññan nanin d̄iw̄ind̄i manda w̄in nand̄imbi eñḡil̄iñ, “End̄i plofet Elia k̄it̄iñmilak.”

⁴⁸ Wolongan mik ama nol̄i woñep ñambi, nepek busukñanen wal̄i tuk k̄indem tiañew̄ik no t̄ike b̄imbi, wain tuk kimb̄iñ ḡinañ w̄is̄imbi, komba bem kusip plon topbi, Yesul̄i nanalok m̄iñguk.

⁴⁹ Gan d̄iw̄is̄il̄i eñḡil̄iñ, “Biuk̄in, Elial̄i t̄ike-k̄im̄ilepi b̄iutak bek, w̄in kañmek.”

⁵⁰ T̄imbi Yesul̄i nombo wopungan k̄it̄imbi, engan k̄im̄it̄ nandum, woñ poñaumbi k̄im̄iñguk.

⁵¹ Wolongan nepek ñ̄ind̄iñ indañguk: tapma ilan sandum masipmasip wopum t̄iñḡil̄iñ w̄in boñḡip̄gan tawam blañganembi, gwat nanin p̄i lap taleñguk, t̄imbi kwet m̄injat m̄injat t̄imb̄imbi, kawat j̄iñḡin d̄iw̄in tawa p̄iñḡil̄iñ.

⁵² T̄imbi sumlok yama p̄isal̄imbi, Anutulok ḡiñḡit damañgan k̄im-taleñḡil̄iñ asupt̄i m̄ilapi,

⁵³ sumj̄i biñḡil̄iñ. Bimbi, Yesul̄i k̄imnan nanin m̄ilal̄imbi, wolonda end̄i Anutulok it kwet d̄ind̄im engano, w̄in Jelusalem, wand̄iñ lombi, amatam asuptoñ inda-semḡil̄iñ.

⁵⁴ Mik amalok telak dama ḡit amañii Yesu ka-d̄ikñe-pak̄il̄iñ end̄i m̄injatm̄injat ba nepek kusei kusei indañguk w̄in kañḡil̄iñ end̄i kolan m̄is̄imbi eñḡil̄iñ, “Biañganak. Ñ̄ine Anutulok N̄iñañ s̄in̄ik.”

⁵⁵ Yesul̄i Galili distrik nanin Jelusalem b̄iñguknan tam asupt̄i en ḡita yakan b̄imbi, t̄imbi plata pa t̄i-ta-kuñḡil̄iñ. Yesu w̄il̄i k̄im̄guk sandap wolondañgan end̄i bo Golgata b̄i pak̄il̄iñ, gan end̄i mayañgan ipi, dei posnembi kañḡil̄iñ.

⁵⁶ W̄in endoñ nanin no koi Malia Makdala nanin. T̄imbi Malia no, Jekop ḡit Josep endok menjet. T̄im no w̄in Sebedilok n̄iñañiit endok menjet.

Yesu k̄ind̄ik̄il̄iñ

⁵⁷ Ama m̄inemmat no Alimatia nanin end̄i bo Yesulok gwañgwa no, koi Josep. Maim p̄iup t̄imb̄imbi,

⁵⁸ end̄i Pilatoloñ ñambi, Yesulok dalandanda eñguk. Eumbi, Pilatol̄i nand̄iñm̄imbi, t̄ike m̄ineliñdok enguk. Eumbi, woloq tuop m̄umbi t̄ikeñguk.

⁵⁹ T̄ikembi, sandum satnin bamblum n̄imnat wal̄i t̄im̄ipi,

⁶⁰ t̄ike ñambi, enlok sum ḡinañnan k̄im̄ikuk. Sum w̄in komblin s̄in̄ik, kawat ḡinañ w̄in Josep enlok kulup bimb̄in. Josept̄i Yesulok dalandan woloq k̄im̄ipi, kawat wopum no munjul̄im b̄i yama masipm̄iñguk. W̄ind̄iñ t̄i-talembi, walinin p̄i ñañguk.

⁶¹ Josept̄i dalandan sumnan k̄im̄il̄iñl̄imbi, Malia Makdala nanin en ḡita Malia no end̄i sum dat kandañ pipapi ka-tuak̄im̄ik.

⁶² Kwet salaum Sabat patnand̄i nain t̄imb̄imbi, tapma ama bies̄i ḡit Falisi ama end̄i yakan Pilatoloñ ñam

☆ 27:46: Kap 22:1

⁶³ nĩmbi, Yesulok plon ñĩndĩñ eñgĩliñ, “Ama wopum, nĩndĩ ama julunju-luñdok walĩ gama kaik kuñĩpi, manda no eñguk wĩn nandĩna siwĩtak. Endĩ ñĩndĩñ eñguk, ‘Nain tĩpet gĩt no ñaumek, kĩmnan nanin mĩlaletat.’

⁶⁴ Wala tĩmbi dĩk eumbi, sum wĩn ka-dĩkĩe-kĩliñ e-palĩmbi, nain tĩpet gĩt no wĩn taleukak. Nĩm kañbi, gwañgwañiilĩ ña dalandan kumbu tĩm tĩke ñambi, amatamda julunjan ñĩndĩñ enĩnelĩñ a, ‘Yesu en ip kĩmnan nanin mĩlakuk.’ Wĩndĩñ enelĩñda, julunjit manda komblin walĩ Yesulĩ julunjit manda eñguk wĩn maklewĩk.”

⁶⁵ Eumbi, Pilatolĩ nandĩ-sembi enguk, “Kĩndem a. Sĩndĩ mik ama dĩwĩn epmbi, sumnan yanañgĩp ñaum, sum masip kwambiñ danelĩñdok nĩtek tĩnep nandañ wolok tuop tĩnekalĩñ.”

⁶⁶ Wĩndĩñ eumbi, sumnan ñam, sum masip kwambiñ danelĩñdok kawattĩ sum dai masipmĩñguk wolok plon nĩsĩlok kĩmĩsip no kĩmĩpi, ka-dĩkĩe nelĩñdok mik ama wandĩñ yambium pakĩliñ.

28

Yesulĩ kĩmnan nanin mĩlakuk

¹ Sabat patnandĩ nain taleumbi, kena nain kusei kĩmĩkĩmĩlinan kwet salawa salawa tĩmbĩmbi, Malia Makdala nanin gĩt Malia nolĩ endĩ Yesulok sum kandepi ñañgĩmĩk.

² Tĩmbi platik sĩnik kwet mĩnjamĩnjat wopum sĩnik mĩnjalĩmbi, wolonda Wopumdok añelo nolĩ kunum gĩnañ nanin pĩmbi, kawat sum masipmĩñguk wĩn manjaneum ñaumbi, kawat wolok plon pipakuk.

³ Endok walan wĩn pĩsapĩsat walalan wandin, tĩmbi dasindasin wĩn satnin sĩnik.

⁴ Tĩmbi ama sum ka-dĩkĩe-pakĩliñ endĩ en kañbi, kolan mĩsĩñgĩliñda tĩmbi kĩsĩ kesĩsĩ blañblañ tĩmbĩmbi, amalĩ kĩmañ wandin kwelan pĩ pakĩliñ.

⁵ Tĩmbi añelolĩ tam tĩpetta enguk, “Nĩm mĩsĩndemĩk. Nak nandĩlet sĩtĩ Yesu kloñbat plon wĩkĩliñ en kandepi bamĩk.

⁶ Gan endĩ ñĩ nĩm patak. Endĩ damañgan manda sanguk wolok tuop Anutulĩ tĩmbĩ mĩlalak. Kwel kĩnjangot ñĩ bĩ kawĩt.

⁷ Tĩmbi sĩtĩ plapkan ñambi, gwañgwañiila ñĩndĩñ enbĩt, ‘Endĩ kĩmnan nanin ikan mĩlalak, man ñĩndĩñgĩt dama Galili kwelan ñaumbi, sĩndĩ wandĩñ ña kanekalĩñ.’ Manda ip wakan sanlet.”

⁸ Wĩndĩñ eumbi, endĩ mĩsĩñgĩmĩk, gan sĩlĩsĩlĩ wopumdi gĩnañjet gĩnañ tokñeumbi, platikan sum bimbi, gĩñgĩt manda gwañgwañiila endepi woñep ñañgĩmĩk.

⁹ Ñañĩlĩmbi, platik sĩnik Yesulĩ ep tĩmbĩ indam we semumbi, endĩ endoñ kesĩnan ña mĩlelem tĩmbi, tĩke-kañĩpi nĩ-wowoñe tĩñgĩmĩk.

¹⁰ Tĩmbi Yesulĩ enguk, “Nĩm mĩsĩndemĩk, ña notnai Galili ñanelĩñdok enbĩmbi, wandĩñ ñam nambĩnekalĩñ.”

¹¹ Tam tĩpet endĩ gwañgwañiiloñ ñañĩlĩmbi, mik ama sum ka-dĩkĩeñgĩliñ endoññan nanin dĩwĩndĩ it kwelan undane ñambi, nepek gĩtĩk sumnan indañguk wolok kasat wĩn tapma ama biesĩla tĩ-semgĩliñ.

¹² Tĩmbi tapma ama biesĩlĩ Juda ama biesĩ dĩwĩn en gĩta kĩmĩn tĩmbi, ñĩndĩñ tĩnelĩñdok e-topbi, wolok tuop tĩñgĩliñ: endĩ mĩnem asupgan mik amala embi

¹³ engĩliñ, “Sĩndĩ amatamda ñĩndĩñ enĩnekalĩñ, ‘Nĩndĩ dou-patnambĩ, gwañgwañiilĩ tim bĩmbi, dalandan kumbu tĩkembĩ ñalĩñ.’ Wĩndĩñ enekalĩñ.

¹⁴ Tíkáp manda wín Pilatolok pawan gínañ píkta, nínđi mek ñam kambi, nepek ñín tî-dîndîm enambi, mîlap no nîm inda-samekak.” *

¹⁵ Eumbi, mik amalî mînem wopum wín ep ñambi, ama biesîlî manda eñgîlîñ wolok tuop tîñgîlîñ. Tîmbi manda walî Juda amatamdok boñgîpsînan eu sapañe-tîke-bîñguk.

Yesulî gwañgwañiiloñ inda-sembi, kena tînelîñdok enguk

¹⁶ Tîmbi Yesulok gwañgwañî 11 endî Galili distrik ñambi, damañgan endî molo manda no enguk kwet jañgîñ wolok loñgîlîñ.

¹⁷ Loumbi, Yesulî wandîñgan inda-semum kañbi mîlelem tîñmîñgîlîñ. Gan dîwisîlî “Yesu en kamîñ ba?” embi, gínañ tîpet tîñgîlîñ.

¹⁸ Tîmbi Yesulî gwañgwañiiloñ ñasiñgan ñambi enguk, “Bep Anutulî kunum kwet yambî-dîkñeuttok gembî gîtik wín naka nam-taleñguk.

¹⁹ Wala tîmbi sîndî kwet tuop ñambi, amatam gîtik nokok gwañgwanai ep tîmbî indanekalîñ, wín Bep, Nîñañ gît Dîndîm Woñ endok kosî plon yatnañ tuk i-sembi,

²⁰ endîkñe manda san-daut tî-sam-kuñgut wín gîtik enî-daut tî-semumbi tañgone-talenekalîñ. Nandañ: nak nain tuop sîñ gîta ku-ta-ñawambi, kwettok nain taleukak wolok tuop.”

---

* **28:14:** Mik ama kena tîñîpi douañgîlîñ wín yandîpmî kîmyañgîlîñ.

Gĩngit manda kɨndem Malekoli youkuk Mesiali indańguk

Yoaneli Mesialok * telak ti-dɨndim e kena tińguk

¹ Yesu endi Mesia, Yambattok nińań. Gĩngit manda kɨndem endok plon nińdiń kusei kimɨtak.

² Manda no Yambatti Mesiala nińguk win plofet Aisaiali nińdiń youp bińguk patak,

“Nandińań! Nak tiplaplatna no kimɨlam niambi, dikok telak dama timbi, telak ti-dɨndim e-gamekak.

³ Ama no kwet ama nimnatnan nińdiń kiti-koli nińalak, ‘Wopumdok telak ti-dɨndim ti-ńimɨ!’ ”

Telak kelam ti-dɨndim ti-ńimnekalıń!’ ”

⁴ Timbi manda wolok tuop ama no miti tuk i-sem-i-sem tińguk, koi Yoane, endi kwet ama nimnatnan ni-indańguk. Indambi, nińdiń eu piumbi eni-ta-kuńguk, “Sindi gɨnanji tambanembi, kuńgu kolan bi-talembi, miti tuk inekalıń. Wolondamek Yambatti yomji bi-samekak.”

⁵ Timbi amatam Judia kwelan ba Jerusalem it kwelan pakıliń endi giti-ikkandi isi kwesi bimbi, Yoaneloń ni indambi, yomji e-jamilaumbi, Joldan tuk ginań miti tuk i-sem-ta-kuńguk.

⁶ Yoanelok dasindasin win plofet amalok dasindasinji wandiń, win kamel domdi tɨndin, timbi endi bońgıunan bit gwılapti tem kulıńguk. Nanań tuk win gotak git bupit mɨnjip tuk końgom kli ginań nanin na-kulıńguk.

⁷ Timbi endi nińdiń eu piumbi, amatam eni-ta-kuńguk, “Ama no nokok sińgina kandań indaup tilak endi nak nomik nim, endi ama loloń sɨnik. Ama piambińen, nak kambak nińdin nińali nepek no tuop nim ti-ńimɨ.”

⁸ Nak tuk sılaningot i-sam-ta-kulet, gan endi Dɨndim Yalli i-samekak.”

Yesu en Mesia inda-dakleńguk

⁹ Yoaneli kena kusei kimılińımbi, Yesuli Nasalet it kwet Galili provins ginań pakuk. Pakapi, il kusei bimbi, Joldan tuknan ni-tombimbi, Yoaneli tuk i-ńimıńguk.

¹⁰ Tuk i-ńim-taleumbi, Yesuli tuk pawañ lońipi dei loumbi kańguk win: kunum pisalımbi, Dɨndim Yalli monik koi mambaip wandiń wali endok plon pińguk.

¹¹ Pińımbi, kunum ginań nanin manda no nińdiń kitiu pińguk, “Dik nińana nońgan sɨnik. Nak gambi-galk tambı, nandi-końgom ti-gamlet.”

¹² Timbi wolondańgan Dɨndim Yalli Yesu kwet sılaninnan ni-mulimbi nińguk.

¹³ Kwet wandiń ama nimnat, gaut moyendińgot kuńgıliń. Yesuli wandiń niambi, tim sandap 40 pakuk. Palıńımbi, Satańdi endoń bimbi, tue-kańbi ti-ńim-ta-ku wit nim kańbi bim nińguk. Timbi añelolı bimbi, Yesu timbi platańgıliń.

¹⁴ Yoane it kwambiń ginań kimikıliń wolok sińgi kandań Yesuli Galili kwelan undane-ńambi, Yambattok gĩngit manda kɨndem eu piumbi,

* 1:: Damańgan Yambatti Israel amatam nińdiń eni-kwambiń dańguk: endi ama no amatamıii ep mektok ni-mulekak. Juda amalı ama wolok koi Mesia kitiimbi, endok indainda nain mandı-ta-kuńgıliń.

15 ñĩndĩñ eni-ta-ñañguk, “Yambatti nain wopum amatamñii yambi-dikñeuktok kĩmĩkuk. Nain wĩn ip indalak, wala tĩmbi sĩndĩ gĩnanjĩ tambanembi, kuñgu kolan bimbi, gĩñgĩt manda kĩndem ñĩn nandĩ-kwambĩñ danekalĩñ!”

Yesulĩ gembĩn Juda amatam daut semguk

Yesulĩ gwañgwañii tĩpet tĩpet kiti-semguk

16 Tĩmbi Yesulĩ Galili tuk gwañ baliliñ ñañĩpi, Simon gĩt kwayañ Andlu yambiñguk: endĩ tuk gwañ gĩnañ ipi, pis lĩk molom molom kop tiañe tĩñgĩmĩk. Pis epep kena wĩn endok mĩnemjet kena wakan.

17 Yesulĩ yambiĩmbi kiti-sembi eñguk, “Siti biwit!” embi enguk, “Siti pis epep kena ti-ta-bamĩk. Kena wĩn bimbi bĩm, nak nep kle-kuumek, nak sep tĩmba pañgĩtaumbi, Yambattok amatam epep kena ti-kundekamĩk.”

18 Enbĩmbi, platik sĩnĩk pis ba pislĩk bimbi, wolongan kusei kĩmĩpi, Yesu kle-ñañgĩmĩk.

19 Tĩmbi Yesulĩ kambak jĩlop ñañĩpi, dakwaya tĩpet, Sebedilok niñañiit Yakobo gĩt Yoane, yambiñguk: endĩ nosiit gĩta kĩkeñ plon papi, pis lĩk wopumjĩ ti-dĩndĩm e kena tĩñgĩmĩk.

20 Yesulĩ yambiĩmbi, wolongan en kle-kundemĩktok kiti-semumbi, beset Sebedi gĩt kena gwañgwañii kĩkeñ plon yambimbĩ, Yesu kle-ñañgĩmĩk.

Yesulĩ yal kolan no kle-kokuk

21 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt Kapaneam it kwelan ña-kuñguk. Tĩmbi Sabat patnandĩ nain indaumbi, it kiyau gĩnañ lombi, kusei kĩmĩpi, amatamda eni-daut ti-sembi, nanandĩ emguk.

22 Endĩ endikñe manda nandĩ-tale amalĩ eni-daut ti-semmañgĩliñ wĩndĩñ nĩm tĩñguk. Endĩ ama kosĩ gĩñgĩlat nomĩk manda gembĩnat sĩnĩk eñguk, wala tĩmbi amatam mandan nandĩñgĩliñ endĩ nandĩ-sĩlĩkñe-tĩñgĩliñ.

23 Tĩmbi ama no yal kolannat it kiyau gĩnan pakuk

24 endĩ Yesula kiti-ñĩmbi eñguk, “Yesu Nasalet nanin, dik nekta nĩndok kandañ biñ? Dik nĩp tĩmbĩ kolaneñdok biñ ba? Nak dik nandĩ-gamlet: dik ama dĩndĩm Yambattoñ nanin.”

25 Wĩndĩñ eumbi, Yesulĩ yal kolan ni-ñombĩmbi nĩñguk, “Mañga galĩmbi, ama ñĩn kañbimbĩ poñau!”

26 Nĩmbĩmbi, yal kolandĩ ama mĩnjamĩnjat tĩñĩpi, kwawa wopumgan tĩmbi, amalok gĩnañ nanin ka-mĩsĩm poñañguk.

27 Wĩndĩñ tĩmbĩmbi, amatam gĩtĩktĩ ka-sĩlĩkñembi mĩsĩñĩpi, nĩsĩñgan ñĩndĩñ e-nandĩ-tĩñgĩliñ, “Nepek nek ñandin indalak? Nandĩnandĩ ñĩn gĩtikĩin ba gembĩnat bien! Endĩ yal kolan wakĩt manda kwambĩm enbĩmbi, mandan nandĩmbi tañgoneañ.”

28 Tĩmbi Yesulok koi gĩñgĩt platik sĩnĩk Galili kwet tuop eu satañguk.

Yesulĩ amatam asup ep tĩmbĩ kĩndem daumbi, Galili kwelan gĩñgĩt manda enguk

29 Tĩmbi Yesu gĩt gwañgwañii endĩ it kiyau bimbi, pawañ pi-ñañgĩliñ. Pi-ñaumbi, wolongan Simon gĩt Andlu endĩ Yesu, Yakobo gĩt Yoane yanañgĩlĩm ñambi, isetnan loñgĩliñ.

30 Lo-tombĩmbi Yesu nĩñgĩliñ, “Simon yapman tam jĩmbat piñgĩu kunduwat sĩnĩk walĩ tĩkeumbi dou-patak.” Wĩndĩñ nĩmbĩmbi,

31 endoñ ñañguk. Ñambi, kii plon tĩkem tĩmbĩm mĩlalĩmbi, jĩmbalĩ wolongan taleumbi, nana tuk emguk.

32 Tĩmbi maim daut pi-sembumbi, patnandi nain taleumbi, amatam jĩmbasiat git ama yal kolanjiat gitik Yesuloñ yousiyousiñgan yanañgipi biñgĩliñ.

33 Tĩmbi Kapaneam nasi gitikkandi it yamanan kĩmĩn tiñgĩliñ.

34 Tĩmbi Yesulĩ amatam jĩmbat kusei kuseilĩ ep miñguk asupgan ep tĩmbi kindem daumbi, yal kolan wakĩt kle-kot-semguk. Wĩndiñ tĩmbĩmbi, yal endi en nin wĩn nandi-dakle-ñĩmumbi, manda nĩm eneliñdok e-kĩmĩsip ti-semguk.

35 Tĩmbi Yesulĩ kĩlĩm mulum gĩnañ mĩlapi, kwet ama nĩmnatnan pi-ñambi, wandiñ nĩmolo tiñguk.

36 Nĩmolo ti-palĩmbi, Simon gĩta noliili mĩlapi, Yesu lonjĩmbi, lonji-ta-ñakap

37 tĩmbi indaumbi niñgĩliñ, “Kapaneam amatam gitikti gambĩne eĩpi gep lonjiñ!”

38 Nĩmbĩmbi enguk, “Nandilet. Gan nak giñgit manda kindem ewa piuptok sinik indaĩgut, wala tĩmbi it kwet diwĩn ñasiñgan pakañ wandiñ ñana.”

39 Wĩndiñ embi, Galili kwet tuop kuĩpi, it kiyausi gĩnañ giñgit manda eneni kena tiñpi, yal kolan wakĩt ep kle-kot-ti-sem-ta-kuñguk.

Yesulĩ ama wanda kwambiñnat no tĩmbi kindem daĩguk

40 Tĩmbi ama no wanda kwambiñnat endi Yesuloñ bĩmbi kakukule-eĩpi, mĩlelem ti-ñĩmbi, kumbam diñgunembi niñguk, “Tĩkap dik nep tĩmbi kindem dawittok nandiĩanda, dik tuop.”

41 Eumbi, Yesulĩ enda blan wopum ti-ñĩmbi, kii kosuap tĩkeĩpi niñguk, “Nak nandi-gamlet, dik nombo kindem da!”

42 Nĩmbĩmbi, plastik sinik wandan kwambiñ pailĩmbi, kindem daĩguk.

43-44 Tĩmbi Yesulĩ ni-kĩmĩsip kwambiñ ti-ñĩmbi niñguk, “Nandiĩañ. Dik nimbek nola nepek inda-gamĩk wolok kasat joĩgo nĩm enbekañ. Nĩm sinik. Dik ñambi, piñgĩpka tapma ama daulĩmĩmbi, kindem dañ wĩn gambi-nandukak. Tĩmbi Moselĩ endikĩe manda eĩguk wolok tuop dik tapma tĩmbĩmbi, amatam gitikti jĩmbatka talelak wĩn gambi-nandi-nekaliñ.” Yesulĩ manda wĩndiñ embi, diĩdĩmangan ni-mulĩmbi

45 ñaĩguk. Gan endi kusei kĩmĩpi, kundit nek endok plon inda-ñĩmiñguk wolok kasat amatamda ti-sem-ta-kuĩpi eu sataĩguk. Wĩndiñda tĩmbi Yesulĩ it kwelan indaĩgan ñaĩala nandum mĩlataumbi, kwet ama nĩmnatnan ña-pakuk. Ña-paliñĩlĩmbi, amatam kwet tuop endoñ bi-teleñgĩliñ.

2

Yesulĩ yom bimbilok gembĩ palmĩlak

1 Sandap diwĩn taleumbi, Yesulĩ bĩndambo Kapaneam it kwelan ña-tomguk. Tĩmbi amatam diwĩndi “Endi bĩk, ilan patak” eu sataumbi,

2 amatam asupgandi endoñ biñgĩliñ. Bĩmbi, it gĩnañ lo-pilĩ tokĩeumbi, yamanan wakĩt pipap masip mĩmbi, giñgit manda enguk.

3 Giñgit eĩlĩmbi, ama diwĩn nolĩ endoñ biñgĩliñ, endoñnan nanin ama tĩpet git tĩpet endi nosĩ no kii kesi dalandan taĩgo plon bembĩ biñgĩliñ.

4 Bĩmbi, Yesulok kuañ kuseinan kĩmĩtneliñdok ama kĩmĩn gĩnañ ñam wit nĩm kaĩbi, it pendĩm bat plon loĩgĩliñ. Lombi, Yesulok kumbamnan kandañ pendĩm gĩnañ tĩmbi tombĩmbi, ama kii kesi dalandandok taĩgo plon toali topbi, it pendĩm plon nanin kĩmĩlĩm piñguk.

5 Wɪndiñ tɪmbɪmbi, Yesulɪ nanandi kɪlɪktɪnjɪlok kusei ka-nandi-tombi, ama kii kesi dalandanla nɪmbi eŋguk, “Notna, yomga bi-gamlet.”

6 Tɪmbi endɪkɲe manda nandi-tale ama dɪwɪn wɪŋgan pipakɪlɪñ endɪ gɪnanjɪ gɪnañ ñɪndiñ kɪmɪt-nandiŋgɪlɪñ,

7 “Nekta ama sɪlanin ñalɪ ‘Yomga bi-gamlet’ embi, Yambat ni-tɪke-pɪ-yalilak? Yom bimbilok gembɪ wɪn Yambattoŋgot palɪmlak.”

8 Wɪndiñ kɪmɪt-nandiñɪlɪmbi, Yesulɪ wɪ ipkan gɪnañlɪ yambi-nandi-daklembi enguk, “Gɪnanjɪlɪ neta wɪndiñ nandi-kunakunaeañ?”

9 Tɪkap nak ama ñala ‘Mɪlapi, ipatka tɪkembɪ ñau!’ nɪmbambi, kɪndem dawɪkta, nak ‘Yom bi-gamlet’ nɪt walɪ wɪndiñgot kɪndem indañmek.

10 Wɪndiñda kwelan ñolok yom bimbilok gembɪ wɪn Ama Sɪsɪnɪktoñ palmɪlak wɪn daut samettok

11 nak ama kii kesi dalandan ñala ñɪndiñ nɪlet, ‘Mɪlapi, ipatka tɪkembɪ, ikanan ñau!’ ”

12 Yesulɪ wɪndiñ nɪmbɪmbi, ama walɪ mɪlapi, wolongan ipal tɪkembɪ, amatam dausɪnangan poñañguk. Tɪmbi amatam gɪtɪktɪ ka-gɪtɪp gɪtɪp tɪmbi, Yambat ni-kɪndem dambi eŋgɪlɪñ, “Nepek ñandin damaŋgan no nɪm kaŋgɪmɪñ.”

Yesulok nanandɪnlɪ amalok nanandɪnjɪ maklelak

13 Tɪmbi Yesulɪ bɪndambo tuk guaŋ baliliñnan pɪ-ñañguk. Ñaumbi, amatam kɪmɪn wopumgandɪ endoñ bɪumbi enɪ-daut tɪ-semguk.

14 Tɪmbi walinin yousɪm ñañɪpi, Alifaielok nɪñañ Livailɪ takis epep ilan pipalɪmbi kañbi nɪñguk, “Bɪm nep kle-ku!” Nɪmbɪmbi, kenan bimbi mɪlapi, kusei kɪmɪpi kle-ñañguk.

15 Tɪmbi Livailɪ Yesu nɪ-tiañeum ilnan loumbi, nana towiñguk. Tɪmbi takis epep ama gɪta ama endɪkɲe manda nɪm kɪmɪt-kle-kɪlɪñ eañ (ama wandisɪ asupgandɪ Yesu kleŋgɪlɪñ) endɪ bo Yesu gɪt gwañgwañii en gɪta lombi, nana yakan nañgɪlɪñ.

16 Tɪmbi Falisi ama endok boŋgɪpsɪnan nanin endɪkɲe manda nandi-tale ama dɪwɪn endɪ Yesu en gɪta pipapi, nana nambɪmbi kañbi, nandu mɪlataumbi, gwañgwañiila enbɪ eŋgɪlɪñ, “En neta takis epep ama ba ama endɪkɲe manda nɪm kɪmɪt-kle-kɪlɪñ eañ en gɪta papi, nana nalak?”

17 Eumbi, Yesulɪ manda wɪn nandiɪmbi, ñɪndiñ enbɪ eŋguk, “Kɪndemsi endɪ gwasap amaloon sɪlakan nɪm ñañ. Wɪn jɪmbasiat endɪñgot gwasap amaloon ñañ. Wɪndiñgangot nak ama dɪndɪm enda nɪm bɪñgut. Nɪm a. Nak ama yomsɪat enɪ-tiañeupi bɪñgut.”

Yesulok nanandɪnlɪ sosɪlok nanandɪnjɪ maklelak

18 Tɪmbi nain nola Yoane tuk i-sem-i-sem kena tɪñguk endok gwañgwañii gɪt Falisi ama endɪ sosɪlok telak kleñɪpi, nana gɪtɪk kɪmɪsɪp tɪñgɪlɪñ. Tɪñɪlɪmbi, ama dɪwɪn endɪ Yesuloñ bɪmbi nɪ-kañbi eŋgɪlɪñ, “Yoanelok gwañgwañii ba Falisi ama endok gwañgwanjii endɪ nana kɪmɪsɪp tɪmbɪmbi, neta dɪkok gwañgwañgailɪ wɪndiñ nɪm tañ?”

19 Nɪ-nandumbi, Yesulɪ enlok ba gwañgwañiilok plon ñɪndiñ embi enguk, “Tɪkap ama nolɪ tam tɪmbektok nana sina wopum tɪmbɪmbi, nolii kɪtɪ-semum bɪñgɪlɪñ endɪ kɪndem nana kɪmɪsɪp tɪnelɪñ ba? Nɪm a. Ama walɪ nolii gɪta palɪñɪlɪmbi, nana kɪmɪsɪp kɪndem nɪm tɪnelɪñ.

20 Gan nain wɪn indaumbi, ama enɪ-tiañeñguk en noliiilok boŋgɪpsɪnan nanin yapma tɪke-ñaumbi, wolondamek noliiɪ nana kɪmɪsɪp tɪnekalɪñ.”

21 Yesulɪ wɪndiñ embi, sosɪloñ telak gɪt enloñ telak wolok eyout manda tɪpet embi, ñɪndiñ enguk, “Nimbek nolɪ dasindasi damanin dɪkɲendɪkɲen

plon sandum kusip komblin nım kımıt takapbi youlek. Wındıñ tımbekta, kaik walı damanin tiañeumbi blañganeumbi, gınañ wopungan sınık indauk.

²² Tımbi bo wain tul komblin wain gwılap kawai gınañ nım wılı gılowık. Wındıñ tımbekta, tullı bendı-wopum dambi, gwılap tımbi tawaumbi, tul gıta gwılap kolandemık. Wala tımbi wain tul komblin wın gwılap komblin gınañ wılı gılolok.”

Yesulok nanandınlı Moselok endıkñe manda maklelak

²³ Tımbi Sabat patnandı nain nola Yesulı plaua kena boñgıp dıkñe-ñaupı ñaumbi, gwañgwañiılı en kle-ñañgılıñ. Ñañıpi, kusei kımıpi, plaua mınjıp met-nañgılıñ.

²⁴ Tımbi Falisi amalı yambımbi, Yesu nımbi eñgılıñ, “Wı ka! Neta endı kımısip manda maklembi, patnandı nainda kena tañ?”

²⁵⁻²⁶ Eumbi tambane-enguk, “Nain wolonda Abıatalı tapma amalok telak damanjı palıñılımbi, Devıt gıt amañii nananjıla gawat tı-palımbi, Devıttı nıtek tıñguk? Sındı kasat wın nım pinat-nandıñgılıñ bek? Devıt endı Yambattok it gınañ lombi, plaua Yambatta mımın mepi nañguk. Plaua wın tapma amalıñgot nanalok, gan Devıttı kımısip manda maklembi, plaua nañbi, noliila bo mep emumbi nañgılıñ.”

²⁷ Yesulı wındıñ embi enı-daklembi eñguk, “Yambattı ama Sabatta tımbi nım tımbi indañguk. Nım sınık. Endı Sabat patnandı nain wın amatam ep tımbi pañgıtanelıñdok kımıkuk.

²⁸ Wala tımbi nak, Ama Sısınıktı, amatamdı Sabat patnandı nainda nek nek kındem tındılok ewa talelak.”

3

¹ Tımbi Sabat patnandı nain nola Yesulı bındambo it kiyau gınañ loumbi, ama kii dalandan nolı wolok pipakuk.

² Palımbi, Yesulok kanjıkñii endı Yesu manda plon kımıtnelıñdok nandıñgılıñ, wala tımbi endı Yesu Sabattok sambat kleñıpi, ama wın kañbiutak, ba kımısip makleñıpi, ama wın tımbi kındem dautak wala ka-tuakılıñ.

³ Wındıñ ka-tualıñılımbi, Yesulı ama kii dalandan nı-tiañembi nıñguk, “Mılapı indangan it!” Wındıñ embi,

⁴ Falisi amala enı-kañbi eñguk, “Sabattok endıkñe manda walı nıtek elak? Patnandı nainda kındem ba kolan tılok, ama ep tımbi kındem dalok ba ep tımbi kımlok?” Yesulı wındıñ enı-kaumbi, manda tambon nım tambane-nımbi, sılak nambım ñaumbi pakılıñ.

⁵ Tımbi Yesulok gınañ dı-kokop eneumbi tambane-yambımbi, gınañ kwambındanjıla walen kolaumbi, ama wala ñındıñ nıñguk, “Kıka kosuat!” Eumbi, kii kosuapi, kındem dañguk.

⁶ Tımbi Falisi ama endı it kiyau bimbi, pawañ poñambi, wolongan ama wapmañ Elottok sambatñii gıt kımın tıñgılıñ. Kımın tımbi, kusei kımıpi, nıtek tımbi wıtneñ eñıpi, manda e-lonjı-tıñgılıñ.

Amatam kımın gıtıktı Yesu kleñgılıñ

⁷ Yesu gıt gwañgwañii endı pı-ñambi, Galili tuk guañ baliliñ ñañgılıñ. Ñañılımbi, ama kımın wopungan endı Yesu kleñgılıñ. Endı Galili kwelan nanıgot nım a. Amatam Judia kwelan

⁸ ba Jelusalem it kwelan, ba Idumaia kwelan ba Joldan tuk tambon kanda, ba Tilo gıt Saidon it kwet kandañ pakañ, amatam asupgan endı Yesu kundıt neknek tı-kuñguk wolok gıñgıt nandıñgılıñda tımbi endoñ bıñgılıñ.

9-10 Endi amatam asup ep timbi kindem dañgukta, wala timbi ama jimbasiat ba wandanjiat endi tike-kaneliñdok kle-gimbupi, tambo kle-kot-tiñgiliñ. Windiñ tiñgiliñda timbi, Yesuli kikeñ plon loup nandimbi, gwañgwañiila enguk, “Nim kañbi, amatamdi nep kamaineliñ, wala timbi kikeñ tipnam no bimbini namandi palen.”

11 Timbi ama yal kolanjiat Yesu kañgiliñ endi kesinan milelem timbi diñgunembi, ñindiñ kititiñgiliñ, “Dik Yambattok Niñañ sinik.”

12 Windiñ kititiñgiliñ, Yesuli enlok kusei nim e-dakleneliñdok eni-kimisip kwambiñ ti-semguk.

Yesuli telak netek plon Yambatti giñgitiñii yambi-dikñelak wala eni-daut ti-semguk

Yesuli eni-mumulin 12 ep danguk

13 Timbi Yesuli kwet kimin nolok lombi, ama epmep nandiñguk wakan eni-tiañeum biñgiliñ.

14 Bimbi, endoñnan nanin ama 12got epbi, kosi ‘eni-mumulin’ kitimbi enguk, “Sindi nakita kuneliñdok sep danlet. Danbi sani-mulambi, giñgit mandana e-ta-kunekaliñ.

15 Timbi yal kolan ep kle-kot-ti-semneliñdok gembipat-samekak.”

16 Ama 12 Yesuli ep danguk endok kosi ñindiñ: Simon (koi no Petlo kititiñguk).

17 Timbi Sebedilok niñañiit Yakobo git Yoane (endok koset komblin Boanelges ep kititiñguk, ninlok manda plon ‘Endi dilimat wandiñ’).

18 Timbi Andlu, Filip, Batlomio, Mataiyo, Tomas, Yakobo Alifaielok niñañ, timbi Tadaio, ba Simon Selot.

19 Timbi Judas Iskaliot, ama endi Yesu bola ti-ñimguk.

Yesulok sambat bien sinik winin?

20 Timbi Yesuli gwañgwañii git ilan ñañguk. Ñaumbi, bindambo amatam asupti endoñ bi kimin tiñgiliñ. Nain tuop windiñ tiñgiliñda timbi, Yesu git gwañgwañii endok nana tuk ep na nain no nim inda-semguk.

21 Timbi Yesulok wekal sambat endi giñgit win nandimbi, “Ginañ kamalalak” embi, isi kusei bimbi, tikeneliñdok ñañgiliñ.

22 Ñañgiliñ, endikñe manda nandi-tale ama diwin Jelusalem it kwe-lan pakiliñ endi Yesu pakuknan bimbi ñindiñ eu satañguk, “Belsebul endi Yesulok ginañnan patak”, ba “Yal kolandok yambi-dikñenjiati gembimimbi, yal kolan ep kle-kotak.”

23 Eumbi, Yesuli kititi-semum bimbi enguk, “Kusei nekta Satañdi enlok yalñii ep kle-kolek?”

24 Tikap it kwet noli tambipi, nisinigan mimbi, tambo wit-tineliñda, it kwet wali nim kwambiñ dambi palek.

25 Ba sambat noli tambipi, nisinigan mimbi, tambo wit-tineliñda, sambat wali nim kwambiñ dambi patneliñ.

26 Windiñgangot Satañdi ikan yalñiila kanjik timbi, ep tambilimda, endi kwambiñ dambi ilektok tuop nim. Endi tale-sin tawik.

27 Timbi Satañ endi ama no gembinat nomik. Ama noli endok it ginañ gembinat lombi, giñgitiñii joñgoñgan ep mektok tuop nim. Dama endi ama gembinat win tikembi, toali ap imbi bium palimek, giñgitiñii palimlak win kindem ep talewik.”

28 Yesuli windiñ embi yousimbi enguk, “Nak biañgan sanlet: amatamdi diwisila ba Yambatta kolan ti-ñimbi yom tañda, yom win gitikkan Yambatti kindem bi-semekak.

29 Gan no endi Dindim Yal ni-kolalakta, endok yomin biñim-biñimlok tuop nim patak, yomin wali papat kwambiñ palimekak.”

30 Endikne manda nandi-tale amal Yesulok ginañnan yal kolan patak embi, Dindim Yallok kenan windiñ e-kolakola e-ta-kuañgilañda timbi manda windiñ enguk.

31 Timbi Yesu meñ kwayañii endi tombi, it pawan ipi, Yesu git e-nandi-tinelñdok manda kimilim loñguk.

32 Loumbi, amatam Yesu kle-gimbupi pipakilañ wali Yesu nimbimbi engilañ, “Meña nokai pawan bi ipi, gambinep nandimbi eañ.”

33 Eumbi tambane-enguk, “Mena notnai wi nin?”

34 Windiñ embi, amatam kle-gimbup pipakilañ yambiñipi enguk, “Kawit! Nokok mena, notnai ni pakañ.

35 No endi Yambattok man tañgonelakta, wali wakan nokok mena notnai sinik.”

4

Yambattok mandali telak nitek plon pindi dam ñalak

1 Timbi Yesuli tuk guañ baliliñ ña-papi, bindambo kusei kimipi, amatam eni-daut ti-semguk. Nain wolonda amatam endoñ bi kimin tñgilañ win wopungan sinik, wala timbi Yesuli kikeñ nolok plon lo pipalimbi, kambak munjulim ñaña enguk. Timbi amatam kimin gitikt tuk bambalnan pipakilañ.

2 Timbi Yesuli nepek asuptok plon eyout manda embi, eni-daut ti-semguk. Tiñipi enguk,

3 “Nandiwit! Ama noli nana minjip kokota kena ginañ ñaenguk.

4 Ñambi, minjip kot-ti-kot-ti-ñañilimbi, diwin telak plon pumbi, monikti bimbimbi, yout-na-taleñgilañ.

5 Timbi minjip diwindi kwet lakatgot kawatti salaiñguknan piñgilañ. Wolok kwet lakat pakukta, minjipti platikan tawa-lambiñgilañ,

6 gan endi kakai plongot pakukta, maimdi lambi ep diumbi yañetambi kim-taleñgilañ.

7 Timbi minjip diwindi koselek minjip boñgipsinan piñgilañ endi yakayakan tawa-lambumbi, koselekti gembinjat lambi ep tapli-taleumbi, bien nim laliñgilañ.

8 Tim minjip diwindi kwet galk plon piñgilañ endi tawa-lambimbimbi, bien kindem sinik laliñgilañ. Kwandai diwidoñ bien lakat, diwidoñ kambak asup, diwidoñ asup sinik windiñ laliñgilañ.”

9 Yesuli eyout manda windiñ embi yousimbi enguk, “No en pawañnat endi mandana nandimbi tike-kilañ eukak.”

10 Timbi amatam kimin gitik endi ña-taleumbi, Yesu, gwañgwañii 12 gita nosii diwin nisñgan pakilañ. Papi, eyout manda gitik enguk wolok kusasila ni-kaumbi

11 ñindiñ enguk, “Telak nitek plon Yambatti amatamñii yambi-dikñelak win damañgan pat-sembin pakuk, gan nak man sinda wakan sanba dakleumbi, kisi plon kimit-talelet. Gan amatamdi nokok giñgit nim inda-taleañ enda wakan nak nandinandi gitik win eyout mandaliñgot eni-daut ti-semlet.

12 Windiñ timbambi, endi deimbi kañ, gan nim ka-dakleañ, ba pawanji kimipi nandañ, gan nim nandi-dakleañ. Endi ka-nandi-daklenelñda, ginanj tambaneumbi, Yambatti yomji kindem bi-semek.”

13 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enĩ-kañbi eñguk, “Eyout manda sanĩt wolok kusei nĩm nandĩ-dakleañ ba? Wĩndĩñda eyout manda gĩtik nĩtek nandĩ-talenelĩñ?”

14 Nandañ! Ama nana mĩnjĩp kotak endĩ Yambattok manda e-kolĩ pĩlak.

15 Mĩnjĩp telak plon pĩlak wolok walan ñĩndĩñ: manda wĩn nandumbi, gĩnanjĩ gĩnañ pĩumbi, Satañdĩ platikan bĩ manda yapma tĩke-semlak.

16 Ba mĩnjĩp kwet kawatgot plon pĩlak: endĩ manda wĩn nandĩmbi nandĩ-koñgom tĩmbi nandĩ-dasiañ.

17 Gan manda wĩn gĩnanjĩ gĩnañ kakai nĩm tĩlakta, nain dumangangot tĩke-kuañ. Gĩngĩt mandala tĩmbi mĩlap ba kanjĩk endok plon indaumbi, endĩ platikan sĩnĩk pipĩmbi biañ.

18 Ba mĩnjĩp koselek mĩnjĩp boñgĩpsĩnan pĩlak: ama dĩwĩn manda wĩn nandĩ-taleañ,

19 gan kwelalok mĩlap, ba mĩnem kwĩlĩkwĩlĩ wolok nandĩ-koñgom julũgan, ba nepek kusei kusei dĩwĩsĩ wolok galktĩ gĩnanjĩ tokñeumbi, manda nandĩmbi, platik kamalaumbi, bien nĩm indalak.

20 Ba mĩnjĩp kwet galk plon pĩlak wolok walan wĩn ñĩndĩñ: ama endĩ wakan manda nandĩm kasĩlembi tĩke-kuañda, bien ep tĩndĩnjĩ plon inda-ta-ñalak: dĩwĩndĩ lakat, dĩwĩndĩ kambak asup, dĩwĩndĩ asup sĩnĩk laliañ.”

Yambattok mandalĩ telak nĩtek plon bien indalak

21 Tĩmbi Yesulĩ Yambattok mandala ñĩndĩñ enbi eñguk, “Ama nolĩ sipala it gĩnañ tĩke-lombi, kambottĩ tapliwĩk ba pipat doundou kapmainan kĩmĩlek ba? Nĩm a! Endĩ it gĩnañ tĩke-lombi, indangan kĩmĩlĩmbi kolĩ salewĩk.

22 Wolok tuopgan manda gĩtik pat-sembeĩn patak wĩn eu inda-daklelok. Tĩmbi nepek gĩtik wĩt-tapliñgĩlĩñ patak wĩn tĩmbĩ inda-daklelok.

23 No en pawañnat endĩ mandana ñĩn nandĩmbi tĩke-kĩliñ eukak.”

24 Yesulĩ wĩndĩñ embi enguk, “Pawanjĩlĩ manda nĩtek nandañ wĩn nandĩmbi tĩke-kĩliñ enekalĩñ. Manda nĩtek nandĩmbi tañgoneañda, Yambattĩ wolok tuopgan nanandĩ sambĩ, nombo yousĩmbi samĩ-sĩnĩk taukak.

25 Neta, no endĩ nanandĩ Yambattĩ mĩñguk wĩn tĩke-kulakta, endok nanandĩn wĩn tĩmbĩm wopum daukak. Gan no endĩ nanandĩ wĩn nandĩ-kĩmnembi nĩm tĩke-kulakta, nanandĩn palĩmlak wĩn apma tĩke-ñĩmĩmbi, sĩlak palekak.”

Yambattĩ telak nĩtek plon gĩngĩtĩii yambĩ-dĩkñeumbi inda-sata-tañ

26 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Yambattĩ enlok gĩngĩtĩii telak nĩtek plon yambĩ-dĩkñeumbi inda-sata-tañ, nak wolok plon eyout manda no ñĩndĩñ sanba nandĩwĩt: ama nolĩ kena gĩnañ nana mĩnjĩp kot-tĩ-kot-tĩ-tĩlak.

27 Kot-talembi, ilan ñĩmbi, tim sandap dou-mĩlat-ta-kuumbi, mĩnjĩp walĩ bendĩ-wopum dambi, mĩndĩñ lambĩlak. Gan telak nĩtek plon lambĩlak wĩn en nĩm nandĩlak.

28 Kwet en kena tĩmbĩmbi, bien indalak. Dama mĩndĩñ lambĩ-indaumbi, sap kĩmĩlĩmbi, siñgi kandañ bien indalak.

29 Bien gĩlĩta-taleumbi, epep nain indaumbi, ama walĩ bien ep mĩlak.”

30 Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Yambattĩ telak nĩtek plon enlok gĩngĩtĩii tĩpet sĩnĩk wĩngan yambĩ-dĩkñeumbi inda-sata-tañ? Kusei wolok plon nĩndĩ eyout manda nek enambi dakleutak?

31 Yambattok kĩkesĩpmĩn wolok bendĩmbendĩn wĩn wambĩñ mĩnjĩp nomĩk. Mĩnjĩp wĩn tipnam sĩnĩk, mĩnjĩp dĩwĩn kena gĩnañ kokañ wĩn wolok tuop nĩm.

³² Kwet plon kotnambi, lambi bendi-wopum dambi, yaya diw'in gitik win yapma klelak. Kii gayam wopungan timbimbi, monikti kindem wolok plon isi timbi, pitin patnelin.

³³ Yesuli manda eni-ta-kumbi, eyout manda wandin asupgan enguk; win amatam nandinandinjilok tuop enbi,

³⁴ kwapmeñgan eyout mandalin got enlin enguk. Gan eyout manda wolok bien gwañgwañii nisiñgan palimek e-dakle-ti-semliñguk.

Yesuli gembin gwañgwañiila daut semguk

Yesuli sasale git tuk enbimbi, kilp enginik

³⁵⁻³⁶ Sandap wolonda kwet kilim eumbi, Yesuli kikeñ plon pipapi, gwañgwañiila enbi enguk, "Nindi tuk guañ diknebi, dat kandañ ñana." Eumbi, gwañgwañiila ama kimin gitik yambimbi, kikeñ plon lombi, Yesu joñgo nañgipi, tuk tambon kandañ ñañgilin. Timbi ama diwindi kikeñji tikembi, ep klembi ñañgilin.

³⁷ Ñañilimbi, sasale wopumgandi kusei kimipi, tuk pendim mlapi, kikeñji ginañ pumbi tokneup tinuk.

³⁸ Gan Yesuli joñgo wiñgan kikeñ temik siñgi kandañ kumba gamba kimipi dou-pakuk. Timbi gwañgwañiila timbi silknebi niñgilin, "Ninindaut. Tuk guañ ginañ pinepi tamñ. Win nim nandi-nimlan ba?"

³⁹ Nimbimbi mlapi, sasale niñombimbi, tuk guañda niñguk, "Gitak! Busukñane!" Eumbi, sasale kilp eumbi, tukti busuknebi pakuk.

⁴⁰ Timbi Yesuli gwañgwañiila enguk, "Neta gembinji pilak? Nitakta timbi, nakita kuañ, gan gama nim nandi-kilik ti-namañ?"

⁴¹ Eumbi, dambe taletalet timbi, nisiñgan e-nandi-timbi enginlin, "En ama nitnein, ñala sasale git tuk guañdi man tañgoneamk?"

5

Yesuli eumbi, yal kolan asup endi bit ginanji ginañ pingilin

¹ Timbi Yesu gita gwañgwañii endi tuk guañ diknebi, tambon kandañ, Gelasa amatamdok kwelan, ña-tomgilin.

² Tombi, Yesuli kikeñ bimbi, kwambiñ loumbi, ama no yal kolannat amasunnan pakuk endi yambimbi Yesulon binuk.

³⁻⁴ Ama win toa kwambiñ ba aindi kii kesi nain nain im-mañgilin, gan ama noli endok gembin tike-piuktok tuop nim. Endi toa pat-timbi diknebi, ain wip mindi-palimbi pa glolinuk. Timbi endi sañan daumbi, kii kesi toa ba aindi nombo imnelindok tuop nim kaañgilingda kak biumbi, sunnan dou-mlat-pat-tilinuk.

⁵ Tim sandap tuop endi sunnan ba kwet jañgin plon papi, kwawa wopum timbi, kawatti siñgin gwilap wipi dombimbi pa kulinuk.

⁶⁻⁸ Ama endi wakan mayañgan ipi, Yesu kañbi, endon woñep bumbi niñguk, "Yal kolan, dik ama ginañ nanin poñau!" Nimbini gininebi, bi-tombi, kesinan milelem tinimbi, kwambiñgan kitimbi niñguk, "Yesu, Yambat Lolon Sinik endok Niñan, dik nek ti-namepi blañ? Nak Yambattok koi plon ganlet: dik kena gim nim namekañ."

⁹ Nimbimbi, Yesuli "Koka nin?" ni-nandumbi tambane-niñguk, "Kotna Kimin Gitik. Nindi asupgandi kuamin, ñala."

¹⁰ Endi windin embi gininebi niñguk, "Nindi kwet ñin bineñdok nim nin-mulekañ."

¹¹ Timbi kamañgan bit asup kimin wopumgandi kloñnan kumbi, kwet mina-pakilin.

12 W+ndiñda yal kolan endi Yesuli nandi-semumbi, bit ginanji ginañ pineliñdok ni-nandiñg+liñ.

13 Ni-nandumbi nandi-semum ama ginañ nanin lambi poñambi, bit ginanji ginañ piñg+liñ. P+umbi, bitti kloñnan woñep piñbi, kwet bambalnan jilopi, tuk guañ ginañ piñg+liñ. Bit lakat nim, 2000 netepek gitik endi piñbi, tuk nam kim-taleñg+liñ.

14 Timbi bit kauli-dikñe ama endi pimbi woñep ñambi, ama it kwelan ba kenanji ginañ pakiliñ tuop kasat ti-semg+liñ. Ti-semumbi, endi nepek nek indañguk win kaneliñdok biñg+liñ.

15 Biñbi, Yesuloñ tombi, ama kañbi ka-nandiñg+liñ win: ama yal kolan kimin gitiknat kuñguk endi ginañ nanandin tombiñbi, dasindasi kimipi, busukñanengan pipakuk. Amatamdi daut gitikñin wi kañbi mis+ñg+liñ.

16 Nepek ka-nandi-tiñg+liñ endi ama yal kolannat kuñguktok plon ba bittok kandañ nepek indañguk wolok kasat ti-semg+liñ.

17 Kasat win nandi-talembi, winasili wolongan Yesuli kwesi win bim ñawiktok ni-nandi-timbimbi nandi-semguk.

18 Timbi Yesuli kikeñ plon loñ+limbi, ama yal kolan kle-kolimguk endi kle-ñawiktok ni-nandi-tiñguk.

19 Gan Yesuli nim embi niñguk, “Dik ika kwekanan ñambi, nokai gita kuñipi, Wopumdi telak nitok plon blan ti-gambi nandi-gambi, nepek wopum ti-kindem da-gam-talek wolok kasat ti-semekañ.”

20 Eumbi, ama wali it kwet 10 wolok kandañ ñambi, kusei kimipi, Yesuli nepek ti-ñimguk wolok kasat ti-sem-kuumbi, amatam gitikt+ nandimbi nandi-gitip gitip tiñg+liñ.

Yesuli wembe sembisembin git tam jimbalat ep timbi kindem dañgimik

21 Timbi Yesu git gwañgwañii endi kikeñ plon lombi, bindambo tuk guañ dikñembi, tambon kandañ ña-tomguk. Tombi, tuk baliliñnan paliñ+limbi, amatam asupgandi endoñ bimbi, kimin tiñg+liñ.

22 Tiñ+limbi, it kiyau kauli-dikñe ama no koi Jailus endi biñbi Yesu kañbi, kesinan milelem timbi

23 diñgunembi ni-kukulembi eñguk, “Wembana tipm+nam endi sembupi tilak. Ñala dik kindem bimbi, kikal+ endok plon kim+limbi, kindem dambi palen.”

24 Nimbi nandimbi, en gita ñañguk.

Ñañ+limbi, amatam kimin wopum endi kle-gimbupi, tambo kle-kot-tiñ+ipi ñañg+liñ.

25 Endok boñg+psinan tam no ñañguk, endi tamdok jimat ti-ta-kuumbi, gwilat 12 tiñguk.

26 Timbi gwasap ama asupti gwasap kusei kusei m+umbi wali m+lap yousi m+umbi, siñgi gawat wopum sinik nandimbi kuñguk. Timbi kena tiñg+liñ wolok tuan minem kw+ikw+li palimguk gitik win em-taleñguk, gan jimbali nim pañg+tañguk.

27-28 Tam endi wakan Yesulok giñgit nandiñgukta timbi ñandiñ kimin nandi-tiñguk, “Nak dasindasingot tike-kautetta, gumañ kindem dautet.” W+ndiñ nandimbi, amatam kimin gitik ñañg+liñ boñg+psinan Yesulok siñgi kandañ ñambi, dasindasin tike-kañguk.

29 Tike-kaumbi, wolongan wekaili kala daumbi, piñg+u pañg+ta-taleumbi nandiñguk.

30 Timbi Yesulok gembin noli tiañeum nandimbi, wolongan tambanembi eni-nandimbi eñguk, “Nindi dasindasina tike-kalak?”

³¹ Eññlimbi, gwañgwañiilñ nñngilñ, “Kalañ: amatam kimin gitikti gep kle-gimbupi tambo kle-kot-tañ. Neta ‘Nindi neplak?’ elañ?”

³² Gan Yesuli ‘Nindi sinik nep mik?’ win ka-daklewiktok yambi-taññguk.

³³ Wñdññ timbimbi, tam endi pñngiu plon kundit indañguk wala nandimisimbi, blañblañ tññipi Yesuloñ bññguk. Bimbi, kuañ dombinnan mñlelem tññimbi, enlok kusei eu tawaumbi nññguk.

³⁴ Nimbimbi, Yesuli nññguk, “Wembe, nanandi kwambindañgala kindem dalañ. Mñlapka taleumbi, waleña kindem daumbi, ña kindemgot kuukañ.”

³⁵ Yesuli tam manda wñdññ nñ-palññlimbi, it kiyau kauli-dikñelok ilnan nanin ama dwin manda tñke-bimbi, nosi kañbi nñngilñ, “Wembaña ip sembilak. Ñala endaut amali silakan nektok ikanan kesit gawat ñautak?”

³⁶ Gan Yesuli manda win nandi-kimnemi, kauli-dikñela nññguk, “Nim misiwññ, silak nandi-kilik tñ-nam-tañaukañ!”

³⁷ Wñdññ embi, amatam gita gwañgwañii dwin en nim klenelñndok eni-kimisip tñ-sembi, Petlo, Yakobo gita kwayañ Yoane endññgot yanaññipi ñññguk.

³⁸ Ñambi, kauli-dikñelok ilan tombi, amatam kimin gñngili ba mano kulim timbi kut-palimbi yambiññguk.

³⁹ Yambi-nandimbi, it gññañ lombi enguk, “Sindi nekta gñngili wopum timbi kut-pakañ? Wembe ñin nim sembi, endi silak dou patak.”

⁴⁰ Wñdññ eu nandimbi, kolan ka-kwalepññ.

Gan Yesuli amatam gitik ep kleum pawan piumbi, wembe meñ beu gita gwañgwañii tñpet git no win yanaññipi, wembe pakuknan loñguk.

⁴¹ Lombi, wembe kii tikembi, nisilok manda plon “Talita kumi” nññguk, win ññdññ, ‘Wembe tip, mñlat ganlet.’

⁴² Eumbi, wolongan wembe wali mñlapi, ñañambit tññguk. (Wembe wolok gwilali 12.) Timbi amatam wolok pakilññ endi nepek win ka-silikñemi, nanandññi nim nandi-dakleññilñ.

⁴³ Timbi Yesuli kasat ama dwinnda nim ennelñndok kimisip kwambññ tñ-sembi, wembe win nana miumbi nambektok enguk.

6

Nasalet nasili Yesulok gembñla nandum tlal tññguk

¹ Timbi Yesuli kwet walinin ñambi, gwañgwañii gita il kuseinan ñam pakuk.

² Pakap, Sabat patnandi nain indaumbi, it kiyau gññañ lombi, kusei kimipi, amatam eni-daut tñ-semumbi nandññgññ. Timbi asupti nandigitip gitip timbi eññilñ, “Ama silanin ñali manda gitik ñin denanin indaññññguk? Nanandi wopuwopum ñin indaññññguk win netepein sinik? Ba kundit tñdññ walan win engano sinik!”

³ Endi it tñdi ama silanin win! Malialok nññañ, ba Yakobo, Jose, Juda gita Simon, endok dasi. Timbi wiwii endi ñin gita kuañ.” Wñdññ embi nandi-ññmum pi-sinik tañguk.

⁴ Timbi Yesuli enguk, “It kwet dwin endi plofet ama nola nandum loloñ tñlak, gan ilnan nasi ba nolii ba wekal kusipñii endi ka-mis-tññmañ.”

⁵ Wñdññ tññgñññda timbi, kundit engano tñmbepi nandum mñlataumbi, silak ama jmbasat tñpet sinik kiilñ ep kaumbi, kindem daññilñ.

⁶ Tññipi nandññguk, “Nekta sinik timbi, kenanala nandum tlal tñlak?” Wñdññ nandññipi, eni-daut tñ-semektok it kwet kle-gimbut-ñññguk.

Yesulí endok kusei gwañgwañiila daut semguk

Yesulí gwañgwañii 12 kenala eni-mupi, endikñe ti-semguk

⁷ Tímbi Yesulí gwañgwañii 12 eni-tiañeum bímubi, kena tñelíñdok ama típet típet eni-mupi, yal kolan ep kle-semnelíñdok gembí emguk.

⁸ Tímbi enguk, “Síndi ñanepi, nepek no ním tíke-ñanekalíñ, toñanjíñgot. Nana ba lík wín ním tíke-ñanekalíñ, ba mñem kwandai gímín no dasin-dasinjí gínañ ním dasinekalíñ.

⁹ Kesísílok gwílap wínda tíkenekalíñ, dasindasi típet wí ním, noñgangot dasinekalíñ.”

¹⁰ Wíndíñ embi enguk, “It kwet nolok tombímubi, ama noli saní-tiañeumbi, endok il gínañ londekamík, it kwet wolok patekamík tuop endok ilnangot dou-mílat-ti-patekamík.

¹¹ Tíkapi it kwet nolok tombímubi, wínasíli not ním tí-sambi, mandanjí ním nandínekalíñda, yambímubi ñanekalíñ. Ñanepi, kesísí plon kwíliñ sapak wít-sapleum píukak. Wíndíñ tímíbubi, kundit kolan tíñgíliñ wín ka-nandí-tomnekalíñ.”

¹² Yesulí wíndíñ eumbi, gwañgwañiili ñambi, amatam gínanjí tam-bananelíñdok gíñgít manda engíliñ.

¹³ Tíñípi, yal kolan asup ep kle-kot-semgíliñ, ba jímbasat asup gwasap tullí saple-sembi, ep tímíbí kíndem dañgíliñ.

Elottí Yesulok gembín nandí-tomguk

¹⁴ Tímbi Yesulok koi gíñgít píndí dañgukta tímubi, ama wapmañ Elot endí bo wín nandíñguk. Ama díwísíli Yesula ñíndíñ eañgíliñ, “Yoane, tuk í-sem-í-sem ama en wakan bíndambo kímnan nanin mílakuk, wala tímubi endí kena gembínat tímubi kulak.”

¹⁵ Ba díwíndí Yesula “En Elia” eañgíliñ, ba díwíndí “Endí plofet ama no, plofet ama damanin wándíñ nomík” eañgíliñ.

¹⁶ Wíndíñ eumbi, Elottí wín nandímubi pa eñguk, “Yoane, ama wín damañgan natna ewa bim dombum kímguk, en wakan mílapi kulak.”

¹⁷⁻¹⁸ Elot endí kusei ñíndíñda wíndíñ eñguk: endí bo enlok kwayañ Filip endok tamín koi Elodia apma tíkeumbi, Yoanelí gíñgít wín nandímubi níñguk, “Dík kwayañgalok tam matíke-patañ wín kímisíp manda mak-lelañ.” Endí wíndíñ níliñgukta, Elottí bo tamín nandí-ñímubi, kena gwañgwañii eni-mulímubi ñambi, Yoane tíkembí, it kwambíñ gínañ im kímilímubi pakuk.

¹⁹ Tímubi Elodialí Yoanela gímbit gínan gínañ tíke-papi, wílektok nandíñguk. Gan endí tuop ním,

²⁰ neta Elottí Yoane tíke-kamaiñguk. Endí Yoanela nandum ama dándim síník, Yambattok kena tíndílok ama no tímíbubi, enda ka-mísímísi e-tí-ñímguk. Tímubi endí Yoane ní-tiañembi, mandan nandíliñguk. Nandíñípi, “Nítek tímбет?” embi, gínañ típet tímubi nandí-bendí-tíliñguk. Gan endí Yoanelok mandan nandí-koñgom tíliñguk.

²¹ Tímubi Yoane wíli kímbektok telak no Elodiala ñíndíñ inda-ñímíñguk. Elottí indaíndan nain indaumbi, amañii loloñ ba ama sañanjílok telak dama ba Galili kwettok ama biesí ep kímnan tí-talembi, nana sina wopum tí-semguk. Tímubi endí kímnan tímubi nana na-palímubi,

²² Elodia enlok wemban endí amaloiñ ña tombi, dausínan kap tínguk. Kap tiumbi, Elot gít yokñii endí kañbí nandí-kíndem dañgíliñ. Tímubi Elottí wembe sim níñguk, “Dík nepek wala ba wala eumbi gametet.”

23 Embi e-kwambiñ dambi niñguk, “Nepek wala ba wala eumbi, kindem gametet. Nak kwet ñin ka-dikñelet wala bo eumbi, kindem tambipi, tambon gametet.”

24 Windiñ eumbi, wembeli meñloñ ñambi ni-nandiñbi niñguk, “Nak nektok sinik eutet?” Eumbi, meñli niñguk, “Yoane miti tuk i-sem-i-sem tiñguk endok kumbamla e!”

25 Eumbi, wolongan plastik sinik ñambi, Elottoñ tombi niñguk, “Dik ñindiñgitañgan Yoanelok kumbam jawañ plon kimipi namñ!”

26 Eumbi, Elotti nandum kola-sinik tañguk. Gan endi yokñiilok dausinan manda e-kwambiñ da-ñimñgukta timbi, mandan win pi-piwiktok tuop nim nandiñguk.

27 Nim nandi-ñimlok, gan joñgo nandi-ñimbi, wolongan enlok kamaikamai ama no Yoanelok kumbam tike-biuptok ni-mukuk. Ni-mulimbi, it kwambiñ ginañ ñambi, Yoanelok bim dombimbi,

28 kumbam jawañ ginañ kimipi tike-bi wembe mumbi, meñnli kauptok tike-ñam miñguk.

29 Timbi Yoane gwañgwañiili gñgit win nandiñbi, it kwambiñnan ñambi, Yoanelok dalandan tike-ñambi kindikliñ.

Yesuli Juda ama 5000 nana ep towiñguk

30 Timbi Yesuli gwañgwañiili 12 win kenala eni-mukuk endi undane-bimbi, enloñ kimin timbi, kena tiñgiliñ ba gñgit manda eni-daut ti-semgiliñ wolok kasat gitik ti-ñimgiliñ.

31 Timbi amatam asup sinik wali yousiyousi ñañambit ti-palimbi, Yesu gita gwañgwañiili endi nana tuk naneliñdok nandiñgiliñ, gan nain no nim inda-semguk, wala timbi Yesuli enguk, “Bimbi, ninñgan kwet ama nimnatnan ñana! Nain duman wandiñ ña-kunambi, siñginji busukñanewin.”

32 Windiñ eumbi, endi kikeñ plon lombi, nisñgan tuk guañ dikñembi, kwet ama nimnat timbi dumalaneliñdok ñañgiliñ.

33 Ñañilimbi, amatam asupti yambimbi yambi-nandi-tomgiliñ. Timbi amatam it kwet tuop nanin biñgiliñ endi bo kesiti woñep ñambi, Yesuli ñanepi nandiñguknan dama ña-tomgiliñ.

34 Timbi Yesuli wolok ña-tombi, kikeñ plon nanin piñipi, amatam kimin wopum yambimbi, ginañli ñindiñ nandiñguk, “Sipsip yambi-dikñenji nimnat nomik tañ”. Windiñ yambi-nandiñbi, blan ti-sembi, kusei kimipi, nepek asup eni-daut ti-semguk.

35 Eni-daut ti-semumbi, maim daut ip pi-sembepe tiñgukta timbi, gwañgwañiili endoñ bimbi niñgiliñ, “Ñin kwet ama nimnatnan patnambi, maim daut ip piupi tilak.

36 Wala dik amatam eni-mulimbi, it kwet ba it jala ñasiñgan pakañnan wolok ñambi, nananji tua nambit.”

37 Eumbi tambane-enguk, “Singan nana ep towiut!” Eumbi nandi-piasat timbi niñgiliñ, “Dik nek elañ? Nindi ñambi, minem nek ñali nana tuam bimbi emneñ? Minem 200 wolok tuop nim!” *

38 Eumbi enguk, “Sinlok nana nittek pat-samlak ña kawit!” Eumbi ña kañbi undane-bimbi niñgiliñ, “Plaua kit tambongot tim tuk gaut tipetgot pat-nimlak.”

39-40 Eumbi, Yesuli amatam kli kindem plon samba sambat pipatneliñdok enbimbi, diwindi 100, diwindi 50 windiñ pipakiliñ. Pipalimbi,

* 6:37: Minem denali 200 win kena nain 200 wolok tuan.

⁴¹ Yesulí plaua kít tambon gíta tuk gaut tîpet wîñ epmbi, kunum plon dei loumbi, Yambat we ñîmguk. We ñîm-talembi, plaua ombîmbi, gwañgwañii em-ta-ñaumbi, endî bo tîke-papusenembi, amatam emgîlîñ. Tîmbi Yesulí tuk gaut tîpet wîñ wîndîñgot ep danbîmbi, amatam gîtkkan emumbi,

⁴² gîtkkandî nañbi na-tokñeñgîlîñ.

⁴³ Wîndîñ tîmbîmbi, plaua ba gaut wîñ na-tlatlap tîm biñgîlîñ wîñ ep dasiumbi, sandîñ lik 12 tokñeñguk.

⁴⁴ Amatam nana nañgîlîñ endoñnan nanin amalok kunakunasî wîñ 5000.

Yesulí tuk guañ plon ñañguk

⁴⁵ Tîmbi wolongan Yesulí gwañgwañii enî-gîñgînembi, kîkeñ plon lombi, tuk guañ dîkñembi, Betsaida it kwelan damandama ñanelîñdok enî-mukuk. Enî-mulîm ñañîlîmbi, Yesu en amatam isînan enî-mulepi pakuk.

⁴⁶ Papi enî-mut-talembi, nîmolo tîmbektok kwet jañgînnan loñguk.

⁴⁷ Tîmbi kwet kîlîm eumbi, gwañgwañiilok kîkeñdî tuk guañ boñgîpnan ñañîlîmbi, Yesu en engan kwambîñnan papi,

⁴⁸ yambîñguk wîñ: sasalelî ñañgîlîñ kandañ biñgukta, kîkeñ plon papi tuk kîndit-tlalîmbi yambîñguk. Kwet gama nîm salañîlîmbi, Yesulí tuk guañ plon kesîti ñambi ep tîmbi dumalambi, yapma kle-ñaupi nandîñguk.

⁴⁹⁻⁵⁰ Tîmbi gwañgwañiilî Yesu tuk guañ plon bîumbi kañbi, “Walen tip no kamîñ” wîndîñ kîmît-nandîñgîlîñ. Endî gîtkkandî en kañbi mîsîmbi, gembînjî pîumbi, kwawa tîñgîlîñ. Gan Yesulí manda embi enguk, “Ñîñ natna ya, sîmbasî busukñaneumbi nîm mîsînelîñ.”

⁵¹ Wîndîñ embi, kîkeñ plon loumbi, sasalelî kîlp eumbi, ka-sîlîkñembi nanandînjî nîm nandî-dakleñgîlîñ.

⁵² Gînañ kwambîñ kuñgîlîñda tîmbi endî Yesulí plauali kundit engano tîñguk wolok kusei nîm nandî-tomgîlîñ.

Yesulí amatam nandî-kîlîk tî-ñîmîñgîlîñ ep tîmbi kîndem dañguk

⁵³ Tuk guañ dîkñe-talembi, Genesalet kwelan tombi, kîkeñ tîke-kwambînda-kolî pîñguk.

⁵⁴ Tîmbi kîkeñ plon nanin pîumbi, wolongan amatam Yesu ka-dakleñgîlîñ endî

⁵⁵ it kwet tuop woñep ñambi, kusei kîmîpi, jîmbasat tañgo plon ep kîmîpi, Yesulí wandîñ ba wandîñ ñañguk tuop nandîmbi, endoñ ep biñgîlîñ.

⁵⁶ Endî it kwet tip ba wopum ba it jala nolok ba nolok ñaumbi, amatamdî jîmbasat endoñ ep bîmbi, ini plon yapîkîlîñ. Yapîpi nî-nandî-tîmbi, dasin-dasin kusipgot tîke-kanelîñdok nandîmbi nî-nandîñgîlîñ. Tîmbi nandî-semum tîke-kañgîlîñ tuop kîndem dañgîlîñ.

7

Yesulí nepek nek ñalî Yambattok dainan ama tîmbi kolalak wala enî-dakleñguk

¹ Tîmbi Falisi ama gît endîkñe manda nandî-tale ama dîwîñ Jelusalem nanin biñgîlîñ endî bî Yesuloñ kîmîñ tîñgîlîñ. Kîmîñ tîmbi

² kañgîlîñ wîñ: Yesulok gwañgwañii dîwîñ endî sosîlok telak nandî-kîmnembi, kîsî nîm wîlîpi, nana sîlak ep nambîmbi yambîñgîlîñ. Yambîmbi nandum tuop nîm tî-semguk.

³ Neta, Falisi ama gît Juda ama dîndîm kunepi nandañ endî gîtik sosîlok ep tîndînjî ep kwambîñ dambi kunelîñdok enî-daut tî-semañ. Ep tîndî no wîñ endî kîsî nîm wîlîkañda, nana nîm nañ.

⁴ Tikap endi kimiti tuannanan nambi bañ, nain wolonda tuk nim iyañda, endi nana nim nañ. Endi Yambattok dainan kindem patnelindok jawañ kambot gita nepenepek diwin no pat-wilikañ, ba soslok ep tindi wandinot diwin asupgan kimit-klembi tañ.

⁵ Wandinnda Falisi ama gita endikne manda nandi-tale ama endi Yesu nindiñ ni-kañgilañ, “Nitekta timbi, gwañgwañgaili soslok ep tindi nim kimit-klembi, kisi nim wili pi nana nañ?”

⁶ Nikaumbi enguk, “Ama man manbenji tipelat! Eu inda manda no plofet Aisaiali youkuk win sindok julunistslok kusei inda-dakle-kiliñ elak. Yambattok manda win nindiñ youyoulin patak, ‘Amatam nali manjilindot kotna tike-loañ, gan ginañ nanandinjili mayañgan sinik patak.

⁷ Endi mandana nandi-kimnemi, ama silanindok nandinandi eni-daut ti-semañ. Wandinnda endi kap nimolo timbi nani-kindem da-tañ win silanin.’

⁸ Manda wolok tuop sindi Yambattok endikne manda bimbi, amalok ep tindinji tike-kwambiñ dambi kleañ.”

⁹ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Sindi soslok ep tindinji kimit-klenelindok nandimbi, Yambattok endikne mandan wilambane-kokotok kundit ti-kindem dañ.

¹⁰ Neta, Moseli manda nindiñ embi youp biñguk patak, ‘Dik meñga bekala nandum lolañ timbekak’, ba ‘No en meñ beula manda eni-suambat-tilakta, wili kimbekak.’ Moseli wandin eñguk,

¹¹ gan sindok kandañ win nindiñ sinik: ama no meñ ba beula nindiñ nilak, ‘Nepek nek pat-namlak win Yambat miuptok e-kwambiñ dañgut, wala timbi gep kimitlettok tuop nim.’ Endi wandin nimbimbi,

¹² sindi kimitisip ti-nimbi nindiñ niañ, ‘Dik meñga ba beka bindambo nim tike-kimilekañ.’

¹³ Wandinngangot sindi soslok ep tindinji la yanañgip piñipi, Yambattok endikne manda timbi lakatalak. Timbi sindi kundit kolan wandisi asupgan pat-tañ.”

¹⁴ Timbi Yesuli bindambo amatam kiti-sembi enguk, “Sindi gitikkan mandana nin nandimbi nandi-kiliñ ewit.

¹⁵⁻¹⁶ Nepek gitik nambimbi minjipsi ginañ pilak wali sep timbi kolaup tok tuop nim. Gan nepek ginanji ginañ papi lambi-lamitak wali mek sep timbi kolayañ.”

¹⁷ Timbi Yesuli amatam kimitin gitik yambimbi, gwañgwañii gita it ginañ lo-pakuk. Palimbi, gwañgwañiil eyout manda eñguk wala ni-kañgilañ.

¹⁸ Ni-kaumbi enguk, “Sindi wandinot nanandinji nimnat bek? Nana walan kusei kusei nambimbi, minjipsi ginañ pilak wali sep timbi kolaup tok tuop nim. Win nim nandañ ba?

¹⁹ Nepek wandin wali amalok ginanji ginañ sinik nim pilak. Nim sinik. Wali tem meñ ginañ pimbi, temdok telak plon dindimgan nambi, tem koñ ginañ pilak.” (Yesuli wandin embi, nana gitik Yambattok dainan kindem gitikgot embi eni-dakle-ti-semguk.)

²⁰ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Nepek amalok ginanji ginañ papi lambi-lamitak wali biañgan ep timbim kolayañ.

²¹ Nekta, win amalok ginanji ginañ nanin sinik nanandi kolan wali lambi-lamili mbi nindiñ tañ: endi telak joñgo kuañ, ba kumbu tañ, ba ama yandip kim-tañ, ba tam ba wapat nolañ kumbu tañ,

²² ba ka-galkta tañ. Wandin timbi, timipmile kusei kusei tañ. Timbi endi not julunit tañ, ba siñgi misi ba mayek nimnat sasaleañ, ba not ka-gimbit

tañ, ba manda winjit eañ, ba nisila nandum loloñ tɪlak. Wɪndiñ tiñpi, nandi-kamalambi kuañ.

²³ Nepek kolan gɪtik wali amalok gɪnanji gɪnañ papi lambɪmbi lamɪtak wali biañgan Yambattok dainan ep tɪmbi kolayañ.”

Yesulɪ enlok kusei ama diwɪnda daut semguk

Yesulɪ Fonisia tam no endok wembanlok gɪnañ yal kolan ni-kleñguk

²⁴ Tɪmbi Yesulɪ mɪlapi, gwañgwañii gɪt Juda amatamdok kwet bimbi, Tail it kwet kandañ ñañguk. Ñambi, silak pat-nandi-tɪmbepi it nolok gɪnañ lombi, amalɪ en wandiñ patak wɪn nɪm nandi-ñɪmneliñdok nandiñguk, gan endi pat-sembektok tuop nɪm.

²⁵ Nɪm sɪnik. Wembe no yal kolannat endok meñli ‘Yesu wandiñ patak’ nandiɪmbi, wolongan endoñ bɪmbi, kesinan mɪlelem tɪmbi,

²⁶ diñgunembi, wembanlok gɪnañ yal kolan kle-ñɪmektok ni-gɪñgɪneñguk. Tam wɪn endi Juda tam nɪm. Endi Fonisia nanin, Silia kwelan indañguk,

²⁷ wala tɪmbi Yesulɪ ñɪndiñ nɪñguk, “Gwañgwa bɪsat endi nana dama natokñenekaliñ. Nɪm kañbi, endok nana wɪn yapma tɪkembali, kamotta ep kotsemneñ.”

²⁸ Eumbi, tamdi tambane-niñguk, “Wopum, biañgan elañ. Gan gwañgwa bɪsat endi nana nambɪmbi dip kwelan pɪlak wɪn kamottɪ naañ.”

²⁹ Eumbi, Yesulɪ nanandi kilɪktɪnlok kusei ka-nandi-tombi niñguk, “Di-k wɪndiñ elañ, wala tɪmbi kindem a, ñau! Yal kolan endi wembañga ip kambimbi ñalak.”

³⁰ Eumbi, ilnan ñambi kañguk wɪn: biañgan yal kolan wali wemban kak ñaumbi, ipal plon pat-nandi-tiñguk.

Yesulɪ ama kaman no tɪmbi kindem dañguk

³¹ Tɪmbi Yesulɪ gwañgwañii gɪt Tail it kwet kandañ pi-ñambi, Saidon it kwet di-kñembi, Dekapolis kandañ ñambi, Galili tuk gwañnan tomguk.

³² Tombɪmbi, ama no nañgɪp bɪmbi, Yesulɪ kii endok plon kɪmɪlektok ni-nandiñgɪliñ. Ama wolok pawañ sipsipmɪn, tɪmbi man manben mɪlap, manda diñdɪm ewɪktok tuop nɪm.

³³ Tɪmbi Yesulɪ amatam kɪmɪn gɪtik wɪn yambimbi, ama wɪn tɪke-nañgɪpi ña ni-setkan pakɪmɪk. Palɪñpi, Yesulɪ kii niñañ tɪpetti endok pawañ gɪnañ sua embi iwɪt suambi, man manben tɪke-kañguk.

³⁴ Tɪke-kañpi, kunum plon dei loubi yayakñembi, enlok mandan plon “Efata” eñguk, wɪn “Di-k tom!”

³⁵ Eumbi, ama wolok pawañ tombɪmbi, man manben salaktaumbi, kusei kɪmɪpi, manda diñdɪm nandiɪmbi eñguk.

³⁶ Tɪmbi Yesulɪ amatamda kasat wɪn nɪm eu satawɪktok enbi, kɪmɪsip kwambɪm ti-semguk. Nain asup kɪmɪsip wandiñgot ti-semliñguk, gan nɪm, endi gɪñgɪnembi pa eu satañguk.

³⁷ Tɪmbi kasat wɪn nandiñgɪliñ endi biañgan nandi-silɪkñembi eñgɪliñ, “Kundit gɪtik ti-kulak wɪn kindem gɪtikgot. Endi ep tɪmbɪmbi, pawanjɪ kaman endi bo nandi-tomañ, tɪmbi manji galɪñguk endi manda eañ.”

8

Yesulɪ amatam 4000 nana ep towiñguk

¹ Tɪmbi nain wolonda bɪndambo amatam kɪmɪn wopum noli Yesu gɪta papi, nananjɪ taleumbi silak pakɪliñ. Palɪmbi, Yesulɪ gwañgwañii ep kɪmɪn tɪmbi enguk,

² “Amatam nain tɪpet gɪt no nakɪta papi, nananjɪ taleumbi, blan ti-semlet.

³ Tikap nak silak isinan eni-mulam ñanetañda, telak boñgipnan dausi diman timbimbi k+m-katap tineliñ. Diwin noli kwet mayañgan nanin bimbimbi.

⁴ Eumbi tambane-niñgiliñ, “Kwet ñolok it kwet nimnat. Nindi nana tuop denanin tikembi ep towinetamini?”

⁵ Eumbi eni-kañguk, “Sinlok nana nitek pat-samlak?” Eumbi niñgiliñ, “Plaua kit tambon tipetgot pat-nimlak.”

⁶ Timbi Yesuli amatam enbimbi, kwelan pi-pakiliñ. Pipalimbi, endi plaua kit tambon tipet ep papi, Yambat we ñimbi ep tambipi, gwañgwañiila emguk. Emi-ta-ñambi, dani-papusenembi emneliñdok enbimbi, wolok tuop timbi emgiliñ.

⁷ Timbi, Yesuli tuk gaut tiptip tipet sinik pat-semguk wi epbi, Yambat we ñimbi, win bo dani-papusenembi emneliñdok enbimbi emi-ta-ñangiliñ.

⁸ Timbi amatamdi nana win nañbi na-tokñeñgiliñ. Timbi nana na-tlatlap timbimbi dip pakuk win ep dasiumbi, sandiñ lik wopum kit tambon tipet tokñeñguk.

⁹ Amatam nana nañgiliñ win 4000 netepek. Timbi Yesuli eni-mulim ñaumbi,

¹⁰ wolongan endi gwañgwañii git kikeñ plon lombi, Dalmanuta kwet kandañ ñangiliñ.

Yesuli gwañgwañii en Mesia timbi dakleñguk

Yesulok kusei gama nim nandi-tomgiliñ

¹¹ Timbi Falisi ama endi Yesu tue-kambi ti-ñimnepsi endoñ bimbimbi, en gita e-taña-tambit timbi giñginembi, Yambatti endok kusei timbi daklewiktok nandimbi, kundit no timbimbi kaneliñdok niñgiliñ.

¹² Nimbimbi, Yesuli ginañ kwambindanjila nandum milataumbi enguk, “Neta amatam ñali kundili kanepi eañ? Nak biañgan sanlet: kundit wandiñ no nim daut samum kanekaliñ. Nim sinik.”

¹³ Yesuli windiñ embi, Falisi ama yambimbi, gwañgwañii gita bindambo kikeñ plon lombi, tuk guañ tambon kandañ ñanepi ñangiliñ.

¹⁴ Ñañipi, gwañgwañiili kamalambi, nana no nim ep biñgiliñ, gan plaua noñgangot kikeñ plon pat-semguk.

¹⁵ Timbi Yesuli nandinandi moyendi gwañgwañiilok ginanjit ginañ bendi-wopum dawik wala misimbi, molo manda eyout plon kimpipi enguk, “Sindi Falisi ama ba ama wapmañ Elot endok plaua kimiti bendila ka-kiliñ enekaliñ!”

¹⁶ Eumbi, gwañgwañiili nisinagan “Nana nim pat-nimlakta wala elak bek” embi e-nandi-tiñgiliñ.

¹⁷ Timbimbi Yesuli win nandimbi eni-kañbi eñguk, “Sindi nana nim win neta e-nandi-tañ? Sindi kusatna gama nim nandimbi nandi-tomañ bek? Windiñ ginanjit kwambiñ dañguk bek?”

¹⁸ Sindi dausat, gan nim kañ, ba pawanjat, gan manda nim nandañ, ba sindi nandi-kamalayañ bek?

¹⁹ Nak plaua kit tambongot win tambipi, ama 5000 ep towiwambi, nambim dip pakuk win sindi sandiñ lik nitek dasium tokñeñguk?” Yesuli windiñ eni-kaumbi, “Lik 12 tina tokñeñguk” niñgiliñ.

²⁰ “Ba nak plaua kit tambon tipetgot wali amatam 4000 ep towiwambi, nambim dip pakuk win sindi sandiñ lik wopum nitek dasium tokñeñguk?” Eumbi, “Lik kit tambon tipet tina tokñeñguk” niñgiliñ. Nimbimbi,

²¹ ñindiñ enguk, “Sindi kusatna gamañgot nim nambi-nandi-dakleañ bek?”

Yesulí ama no dai kolan tím̄bi k̄ndem dañguk

22 Tím̄bi Yesulí gwañgwañii ḡta Betsaida it kwelan ña-tomguk. Tombím̄bi, ama dai kolan no endoñ nañgip bím̄bi, t̄ke-kauptok ni-nandiñḡl̄ñ.

23 Tím̄bi Yesulí ama en kii plon t̄kemb̄i nañḡl̄m̄bi, it kwet pawañ p̄ñḡm̄k. Tím̄bi Yesulí ama wolok dai plon iw̄t suambi, kiil̄ endok plon k̄m̄ipi ni-kañguk, “D̄k nepek no kalañ ba n̄m?”

24 N̄mbím̄bi deimbi eñguk, “E. Nak ama diw̄n yamb̄ilet. Gan nak yamb̄iwambi, kombal̄ ñañ nom̄k t̄lak.”

25 Eumbi, nombo kii dai plon k̄m̄l̄m̄bi, dai gemb̄inat deimbi, k̄ndem dañguk. K̄nde daumbi, nepenepek ḡt̄k w̄n ka-dakleñguk.

26 Tím̄bi Yesulí ama w̄n it kwelan nombo louptok ni-k̄m̄sip̄bi, d̄nd̄m̄gan ilnan ñauktok ni-mukuk.

Yesulí enlok kusei tím̄bi dakleñguk

27 Tím̄bi Yesulí gwañgwañii ḡta p̄-ñambi, it kwet tiptip Sisalia Filipai it kwet wopum kle-ḡmbupi pak̄l̄ñ wand̄ñ ñañguk. Telak plon ñañ̄pi, gwañgwañii eni-kañbi eñguk, “Amatam̄di naka nin s̄n̄k pa naniñ?”

28 Eumbi niñḡl̄ñ, “D̄w̄nd̄i d̄ka Yoane amatam̄ miti tuk i-sem-ta-kuñguk en ganñ. Tím̄bi diw̄nd̄i d̄ka Elia ganñ, w̄n plofet ama damanin end̄i b̄ndambo indaup een ip wakan bek. Ba d̄ka plofet damanin no pa ganñ.”

29 Eumbi, Yesulí eni-nandiñbi eñguk, “Gan s̄n̄la naka nin s̄n̄k naniñ?” Eumbi, Petlol̄i manda ñ̄nd̄ñ tambane-niñguk, “D̄itna Mesia wakan.”

30 Eumbi, Yesulí k̄m̄sip̄ t̄-sem̄bi, gama enlok kusei ama nola n̄m̄ ennel̄ñdok enguk.

31 Tím̄bi wolongan Yesulí kusei k̄m̄ipi, Yambattok nanand̄i kwamb̄ñ Mesia enlok plon ñ̄nd̄ñ eni-daut t̄-sem̄bi enguk, “Amalok N̄ñan end̄i m̄lap ba siñgi gawat kusei kusei inda-ñ̄mektok. Ama b̄esi, tapma ama b̄esi ḡt̄ end̄ik̄ne manda nand̄i-tale ama end̄i kusal̄i kaumbi, tuop n̄m̄ tím̄bím̄bi, siñgi w̄l̄m̄umbi w̄l̄i k̄mbekak. Tím̄bi sandap t̄pet ḡt̄ no tím̄bím̄bi, b̄ndambo k̄m̄nan nanin m̄lalekak.”

32 Yesulí w̄nd̄ñ eñ̄pi eni-dakle-ta-ñañguk. Eu dakleumbi, Petlol̄i engan tiañem ñambi, kusei k̄m̄ipi, manda wolok ni-ñomb̄ñguk.

33 Gan Yesulí tambanembi, gwañgwañiilok daus̄nan Petlo ni-ñomb̄imbi eñguk, “Satañ, d̄k nambi ñau! D̄k amalok nanand̄ñgot klelañ, Yambattoñ n̄m̄.”

Yesulí en kle-kuñgulok manda enguk

34 Tím̄bi Yesulí amatam̄ k̄m̄n̄ wopum wak̄t̄ gwañgwañii k̄ti-semum b̄umbi enguk, “Ama no end̄i nak nep kle-kuupi nand̄lakta end̄i enlok nanand̄n̄ ba galk siñgi w̄pi, kloñbal̄i t̄ke-lo-bembi, nep kle-kuuktok elet.

35 Neta, no end̄i natnala ba ḡñḡt̄ manda k̄ndemnalok kuñgun bi-namlak, end̄i wakan kunumdok kuñguñ taletalen n̄mnat inda-ñ̄mekak. Gan no end̄i kwelalok kuñguñ enlok t̄ke-k̄m̄lep nand̄lakta, end̄i kunumdok kuñguñ kola-ñ̄mekak.

36 Kola-ñ̄m̄umbi, kwelalok nepenepek kusei kusei ḡt̄k ep kas̄leñguk wal̄i n̄tek tím̄bi tím̄bi londaukak?

37 End̄i kuñgun kolañguk w̄n nek ñal̄i tuambi, b̄ndambo kas̄leukak? W̄n tuop n̄m̄.

38 Man ñ̄nd̄ñḡta Yambat siñgi w̄l̄m̄im̄bi, yoms̄at kuañ, ba diw̄nd̄i naka ba mandanala maetambi kuañ. Nain taletalenan Ama S̄s̄n̄k̄t̄i d̄nd̄m̄ añelo yanañḡpi, Beulok gemb̄i ba kolsalennat indangan indaukak wolonda end̄i bo en maeta-ñ̄mḡl̄ñ w̄n maeta-semekak.”

9

1 Yesulí wíndiñ embi enguk, “Nak biañgan sínik sanlet: Yambatti nain kímikuk wín indaumbi kusei kímipi, amatam gítik ini plon gembinat yambi-dikñeukak. Tímbi biañgan ñí pakañ síndoñnan nanin dıwın endı gama kaik kuñlımbi indaemek kanekalıñ.”

Yambat, Mose gıta Elia endı Yesulok kusei tímbi kwambiñ dañguk

2 Kena nain kít tambon noñgan taleumbi, Yesulí gwañgwañii típet gıt no, wın Petlo, Yakobo gıt Yoane yanañgılımbi, kwet jañgın ombap nolok lombi, wandiñ nısiñgan pakılıñ. Palımbi, gwañgwañiilok dausınan Yesulok siñgin walan tıkiıleumbi,

3 dasindasin salembi, walalan bien sínik indañguk. Kwelan ñolok ama nolı sandum satnin wandiñ tímbehtok tuop nım.

4 Tímbi gwañgwañiılı pıofet ama damanin típet, Elia gıt Mose, endı indambi, Yesu gıta manda e-nandi-tímbi yambiñgılıñ.

5-6 Yambımbi, kolan mısıumbi, Petlolok nanandin kamalaumbi, “Manda nıtek ewıt?” embi, Yesula ñındiñ nıñguk, “Nınındaut! Ñı pakamıñ wın kındem sínik. Wala tímbi it jala típet gıt no mana! Dıkok no, Moselok no, Elialok no.”

7 Tímbi mulukua nolı pımbi ep tímılımbi, Yambatti mulukua gınañ nanin kıtıu pıumbi enguk, “Ñıne nokoñ nıñana noñgan sínik. Nak en ka-galkta tı-ñımlet. Síndı endok manda tıke-kwambiñ dambi kunekalıñ!”

8 Eumbi, gwañgwañiılı wolongan deimbi kañgılıñ wın: Mose gıt Elia endı ikan pailımbi, Yesu en noñgan palımbi kañgılıñ.

9 Tímbi endı kwet jañgın plon nanin pıñıpi, Yesulı nepek wı kañgılıñ wolok manda kasat ama nola joñgo nım ennelıñdok e-kımısip tı-semguk, kasat wın Amalok Nıñan endı kımnan nanin mılalekak wolondamek kındem enelıñdok enguk.

10 Eumbi, endı Yesulok manda wın nandi-kwambiñ dambi, nısiñgan “Kımnan nanin mılatmılat wın nıtek?” embi e-nandi-tıñgılıñ.

11 Tímbi endı Yesu nı-kañbi eñgılıñ, “Kusei nehtok endıkñe manda nandi-tale amalı Elia Mesialok telak dama bıuptok pa eañ?”

12 Eumbi, Yesulı Yoane miti tuk i-sem-ta-kuñguk endok plon ñındiñ e-youpi enguk, “Elia endı biañgan Mesialok telak dama bımbi, amatam gınanjı tímbi kaitanelıñdok bıukak. Gan nıtekta tímbi, Ama Sısınıkta bo ñındiñ youyoulın patak: endı siñgin gawat kusei kusei bembımbi, amalı nı-tıke-pı sínik tanekalıñ?”

13 Gan nak Eliala ñındiñ sanba: endı bo ikan bıumbi, amalı nıslılok nanandi klembi, manda endok plon youyoulın patak wolok tuopgan nepek kusei kusei kolan tı-ñımgılıñ.”

Yesulı ama gwañgwa no yal kolannat tímbi kındem dañguk

14 Tímbi Yesu gıt gwañgwañii típet gıt no endı kwet jañgın bımbi pıñımbi, gwañgwañii dıwın pakılıñnan tomgılıñ. Tombi yambumbi, amatam kımın wopumdı ep gımbupi pakılıñ, tímbi endıkñe manda nandi-tale ama dıwındı gwañgwañii gıta e-tañan tıñgılıñ.

15 Tímbi ama kımın gıtık endı Yesu bıumbi kañıpi, ka-sılıkñembi, endoñ woñep ñımbi, we ñımgılıñ.

16 Tímbi Yesulı enı-nandiımbi eñguk, “Síndı neta e-tañan tañ?”

17-18 Eumbi, amatamdok boñgıpsınan nanin ama nolı Yesula ñındiñ tambane-nıñguk, “Endaut. Nak nıñana yal kolan nat dık tímbi kındem dawıhtok nañgıpi bııt, gan dık nım palañda gwañgwañgılı yal kolan wın kleklelok enıt, gan endı tı nım kañbi bılıñ. Yal kolan walı endok man

manben tĩmbĩ galĩumbĩ, manda nĩm pa elak. Nainĩn inda-nĩmlak tuop yalli nĩnana tĩmbĩ kolakolalok tĩke-kolĩmbĩ pa pĩlak. Tĩmbĩ man payak lambumbĩ, man si-gĩlĩm dambi, piĩngu u diĩndĩn pat-tĩlak.”

¹⁹ Yesulĩ manda wĩn nandum mĩlataumbĩ enguk, “Nak gĩnañ kwambĩndanjĩla kunjĩt tĩlet. Nain nĩtek sĩnik nak nombo sĩn gĩta palambi, nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-namnekalĩn? Gwaĩngwa wĩn nokoñ tĩkem biwĩt.”

²⁰ Eumbĩ naĩngĩp biumbĩ, yal kolan walĩ Yesu kaĩbi, wolongan gembĩ kopi, kwelan kolĩ piumbĩ, tĩkĩle-binjat tĩmbĩmbĩ, man payak lambĩĩnguk.

²¹ Tĩmbĩ Yesulĩ beu nĩ-kambi eĩnguk, “Nain nĩtek sĩnik kundĩt ñĩndĩn tĩ-ta-bĩlak?” Eumbĩ nĩĩnguk, “Damaĩngan gwaĩngwa tĩp palĩmbĩ inda-nĩmĩnguk.

²² Nain asup yal kolan walĩ nĩnana komba galk gĩnañ ba tuk gĩnañ tĩke-kolĩmbĩ pa piumbĩ, wĩlĩ kĩmbektok tuop pat-tĩlak. Gan, tĩkap dĩk tuopta, nĩnda blan nandĩ-nĩmbĩ, nĩp kĩmĩlekañ.”

²³ Wĩndĩn eumbĩ Yesulĩ nĩĩnguk, “Netekta ‘tĩkap dĩk tuopta’ nanĩlañ? Dĩk nandĩ: no en nandĩ-kĩlĩktĩnaŋ kulakta Yambattĩ nek inda-nĩmektok nandĩlak wolok tuopgan tĩ-ñĩmlak.”

²⁴ Eumbĩ, wolongan gwaĩngwa beulĩ kĩtĩmbĩ nĩĩnguk, “Nak nandĩ-kĩlĩk tĩ-gamlet. Gan nandĩ-kĩlĩktĩna lakalakaen, wala tĩmbĩ nep tĩmbĩ paĩngĩtawaa.”

²⁵ Tĩmbĩ Yesulĩ amatam asuptĩ endok kandañ woĩnep biĩngĩlĩn wĩn yambĩmbĩ, yal kolanlĩ gwaĩngwa wolok man ba pawañ masip mĩĩnguk wakan nĩ-ñombĩmbĩ nĩĩnguk, “Natna gani-sĩpbi ganlet: poĩnambi, biĩndambo nĩm undane-bĩmbĩ piũkañ.”

²⁶ Eumbĩ, yal kolandĩ kwawa embĩ, gwaĩngwa tĩmbĩ wopumgan gembĩ kolĩmbĩ, yal kolan en bim poĩnaĩnguk. Poĩnaumbĩ, kwelan pi wĩpi, dalandan nomĩk palĩmbĩ, amatam kaĩngĩlĩn endoĩnan nanin asuptĩ “Kĩmlak” eĩngĩlĩn.

²⁷ Gan Yesulĩ gwaĩngwa kii plon tĩke-mĩlalĩmbĩ mĩlapi ikuk.

²⁸ Tĩmbĩ Yesulĩ it gĩnañ lombĩ, gwaĩngwaĩnii gĩt nĩsĩĩngan papi nĩ-kaĩbi eĩngĩlĩn, “Kusei neta nĩndĩ yal kolan wĩn klenep tĩ pi kamĩn?”

²⁹ Eumbĩ enguk, “Yal kolan ñandĩsi endĩ nĩmololĩĩngot gumañ ep klelok, nepek nolĩ nĩm.”

Yesulĩ kĩmbektok manda enbĩmbĩ, nain tĩpet tĩĩnguk

³⁰⁻³¹ Tĩmbĩ Yesu gĩt gwaĩngwaĩnii endĩ wĩnanin ñambi, Galili kwet dĩkĩnembĩ ñaĩngĩlĩn. Ñaĩnpi, Yesulĩ gwaĩngwaĩnii enĩ-daut tĩ-semep nandĩĩngukta tĩmbĩ amalĩ en wandĩn patak wĩn nĩm nandĩ-ñĩmnelĩndok nandĩĩngukta. Ñaĩnpi, ñĩndĩn enĩ-ta-ñaĩnguk, “Amalok Nĩnan en kanjĩkĩnii endok kĩsĩ plon kĩmĩlĩmbĩ wĩlĩ kĩmbekak. Tĩmbĩ kena nain tĩpet gĩt no tĩmbĩmbĩ, kĩmnan nanin mĩlalekak.”

³² Gan gwaĩngwaĩnii endĩ manda eĩnguk wolok kusei nĩm nandĩ-daklembĩ, nĩ-kanelĩndok mĩsĩmbĩ biĩngĩlĩn.

Yesulĩ kuĩngulok manda gwaĩngwaĩnii enĩ-daut tĩ-semguk

Kiupi kuĩngulok manda

³³ Tĩmbĩ ñakap, Kapaneam it kwelan tombĩ, it gĩnañ lo-taleumbĩ, Yesulĩ gwaĩngwaĩnii enĩ-nandĩmbĩ eĩnguk, “Telak plon nekta e-taĩnan tĩlĩn?”

³⁴ Enĩ-nandumbĩ, endĩ telak plon “Gwaĩngwa nĩndok boĩngĩpnĩnan nĩndĩ sĩnik nĩp maklembĩ, dama tĩlak?” embĩ, e-kle-kot-tĩngĩlĩnda tĩmbĩ, manda nĩm embĩ gitakan pakĩlĩn.

³⁵ Tĩmbĩ Yesulĩ pipapi, gwaĩngwaĩnii 12 kĩtĩ-semum biumbĩ enguk, “Tĩkap ama nolĩ telak dama kuupi nandĩlakta, en wakan enla nandum piĩmbĩn tĩmbĩmbĩ, nolii gĩtĩk endok siĩngi kle-kumbĩ, tĩplaplainjĩ kuukak.”

³⁶ Wɪndiñ embi, gwañgwa tip no nañgip bɪmbi, boñgɪpsɪnan kɪmɪpi, kiili kamai-papi enguk,

³⁷ “No endi naka tɪmbi gwañgwa ñandingan no not ti-ñimekta, endi nak not ti-namek. Tɪmbi no endi nak not ti-namekta, nakgot nɪm a, nin nani-mukuk en not ti-ñimek.”

³⁸ Tɪmbi Yoaneli Yesula “Nɪnɪndaut” embi niñguk, “Nain nola nɪndi ama noli dɪkok koka embi, yal kolan ep kle-kot-semum kañgɪmɪñ. Gan endi nɪndoñnan nanin nɪm, wala tɪmbi nɪndi kɪmɪsip ti-ñimkap nɪm kañbi biñgɪmɪñ.”

³⁹ Eumbi enguk, “No en kotna embi, kundit gembɪnat tɪlak, wandiñ wali nɪtek plon pañgɪtambi, platik nani-kolauk? Wɪndiñ tɪndɪlok tuop nɪm, wala tɪmbi nɪm kɪmɪsip ti-ñimnekalɪñ.

⁴⁰ Neta, no en nɪndok kenanɪla kanjɪk nɪm ti-nɪmlakta endi nɪndok notni tɪlak.

⁴¹ Tɪmbi no endi Mesialok sambatñii kuañda tɪmbi tukgot gɪpi samek, enda nak biañgan sanlet: Yambatti plap kena kambakan wandiñ wolok tuan biañgan ombi-ñimekak.

⁴² Tɪmbi no endi gɪñgɪtna koi nɪmnat ñandin no tɪmbi pipɪmbi yom tɪlakta, en blangandok. Endi kundit kolan wandiñ gama nɪm tɪñɪlɪmbi, noli kawat wopum no tɪkembali, bim plon tembi-ñɪmbi, tuk kimbɪñ gɪnañ munjut-kolɪm pɪmbi kɪmbɪmda wɪn kɪndem. Nɪm kañbi, kundit kolan wandiñ tɪmbɪmbi, Yambatti kɪnjan mɪlap wopum ombi-ñimekak.

⁴³⁻⁴⁴ Tɪkap kɪkali gep tɪmbi pipɪmbi yom tɪlañda, kɪka wɪn dombekañ. Wɪndiñ tɪmbi, kɪka tambongot kukapi, kuñgu taletalen nɪmnat gɪnañ ñaukañ. Nɪm kañbi, kɪka tɪpelatkan kukapi, jɪmbiñdok komba galk taletalen nɪmnat gɪnañ pɪwɪñ.

⁴⁵⁻⁴⁶ Ba tɪkap kesɪkali gep tɪmbi pipɪmbi yom tɪlañda, kesɪka wɪn dombekañ. Wɪndiñ tɪmbi, kesɪka tambongot kukapi, kuñgu taletalen nɪmnat gɪnañ ñaukañ. Nɪm kañbi, kesɪka tɪpelatkan kukapi, jɪmbiñnan gep kolɪ pɪwɪñ.

⁴⁷ Ba tɪkap daukali gep tɪmbi pipɪmbi yom tɪlañda, dauka wɪn gɪtnei kolekañ. Wɪndiñ tɪmbi, dauka tambongot kukapi, Yambattok kuñgu taletalen nɪmnat gɪnañ ñaukañ. Nɪm kañbi, dauka gɪtɪk kukapi, jɪmbiñnan gep kolɪ pɪwɪñ.

⁴⁸ Jɪmbiñ wandiñ siñgin gawat taletalen nɪmnat palekak: wandiñ bɪnem amalok gaumjɪ nañ endi nɪm kɪmnekalɪñ, ba kombali papat kwambɪñ dɪmbi ei-ta-ñaukak.”

⁴⁹ Yesulɪ wɪndiñ embi enguk, “Siundɪlo tɪñɪpi, simu tapma plon kɪmɪkañ wali Yambattok dainan tapma tɪmbi kɪndem dalak. Wɪndiñgangot Yambattok dainan kɪndem daneñdok komba dɪndɪnlɪ amatam nɪndi gɪtɪk inda-nɪmlak.

⁵⁰ Simu wɪn nepek kɪndem sɪnɪk. Gan, tɪkap simulok koñgom gembɪn pailekta, nombo kɪndem dawɪktok nepek no tuop nɪm tɪneñ. Wala tɪmbi sɪndi nosiilok boñgɪpsɪnan simu koñgom gembɪnnat nomɪk kumbi, ep kiupi busukñanengan kunekaliñ.”

10

Wapatam tambɪtambɪtok manda

¹ Tɪmbi Yesulɪ gwañgwañii gɪt kwet wɪnanin yousɪm ñambi, Judia kwelan ba Joldan tuk tambon kandañ ñañguk. Ñañɪlɪmbi, amatam kɪmɪn no kɪmɪn no bɪndambo endoñ bɪmbi kɪmɪn tɪañgɪlɪñ. Tɪmbi kena pat-tɪlɪñguk wɪndiñgangot bɪndambo eni-daut ti-sem-ta-kuñguk.

² Tĩmbi Falisi ama dĩwĩndĩ bĩmbi, Yesu tue-kaĩbi tĩ-ĩĩmĩnep nandĩĩpi nĩ-kaĩbi eĩgĩliĩ, “Endĩkĩne mandali ama noli kĩndem tamĩn kle-kolektok elak ba nĩtek?”

³ Eumbi manda tambane-enguk, “Moseli sosiila endĩkĩne manda nĩtek kĩmit-semguk?”

⁴ Eumbi nĩĩgĩliĩ, “Moseli nĩĩndĩ nandĩ-semguk: ama no endĩ tamĩn biup nandĩmbi, endok kusei pepa plon youp mĩmbi, kĩndem nĩ-kleuk.”

⁵ Eumbi tambane-enguk, “Gĩnaĩ kwambĩndanjĩla Moseli endĩkĩne manda wĩn youpi kĩmit-samguk.

⁶ Gan nain kusei kĩmĩkĩmĩlinan wĩn wĩndĩ nĩm pakuk. Moseli nĩĩndĩ youkuk, ‘Yambattĩ ama ep tĩmbĩ indaĩnguk wolonda endĩ ama gĩt tam indaĩngĩliĩ.

⁷ Kusei wala tĩmbi amali meĩ beu yambimbi, tamĩnloĩ gali-kwambĩĩ daumbi,

⁸ pĩĩgĩp noĩgan indayamĩk.’ Wĩndĩ youyoulin patakta tĩmbi, ama gĩt tam endĩ nombo tĩpet nĩm tĩndemĩk. Endĩ wapatam tĩmbi, pĩĩgĩp noĩgan patemĩk.

⁹ Wala tĩmbi wapatam Yambattĩ ep kiukuk wĩn amali nĩm tambĩlek.”

¹⁰ Tĩmbi Yesuli gwaĩgwaĩii gĩt bĩndambo ilan nĩ-paliĩpi, wapatam tambo ka-mĩsi-taĩ wolok nĩ-nandumbi

¹¹ tambane-enguk, “No endĩ tamĩn ka-mĩsĩmbi, tam komblin tĩlakta, ama wali wakan tamĩn kolan tĩ-ĩĩmbi, Yambattok dainan telak joĩgo kulak wakan.

¹² Ba tam noli wapai ka-mĩsĩmbi, ama komblin tĩlakta, endĩ bo wĩndĩĩngangot telak joĩgo kulak wakan.”

Nĩndĩ Yambattok kuĩgu kwambĩĩ kasĩleukak?

¹³ Tĩmbi amatamdi wembe gwaĩgwa tiptip Yesuli ep kawĩktok yanaĩgĩp bĩĩgĩliĩ. Bĩĩliĩmbi, gwaĩgwaĩiili kĩmĩsip tĩ-sembi enombĩĩgĩliĩ.

¹⁴ Wĩndĩ tĩmbĩmbi, Yesuli yambĩm gĩnaĩ komba dĩumbi enguk, “Sĩndĩ wembe gwaĩgwa yambiumbi nokoĩnan bĩwĩt! Yambattĩ ama nĩandĩsi wakan enlok gĩĩgĩt yambĩ-dĩkĩnelak, wala tĩmbi nombo nĩm kĩmĩsip tĩ-semnekalĩĩ!

¹⁵ Nak biaĩgan sanlet: no endĩ wembe gwaĩgwalok tuop Yambattok kapmainan nĩm kulakta, endĩ wakan Yambattok gĩĩgĩt nĩm.”

¹⁶ Wĩndĩ embi, wembe gwaĩgwa noĩgan noĩgan ep ya-apbi, kiili kumbanjĩ plon kĩmĩpi, ep gwĩlam tĩ-semguk.

¹⁷ Tĩmbi Yesuli gwaĩgwaĩii gĩt telak kusei kĩmĩp nĩanep tĩĩliĩmbi, ama noli endoĩ woĩnep bĩmbi mĩlele-tĩ-ĩĩm nĩ-nandĩmbi eĩnguk, “Endaut kĩndem. Nak nĩtek tĩmbi, kuĩgu taletalen nĩmnat kasĩleutat?”

¹⁸ Eumbi tambane-nĩnguk, “Kusei nekta naka kĩndem nanĩlaĩ? Ama noli kĩndem nĩm, Yambat en noĩgandĩ kĩndem.

¹⁹ Dĩk endĩkĩne manda Yambattĩ kĩmit-nĩmĩnguk wolok kusei ip nandĩlaĩ: ‘Dĩk ama wĩli kĩm nĩm tĩmbekaĩ. Telak joĩgo nĩm kuukaĩ. Kumbu nĩm tĩmbekaĩ. Ama joĩgo siĩgin nĩm siukaĩ. Ama nolok nepek joĩgo nĩm tĩmbĩ pailĩm tĩke-nĩmekaaĩ. Dĩk nain tuop meĩga bekala nandĩ-semum loloĩ tĩndekamĩk.”

²⁰ Yesuli wĩndĩ eumbi nĩnguk, “Endaut. Nak gwaĩgwa sim papi kusei kĩmĩp, endĩkĩne manda wĩn gĩtik ikan taĩgonembi kĩmit-kle-ta-bĩlet.”

²¹ Yesuli dĩndĩmgan kambĩ, wale kĩndemda nandĩ-ĩĩmbi nĩnguk, “Dĩk nepek noĩgan walaĩgot tĩpĩkalaĩ. Wala tĩmbi dĩk nĩam nepenepeka gĩtik tualok kĩmit-taleumbi, mĩnem gamnekalĩĩ wĩn epmbi, ama pĩmbĩĩnesĩla

emumek, tuan wopum kunum ginañ pat-gamekak. Windañ tımek bımbi, nak nep kle-kuukañ.”

²² Ama wali mandan win nandum mlataumbi, timan dai kolañguk. Endi il ba kenañ asup palımguk wi nim biuptok nandım ginañ mlataumbi, kak bim ñañguk.

²³ Tımbi Yesuli gwañgwañii tikile-yambımbi enguk, “Ama kwilikwılınjıat Yambattok giñgıt indanep nandañda endi kena kwambıñ tınekalıñ.”

²⁴ Windañ eumbi nandım nandi-silikñeñgılıñ. Tımbi Yesuli yousım “Niñanai” embi, nombo ñındıñ enguk, “No endi Yambattok giñgıt indaup nandılakta endi kena kwambıñ tımbekak.

²⁵ Kamel noli lik bem ginañ tip wolok ña tombepi nandıwımda, endi kena kwambıñ tımbek. Tımbi ama kwilikwılın wopum no endi Yambattok giñgıt indaup nandılakta, endi wındıñgot kena kwambıñ tılak, gan endok kenañli kamellok kenañ maklembi mlata-ñımekak.”

²⁶ Eumbi, gwañgwañiılı kolan silikñembi, nisıñgan e-nandi-tımbi eñgılıñ, “Mılap wandıñda, nıdı kuñgu taletalen nımnat win tuop kasılewık?”

²⁷ Tımbi Yesuli dındımgan yambımbi enguk, “Ama endi nisılok gembınjıla tuop nim, gan Yambatti kındem ep mek. En wakan nepenepek gıtık tuop tı-taleuk.”

²⁸ Wolongan Petloli niñguk, “Yakñe! Nındok kandañ nıtek? Nıdı nepenepekni gıtık bi-talem bımbi, dik gep kle-kuamiñ win.”

²⁹ Eumbi enguk, “Nak bıañgan sanba: no endi natnala ba giñgıt manda kındemla tımbi il ba dalii ba kwayañii ba dalañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa bısatñii ba nana kenañ gıtık bi-taleñguk,

³⁰ endi wakan il gıt dalii gıt kwayañii gıt dalañii gıt wiwii gıt meñii gıt gwañgwa bısatñii gıt nana kenañ inda-ñımbi, yousım nombo wopumgan inda-ñımekak. Tıñıpi, man kwelan ñolok naka tımbi kena gim mıumbi, kunumdok kuñgu kusei kımılekak wolonda kuñgu taletalen nımnat inda-ñımekak.

³¹ Nain wolonda ama man ñındıñgıt amatamdok dausınan damandama tañ endoñnan nanin asuptı siñgi patnekalıñ. Tımbi siñgi sınık endok kandañ asuptı dama patnekalıñ.”

Yesuli kımbi mlalekak wolok bıdambo enbımbi, gama nim nandi-dakleñgılıñ

³² Tımbi endi Jerusalem it kwelan lonelıñdok telak klem ñañgılıñ. Yesu endi telak dama tı-semumbi, gwañgwañiılı endok kundit wi kañ nandi-bendi-tımbımbi, amatam ep kle-ñañgılıñdı mısımısi plon ñañgılıñ. Ñakap, Yesuli gwañgwañii 12 nisıñgan bıdambo ep kımın tımbi, enlok plon nepek inda-ñımekak wolok manda enı-dakle-semguk. Enı-dakle-semıpi,

³³ ñındıñ enguk, “Sındı nandañ. Nıdı Jerusalem it kwelan loamiñ. Lotomnambi, Amalok Niñan win tapma ama biesı ba endikñe manda nandıtale ama endok kısı plon kımılımbi, wılı kimbektok manda eu talembi, Roma amalok kısı plon kımınekalıñ.

³⁴ Kımılımbi tı-lakalaka e-tı-ñımbi, manjı iwıttı suambap bı gwılap pısıkñattı waıpbı wılı kımbekak. Tımbi maim tıpet gıt no tımbımbi, kımnan nanin mlalekak.”

³⁵ Tımbi Sebedilok niñañıit tıpet, Yakobo gıt Yoane, endi Yesuloñ bımbi niñgımık, “Nıñındaut. Nıtı nepek nola ba nola endetamık win dik nandımbi tı-nımeñdok nandamık.”

³⁶ Eumbi enguk, “Nak sıta nek tı-samettok nandamık?” Enı-kaumbi,

37 ama wapmañ patep nandiñgimikta ñindiñ niñgimik, “Dik inda-daklembi, amatam indangan yambi-dikñeukañ, nain wolonda nandi-nimumbi, nitoñ nanin noli kika dindimnan, noli kika kepmanan pipatekamik.”

38 Gan Yesuli enguk, “Siti manda eamik wolok kusei nim nandi-daklembi naniamik.”

Endi windiñ embi, yousim milap bemep tilak wolok ñindiñ enguk, “Nak tuk kimbini nambetat win siti gila nandekamik ba? Ba tuk iutat win siti gila indekamik ba?” Yesuli windiñ eni-kaumbi,

39 “Niti tuop” eñgimik. Eumbi enguk, “Biañgan. Natna tuk nambetat win siti bo nandekamik, ba tuk iutat win siti bo indekamik.

40 Gan nindi kitna sinik kandañ ba kitna kepma kandañ pipalekak win nak ewa taleuktok tuop nim. Pipapipat win Yambat en ikan ti-kiliñ embi eu tale-semguk.”

41 Timbi gwañgwañii kit tambon tambon endi manda win nandimbi, Yoane git Yakobo enda ginanji komba diñguk.

42 Timbi Yesuli eni-tiañeum bumbi enguk, “Sindi nandañ, kwet tuop yambi-dikñe ama ba ama loloñ endi giñgitjii kindem nim pat-yambi-dikñeañ. Endi ama kunduwat, amatam endok kapmainan kuañda nandisemum nisilok kena gwañgwa silanin sinik timbimbi, kena gim pat-emañ.

43 Gan sindok boñgipsinan windiñ nim inda-samektok sanlet. No endi sindok boñgipsinan ama wopum indaup nandilakta, endi tiplaplapsi kuukak,

44 ba telak damanji kuup nandilakta, amatam gitik endok kena gwañgwa silanin kuukak.

45 Ama Sisini endi bo windiñgangot kulak. Endi amatam tiplaplae tiñimneliñdok nim, endi tambon tiplaplae ti-sembi, amatam asup endok kinjan kimbini, yomsilok tuan ombi-tale-semektok indañguk.”

Yesulok kusei inda-dakleñguk

Ama dai kolan endi Yesulok kusei nandi-dakleumbi timbi kindem dañguk

46 Timbi Yesuli gwañgwañii ba amatam kimin wopum gita Jeliko it kwelan bi tombi dikñem ñañguk. Winanin ñañilimbi, ama no dai kolan amatamda minem ba nanaña kitinat ti-kuñguk koi Batimaio, Timaiolok niñañ, endi telak pawañ pipakuk.

47 Pipaliñilim nimbi eñgiliñ, “Yesu Nasalet nanin endi bilak.” Nimbi nandim kusei kimpipi, Yesu Mesialok koi no plon kiti-ñimbi eñguk, “Yesu, Devittok Niñañ, dik blan ti-namini!”

Gembinat kiti-palimbi,

48 amatam asupti ni-ñombimbi niñgiliñ, “Gitakan pat!” Gan endi kwambiñgan kitimbi eñguk, “Devittok Niñañ-o, blan ti-namini!”

49 Windiñ eumbi, Yesuli bi ipi enguk, “Kiti-ñimim biwin.” Eumbi, ama dai kolan kiti-ñimbi niñgiliñ, “Nim misiwini. Endi kiti-gamlak. Milapi ñau!”

50 Eumbi, sauloñ kol palimbi, dikop milapi, Yesuloñ ñañguk.

51 Ñaumbi, Yesuli ni-nandim eñguk, “Nak nek ti-gamittok bilañ?” Eumbi niñguk, “Nandaut loloñ. Nak nombo deiup nandilet.”

52 Eumbi niñguk, “Kindem a, ñau! Nanandi-kiliktiñgalit gep timbim kindem dalañ.” Eumbi, wolongan ama wolok dai kindem daum deimbi, Yesu klem telak ñañguk tuop ñañguk .

11

Yesu Mesialí ama wapmañ nomík Jelusalem loñguk

¹ Tĩmbi Yesu gĩta gwañgwañii endĩ lo-ñakap, Jelusalem it kwet tĩmbi dumalaumbi, kwet jañgĩn koi Oliv wolok loñgĩliñ. Loñĩpi, it kwet tĩpet, Betfage gĩt Betani, wandĩn lo-tombi, Yesulĩ gwañgwañiit tĩpet enĩ-mupi

² enguk, “Sĩtĩ it kwet da patak wolok ñandekamík! Ñam lombi, wolongan doñki nĩñañ toalĩ top bimbin kandetamík. Doñki endok plon ama nolĩ no nĩm pipapi ñañguk. Kañbi pĩsap nañgĩpi bĩwĩt!

³ Tĩkap nimbek nolĩ sambĩmbi, ‘Sĩtĩ neta wĩndĩn tamík?’ eumbi, ñĩndĩn nĩndekamík, ‘Molomdĩ kena mĩmbi, platik kĩmĩli undanem bĩutak.’ ”

⁴ Yesulĩ wĩndĩn eumbi ñam, doñki nĩñañ telak yamanan top bimbin kañbi pĩsakĩmík.

⁵ Pĩsat-palĩñĩlĩmbi, ama dĩwĩn wolok ikĩliñ endĩ enĩ-kañbi eñgĩliñ, “Sĩtĩ nek tĩndepi, toa pĩsakamík?”

⁶ Enĩ-kaumbi, Yesulĩ manda eñguk wĩndĩngan tambane-engĩmík. Eumbi yambium,

⁷ doñki nĩñañ Yesuloñ nañgĩpi ñañgĩmík. Ña-tombi, saulonjĩ kiundĩp doñkilok plon kĩmĩlĩmbi, Yesulĩ wolok plon lo-pipapi ñañguk.

⁸ Tĩmbi amatam asuptĩ Yesu koi gĩngĩt tĩke-lonelĩndok saulonjĩ telak plon samba eñgĩliñ, dĩwĩndĩ kli sap kena gĩnañ nanin dombĩ mep bĩmbi, wĩndĩngot telak plon ipaneñgĩliñ.

⁹ Tĩmbi amatam Yesu telak plon siñgi dama tĩm kle-ñañgĩliñ endĩ ñĩndĩn kĩtĩmbi nĩ-tĩke-loñgĩliñ,

“Yambattok koi tĩke-lowĩt!

Ama ñĩn Molomdok koi plon nĩ-mulĩmbi bĩ indalak

en nĩ-kĩndekĩndem ewĩt!

¹⁰ Sotnĩ Devit endĩ gĩngĩtĩnii kĩndem yambĩ-dĩkĩneñguk,

wĩndĩngangot ama ñalĩ tĩ-nĩmekak,

wala tĩmbi en nĩ-kĩndekĩndem ewĩt!

Yambat kunum gĩnañ patak endok koi tĩke-lona!”

¹¹ Yesulĩ Jelusalem it kwelan lo-tombi, tapma it sañ simba gĩnañ loñguk. Lombi, nepek gĩtĩngĩtĩk ka-nandĩ-tĩ-talembe, kwet kĩlĩm eumbi pĩm gwañgwañii 12 gĩt Betani it kwelan lombi douñgĩliñ.

Yesulĩ tapma it tĩ-dĩndĩm tĩñguk

¹² Kwet salaumbi, Jelusalem ñanelĩndok Betani it kwet bimbi, telak plon ñañĩpi, Yesulĩ nanañ gawat tĩñguk.

¹³ Tĩmbi deium ñaumbi, komba koi fik no sakĩat kañbi, “Bien patak bek?” embi ñam lonjĩnguk. Gan bien indainda nain nĩm indañgukta, sakgot pakuk.

¹⁴ Wandin kañbi, komba wala nĩnguk, “Dĩkok nana bien wĩn ama nolĩ nombo nĩm nambekak.” Eumbi, yala manda wĩn gwañgwañiilĩ nandĩngĩliñ.

¹⁵ Ñakap, Jelusalem it kwelan lo-tomgĩliñ. Tombi, Yesulĩ tapma it sañ simba gĩnañ lombi, nepenepeksĩ tapma tĩndĩlok tuañgĩliñ yambĩnguk. Yambĩmbi nandum pĩ-sĩnĩk taumbi, kusei kĩmĩp ep kleñguk. Ep klembi, ama mĩnem tambo mĩ kena tĩngĩliñ endok kĩmĩkĩmĩtsĩ ba ama mambaip pat-tuañgĩliñ endok gembanjĩ ep wĩlĩ tombokuk.

¹⁶ Tĩñĩpi, tapma it sañ simba gĩnañ nepek no tĩke-ña-bĩt nĩm tĩnelĩndok kĩmĩsip tĩ-semguk.

17 Tĩmbi amatam eni-daut ti-sembi eñguk, “Kwet ñolok plon Yambattok manda ñĩndiñ youyoulin patak, ‘Itna ñin kwet tuop amalok nĩmolo it tĩmbekak.’ Gan sĩndi it ñin tĩmbĩmbi, kumbu ama sañan endok kawat tombañ wandiñ tĩlak.”

18 Amatam kĩmĩn wopumdi Yesu manda eni-daut ti-semguk wĩn nandiĩmbi nandi-sĩlikĩne-tĩngĩliñ. Tapma ama biesi gĩt endikĩne manda nandi-tale ama endi wĩndiñ nandiĩmbi, Yesu nepek nek tĩnguk ba eñguk wolok gĩngĩt nandiĩmbi, amatamdi Yesuloñ kandañ ña gali-taleneliñ wala misĩmbi, wĩli kĩmnelĩndok telak e-lonji-tĩngĩliñ.

19 Tĩmbi Yesu gĩt gwañgwañii endi kwet kĩlĩm eumbi tuop Jelusalem it kwet bimbi ñaañgĩliñ.

Yambatti nepenepek gĩtikkan tuop ti-taleuk

20 Kwet salaumbi, Jelusalem undane-ñañĩpi, fik komba wĩn pakuknan bĩndambo ña-tombi kañgĩliñ: komba walĩ kakainan kusei kĩmĩpi yañeta-lo-taleñguk.

21 Tĩmbi Petloli wĩ kañbi, Yesuli komba ni-ñombiñguk wĩn nandi-siwĩpi niñguk, “Nĩnĩndaut, ñĩ ka! Komba ni-suambakuñ wĩn yañeta-talelak.”

22 Eumbi tambane-enguk, “Sĩndi Yambatti nepenepek gĩtikkan tuop ti-taleuk wĩn nandi-kwambiñ dambi kunekaliñ.

23 Nak biañgan sanlet: tĩkap ama nolĩ kwet jañgĩn ñala ‘Mĩlapi, tuk kimbĩñ gĩnañ pi!’ embi, wĩndiñ indauptok nandi-kwambiñ dambi, gĩnañ tĩpet nĩm tĩlakta, wolok tuopgan inda-ñĩmekak.

24 Wĩndiñda ñĩndiñ sanba nandi-wĩt: sĩndi nĩmolo tĩñĩpi, nepek wala ba wala Yambat ni-nandumbi nandi-samekak wĩndiñ nandi-kwambiñ dambi kuañda, bien wolok tuopgan inda-samekak.

25-26 Besi kunum gĩnañ patak endi sĩndok ep tĩndĩnji kolan wĩn bi-samektok sĩndi nain tuop nĩmolo tĩñĩpi, dama nosi nola nandi-kola tĩ-ñĩmañ wĩn bi-ñĩmnekalĩñ.” *

Yesuli ama biesi gĩta manda e-kle-kot-tĩnguk

Yesuli nindok manla kena pat-tĩnguk wala e-nandiñgĩliñ

27 Tĩmbi Yesuli bĩndambo gwañgwañii gĩt Jelusalem it kwelan ña-tombi, tapma it sañ simba gĩnañ lom wandiñ ñañambĩt tĩnguk. Tĩñĩliĩmbi, tapma ama biesi ba endikĩne manda nandi-tale ama gĩt ama biesi di-wĩn endi endoñ bim

28 ni-kañbi eñgĩliñ, “Di-k kundit ñandin tĩlañ wĩn gembĩ ba nanandi denanin tĩkembĩ pat-tĩlañ? Ba nindok manla pat-tĩlañ?”

29 Eumbi enguk, “Nak wĩndiñgangot manda noñgan sĩnik sani-nandutet. Wĩ nanbĩmek, nak nindok manla kundit tĩlet wĩn tambon sani-dakleutet.

30 Yoane tuk i-sem-i-sem endi kena tĩnguk wĩn kunumdok ep tĩndĩn ba amalok ep tĩndĩn? Wĩn nanĩmbĩmbi nandi-wa.”

31 Wĩndiñ eumbi, nisĩñgan e-tañan tĩmbi eñgĩliñ, “Nĩndi ‘kunumdok ep tĩndĩn’ wĩndiñ enambi eutak, ‘Tĩmbi neta endok mandan nĩm nandi-kĩlikti tĩ-ñĩmgĩliñ?’

32 Gan nombo ‘amalok ep tĩndĩn’ wĩndiñ enambi, amatamdi nĩtek tĩ-nĩmnetañ?” Wĩndiñ embi misĩngĩliñ. Nekta, amatam gĩtikti Yoanela nandum plofet biañgan tĩngukta tĩmbi.

33 Wĩndiñda endi Yesu ñĩndiñ tambane-nĩngĩliñ, “Yoaneli kena tĩnguk wĩn kunumdok ep tĩndĩn ba amalok ep tĩndĩn wĩn nĩndi nĩm nandamĩñ.”

* **11:25-26:** Nandi-tale ama di-wĩndi manda kusip no patgot tĩlak eañ. Manda wĩn ñĩndiñ, “Gan, tĩkap sĩndi nĩm bi-ñĩmnekalĩnda, Besi kunum gĩnañ patak endi bo ep tĩndĩnji kolan nĩm bi-samekak.”

Eumbi enguk, “Ale, wĩndiñda nak bo nindok mandala kundit pat-tilet wĩn nĩm sanbetet.

12

Yesuli ama biesi Yambattok kena ka-dikñeñgĩliñ endok ep tĩndĩnjĩ kolan eu dakleñguk

¹ Tĩmbi Yesuli kusei kĩmĩpi, eyout mandali manda enguk. Eñĩpi, ñĩndiñ enguk, “Ama noli kwet nolok wain kap tĩpimbi, dĩm kwambiñ tĩñguk. Tĩmbi wain tul wĩsi-dottok kwet no kĩndĩpi, kawatti it ombap kloñ no kena ka-dikñelok kĩndilim ikuk. Tĩmbi endi wain bien dĩwĩn gama indaum epeplok nandiñĩpi, ama dĩwĩn enbi taleumbi, kena gĩtik kisi plon kĩmĩkuk. Kĩmĩpi, ama en il kusei bimbi, kwet mayañgan sĩnik ñañguk.

² Ña-kuñĩlĩmbi, wain bien indaumbi, mepmeptok nain indañguk. Indaumbi, kena molomdi kena gwañgwa no wain bien dĩwĩn ep bi-ñĩmektok ni-mulĩm ñambi, kena ka-dikñe amaloiñ ñañguk.

³ Ña-tombĩmbi, ka-dikñe ama endi bien nĩm mĩmbi, endi gwañgwa wĩn tĩkem wĩpi, molomloiñ silak ni-mulĩmbi ñañguk.

⁴ Undane-ñaumbi, molomdi kena gwañgwa no bĩndambo ni-mulĩmbi ñañguk. Ñaumbi, kumbam wili tawaumbi, kundit mayetan ti-ñĩmĩmbi, molomloiñ undane-ñañguk. Ñaumbi,

⁵ molomdi kena gwañgwa no bĩndambo ni-mulĩmbi, ka-dikñe endok kandañ ña-tombĩmbi wili kĩnguk. Gan molomdi wandiñgan embi, kena gwañgwa asup bĩndambo eni-mulĩm ñañgĩliñ. Ñaumbi, endok plon wĩndiñgangot ka-dikñeli kanjik ti-sembi, dĩwĩn silak yandĩpbi, dĩwĩn yandĩp kĩngĩliñ.

⁶ Tĩmbi molom enlok ama noñgan ku-ñĩmĩnguk, wĩn enlok niñañ noñgan sĩnik en wakan gĩnañli nandi-koñgom ti-ñĩmliñguk. Gan enda ñĩndiñ kĩmit-nandi-ñĩmbi eñguk, ‘Ka-dikñe amali natnalok niñana sĩnik en kañbi, nandum loloñ tĩmbim wain bien mĩmbi, nĩm wili kolaukak.’ Wĩndiñ nandiĩmbi, siñgi sĩnik niñañ engan ka-dikñe amaloiñ ni-mulĩmbi ñañguk.

⁷ Gan ka-dikñe kolasi endi niñañ wĩn kañbi, nisĩñgan ñĩndiñ e-nandinandi tĩmbi eñgĩliñ, ‘Yakñesii, endi wakan kukapi, kena ñĩn kasileukak, wala tĩmbi wĩtnam kĩmbĩmbi, kena ñĩn nĩndok gĩngĩt tĩmbekak.’

⁸ Wĩndiñ eñĩpi tĩke-wili kĩmbĩmbi, kena pawañ joñgo kolim piñguk.”

⁹ Yesuli eyout manda wĩndiñ ti-sem-talembi eni-nandim eñguk, “Sĩndi nĩtek nandañ? Kena molom endi gĩngĩt wĩn nandiĩmbi, nĩtek tĩmbekak? Endi bi-tombi, ka-dikñe kolan yandĩp kĩmbi, ka-dikñe komblin bĩndambo ep indambi, wain kenañ endok kisi plon kĩmĩlekak.”

¹⁰ Yesuli wĩndiñ embi, yousĩm enla manda ñĩndiñ embi eni-nandiñguk, “Yambattok manda youyoulĩn patak ñĩn sĩndi gama nĩm pinat-nandiñgĩliñ bek?

‘It ta no it tĩndi amali kenan nĩmnat embi siñgi wĩlĩmĩliñ wali ta dĩwĩn yapma klembi, it tĩke-kwambiñ dalak.

¹¹ Wĩn Wopumdi tĩmbi indaum kanambi, kundit gĩtikĩn tĩlak.’ ”

¹² Yesuli wĩndiñ eumbi, ama biesili “Eyout manda wĩn nĩnla elak” nandi-daklembi, tĩkeneliñdok nandiñgĩliñ, gan amatam kĩmĩn wopum endi mik ti-semneliñ wala mĩsĩmbi, kak, kañbimbi ñañgĩliñ.

Yesu takisla tue-kambiñgĩliñ

13 Tĩmbi Juda ama biesili Falisi ama diwĩn gĩta Elottok nolii diwĩn Yesu mandali sisoĩ ti-nĩmnelĩndok eni-mukiliĩ.

14 Eni-mulĩmbi, Yesuloĩ bĩm nĩmbi eĩngĩliĩ, “Endaut. Nĩndi dikok kusaka nandamĩ: dik manda juluiĩt nĩm pa elaiĩ. Dik loloĩ ba pĩmbiĩ gĩtikkan sinik Yambattok telak dĩndĩm nĩni-daut ti-nĩmbi, amali nĩtek nandi-gamnelĩ wala nĩm mĩsilaĩ. Nĩala eumbi nandĩna: nĩndi Sisa, Roma kwettok ama wapmaĩ mayaĩgan sinik patak, enda takis mĩnem mĩnambi wali tuop tilak ba nĩm?”

15 Wĩn mĩlok ba nĩm mĩlok?” Wĩndiĩ eumbi, Yesuli juluiĩtsilok kusei nandi-daklembi enguk, “Sĩndi neta mandali sisoĩ ti-namaĩ? Sĩndi mĩnem kwandai satnin no tĩmbi indaumbi, daut namumbi kawa.”

16 Eumbi, mĩnem tĩke-bĩm mĩum kaĩbi eni-nandiĩmbi eĩnguk, “Ama walan ba kot kundit wĩn nĩndoĩ?” Eumbi, endi “Sisaloĩ” nĩngĩliĩ. Wĩndiĩ nĩmbiĩmbi

17 enguk, “Sisalok gĩngĩt wĩn Sisa enla tambon mĩnekalĩ, ba Yambattok gĩngĩt wĩn Yambat enla tambon mĩnekalĩ.” Wĩndiĩ eĩpi, ama biesilok sisoĩ makleumbi, ka-piasat ti-nĩmngĩliĩ.

Kĩmnan nanin mĩlamĩlatok plon Yesu ni-nandiĩngĩliĩ

18 Tĩmbi Sadusi ama diwĩndi Yesuloĩ bĩngĩliĩ. Endi kĩmnan nanin mĩlamĩlat wĩn nĩm patak eĩpi eni-daut ti-sem-ta-kuaĩ. Endi Yesuloĩ bĩmbi ni-nandiĩm eĩngĩliĩ,

19 “Endaut. Moseli Juda amatam nĩnda manda nĩndiĩ yout-nĩnguk, ‘Ama noli tam tĩkembĩ, yamĩn pap sembekta, kwayaĩli dallok kanjali tĩkembĩ, dallok gwaĩngwa bisat ep tĩmbi indanekaliĩ.’”

20 Sadusi amali wĩndiĩ embi yousĩm nĩngĩliĩ, “Damaĩgan dakwaya kit tambon tĩpet kuĩngĩliĩ. Endoĩnan nanin tua endi dama tam tĩmbi, komblin nĩmnat, yamĩn papi sembiĩnguk.

21 Sembumbi, monali dallok kanjali tĩkembĩ, wĩndiĩngangot yamĩn papi sembiĩnguk. Sembumbi, gwik endok plon wĩndiĩngangot inda-nĩmĩnguk.

22 Dakwaya kit tambon tĩpet endi tam wakangot tĩkembĩ, yamĩn gĩtik papi sembi-taleĩngĩliĩ. Tĩmbi siĩgi sinik kanjaksi wali wĩndiĩngot sembiĩnguk.

23 Ama kit tambon tĩpet gĩtikandi tam wakangot tĩkeĩngĩliĩnda. Tĩkap, mĩlamĩlat nain indaukaka, nain wolonda tam wĩn nĩndok sinik tĩmbekak?”

24 Sadusi amali wĩndiĩ eumbi, Yesuli enguk, “Sĩndi Yambattok manda wolok kusei ba Yambattok gembĩn nĩm nandi-kĩliĩ eaiĩ bek, wala tĩmbi kĩmnan nanin mĩlamĩlata nandumbi kelam dalak?”

25 Amatamdi kĩmnan nanin mĩlapi, wapatam nĩm indanekaliĩ. Endi kunumdok aĩelo nomik silak kunekaliĩ.

26 Tĩmbi Yambatti amatam kĩmnan nanin ep mĩm mĩlatnekalĩ ba nĩm, wolok sĩndi Moseli kasat nĩn youkuk wĩn nĩm pinat-nandaĩ ba? Mose endi komba tip no wolok plon komba manben indaum kaĩbi nĩnguk. Nĩnambi, Yambatti ama ikan sembiĩngĩliĩ endok plon nĩndiĩ nĩnguk, ‘Nak Ablaam-dok Yambat, Isakalok Yambat, Yakobolok Yambat, nak endok Yambatsi patet.’ Yambatti wĩndiĩ eĩpi,

27 nĩndiĩ eu dakleĩnguk: endi sembi-sembiĩndok Yambat nĩm a, endi kaik kuaĩ endok Yambat. Nekta, ama sembi-taleĩngĩliĩ endi bo Yambattok dainan kaik kuaĩnda tĩmbi. Wĩndiĩnda sĩndi mĩlamĩlat nĩm patak eaiĩda, biaĩgan nandum kamalalak.”

Ama noli endikĩe manda dek wali dama sinik tilak wala Yesu ni-kaĩnguk

28 Tĩmbi Yesu gĩt Sadusi ama endĩ manda e-kle-kot-ti-palĩĩlĩmbi, endĩkĩe manda nandĩ-tale ama no wolok bĩm yambĩĩnguk. Yambĩmbi, Yesulĩ manda tambon kĩndemgot tambane-enbĩm nandĩĩngukta nĩ-kaĩbi eĩnguk, “Yambattĩ endĩkĩe manda gĩtik kĩmĩt-nĩmĩĩnguk, tĩmbi nek ñalĩ dama tĩ-sembi, dĩwĩn gĩtik yapma kle-talelak?”

29 Eumbi tambane-nĩĩnguk, “Endĩkĩe manda ñalĩ dama sĩnik tĩlak, ‘Israel amatam sĩndĩ manda ñĩn nandĩmbi tĩke-kĩliĩ enekalĩĩ: Molom en noĩngan. Endĩ nĩndok Yambatnĩ, dĩwĩn no nĩm pakaĩ.”

30 Wala tĩmbi dĩk gĩnaĩnga gĩt waleĩnga tip gĩt nanandĩĩnga gĩt gembĩĩnga gĩtik Yambat Molomga endokgot bi-ñĩmekaĩ.”

31 Tĩmbi endĩkĩe manda wandĩĩngan no ñĩndĩĩn patak, ‘Dĩk dĩtnala tĩ-gamlaĩ, wĩndĩĩngangot nokala tĩ-ñĩmekaĩ.’ Endĩkĩe manda tĩpet wali endĩkĩe manda dĩwĩn gĩtik yapma klembi pakamĩk.”

32 Yesulĩ wĩndĩĩn eumbi, endĩkĩe manda nandĩ-tale amalĩ “Waak!” embi nĩĩnguk, “Endaut, dĩk manda biaĩngan sĩnik elañ. Yambat en noĩngangot, dĩwĩn no nĩm pakaĩ.”

33 Tĩĩĩpi, nĩndĩ endok gaut tapma sina dĩumbi, nepek dĩwĩn wĩndĩĩngot tapma tĩ-ñĩmneĩ wĩn kĩndem. Gan tĩkap nĩndĩ gĩnaĩnĩ gĩt nanandĩnĩ gĩt gembĩnĩ gĩtik endokgot bi-ñĩmneĩ, ba nĩnla tĩ-nĩmamĩnĩ tuop wĩndĩĩngangot notniila tĩ-semneĩ, wĩn tapma kusei kusei yapma klembi, endok dainan kĩndem bien sĩnik.”

34 Ama endĩ manda tambon wĩndĩĩn eumbi, Yesulĩ endok nanandĩn kĩndem kaĩbi nĩĩnguk, “Dĩk Yambattok gĩĩngĩt kĩndem indawĩn.” Wĩndĩĩn nĩmbĩmbi, Juda ama biesĩlĩ en mandalĩ sĩsoĩn tĩ-ñĩmnepi mĩsĩmbi, nepek nola bĩndambo nĩm nĩ-kaĩngĩlĩnĩ.

Yesulĩ endĩkĩe manda nandĩ-tale ama endok mandanjĩ ba kunditsĩ kolan eu dakleĩnguk

35 Tĩmbi Yesulĩ tapma it saĩ simba gĩnaĩnĩ papi, amatam enĩ-daut tĩ-sem-tĩĩĩpi enĩ-kaĩbi eĩnguk, “Nĩtektatĩmbi, endĩkĩe manda nandĩ-tale ama endĩ Mesia en Devittok komblingot eaĩ?”

36 Dĩndĩm Yallĩ Devittok gĩnaĩnĩ tĩmbi tĩkĩleumbi, Devit en Mesiala ñĩndĩĩn eĩnguk, ‘Yambat Wopumdĩ nokok Wopumnala ñĩndĩĩn nĩĩnguk: Dĩk bĩmbi, kĩtna sĩnik kandaĩ pipapi, nakĩta amatam yambĩ-dĩkĩe-kundekamĩk. Kuĩĩpi, kanjĩtgai ep pĩ-yaliwambi, dĩkok kapmainan patnekalĩnĩ.’

37 Wĩndĩĩnda Devit en Mesiala ‘Wopumna’ kĩtĩĩnguk, wala tĩmbi Mesia endĩ Devittok komblin sĩlaningot ba? Nĩm a. Endĩ Devittok Wopum.” Tĩmbi ama kĩmĩn wopum Yesulok manda nandĩmbi nandĩ-koĩngom tĩĩngĩlĩnĩ.

38 Tĩmbi Yesulĩ enĩ-daut tĩ-sem-tĩĩĩpi enguk, “Sĩndĩ endĩkĩe manda nandĩ-tale ama endok nandĩnandĩnjĩ ba ep tĩndĩnjĩ ka-kĩliĩ enekalĩnĩ! Dĩwĩn endĩ amatamdĩ yambum loloĩnĩ tĩmbektok nandaĩ, wala tĩmbi endĩ ama loloĩnĩ endok dasindasinjĩ pat-dasimbĩ, ‘tĩna nĩmbĩt’ taĩ. Tĩmbi endĩ amatamdĩ kĩmĩn kwelan we semĩĩpi, kosi tĩke-lonelĩĩnda nandaĩ.

39 Tĩĩĩpi, it kiyau gĩnaĩnĩ ba nana sina wopum gĩnaĩnĩ endĩ ama loloĩnjĩlok pipapat plon patnepi nandaĩ.

40 Endĩ tam kanjak julũnĩt tĩ-sembi, isĩ nepenepeksĩ yapma tĩkeañ, tĩmbi amatamdok dausĩnan tĩ-kelakelamjĩ kot-taplinelĩĩndok nĩmolo ombap taĩ. Endĩ ep tĩndĩnjĩ dĩndĩm walan taĩ, wala tĩmbi Yambattĩ tuan mĩlap sĩnik ombĩ-semekak.”

Yesulĩ tam kanjak nolok kundit kĩndem eu dakleĩnguk

41 Tĩmbi Yesulĩ tapma it gĩnaĩnĩ papi, mĩnem Yambattok kĩmĩkĩliĩnĩ wolok tambon kandaĩ pipakuk. Pipapi kaĩnĩlĩmbi amatamdĩ bĩ, mĩnem tapĩkot

kawat dñgwinda gñañ dasiu piñguk. Amatam kwilikwilinji wopum asupti bĩmbi, mĩnem wopumgan kĩmĩlĩmbi piñguk.

⁴² Tĩñĩlĩmbi, tam kanjak piĩmbĩnen nolĩ bĩmbi, mĩnem kwandai gĩmĩn tĩpet kĩmĩlĩmbi piñguk.

⁴³⁻⁴⁴ Tĩmbi Yesulĩ wĩn kañbi, gwañgwañii kiti-semum bĩmbi enguk, “Nak biañgan sanba: amatam diwĩn endi mĩnem wopumgan kolĩmbi, wopum gama nisĩlok pat-semalak. Gan tam kanjak piĩmbĩnen ñali mĩnem nana tualok palĩmĩk wĩn gĩtik kolĩ taleumbi, ñam nĩmnat, sĩlanin sĩnik patak, wala tĩmbi mĩnem kĩmĩlak wĩn diwĩn gĩtikandi kĩmĩlalĩñ wĩn yapma kle-talelak.

Yesulĩ nain taletalenan nepek nek indaukak wolok eni-dakleñguk

13

Mĩlaplok kusei kĩmĩkĩmĩlĩn

¹ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt tapma it sañ simba gñañ nanin pi-ñañpi, gwañgwañ nolĩ tapma it kit youpi niñguk, “Nĩnĩndaut, ñĩ kawĩñ! It gĩtik ñĩn engano kĩndem bien. Tĩmbi kawat wopum wopumdiñgan tĩndĩn.”

² Eumbi niñguk, “It wopum ñĩ yambĩlañ wala ganba: Juda amatamdok kanjĩksilĩ bĩmbi, it gĩtik ñĩn wiapi, kawat no nĩm biumbi, kawat nollok plon palekak. Nĩm sĩnik.”

³ Yesulĩ wĩndĩñ embi, Jelusalem it kwet bĩmbi, Oliv kwet jañgĩnnan loñguk. Lombi, tapma it tambon kandañ wolok pip palĩmbi, Petlo, Yakobo, Yoane gĩta Andlu endiñgot endoñ bĩm ni-kambi eñgĩlĩñ,

⁴ “Dĩk nĩnbĩmbi nandĩna: nepek nek tapma ittok plon elañ wĩn dawanda indaukak? Ba kundit nek ñali dama indaumbi ka-nandĩnekamĩñ: mĩlap kusei gĩtik ip inda-nĩmep tĩlak?”

⁵ Tĩmbi Yesulĩ nepek indaukak wolok eni-dakleñpi eñguk, “Sĩndi ka-kĩliñ embi kunekalĩñ. Nĩm kañbi, ama nolĩ tue-sambiumbi, juluñ mandan wĩn nandi-ñĩmnelĩñ.

⁶ Ama asupti nokok kotna plon bi-indambi, ‘Natna Mesia wakan’ embi, amatam asup tue-yambiumbi, juluñ mandanjĩ nandi-kwambĩñ danekalĩñ.

⁷⁻⁸ Tĩmbi ama sambat diwĩndi mĩlapi, sambat diwĩnda mik ti-semnekalĩñ, tĩmbi ama wapmañ diwĩndok sambatti mĩlapi, wapma diwĩndok sambatta mik ti-semnekalĩñ, wala tĩmbi sĩndi miktok gĩñgĩli nandĩnekalĩñ, ba mik mayañgan indaumbi wolok gĩñgĩt nandĩnekalĩñ. Wĩndĩñ nandĩñpi, nĩm sĩlikñembi mĩsĩnekalĩñ. Nepek wĩn gĩtik biañgan indaukak, gan kwet nain taletalen wali gama nĩm. Tĩmbi mĩnjamĩnjat kwet nolok ba nolok tĩmbekak, ba nana map inda-semekak.” Yesulĩ wĩndĩñ embi, e-yout manda enbi eñguk, “Nepek wĩ gĩtik indaukak wĩn tamdi gwañgwa tĩkeup dama siñgin gawat lakalakat inda-ñĩmlak wandiñ indaukak. Gan siñgi kandañ mĩlap wopum sĩnik indaukak.

⁹ Nain wolonda sĩnĩla nĩtek kuañ wĩn ka-kĩliñ embi kunekalĩñ. Kanjĩksilĩ sepbi, mandala ama biesĩlok kisi plon sambiumbi, it kiyau gñañ sandĩpnekalĩñ. Tĩmbi sĩndi nokok gĩñgĩtnai kuañda tĩmbi yambĩ-dĩkñe ama ba ama wapmañ endok dausĩnan ipi, kusatna e-dakle-semnekalĩñ.

¹⁰ Tĩmbi gĩñgĩt manda kĩndem wĩn biañgan amatam gĩtikta dama eu piĩm ennekalĩñ. Eni-taleumek, kwet nain taleukak.

¹¹ Tĩmbi kwapme kwapme sepbi, mandala sanañgip ñañĩlĩmbi, ‘Manda nĩtek enetamĩñ?’ wĩndĩñ embi nandi-bendi-wopum itangan nĩm tĩnekalĩñ.

Nim a! Nain wolonda sinñgan manda win nim enekaliñ. Win Dindim Yalli ginanji tokñeumbi, Yambatti manda samekak win wakan enekaliñ.

¹² Wolonda naka timbi dalli kwayañ ba kwayañdi dal kanjiktok kisi plon kimilimbi, yandip kimnekalñ. Ba bepti wembe gwañgwañii kanjiktok kisi plon kimilimbi, yandip kimnekalñ. Timbi wembe gwañgwal meñji besila kanjik ti-sembi, wñdñgangot timbimbi yandipmi-kimnekalñ.

¹³ Kotnala timbi ama gitikti nandi-kola wopungan ti-sami-kunekaliñ. Gan amatam mlap win ba win giñginembi bemi, kuañ tuop nep kwambiñ da-kuañda en wakan Yambatti ep mekak.”

Mlap wopum sinik indaukak

¹⁴ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Nepek kolan papait no tapma it ginañ, kimisip tindinnan, wandiñ loukak. Loumbi, Yambatti win kañbi, nandum pi-sinik taumbi, enlok il siñgi wilmekak. (No endi manda ñin pinapi, wolok kusei nandi-kiliñ eukak.) Sindi nepek kolan wi kañbi, nain wolonda amatam Judia kwelan pakañ endi pimbi, kwet jañginnan lonekalñ.

¹⁵ Timbi no endi it pawan papi, nepek nola it ginañ nombo nim loukak,

¹⁶ ba no endi kena ginañ papi, sauloñin tikeupi undane ilan nim ñaukak.

¹⁷ O wem! Nain wolonda tam gwañgwa minjipsat, ba gwañgwa num emañ endi blasñgandok.

¹⁸ Timbi sindi mlap win gwi asal nainnan nim indauktok nimolo ti-kunekaliñ.

¹⁹ Neta, nain wolonda mlap wopum sinik indaukak. Yambatti kwet timbi indañguknan bikap man ñindiñgit mlap wandiñ no nim indañguk, timbi bindambo nim indaukak.

²⁰ Tikap Wopumdi nain win nim timbi dumalawimda, amatam gitikkan taleneliñ. Gan endi amatam ep danbi enlok giñgit kasileñguk enda wakan nandi-sembi, nain win ikan timbi dumalañguk.

²¹ Nain wolonda ama noli ñindiñ bek sanbekta, ‘Yakñesii! Mesiali ñi patak’, ba ñindiñ sanbek, ‘Wi kawit! Endi da patak!’, sindi manda wala nandum tlal timbekak.

²² Neta, Mesia juluñgan ba plofet ama juluñgan indambi, nisilok kusasi timbi dakle-semnekalñdok amatam kundit engano sinik ep daut semum ka-silikñenekaliñ. Tikap endi tuopta, ama wali amatam Yambatti enlok giñgit ep danguk win ep timbi kamalanekaliñ.

²³ Gan sinila ka-kiliñ e-kunekaliñ. Nak nepek gitik indaukak wolok itangan sani-talelet.”

Mesialok tomtom nain win dawanda sinik indaukak win nimbek noli nim nandilak

²⁴ Timbi Yesuli yousimbi enguk,
“Gan mlap wopum win taleumek
‘wolonda maim dautti bip mumbi, yakipti bo nim saleumbi,

²⁵ kunum ginañ dimboñgpti pi-pinekalñ.

Timbi nepek nek kwambiñ kunum ginañ pakañ ep minjalimbi kwesi binekalñ.’

²⁶ Timbi nain wolonda amatam gitikti kanekaliñ win: Amalok Niñan endi mulukua ginañ gembin wopum ba kolsalen walalannat pimbi inda-dakleukak.

²⁷ Wolonda endi amatam dembek dembek kuañ enlok giñgit ep kasileñguk endi wakan enloñ ep kimin kolektok añelo eni-mulim ñambi, kunum kwet kimili taleñguknan nanin ep kiutnekalñ.

²⁸ Wĩndiñ ñala sındi komba konelok plon nanandi ñin epnekalĩñ: kii gayam tukñat timbi, sak kaik indaumek, maim nain indaup tilak wĩndiñ nandañ.

²⁹ Wĩndiñgangot milap gitik sanit win indaum kañbi, sin ñĩndiñ nandinekalĩñ: Ama Sisinik endi inda-dakleuptok nain ip dumala-ta-bilak.

³⁰ Nak biañgan sanba nandiwit: amatam man ñĩndiñgit kuañ endoñnan nanin diwĩndi gama nim kimñilĩmbi, nepek win gitik indaukak.

³¹ Kunum kwet taleukak, gan nokok mandana gitikti nim paipi, papat kwambiñ palekak.

³² Nepek gitik win nain wolonda sinik indaukak win ama nimbek noli nim nandilak. Añelo kunum ginañ pakañ ba Yambattok Niñañ en bo win nim nandañ. Nim. Bep Yambat en noñgandiñgot nandilak.

³³ Sındi nain win dawanda sinik indaukak win nim nandañ, wala timbi ka-kiliñ embi mandim kunekaliñ!

³⁴ Nain indaukak win ñĩndiñ: ama noli il bimbi, kwet mayañgan ñaup tilak. Endi kena gwañgwañii kena molom molom dani-sembi, telak yama mandimandi endi ka-mandi-kiliñ ewiktok endikñe manda ni-talembi ñalak.

³⁵ Wĩndiñda it molomdi nain dawanda sinik biukak win sındi nim nandañ. Endi kwet kilim eumbi, ba tim boñgip, ba puput noñgan kitumbi, ba kwet salaup timbimbi, ba salasalanan tombekak win sındi nim nandiñda timbi ka-mandi-kiliñ e-kunekaliñ!

³⁶ Nim kañbi, dou-palĩmbi, molomdi platik sinik bi tombi, sep timbi indawik.

³⁷ Endikñe manda ñin sanlet win giñgitnai gitikkan sindok: ka-mandi-kiliñ embi kunekaliñ.”

Yesu wili kimbi bindambo mlakuk

14

Yesu kimkimlok ti-pañgipañgile ti-ñimgiliñ

¹ Timbi gwilat wopum tipetti ep timbi dumalañguk, win kamaikamai nain gita plaua wilimbendi nimnat wolok gwilat. (Wolonda Israel amatandi Yambatti Isip kwelan nanin ep kimikuk wolok pat-nandi-pakañ.) Gwilat wali sandap tipet wolok siñgi kandañ ep timbi dumalañilĩmbi, tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endi Yesu telak gitak plon tikembi wili kimbektok telak yolonjĩmbi,

² ñĩndiñ eñgiliñ, “Gwilat ginañ wĩndiñ tinambi, nim kindem daukak. Nim kañbi, amatam kimin wopum endi mlapi, gimbit tim, kesitapma timbi, mik tineliñ.”

³ Timbi Yesuli Betani it kwelan ñambi, ama no damañgan wanda kwambiñ inda-ñimĩnguk koi Simon endok ilnan nana na-pakuk. Palĩñilĩmbi, tam no endi pama tul mindiñ kindem tuan wopum sinik win tike-bimbi, kawat kanim bim ombi-gilombi, pama tul win Yesulok kumbam plon yalimukuk. Yalimulĩmbi,

⁴ ama diwisi wolok pakiliñ endi tamda ginanji komba diumbi nisĩngan eñgiliñ, “Neta sinik pama tul kindem ñin silak timbi kola-talelak?”

⁵ Tuktok tuan win wopum sinik, minem 300 netepek. * Endi tuk win tualok kimilimda, minem walinin tikembi, ama pimbiñenda emiwik.”

Wĩndiñ embi, tam ni-ñombiñgiliñ,

⁶ gan Yesuli enguk, “Biu palen! Sındi neta mlap mañ? Endi ti-kindekindem tinamlak.

* **14:5:** Minem denali 300 win kena nain 300 wolok tuan.

⁷ Ama pĩmbĩñesi endĩ nain tuop sĩn gĩta kuañ, wala tĩmbi nain nola ba nola ep mĩ-paĩngĩtanep nandañda kĩndem tĩnelĩñ. Gan natna nain tuop sĩn gĩta nĩm paletat,

⁸ wala tĩmbi tam ñalĩ man ñĩndĩñgĩt nepek nek tuop tĩ-namek wolok tuop tĩk. Endĩ pama tul i-namĩk, wĩn nak kĩmbambi nep kĩnditnekalĩñ wolok itangan pĩñgĩpna tĩ-paĩngĩpaĩngĩle tĩ-namĩk.

⁹ Nak biañgan sanlet: dembek dembek ñanekalĩñ tuop gĩñgĩt manda kĩndem ñĩn eu sataumbi, tam ñalĩ nepek nek tĩ-namĩk wolok kasat wakĩt kwet tuop tĩ-sembi, tam endok kasat eu kaik taukak.”

¹⁰ Nain wolonda Judas Iskaliot, Yesuloñ gwañgwañii 12 endoñnan nanin no, endĩ Yesu bola tĩ-ñĩmektok tapma ama biesĩloñ ñaĩnguk.

¹¹ Ñambi, wolok tuop enbĩmbi nandĩm gĩnañjĩ kĩndem daumbi, mĩnem mĩnepi nĩ-kwambĩñ daĩngĩlĩñ. Tĩmbi Judalĩ kusei kĩmĩpi, “Yesu bola tĩ-ñĩmektok nain kĩndem delok indauk?” embi mandĩñguk.

Yesulĩ kĩmbepi, gwañgwañii tĩ-paĩngĩpaĩngĩle tĩ-semguk

¹² Plaua wĩlĩmbendi nĩmnat sinjilok gwĩlat wolok kusei kĩmĩkĩmĩlĩnan Israeel amatamdĩ sipsip nĩñañ wĩpi, tapma tĩmbi, Yambattĩ Isip kwelan nanin ep kĩmĩkuk wolok kĩmĩt-nandĩm pakaĩngĩlĩñ.

Gwĩlat wĩn indaumbi, gwañgwañiilĩ Yesu nĩ-kañbi eĩngĩlĩñ, “Nĩndĩ delok ñambi, gwĩlat ñolok nana tĩ-jumĩt tĩ-gamneñdok nandĩlañ?”

¹³ Eumbi, Yesulĩ gwañgwañiit tĩpet enĩ-mupi enguk, “Sĩtĩ Jelusalem it kwet gĩnañ lombi, ama nolĩ tuk kambot bembĩ bĩ sep tĩmbĩ indautak en kle ñandekamĩk. En kle ñaumbi,

¹⁴ it nolok ña loutak wolok molomla ñĩndĩñ nĩndekamĩk, ‘Nĩnĩndauttĩ ñĩndĩñ elak: nak gwañgwanai gĩta it gĩnañ delok gwĩlattok nana nambetet?’

¹⁵ Eumbi, it gĩnañ wopum no tĩ-kĩliñ e-bimbĩn wĩn gwat patak daut sametak. Wolok tĩ-jumĩt tĩ-nĩmdekamĩk.”

¹⁶ Eumbi, gwañgwañiit tĩpet endĩ nandĩmbi, wĩnanin ñam Jelusalem it kwelan loĩngĩmĩk. Lo tombi, Yesulĩ eĩnguk wolok tuop inda-semumbi, gwĩlattok nana tĩ-jumĩt tĩñgĩmĩk.

¹⁷ Tĩmbi kwet kĩlĩm eumbi, Yesulĩ gwañgwañii 12 gĩta bĩmbi, it gĩnañnan loĩngĩlĩñ.

¹⁸ Lom nana na-palĩñĩlĩmbi, Yesulĩ enguk, “Biañgan sanlet: sĩndoñnan nanin no nakĩta nana yakan nalak endĩ nak bola tĩ-nametak.”

¹⁹ Wĩndĩñ eumbi, gĩnañjĩ mĩlataumbi, noĩngan noĩngandĩ ñĩndĩñ nĩñgĩlĩñ, “Nakta nĩm bek?”

²⁰ Nĩmbĩmbi enguk, “Wĩn gwañgwa 12 sĩndoñnan nanin no. Endĩ plaua dĩp tĩkembĩ, nakĩta tuk wĩtna noĩngan gĩnañ youpi nalak, en wakan.

²¹ Biañgan sĩnĩk. Manda youyoulĩn patak wolok tuop Ama Sĩsĩnĩk wĩn bola tĩ-ñĩmĩmbi wĩlĩ kĩmbekak. Gan ama nĩn bola tĩ-ñĩmetak en blangandok. Meñdĩ nĩm ap mĩumda, wĩn kĩndem.”

²² Tĩmbi nana na-palĩñĩlĩmbi, Yesulĩ plaua no tĩkem gwĩlam tĩmbi, ombĩm gwañgwañiila embi enguk, “Tĩke nambĩt; ñĩn nokok gaumna.”

²³ Wĩndĩñ embi, wain wĩtna no tĩkembĩ, gwĩlam tĩ-talem emumbi, gĩtĩkkandĩ wĩtna noĩngan wolok gĩnañ naĩngĩlĩñ.

²⁴ Nambĩmbi enguk, “Ñĩn nokok wekatna. Nak amatam asup endok kĩnjan kĩmbi, wekatna yalĩmutet. Walĩ wakan toptop Yambattĩ amatamñii gĩt tĩlak wĩn tĩmbi kwambĩñ dalak.

²⁵ Nak biañgan sĩnĩk sanlet: nak wain tuk kwelan nombi nĩm nambetat. Yambattĩ gĩñgĩtñii indangan yambĩ-dĩkñeukak wolondamek nak en gĩta papi, wain tuk komblin engano wĩ mek nambetat.”

26 Tĩmbi Yambat ni-wit-ta-lo kap no tiu taleumbi, Oliv kwet jañg+n tĩmbi dumalanepi pi-ñañg+liñ.

27 Ñañañpi, Yesul+ gwañgwañiila enbi eñguk, “Yambattok manda no ñ+ndiñ youyoul+n patak, ‘Nak ka-d+ikñe ama w+la k+mb+mbi, sipsipti papusenekaliñ.’ Wala tĩmbi s+ndi g+it+kkkan siñgi wit-nambi pi ñanetañ.

28 Gan Yambatti k+mnan nanin nep m+um m+latmek, telak dama ti-sambi, Galili kwelan ñam wolok sambetat.”

29 Eumbi, Petloli niñguk, “Ama diw+n g+it+kti gambimbi pi-ñanetañ bek, gan nakta n+m s+n+k.”

30 Eumbi niñguk, “Nak biañgan ganba: man tim ñolondañgan puputti nain t+pet n+m k+it+umbi, d+ik nain t+pet g+it no naka ‘En n+m nandi-ñ+mlet’ eutañ.”

31 Eumbi, Petloli g+ñg+nembi niñguk, “K+ndem d+ik+ta nep nul+mbi k+mbetet, gan nak d+ika ‘N+m nandi-ñ+mlet’ n+m eutet. N+m s+n+k.” Eumbi, gwañgwañii g+it+kkkandi w+ndiñgangot ni-taleñg+liñ.

Yesu en kimbepi ti-pañg+pañg+le tiñguk

32 Tĩmbi Yesu g+it gwañgwañii endi ñambi, kwet no koi Getsemane wolok ña-tomg+liñ. Tombi, Yesul+ gwañgwa diw+nda enbi eñguk, “S+ndi ñolok pipal+mbi, nak ñam n+molo t+mbi b+utet.”

33 W+ndiñ embi, Petlo, Yakobo g+it Yoane yanañg+pi ñañguk. Ñañañpi, enlok plon nepek inda-ñ+metak wala nandum m+lata-s+n+k taumbi, gemb+ñ p+umbi

34 enguk, “G+inaña nandi+wa kola-s+n+k talak, k+mbettok tuop nandi+let. S+ndi ñolok papi, ka-k+liñ embi pal+it!”

35 Yesul+ w+ndiñ embi, lakat ñaña em kwelan pi-p+mbi, telak no palekta, m+lap bembemdok nain wal+ en maklew+ik wala Yambat n+molo ti-ñ+m+ñguk.

36 Endi enlok manda plon beula “Abba” k+ti-ñ+mbi niñguk, “O Bep! D+ik nepenepek g+it+it tuop ti-talew+ñ, wala t+mbi d+ik m+lap ñ+n napma t+kenam+ñ. Gan d+ik nokok nanandi n+m k+mit+kleukañ. N+m s+n+k. D+ik n+tek nandi+lañ, wolok tuopgan indaw+n.”

37 Tĩmbi Yesul+ gwañgwañii t+pet g+it no endoñ undane-b+mbi, yambum dou-pal+mbi, Petlo ni-ñ+omb+m niñguk, “Simon, d+ik doulañ ba? D+ik nain dumangan kaik paleñdok tuop n+m ba?” W+ndiñ embi enguk,

38 “Biañgan s+n+k: g+nanj+li nepek k+ndem t+mbepi nandi+lak, gan piñg+ps+li gemb+n n+mnat, wala t+mbi ka-k+liñ embi, n+molo t+mb+it. N+m kañbi, tue-kambi plon pi-p+neliñ.”

39 Yesul+ w+ndiñ embi, nombo yambim ñambi, n+molo dama tiñguk w+ndiñgangot nombo tiñguk.

40 N+molo t+mb+ taleumbi, nombo gwañgwañiiloñ undane-b+m yamb+ñguk w+n: dausi m+lataumbi dou-pak+liñ. Dounan nanin m+lap, manda n+tek n+neliñ wala nandum m+latañguk.

41 Tĩmbi Yesul+ nombo ña n+molo ti-talembi, gwañgwañiiloñ undane-b+mbi, nain t+pet g+it no t+mb+mbi enguk, “S+ndi gamañgot doumbi s+lak pat-nandi-tañ ba? Ip tuop. Nandañ: Ama S+s+n+k yom amalok k+si plon k+m+ik+m+ttok nain ip indalak.

42 Ñala m+lal+mbi ñana. Wi kaw+it: bola ti-namlok ama ip n+ip t+mbi dumalalak.”

Yesu t+keñg+liñ

43 Wɪndiñ e-paliñlimbi, wolongan Yesulok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no, Judas Iskaliot, endi ama kimin wopum telak dama ti-semumbi biñgiliñ, win tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama ba ama biesi diwin endi eni-mulimbi, kakit ba kwandi mep biñgiliñ.

44 Bola tindi ama endi damañgan sambat ñindiñ kimpipi enguk, “Simumu ti-ñimambi, ama ip wakan embi, ña tike-kwambiñ dam tike-ñanekaliñ.”

45 Wɪndiñ eñgukta kena ginañ tombi, dindimngan Yesuloñ bimbibi, “Ninindaut, we!” embi, wopungan simumu ti-ñimipiñguk.

46 Wɪndiñ ti-ñimim um kañbi, gembinat ñam tike-kwambiñ dañgiliñ.

47 Timbi ama Yesu gita pakiliñ endoñnan nanin noli kakil tiañe lambimbi, tapma amalok telak damanjlok kena gwañgwa silanin wilepi, pawangot wilalim piñguk.

48 Timbi Yesuli enbi eñguk, “Sindi naka nandum kumbu ama sañan timbimbi, kakit ba kwandi mep bi-tombi, nep mañ ba?”

49 Sandap tuop nak tapma it sañ simba ginañ lombi, sindok boñgipsinan papi, amatam eni-daut ti-sem-ta-biñilambi, nim nepgiliñ. Gan manda youyoulin patak wolok tuop man inda-namwin.

50 Wɪndiñ eumbi, gwañgwañii gitikti en bimbi pim ñañgiliñ.

51 Timbi ama gwañgwa no sandum satningot tembi Yesu kle-ñañguk en wakit tikembi,

52 sandum tike-gilim dañgiliñ. Gan endi sandum pisapi, biatan pi ñañguk.

Yesu manda plon kimikiliñ

53 Timbi endi Yesu tikembi, tapma amalok telak damanjlok ilan nañgipi ñañgiliñ. (Wandiñ tapma ama biesi ba ama biesi diwin ba endikñe manda nandi-tale ama gitik endi bim kimin tiñgiliñ.)

54 Yesu tike-ñañilimbi, Petloli kambak mayañgan siñgi kandañ ep klembi ñañguk. Ñakapi, tapma amalok telak damanji endok sañ simba ginañnangan loñguk. Lombi, tapma amalok telak damanji endok tiplaplailii gita pipapi, komba seimbi pakuk.

55 Timbi tapma ama biesi en gita Juda amalok yambi-dikñenji gitik endi Yesu wili kimbektok nandiñipi, ama Yesulok siñgin sinelñdok yolonji-tlakiliñ.

56 Neta, ama asupti bimbibi, joñgo siñgin simbi, julunñit manda eñgiliñ. Gan endi mandanji walan noñgangot nim eñgiliñ, endi manda kusei kusei eñgiliñ.

57 Timbi ama diwindi bi indambi, joñgo siñgin simbi eñgiliñ,

58 “Nindi manda no ñindiñ eumbi nandiñgimimñ, ‘Nak tapma it kitti tindiñ nin wiapi, sandap tipet git no wolok ginañnangan wolok kinjan kitti nim tindiñ no mamba ilekak.’ Wɪndiñ eumbi nandiñgimimñ” eñgiliñ.

59 Gan mandanjlok walan win bo noñgan nim.

60 Timbi tapma amalok telak damanji endi mlapi indangan bi ipi, Yesu ni-nandimbi eñguk, “Dik manda tambon tuop nim ewiñ ba? Ama wali dikok manda eañ win nandum nitek tilak?”

61 Eumbi, gitak papi, manda tambon no nim niñguk. Timbi wolongan tapma amalok telak damanji endi Yesu ñindiñ ni-nandimbi eñguk, “Ditna Mesia wakan, Yambat ni-kindekindem eamiñ endok Niñañ ba?”

62 Ni-nandumbi Yesuli niñguk, “Natna en wakan. Gamanda kanekaliñ win: Ama Sisinik endi Gemb Molomdok kii dindimnan pipalimbi, yakan amatam yambi-dikñendekamik. Timbi en wakan kunum ginañ nanin mulukua plon undane-bimbi kanekaliñ.”

⁶³ Eumbi, tapma amalok telak damanji endi manda win nandum pi-sinik taumbi, kusali timbi daklewiktok dasindasin wilapbi enguk, “Neta amala nombo eni-nandimbi, ama ñolok kusalila yout-lonjinetamian?”

⁶⁴ Sindi ip nandilin, endi enla Yambat enipi, Yambat ni-tike-pi-yalilak. Wala nitek nandañ?” Eumbi, gitikkandi Yesu mandanlok kinjan tikewiktok nandingilin tuop wili kimbektok e-talengilin.

⁶⁵ Timbi diwindi kusei kimpi, manji iwit sua-ñimbi, timan dai sandumdi masipbi, kisi wipi ningilin, “Nindi gwitak ninimbim indaumbi nandina!” Timbi tiplaplael Yesu tikembi, kisi pindimdi wikilin.

Petloli Yesula “Nak en nim nandi-ñimlet” eñguk

⁶⁶ Timbi Petloli tapma amalok telak damanjilok it pawan sañ simba ginañ palinimbi, ama wolok kena wembe noli bimbibi,

⁶⁷ Petloli komba sei-palim kañbi, ka-kilin embi ninguk, “Dik bo Yesu Nasalet nanin en gita kulañ gambilet.”

⁶⁸ Eumbi, Petloli ninguk, “Nim a. Dik nek elañ nak nim nandilet.” Windin embi, sañ simba telak yamanan pinambi, wolongan puputti kitinuk.

⁶⁹ Timbi kena wembe endi Petlo kañpi, manda dama eñguk windingangot nombo embi, ama wolok pakilinda enbi eñguk, “Ama ñin Yesulok nol no ñakan.”

⁷⁰ Eumbi, Petloli nombo “Nak nim” embi giningineñguk.

Timbi nain nim ombataumbi, nombo ama wolok ikilin endi ningilin, “Dik Galili naninda timbi dik biañgan endok nol no.”

⁷¹ Nimbimbi, Petloli manda kwambiñgan nombo nombo embi ñindin enguk, “Biañgan sinik. Nak ama koi eañ win nim nandi-ñimlet. Manda julunit eletta, Yambatti kindem nep timbi kolawa.”

⁷² Eumbi, wolongan puputti kitumbi, nain tipet timbimbi, Petloli Yesuli manda ninguk win nandi-siwikuk. Yesuli ñindin ningukta, “Puputti gama nain tipet nim kitinimbi, dik dama nain tipet git no naka ‘En nim nandi-ñimlet’ eutañ.” Petloli manda win nandi-tombi, simbai kolaumbi, kolan sinik kukuk.

15

Yesuli yom amalok kinjan tikeñguk

¹ Kwet salaup timbimbi, wolongan tapma ama biesi git ama biesi diwin ba endikne manda nandi-tale ama, win endi Juda amatamdok yambidikenji gitik endi kimin timbi, Yesu nek tinimnelindok manda e-topgilin. E-topbi, Yesu kii top nañgip ñambi, Judia kwettok yambidikne ama Pilato endok kii plon kimitilin.

² Timbi Pilatoli kañbi ni-nandim eñguk, “Ba dik Juda amatam endok ama wapmañ ba?” Eumbi tambane-ninguk, “Ditna elañ ip wakan.”

³ Timbi tapma ama biesi endi Yesulok siñgin si-sinik tañgilin.

⁴ Windin timbimbi, Pilatoli Yesu nombo ni-nandinipi eñguk, “Endi dikok manda asup embi, siñgiñga siyañ win nandilañ. Dik manda tambon tuop nim ewin ba?”

⁵ Eumbi, manda no nim tambane-eumbi, Pilatoli wala nandi-benditininguk.

⁶ Gwilat tuop kamaikamai nain indaumbi, Pilatoli amatam nandi-sembi, ama nolok koi kitiañgilin en wakan it kwambiñ ginañ nanin pisapi emlinuk.

7 Nain wolonda ama no koi Balabas it kwambiñ ginañ pakuk. Endi noli gita Roma ama mik ti-sembi, diwin yandip kimgiliñ, wala timbi ep imbi, it kwambiñ ginañ yambiumbi pakiliñ.

8 Timbi amatam kimin gitik endi Pilatoloñ lombi, kundit nek ti-semliñguk windiñgangot nombo ti-semektok ni-nandiñgiliñ.

9-10 Tapma ama biesi endi Yesu koi giñgitta ka-gimbit ti-ñimbi, kusei wala en Pilatolok kii plon kimikiliñda. Pilatoli win nandiñmbi, amatam tambane- enguk, “Juda sindok ama wapmañ win pisat-samettok nandañ ba?”

11 Gan tapma ama biesili amatam eni-munjupi eñgiliñ, “Sindi eumbi, endok kinjan Balabas pisat-sametak.” Timbi amatamdi ama biesili eñgiliñ tuopgan eumbi,

12 Pilatoli nombo eni-nandiñmbi eñguk, “Windiñ eañda timbi, ama ñin Juda ama sindok ama wapmañ nañ en wakan nek ti-ñimmettok nandañ?”

13 Eumbi, nombo kitimbi niñgiliñ, “Kloñbat plon wili kimbini!”

14 Eumbi enguk, “Neta windiñ ti-ñimet? Endi kundit kolan nek sink tñguk?” Eumbi, endi kwambiñgan kitimbi eñgiliñ, “Kloñbat plon wili kimbini!”

15 Eumbi, wolongan Pilatoli nandi-sembi, ginanji busukñanewiktok Balabas pisat-semguk. Pisat-sembi, Yesu waipneliñdok enbimbi, bit gwilap pisikñatti waipgiliñ. Taleumbi, kloñbat plon witneliñdok ama sañaslok kisi plon kimikuk.

Yesu ti-lakalaka e-ti-ñimbi, kloñbat plon wikiliñ

16 Timbi ama sañasili Yesu tikembi, nisilok sañ simba ginañ nañgipi ñañgiliñ. Ña-tombi, nosii gitik ep min timbi,

17 Yesu ti-lakalaka e-ti-ñimneliñdok sauloñ gimin ama wapmañdok sauloñ nomik win dasi-ñimbi, toa pisikñat wali bondinem kumbam plon dasi-mumbi, ama wapmañdok bundi walan tñguk.

18 Dasi-ñim-taleumbi, ama noñgan noñgandi bimbi niñgiliñ, “We! Juda amalok ama wapma!” Windiñ embi,

19 toñali kumbam plon wipi, iwit sua-ñimbi, julunñjuluñ mñlelem ti-ñimñipi ti-kindem da-ñimgiliñ.

20 Ti-lakalaka gitik ti-tale-ñimbi, sauloñ gimin win kiundiñimbi, nombo enlok dasindasin dasi-ñimbi, kloñbat plon witnepsi nañgip ñañgiliñ.

21 Ñañipi, ama no telak plon timbi indañgiliñ koi Simon Sailini it kwelan nanin, Alesande git Rufus endok beset. Endi Jerusalem it kwelan lambum kañbi, kaikan Yesuloñ kloñbat bemektok ni-giñgineumbi bemum ñañgiliñ.

22 Ñambi, kwet no koi Golgota (ninilok manda plon Kumbam kwandat) wolok Yesu nañgipi ña-tomgiliñ.

23 Ña-tombi, siñgin gawattok gwasap wain tuk git tambaneñgiliñ win mi-kaumbi, nim nañguk.

24 Timbi kloñbat plon kimip wipi mambi ikuk. Windiñ ti-talembi, dasindasin danneliñdok satu sañala kolim ep indaumbi wolok tuop danbi epgiliñ.

25 Nain win 9 kilok timbimbi, kloñbat plon wikiliñ.

26 Timbi kusalilok manda ñindiñ palañ plon youpi, kumbam kusipnan wilim pakuk, “Juda ama endok ama wapma.”

27-28 Tĩñipi, kumbu ama sañan tĩpet Yesu gĩta kloñbat plon yandĩpgĩlĩñ, nolĩ Yesulok kii dĩndĩmnan, nolĩ kii kepmanan ep mambi ikĩmĩk. *

29 Tĩmbi amatam wolok ñañambĩt tĩñgĩlĩñ endĩ manda kusei kusei nĩmbi nĩ-lakalaka eñipi, kumbanjĩ dĩñgunembi nĩñgĩlĩñ, “Yĩi! Dĩk tapma it wiatkopi, nain tĩpet gĩt no wolok gĩnañngan nombo mambi ilepi eñguñ wĩn! Nĩtek?”

30 Gwĩlaka tĩke-kĩmĩlepi, kloñbat plon nanin pĩwĩñ!”

31 Tĩmbi tapma ama biesĩ gĩt endĩkñe manda nandĩ-tale ama endĩ bo wĩndĩngot Yesulok plon e-sasale manda nĩsĩngan embi eñgĩlĩñ, “Nĩtek tĩmbi, endĩ ama dĩwĩn ep kĩmĩkuk, gan enlok siñgin tuop nĩm tĩke-kĩmĩtak.

32 Tĩkap endĩ biañgan Mesia, Islael amatam endok ama wapmañ kulakta, man ñĩndĩngĩt kloñbat plon nanin pĩun. Wĩndĩñ tĩmbekta, kusali ka-nandĩmbi nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-ñĩmnetamĩñ.” Tĩmbi ama tĩpet en gĩta yandĩpgĩlĩñ endĩ bo nĩ-kolañgĩmĩk.

Yesu kĩmguk

33 Tĩmbi maim boñgĩpnan palĩmbi, kwet tuop kilĩm indaumbi ñakap 3 kilok tĩkeñguk.

34 3 kilok tĩmbĩmbi, Yesulĩ enlok manda plon gembĩnat kĩtĩmbi eñguk, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?”, wĩn nĩnĩlok manda plon “Yambatna Yambatna, nekta nambilañ?”

35 Tĩmbi ama dĩwĩn kamañgan ikĩlĩñ endĩ manda wĩn nandĩmbi eñgĩlĩñ, “Yakñesii! Plofet Elia kĩtĩ-ñĩmlak.”

36 Tĩmbi ama nolĩ woñep ñambi, dĩlĩñ tuk kimbĩñ gĩnañ nanin no tĩke-bĩm wain tuk kiitan gĩnañ wĩsĩmbi, komba bem plon imbi, Yesulĩ nambektok sua eumbi loñguk. Loumbi eñguk, “Papa kana, Elialĩ bĩmbi tĩke-pĩutak ba nĩm.”

37 Tĩmbi Yesulĩ wopungan kĩtĩmbi kĩmguk.

38 Nain wolonda tapma ilan it gĩnañ delok Yambattĩ patak pa eañ wolok sandum wopum no tembĩmbi, it gĩnañ masip bimbĩn pakuk. Tĩmbi Yesulĩ kĩmbĩmbi, wolongan sandum wĩn boñgĩpnan blañganembi, gwat nanin wilap pĩ lap taleñguk.

39 Tĩmbi ama sañasĩlok telak damanjĩ endĩ ama kloñbat plon yandĩpgĩlĩñ yambi-pakuk. Yambi-papi, Yesulĩ kĩm walan engano kĩmguk wĩn kañbi eñguk, “Biañgan sĩnik, ama ñĩn Yambattok nĩñañ sĩnik.”

40-41 Tĩmbi tam asup Galili nanin Yesu gĩt yakan Jelusalem bĩñgĩlĩñ endĩ bo wolok pakĩlĩñ. Dĩwĩndok kosĩ ñĩndĩñ: Malia Makdala nanin wakĩt Salome, tĩmbi Malia, Yakobolok ou ba endok kwayañ Joses endok menjet. Yesulĩ Galili kwelan kulĩñguk nain wolonda tam tĩpet gĩt no walĩ en gĩta kuñipi, tĩplaplae kena tĩ-ñĩmĩ-kulĩñgĩlĩñ. Tam walĩ gĩtik giñgiñgan ipi ka-tuakĩlĩñ.

Yesulok dalandan sumnan kĩmĩkĩlĩñ

42 Timlala tĩmbĩmbi, Sabat patnandĩ nain dumalaumbi, nepek gĩtik tĩ-jumĩt ba tĩ-dĩndĩm tĩndĩlok nain tĩpmĩn dañguk, wala tĩmbi

43 Josep Alimatia nanin endĩ Yesulok dalandan platik sumnan kĩmĩlepi nandĩñguk. Josep endĩ Juda amatamdok yambi-dĩkñe ama endoñnan nanin no, ep tĩndĩn kĩndem koi giñgĩlat. Tĩmbi endĩ bo nain Yambattĩ giñgĩtĩii indangan plon yambi-dĩkñeukak wala mandĩmandĩ kuñguk. Endĩ

* 15:27-28: Nandĩ-tale ama dĩwĩndĩ manda kusip no patgot tĩlak eañ. Manda wĩn ñĩndĩñ, “Wĩndĩñ tĩñgĩlĩñda, manda no youyoulĩn patak walĩ inda-dakleñguk, wĩn ‘Enda nandum kolan tĩndĩ ama no tĩñguk’ wolok bien indañguk.”

wakan misimisí wílabanembi, Pilatoloñ lombi, Yesulok dalandanla nî-nandiñguk.

⁴⁴ Nî-nandumbi, Pilatoli “Yesu ip kîmîk” manda wîn nandi-sîlikñembi, ama sañasîlok telak damanji nî-tiañeum bîumbi, “Yesu biañgan kîmîk ba nîm?” wolok nî-nandiñguk.

⁴⁵ Nî-nandumbi, endî nî-dakle-ñîmîumbi, Pilatoli Josep nandi-ñîmguk.

⁴⁶ Tîmbi Joseptî ñambi, sandum satnin ombap no tuambi, Yesulok dalandan kloñbat plon nanin tîmbi bîndîlîm pîumbi tîke-ñambi, sandumdi tîmîpi imguk. Im-talembi, kawat gînañ enlok gîngît kulukîlîñnan wolok ña kîmîkuk. Kîmîpi, kawat wopum no munjulîmbi ña sum yama masipguk.

⁴⁷ Endî wîndîñ tîñîlîmbi, Malia Makdala nanin gîta Malia Joselok meñ endî “Yesulok dalandan delok kîmîletak?” wîndîñ kîmît-nandiñmbi ka-tuakîmîk.

16

Yesulî kîmnan nanin mîlakuk

¹ Sabat patnandi nain taleumbi, Malia Makdala nanin en gîta Malia Yakobo meñ tîmbi Salome, endî salasalanen kandañ ñam, Yesulok dalandan saple-ñîmnelîñdok gwasap gît pama tul tuambi tî-jumît tîngîlîñ.

² Kena nain kusei kîmîkîmîlînan sala mulum tîmbîmbi, tam endî mîlapi isî bîmbi, Yesulok sum telak wîn kle ñañîlîmbi, kwet salañguk.

³ Endî telak plon ñañîpi, nîsîñgan nandi-mîlatambi eñgîlîñ, “Nîndî nîp kîmîpi, kawat wopum sum yama masip patak wîn munjupi, dlîtom nîmetak?”

⁴ Wîndîñ eñîpi ña sumnan tombi, deium ñaumbi kañgîlîñ wîn: kawattî sum yama kîmîsip pakuk wîn ikan munjulîmbi, tambon kandañ ña pakuk. Kawat wîn wopum sînik.

⁵ Tîmbi endî sum gînañ lombi, ama gwañgwa no kît dîndîm kandañ pipalîm kañgîlîñ, endok dasindasin ombap satnin sînik. Tamdi ama wîn kañbi sîlikñeñgîlîñ.

⁶ Tîmbi endî enguk, “Nîm sîlikñenelîñ! Sîndî Yesu Nasalet nanin kloñbat plon wîkîlîñ en kanepi bañ, gan endî ñî nîm patak. Kwel kînjangot ñî kawît! En ip mîlalak.

⁷ Kak, ñawît! Sîndî gwañgwañîi gît Petlo endoñ ñambi, ñîndîñ enbît, ‘Yesulî manda dama sanguk wolok tuopgan endî telak dama tî-sambi, Galilî kwelan ñaumbi, wolok kanekalîñ.’ ”

⁸ Eumbi, gembînji pîum blañblañ tîmbi, sum bîm pi ñañgîlîñ. Pi ñañîpi, mîsîñgîlîñda tîmbi ama nola nepek nek indañguk wolok kasat nîm tî-semgîlîñ.

*Yesulî noliiloñ indambi, kunum gînañ loñguk **

⁹ Kena nain kusei kîmîkîmîlînan Yesulî salasalanen kîmnan nanin mîlapi, dama sînik Malia Makdala nanin endoñ indañguk. (Lap kandañ endî yal kolan kît tambon tîpet tam endoñ gînañ ep kle-kokuk.) Yesulî tam endoñ indaum

¹⁰ pî-ñambi, ama Yesu gîta kuñgîlîñ endoñ ñañguk. Ña yambumbi, kut-blanbla e-palîñîlîmbi, nepek nek indañguk wolok tuop kasat tî-sembi

¹¹ eñguk, “Yesu kaik palîmbi kat.” Gan amalî manda wîn nandumbi tîl tîñguk.

¹² Wolok siñgi kandañ gwañgwañîit tîpet endî Jelusalem it kwelan nanin pî-ñañîlîmbi, Yesu siñgin walan tîkîleumbi inda-semguk.

* **16:8:** Nandi-tale ama dîwîndî ñîndîñ eañ: Maleko en manda ñî nîm youkuk.

13 Inda-semum undane-ñambi, nosiila kasat ti-semgimik. Gan endi nandumbi, win bo tialgot tiñguk.

14 Timbi gwañgwañii 11 endi nana na-paliñliimbi, Yesuli siñgi endoñ bo inda-semguk. Inda-sembi, amatam en mlalimbi kañgiliñ endok mandanji nim nandi-kilik timbi, ginañ kwambi timbi, nandum tlal tiñguk wala enombiñguk.

15 Timbi enguk, “Sindi kwet tuop ñambi, nokok giñgit manda kindem ñin amatam gitikta eu sapanñaneukak!

16 No endi miti tuk i-talembi, giñgit manda kindem nandi-kwambiñ dalakta, en wakan Yambatti tike-kimilekak. Gan no endi nandum tlal tilakta, enlok kusei timbi dakleumbi, tambon ombi-tikeukak.

17 Timbi Yambatti amatam giñgit manda kindem nandi-kwambiñ dañ win ep timbi pañgitaumbi, kundit engano ñandin tinekaliñ: endi yal kolan nokok kotna plon ep kle-kopi, manda komblin kwet diwindoñ win enekaliñ.

18 Tikap endi malet sañan upmat kisili tike-lonelñ ba tuk kolan upmat naneliñ, nepek wali nim ep timbi kolanekaliñ. Timbi endi wakan ama jimbosat endok plon kisi kimpipi ep timbi kindem danekaliñ.”

19 Wopum Yesuli manda win eni-taleumbi, Yambatti kunum ginañ tike-loñguk. Tike-loumbi, Yambat enlok kii dindimnan pip palimbi, yakan kunum kwet yambi-dikñeamik.

20 Timbi gwañgwañiili kwet tuop ñambi, giñgit manda kindem eu piñguk. Windiñ timbimbi, Wopumdi mandanji kwambiñ dawiktok ep timbi pañgitaumbi, kundit engano sinik tiñgiliñ.

LUKA Ama Sisinik Yesu indaņguk

Lukali giņgıt manda kindem ama loloņ no koi Tiofilus endi pinalektok youkuk

¹ Yambatti nepek gitik nındok boņgıpnınan tımbı indaņguk wolok kasat ama asuptı nanandınjılok tuop kiupi youkılıñ,

² wın kusei kımıkımılınan nanin nepek indaņguk wın dausılı kañbi, giņgıt manda e-daut kena tiņgılıñ endi kasat wın tı-nımgılıñ, wolok tuop endi wındiņgangot kiupi youkılıñ.

³ Tımbi nak nepek gitik indaņguk wın nain ombapgan e-lonjı kena tı-kılıñ eņgutta tımbi ñındıñ tımbettok nandılet: nak bo nepek indaņguk wolok kasat sambat plon kımıp youpi, lolona Tiofilus dıka yout-gametat.

⁴ Wındiñ tımbambi, ñındiñ nandı-dakleukañ: nepek wolok kasat tı-gamgılıñ walı biaņgan wındiņgan indaņgılıñ.

Eñaloli Yoane indauptok Sakalaiala niņguk

⁵ Elotti Judia kwettok ama wapmañjı kuñılımbi, tapma ama no kuņguk koi Sakalaia. Endi telak dama no koi Abia endok sambat gıta tapma it giñañ kena pa tılıņguk. Tamın Elisabet endi bo Alondok* sambat.

⁶ Wapatam tıpet endi Yambattok dainan dındım sınık kumbi, Wopumdok endikñe manda ba telak gitik kımıt-kleņgımıkta yomjet no nım patsemguk.

⁷ Gan Elisabet endi yamın pakukta tımbi endi gwaņgwanjet bısat nımnat papi, gılık sınık tiņgımık.

⁸ Nain nola ñındiñ indaņguk: Abialok sambat endi tapma ilan kena tındılok nain inda-semumbi, Sakalaialı bo Yambattoñ tapma tıñmepi lom pakuk.

⁹ Palıñılımbi, tapma amalı “Wopumdı pataknan nındı lombi, pama mılıñat sı-ñımetak?” embi, tapma ama nısılok ep tındınjı klembi, tımbı-inda sañala kokılıñ. Kolımbi, Sakalaia tımbı indaumbi, it giñañnan loņguk.

¹⁰ Pama mılıñat sinjilok nain indaumbi, amatam asuptı tapma it sañ jimba giñañ kımın tımbi, nımolo tı-pakılıñ.

¹¹ Tımbi Wopumdok eñalo nolı Sakalaialoñ inda-ñımımbi, pama sinjilok sisuat wolok kıt dındım kandañ ikuk.

¹² İli kañbi ka-sılıkñembi, kolan mısıñguk.

¹³ Gan eñaloli ñındiñ niņguk, “Sakalaia, dık nım mısıwıñ. Yambatti ikan nımoloņga nandıņgukta ñındıñ tı-gamekak: tamga Elisabet endi niñaņga no apmıumbi, koi Yoane kıtıukañ.

¹⁴ Enda tımbi sımbaka kindem daumbi, silisılı wopumdı giñaņga tokñeukak. Tımbi endok indaindañıla amatam asuptı bo silisılı tı-ñımınekalıñ.

¹⁵ Kusei ñındında wındiñ tınekalıñ: Wopumdı enda nandum loloñ sınık tılak. Gwaņgwa walı kuņgun Wopum bı-ñımekakta tımbi wain ba tuk kimbıñ nım nambekak. Tımbi endi meñ sımbai giñañnan palıñılımbi, Dındım Woñdı tokñe-ñımumbi kuukak.

¹⁶ Endi İslael amatam asup giñañjı ep tımbı tambanembi, Wopum Yambatsıloñ undane ñanekalıñ.

* 1:5: Alon wın tapma ama gitik endok bep pañjı.

17 Yambattok gembí ba Woñ plofet Elialoñ palmiñguk wíndiñgangot niññañgaloñ bo palmimbi, Wopumdok telak dama tímbekek. Endí bepsiilok ginañji tambaneumbi, gwañgwanjii nombo wale kindem tí-semnekalíñ, tímbi ama Yambattok manda wíkañ endok ginañji tambaneumbi, ama dindim kuañ endok nanandinjí klenekalíñ. Wíndíñ tíñipi, endí Wopum bimbíñdok tí-pañgípañgíle tí-semekak.”

18 Tímbi Sakalaialí eñalola nímbi eñguk, “Mandañgala nítek nandíwambi, biañgan tímbekek? Nak gílik síník tíñgut, tímbi tamna endí bo gwílat asupgan makleñguk wín!”

19 Eumbi níñguk, “Nak eñalo Gabliel, tímbi nak Yambattok ñasiñgan kuñipi, kena pa tílet. Tímbi nak díkíta manda embi, gíñgít manda kindem ñín ganganlok embi, nani-mulímbi bit.

20 Ale, dík nandí: gíñgít manda ganít wolok tuop Yambattí nain kímikuknan indaukak. Gan dík mandana ním nanandí-kílik tílañda tímbi nak mañga kímísip gamambi, slak mañga kwap em palímbi, nepek ganít walí bien indaukak wolok tuop.” Eñalolí wíndíñ eñguk.

21 Sakalaialí nain ombap tapma it ginañ sakñelam pakukta tímbi amatam mandí-pakíliñ endí nandí-bendí tí-ñímíñgíliñ.

22 Tímbi endí sañ jimba ginañ piñguk nain wolonda endí manda enbektok tuop ním. Slak man kwap em papi, kíttíñgot tíñgukta tímbi amatamdí “Endí tapma it ginañ nepek engano síník no kañak” wíndíñ nandíñgíliñ.

23 Tapma ilan kenan tíndílok nainñín taleumbi, Sakalaialí ilnan undane ñam

24 pat-ta-ñaumbi, tamín Elisabet endí gwañgwa mánjíp tíñguk. Tímbi yakíp kí tombon endí ilnan gitakan pat-sembímbi, ñíndíñ eñguk,

25 “Wopumdí nain ñíndíñgít nandí-nambi, amatamdok dausínan maetna tímbi tale-namektok ñíndíñ tímbi inda-namlak.”

Eñalolí Yesu indauptok Malia níñguk

26 Elisabettí yakíp kí tombon noñgan gwañgwa mánjíp tí-palíñímbi, Yambattí eñalo Gabliel Nasalet it kwelan Galili kandañ patak wándíñ ní-mulímbi,

27 tam sim no ama gíta gama ním kuñgun koi Malia endoñ ñañañguk. Ama wapmañ Devit damañgan kuñguk endok komblin koi Josep tam sim wín endok gíñgít wílimum pakuk.

28 Eñalolí Malialoñ tombi we ñímímbi níñguk, “Wopumdí ginañ síloñ kindem tí-gambi, díkíta patak.”

29 Wíndíñ eu nandímbi, gínan mílalímbi, nanandín ním dakleumbi, gínan ginañ “Manda wolok kusei wín nek?” embi, nanandí kena tíñguk.

30 Tímbi eñalolí nímbi eñguk, “Malia. Yambattí ginañ kindem tí-gambi nandí-gamlak, wala tímbi ním mísíwíñ!

31 Nandílañ. Dík gwañgwa mánjíp tímbi, gwañgwa tíkeukañ endok koi Yesu kítiukañ.

32 Endí ama wopum palímbi, Yambat Loloñ Síník endok níñañ nínekalíñ. Bep pañ Devit endí Israél amatamdok ama wapmañjí kuñguk, wíndíñgangot Wopum Yambattí en ama wapmañjí kímílim papi,

33 nain taletalen nímnat Jekoptok sambat, wín Israél amatam, yambí-díkñembi, endok ama wapmañjí kuukak.”

34 Tímbi Malialí eñalo ní-nandímbi eñguk, “Nepek wín nítek indaukak? Nak ama gíta gama ním kuñgut, wala.”

³⁵ Eumbi tambane niñguk, “Dindim Woñdi dikoiñnan piumbi, Yambat Loloñ Siniñk endok gembini gep tapliukak, wala timbi gwañgwa apmekañ endi giñgi siniñk, timbi Yambat enlok Niññañ ninekaliñ.

³⁶ Dikok sambatka tam no Elisabet en nandi-ñimlañ. Endi gilik, timbi ‘En yamin’ windiñ niñgiliñ, gan man niñdiñgit endi bo gwañgwa minjimat kuumbi, yakip kit tombon noñgan ñalak.

³⁷ Nekta, Yambatti nepek no tuop nim timbek no nim patak.”

³⁸ Eumbi, Maliali tambane niñguk, “Ale. Nak Wopumdok kena wembe silanin. Manda elañ, wolok tuop inda-namun.” Windiñ eumbi, eñaloli en kañ bimbi ñañguk.

Maliali Elisabettoñ ñañguk

³⁹ Wolonda Maliali ti-wili dikne timbi, Galili kwet bimbi, Judia kwet piñlopilatnan platik siniñk ñambi, it kwet nolok tomguk. Tombi,

⁴⁰ Sakalaialok ilnan lombi, endok tamini Elisabet we niñmñguk.

⁴¹ We niñmumbi nandumbi, wolongan gwañgwa Elisabettok simbai ginañ pakuk wali gembinatgan sasik tiñguk. Timbi Dindim Woñdi endok ginañnan tokneumbi,

⁴² wopungan kitimbi, niñdiñ eñguk, “Tam nindok boñgipniinan dik wakan gwilam gamgamin, timbi gwañgwa tikeukañ win windiñgangot gwilam ikan minin.”

⁴³ Elisabetti windiñ embi yousimbi niñguk, “Gan nittek timbi dik Wopumnalok meñli tam pimbiñen nak ñandin nokoñ bilañ?

⁴⁴ Nak Wopumnalok meñ ganlet win kusei niñdiñda: nak dik we nameñ win nandit nain wolondañgan gwañgwa nokok simbatna ginañ patak endi silisili timbi, sasik tik.

⁴⁵ Timbi Wopumdi nek ganguk wolok tuop indaukak win nandi-kwambiñ dambi tike-kulañda, amatam diwin yapma kle-patañ.”

Maliali Wopum ni-kindem dañguk

⁴⁶ Timbi Maliali niñdiñ eñguk,
“Walinali Wopum ni-loloñ elak,

⁴⁷ Yambat nep kimtak enda ginañna tipti nandi-koñgom ti-ñimlak.

⁴⁸⁻⁴⁹ Nekta, nak endok kena wemben pimbiñen,

gan endi wangingan embi nandi-namguk,

win Yambat Gembini Molom endi kundit wopuwopum asup ti-namguk,

wala timbi amatam man niñdiñgit kuañ ba siñgi kunekaliñ

endi naka ‘amatam diwin yapma kle-patak’ windiñ naninekaliñ.

Endi Yambat dindim ba giñgi siniñk,

⁵⁰ amatam giñgiñgan ti-ñimañ busuk mamasa ti-sembi,

ama sambat no ba no siñgi indanekaliñ enda windiñgangot ti-sem-ta-ñaukak.

⁵¹ Endi kundit gembinat pa tiñipi,

ama ginañji ginañ nisila nandum loloñ tiñguk win ep timbi pa-puseneñgiliñ.

⁵² Endi ama wapmañ gembinijat pipapatsi apma tike-sembi,

amatam kosi nimnat enda kot giñgit emguk.

⁵³ Endi amatam nepenepekta lonjiñgiliñ enda ginañ siloñ ti-semumbi,
nombo nim lonjiñgiliñ,

gan amatam nepek asup pat-semguk win eni-mulimbi, slak pim ñañgiliñ.

⁵⁴⁻⁵⁵ Nindok bep pañniila eni-kwambiñ dañguk

wolok tuop endi kena gwañgwañii Israeal wakan epmi platambi,

Ablaam gita komblinñii nandi-sembi,
busuk mamasa nain taletalen n+mnat ti-semektok n+m nandi-kamalañguk.”
56 Malial+ w+ndiñ eu taleumbi, yak+p t+pet g+it no ba nek Elisabet g+ta papi,
undanem ilnan ñañguk.

Elisabett+ Yoane apguk

57 Elisabett+ gwañgwa t+ket+kelok nain indaumbi, n+ñañ apguk.

58 Endok sambalii g+it ilnan nasiil+ Wopumdi g+inañ busuk ti-ñ+m+ñguk
g+ñg+it w+in nandi+mbi, en g+ta s+is+is+li t+mbi,

59 sande noñgan taleumbi, gwañgwa p+ñg+u d+p domb+nepi b+ñg+li+ñ.
B+mbi, beulok koi Sakalaia w+in k+ti+nepi eñg+li+ñ,

60 gan meñli “W+in n+m” eñguk. Embi, “Koi Yoane k+ti+k+ti+l+ok” eñguk.

61 Eumbi n+ñg+li+ñ, “Sambatsettok boñg+ps+inan ama no koi Yoane no n+m
patak.” W+ndiñ embi,

62 k+tti+ñgan beu ni-nandi+mbi eñg+li+ñ, “D+ik kot nek m+m+l+ok nandi+lañ?”
Eumbi,

63 kundit youyouttok nepenepela enb+mbi, t+ke b+ m+umbi, “Koi Yoane”
youkuk. Youl+mbi, w+in kañbi nandi-bendi t+ñg+li+ñ.

64 T+mbi wolongan Sakalaialok man mamben salaktaumbi, kusei k+m+pi,
manda embi, Yambat ni-k+ndem dañguk.

65 Nepek w+ndiñ inda-ñ+m+umbi, il kwelnan nasil+ kundit w+in kañbi
m+is+ñg+li+ñ. T+mbi nepek indañguk wolok g+ñg+itti sapakñanembi, Judia
kwet jañg+innan tuop ña-taleñguk.

66 T+mbi kasat w+in nandi+ñg+li+ñ endi g+it+k nandi-kw+in+akw+in+alem+bi,
Wopumdi gwañgwa w+in gemb+nli+ kasop+m+lak w+in ka-nandi-tomg+li+ñda
ñ+ndiñ e-nandi+ñg+li+ñ, “Gwañgwa wal+ bendi wopum dambi, ama n+tein
s+n+k indaukak?”

Sakalaial+ Wopum Yambat ni-k+ndem dañguk

67 T+mbi D+ind+m Woñdi Yoanelok beu Sakalaialok g+inan tokñeumbi,
Yambatti manda eelok n+ñguk wolok tuop embi, ñ+ndiñ eñguk,

68 “N+ndi Wopum, Islaellok Yambat,
en kusei ñ+ndi+ñda ni-k+ndek+ndem ti-ñ+m+na:
endi amatamñii nandi-n+mbi,

toptop kolan g+inañ nanin n+p tuambi, n+p k+m+kuk.

69 Endi enlok kena aman Devit endok komblinñii boñg+ps+inan nanin ama
gemb+nat no n+p k+m+l+ektok t+mbi inda-n+mguk,

70 w+in damañgan plofet amañiila enb+mbi eñg+li+ñ wolok tuop.

71 Endi kanj+kni+ ba ama g+it+k nandi-kola ti-n+mañ endok k+is+nan nanin
n+pma t+keuktok w+ndiñ t+ñguk.

72 Endi bep pañnii busuk mamasa ti-sembi,
en g+ta toptop t+ñguk w+in n+m nandi-kamalaukak.

73 Endi enlok koi plon sotni Ablaam ñ+ndiñ ni-kwambiñ dañguk:

74 endi nandi-n+mbi, kanj+kni+lok k+is+nan nanin n+pma t+kembi,
n+p t+mbi pañg+taumbi,

m+is+m+is+ n+mnat ni-wowoñ t+ñ+pi,

75 kuam+ñ tuop endok dainan g+ñg+it+ñi+ñgot d+ind+m ku-ta-lonekam+ñ.

76 T+mbi n+ñana d+ikok kandañ nak ñ+ndiñ elet:

Yambat Loloñ S+n+k endi d+ik enlok plofet aman ganbekak.

Nekta, d+ik Wopumdok telak dama t+mbi,

telak ti-d+ind+m e-ñ+mekañ,

77 w+in d+ik amatamñii ñ+ndiñ eni-daut ti-semekañ:

‘Wopumdi sepmektok nandi+lak, wolok tuop yomj+ bi-samekak.’

78 Nindok Yambatni endi ginañ busuk molomda timbi windiñ tilak.

Endi ama win ni-mulimbi,

maim sonan wandin endi kunum ginañ nanin nindoñ pimbi,

79 ama yomjila timbi kilim ginañ kmdok giñgit kuañ koli sale-semalak,

endi busuktok telaknan ninañgilitimbi kunekamiñ.”

Sakalaiali plofet manda windiñ eñguk.

80 Timbi gwañgwa wali bendi wopum daumbi, ginan tipti windiñgot gembilañguk. Timbi endi kwet ama nimnatnan ña ku-ta-ñakap, nain win indaumbi, Israel amatamdok dausinanan inda-dakleñguk.

2

Yesu gwañgwa indañguk

1 Nain wolonda Sisa Augustos Roma kwet gitik kiup ka-dikñeñguk endi kwet tuop kot sambat timbektok nandimbi, wolok tuop endikñe manda no kimilim ñañguk.

2 (Kwiliniusli Sisalok kapmainan Silia provinslok kandikñe ama kuñguk nain wolonda kot sambat wali indañguk. Damañgan wandin no nim tindin.)

3 Windiñda amatam gitikti kosi kimitnepi bep pañ kasatsilok isi kuseinan ñañgilitiñ.

4 Josepti windiñgangot tiñguk. Endi ama wapmañ damañgan kuñguk koi Devit endok sambatta timbi, Nasalet it kwet Galili kwelan patak win bimbi, Judia kwelan ñambi, Devittok il kusei koi Betleem wolok ñaupi ñañguk.

5 Ñambi, Malia giñgit wilimim papi, gwañgwa minjip tiñguk en nañgilitimbi, yakan koset kimitnepi ñañgimik.

6 Ña tom paliñilitimbi, gwañgwa tiketikelok nain indaumbi,

7 Maliali gwañgwa telak dama tikeñguk. Tikembi, sandumdi timip imbi, makauttok jawañ ginañ kimikuk. Win it kiyau tokñeñgukta timbi makauttok ilan lo pakimik.

8 Timbi wandiñ kandañ sipsip kandikñe ama diwin endi Betleem it kwet pawan pa kumbi, sipsip kauli-dikñe kena tim ti-pakilitiñ. Ti-paliñilitimbi,

9 Wopumdi eñalo no ni-mulim endoñ bi indaumbi, Wopumdok kolsalen walalan bien endok plon youlim kañbi, kolan misinñgilitiñ.

10 Gan eñaloli enguk, “Sindi nim misinelitiñ! Nak giñgit manda kindem no sindoñ tike bilet, timbi manda wali amatam gitik ginañji youlimbi, silisili tinekaliñ. Manda win ñindiñ:

11 ama ñin Yambat en amatamñii sepmektok ni-mutak, win Mesia Wopumni, endi man tim ñolondañgan Devittok il kwel Betleem wolok indasamlak.

12 Nak manda biañgan elet win sindi ñindiñ ka-nandinetañ: sindi gwañgwa gimin wakan timbi indaumbi, sandumdi timip imbi, makauttok jawañ ginañ kimilim palim kanetañ.”

13 Eñaloli windiñ eumbi, platik sinik eñalo kimin wopumdi kunum ginañ nanin pi indambi, Yambat ni-kindem dambi, ñindiñ eñgilitiñ,

14 “Kunum loloñen ginañ Yambattok koi ni-ta-lowit, timbi kwelan amatam ginañ kindem ti-semalak endok kandañ busuk patsemekak.”

15 Timbi eñaloli yambimbi, kunum ginañ undane ña-taleumbi, sipsip kandikñe amali nisinñgan e-nandi timbi eñgilitiñ, “Yakñe! Nepek indalak win Wopum en nini-daklelak, wala timbi Betleem ñambi kana!”

16 Wɨndiñ embi, platik sɨnɨk ñambi, Malia gɨt Josep ep tɨmbi indaumbi, gwañgwa wɨn wakan makauktok jawañ gɨnañ palɨm kañgɨliñ.

17 Kañbi, eñaloli gwañgwa wolok plon manda enguk wɨn kasat tɨ-semgɨliñ.

18 Tɨmbi amatam sipsip kandɨkñe amalok kasat wɨn nandɨñgɨliñ endi gɨtɨk nanandi kena tɨñgɨliñ.

19 Gan Malia endila manda wɨn gɨtikgan gɨnan gɨnañ dasimbi, nandɨ-kwɨnakwɨnalembi pa kuliñguk.

20 Tɨmbi sipsip kandɨkñe amalɨ undanem kenanjɨnan pi ñañgɨliñ. Ñañpi, nepek gɨtɨk eñaloli enguk wolok tuop indañgukta tɨmbi endi nepek gɨtɨk nandɨmbi kañgɨliñ wolok Yambat ni-kɨndekɨndem embi, koi ni-ta-loñgɨliñ.

21 Sande noñgan taleñɨlɨmbi, gwañgwa gɨmɨn piñgɨu dɨp dombɨndombɨlok nain indaumbi, meñ beuli koi Yesu kɨtɨñgɨmɨk. Endi gama meñ sɨmbai gɨnañ nɨm palɨñɨlɨmbi, eñaloli koi wakan ikan kɨtɨñguk.

Simeon gita Analɨ tapma ilan Yesu gwañgwa Mesia en wakan kadakleñgɨmɨk

22 Moseli endikñe manda dɨwɨn kɨmɨkuk wali ñɨndiñ elak: tam gwañgwa ikan tɨketɨken endi nɨtek tɨmbi, bɨndambo Yambattok dainan tɨ-jamilambi, gumañ enloñ ñauk. Endikñe manda wɨn kɨmɨt-klendemɨktok nain indaumbi, Malia gɨta Josep endi gwañgwa tɨkembali, Wopum enlok bi-ñɨmɨndepi Jerusalem ñañgɨmɨk.

23 Endi Wopumdok endikñe manda ñɨn tañgonendemɨktok wɨndiñ tɨñgɨmɨk, “Sɨndi ama ba ilalok gaut wapai telak dama indañ gɨtɨk Wopum enlok bi-ñɨmɨnekalɨñ.”

24 Tɨmbi Wopumdok endikñe mandali elak wolok tuop endi “mambaip sim tɨpet ba monɨk no mambaip wandin tɨpet” tapma tɨndemɨktok nandɨm ñañgɨmɨk.✧

25 Nain wolonda ama no Jerusalem kuñguk koi Simeon. Endi ama dɨndɨm, Yambattok endikñe manda kɨmɨt-klembi, ama nin Yambatti ni-mulɨmbi Israeɨ amatam eni-busuk tɨ-semekak en mandɨmbi kuñguk. Tɨmbi Dɨndɨm Woñdi en gɨta papi,

26 ñɨndiñ ni-dakle-taleñguk: endi gama kuñpi, Wopumdi Mesia ni-mulektok e-kwambɨñ dañguk wɨn kaukak.

27 Tɨmbi Dɨndɨm Woñdi Simeon tapma it sañ jimba gɨnañ ni-mulɨmbi lo pakuk. Palɨmbi, Yesu meñ beuli endikñe mandali elak wolok tuop tɨ-ñɨmɨndemɨktok en wandiñ tɨke ñaumbi,

28 Simeondi gwañgwa wɨn kañbi tɨke apmbi, Yambat we ñɨmɨmbi niñguk,

29 “Molom, dɨk manda nanguñ wolok tuop inda-talelak, wala tɨmbi man ñɨndiñgɨt kena gwañgwaña nandɨ-namumbi, busukñerengan semba.

30 Nak ama nindi gamanda amatangai niɨmekak en ip dautnalɨ kalet.

31 Dɨk en ikan niɨmbi taleumbi ni-mulɨm amatam gɨtɨkti en kanekalɨñ.

32 Tɨmbi Israeɨ amatangai nɨnda kot gɨñgɨt niɨmekak, ba amatam dɨwɨndok telaka kolɨ sale-semekak.”

33 Simeondi gwañgwala wɨndiñ eumbi, meñ beuli wɨn nandɨmbi, nanandi kena tɨñgɨmɨk.

34 Tɨmbi Simeondi gwɨlam tɨ-sembi, Yesu meñ Maliala ñɨndiñ niñguk, “Nandɨlañ. Yambatti gwañgwa ñɨn niɨmbi taleumbi, Israeɨ amatam asup endi en kɨmɨt-kleañ ba niɨm wolok tuopgan Yambattok dainan pi piɨnekalɨñ ba it-kwambɨñ danekalɨñ. Gwañgwa wali kɨmɨsalen no wandin Yambat en kɨmɨkuk, gan amatam asuptɨ siñgi wɨlɨmnekalɨñ.

✧ 2:24: Kisim Bek 22:29, 34:19, Wok Pris 12:6-8

35 Enda tĩmbi amatam gĩnañ nanandĩnji sembĩn wĩn tĩmbi dakle-taleukak. Tĩmbi nepek nĩñañgala inda-ñĩmekak kusei wala tĩmbi sĩmba gawatti kakit man pĩsĩkĩnat nomĩk waleña bo youlekak.” Simeondi wĩndĩñ eñguk.

36 Tĩmbi plofet tam gĩlik no kuñguk koi Ana endi bo tapma ilan pakuk. Endi Asellok sambat, Fanuellok wemban. Tam sim pakuk wolonda wapap tĩmbĩmbi, gwĩlat kit tombon tĩpetgot yakan kuñgĩmĩk. Kukap,

37 wapap sembumbi, slak tam kanjak pat-ta-bĩkap, gwĩlat 84 gĩtik ombĩñguk. Endi tapma ilan pat-kuñĩpi, tim sandap Yambat nĩ-wowoñ tĩñĩpi, nanañ kĩmĩsipbi, nĩmolo pa tĩlĩñguk.

38 Nain wolondañgan endi Yesu meñ beu gĩta Simeon yambĩmbi, endoñ bĩmbi, wolongan gwañgwa wala tĩmbi Yambat we ñĩmĩñguk. Tĩmbi amatam gĩtik Mesia Jelusalem nasi mĩlap gĩnañ nanin epmektok indaukak endok mandĩmandĩ kuñgĩlĩñ enda Analĩ gwañgwa wolok indainganla gĩñgĩt eni-ta-ñañguk.*

39 Yesu meñ beuli Wopumdok endĩkĩne mandalĩ elak wolok tuop tĩ-talembi, iset kwesetnan Nasalet Galili kwelan undane ñañgĩlĩñ.

40 Tĩmbi gwañgwa wĩn nanandĩn kĩndemlĩ gĩnan tokĩneumbi, bendi kwambiñ daumbi, Yambatti gĩnañ kĩndem tĩ-ñĩmĩñguk.

Yesu gwañgwalĩ Beulok ilan palektok nandĩñguk

41 Gwĩlat tuop kamaikamai nain† indalĩñgukta, Yesulok meñ beuli Jelusalem pa ñayañgĩmĩk.

42 Tĩmbi Yesulok gwĩlat 12‡ tĩmbĩmbi, tañgĩmĩk tuop klembi, Jelusalem londepi Yesu gĩta ñañgĩmĩk.

43 Ña pakap, gwĩlat taleumbi, ilan undane ñandepi, Yesu gwañgwa en Jelusalem kandañ sakĩnelam pakuk wĩn nĩm ka-nandĩmbi kañĩp ñañgĩmĩk.

44 Endi “Tua en amatam asup telak ñañ endok boñgĩpsĩnan ñalal” wĩndĩñ nandĩñĩpi, sandap noñgan nandĩ-bendi nĩmĩnat telak ñañgĩmĩk. Ñambi, kusei kĩmĩpi, sambatsettok ba nosettok boñgĩpsĩnan lonjĩñgĩmĩk.

45 Lonjĩ nĩm kañbi, undane Jelusalem ñañĩpi lonjĩñgĩmĩk.

46 Tim sandap tĩpet gĩt no lonjĩlonjĩ kena tĩ-ñambi, gwañgwa tapma it sañ jimba gĩnañ tĩmbi indaumbi, kañgĩmĩk wĩn: endi endaut ama endok boñgĩpsĩnan pipapi, mandanjĩ nandĩmbi, wolok kuseila eni-nandĩ pa tĩñguk.

47 Endi mandanjĩ nandĩ-daklembi, kĩndem tambane-semgukta tĩmbi ama endok mandan nandĩñgĩlĩñ endi gĩtikgandĩ nandĩ-sĩlikĩembi, nanandĩ kena tĩñgĩlĩñ.

48 Tĩmbi meñ beuli en kañbi ka-sĩlikĩembi, meñlĩ nĩñguk, “Gwañgwa kambak, nekta ñĩndĩñ sĩnik nĩlamĩtañ? Nandĩlañ, beka nĩtĩ gep lonjĩ kuñĩpi, nandĩ-bendi wopum tĩ-gamamĩk.”

49 Eumbi enguk, “Nĩtek tĩmbi nep lonjĩm kuamĩk? Nak Bepnalok ilnan ñolok palettok een wĩn sĩtĩ nĩm nandĩñgĩmĩk ba?”

50 Wĩndĩñ eumbi, manda wolok kusei nĩm nandĩ-dakleñgĩmĩk.

51 Tĩmbi walinin meñ beu gĩta pĩmbi, Nasalet it kwelan undane ñambi, endok kapmainjetnan kuñguk. Tĩmbi meñlĩ nepek gĩtik gwañgwalok plon indañguk wĩn gĩnan gĩnañ nandĩ-dasimbi kĩmĩt-nandĩ-kuñguk.

* **2:38:** Jelusalem wĩn Isael amatam gĩtik endok plon e-yout tĩlak. † **2:41:** Gwĩlat wolonda Isael amatamdi Yambatti Isip kwelan epmĩñguk wĩn nandĩ-pakañ. ‡ **2:42:** Juda amatamdi ñĩndĩñ nandĩñgĩlĩñ: gwañgwa no gwĩlat 12 ombĩlak en ip amalok jimba plon tomlak.

52 Tĩmbi Yesulok piñgiuli bendi wopum daumbi, nanandin bo windiñgangot tĩngukta Yambat ba amali bo windiñgot nandi-koñgom ti-ñimĩngiliñ.

3

Yoaneli Wopumdok telak ti-dĩndĩme kena tĩnguk

1 Tĩmbi Sisa Taibelius endi Roma kwet tuop wolok ama wapmañji kuumbi, gwilat 15 tĩmbi dumalañguk. Wolonda Pontius Pilatoli Sisalok kapmai kumbi, Judia distrik ka-dikñeumbi, Elotti Galili distrik ka-dikñeñguk. Tĩmbi Elottok konombal Filipti Itulia git Tlakonitis distrik ka-dikñeumbi, Lisanasli Abilene distrik ka-dikñeñguk.

2 Tĩmbi Anas en gita Kaiafas endi tapma amalok telak damanji kuñgimik. Nain wolonda Yoane Sakalaialok niñañ endi kwet ama nimnatnan kuñguk. Kuumbi, Yambatti manda nimbimbi,

3 Jodan tuk baliliñ tuop kuñipi, manda eu piumbi, amatamda ñindiñ enguk, “Yambatti yomji bi-samektok sindi ginañ tambatambattok tuk inekaliñ.”

4 Yoaneli kena tĩnguk win plofet Aisaiali manda no youkuk wolok tuop indañguk. Endok mandan pepa kwasa ginañ ñindiñ youyoulin patak, “Ama noli kwet ama nimnatnan kuñipi, ñindiñ kitilak, ‘Wopumdok telak ti-dĩndim e-ñimĩt!

Telak kelam ti-dĩndim e-ñimĩnekalĩ!

5 Kwet wiliñ gitik taplium tokñeumbi, kwet jañgin ba kwet kimin gitik ti-jamilenekaliñ. Tĩmbi telak kelam ti-dĩndim embi, telak lopilat yout dĩndimembi tĩmbi jambilaukak.

6 Tĩmbi amatam gitikgandi Yambatti telak nittek plon epma tikeukak win ka-nandĩnekalĩ.’”[✧]

Aisaiali manda windiñ youkut wolok tuop Yoaneli tĩnguk. 7 Tĩmbi nain tuop ama kimin wopumgandi Yoaneloñ bĩmbi, ginañ tambatambattok tuk i-semektok nimbimbi, ñindiñ pa enliñguk, “Malet sañandok komblinii, sindi nokoñ bĩmbi, tukgot ineliñdok nandañ ba? Nindi sanbĩmbi, telak windiñ Yambattok gimbit inda-samekak win makleneliñ? Sindi kolanjilok kinjanli sapma kleuktok nandañda,

8 ginañji tambanembi, wolok bien kuñgunjinan tĩmbi indaumbi, ginañji ginañ ñindiñ nim nandĩnekalĩ, ‘Bep pañni Ablaam endok kindemla tĩmbi Yambattok gimbit maklenekamĩ.’ Nak sanba nandiwit: Yambatti kindem kawat ñin ep tikileumbi, Ablaamdok komblinii indaneliñ win! Wala tĩmbi sindi bien kindem nim laliyañda, kilamek!

9 Kapinoño komba kuseinan ikan kimikimilin patak. Komba bien kindem nim pa laliyañ gitik win jnbnim gilo-taleumbi, komba ginañ koli pim diukak.”

10 Tĩmbi amatamdi ni-nandĩmbi eñgiliñ, “Windiñda nittek tinekamĩ?”

11 Eumbi tambane enguk, “No endi kiupi tĩpet palmilakta, ama no kiupi nimnat enda no milok. Ba nanala windiñgangot tilok.”

12 Tĩmbi takis epep ama diwin endi windiñgot tuk i-semektok bĩmbi ni-nandĩmbi eñgiliñ, “Endaut, nindi nittek tinekamĩ?”

13 Eumbi enguk, “Sindi gavmandi takis epneliñdok elak wolok tuopgot epbi, nim maklenekaliñ.”

14 Tĩmbi mik amali wĩndĩngangot ni-nandĩmbi eĩngĩliĩ, “Tĩmbi nĩndĩla nĩtek tĩnekamĩĩ?” Eumbi enguk, “Sĩndĩ ama nolok mĩnem kasĩleneliĩndok tĩ-piĩpiĩne nĩm tĩ-nĩmnekaliĩ, ba manda plon siĩgin joĩgo nĩm sinekaliĩ. Tambo sĩndĩ kenanjĩlok tuan samaĩ wala nandum tuop tĩmbekak.”

15 Tĩmbi amatam Yoanelok mandan nandĩngĩliĩ endok gĩnanjĩ mĩlalĩmbi, gĩnaĩjĩ gĩnaĩ nĩndĩĩ eĩngĩliĩ, ‘Mesia en wakan bek’. Wĩndĩĩ nandĩkwĩnakwĩnalembi, nĩtek indawĩk wala mandĩngĩliĩ.

16 Tĩmbi Yoanelĩ amatam gĩtikta nĩndĩĩ tambane enguk, “Nakta tukgot i-sam tĩ-kulet. Gan ama no indaup tĩlak endok gembĩnlĩ nak napma klelak. Endĩ wakan Dĩndĩm Woĩ kombanat i-samekak. Tĩmbi nak pĩmbĩnen nĩandin nĩali endok kesii gwĩlap kiundĩlĩmettok tuop nĩm.

17 Ama no plaua mĩnjĩp gĩt gwĩlap ep danbi, mĩnjĩp wĩsi-kopi, gwĩlap ba kĩlĩkĩlik siu dĩlak, wĩndĩngangot ama indaup tĩlak endĩ amatam ep danbi, gĩngĩtĩii epbi, dĩwĩn komba taletalen nĩmnat gĩnaĩ ep siu dĩnekalĩĩ.”

18 Yoanelĩ wĩndĩĩ embi, molo manda dĩwĩn asup eĩĩpi, gĩngĩt manda kĩndem amatamda enĩ-ta-kuĩguk.

19 Tĩmbi ama wapmaĩ Elottĩ konombal Filip endok tamĩn Elodias matĩkeĩguk ba tĩ-bomboe kusei kusei dĩwĩn tĩngukta tĩmbi Yoanelĩ pa nĩnombĩnguk.

20 Gan Elottĩ tĩ-bomboen wĩn nĩm ka-daklembi, nombo yousĩmbi, Yoane tĩkembali, it kwambiĩ gĩnaĩ kĩmĩlĩm piĩnguk.

21 Yoanelĩ amatam gĩtik gĩnaĩjĩ tambĩneĩngĩliĩ wĩn tuk i-semĩĩpi, Yesu bo tuk i-nĩmĩnguk. Tuk i-nĩmĩumbi, nĩmolo tĩnĩlĩmbi, kunum gĩnaĩ dĩlĩ tombĩmbi,

22 Dĩndĩm Woĩdĩ inda-daklembi, monĩk mambaip walan indambi, endok plon pĩ pipakuk. Tĩmbi kunum gĩnaĩ nanin kĩtikĩtĩ no nĩndĩĩ kĩtĩu piĩnguk, “Dĩk nĩnana noĩgan sĩnĩk. Nak gĩnaĩnalĩ gep kasĩlembi, dĩka walena kĩndem dalak.”

Yesu Mesialok bep paĩĩilok kot sambat

23 Yesulĩ gwĩlat 30 nĩtepek ombĩmbi, kenan kusei kĩmĩkuk. Amatam enda nandĩngĩliĩ en Joseptok nĩnĩnĩ. Tĩmbi Josep endĩ Elilok komblin,

24 Eli wĩn Matattok komblin, Matat wĩn Livailok komblin, Livai wĩn Melkilok komblin, Melki wĩn Janailok komblin, Janai wĩn Joseptok komblin,

25 Josep wĩn Matatiaslok komblin, Matatias wĩn Amoslok komblin, Amos wĩn Nahumlok komblin, Nahum wĩn Esilok komblin, Esli wĩn Nagailok komblin,

26 Nagai wĩn Maattok komblin, Maat wĩn Matatiaslok komblin, Matatias wĩn Semeindok komblin, Semein wĩn Joseptok komblin, Josek wĩn Jodalok komblin,

27 Joda wĩn Joanandok komblin, Joanan wĩn Resalok komblin, Resa wĩn Selubabellok komblin, Selubabel wĩn Sealtiellok komblin, Sealtiel wĩn Nelilok komblin,

28 Neli wĩn Melkilok komblin, Melki wĩn Adilok komblin, Adi wĩn Kosamlok komblin, Kosam wĩn Elmadamdok komblin, Elmadam wĩn Erlok komblin,

29 Er wĩn Josualok komblin, Josua wĩn Eliesellok komblin, Eliesel wĩn Jolimlok komblin, Jolim wĩn Matattok komblin, Mattat wĩn Livailok komblin,

30 Livai wĩn Simeondok komblin, Simeon wĩn Judalok komblin, Juda wĩn Joseptok komblin, Josep wĩn Jonamlok komblin, Jonam wĩn Eliakimlok komblin,

³¹ Eliakim w+n Melealok komblin, Melea w+n Menalok komblin, Mena w+n Matatalok komblin, Matata w+n Natandok komblin, Natan w+n Devittok komblin,

³² Devit w+n Jesilok komblin, Jesi w+n Obettok komblin, Obet w+n Boaslok komblin, Boas w+n Salmondok komblin, Salmon w+n Nasondok komblin,

³³ Nason w+n Aminadaptok komblin, Aminadap w+n Atmindok komblin, Atmin w+n Arnilok komblin, Arni w+n Heslondok komblin, Heslon w+n Peleslok komblin, Peles w+n Judalok komblin,

³⁴ Juda w+n Jekoptok komblin, Jekop w+n Aisaktok komblin, Aisak w+n Ablaamdok komblin, Ablaam w+n Telalok komblin, Tela w+n Nahollok komblin,

³⁵ Nahol w+n Seluktok komblin, Seluk w+n Reulok komblin, Reu w+n Pelektok komblin, Pelek w+n Ebellok komblin, Ebel w+n Selalok komblin,

³⁶ Sela w+n Kainandok komblin, Kainan w+n Alpaksattok komblin, Alpaksat w+n Semdok komblin, Sem w+n Noalok komblin, Noa w+n Lamettok komblin,

³⁷ Lamek w+n Metuselalok komblin, Metusela w+n Enoktok komblin, Enok w+n Jalettok komblin, Jalet w+n Maalalollok komblin, Maalalel w+n Kainandok komblin,

³⁸ Kainan w+n Enoslok komblin, Enos w+n Settok komblin, Set w+n Adamdok komblin, t+mbi Adam w+n Yambatti t+mbi indaŋguk.

4

Satandi Yesu ti-kuyuk ti-ñ+iñguk

¹ T+mbi Yesul+ tuk i-taleumbi, D+ndim Woñdi g+nan g+nañ tokñe pal+mgukta nañg+limbi, Jodan tuk bim kwet ama n+mnatnan ña kuñguk.

² Wand+ñ tim sandap 40 dou m+lat ti-kuñ+limbi, Satandi ti-kuyuk pa ti-ñ+iñguk. Nain wolonda nanañ no n+m nam, slak kuñ+limbi, tim sandap wal+ taleumbi, nanañ gawat tiñguk.

³ T+mbi Satandi ñ+ndiñ n+ñguk, “D+ik Yambattok N+ñan s+nikta, kusaka t+mbi dakleuktok kawat ñ+n n+mb+mbi, nanañ indaw+n!”

⁴ Eumbi tambane n+ñguk, “W+ndiñ n+m. Yambattok manda no ñ+ndiñ youyoulin patak, ‘Ama nanañ+ñgot kuñgun m+uktok tuop n+m.’ ”*

⁵ T+mbi Satandi kwet loloñen nolok nañg+ip lombi, kwet tuop amatam kusei kusei kuañ w+n g+tikgan walawalan nom+ik nain dumangan daul+m+mbi

⁶ n+ñguk, “Kwet g+tik wolok gemb+n ba paman w+n nokok k+tnanan k+m+im ka-d+ikñelet, wala t+mbi ama nola ba nola m+m+lok nand+mbi, k+ndem kiinan k+m+let. Nepek g+tik w+n d+ik gam-taletalelok nand+let,

⁷ w+n tikap d+ik kes+tnanan m+lelem ti-nameñda, nepenepek g+tik w+n d+ikok giñg+it ti-taleutak.”

⁸ Eumbi tambane n+ñguk, “Yambattok manda no ñ+ndiñ youyoulin patak, ‘D+ik Wopum Yambatka m+lelem ti-ñ+m+mbi, en noñgangot k+m+it-klelok.’ ”*

⁹ T+mbi Satandi Yesu nañg+ipi, Jelusalem tapma it pend+m kusip plon lo k+m+ipi n+nguk, “D+ik Yambattok N+ñañ s+nikta, ñ+ninanin d+ikopi ma p+!

¹⁰ Kusei ñ+ndiñda d+ik n+m kolautañ: Yambatta manda no ñ+ndiñ youyoulin patak, ‘Endi eñaloñiilok k+sinan gap+ipi, gambi-d+ikñeneliñdok enbekak.’

¹¹ No w+n ñ+ndiñ, ‘Endi k+sil+ gep w+it-ta-loumbi, kawatti kes+ka n+m gaulek.’ ”*

¹² Eumbi tambane n+ñguk, “Yambattok manda ñ+ndiñ elak, ‘D+ik Wopum Yambatka endok gemb+n inda-dakleuktok ti-kuyuk n+m ti-ñ+iñguk.’ ”*

¹³ Satandi ti-kuyuk kusei kusei gitik ti-ñimum taleumbi, “Nain nolamek” embi kañ bimbi ñañguk.

Ama Sisirik Yesu endi enlok kuseiñin timbi dakleñguk

Yesuli enlok kuseiñin Nasalet it kwelan eu dakleñguk

¹⁴ Timbi Yesuli Galili kwelan undane ñambi, Dindim Woñdok gembì plon kulñgukta endok giñgit wali kwet kle-gimbup pakañ tuop sapakñaneñguk.

¹⁵ Timbi endi kwet wolok kle-gimbut kuñipi, it kiyauñji ginañ giñgit manda eni-daut ti-sem pa timbimbi, amatam gitikti koi giñgit tike-loñgilñ.

¹⁶ Timbi Nasalet it kwet kandañ pap bendiñguknan bo ña tomguk. Tombi, Sabat patnandi nain indaumbi, ep tandin klembi, it kiyau ginañ loñguk. Lombi, manda pinat-semepi mlalimbi,

¹⁷ plofet Aisaialì manda youkuk win tikembi, enda miñgilñ. Mumbi pisapi, manda ñindiñ pakuk win timbi indaumbi pinat-semguk,

¹⁸ “Wopumdi giñgit manda kindem ama pimbiñesila enbettok nanbi taleñguk,

wala timbi endok Woñdi gembin namlak.

Endi manda ñindiñ ewa piuktok nani-mukuk:

toptop kolan plon pakañ win pisat-semnekalñ,

ba dausi sipm+sipmin endok dausi timbi tom-semnekalñ.

Timbi endi ñindiñ timbettok nani-mukuk:

nak ama ep pi yaliumbi pimbiñen kuañ endok mlapsi timba taleukak,

¹⁹ ba Wopumdi amatamñii wale kindem ti-semsemlok nain indalak win ewa piukak.”*

²⁰ Manda windiñ pinat-talembi, pepa kwasa win kwasanembi, it kiyau kena amala binda mumbi, amatam eni-daut ti-semektok pipakuk. Timbi it kiyau ginañ pakilñ endi gitikgandi daut endañgot deiñgilñ.

²¹ Timbi Yesuli kusei kimipi, manda ñindiñ enguk, “Giñgit manda pinalam nandañ wali man ñindiñgit bien inda-daklelak.”

²² Windiñ eumbi, amatam gitikti ni-kindem dambi, mandan nandum galknat sirik tiñgukta nanandi kena timbi eñgilñ, “Nitek timbi Joseptok niñgan wali manda wandin elak?”

²³ Eumbi enguk, “Biañganak, sindi eyout manda ñindiñ naninetañ, ‘Timbi kindenda ama, dik ditnalok piñgipka timbi kindem da-mek’, win Kapaneam it kwelan kena timbim giñgitka nandiñgimñ, windiñgangot ñolok ika kuseinan timbimbi kana!”

²⁴ Windiñ embi yousimbi enguk, “Nak biañgan sanba: plofet ama no enlok ilnan nasiilì not nim pa ti-ñimañ.

²⁵ Sindi plofet Elia nek tiñguk win nandi-ñimit: endi kuñilimbi, gwilat tipet git no git yakip kit tambon noñgan gwi no nim piumbi, kwet tuop nanañ map wopum indañguk. Nak biañgan sanlet: nain wolonda Israel kwelan Juda tam kanjak asupgan kuñgilñ,

²⁶ gan Yambatti Elia win endoñ nim ni-mupi, endi Sidon kandañ tam kanjak no Salefat it kwelan kuñguk endoñnan ni-mulim ñambi tike kimikuk.

²⁷ Timbi plofet Elisalì kuñilimbi, Israel kwelan Juda amatam asupti wanda kwambiñ yambo mawatsiat kuñgilñ. Gan Elisalì endoñnan nanin no nim timbi kindem dañguk, endi ama no koi Naman Silia kwelan nanin en noñgangot timbi kindem dañguk.”

²⁸ Timbi it kiyau ginañ pakilñdi Yesulok manda win nandimbi, ginañji komba dumbi

* 4:19: Aisaia 61:1-2, 58:6

²⁹ mīlapi, en it kwet pawan kle munjulim ñañguk. Isi kwesi win kwet kimin plon pakukta, jimbini malapnan tike nañgip ñambi, munjut koli piuktok ñañgiliñ.

³⁰ Gan endi undanembi, kimin gitik boñgipsi ginañ yapma klembi, walinin pi ñañguk.

³¹ Ñambi, it kwet no koi Kapaneam Galili kwelan patak wandiñ pi tombi pakuk. Papi, Sabat patnandi nainda giñgit manda eni-daut sem pa tilinguk.

³² Endi ama biesili manda gembinat ean windiñ eñgukta timbi nandi-gititigiti tilingiliñ.

Yesuli amatam ep timbi kindem daumbi, giñgit manda eu piñguk

³³ Sabat patnandi nain nola ama no yal kolanli ginan ginañ piñguk endi it kiyau ginañ lom pakuk. Endi wopungan kwawa tñipi eñguk,

³⁴ “Ei, Yesu Nasalet nanin, dik nekta nindoñ bilañ? Dik nip timbi kolaneñdok bilañ ba? Nak kusaka nandilet: dik Yambat enlok kena ama giñgi sinik win.”

³⁵ Windiñ eumbi, yal kolan win ni-ñombiñipi eñguk, “Dik mañga masipbi, amalok ginan nanin lambim po ñau.” Eumbi, yal kolandi ama win munjut kolimbi, ama pakiliñ endok boñgipsinan piñguk, gan yal endi ama win nim timbi kolaumbi, slak lambim po ñañguk.

³⁶ Timbi amatamdi kundit win kañbi ka-silikñembi, nanandi kena timbi, nisiñgan e-nandi timbi eñgiliñ, “Kai, ama ñali manda nitnein sinik elak? Ama yambalat nomik endi yal kolan manda gembinat enbumbi lambim po ñañ!”

³⁷ Yesuli kundit wandin timbimbi, endok giñgit wali kwet kle-gimbup pakañ tuop sapakñaneñguk.

³⁸ Yesuli it kiyau ginañ nanin pimbi, Simondok ilan loñguk. It wolok Simon yapman tam jibat timbi, piñgiu komba diumbi pakuk. Timbi Yesuli en timbi plap tauktok ni-nandumbi,

³⁹ tam pakuknan lombi mumuñembi, jibat ni-ñombiumbi, tam win kañ biñguk. Windiñ timbimbi, tam piñgiu nandum pañgitaumbi, plapkan mīlapi, Yesu git nolii yambi-dikñeñguk.

⁴⁰ Maim pumbi, Sabat patnandi nain taleumbi, amali nosii jibat kusei kusei inda-semguk win Yesuloñ yanañgip bumbi, kiili ama gitik noñgan noñgan ep kañbi, ep timbi kindem dañgiliñ.

⁴¹ Tñipi, amatam asuptoñ yal kolanji wakit ep kle-semumbi, kwawa wopungan tñipi po ñambi, ñindiñ eñgiliñ, “Dik Yambattok Niñañ sinik.” Yal kolan endi Yesu en Mesia Yambatti ni-mukuk windiñ nandi-ñimñgiliñ, wala timbi enombimbi, manda eelok e-kimisip ti-semguk.

⁴² Kwet salaup timbimbi, Yesuli it bimbi, pi ña kwet ama nimnatnan ñambi pakuk. Timbi amali lonji kukap timbi indaumbi, tike kimbi dambi, en gita papatok niñgiliñ,

⁴³ gan endi ñindiñ enguk, “Yambatti amatam yambi-dikñembi, ama wapmañji kulak wolok giñgit manda kindem ewa piuktok endi nanimukuk, wala timbi nak it kwet diwinnan bo ñauttok een.”

⁴⁴ Windiñ embi yambik bimbi, ña Judia kwet tuop kumbi, it kiyauñji ginañ manda eu piñguk.

5

Petlo git nolili Yesulok mandala mikbalak asup tiañeñgiliñ

1 Nain nola Yesulí Genesalet tuk guań kınanjatnan ilımbi, amatam kımın wopumdı Yambattok manda nandınepi kle-gımbupi, ńası ńasıńgan tıńgılıń.

2 Tımbi Yesulí kınanjatnan kikeń tıpet palım kańbi, mıkbalak epep amalí kikeńjı bimbı, lıksı wılıp pakılıń yambıńguk.

3 Yambım endoń ńambi, kikeń nolok plon lombı, kikeń molom Simon enda kambak munjulım ńaña euktok nıńguk. Eumbı, wındıń tımbımbı, wolok pipapı, gıńgıt manda enı-daut kenan yousımbı tı-semguk.

4 Tı-sem-talembı, Simon ńındıń nıńguk, “Dık tuk guań bońgıpnan ńambi, mıkbalak epeplok lıksı wın mep kımılım gınań ma pıwıt.”

5 Eumbı tambane nıńguk, “Endaut, nındı tim ombap kena gım slakan tımıń, tımbı mıkbalak bien no nım epmımıń. Gan dıkok mandala jońgo bındambo lık mep kımılam pınetań.”

6 Wındıń embı, endı lıksı mep kımılım pıumbı, mıkbalak asup sınık melımbı, lık blańganenepı tıńgılıń. Wındıń tımbımbı,

7 nosıı dıwın kikeń nolok plon kuńgılıń endı bı ep pańgıtanelıńdok kıt wayo kot-semum bımbı, ep pańgıtańgılıń. Tımbı mıkbalak kikeń tıpet wolok gınań ep dası tokńeumbı, kikeń tıpet tuk gınań pındepı tıńgımık.

8 Tımbı Simon Petlolı wındıń indaum kańbi, Yesu kesiinan mılelem tımbı nıńguk, “Wopum, nak ama yomnat, kak nambımbı ńau.”

9 Kuseı ńındıńda endı wındıń tıńguk: en wakıt ama gıtık en gıta kikeń plon pakılıń endı mıkbalak asup epgılıńda tımbı mısımbı, nanandı kena tıńgılıń.

10 Tımbı Sebedilok nıńañaıt tıpet Yakobo gıt Yoane Simon gıta mıkbalak epep kena pa tıńgımık endı wındıńgangot tıńgımık. Tımbı Yesulí Simon nımbı eńguk, “Nım mısıwıń. Dık mıkbalak tiatia tılańdı gamanda amatam enı-tiatia kena tımbı kuukań.” Wındıń eumbı,

11 endı kikeń ep tiańeumbı, kınanjat kwambıńnan loumbı, nepenepek gıtık bı-talembı, Yesulok gwańgwa indambı, en kle kuńgılıń.

Yesulí ama jımbat yambo mawalat no tımbı kındem dańguk

12 Yesulí Juda amatamdok it kwet no pakuk wandıń kuńılımbı, ama no pıńgıu gwılap gıtık yambo mawattı sipmıńguk endı bım Yesu kańbi, pı pım timan dai kwet plon kımıp pındım papı, nı-kukulembı eńguk, “Wopum, tıkap dık nep kımılep nandılańda, guma jımbatna tımbı taleumbı, kındem dawa.”

13 Eumbı, kii kot suapı, ama wın tıke-kańbi nıńguk, “Nak nandı-gamlet. Dık kındem da!” Eumbı, wolongan wanda kwambıń walı pailımbı, kındem dańguk.

14 Tımbı Yesulí manda kwambıń nımbı eńguk, “Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola nım tı-semekań. Nım sınık. Dık ńambi, gwılapka tapma amala daulımıumbı, jımbatka talelak wın gambı-dakleutak. Tımbı amatamdı wandańga biańgan ip talek wın gambı-nandınelıńdok dık tapma tımbekań, wın Moselı endıkńe manda kımıt-nımguk wolok tuop.”

Yesulı wındıń eńguk,

15 gan kena tıńguk wolok gıńgıttı sapańane sınık taumbı, amatam asupgandı mandan nandınepi ba jımbatsı kle-semektok Yesuloń bımbı, kımın pa tıańgılıń.

16 Gan Yesulı wandıngan embı, yambık bimbı, engan kwet ama nımnatnan ńam, nımolo pa tılıńguk.

Yesulı yom bımbilok gembı palmıńguk wın daut semguk

17 Nain nola Yesuli amatam eni-daut ti-semñilimbi, Falisi ama gita endikñe manda nandi-tale ama endi lo ñasiñgan pipakiliñ. Endi Jelusalem ba it kwet gitik Galili ba Judia kwelan pakañ walinin bimbín. Timbi Wopumdok gembín jimbatsiat ep timbi kindem dalok Yesuloñ palmiñguk.

18 Nain wolonda ama diwindi nosi no kii kesii dalandan taño plon tañgonem bimbí, Yesuli it pakuknan lom dainan kimitneliñdok ti-tlakiliñ.

19 Amatamdi it win tokñeñgiliñda timbi endi it ginañnan bem loneliñdok tuop nim, wala timbi endi it pendim bat wolok lombi, pendim wiap blanganembi, toali taño plon top gilim dambi, bium pi amatam boñgipsinan Yesulok kuañnan piñguk.

20 Windiñ timbimbi, Yesuli nanandi kiliktinjilok bien ka-nandimbi, ama wala ñindiñ niñguk, “Notna, yomga gitik win bi-gam-taletalen.” Windiñ eumbi,

21 endikñe manda nandi-tale git Falisi ama endi kusei kimpipi, nisiñgan ñindiñ e-nandi tiñgiliñ, “Yakii, ama manda winjit elak win en nin? Win Yambat en noñganliñgot yom bimbilok gembín palmilak yañ!” *

22 Timbi Yesuli ginañ nanandinji ka-nandimbi eni-nandimbi eñguk, “Kusei nitakta sindi ginañji ginañ windiñ e-nandi tañ?”

23 Gembí nim pat-namumda, nak ‘Yomga bi-gam-taletalen’ nimbambi, ba ‘Mílapi ñau’ nimbambi, bien kindem indauk ba? Nim ya!

24 Gan nak Ama Sisinikti kwelan ñolok yom bimbilok gembín pat-namlak win sindi nambi-dakleneliñdok nak ñindiñ timbetet.” Windiñ eñipi, ama kii kesii dalandanla nimbí eñguk, “Nak ganlet: dik mlapi, ipatka tikembi, ikanan ñau.” Eumbi,

25 wolongan ama wali dausinangan mlapi, ipal tikembi, ilnan ñañipi, Yambat ni-kindem dañguk.

26 Timbi amatam gitikti win ka silikñembi, nanandinji nim dakleumbi, nepek misimisín kañgiliñ wala Yambat ni-ta-loñipi, nisiñgan ñindiñ eñgiliñ, “Man nepek gitikñin indaumbi kamñ.”

Yesuli yom ama ep tiañeupi indañguk

27 Wolok siñgi kandañ Yesuli walinin pim ñambi, takis epep ama no koi Livai en takis epep ilan palimbi kañbi, ñindiñ niñguk, “Dik bim nep kle ku.” Windiñ eumbi,

28 Livaili kenalok nepenepel gitik win bi-talembe mlapi, Yesu kleñguk.

29 Timbi endi ilnan nanañ si-jumut wopungan Yesulok ti-ñimimbi, wolongan takis epep ama ba ama diwin asupgan en gita nanañ yakan nañgiliñ.

30 Timbi Falisi ama git nosi diwin endikñe manda nandi-taleñgiliñ endi win kañbi nandum piumbi, e-balep timbi, Yesulok gwañgwañii ñindiñ engiliñ, “Sindi nekta takis epep ama ba ‘yom ama’ diwin en gita nanañ yakan nañ?” Eumbi,

31 Yesuli tambanem enguk, “Kindemsí endi gwasap amaloñ nim ñañ, win jimbatsiat endiñgot gwasap amaloñ ñañ.

32 Ama nisila nandum dindim tlak nak en tiañelok kwelan nim indañgut, tambo nak yom ama enbambi, ginañji tambaneniñdok indañgut.”

Yesulok nanandin ba ep tindin win damanin wandin nim

33 Timbi ama diwindi Yesu ñindiñ niñgiliñ, “Yoanelok gwañgwañii endi nain asup nanañ kimsipbi, nimolo kena pa tañ, timbi Falisi amalok

* 5:21: Juda amalok nanandinji win ñindiñ: no en Yambat esesi-ñimlak endi tike pi yalilak.

gwañgwanjii endi bo wɪndiñgangot tañ, gan nitekta dikok gwañgwañgaili nanañ kimisip nain no nim kimpipi, kimsip pa tañ?” Eumbi,

³⁴ noliilok plon eyout manda ñindiñ enbi eñguk, “Ama no tamɪn tilakta timbi noli gita na-sɪlɪsɪlɪ tiñilɪmbi, sɪndi kindem noliilok nanañ kimsip ti-semneliñ ba? Nim ya!

³⁵ Gan nain indaumbi, kanjikñiilɪ ama wɪn yapma tikenekaliñ. Tikeumek, noliilɪ blan timbi, nanañ kimsip tinekaliñ.”

³⁶ Wɪndiñ embi yousɪmbi, nepek komblin ba damanin wala eyout manda ñindiñ bo enguk, “Ama nolɪ dasindasin komblin blañganembi, kusip tikembi, dasindasin damanin mambupmeuk ba? Nim ya! Endi wɪndiñ timbekta, dasindasin komblin wɪn kola-ñimek, timbi dasindasin kusip komblin wakɪt dasindasin damanin endok tuopset noñgan nim timbek.

³⁷ Timbi wain tul komblin wɪn meme gwɪlap damanin gɪnañ nim wɪli gɪlolok. Wɪndiñ timbekta, wain tullɪ bendi wopum dambi, meme gwɪlap damanin timbi tawa kolaumbi, wain kwelan poña pi-talewɪk.

³⁸ Wala timbi wain tul komblin wɪn gwɪlap komblin gɪnañ pa wɪli gɪlolok.

³⁹ Timbi no en wain tuk damanin nañguk endi wala ‘Koñgom sɪnɪk’ embi, wain komblin wɪn nambepi kunjit talak.”

6

Yesuli Sabat patnandi nainnan nek tindɪlok eu talelak

¹ Sabat patnandi nain nola Yesuli plaua mɪnjɪp kenanan dikñe ñañilɪmbi, gwañgwañii en gita ñaṅgɪlɪñ endi plaua bien mep pañgɪpi, mɪnjɪp kaik nañgɪlɪñ.

² Timbi Falisi ama diwɪndi wɪn kañbi, nandum tuop nim timbɪmbi engɪlɪñ, “Nitek timbi sɪndi Sabattok endikñe manda wɪpi, kena nim tindɪlok elak wɪn tañ?”

³ Timbi Yesuli tambane enguk, “Endikñe manda wɪwɪttok kandañ sɪndi Devit gita noliilɪ nanañ gawat paliñilɪmbi, nitek tiñguk wolok kasat wɪn nim pinap nandañ ba?

⁴ Endi Yambattok ilan lombi, plaua nanañ endok bi-ñimɪmɪn wɪn mepi nañguk. Endikñe mandalɪ elak wolok tuop nanañ wɪn tapma ama endiñgot nanalok, gan Devitti wɪn joñgo mep nambi, noliila bo emumbi nañgɪlɪñ.”*

⁵ Wɪndiñ embi yousɪmbi enguk, “Nak Ama Sisɪnɪktɪ Sabat patnandi naindok molomda timbi wolonda nek guma tindɪlok wɪn ewa talelak.”

⁶ Sabat patnandi nain no indaumbi, Yesuli it kiyau gɪnañ lombi, eni-daut ti-paliñilɪmbi, ama no kii diɪndɪm dalandañguk endi bo wolok bim pakuk.

⁷ Timbi Falisi gita endikñe manda nandi-tale ama endi Yesu kit yout ti-ñimneliñdok kusei lonjiñgɪlɪñ, wɪndiñda endi Yesuli Sabat patnandi nainnan ama no timbi kindem dauk ba nim wolok ka-tuakɪlɪñ.

⁸ Gan Yesuli nanandiñjɪ wɪn ka-nandiɪmbi, ama kii dalandan wɪn kitɪ-ñimɪmbi niñguk, “Mɪlap bɪmbi, ñolok it!” Wɪndiñ eumbi mɪlapi, dausɪnan ikuk.

⁹ Timbi Yesuli enbi eñguk, “Nak ñindiñ sani-nandutet: Sabattok endikñe mandalɪ nek tineñdok nandi-nɪmlak - ama timbi kindem dalok ba ama timbi kolalok, kuñgun tike-kimittok ba timbi kimlok?” Wɪndiñ embi,

¹⁰ amatam wolok pakɪlɪñ yambi-ta-ñɔ-talembi, ama kii dalandan ñindiñ niñguk, “Kika kot suat” nɪmbɪmbi, wɪndiñ timbɪmbi, kiilɪ salaptambi, kindem dañguk.

* **6:4:** Devitti endikñe manda wɪkuk, gañgan Yambatti gimbit nim ti-ñimɪñgukta timbi Yesuli Falisi amalɪ enlok gwañgwañiila gimbit nim ti-semneliñdok eñguk.

11 Tĩmbi gimbit wopumdi ama biesilok gĩnañji tokñeumbi, Yesu nitek tĩmbi kolanelĩndok wala nisĩngan e-nandi tĩngĩliĩ.

Ama Sisĩnik Yesu endi ama nin en kle-kuñgĩliĩ eni-daut ti-semguk

Yesuli gwañgwa 12 ep danguk

12 Nain wolonda Yesuli nimolo tĩmbepi kwet jañgĩnnan lombi, tim ombap Yambat nimolo ti-ñĩmĩnguk.

13 Kwet salaumbi, ama asup en kleaĩgĩliĩ kitĩ-semum biumbi, endok boĩgĩpsĩnan nanin ama 12got ep danbi, 'eni-mumulĩn' kot emguk.

14 Ama ep danguk endok kosi ñĩndĩ: Simon (koi no Petlo kitĩnguk), tĩm kwayañ Andlu, Yakobo, Yoane, Filip, tĩm Batlomio,

15 Matayo, Tomas, tĩm Yakobo Alifaielok niñañ, tĩm Simon koi wĩn 'Selot ama' kitĩngĩliĩ,

16 tĩm Judas Yakobo niñañ, gĩta Judas Iskalot, ama nin siĩgi Yesu bola ti-ñĩmĩnguk.

Amatam nitein endi diwĩn yapma kle-pakañ?

17 Tĩmbi Yesuli gwañgwañii ep danguk en gĩta kwet jañgĩnnan nanin pĩmbi, kwet kĩmbat nolok tombĩmbi, gwañgwañii asupgan diwĩndi en gĩta wandĩ pakĩliĩ. Tĩmbi endiĩngot nĩm, wĩn amatam kĩmĩn wopum Judia kwet tuop nanin ba Jelusalem nanin, ba Tilo Sidon it kwet tĩpet tuk kimbĩñ baliliĩ pakamĩknan nanin

18 endi Yesuli manda eumbi nandiĩnelĩndok ba jĩmbatsi ep kle-kot ti-semektok bi palĩmbi nandi-sembi, ama diwĩn yal kolandi mĩlap emguk wĩn bo ep tĩmbi kĩndem daĩnguk.

19 Tĩmbi amatam kĩmĩn wopum endi Yambatti Yesu gembĩ miumbi, amatam gĩtik ep tĩmbi kĩndem daumbi kaĩngĩliĩ, wala tĩmbi endi tĩke-ka tĩnelĩndok bañak lonjiĩngĩliĩ.

20 Tĩmbi Yesuli gwañgwañiiloĩ dei yambĩmbi, ñĩndĩ enguk,

“Amatam nisĩla nandum pĩmbĩnen tĩlak
sĩndi wakan Yambattok gĩngĩtĩii indambi kuañ,
wala tĩmbi sĩndi amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

21 Man ñĩndĩngĩt nepenepekta lonji kuañ
sĩndi wakan Yambatti sep tĩmbi tokñenekaliĩ,
wala tĩmbi sĩndi amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

Man ñĩndĩngĩt simba blan plon kuañ
sĩndi wakan simba sasat plon kunekaliĩ,
wala tĩmbi sĩndi amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

22 Sĩndi nak Ama Sisĩnik nep kle-kuañda tĩmbi
amatamdi nandi-kola ti-samañ,
ba nisilok boĩgĩpsĩnan nanin sep kle-kotnelĩndok
sani-suambapi, kosi tĩmbi kolalak,
nain wolonda sĩndi amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

23 Wĩndĩ inda-samekaknan walenji kĩndem daumbi,
sĩlisĩli wopum inda-samumbi,
kusei ñĩndĩnda dikondikot tĩnekaliĩ:

bep pañjii endi plofet ama damaĩngan kuñgĩliĩ
enda wĩndĩngangot pa ti-semumbi,
tuanji wopum kunum gĩnañ kasileĩngĩliĩ,
tĩmbi sĩndi wĩndĩngangot kasilenekaliĩ.

24 Gan mĩnem kwĩlkwĩlnji wopum sĩndi blasĩngan,

win sindi ikan nepenepesi kindem gitik win kasile-taleañ.

²⁵ Man ñindiñgit nim ti-blamblaem kuañ sindi blasiñgan, win sindi lonji ti-kunekaliñ.

Man ñindiñgit simba sasat kindem plon kuañ sindi blasiñgan, win sindi kukulembi, simba blan plon kunekaliñ.

²⁶ Amatam gitikti sindok kosi tike-lonekaliñ wolonda sindi blasiñgan!

Neta, bep pañjiili plofet ama juluñgan endok kosi pa tike-loñgaliñ, gan Yambatti plofet ama wandin win yalamikuk.”

Ep tindiñ kindem amatam tambon nimnat ti-sem ti-kunekaliñ

²⁷ Yesuli yousimbi enguk, “Mandana tikembi kuañ sinda ñindiñ sanlet: sindi kanjiksii ginañ kindem ti-sem-ta-kunekaliñ, win nandi-kola ti-samañ enda ti-kindekindem ti-sem-ta-kunekaliñ,

²⁸ yala ti-samañ enda gwilam ti-sem-ta-kunekaliñ, kolan ti-samañ enda nimolo ti-sem-ta-kunekaliñ.

²⁹ Ama noli bumga tambon witakta, tambon bo wilektok tambaneñimekañ. Ba noli sauloña galom tike-gamlakta, kiupiña bo bi-ñim+umbi tikeukak.

³⁰ Dik nepek nola gani-nandi tañ enda emekañ, ba noli nepenepeka galom mep gamlak ombi-gamektok nim ni-giñgineukañ.

³¹ Ep tindiñ gitik dik nandi-galk tamba, amatamdi dika windiñ ti-ganneliñdok nandi-semña, dik bo windiñgan ti-sem-ta-kuukañ.

³² Tikap dik amali ginañ kindem ti-gamañ endañgot ginañ kindem ti-semiñda, nekta Yambatti gani-kindem dawik? Yom ama endi bo windiñgangot pa tañ, win endi ama nin ginañ kindem ti-semalak enda ginañ kindem ti-ñimañ.

³³ Ba tikap dik amali kindem ti-gamañ endañgot kindem ti-semiñda, nekta Yambatti gani-kindem dawik? Yom ama endi bo windiñgangot pa tañ.

³⁴ Ba tikap dik ama nindi tambon ombi-ganneliñdok tuop win nandi-kwambiñ dalañ endañgot emiñda, nekta Yambatti gani-kindem dawik? Yom ama endi bo yom amala nepek emañ, win tambon wolok tuopgan ombi-semneliñdok windiñ pa tañ.

³⁵ Nim, windiñ nim tilok. Tambo sindi kanjiksi ginañ kindem git kundit kindem ti-sembi, nepek tambon nimnat embi, ombi-sanneliñdok nim pa mandinekaliñ. Sindi windiñ tinekaliñda, tuanji wopum pat-samekak, timbi sindi Besi Yambat Loloñ Siniñ endok ep tindiñ klembi, wembe gwañgwañii kuañ win inda-dakleukak. Neta, endi wakan ama kolan pa tañ ba simba kindem manda nim pa eañ enda kindem pa ti-semalak.

³⁶ Bepsiñ amatam ginañ busuk ti-semalakta, windiñgangot sindi ginañ busuk ti-semnekaliñ.

³⁷ Sindi amatam eni-pi nim ti-kunekaliñ, timbi Yambatti windiñgangot sani-pi nim timbekak. Sindi amatam yom plon nim ep kimit ti-kunekaliñ, timbi Yambatti windiñgangot yom plon nim sep kimitlekak. Sindi amatamdok yomji bi-sem ti-kunekaliñ, timbi Yambatti bo yomji bi-samekak.

³⁸ Sindi amatam plap ti-sem ti-kunekaliñ, timbi Yambatti windiñgangot plap ti-samekak. Sindi plap tañ wolok tuop endi plap ti-sambi, nombo yousimbi, sam tokñe siniñ taumbi, diwin lamip piukak. Nekta, sindi amala nittek ti-semañ, wolok tuopgan Yambatti sinda bo ti-samekak.”

Ama man mambenji tipet endok telak nim klenekaliñ

39 Timbi Yesuli yousimbi, eyout manda ñindiñ enguk, “Ama dai sipm̄sipm̄in endi nol no dai sipm̄sipm̄in gumañ nañgilek ba? Nim ya! Win niset tipelat ban ginañ p̄ndemik bek.

40 Gwañgwa no endi n̄ndaulin nim maklelak, gan endi nandinandi kena timbi taleumek, endi n̄ndaulindok tuop indauk bek.

41 Nitek timbi, dik nokalok dai ginañ kilikilik win kalañ, gan ditnalok dauka ginañ komba bem patak win nim ka-daklelañ?

42 Dik komba bem dauka ginañ patak win nim kañbi, nitek nokala ñindiñ nimbeñ, ‘Notna, nak dauka ginañ kilikilik patak win klewa lambi-gamñ.’ Ama man mamben tipelat, dama ditnalok dauka ginañ komba bem patak win kle kopmek, siñgi kandañ ka-d̄ind̄im embi, nokaloñ dai ginañ kilikilik patak win kindem kleu lambi-ñimek.

43 Komba kindem no endi bien kolan nim pa lalilak, windiñgangot komba kolan no endi bien kindem nim pa lalilak.

44 Komba wali nitein win bienli mek timbi daklelak. Kuañḡmd̄i bien mandañ sinik indaumbi tikelok ba? Ba ḡnjatt̄i bien gip indaumbi tikelok ba? Nim ya!

45 Amalok kandañ win windiñgot: nepek endok ginan tokñe patak wali wakan man ginañ lambumbi elak. Wolok tuop nepek kindem ama kindemli ginan ginañ dasi-m̄ñguk wali wakan bien kindem timbi indalak, timbi windiñgangot nepek kolan ama kolandi ginan ginañ dasi-m̄ñguk wali wakan bien kolan timbi indalak.

46 Nekta slakan ‘Wopumñi’ manjil̄ñgot pa nanañ, gan manda sanlet win nim tañgoneañ?

47 Ama no nokoñ b̄imbi, mandana tike kulak endi ama nitein win sanidaut ti-sametet.

48 Endi ama it kwambiñ tiñguk wandin. Endi it kindil̄ñpi, ban ombap kindilim p̄umbi, ita mambi il̄imbi, kawat ta kusei ginañ meli p̄umbi, gambinatgan youli gilim da-taleñguk. Timbi tuk gwam wopum indambi, it plon suañguk, gan endi ti-kindem dañgukta timbi m̄njulim, sasik nim tiñguk.

49 Timbi ama no mandana nandi-k̄mk̄mnelak endi ama it joñgonjoñgo kindikuk wandin. Endi it kindil̄ñpi, ta plongan kim̄pi, joñgonjoñgo kindikuk. Timbi tuk gwam wopumdi it wolok plon suambi m̄njulimbi, platik sinik gilom p̄imbi lilime-taleñguk.”

Ama Sis̄inik Yesu endi ginañ busuk daut semguk

7

Yesuli mik ama telak damanj̄lok kena gwañgwa j̄mbalat timbi kindem dañguk

1 Yesuli manda gitik win amatam enbi taleumbi, Kapaneam it kwelan lo ña pakuk.

2 Wandin kandañ mik ama telak damanj̄ no pakuk endok kena gwañgwa j̄mbat wopum timbi, k̄mk̄mlok tuop tiñguk. Endi kena gwañgwa wala nandum loloñ sinik tiñgukta timbi,

3 Yesulok ḡñḡt nandinbi, Judalok ama biesi diwin Yesuloñ eni-mukuk, win endi Yesu ni-tiañeum b̄imbi, kena gwañgwa j̄mbalat timbi kindem dauptok windin tiñguk.

4 Timbi ama wali Yesuloñ ña tombi, mik ama telak damanj̄lok kasat ti-ñim̄imbi ni-ḡñḡinembi eñgil̄ñ, “Telak damanj̄ win kindem tike-k̄mileñdok tuop.

⁵ Nekta, endi Juda nindok sambat nim, ganmek ninda ginañ kindem pa timlak. Tiniipi, it kiyauni win endinngan nip timbi plap taumbi inda nguk.”

⁶ Windin eumbi nandi-sembi, en gita na nguk.

Nambi, telak damanjilok il timbi dumalaumbi, telak damanjili nolii Yesuloñ eni-mupi, manda ninidin kimiliminguk, “Wopum, slakan kesik gawat nim biwin. Nak kambak nandin nolak nekta nokok itnanangan bi nambeñ?”

⁷ Nak bo daukanan bimbila nandi-wam milatalak. Dik slak manda ngot eumbi, kena gwa ngwana kindem dawin.

⁸ Natna bo ama lolonailok kapmai kulet, timbi nokok pimbimnennai diwin kuañ. Nak mik ama nola ‘Nau!’ nimbambi nalak, ba nola ‘Bo!’ nimbambi pa bilak. Timbi kena gwa ngwanala ‘Kena nin ti!’ nimbambi, kena win pa tilak.”

⁹ Timbi Yesuli telak damanjilok manda wala nandi-gititititik embi, undane amatam kimin wopum en kle bingilin yambimbi, ninidin enguk, “Nak ninidin sanlet: Israel sindok bo ngipinan bo nak ama nanandi-kilitinat nandin no nim ka ngut.” Windin eumbi,

¹⁰ telak damanjili nolii eni-mukuk endi bindambo undanem ilan na lombi, kena gwa ngwa kindem dambi palimbi ka ngilin.

Yesuli ama sim no kinnan nanin timbi milakuk

¹¹ Nain nim ombataumbi, Yesuli it kwet no koi Nain wandin naumbi, gwa ngwanii git amatam kimin wopumdi en gita yakan na ngilin.

¹² Nambi, it kwet sañ yama timbi dumalaumbi, ama dalandan no ta ngonem pingilin. Win tam kanjak nolok ninañ no ngan sinik endi sembinguk. Timbi it kwet winasi asupti dalandan ba meñ ep klembi pingilin.

¹³ Timbi Wopumdi tam kanjak win kañbi, blan tinimimbi ninguk, “Nim kuleñ.”

¹⁴ Windin eipi, na ta ngo tike-kaumbi, ama ta ngone ngilin di kak win ngan ilimbi, dalandanla ninguk, “Ama sim, nak ‘Milat!’ ganlet.”

¹⁵ Windin eumbi, gwa ngwa wali bnda mlap pipapi, kusei kimpipi manda e nguk. Timbi Yesuli meñla ninguk, “Nina nga nin na ngipi nau!” Eumbi na ngipi na nguk.

¹⁶ Timbi amatam wi ka ngilin endi gitik misimbi, Yambat ni-kindem dambi, nisin ngan ninidin e ngilin, “Plofet wopum no bo ngipni ginañ inda nguk kulak” ba “Yambatti amatamii nip kimitokok bi inda-nimlak.”

¹⁷ Timbi nek inda nguk wolok gitit wali sapananembi, Judia kwelan ba kwet kle-gimbup pakañ tuop eu sataumbi na-tale nguk.

Yesu git Yoane endi nin win nim nandi-dakle-semgilin

¹⁸ Yoane tuk ii-sem endok gwa ngwanii Yesuli kundit kusei kusei tinguk wolok kasat gitik enla tinim-tale ngilin.

¹⁹ Timbi endi gwa ngwa tipet kiti-semum bumbi, Yesula ninidin ninandindemiktok eni-mukuk, “Mesia biwiktok een win dik wakan ba? Ba ama nola mandineñ?” Windin embi eni-mulimbi,

²⁰ Yesuloñ na tombi ningimik, “Yoane tuk ii-sem endi ninidin ganindanda embi ninimulimbi bamik, ‘Mesia biwiktok een win dik wakan ba? Ba ama nola mandineñ?’ ”

²¹ Nain wolonda Yesuli amatam jimbatsiat ba pingip gawatsiat asup win ep timbi kindem dambi, yal kolanji win ep kle kot-sembi, ama asup dausi sipsipmin timbi tom-semguk.

22 Tĩmbi endi Yoanelok manda tambon ñĩndiñ tambane enguk, “Siti ñambi, nepek dautsetti kamik ba pawanjetti nandamik wolok kasat ti-ñĩmdekamik: dausi sipsipmĩn dausi tombim kañ, tĩmbi kesit nĩm kuañdi kesit kuañ. Amatam jĩmbat yambo mawatsiat endok wandanjĩ wĩn ep tĩmbi gĩlita-semlak, pawanjĩ kamen pawanjĩ tombim nandañ. Ama sembisembĩn bĩndambo kaitambi mĩlakañ, tĩmbi ama pĩmbĩñesĩla gĩngĩt manda kĩndem enbum nandañ.

23 Tĩmbi no en kusatna nambi-nandiĩmbi, nandi-kolan nĩm ti-namlakta endi amatam diwĩn yapma kle-patak.”

24 Yoane gwañgwa tĩpet eni-mukuk endi undane pi ñaumbi, Yesuli kusei kĩmĩpi, ama kĩmĩn wopumda Yoanelok plon ñĩndiñ enguk, “Kwet sĩlaninnan ñaĩgĩliñ wĩn sĩndi nek kanepi ñaĩgĩliñ? Wĩn sĩndi sasaleli pinjĩm pendĩliĩm ña-bi tĩlak wĩn kanepi ñaĩgĩliñ ba?

25 Tĩkap nĩmda, nek kanepi ñaĩgĩliñ? Ama dasindasin pamanat no kanepi ñaĩgĩliñ ba? Nandañ: ama dasindasinjĩ pamanjĩat ba pipapatsi kĩndem sĩnik endi ama wapmañdok isĩnan pa kuañ.

26 Wĩndiñda sĩndi nek sĩnik kanepi ñaĩgĩliñ? Plofet ama no kanepi ñaĩgĩliñ ba? I wakanak. Tĩmbi Yoanelok kandañ nak ñĩndiñ sanlet: endi plofet diwĩn yapma kle-talelak.

27 Wĩn enda wakan Yambattok mandan ñĩndiñ youyouliĩn patak, ‘Nak gĩngĩt ee amana no ni-mulam ñambi, telak dama ti-gambi, telak ti-diĩndim e-gamekak.’* Wĩndiñ youyouliĩn patak,

28 tĩmbi nak ñĩndiñ sanlet: ama gĩtik kwelan dama indaĩgĩliñ endi Yoane nĩm makleañ, ganmek no en Yambattok gĩngĩtĩilok boĩgĩpsĩnan pĩmbĩñen sĩnik kulakta endi Yoane makle patak.”

29 Takis epep ama gĩt amatam diwĩn endi manda wĩn nandi-talembi, Yoanelok kii plon tuk iĩgĩliñda tĩmbi Yambattok telak wĩn diĩndim sĩnik tĩmbi dakleñgĩliñ.

30 Gan Falisi gĩt endi kĩne manda nandi-tale ama endi gĩnañ tambatambattok tuk nĩm iĩgĩliñda tĩmbi Yambatti nek tĩneliñdok nandiĩnguk wala nandum tĩlak tĩnguk.

31 Tĩmbi Yesuli yousĩmbi enguk, “Wĩndiñda tĩmbi amatam man ñĩndiĩngĩt kuañ endi nĩtein? Nak endok kusasi la eyout manda nek ewit?

32 Wĩn endi gwañgwa bisattĩ sañalala ipakanan pipapi, nosi la kiti-sembi, ñĩndiñ eniñ, ‘Nĩndi pakĩuak pendĩtnambi, sĩndi kap nĩm tĩliñ, ba kap mano tĩñĩtnambi, sĩndi ku-blamblae nĩm tĩliñ.’

33 Kusei ñĩndiñda nak sĩndok plon wĩndiñ sanlet: Yoane tuk ii-sem endi indambi, nanañ kĩmĩsip pa tĩnguk, tĩñĩpi wain nĩm pa naliĩnguk wala sĩndi nandum tuop nĩm tĩmbĩmbi, enda ñĩndiñ pa eañ, ‘Yal kolan endok gĩnañnan patak.’

34 Tĩmbi nak Ama Sisiĩkti indambi, nanañ ba wain naĩpi, kĩmĩsip nĩm pa tĩlet, wala sĩndi nandum tuop nĩm tĩmbĩmbi, ñĩndiñ pa eañ, ‘Ama ñĩn kawit! Tĩmbi namba! Endi nanañ ba wain asup sĩnik pa nalak, ba takis epep ama ba yom ama not ti-semlak!’

35 Sĩndi wĩndiñ pa eañ, gan amatam Yambattok nanandĩn kĩmit-klem kuañ endi nanandi wĩn diĩndim sĩnik wakan daut nĩmañ.”

Yom tam noli Yesulok kesii wĩliĩmbi, yomĩn bi-ñĩmĩnguk

36 Falisi ama noli Yesu nanañ en gĩta nambektok ni-tiañeumbi, endok ilnan lombi, nanañ naneliñdok pi pakuk.

* 7:27: Malakai 3:1, Kisim Bek 23:20

³⁷ Tĩmbi yom tam no it kwet wolok kuñguk endi Yesula “Falisi amalok ilan nanañ na patak” giñgít wĩn nandiñgukta, piñgip saple mĩliñ kindem kanim kawat satnindi tĩndin no tĩkembali, it gĩnañ loñguk.

³⁸ Lombi, Yesulok kesiinan kandañ ñam papi kulĩmbi, dai tullĩ pi Yesulok kesii youli gautaumbi, kumban sakti tĩmbi kalandaumbi, kesii nain ombapgan simumuñ embi, piñgip saple mĩliññatti saple-ñimñguk.

³⁹ Tĩmbi Falisi ama Yesu ni-tiañeñguk endi wĩn kañbi, gĩnan gĩnañ ñĩndiñ eñguk, “Tam ñin endi yom tam no. Ama wali biañgan plofet ama kuumda, tam tĩke-kalak ñolok kusei ka-nandi-taleuk.”

⁴⁰ Tĩmbi Yesuli Falisi ama endok nanandin wĩn nandiñmbi niñguk, “Simon, nak manda no ganba nandi.” Eumbi niñguk, “Endaut, eumbi nandiwa.”

⁴¹ Eumbi niñguk, “Ama noli minem tambonlok ama tĩpetta emguk, nolok minem kwandai 500, tĩmbi nolok minem kwandai 50.*

⁴² Endi ombĩndemĩktok tuop niñda, blan tĩ-sembi, kak tambon wiatsemguk. Wĩndiñda endoñnan nanin nindi nol maklembi, minem molomda simba kindem tĩ-ñimekak?”

⁴³ Eumbi niñguk, “Minem kwandai 500 wialimñguk endi bek.” Eumbi, “Wĩn dĩndim elañ” niñbi,

⁴⁴ undanem tam kañbi, Simon niñguk, “Tam ñin kalañ ba? Nak dikok ika gĩnañ lambiwambi, dik ep tĩndin niñ klembi, not niñ tĩ-namĩñ, wĩn dik kesitna wiliwilittok tuk no niñ gĩt-namĩñ, gan endi kesitna dai tullĩ wili pi, kumban sakti sapleum kalandalak.

⁴⁵ Dik kitna ba bumna no niñ simumuñ tĩ-namĩñ, gan nak it gĩnañ lambit wolondañgan endi kusei kimipi, niñ tĩndin wĩn, kesitna simumuñ tĩ-namumbi, nain ñin bi tomlak.

⁴⁶ Dik kumbana tuk galk silanindi niñ saple-namĩñ, gan endi piñgip saple mĩliñ kindem bien wali kesitna saple-namik.

⁴⁷ Wĩndiñda ñĩndiñ ganlet: tam ñali simbai kindem da-sinik talakta tĩmbi wĩndiñ tĩ-namlak. Wali ñĩndiñ daut niñmlak: endok yomin asupgan bimbini. Gan no endok yomin lakatgan bimbinda endi lakat wolok tuop simbai kindem dalak.”

⁴⁸ Tĩmbi tamda niñguk, “Yomga gĩtik bi-gam-taletalen.” Wĩndiñ eumbi,

⁴⁹ ama gĩtik en gĩta nanañ nam pakiliñ endi kusei kimipi, gĩnañji gĩnañ ñĩndiñ nandiñgĩliñ, “Endi ama nin sinik, ñala yom bimbini bo pa tĩlak?”

⁵⁰ Tĩmbi Yesuli tam niñguk, “Nanandi-kilikĩtĩngala tĩmbi Yambatti kolan gĩnañ nanin gepma tĩkek, wala tĩmbi busukñenengan ñaukañ.”

8

Tam diwĩndi bo Yesu klembi kuñgĩliñ

¹ Wolok siñgi kandañ Yesuli kle-gĩmbut ñañipi, it kwet tip ba wopum wandiñ manda eu piumbi, Yambatti amatamñii yambi-dikñelak wolok giñgít manda kindem eni-ta-kuñguk. Tĩmbi gwañgwañii 12 endi en gĩta yakan kuñgĩliñ.

² Tĩmbi dama Yesuli tam jimbatsiat diwĩn ep tĩmbi kindem dañgĩliñ ba yal kolanji ep kle kot-semguk endi bo en kle-kuñgĩliñ. Tam no wĩn Malia Makdala nanin (damañgan Yesuli yal kolan kit tambon tĩpet ep kle kolimñguk).

* **7:41:** Minem kwandai noñgan wĩn kena nain noñgan wolok tuan. Ama wali minem kiulim palmñguk wĩn wopum daupok kena mĩliñguk. Endok minem kena wĩn wakan.

³ Tĩmbi Yoana (endok wapai Kusa endi ama wapmañ Elottok it kauli-dikñeñguk) gĩta Susana wakĩt tam asup diwĩn Yesu gĩta yakan ñaĩgĩliñ. Tam wali Yesu gĩt gwaĩgwaĩii plap ti-sembi, minemjĩli ep kasop ti-semmaĩgĩliñ.

Ama Sisinik Yesu endi mandan nandim tike-kiliñ eneliñdok eñguk

Gĩngĩt manda kindem wĩn nanañ minjip ama noli kena gĩnañ kokuk wandin

⁴ Amatam it kwet nolok ba nolok endi Yesuloñ bi kĩmin wopum tiñliĩmbi, eyout manda no ñĩndiñ enguk,

⁵ “Ama noli plaua nanañ minjip kot-tikitiki timbektok kenan gĩnañ ñaĩnguk. Ña tom kolĩliĩmbi, minjip diwĩndi telak plon pĩmbi, amalĩ yali-ña-bi timbĩmbi, monĩkti bi na-taleĩgĩliñ.

⁶ Tĩmbi minjip diwĩn kwet kawakawalatnan pĩmbi, tawam lambĩmbi, tuk nĩmnatta timbi yaĩetambi kĩm-taleĩgĩliñ.

⁷ Tĩmbi minjip diwĩndi koselek minjipnan pĩmbi, wakĩt yakan tawa lambĩngĩliĩnda koselekti ep tapliumbi kĩmgĩliñ.

⁸ Minjip diwĩn kwet kindem plon pĩmbi, tawa lambĩmbi, bien asup laliĩgĩliñ, wĩn bien 100 100 wĩndiñ laliĩgĩliñ.” Yesuli wĩndiñ embi yousĩmbi, ñĩndiñ kitiĩnguk, “No en pawañnat endi pawañ kĩmĩpi, nandi-tike-kiliñ eukak.”

⁹ Tĩmbi Yesu gwaĩgwaĩiili eyout manda eñguk wolok kusei nandĩnepi nĩkaumbi

¹⁰ enguk, “Yambatti nandi-sambi, amatamĩii nĩtek yambi-dikñelak wĩn sani-siwĩliĩmbi nandi-dakleañ. Gan nanandĩn sembin wĩn nak amatam diwĩn endĩla eyout mandaliĩngot enba nandiñ. Wĩn endi kaĩbi nĩm ka-nandi-tomneliĩndok ba nandĩmbi nĩm nandi-dakleneliĩndok* wĩndiñ pa tĩlet.

¹¹ Tĩmbi eyout manda et wolok kusei wĩn ñĩndiñ: plaua minjip wĩn Yambattok manda.

¹² Minjip telak plon piĩngĩliñ wĩn amatamdi Yambattok manda nandi da-siumbi, Satandi bĩmbi, gĩnañji gĩnañ manda patak wĩn yolom tike-semalak. Nĩm kaĩbi, endi manda wĩn tike-papi, Yambattok gĩngĩt indaneliĩnda, Satandi wĩndiñ ti-semalak.

¹³ Minjip kwet kawakawalatnan piĩngĩliñ wandin wali manda nandĩmbi silĩsilĩnat kasĩleañ. Gan endi wĩn plaua minjiptok kakai kwet gĩnañnan nĩm pilak wandin, wala timbi endi nain dumangan nanandi-kĩlikti tañ, gan ti-kuyuk no inda-semumbi, nanandi-kĩliktiñji pipĩlak.

¹⁴ Minjip koselek boĩngĩpsĩnan piĩngĩliñ wandin wali Yambattok manda nandim kuĩliĩmbi, kwelalok mĩlap ba minem kwĩlikwĩli ba nepenepek silĩsilĩ pa emlak wali nanandi-kĩliktiñji makleumbi, bukaiĩngot pakañ.

¹⁵ Tĩmbi minjip kwet kindem gĩnañ piĩngĩliñ wandin wali ama gĩnañ nanandiñji wĩn kindem ba dĩndim sinik, timbi endi manda wĩn nandĩdasĩmbi, tike-kwambiñ dambi gĩngĩnem kuĩpi, bienjĩat tañ.”

Sĩndi Yambattok manda telak nĩtek plon nandi-dakleañ wĩn ka-kiliñ enekaliñ

¹⁶ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi enguk, “Ama noli kolsalen pĩndopi, kambotti nĩm tapliwik ba doundoulok palapalat kapmainan nĩm kĩmĩlek. Tambo endi kolsalen indaĩngan kĩmĩliĩmbi, ama it gĩnañ loaĩ kolĩ sale-semek. Yambattok mandan wĩndiĩngangot kusei ñĩndiĩnda indaĩngan timbi daklelok:

* 8:10: Aisaia 6:9-10

17 endi amatam nitek yambi-dikñelak wandiñ kandañ nepek pat-sembin pakañ gitik ep timbi indañgan indanekaliñ, timbi nanandi sembin gitik win bo eu tawaukak.

18 Wala timbi sindi Yambattok mandan telak nitek nandimbi nandidakleañ win ka-kiliñ enekaliñ. No en endok mandan nandimbi tike kulakta, Yambatti yousi mambi, nanandin timbi pañgitaumbi nandidakleukak. Gan no en mandan win nim tike kulakta, nanandin palmehtok nandilak win apma tike-ñimumbi, slak palekak.”

Yambattok manda kim-it-kleañdi Yesulok meñ kwayañii sinik tañ

19 Timbi Yesulok meñ kwayañii endi Yesu kanepi bñgiliñ, gan amatam kimin wopumdi masip pakiliñda timbi ñasiñgan bimbilok tuop nim.

20 Timbi amali Yesu ñindiñ niñgiliñ, “Meñga kwayañgaili gambinep nandimbi biliñ, pawan ikañ.”

21 Eumbi tambane enguk, “Amatam Yambattok manda nandimbi kim-it-kleañ endila mek nokok mena kwayanai tañ.”

Ama Sisinik Yesu endi gembin daut semguk

Sasale gita tuk guañdi Yesulok man tañgoneñgimik

22 Nain nola Yesuli gwañgwañii gita kikeñ plon lombi enguk, “Tuk guañ dikñembi, tambon kandañ ñana” eumbi, wolok ñanepi ñañgiliñ.

23 Ñañipi, douli timbi gwaseim dounguk. Dou palimbi, kwet jañginnan nanin sasale wopungan tuk guañnan pim pendilimbi, tuk kimin gitik mlap tawambi, kikeñ ginañ pim tokneumbi, mlap wopum ginañ pakiliñ.

24 Timbi gwañgwañiili dounan nanin timbi silikñembi niñgiliñ, “Bep bep, nindi ip kimnepi tamih!” Eumbi mlapi, sasale wakit tuk kimin wopungan lopilat sinik win enombiumbi, sasaleli klp eumbi, tukti busukñenengan pakuk.

25 Timbi gwañgwañiila ñindiñ enguk, “Nekta nim nandi-kilikti tañ?”

Windiñ eumbi misimbi, nanandi kena timbi, nisi waliñgan ñindiñ enandi tiñgiliñ, “Ama ñin en nin sinik, ñala sasale git tukta bo manda kwambiñ enbumbi, man tañgoneamik?”

Yesuli yal kolan asup ama nolok ginan ginañ nanin ep kleñguk

26 Yesu git gwañgwañii endi tuk guañ dikñembi, Gelasa amatamdok kwet Galili distrik dat kandañ patak wandiñ ña suañgiliñ.

27 Timbi Yesuli kwet kwambiñnan loumbi, ama walinin no yal kolannat endi endoñ bñguk. Ama wali nain ombapgan it ba dasindasin ka-misimbi, biatan ama sumnan dou-milat timbi kulihguk.

28 Endi Yesu kañbi, kesiinan pi pim papi, kwawa timbimbi, yal kolandi Yesu ka-nandi-tomgukta amalok man plon wopungan ñindiñ kitimbi niñguk, “O Yesu, Yambat Loloñ Siniik endok Niñañ, dik nek ti-namepi bilañ? Dik nandi-nambi, kena gim nim namiñ.”

29 Yesuli yal kolan ama win bim poñauktok manda kwambiñ niñgukta yal wali windiñ eñguk.

Yal kolan ama wolok ginan ginañnan pakiliñ endi ni-giñgineumbi, ti-kelakelam pa tilihguk, wala timbi amali nain asup sen kwambiñli kii kesii topbi, nim pi ñauktok ka-dikñeañgiliñ, gan endi sen timbi dikneumbi, yal kolandi ni-kleumbi, kwet ama nimnatnan ña kulihguk.

30 Timbi Yesuli ni-nandimbi eñguk, “Koka nin?” Eumbi, yal kolan asupti endok ginan pi-ñimiñgiliñda timbi “Kotna Kimin Gitik” niñguk.

31 Timbi yal kolandi ñindiñ nimbi eñgiliñ, “Dik jimbiñ ñaneñdok nim nini-muleñ” windiñ embi ni-giñgine tiñgiliñ.

32 Kwet klokloñen wandiñ bit asupti mina-pakiliñda timbi yalli Yesu ñindiñ ni-giñgineñgiliñ, “Dik nandi-nimumbi, bit endok ginañjinan pineñ.” Eumbi nandi-semguk.

33 Nandi-semumbi, ama ginan nanin poñambi, bittok ginañjinan piumbi, bit kimin wopumdi kwet kloñnan wolok woñep pi ñambi, tuk guañnan piñbi, tuk nambi kim-taleñgiliñ.

34 Windiñ timbimbi, bit yambindikñe amali nek indañguk win kañbi pi ñambi, wolok kasat amatam it kwelan ba kanda ilan ña ti-semgiliñ.

35 Timbi amatamdi nepek indañguk win kanepi Yesuloñ bimbi kañgiliñ win: ama dama yal kolannat kulñguk endok nanandin dakleumbi, dasindasi dasimbi, Yesulok kesiinan pipalim kañbi misñgiliñ.

36 Timbi nepek nek indañguk win dausili kañgiliñ endi ama yal kolannat kulñguk nittek kindem dañguk wolok kasat amatam diwinda ti-semgiliñ.

37 Windiñ timbimbi, Gelasa nasi gitikgandi Yesu kundit tiñguk wala kolan misimbi, kwesi biuktok ni-nandiñgiliñ. Ni-nandumbi nandi-sembi, yambim ñauktok kikeñ plon loñguk.

38 Timbi ama yal kolannat kulñguk endi Yesu gita kuuktok ni-nandi tiñguk, gan Yesuli ilan ni-mupi, ñindiñ niñguk,

39 “Dik ikanan undanem ñambi, Yambatti kundit engano sinik ti-gamik wolok kasat amatamda ti-semekañ.” Eumbi, walinin piñbi, it kwelan undanem ñambi, Yesuli nepek ti-ñimñguk win amatam gitikta kasat ti-semguk.

Yesuli tam jimbalat no timbi kindem daumbi, wembe no kimnan nanin timbi mlakuk

40 Yesuli bindambo tuk guañ tambon kandañ ña suaumbi, amatam en mandi pakiliñ gitik endi silisili timbi, not ti-ñimñgiliñ.

41 Timbi it kiyaulok kandiñe ama no koi Jailus endi Yesuloñ bimbi, kesiinan pi pindim dou papi, kakukulembi, enlok ilnan nañgip ñauktok niñguk,

42 win wemban noñgan sinik gwilat 12 en kimbepi tiñgukta timbi windiñ tiñguk. Timbi Yesuli nandi-ñimimbi, en gita ñañilimbi, amatam kle ñañgiliñ endi kle-gimbupi ñasiñgan ñasiñgan tiñgiliñ.

43 Timbi tam no tam jibat inda-ñimimbi, ama noli en timbi kindem dauktok tuop nimda ti-tlalimbi, gwilat 12 ombiñguk.*

44 Endi Yesu siñgin kandañgan timbi dumalaumbi, dasindasinlok blemblem ti-ke-kaumbi, wolongan wekaili kalandañguk.

45 Timbi Yesuli enguk, “Nindi neplak?” eumbi, amatam gitikti “Nim nim” eumbi, Petloli niñguk, “Bep, dik amatam kimin wopumdi gep kle gimgim embi, ñasiñgan ñasiñgan tañ win!”

46 Gan Yesuli giñgimbi enguk, “Nimbek ñali kindem dauktok nepmimbi, gembinali kena timbim nandi-let win!”

47 Windiñ eumbi, tam endi pat-sembektok tuop nim win nandi-daklembi, blañblañem bimbi, Yesu kesiinan pi papi, amatam dausinan kusei nekta ti-ke-kañbi, wolongan kindem dañguk wolok kasat ti-ñimimbi ni-siwikuk.

48 Timbi Yesuli niñguk, “Wembañ, nanandi-kiliktiñgal gep timbi kindem dalañ, ñala busukñeñgan ñau.”

* **8:43:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win ñindiñ, “Endi minem kwilikwilili gitik gwasap amala em-taleñguk.”

⁴⁹ Yesul+ manda w+ndiñ eñ+limbi, ama noli it kiyau kand+kñelok ilnan nanin manda tikembi, Jailusloñ b+mbi n+ñguk, “Wembañga ip sembik, wala timbi endaut n+mb+mbi, slakan wandiñ kesik gawat nim ñauk.”

⁵⁰ Gan Yesul+ mandan w+in tikembi, Jailus ñ+ndiñ n+ñguk, “Nim mis+w+ñ, nandi-kiliktiñgot ti-nam+ñ. Timbi wembañga kindem dautak.”

⁵¹ W+ndiñ embi, ña Jailuslok ilnan tombi, it g+inañnan ama di+w+in nim loneliñdok e-k+imisip ti-sembi, Petlo, Yoane, Yakobo tim wembelok meñ beu endiñgot yanañg+lim loñg+liñ.

⁵² Timbi amatam it g+inañnan pakiliñ endi gitik wembela kut-blambla embi mano ti pakiliñ, gan Yesul+ enda ñ+ndiñ enguk, “Wembe ñ+n nim sembik, endi slak dou patak, wala timbi mano nim timbit.”

⁵³ W+ndiñ eumbi, wolok pakiliñdi wembe w+in ikan semb+ñguk w+in kalandiñg+liñda timbi Yesulok mandala nandum tlal timb+mbi, tik+le manda n+ñg+liñ.

⁵⁴ Gan Yesul+ wembe kii plon tikembi kiti-ñ+m+mbi n+ñguk, “Wembe, dik mlal!” Eumbi,

⁵⁵ wembe wolok g+inañ tipti undane bi p+umbi, wolongan mlalakuk. Mlallimbi, Yesul+ nanañ no m+umbi nambektok enguk.

⁵⁶ Timbi wembe meñ beuli kundit w+in kañbi ka-s+likñembi, nanand+injet nim dakleñguk. Gan Yesul+ eni-k+imisip ti-sembi, nepek indañguk w+in ama nola nim en+neliñdok enguk.

Ama Sis+nik Yesu endi gwañgwañii kena embi, en nin w+in daus+nan timbi kwambiñ dañguk

9

Yesul+ gwañgwañii 12 kenala eni-mukuk

¹ Timbi Yesul+ gwañgwañii 12 kiti-semum b+umbi, yal kolan gitik ep kleklelok ba j+mbat kusei kusei ep timbi kindem dalok gemb+ embi,

² amatam ep timbi kindem daneliñdok ba Yambatti yambi-d+kñelak wolok g+ñg+it eu p+uktok eni-mukuk.

³ Eni-mupi enguk, “Telak ñanepi nepek no nim mep ñanekaliñ, w+in toñanj+ ba liksi ba nanañ ba m+nem ba kiup+ di+w+in nim epbi ñanekaliñ.

⁴ It kwet nolok tomb+mbi, it molom noli sani-tiañeumbi, endok ilnan lonekaliñ tuop, it wolokgot dou-m+lat timbi, walinin p+m it kwet nolok ñanekaliñ.

⁵ Ba it kwet noli not nim ti-samnekaliñda, it kwet w+in binekaliñ wolonda s+ndi Yambatti enda nandum pi-s+nik talak w+in daut semneliñdok w+inas+lok daus+nan kes+si plon kilikilik wiñgan w+p mamañeum p+umbi ñanekaliñ.”

⁶ Timbi gwañgwañiil+ Yesu bimbi, it kwet kle-g+imbut ñambi, kwet tuop g+ñg+it manda kindem eu p+umbi, amatam ep timbi kindem dañg+liñ.

Elott+ Yesu w+in nin s+nik w+in nim nandi-dakleñguk

⁷ Timbi Galili kwettok kand+kñe ama Elot endi Yesu git gwañgwañii nepek engano s+nik gitik tiñg+liñ wolok kasat nandi+mbi, kusei ñ+ndiñda endok nanand+in nim dakleñguk: ama di+w+ndi “Yoane tuk ii-sem endi kimnan nanin mlalakuk” w+ndiñ pa eñg+liñ,

⁸ di+w+ndi “Elia bindambo indauktok mand+ñg+m+ñ endi wakan indañguk” w+ndiñ pa eñg+liñ, timbi di+w+ndi “Plofet ama damañgan semb+ñguk no kimnan nanin mlalakuk” w+ndiñ pa eñg+liñ.

9 Timbi Elotti eñguk, “Yoane win nak ewambi, bim wili dikñeñguk. Windiñda timbi ama ñin endok koi giñgittt nokok pawaña ginañ piñguk win nin sinik?” Windiñ embi, Yesu kaupatok telak pa lonjiñguk.

Yesuli ama 5,000 nanañ emguk

10 Timbi enimumulin endi Yesuloñ undanem bimbibi, kena nek tiñgiliñ wolok kasat ti-ñim+umbi yanañg+imbibi, nis+ñgot it kwet no koi Betsaida kandañ ñañg+iliñ.

11 Timbi amatam kimin wopumdi giñgit win nandiñg+iliñda endi Yesu klembi, ñañguknan ñañg+iliñ. Na tombimbibi, Yesuli yambimbibi not ti-semibi, Yambatti amatamñii yambi-dikñelak wolok plon manda enbi, amatam ep timbi kindem daneliñdok ni-nandiñg+iliñ win ep timbi kindem dañguk.

12 Timbi timlala timbimbibi, gwañgwañiili Yesuloñ bimbibi niñg+iliñ, “Ñin kwet silaninnan pakamiñ, wala dik amatam eni-mulimbibi, it kwet ba kanda it ñasiñgan pakañnan ñambi, nanañ tuk ba doundou it timbi indawin.”

13 Eumbi enguk, “Sin ep towiwit!” Eumbi niñg+iliñ, “Nindi plaua nanañ kit tambon git mikbalak tipetgot pat-nimlak. Ba dik nindi ñambi, amatam gitik ñolok nanañ tuaneñdok windiñ nandi-nin+ilañ ba?”

14 Amatam asup kimin ti-pakiliñ, gan amalok kwinakwinatsi win 5,000 ba nek. Kusei wala timbi gwañgwañiili windiñ eñg+iliñ. Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Amatam ep danbimbibi, kimin no 50 no 50 windiñ pipalit.”

15 Windiñ eumbi, wolok tuop ep danbimbibi pi pakiliñ.

16 Timbi Yesuli plaua kit tambon gita mikbalak tipet win epbi, kunum plon deium loubi, Yambat we ñimimbibi, nanañ win ombimbibi, amatam dani-semneliñdok gwañgwañiila emguk. Eumbi,

17 gitikgandi nañg+iliñ. Na tokñe-taleumbi, nanañ na tla biñg+iliñ win gamap dasiumbi, sandiñ lik 12 tokñeñg+iliñ.

Petloli Yesulok kusei e-dakleñguk

18 Nain nola Yesuli engan nimolo kena ti-pap bimbibi, gwañgwañii en gita pakiliñ enda eni-nandimbibi eñguk, “Amatamdi naka nin pa nanañ?”

19 Eumbi tambane niñg+iliñ, “Asupti dika Yoane tuk ii-sem pa ganañ, ba diwindi Elia bindambo indañguk windiñ pa eañ. Timbi diwindi plofet damanin no mlapi kulak windiñ pa eañ.”

20 Windiñ eumbi, nis+ila eni-nandimbibi eñguk, “Gan sinla naka nin pa nanañ?” Eumbi, Petloli “Dik Mesia Yambatti ganb+ taleñguk” windiñ niñguk,

21 gan Yesuli enla Mesia sinik win ama nola nim enineliñdok kimisip kwambiñ ti-semibi

22 yousimbi enguk, “Nak Ama Sis+inik nepek ñindiñ inda-namektok een: Juda nindok ama biesi, tapma ama biesi gita endikñe manda nandi-tale ama endi nambum tuop nim timbimbibi, siñgi wit-nambi, piñgip gawat asupgan nambi, nul+ kimbambi, sandap tipet git no timbimbibi, Yambatti nep timbim mlaletat.”

23 Timbi Yesuli ama gitikta ñindiñ enguk, “No en nokok giñgit indam kuupi nandilakta, endi enlok nanandin siñgi w+imbibi, sandap noñgan noñgan kloñbali tike bembibi, nak nep kle kuuktok elet.

24 Nekta, no en windiñ nim timbi, kwelalok kuñgun enlok tike kamaiupi nandilakta, kuñgu kwambiñ wali pailimekak. Timbi no en naka timbi kwelalok kuñgun biuktok ti-pañgitam patakta, kuñgu kwambiñ wali palmekak.

25 Tikap amali kwelalok nepenepek kusei kusei gitik ep kasileñipi, kuñgun kolalak ba pailmlak, nepenepek wali en nitek timbi londauk? Wın tuop nim.

26 Tikap kwelan ñolok ama noli naka ba mandanala mayektalakta, endi kilamek! Neta, nain taletalenan nak Ama Sisinkti undane bi tombi, nakit Bepna ba kunumdok eñalo nındok nulnulin wali nep gımbulımbi, wolonda nak ama wala mayekta-ñimımbi, siñgi wilmetat.

27 Gan nak biañgan sanlet: ñi ikañ sındonnan nanin diwın endi gama kaik kuñipi, Yambatti amatam indañgan yambi-dikñelak wın kanekaliñ.

Yesulok piñgiu walan engano tikileñguk

28 Yesuli wındiñ eu taleumbi, sande noñgan ñaumbi, Petlo, Yoane git Yakobo yanañipi, nimolo timbepi kwet jañgin nolok loñguk.

29 Lombi, nimolo tiñilımbi, mam dai walan engano sinik tikileumbi, dasindasinli bo satnin sinik kolı saleñguk.

30 Timbi plastik sinik ama tipet, Mose git Elia, endi Yesu gıta manda embi ikimik.

31 Kunum nulnulinli ep gımbulımbi, Yesuli kwet bimbi ñaukak wolok plon manda eñgımik, wın endi Yambattok nanandin kimıt-kleñipi, Jerusalem kimbektok tiñguk.

32 Eñilımbi, Petlo git noliit endi douli ep timbi gwaseimbi dou pakiliñ.

Pakap silikñembi, Yesulok nulnulin wakıt ama tipet en gıta ikimik yambiñgiliñ.

33 Timbi ama tipet endi Yesu bim ñañilımbi, Petloli Yesu niñguk, “Bep, ñi pakamiñ wın kindem sinik. Ñala it jala tipet git no kinditna, dikok no, Elialok no, Moselok no.” Petloli manda eñguk wolok kusei nim nandi-dakleñipi, joñgo eñguk.

34 Eñilımbi, mulukualı indambi ep timilımbi, gwañgwalı misıñgiliñ.

35 Timbi mulukua gınañnan kitikiti noli kitimbi enguk, “Ñin nokok niñana. Nak en kenana timbektok kasileñgut; sindi endok mandan tikekiliñ e-kunekaliñ.”

36 Manda eu taleumbi, gwañgwalı Yesu engan ilımbi kañgiliñ. Timbi nepek kañgiliñ wala manji galımbi, nain wolonda ama nola kasat nim ti-ñimıñgiliñ.

Yesuli gwañgwa nolok yal kolan no kle kolimıñguk

37 Kwet salaumbi, Yesu git gwañgwañii tipet git no endi kwet jañginnan nanin pi-taleumbi, amatam kimın wopum en mandı-pakiliñ endi kanepi biñgiliñ.

38 Timbi ama no boñgipsinan pakuk endi kiti-ñimımbi eñguk, “Endaut, nak dik niñana noñgan sinik wın nandi-ñimeñdok gani-kukulelet.

39 Nain nain yal kolan noli tike-kwambiñ dam ti-lamımbi, plastik sinik kwawa wopum timbi, gembı kolımbi, man payak pa lambılak. Tiñipi, nain noñgan noñgangot kañbiumbi, kindem pa patak.

40 Wındiñda timbi nak gwañgwañgailı yal kolan wın kleneliñdok eni-kukulelet, gan endi yal kolan wın klenepi ti nim kambi bilıñ.”

41 Timbi Yesuli tambane eñguk, “Amatam man ñındiñgit kuañ sindi ama kelakelamesi, timbi nanandi-kiliktinji nim pat-samlak. Nak sin gıta kuñgula kunjıt tilet. Nain nitek sinik gamañgot sin gıtañgan kuwambi, nanandi-kilikti inda-samekak?” Wındiñ embi, gwañgwa beula nimbi eñguk, “Niñaña nañip ñolok bo.”

⁴² Nañgip bñilimbi, yal kolanli tke kolimbi, kwelan pimbi, gembí kokuk. Gan Yesuli yal niñombimbi kle kolim ñaumbi, gwañgwa timbi kindem daumbi, bindambo beulok kiinan kimikuk.

⁴³ Timbi amatam gitik endi Yambattok gembin wopum wandin kañbi ka gitingitik embi, nanandinji nim dakleñguk.

Yesuli en ba gwañgwañiilok kusasi eni-kaik tañguk

Amatamdi nepenepek gitik tañguk wala nanandi kena tñilimbi, Yesuli gwañgwañiila enbi eñguk,

⁴⁴ “Sindi pawanji kimipi, manda ñin sanbep tlet win nim nandikamalanekañ. Nak Ama Sisinik kanjknailok kisanan napitnelindok een.”

⁴⁵ Gan gwañgwañiili Yesu nek eñguk win nim nandidakleñgilañ. Manda wolok kusei kimssemi-seminda timbi nim nandikiliñ embi, Yesu nandinepi misinñgilañ.

⁴⁶ Timbi endi kusei kimipi, nisilok boñgipsinan nindi loloñ sinik tìlak wala e-ka-lamit tañgilañ.

⁴⁷ Timbi Yesuli ginañ nanandinji ka-nandidaklembi, gwañgwa mnam no tke tiañe bimbi, en gita kimili ilimbi,

⁴⁸ ñindiñ enguk, “No en sindok boñgipsinan pimbiñen sinik kulakta wali wakan loloñ sinik, wala timbi no en nak nandi-nambi, gwañgwa ñandin nola not tiñimlakta, endi naka not ti-namlak, timbi no en naka not ti-namlakta endi Yambatta not tiñimlak, win Yambat nin nak nani-mukuk enda not tiñimlak.”

⁴⁹ Timbi Yoaneli nñguk, “Bep, ama noli dikok koka kitimbi, yal kolan ep kleumbi kañgimñ, gan endi nin gita nim kuñpi, nim gep klelak, wala timbi nindi ni-kimsip ti nim kañ biñgimñ.”

⁵⁰ Windiñ eumbi, Yesuli nñguk, “No en kanjik nim ti-samlakta endi not ti-samlak, wala timbi sindi slakan ni-kimsip nim tiñimnekalñ.”

Yesu kle-kuñgu wali mñlapmat

⁵¹ Yesu kunum ginañ nañgip lololok nain timbi dumalañilimbi, nandigembilañpi, Jerusalem ñauktok ñañguk.

⁵² Ñañpi, ama diwin eni-mulimbi, telak dama ñañgilañ. Win Yesu git noliilok ti-jumut ti-semnelindok ñambi, Samalia it kwet nolok ñam tomgilañ.

⁵³ Gan Yesuli Jerusalem ñaup tañgukta timbi winasili enda nim nitiañenelindok nanditañgilañ. Windiñ timbimbi,

⁵⁴ Yesulok gwañgwañiit Yakobo git Yoane endi win nandimbi, nandinimbi eñgimik, “Wopum, nití kiti ni-nandinimbi, komba kunum ginan nanin pimbi, ep dium talenelindok nandilañ ba?”

⁵⁵ Eumbi tikile yambimbi, gwañgwa tipet win enombiumbi

⁵⁶ yousimbi, it kwet nolok ñañgilañ.

⁵⁷ Telaknan ñañpi, ama noli Yesula ñindiñ nñguk, “Dik wandiñ ba wandiñ ñaupi, ñaukañ tuop gep kle kuutat.”

⁵⁸ Eumbi nñguk, “Klinalok toñgaut endi tombañjat, ba monik kunum plon kuañ endi bo isiat, gan nak Ama Sisinikgan it nim pat-namlak.”

⁵⁹ Timbi Yesuli ama nola ñindiñ nñguk, “Bi nak nep kle ku!” Gan ama wali ñindiñ tambane nñguk, “Wopum, dik nandi-namumbi, dama ñambi, betna kindiletat.”

⁶⁰ Eumbi nñguk, “Yambiumbi, kimikimimn* nisisi nosii ep kinditnekalñ. Gan dikta ñambi, Yambatti amatam indañgan yambi-dikñeukak wolok gitigit eu pukak.”

* **9:60:** Yesuli kimikimimnla eñguk endi ama Yambattok dainan kuñgunji nimmnat enda eñguk.

⁶¹ Tĩmbi ama noli bo Yesula nĩmbi eĩguk, “Wopum, nak gep kle-kuuttok nandĩlet, gan nandĩ-namum dama ilan ñambi, sambatnai enba nandumek bi gep kleutat.”

⁶² Eumbi nĩĩguk, “No en kena kusei kĩmĩpi, glimona pa tĩlak endi Yambattok kapmainan kena tĩndĩlok tuop nĩm.”

Ama Sisĩnik Yesulok gwaĩgwaĩili nĩtek kuĩguk

10

Gwaĩgwaĩili kenanjĩ nĩtek tĩndĩlok elak

¹ Siĩgi Yesuli bĩndambo gwaĩgwa 70 enbi taleumbi, endi it kwelan ba kwet ñaup eĩguk tuop wandiĩ gwaĩgwaĩili tĩpet tĩpet telak dama ñaneliĩndok eni-mupi,

² ñĩndiĩ enguk, “Bien mepmeptok win asup, gan kena tĩndĩlok ama win lakat, wala tĩmbi sĩndi kena molom nĩmolo ti-ñĩmĩmbi, kena ama diwin ep tĩmbi indaumbi, kenan gĩnañ eni-mulĩmbi ñanekaliĩ.

³ Ñawit! Ñambi, ñĩndiĩ nandĩnekalĩ: sĩndi sipsip nĩñañ wandin kamot moyen sañan endok boĩgĩpsĩnan nak sani-mulambi ña kunekaliĩ.

⁴ Sĩndi ñanepi, minem wakĩt lĩk ba kesisi gwĩlap win nĩm mep ñanekaliĩ. Tĩmbi telak plon ama yambi, manda manda nĩm ti-semnekalĩ.

⁵ It nolok ba nolok lonepi, dama it wolok pakañ enda we sembi, ñĩndiĩ enĩnekalĩ, ‘Busuk pat-samun.’

⁶ Tĩkap busuk molom noli it wolok kulakta, busuk mandanjĩli enda gwĩlam ti-ñĩmekak. Tĩkap nĩmda, busuk mandanjĩ wali sĩnloñ undane biukak.

⁷ Sĩndi it piĩmbiĩ nĩm kunekaliĩ. Kena tĩndiĩn ama enda tuan ombi-mĩlok, wala tĩmbi it lonekaliĩ wolokgot pipat-mĩlat tĩmbi, nanañ tuk sep towiumbi nanekaliĩ wali wakan tuanji tĩlak.

⁸ It kwet nolok ña tombĩmbi sep tiañembi, nanañ samumbi nanekaliĩ.

⁹ Tĩmbi wandiĩ ama jĩmbatsiat ep tĩmbi kĩndem dambi, winasĩla ñĩndiĩ eni-ti-kunekaliĩ, ‘Yambatti indaĩgan sambi-dĩkĩeuktok nainĩn dumala-talelak.’

¹⁰ Tĩmbi nain nola it kwet nolok ña tomĩĩmbi, sep tiañem not nĩm ti-samumbi, wolonda sĩndi ipakanan ñambi, ñĩndiĩ enĩnekalĩ,

¹¹ ‘Niti sĩndok plap no nĩm tĩke ñamĩk, win sĩndok kilĩkilĩksilĩ kesĩtnetnan galĩlak win bo wip mamañendambi piĩmbi, sĩnlok pat-samekak. Ganmek sĩndi ñĩndiĩ nandĩwit: Yambatti indaĩgan sambi-dĩkĩeuktok nainĩn dumala-talelak.’ Sĩndi winasĩla wĩndiĩ enĩnekalĩ.*

¹² Nak ñĩndiĩ sanlet: tombon ombi-tĩketĩkelok nainnan amatam siĩgi wĩt-samsamĩn endok tombonjĩli kolan tĩndiĩn Sodom it kwelan kuĩgĩliĩ endok tombonjĩ maklelak.

¹³ Kolasin gĩt Betsaida nasi sĩndi kilañmet! Yambatti salamĩlekak! Nak kundit gembĩnat asup sĩndok kandañ tĩĩgut wali Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, platik sĩnik winasĩli gĩnanjĩ tambanembi, blandok dasindasin dasimbi, kwĩliĩ plon pipatnelĩ.† Gan sĩndi gĩnaĩji nĩm tambaneĩgĩliĩ,

¹⁴ wala tĩmbi Yambatti amatam yambi-danbekak wolonda sĩndi tombon ombi-tĩkenekaliĩ wali Tilo gĩt Sidon nasi tombonjĩ makleukak.

* **10:11:** Wĩndiĩ tĩneliĩnda, winasĩla ñĩndiĩn daut semneliĩ: no en gwaĩgwalok mandanjĩ siĩgi wĩt-semañ endi Yambatta siĩgi wĩlmañ. † **10:13:** Kolasin gĩt Betsaida nasi endi Juda amatam, Tilo gĩt Sidon nasi endi Judalok sambat nĩm.

15 Tĩmbi Kapaneam nasi, sĩndĩ ‘Yambattĩ kunum gĩnañ nĩp loukak’ wĩndĩñ nĩm nandĩnekalĩñ! Nĩm sĩnĩk, sĩndĩ jĩmbĩñ sep kolĩ pĩnekalĩñ.”‡

16 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, gwañgwañiila enguk, “No en mandanjĩ nandĩ-tĩke-kĩliñ eukak endĩ nokok mandana nandĩ-tĩke-kĩliñ eukak. Tĩmbi no en siñgi wĩt-samekak endĩ naka siñgi wĩt-namekak. Gan no en naka siñgi wĩt-namekak endĩ Yambatta siñgi wĩlĩmekak, wĩn Yambat nindĩ nak nanĩ-mukuk endĩ siñgi wĩlĩmekak.”

17 Tĩmbi gwañgwa 70 Yesulĩ kena tĩndĩlok enĩ-mukuk endĩ silĩsilĩ plon undane bĩmbi nĩmbi eñgĩliñ, “Wopum, nĩndĩ ñambi, dĩkok koka plon kena tĩnambi, yalĩ kolan endĩ bo mandanjĩ pa tañgoneañ yañ!”

18 Eumbi enguk, “Nak Satandĩ pĩumbi ka-tuakut wĩn pĩsapĩsattĩ kunum gĩnañ nanin pĩlak wandin.

19 Nandañ: sĩndĩ malet ba kauñ ep yalineliñdok ba kanjĩknĩ Satan endok gembĩn gĩtĩk tĩke-pĩ yalineliñdok nak ikan gembĩ sam-taleñgut pat-samlak, wala tĩmbi nepek nolĩ sep tĩmbĩ kolauktok tuop nĩm.

20 Gañgan sĩndĩ yal kolandĩ manjĩ tañgoneañ wala silĩsilĩ nĩm tĩnekalĩñ. Nĩm. Sĩndok kosĩ kunumdok kot sambat gĩnañ youyoulĩn patak wala mek nandĩ-koñgom tĩnekalĩñ.”

21 Nain wolonda Dĩndĩm Woñdĩ Yesulok gĩnannan silĩsilĩ wopum tĩmbi tokñe-ñĩmumbi, ñĩndĩñ eñguk, “Bep, kunum kwet molom, nak ñĩndĩñda ganĩ-kĩndem dalet: dĩk nanandĩñga ama nanandĩnjĩat ba nandĩ-daklenjĩat endĩ kĩmĩsembĩñguñ, wandingan embi wĩn amatam nanandĩnjĩ nĩmnat endĩ tĩmbĩ dakle-semguñ. Biañgan sĩnĩk, Bep, dĩk wĩndĩñ tĩmbepi nandĩñguñ tuop tĩñguñ.”

22 Tĩmbi amatamda ñĩndĩñ enguk, “Bepnalĩ gembĩn ba nanandĩn gĩtĩk wĩn naka nam-taleñguk. En noñganliñgot nak Nĩñañ nĩtein wĩn nandĩ-namlak. Tĩmbi nak wakĩt ama nin nak ep kasĩlembi, Bep daut semlet nĩndĩñgot Bep en nĩtein wĩn nandĩ-ñĩmamĩñ.”

23 Yesulĩ gwañgwañi gĩta nĩsiñgan paliñĩlĩmbi, ñĩndĩñ enguk, “Amatam nindĩ nepek sĩndĩ kañ wolok tuop dausĩli kañ endĩ amatam dĩwĩn yapma kle-pakañ.

24 Kusei ñĩndĩñda wĩndĩñ sanlet: plofet ama gĩta ama wapmañ damañgan kuñgĩliñ asuptĩ nepek sĩndĩ kañ wĩn kanepi nandĩ-koñgom tĩñgĩliñ, gan endĩ nĩm kañgĩliñ, ba manda sĩndĩ nandañ wĩn nandĩnepi nandĩ-koñgom tĩñgĩliñ, gan endĩ nĩm nandĩñgĩliñ.”

Samalia amalĩ ama no not tĩ-ñĩmĩñguk wĩndĩñgan gĩnañ busuk tĩ-kulok

25 Nain nola endĩkñe manda nandĩ-tale ama nolĩ Yesuloñ bĩ indambi, Yesulok nanandĩn ka-nandũktok e-ka tĩmbi nĩñguk, “Endaut, nak nĩtek tĩmbi, kuñgu taletalen nĩmnat wĩn kasĩlewĩt?”

26 Eumbi nĩ-nandĩmbi eñguk, “Endĩkñe manda nĩtek youyoulĩn patak? Wĩn nĩnĩmbĩm nandĩna.”

27 Eumbi, ñĩn tambane nĩñguk, “Dĩk gĩnañga ba gĩnañga tip, gembĩñga ba nanandĩñga wĩn Wopum Yambatka endok gĩtĩk bi-ñĩm-taleumbi palmekak. Tĩmbi dĩtnala nandĩlañ, wĩndĩñgangot nokala nandĩ-ñĩmekañ.”‡

28 Wĩndĩñ eumbi, Yesulĩ nĩñguk, “Manda wĩn tambane elañ wĩn dĩndĩm sĩnĩk. Dĩk wĩndĩñgan tĩ-ta-kulañda, kuñgu kwambĩñ pakamekak.”

29 Tĩmbi ama walĩ ‘Endĩkñe manda kĩmĩt-kle-taleñgut’ wĩndĩñ inda-dakleuktok Yesula ñĩndĩñ nĩ-nandĩmbi eñguk, “Tĩmbi ninda nandĩwambi, notna tĩmbekak?”

‡ 10:15: Yesulĩ Kapaneam it kwelan kuñpi dou-mĩlat tĩñguk, gan wĩnasi asuptĩ nanandĩ-kĩlĩktĩ nĩm tĩ-ñĩmĩñgĩliñ. ✨ 10:27: Lo 6:5, Wok Pris 19:18

³⁰ Eumbi, Yesulî tambane eyout manda no ñîndîñ eñguk, “Ama noli Jelusalem nanin Jeliko it kwelan pîm ñaupi, telaknan ñañîpi, ama piñdasi endok kisînan loñguk. Loumbi wîpi, dasindasin gît kwîlikwîli gîtîkan lom tîke-ñîm talembi, ama en kak bim ñaumbi, kîmbepi tî pakuk.

³¹ Palîñîlîmbi, ñîndîñ indañguk: tapma ama noli telak wolokgan pîm ñambi ka-kîmnembi, giñgiñgan ñambi, makle ñañguk.

³² Ñaumbi, tapma ittok kena ama noli bo wolok bî tomguk endî wîndîñgangot ka-kîmnembi, giñgiñgan ñambi, makle ñañguk.

³³ Gan ama Samalia nanin no telak wolokgan ñañguk endî ama wîn pakuknan bî sua kañbi, blan tî-ñîmbi,

³⁴ endoñnan ñambi, wandan wîn tuk galkñat wakî wain tuktî wîlîpi tîmîlîmîñguk. Tî-talembi, enlok doñki plon kîmîlîm loumbi nañgîp ñambi, patnandî ilan kîmîpi ka-dîkñeñguk.

³⁵ Salaumbi kañîp ñaupi, kena nain tîpet wolok tuan mînem jimbi, patnandî it molom mîmbi, ñîndîñ nîñguk, ‘Dîk ama ñîn ka-dîkñeukañ, tîmbi mînem gamlet walî nain nîtepektok tuop. Makleukakta, siñgi undane bîmbi, yousîmbi gametat.’ ”

³⁶ Yesulî wîndîñ embi, endîkñe manda nandî-tale ama nî-nandîmbi eñguk, “Ama tîpet gît no endî ama nin piñdasîlok kisînan loñguk wîn kañgîlîñ. Dîk nîtek nandîlañ, endoñnan nanin ama nin endî ama wolok nol sînik indalak?”

³⁷ Eumbi nîñguk, “Gînañ busuk tî-ñîmîñguk en.” Tîmbi Yesulî nîñguk, “Dîk bo ñambi, wîndîñgangot tî-kuukañ.”

Malialî Wopumdok mandan nandîñguk wîndîñ tîlok

³⁸ Tîmbi Yesulî gwañgwañii gît Jelusalem ñanepi, telaknan ñañîpi, it kwet nolok tombîmbi, tam no koi Mata endî ilnan nî-tiañeumbi loñguk.

³⁹ Loumbi, Matalok dalañ koi Malia endî Wopumdok kesiinan bî pipapi, mandan nandî-pakuk.

⁴⁰ Gan Mata endîla nanañ neknek tî-jumupi, glimona tîmbi, Yesuloñ indambi nî-ñombîmbi nîñguk, “Wopum. Dalana nambiumbi, natnañgan nanañ tî-jumut kena tîlet. Dîk wala nîm nandîlañ ba? Nîmbîm bîm, nep kîmîlîn.”

⁴¹ Eumbi, Wopumdî tambane nîñguk, “Mata Mata. Dîk nepek asuptok nandî-bendî wopum tîmbi, gînañga mîlatalak,

⁴² gan dîk nepek noñgangotta tîpîkalañ. Malia endîla wîn ep tîndî kîndem kasîlelak wîn nîm apma tîkelok.

11

Bep Yambatta nîtek nîmolo tî-ñîmlok

¹ Tîmbi nain nola Yesulî kwet nolok nîmolo tîñguk. Tîmbi taleumbi, gwañgwañiilok nanin noli nîmbi eñguk, “Wopum, Yoanelî gwañgwañiila nîmololok sambat daut semguk, wîndîñgangot dîk bo daut nîmîñ.”

² Eumbi enguk, “Sîndî nîmolo tîñîpi, ñîndîñ enekalîñ, ‘Bep, dîkok koka wîn giñgiñgan tî-gamlok.

Dîk amatam gîtîk nîp tîmbî gîñgîtkai indaneñ.

³ Dîk sandap noñgan noñgan wolok nanañ nîmîñ.

⁴ Nîndî amatamdî yom tî-nîmañ wîn gîtîk bi-semamîñ, wala tîmbi dîk bo yomni bi-nîmîñ.

Dîk tî-kuyuk plon nîm nîmbiwîñ.’ ”

⁵⁻⁶ Wîndîñ embi yousîmbi enguk, “Tîkap dîk tim boñgîpnan noka noloñ ñambi, kîtîu sîlîkñeumbi, ñîndîñ nîmbeñ, ‘Nokok notna noli telak bîkap

itnanan b+umbi, nanañ towiupi yolonjilet, wala t+imbi d+ik nanañ t+pet g+it no nam+iñ, t+imbi siñgimek tambon ombi-gametat.'

⁷ W+indiñ eumbi, noka it g+inañgan dou patak endi ñ+ndiñ tambane ganbek bek, 'D+ik nekta douñatnan nanin nep s+ilikñelañ? It yama wesak ip kekakñet, t+imbi wembe gwañgwanaili bo ip dou-taleliñ, wala t+imbi n+tek m+ilapi gametet?'

⁸ Nak ñ+ndiñ ganba: endi w+indiñ ganbi, d+ik endok nolla t+imbi n+im nandi-gamek bek, gañgan g+ñg+neñgala t+imbi endi joñgo m+ilapi, nepek nekta t+ip+kalañ w+in d+ika gamekak.

⁹ W+indiñda nak s+inla ñ+ndiñ sanba nandi+w+it: Yambatta n+imolo t+ñ+mñ+pi, nepek nola n+ t+ikunekaliñda w+in kas+ilenekaliñ, nepek nola lonji t+ikunekaliñda w+in kanekaliñ, t+imbi yama wesak w+it t+ikunekaliñda p+sat-samekak.

¹⁰ Nekta, ama Yambattok plapta n+andañ endok kandañ w+in ñ+ndiñ: n+andi tañdi kas+ileañ, lonjilonji tañdi kañ, ba yama wesak w+ikañ enda p+sat-semalak.

¹¹ Ba s+indoñ nanin bep nindi n+ñañli m+ikbalakta n+andumbi, malet m+iw+ik ba?

¹² Ba puput m+njipta n+andumbi, kauñ m+iw+ik ba?

¹³ S+indi kolan t+ndi ama, gañgan nepenepek kindem wembe gwañgwanjiila pa emañ. W+indiñda n+tek t+imbi kunum Bepsi endi ama nindi D+indim Woñ kas+ileneliñdok n+andañ enda n+im emek? N+im ya, endi sapma klembi, e-nandañ tuop emekak."

Yesu gemb+inlok kusai w+in ka-daklelok

¹⁴ Nain nola Yesuli ama nolok g+inañnan yal kolan p+ñ+m+imbi man sipm+ñguk w+in n+kle-kol+imbi po ñañguk. Ñaumbi, ama wali manda eumbi, amatamdi kundit w+in kañg+liñ endi ka piasat t+imbi, nanandi kena t+ñg+liñ.

¹⁵ Gan d+iw+indi ñ+ndiñ eñg+liñ, "Endi yal kolan pa ep klelak w+in yal kolandok telak damanji Belsebul endok gemb+in plon tilak."

¹⁶ T+imbi d+iw+indi t+ikuyuk t+ñ+imbi, Yambattok gemb+in palm+lak w+in t+imbi dakle-semektok jimba kundit no t+imbektok n+ñg+liñ.

¹⁷ Gan Yesuli g+inañ nanandiñji w+in ka-nandi-daklembi enguk, "Ama wapmañ nolok g+ñg+tñiili tamb+pi, n+siñgan mineliñda endi biañgan kola-talenekaliñ. T+imbi sambat noli bo w+indiñgangot t+neliñda endi bo tawam papusenembi kolanekaliñ.

¹⁸ W+indiñgangot t+ikap Belsebul, w+in Satan, endok sambaliili tamb+pi, n+siñgan miañda, kenanjili n+tek kwambiñ dauk? W+in tuop n+im. W+indiñda t+ikap nak mandanj+lok tuop klembi, Belsebullok gemb+inli yal kolan pa ep klewamda, nak endok kenan t+imba kolauk.

¹⁹ T+imbi nepek no w+in ñ+ndiñ: t+ikap Belsebuli gemb+ namumbi, yal kolan ep kle-semamda, nindi nosii gemb+ emumbi, endi yal kolan pa ep kle-semañ? Belsebul ba? N+im bek. W+indiñda n+tek t+imbi nokok plon w+indiñ eañ? S+indi naka manda juluñañ nanañ w+in nosiili wakan t+imbi dakle-samnekal+ñ.

²⁰ Gan t+ikap nak biañgan Yambattok gemb+inli yal kolan pa ep kleletta, ñ+ndiñ inda-daklelak: s+indi Yambatti samb+id+ikñelak endok gemb+in w+in ikan boñg+psiinan ka-nandañ.

²¹ Ama gemb+inat noli miktok nepenepek g+itik t+iw+ili d+ikñembi, ili ka-d+ikñe-k+iliñ elakta, g+ñg+tñii ep t+imb+ kolaneliñdok tuop n+im.

²² Endi miktok nepenepel wali t+ike kamaiuktok nandi+lak, gan ama no noli wolok gemb+in maklelak endi ama woloñ b+imbi, mik t+ñ+m+imbi

maklelakta, endi miktok nepenepel wakıt giñgıtñii gıtık apma ep danbi, enlok noliila emlak.*

²³ Tımbi miktok kandañ wın ñındıñ: no en not nım tı-namlakta endi kanjik tı-namlak, tımbi nıdı nakıta kena nım tımbi, giñgıtñai ep kımın tılakta endi ep kleum papuseneañ.”

²⁴ Yesulı wındıñ embi yousımbi enguk, “Tıkap yal kolan noli ama gınan gınañ nanin lambı poñaukta, endi yal pa kuañnan ñambi, pipapat lonjımbi kuwık. Lonjı tılapbi, ñındıñ ewık, ‘Nak bındambo undane ñambi, pakutnan lowa.’

²⁵ Wındıñ embi, ña kawık wın: it wın ikan jamimbi tı-dındım em bimbın palek.

²⁶ Wındıñ kañbi ñambi, yal kolan en makleañ kıt tombon tıpet yanañgılım bımbi, it wandıñ lombi, wolok kunelıñ.† Wındıñ tımbımbi, ama blangan. Nekta, dama yal kolan noñgandı ama wın tımbı kolaumbi, sıñgi yal kolan asuptı tımbı kola sınık tauk.”

Yambattok mandan nandımbi tıke kuañdı amatam dıwın yapma kle pakañ

²⁷ Yesulı manda wındıñ eumbi, tam no amatam kımın tı-pakılıñ endok boñgıpsınan pakuk endi kıtımbi, ñındıñ nıñguk, “Tam gapbi, num ganguk endi amatam dıwın yapma klembi patak.”

²⁸ Gan Yesulı tamdok mannan tıkembi, ñındıñ eñguk, “Wın amatam Yambattok mandan nandımbi tañgoneañ endi wakan amatam dıwın yapma kle pakañ.”

²⁹ Amatamdı yousıyousı pa bıñılımbi, kımın wopungan indaumbi, Yesulı kusei kımıpi, ñındıñ enguk, “Amatam man ñındıñgıt kuañ sındı kolası. Sındı kusatna kañbi nambı-daklenelıñdok jimba kundit no kanelıñdok embi giñgıneañ, gan jimba kundit no nım daut samum kanekalıñ. Nım sınık. Wın Yonalok jimba kunditgot kanekalıñ.

³⁰ Nepek nek Yonala inda-ñımiñguk wın Ninive nasila ñındıñ daut semguk: wın Yambattı nı-mulımbi bıñguk. Wındıñgangot nak Ama Sısınık nepek nek inda-namekak wın amatam man ñındıñgıt kuañ sında ñındıñ daut samekak: wın Yambattı nanı-mulımbi indağut.

³¹ Kwet no koi Siba wolok tam wapmalı manda plon lololok nainnan amatam man ñındıñgıt kuañ sın gıta mılapi, kusası tımbı dakleukak. Endi ama wapmañ Solomonda nandumbi, manda nandı-daklelok molom tımbımbi, endok mandan nanduktok kwet mayağan sınık nanin endoñ ñağuk. Gağan sındı ama Solomon maklelak endok mandan nandı-kımkımneañ, wala tımbi kınjan tıkenekalıñ.

³² Tımbi Ninive nasılı manda plon lololok nainnan amatam man ñındıñgıt kuañ sın gıta mılapi, kusası tımbı dakleukak. Endi Yonalok mandala gınañjı tambaneñgılıñ, gağan sındı ama Yona maklelak endok mandala wındıñ nım tañ, wala tımbi kınjan tıkenekalıñ.

³³ Ama noli kolsalen pındopi, kambottı nım tapliwık ba kwet sembın nolok nım kımılek. Tambo endi indağan kımıpi, ama it gınañ loañ koli sale-semlok wındıñ tımbek.

³⁴ Daukalı pıñgıpkalok kolsale wandin. Daukalı kındemda, Yambattı kolsalen gamlak wala ka-dakleumbi, gınaña gıtık koli salelak. Daukalı kolanda, gınaña gınañ kılım mulumgot pakamlak.

* **11:22:** Yesulı eyout manda miktok plon eñguk wın enla wakıt Satandok plon eñguk; Satan en ama gembınat wandin, gan Yesulok gembınlı endok gembın maklelak. † **11:26:** It wın ama gınanlok walan.

³⁵ Wala tĩmbi kilañmek! Nĩm kañbi, kolsalen kasileup nandiñguñ, gan kilĩm ikan kasileum pakamlak.

³⁶ Wĩndiñda tikap kolsalendi gĩnañga gĩtik tokñeumbi, kilĩm no nĩm pakamlakta, sipalakti kolti sale-gamlak wĩndiñgan dik bo kolti salelañ.”

Ama biesilok juluñitsilok telak nĩm kle-kulok

³⁷ Yesuli manda eu taleumbi, Falisi ama noli nanañ yakan nandemĩktok ni-tiañeumbi, ñam ilnan lombi, nanañ nanalok pipakuk.

³⁸ Gan endi dama kii nĩm wĩlikukta tĩmbi‡ Falisi ama wali nandi-bendi tĩmbĩmbi,

³⁹ Wopumdi niñguk, “Falisi sĩndi jawañ ba tuk wĩtna wĩn pawangot pa wĩlikañ wandin, gan sĩndi gĩnañji gĩnañ kolan ba ti-piñpiñeli tokñem patak.

⁴⁰ Sĩndi ama kamasi! Yambatti nepek pawan tĩmbi indañguk, wĩndiñgangot endi gĩnañ nĩm tĩmbi indañguk ba?

⁴¹ Pawandok nepek wala nandi-bendi wopum nĩm tinekaliñ. Tambo sĩndi gĩnañji wĩn pĩmbiñesila bi-sembi, ep kĩmitnekaliñ. Wĩndiñ tĩneliñda, gĩnañji gĩt ep tĩndĩnji tĩpet wali Yambattok dainan jamilan indaukak.

⁴² Falisi sĩndi nanañ kena gĩnañ nanin gĩtik wĩn tambipi, gwasap ba yaya wĩn bo kit tambon tambon tambipi, Yambattok tambon pa mañ, gan gĩnañjili en nĩm kasileañ, ba ep tĩndĩn dĩndĩm nĩm pa tañ, wala tĩmbi sĩndi kilañmek! Yambat en mek sambekak. Sĩndi Yambatta tambon mĩñipi, enda ba amatamda gĩnañji emneliñ ñak!

⁴³ Falisi sĩndi it kiyau gĩnañ pitit damañgot pitneliñdok nandañ, tĩmbi kĩmili tuanan amatamdi we sambi, giñgiñgan ti-sammelĩndok nandañ, wala tĩmbi kilañmet!

⁴⁴ Amatamdi sum sembin no nĩm ka-nandi-daklembi, wolok plon joñgo yalimbi kolayañ. § Sĩndi sum sembin wandin, gan amatamdi nepenepek kolanli sĩndok gĩnañji tokñelak wĩn nĩm ka-nandi-dakleañ, wala tĩmbi kilañmet!”

⁴⁵ Tĩmbi endikñe manda nandi-tale ama noli Yesula niñguk, “Endaut, dik Falisi amala wĩndiñ enlañda, nĩnda bo giñgiñgan nĩm ti-nĩmlañ.”

⁴⁶ Eumbi enguk, “Endikñe nandi-tale ama sĩndi amatam nepek mĩlap** tañgonelĩndok pa emum mĩlataumbi, ep tĩmbi pañgĩtanelĩndok kit kĩmit no nĩm pa ti-semañ, wala tĩmbi kilañmet! Yambatti sĩndi bo sambekak.

⁴⁷ Sĩndi kilañmet! Plofet ama nin bep pañjiili yandip kĩmgiliñ endok sum gwatnam wĩn sĩndi tĩmbi kaik talak.

⁴⁸ Endi yandip kĩmgiliñ, tĩmbi sĩndi sum gwatnamji tĩmbi kaik tañ, wala tĩmbi bep pañjiili plofet amala nek ti-semgĩliñ wĩn sĩndi ka nandum kĩndem sĩnik tĩlakta sĩn inda-dakleañ.

⁴⁹ Kusei wĩndiñda Yambat nanandi-tale molom endi ñĩndiñ eñguk, ‘Nak plofet ba giñgĩt ee ama Israel amatamdoñ eni-mulam ñaumbi, endoñnan nanin diwĩn ep tĩmbi kolanelĩndok kle-gĩmgĩm embi, diwĩn yandip kĩmnekaliñ.’

⁵⁰ Wala tĩmbi plofet ama gĩtik kwet kusei kĩmĩkĩmĩlinan nanin bĩkap man ñĩndiñgĩt yandip kĩmgĩliñ endok wekatsilok tuan kolan wĩn amatam man ñĩndiñgĩt kuañ sĩndi ombi-tĩkenekaliñ.

⁵¹ Wĩn Abellok plon kusei kĩmĩpi, Sakalaia ama nin sisuat gĩt tapma it wolok boñgĩpsetnan wĩli kĩmguk endok plon talelak endok kĩmkĩmjilok

‡ **11:38:** Falisi amal Yambattok dainan jamilan indanelĩndok kisi pa wĩlikañgĩliñ. § **11:44:** Namba 19:11-22 ñĩndiñ elak: no en ama dalandan en ba nepenepek tĩke-kalakta endi Yambattok dainan jamilan nĩm indalak. ** **11:46:** Nepek mĩlap wĩn endikñe manda mĩlap wolok walan.

tuan kolanla nak biañgan ñindiñ sanlet: amatam man ñindiñgít kuañ sindi win ombi-tikenekaliñ.

⁵² Yambatta nanandilok telak wali it wandin. No en wolok ginañ lolakta endi Yambattok kusei ka-nandi-daklembi nandi-ñimlak. Endikñe manda nandi-tale ama sindi it wolok yama ki win kimít kimbñ dañ, gan ginañ nim loñgñiñ, timbi amatamdi bo lonep nandiñgñiñ win kimsip tsemgñiñ, wala timbi kilañmet!”

⁵³ Yesuli windiñ eu taleumbi, walinin pi ñaumbi, Falisi git endikñe nandi-tale ama endi kusei kimpipi, kanjik kolan sinik ti-ñimbi, ni-nandi kusei kusei tiñipi,

⁵⁴ kit yout tineliñdok enlok mandanli sisoñ ti-ñimnep nandimbi, mandimandi ti-ñimgñiñ.

12

¹ Nain wolonda amatam asup kwinakwinattok tuop nim endi bo Yesuloñ kimin timbi kle-gimbupi, tambo yali tiñgñiñ. Timbi Yesuli kusei kimpipi, dama gwañgwañiila ñindiñ enguk, “Sindi Falisi amalok plaua kimilimbendinjila ka-kiliñ embi kunekaliñ. Win endi manji mambenji tipelat, timbi ep tindinji julunít tañ wala elet. Nim kañbi, sindi bo windiñgangot tineliñ.

² Biañgan sinik, nepek kimsesembin gitik win Yambatti timbi indañgan indaumbi, nanandi sembin gitik win timbi dakleukak.

³ Windiñda sindi manda kilim ginañ eñgñiñ win maim plon eu indaukak, timbi sindi nepek no it ginañnan manda janjak eñgñiñ win ipakanan wopungan eu piukak.”

Yambat endañgot misi-ñimlok

⁴ Yesuli yousimbi enguk, “Notnai, nak ñindiñ sanba: amali piñgipsiñgot wili kimmeliñ, gan siñgi kandañ sep timbi kolaneliñdok gembí no nim patsemhlak enda nim misinekaliñ.

⁵ Tambo ninda misi-ñimlok win daut sametet: Yambatti ama wili kimbipi, siñgi kandañ jimbñ koli piuktok gembin palmilak enda misimisí tiñimlok. Biañgan sinik sanlet: endañgot mek misinekaliñ.

⁶ Monik tiptip kit tombongot win minem gimn tipetti tuatuan, gañgan Yambatti noñgan no nim kamala-ñimlak.

⁷ Sindi endok dainan loloñ sinik, monik asup yapma kleañ, timbi endi kumbanji saktok kwinakwinatsi win bo nandi-talelak, wala timbi amala nombo nim misi-semnekaliñ.

⁸ Sanba nandiwit. No en amalok dausinan ‘Nak Yesulok giñgít’ windiñ e-daklelakta, nak Ama Sisinikti Yambattok eñaloñiilok dausinan enda wakan ‘Endi nokok giñgít’ windiñ e-dakleutat.

⁹ Gan no en amalok dausinan naka ‘En nim nandi-ñimlet’ elakta, nak Yambattok eñaloñiilok dausinan enda wakan ‘En nim nandi-ñimlet’ eutat.

¹⁰ Timbi no en Ama Sisiniñ nanikolalakta, endok yomin win kindem bi-ñimlok, gan no en Dindim Woñ ni-lakalaka tñlakta, endok yomin win kimilim palmekak.

¹¹⁻¹² Amali manda plon sepmbi, it kiyau ginañ ba gavmandok dainan ba lolonjiilok dausinan sapitnekaliñ. Nain wolongan sinik Dindim Woñdi manda nek eelok win daut samekak, wala timbi wolonda sindi nandi-bendi wopum timbi, ñindiñ nim enekaliñ, ‘Nindi manda nek enetamiñ?’ Ba ‘Nek tambane eninetamiñ?’ ”

Minem kwilikwilila ka-galkta nim tilok

13 Tĩmbi ama kĩmĩn wopum boĩngĩpsĩnan ama noli Yesu nĩmbi eĩnguk, “Endaut, datnali betnettok kii bimbĩn wĩn en noĩnganliĩngot ep kulak, wala tĩmbi dik nĩmbĩmbi, nokok tambon danbi namĩn.”

14 Eumbi nĩnguk, “Notna, ba ama noli nak sambĩ-danbettok ba nepenepe-set danĩ-samettok nanbĩ taleĩnguk ba? Nĩm ya, wĩn nokok kena nĩm.”

15 Wĩndĩnĩ embi yousĩmbi, amatamda enguk, “Nepek tokĩnetokĩnen wali kuĩngu kĩndem nĩm samlak, wala tĩmbi sĩndĩ ka-kĩliĩn embi, kuĩngunji ka-dĩkĩne-kĩliĩn enekaliĩn. Nĩm kaĩbi, kwĩlikwĩli ba nepek nola ka-galkta tĩnelĩn.”

16 Wĩndĩnĩ embi, eyout manda no nĩndĩnĩ embi enguk, “Ama mĩnem kwĩlikwĩli asupmat endok nanaĩ kenan bien lali kĩndem daumbi,

17 nanandĩn gĩnaĩn nĩndĩnĩ nandĩ-kwĩnakwĩnaleĩnguk, ‘Nĩtek tĩlok? Nanaĩ bien asup nĩali it kawai wolok gĩnaĩnjĩnan wĩsi-kolettok tuop nĩm!’ Wĩndĩnĩ nandĩmbi

18 eĩnguk, ‘Kombĩkmek nandĩlet: nak wĩsi-kot it kawai gĩtik wĩn wiapi, komblin wopum asupgan kĩndipi, nanaĩ ba kwĩlikwĩli gĩtik pat-namlak wĩn wolok wĩsi-koletat.

19 Tĩnĩpi, natnala nĩndĩnĩ eutat: Ip nĩak! Nak nepenepek kĩndem gwĩlat asuptok kĩmĩp kiulambi pat-namlakta tĩmbi kĩndem pat-nandĩmbi, na siliĩli tĩmbetat!’

20 Gan Yambatti tambon nĩndĩnĩ nĩnguk, ‘Dĩk kamen, man tim nĩlondaĩngan kuĩnguĩga gapma tĩkelok. Tĩmbi nepek tĩ-jumut tĩngũnĩ wali nĩndok tĩmbekak?’ ”

21 Yesuli eyout manda wĩndĩnĩ embi, yousĩmbi enguk, “No en kwelan nĩlok kwĩlikwĩli asup palmektok ep kiutak, gan nepek Yambattok dainan tuannat no nĩm palmĩlakta, endĩ ama kamen wandĩn.”

Pĩngĩp ka-dĩkĩnela nandĩ-bendĩ wopum nĩm tĩlok

22-23 Tĩmbi Yesuli yousĩmbi, gwaĩngwaĩiila nĩndĩnĩ enguk, “Nepek tokĩnetokĩnen wali kuĩngu kĩndem nĩm samlakta tĩmbi nak kuĩngunjiłok ba pĩngĩpsĩlok kandaĩn nĩndĩnĩ sanlet: wĩn kuĩngu ba pĩngĩp wali bien tĩlak, nanaĩ ba dasindasin wali nĩm, wala tĩmbi sĩndĩ nanaĩ nek nanekaliĩn ba dasindasi nek dasinekaliĩn wala nandĩ-bendĩ wopum nĩm tĩnekalĩn.

24 Sĩndĩ monĩk oeoe yambĩm nandĩwĩt: endĩ nanaĩ tĩpi-bimbĩ met naĩ wĩndĩnĩ nĩm pa taĩn, tĩmbi endĩ wĩsi-kot it bo nĩm pat-semllak, gaĩngan Yambatti tuopkan ep towilak. Sĩndĩla endok dainan monĩk yapma kleaĩnda, nĩtek tĩmbi nĩm sep towiuk?

25 Tĩmbi sĩndoĩnan nanin no endĩ nandĩ-bendĩ wopumli kuĩngun lakat yousum ombatawĩk ba? Nĩm ya!

26 Sĩndĩ nepek tip kambak wandin tĩndĩlok tuop nĩm, wĩndĩnda kusei nekta nepek dĩwĩn wala nandĩ-bendĩ wopum pa taĩn?

27 Pama klinan indaĩn wĩn yambĩm nandĩwĩt! Nak nĩndĩnĩ sanba: endĩ kena meĩn nĩm taĩn, ba dasindasinji bo nĩm pa youkaĩn, gaĩngan endok pamanjiłi ama wapmaĩn Solomondi dasindasin kĩndem sĩnĩk pa dasiliĩnguk endok paman wĩn maklelak.

28 Kli nepek pamanat kena gĩnaĩn man lambĩ indaumbi, desa dombĩmbi ep siu dĩnekalĩn wandin wĩn bo Yambatti dasindasinji kĩndem emlak, nĩtekta tĩmbi endĩ sĩndok dasindasinji nĩm tĩmbĩ inda-samek? Wĩn nĩm nandaĩnda, sĩndok nanandĩ-kĩliktĩnjĩ wĩn lakat sĩnĩk pat-samlak!

29-30 Amatam Yambat nĩm nandĩ-kĩliktĩ maĩn endok nanandĩnjĩli nanaĩ tuk nepek wandindokgot pat-semllak. Bepsĩli ikan nĩndĩnĩ nandĩ-talelak: nepek gĩtik wĩn nĩm pat-samekta sĩndĩ kuneliĩndok tuop nĩm, wala tĩmbi

sindi amatam diwindi tañ wendiñ nim tinekaliñ, ba nandi-bendi wopum nim tinekaliñ.

³¹ Tambo sindok nanandiñjili Ama Wapmañjilok giñgit kuñgulokgot pat-samekak, timbi nepek wandin wali bo kuñgunjilok inda-samekak.”

Ama Sisini endok tomtomlok ti-pañgitam kulok

³² Timbi Yesuli gwañgwañiila enbi eñguk, “Kikesmin tip, sindok Bepsiñ ñindiñ tindiñla nandum kindem dañguk: en ama wapmañjilok kumbi, sindi en gita kandikne kena tineliñdok nandiñmbi, wolok tuop tiñguk, wala timbi sindi misimisimnat kunekaliñ.

³³ Sindi nepenepepi pat-samlak win tuatualok kimipi, minem walinin tikembi, pimbiñesila emnekaliñ. Wendiñ tinekaliñda, tuanjilok nim taleukak win kunum ginañ pat-samekak. Kumbu amali win kumbu tineliñdok tuop nim, ba kwinakamdi win nim timbi kolaukakta timbi wali minem liksi nim kolawik wandin. Sindi kwelalok nepenepek wala galk nim nandiñekaliñ. Tambo sindi nepek nek Yambattok dainan loloñ sinik wala galk nandiñekaliñ.

³⁴ Kusei ñindiñda: nepek ginañjili kasileum pataknan kandañ ginañ nanandiñjili bo wandiñ pat-samekak.

³⁵⁻³⁶ Kena gwañgwalilok molomjilok nanañ si-jumut tindiñnan nanin undane ilan bimbi, wesak wilimbi, plastik sinik pialimneliñdok mandimandi pa tañ, wendiñgangot sindi kolsalenjilok pindolim diumbi, kena tindiñlok ti-pañgitam kunekaliñ.

³⁷ Kena gwañgwalilok wendiñ ti-kuñilimbi, molomjilok undane bimbi kalak win: kena gwañgwañiilok gama kaik papi, mandilok pakañ. Kena gwañgwa wandin wali gwañgwa diwin yapma kle pakañ. Nak biañgan sanba: molomjilok kena tindiñlok ti-pañgipañgi timbi, nanañ naneliñdok entiañembi, nananjilok kle-semekak.

³⁸ Win tim bomup ba puputti kusei kimipi kitilaknan undane bimbi, kena gwañgwalilok gama kaik palilimbi ep timbilok indaukta, gwañgwa wali wakan diwin yapma kle pakañ.

³⁹ Timbi sindi nepek ñin nim nandi-kamalanekaliñ: it molomdi kumbu amali nain nekta sinik biwik win nim nandilak. Nandiwinnda! endi kaik kuñipi, il wiapi, ginañ loup timbimbi kimsip tiñimek.

⁴⁰ Wendiñgangot sindi ‘Ama Sisiniñti man nim tombek bek’ wendiñ nandiñilimbi, wolongan kaikan bilok tombekak. Wendiñda timbi sindi tomtomnalok ti-pañgitam kunekaliñ.”

⁴¹ Timbi Petlolilok niñguk, “Wopum, eyout manda elañ win nindokgot ba amatam gititok?”

⁴² Eumbi tambane eñguk, “Manda win kandikne ama matañgotañgolat nanandin kindem palmilak wandin wala elet. Win en wakan molomñiilok kena gwañgwañiilok diwin yambi-diknelok nimbi taleumbi, nanañ mepmettok nain dindim sinik dani-semektok nilak. Molomñilok kena manda wendiñ nimbi,

⁴³ ña kukap undane bimbi kalak win: kena gwañgwalilok nek timbektok niñguk wolok tuopkan tiñgukta endi gwañgwa diwin yapma kle patak.

⁴⁴ Nak biañgan kena gwañgwa enda ñindiñ sanlet: molomñilok nepenepepi gitik win endi ka-dikneuktok nimbi taleukak.

⁴⁵ Gan tikap kena gwañgwa wali ginan ginañ ñindiñ nanduk, ‘Molomnali ña sakñelambi, plastik nim bukak’ wendiñ nandiñmbi, kusei kimipi, kena wembe gwañgwa diwin joñgo yandipbi, nanañ ba tuk kwambiñ wopum nañbi, kamakama timbekta, nek inda-ñimek?

⁴⁶ Kena gwañgwa molomñili kena nain nekta ba nain nekta sinik biukak win nim nandilakta timbi endi nim mandipalimbi, nain wolondañgan molomñili undane biukak. Bimbi, ep tindin kolan win kañbi, wolok kinjan tilamipi, amatam Molom nim kimik-kleañ en gita tuanji kolan ombi-semekak.

⁴⁷ Tikap kena gwañgwa wali molomñilok mandan nandiñguk, gan nim tañgoneñguk ba nim tipañgipañgile tiñgukta, en nain ombapgan waipmilok.

⁴⁸ Gan tikap endi molomñilok mandan win nim nandiñgukta makleumbi, nain dumangan waipmilok. Windiñgangot tikap Yambatti ama nola gwilam asup miminda endi wolok tuopkan tambon ombi-milok nandilak, ba endok kiinan kena wopum kimikmiminda, endi wolok tuopkan kenalok bien indauktok nandilak.”

Yesuli amatam ep tambilektok indañguk

⁴⁹ Yesuli yousimbi enguk, “Nak komba kwelan kimilam diuktok indañgutta ñindiñ nandilet: komba wali ikan dualimda, win kindem sinik.

⁵⁰ Gan nak dama tuk walan no* iilok nanbi taletalen. Tuk win gama nim iñgutta timbi milap wali ginaña timbi milatalak.

⁵¹ Sindi nak amatam kwelan ep timba busukñenengan kuneliñdok indañgut windiñ nandañ ba? Windiñ nim. Nak ñindiñ sanba nandiwit: tambo nak amatam ep tambilettok indañgut. Naka timbi

⁵² man ñindiñgitta kusei kimipi, kundit ñindiñ inda-tañaukak: sambat kit meñ noñgan yakan pa kuañ endi tambipi, kimin tipet indambi, tipetti tambon, tipet git noli tambon windiñ ipi, nisñgan tambon tambon kanjik tikunekaliñ.

⁵³ Windiñ tambipi, bep niñan endi nisetakan tambon tambon ipi, kanjik tindekamik, timbi me wemba endi bo nisetakan tambon tambon ipi, kanjik tindekamik, timbi nambin tam git yapman tam endi nisetakan tambon tambon ipi, kanjik tindekamik.”

Yambattok manda dindim gan nandilok

⁵⁴ Yesuli amatam kimin wopumda yousim ñindiñ bo enguk, “Sindi mulukali tuk kimbñ kandañ indam bumbi kañbi, wolongan ñindiñ pa eañ, ‘Gwi biutak’ windiñ eumbi, wolok tuop indalak.

⁵⁵ Timbi sindi sasaleli klinan kandañ nanin pendip bumbi kañbi, ñindiñ pa eañ, ‘Maim kunduwat diutak’ windiñ eumbi, wolok tuopkan indalak.

⁵⁶ Ama manji mambenji tipelat! Sindi kunum git kwettok plon nek indalak win kañbi, maim iletak ba gwi piutak win ka-kiliñ eañ. Gan nitakta timbi sindi man ñindiñgit nepek nek indalak win kañbi, kenanalok kusei nim ka-nandi-dakleañ?

⁵⁷ Ba kusei nekta sinlok ep tindinji plon nek ñali dindim sinik win bo nim ka-danbi, wolok tuop tañ?

⁵⁸ Tikap ama noli manda plon gapilep timbimbi, siti telaknan yakan ñañipi, mandanjet e-salendemiktok nika timbekañ. Nim kañbi endi giñgimbi, gep tiañembi, manda kandanloñ gapilimbi, endi bo tem dumandok kiinan gapilimbi, endi gepmibi, it kwambiñnan gapilek.

⁵⁹ Biañgan ganlet, dik it kwambiñ ginañ papi, minem nittek ombi-ñimlok een win gitik ombi-mi-taleuñ wolok tuop.”

* **12:50:** Tuk win milap ba piñgip gawat Yesuli bembektok tiñguk wala elak.

13

Ginanji nim tambanenekaliñda kolanekaliñ

¹ Nain wolondañgan amatam wolok bi pakiliñ endoñnan nanin diwindi Yesula kasat ñindiñ ti-ñimgilñ: Galili ama diwindi tapma ilan tapma tiñlimbi, Pilatoli eum yandipmum kimbimbi, wekatsili pimi, tapma gauttok wekatsili wakit kiukuk. Kasat windiñ ti-ñimumbi

² tambane enguk, “Milap wandin inda-semgukta, ama wolok yomjili Galili ama diwisilok yom makleñguk, sindi windiñ nandañ ba?

³ Nak ñindiñ sanba: nanandinjti win dindim nim. Gan sindok kandañ, tikap sindi ginañti nim tambanem kunekaliñda, windiñgangot sindi gitik kola-talenekaliñ.

⁴ Timbi amatam 18 Siloam kandañ kimgilñ win endok kandañ nitek? It ombap jinginli gilombi, ep kot tapliñguk. Endok kolanjili amatam diwin gitik Jerusalem kuañ endok kolanji makleñguk, sindi windiñ nandañ ba?

⁵ Nak ñindiñ sanba: nanandinjti win dindim nim. Gan sindok kandañ, tikap sindi ginanji nim tambanekaliñda, windiñgangot sindi gitik kola-talenekaliñ.”

⁶ Timbi Yesuli eyout manda no ñindiñ enguk, “Ama nolok wain kenan ginañ fik komba no tipium pakuk. Timbi kena molomdi komba win kandi timbepi biñguk, gan endi bien no nim lali palimbi kañguk. Bien nimnat kañbi,

⁷ kena kandikñe amala nimbi eñguk, ‘Kalañ: gwilat tipet git no gitik wolok ginañnan nak ñañambi timbi, komba bienda yolonjilet, gan endi bien no nim lalilak. Neta slakan sinik kwettok galk tiañe-talelak? Kak, dombi kot!’

⁸ Eumbi niñguk, ‘Molomna. Biumbi, gwilat noñgangot nombo yousimum palin. Palimbi, nak kwet tambipi, kuseinan makauttok tem kimipi kautat.

⁹ Gwilat no wolondamek bien laliukak bek. Tikap nimda, komba win kindem dombi kolekañ.’ ”

Yambatti amatam nitek yambi-dikñelak

Yambattok kandikñe win nitein?

¹⁰ Sabat patnandi nain nola Yesuli it kiyau nolok ginañnan amatam enidaut ti-sem pakuk.

¹¹ Timbi tam no yal kolandi pi-ñimumbi, jibat siñgin sait ginañ timbi inda-ñimumbi, en dindim ilektok tuop nim, wala timbi gwilat 18 wolok tuop plindambi pa kulñguk, endi bo wolok bi pakuk.

¹² Palimbi, Yesuli tam win kañbi kiti-ñimim bumbi niñguk, “Tam, jibat gep top-kiliñ eñguk wali ip taleumbi, siñgiñga pañeun.” Windiñ eñpi,

¹³ kii endok plon kimilimbi, wolongan siñgin sait ti-dindim embi, kusei kimipi, Yambat ni-kindem dañguk.

¹⁴ Yesuli Sabat patnandi nainnan tam win timbi kindem dañgukta timbi it kiyaulok telak dama endi ginañ komba diumbi, amatam enombimbi, ñindiñ eñguk, “Sandap kit tambon noñgan win kena tindilok pat-samlak, wolonda endi sep timbi kindem daneliñdok binekaliñ, Sabat patnandi nainnan nim.”

¹⁵ Windiñ eumbi, Wopumdi tambane ñindiñ niñguk, “Ama manji mambenji tipelat! Sindi gitik makauk ba doñkinji win Sabat patnandi nainnan isinan ep pisapi, tuk naneliñdok pa yanañgikañ.

16 Gan tam ñin Ablaamdok komblin endok kandañ win nitek? Satandi gwilat 18 gitik topmumbi ku-ta-bilak, timbi sindi en Sabat patnandi nainnan nim pisalimlok nandañ ba?”

17 Windiñ eumbi, kanjikñii gitikti mayek tam palimbi, amatam gitik endi kundit kindem sisinik tlinñguk gitik wala silisili tñgñiñ.

18 Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Yambattok kandikñe win nitein? Kandikñe wali nitek bendilak nak wolok plon eyout manda nek eut?”

19 Win mastat minjip ama noli tikembi, kenan ginañ kokuk wandin. Minjip tipnam wali lambi bendi wopum dambi, komba wopum timbimbi, monikti isi kii gayam plon tñgñiñ.”

20 Windiñ embi, bindambo ñindiñ enguk, “Nak Yambattok kandikñe win nitein eut?”

21 Win plaua kimilimbendi tam noli tikembi, plaua kwilan wopungan wakit kiupi tambaneñguk wandin. Papalem kaumbi, kimilimbendi lakatgot wali plaua gitik win timbi bendi lambiñguk.”

Kunumdok yama gik sinik wolok lololok

22 Yesuli Jerusalem ñaupi, it kwet wopum ba tip wandiñ ñañipi, amatam eni-daut ti-semguk.

23 Timbi ama noli ni-kañbi eñguk, “Wopum, win ama lakat endiñgot Yambatti kolanjilok tuan wiat-semumbi, kunum ginañ lonekaliñ ba nitek?” Eumbi enguk,

24 “Nak ñindiñ sanlet: amatam asupti Yambattok kandañ ñanepi wit nim kanekaliñ, wala timbi sindi yama gik sinik wolok loneliñdok gembikotnekalñ.

25 It molom endi mlapi, yama sip taleumek, sindi bi it pawan ipi, wesak wipi nnekalñ, ‘Wopum, yama pisat-nimñi.’ Eumbi, tambon ñindiñ sanbekak, ‘Nak nim nandi-samlet. Sindi denasi?’ Sanbi nandimbi,

26 kusei kimpipi, manda tambon ñindiñ nnekalñ, ‘Nindi dikita yakan nanañ tuk nañgimiñ, timbi dik nindok ipakanan giñgit manda e-daut tñguñ.’

27 Gan endi ñindiñ sanbekak, ‘Nak ñindiñ sanlet: sindi denasi win nak nim nandi-samlet. Kolan tindi gitik sindi nambim ña-talewit!’

28 Timbi kimsip ti-samgukta timbi sindi kunum pawan papi, Ablaam, Aisak, Jekop git plofet gitik endi Yambat gita kuñlimbi yambinekaliñ, wolondamek sindi wandiñ kukulembi, manji si-gilim danekaliñ.

29 Tñilimbi, Yambattok giñgitiñiil kwet tambon tambon taletalenan nanin en gita kuneliñdok bimbi, nanañ si-jumut tindiñnan pipapi nanekaliñ.

30 Nandañ: wolonda ñindiñ indaukak: ama nin enda nandum siñgi kuañ endoñnan nanin diwisili dama tnekalñ, timbi damandaman kuañ endoñnan nanin diwisili siñgi tnekalñ.”

Yesuli Jerusalem it kwetta blan ti-ñimñguk

31 Nain wolongan Falisi ama diwindi Yesuloñ bimbi nñgñiñ, “Elotti gwili kimbeñdok nandilak, wala timbi dik ñalinin pi ñau.”

32 Eumbi enguk, “Sindi ñambi, kamot moyen wala ñindiñ nimbti, ‘Nandiñ, nak man git desa jimbatsiat ep timba kindem dambi, yal kolan ep kle-sembi, siñgi nombo yousi ñambi, kenana timba taleukak.’ Sindi ña windiñ nimbti nandiwini.

33 Biañganak, plofet ama Jerusalemgot yandip kimbimlok, kwet nolok nim, wala timbi nak man ba desa ba sisa telaknan yousi ñañalok een.

³⁴ O Jerusalem nasi, sindi blasiñgandok. Sindi plofet ama pa yandiþ kimañ, timbi ama sindoñ eni-mumulin bañ w+n kawatti yandiþm+um kimañ. Puputti niñañii ep k+m+n timbi, papauli ep kamilak, w+ndiñgangot nain asupgan natnaloñ sep k+m+n timbettok nandiñgut, gan sindi n+m nandi-namg+liñ.

³⁵ Nandañ! Wopumdi sindok kwesi bimbi, nombo n+m sep kamaiukak. Timbi nak ñ+ndiñ sanba: sindi nombo n+m namb+nekal+ñ. N+m sinik. Sindi nokok plon ñ+ndiñ enekal+ñ, 'Wopumdi ama ni-mul+m n+ndoñ bilak en gw+lam m+llok!'[☆] wolondamek nombo namb+nekal+ñ."

14

Plap kenali Sabbatok endikñe manda k+m+t-klekle w+n maklelak

¹ Sabat patnandi nain nola Falisi ama loloñ noli Yesu nanañ nanalok ni-tiañeumbi ña lo pal+mbi, nanañ beulok noliili ka-tuak+liñ.

² Timbi ama no kii kesii bend+mbend+nat endi Yesulok dainan bi in-daumbi

³ kañbi, endikñe manda nandi-tale ama git Falisi ama eni-nandi+mbi eñguk, "Endikñe mandali nek tineñdok nandi-n+mlak - Sabat nainnan ama kindem timbi kindem dalok ba n+m?"

⁴ W+ndiñ eumbi, manda no n+m tambane n+mb+mbi, ama w+n tikembi, timbi kindem dambi ni-mul+m ñañguk.

⁵ Timbi Yesuli eni-nandi+mbi eñguk, "Sabat patnandi nainnan niñañji ba makauksi noli tuk ban g+nañ piukta, sindoñnan nanin nin endi platikan n+m tiañeum lambek?"

⁶ W+ndiñ eumbi, manda tambon tambane niñeliñdok lonjiñg+liñ.

Kayomb+neañ ba plap tañdi tuan t+kenekal+ñ

⁷ Timbi ama eni-tiatiañen endi ama lolondok pitit plon pipatneliñdok pil+mbi, Yesuli w+n kañbi, eyout manda no ñ+ndiñ enguk,

⁸ "Ama noli nanañ sina tilaknan gep tiañeumbi, dik ditnalok nanandiñgala ama lolondok pitit plon n+m pipaleñ. N+m kañbi, ama loloñga no nanañ molomdi ni-tiañeñguk endi b+umbi,

⁹ sitet t+pelat sep tiañeñguk endi gamb+mbi, ñ+ndiñ ganbek, 'Endok pitit w+n, bi-ñ+m+mbi, nolok pit.' W+ndiñ ganb+mbi, dik siñgi mayek t+mb+mbi, gani-mul+m siñgi sinik ña pipaleñ.

¹⁰ W+ndiñda timbi, tambo gep tiañenekal+ñ wolonda dik pitit siñgi sinik wolok pilekañ. W+ndiñ timbeñda, nanañ molomdi gamb+mbi ñ+ndiñ ganbek, 'Notna, dik lo, pitit dama t+ke.' W+ndiñ ganb+mbi, dik ama diw+n no g+ta yakan nanañ nalañ endok daus+nan kot giñgit t+keukañ.

¹¹ Nekta, ama gitik nis+llok kosi giñgit t+ke-loañda endok kosi giñgit t+ke-piukak, timbi no en kayomb+inem kulakta en t+ke-loukak."

¹² Timbi Yesuli yous+mbi, ama ni-tiañeñguk enda ñ+ndiñ niñguk, "Dik nanañ sina tip ba wopum t+ñ+pi, nokai ba dat kwayañgai ba sambakai ba dikok kwekanan nasi m+nem kw+likw+liñjat wandisi w+n n+m pa eni-tiañeukañ. N+m kañbi, endi bo tombon gep tiañembi, nepek nek tiñguñ wolok tombon kwelan ñolok ombi-gamum t+ke-taleuñ.

¹³ Tambo dik nanañ sina tiñ+pi, ama p+mbiñesi wak+it ama kisi ba kesisi ba dausi kolan wandisi eni-tiañeukañ.

¹⁴ Endi tombon ombi-gammel+ñdok tuop n+m, gan ama diñd+m endi kimnan nanin m+latnekal+ñ wolondamek Yambatti tuañga kindem ombi-gamumbi, amatam diw+n yapma kle palekañ."

[☆] 13:35: Kap 118:26

Yambattok ni-tiañela e-tembi manda nim elok

15 Tĩmbi ama Yesu gĩta yakan nanañ nañgĩlĩñ endoñnan nanin noli manda wĩn nandĩmbi, ñĩndĩñ nĩnguk, “No en Yambatti nanañ sina wopum gĩngĩtĩilok ti-semekak wĩn nambekakta endi amatam diwĩn yapma kle patak.” Wĩndĩñ eumbi,

16 Yesuli nĩnguk, “Nain nola ama noli nanañ sina wopum tĩmbepi, amatam asup sĩnik eni-tiañeñguk.

17 Nanañ nanalok nain indaumbi, kena gwañgwa no ni-mulĩmbi, eni-tiatiañen endoñ ñambi enguk, ‘Nepenepek gĩtik ip tiwĩli dikñemĩñda tĩmbi sĩndi biwĩt!’

18 Gan endi noñgan noñgandi kusei kĩmĩpi, e-tembi manda nĩmbi eñgĩlĩñ. Ama dama ña kañguk endi ñĩndĩñ nĩnguk, ‘Nak kwet sanoñgat no tuañgut wĩn ña kauttok een, kusei wala tĩmbi nak nim bĩmbĩlok dik nokok blan mandana molomgala nĩmbekañ.’

19 Tĩmbi ama noloñ ñaumbi, endi ñĩndĩñ nĩnguk, ‘Nak makauk wapai kit tombon tombon kena emettok ep tuañgut wĩn yanañgĩpi tĩkatĩka tĩmbepi ñaupi tĩlet, kusei wala tĩmbi nak nim bĩmbĩlok dik nokok blan mandana molomgala nĩmbekañ.’

20 Tĩmbi noli bo ñĩndĩñ nĩnguk, ‘Nak tam kombĩkan tĩngutta tĩmbi ñañalok tuop nim.’

21 Tĩmbi kena gwañgwalĩ undane bĩmbi, eni-tiatiañen endi nek eñgĩlĩñ wolok kasat gĩtik wĩn molomñĩla ti-ñĩmĩnguk. Tĩmbi nanañ beuli gĩnañ komba diumbi, kena gwañgwan ñĩndĩñ nĩnguk, ‘Dik platik sĩnik it kwettok telak tip ba wopum wandĩñ ñambi, ama pĩmbĩñesi wakĩt ama kĩsi ba kesĩsi kolan ba dausĩ sipsipmĩn yambĩmbi yanañgĩlim biwĩt.’ Wĩndĩñ eumbi, wolok tuopgan tĩmbi, undanem bĩmbi

22 nĩmbi eñguk, ‘Molomna, mandañga ip biennat tĩlak, gan it gĩnañ gama nim tokñek.’

23 Wĩndĩñ eumbi nĩnguk, ‘Bĩdambo ñambi, it kwet pawan telak tip ba wopum tuop kuñĩpi, amatam yambetañ wĩn eni-gĩngĩneumbi, itna gĩnañ tokñenelĩñdok biwĩt.’

24 Nak ñĩndĩñ sanlet: ama dama eni-tiatiañen endoñnan nanin noli nanañ ti-jumut ti-semĩt wĩn lakat no nim nanekalĩñ.’”

Yesu julunjuluñ nim kle-kulok

25 Tĩmbi amatam kĩmĩn wopum asupti Yesu ñañguknan kle ñañĩlĩmbi undane yambĩmbi, ñĩndĩñ enguk,

26 “No en nakĩta kuupi nandĩlak, gan naka tĩmbi meñ beu wakĩt tamĩn ba wembe gwañgwañii ba dal kwayañii ba wiwii ba enlok kuñgun wĩn bo siñgi nim wĩt-semalakta, endi nokok gwañgwana sĩnik kuuktok tuop nim.

27 Tĩmbi no en enlok kloñbal nim tĩke bembĩ, nak nep kle kulakta, endi nokok gwañgwana sĩnik kuuktok tuop nim.

28 Tĩkap sĩndoñnan nanin noli it wopumgan kĩndilep nandĩwikta, endi dama pipapi, ittok tuanla nandĩmbi, mĩnem palmĩlak walĩ it wĩn tĩmbi taleuktok tuop ba nim wĩn ka-nandĩwik.

29 Nĩm kañ, yop tambĩ, it kusei kĩmĩlek, gan endi it tĩmbi taleuktok tuop nim, tĩmbi ama it wĩn ka-nandañ endi gĩtĩkti kusei kĩmĩpi ni-lakalaka embi,

30 ñĩndĩñ enelĩñ, ‘Ama ñali it plapkan kusei kĩmĩpi kĩndikuk, gan nĩteka nim tĩmbi talelak?’

31 Ba tĩkap ama wapmañ no endi ama wapmañ nol nola mik ti-ñĩmepi ñauk, endi nĩtek tĩmbek? Endi dama pipapi nandĩ-kĩlĩñ embi, endok ama lakatgot endi diwĩndok ama asupgan mik ti-semnelĩñdok tuop ba nim.

³² Tikap nimda, kanjikñili gama mayaňgan palñilimbi, ama wapmañ walik kanjikñiloñ manda kimilim ñaumbi nimbek, 'Busuk inda-nimektok nitek timbet?'

³³ Wíndiňgangot sindi giňgitsii ba nepenepesi gitik pat-samlak win siñgi wilmineliñdok nim ti-pañgitam pakañda, sindi nokok gwañgwanai sinik kuneliñdok tuop nim.

³⁴ Palañ win nepek koňgom sinik. Gan wolok koňgomli talewikta, nitek tinambi, nombo koňgom dawik? Wíndiñ tindlok tuop nim!

³⁵ Palañ wandin win nana kena ginañ ba gwilañgwilam ginañ kena nimnat, slak kolim ñalok.*

No en pawañnat endi pawañ kimpipi, mandana nandi-kiliñ eukak."

15

Yom amali ginañ tambanelak enda timbi silisili wopum indalak

¹ Timbi takis epep ama ba yom ama asupgandi Yesulok mandan nandinepi pa baañgiliñ. Wíndiñ timbimbi,

² Falisi ama git endikñe manda nandi-tale ama endi yambimbi nandum piumbi, Yesula ni-wolwolk embi eñgiliñ, "Ama walik yom ama not ti-sembi, en gita pipat-milat timbi, nanañ yakan pa nalak."

³ Wíndiñ eumbi, Yesuli eyout manda no ñíndiñ enguk,

⁴ "Tikap sindoñ nanin ama noli sipsip 100 yambi-dikñeñilimbi, noňgan noli pailekta, biwik ba? Nim ya! Endi 99 diwin win kwet kli pataknan yambium kli na-palimbi, noňgan pailak win lonji ñakap timbi indauk wolok tuop.

⁵ Timbi indambi, walen kindem daumbi, bupum mimbimbi undane ñauk. Ña

⁶ ilnan tombi, nolii ba il kwelnan nasii kiti-semum bumbi enbek, 'Sipsip pailak win ip timba indakta timbi, bi nakita silisili timbit!'

⁷ Nak sanba nandiwit: ama walik sipsip pait-palimbi timbi indaňguk wala silisili wopum tiňguk, wíndiňgangot yom ama noňgan no endi ginañ tambanelak enda timbi kunum ginañ silisili wopum sinik indaukak. Gan ama 99 endi ikan dindim kuañda timbi ginañ tambatambatta nim nandañ enda timbi silisili lakatgot indaukak."

⁸ Yesuli wíndiñ embi yousimbi enguk, "Tikap tam nolok minem kwandai satnin* kit tambon tambon palmek, timbi noňgan no pailekta, kak biwik ba? Nim ya. Endi kolsalen pindopi, it jamimbi, lonji-kiliñ embi, timbi indauk wolok tuop.

⁹ Timbi indaumbi, nolii ba il kwelnan nasii kiti-semum bumbi enbek, 'Minemna pailak win ip timba indakta timbi bi nakita silisili timbit!'

¹⁰ Nak ñíndiñ sanba nandiwit: tam walik minem kwandai pailmimbimbi timbi indaňguk wala silisili tiňguk, wíndiňgangot yom ama noňgan no endi ginañ tambanelak enda timbi Yambattok eñaloñiilok boňgipsinan silisili indalak."

¹¹ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Ama no endok niñañiit tipet pakimik.

¹² Pakap, monali beula ñíndiñ niňguk, 'Bep, dik minem kwilikwili ba kwet pakamlak win itaňgan danbi, nokok tambon namñ.' Eumbi, nepek gitik win danbi emguk.

¹³ Monali nain nim ombataumbi, beuli nepenepek miňguk win tualok kimit-talembi, minem gitik epmbi, kwet mayaňgan ñambi pat-ti-kuňguk. Kumbi, nandi-kamala-kuñipi, minem epguk win gitik kot-taleňguk.

* **14:35:** No en Yesu julunjuľuñ klelak endi palañ koňgom nimnat wandin. * **15:8:** Minem kwandai satnin walik kena nain noňgandok tuan.

14 Kot-taleumbi, kwet pakuknan wandiñ nanañ map wopum indañguk. Indaumbi, gwañgwa wali nanañla lonji n+m kañbi,

15 ama w+nanin noloñ ña pa gal+umbi, bil† yambi-dikñeuktok kena g+inañ n+mul+m ñañguk.

16 Ña kena ti-kuñ+pi, nanañ gawat tiliñgukta t+mbi bittok nanañ w+in bo ep nanalok galk nandi+liñguk, gan enlok nanañ nepek no n+m pa maañg+liñ.

17 W+indiñ ti-kukap, g+inañ nanand+in tomb+mbi, ñ+indiñ nandiñguk, ‘Ama betnalok m+inem kena ti-ñ+imañ g+it+k endok nanañ tuk w+in m+lapkan pat-semlak, gan nak endok niñañli ñolok nanañnala k+imbepi pa t+let.

18 W+indiñda nak kwet ñ+in bimbi, b+indambo betnaloñ ña tombi, ñ+indiñ n+imbetat: Bep, nak Kunum Molom g+it dik s+ta yom ti-samgut,

19 wala t+mbi nak ñandin ñal+ nombo niñañga s+in+k kuuptok tuop n+m, slak nandi-namumbi, m+inem kena ti-gambi kuutat.’

20 W+indiñ nandi+mbi m+lap, wolongan beuloñ ñauktok ñañguk.

Ñakap, kambak mayañgan il t+mbi dumalaum b+umbi, beul+ kañguk. Kañbi ka-daklembi, blan ti-ñ+imbi, woñep ñam apbi, s+mumuñ ti-ñ+m+ñguk.

21 T+mbi niñañli ñ+indiñ niñguk, ‘Bep, nak Kunum Molom g+it dik s+ta yom ti-samgut, wala t+mbi nak ñandin ñal+ nombo dikok niñañga s+in+k kuuptok tuop n+m.’

22 Gan beul+ nandi-k+imnemb, kena gwañgwañiila ñ+indiñ enguk, ‘S+indi platik s+in+k ñambi, dasindasi engano pamanat w+in t+ke b+imbi dasi-ñ+m+it, t+mbi besa pamanat kii niñañ plon dasi-ñ+m+imbi, kes+ gw+lap wak+it dasi-ñ+m+it.

23 T+mbi makauk niñañ k+itti towium bendi wopum da-k+iliñe patak w+in t+ke b+m w+p, sina wopum t+mbi, sil+s+il+ t+na.

24 Neta, niñana ñ+in endi k+inguk ba paikuknan nanin nombo bi indambi, kaik patak.’ W+indiñ eumbi, kusei k+im+pi, sil+s+il+ wopum t+ñg+liñ.

25 T+ñ+li+mbi, tuanli kena g+inañ pakuk wali ilan undane b+m, it t+mbi dumalaumbi, amatamdi kap tiumbi nandiñguk.

26 Nandi+mbi, kena gwañgwa no k+iti-ñ+m+um b+umbi, ni-nandi+ asup t+mbi, ñ+indiñ ni-kañguk, ‘Wi nek indalak?’

27 Eumbi niñguk, ‘Kwayañga mona ip b+ik patak. T+mbi p+ñg+u gw+lap no n+m kolañgukta besetti eumbi, makauk niñañ k+itti towium bendi wopum dañguk w+in w+ipi, nanañ si-na tam+ñ.’ W+indiñ eumbi,

28 tual+ wala nandu p+umbi, g+inañ komba d+umbi, it g+inañnan n+m lololok giñg+ineñguk.

T+mbi beul+ p+imbi, tualoñ ñambi, ni-busumbusuk ti-ñ+imbi, it g+inañ louktok ni-nandi+ñ+pi ni-g+ñg+neñguk.

29 Gan tual+ tambane niñguk, ‘Nandi+lañ. Gw+lat asupgan ñ+in nak kena gwañgwa silanin nom+k kena ti-gam-ta-b+imbi, mandañga no n+m w+ikut, ganmek dik notnai g+it sil+s+il+ t+neñdok meme niñañ kambak no n+m namguñ.

30 Gan niñañga mona ñal+ tam telak joñgo kuañ en g+ita kumbi, m+inemga na-taleñguk en wandin wali b+umbi, dik eumbi, makauk niñañ k+itti towium bendi wopum dañguk w+in domb+imbi si-ñ+imañ.’

31 Eumbi, beul+ niñguk, ‘Niñana, dik nepek nola n+m lonji+lañ. Nain tuop dik noñganli nak+ta kulañ, t+mbi nepenepek g+it+k pat-namlak w+in dikok giñg+it.

† 15:15: Juda amal+ b+itta nandum nepek kolan papait t+mb+mbi, n+m nayañg+liñ ba t+kekañg+liñ ba ep towiyañg+liñ.

³² Kwayaña ñin endi kimguk ba paikuknan nanin nombo bi indambi kaik patak. Nitekta waleni nim kindem daumbi, na silisili nim tineñ? ”

16

Minem kwilikwili nandi-daklenat ka-diknelok

¹ Timbi Yesuli gwañgwañiila eyout manda no ñindiñ enguk, “Ama kwilikwili wopummat noli minem kwilikwili kena aman nolok kiinan ka-diknelok kimit-talembi kuñguk. Kuumbi, nain nola ama diwandi kandiknelok plon kit yout manda ñindiñ niñgiliñ, ‘Endi nepenepeka ep timbi pailektok tilak.’ Windiñ eumbi,

² kandikne kiti-ñimium biumbi niñguk, ‘Dikok plon manda eum nandi win nitek? Dik kandikne kena nombo ti-nameñdok tuop nim, wala timbi yout sambat timbimbi, minem kwilikwili lok kusei dakleun.’

³ Timbi kandikneli ginan ginañ ñindiñ nandiñguk, ‘Molomnali kandikne kena napma tikelak, wala timbi nak nitek timbetat? Neta, nak kwet diplindi plilok gembu no nim pat-namlakta, timbi minem kwilikwili kitinatta maetalet.

⁴ O, kombikmek nandilet! Tikap nak man windiñ windiñ timbetta, molomnali kenala nep kleukak, wolondamek amal not ti-nambi, isinan gumañ nani-tiañeneliñ bek.’

⁵ Windiñ embi, molomni lok tombon tike-kuñgiliñ noñgan noñgan kiti-semum biumbi, nola ni-kañbi eñguk, ‘Molomnalok tombon dikok kandañ nitek patak?’

⁶ Eumbi niñguk, ‘Oliv komba tul win wili gilo tindi win kwet kambot* 100 wolo tuop.’ Eumbi ñindiñ niñguk, ‘Ale, dik tambon ombeñdok kundit youkuñ ñin tikembi, plastik sinik pipapi, tambon 50 ombeñdok yout.’

⁷ Windiñ embi, no ni-nandiñbi eñguk, ‘Molomnalok tombon dikok kandañ nitek patak?’ Eumbi niñguk, ‘Plaua minjip kimika tindi win lik 100 wolo tuop.’ Eumbi niñguk, ‘Ale, dik tambon ombeñdok kundit youkuñ ñin tikembi, tambon 80 ombeñdok yout.’ Kandikneli windiñ eñguk.

⁸ Kwelalok nepektok kandañ ama kwet ñolok giñgit kuañ endi siñginji tike-kimitneliñdok kundit ti-kindem dambi, ama Yambattok kolsalen ginañ kuañ win yapma kleañ, wala timbi molomli kandikne kelamdi nitek tiñguk win nandi-tombi, ñindiñ eñguk, ‘Ama wali enlok siñgin tike-kimilektok kundit ti-kindem dañguk.’ ”

⁹ Yesuli eyout manda windiñ embi yousimbi enguk, “Nak ñindiñ sanba: sindi windiñgangot kwelalok minem kwilikwili pat-samlak wali amatam not ti-sembi, ep kimitnekalñ. Windiñ tinekaliñda, kwelalok nepenepek gitik kena mi-taleumek, kuñgu taletalen nimnatnan santi-tiañeum lonekalñ.

¹⁰ No en nepek silanin kiinan kimitim patak win ka-dikne-kiliñ elak wali wakan nepek bien wopum windiñgangot ka-dikne-kiliñ elak. Ba no en nepek silanin kiinan kimitim patak win dindiingan nim ka-diknelak wali wakan nepek bien wopum windiñgangot dindiingan nim ka-dikne-kiliñ elak.

¹¹ Windiñda tikap sindi kwelalok minem kwilikwili silanin win nim ka-dikne-kiliñ eñgiliñda, nindi nepek Yambattok dainan biennat win sindok kisinan ka-dikneliñdok kimitlekak? No nim.

¹² Ba tikap sindi ama nolok nepek kisinan kimitkuk win nim ka-dikne-kiliñ eñgiliñda, nindi nepek no sinlok pat-samektok samekak? Win bo nim.

* 16:6: Kwet kambot wandin no win 37 lita ba nek.

¹³ Kena gwañgwa silanin endi molomñiit tìpet endok kena ti-semektok tuop nìm. Wìndiñ tìmbekta, endi molomñin nola nandum pìmbiñen tìmbiñbi, nandi-kunjit tì-ñimek, tìmbi molomñin no wìn ginañli kasilembi, tìke-kwambiñ dauk. Wìndiñgangot sindi Yambat ba minem kwilikwili lok kena tìpelatkan tì-kuneliñdok tuop nìm.”

Yambattok dainan matañgotañgoli minem kwilikwili maklelak

¹⁴ Falisi ama minem kwilikwili lok nandi-koñgom tiañgìliñ endi Yesuli manda wolok plon eu pìmbi nandiñipi, tima giak tì-ñimbi, ni-sasale manda eñgìliñ.

¹⁵ Tìmbi Yesuli enguk, “Sindi amatamdok dausinan dindim walan pa tañ, gan Yambatti ginañ nanandinji nitein wìn sambidakle-talembi, kusei ñindinda nandum tuop nìm tì-samlak: nepek amalì nandum loloñ sìnìk tìlak wali Yambattok dainan kolan papait sìnìk pa tìlak.

¹⁶ Yoane tuk ii-sem endi gama nìm indañlìmbi, Moselok endikñe manda gita plofet amalì manda youkìliñ wìn eu pìmbi, amatamdi kìmìt-kleñgìliñ. Tìmbi Yoaneli indañguk wolok siñgi kandañ Yambatti amatam nitek yambi-dikñelak wolok giñgit manda kindem eu pìmbi, amatamdi endok giñgit indaneliñdok gembì kokañ.

¹⁷ Gan endikñe manda gitiktì gama papat kwambiñ pakañ. Kunum kwet endi kindem paitekamìk, gan endikñe manda endila lakat sìnìk no nìm paitnekalìñ. Nìm sìnìk.

¹⁸ Wìndiñda no en tamìn kle-kopi, komblin tìkelak, endi Yambattok dainan telak joñgo kulak, tìmbi no en tam kle-kokolìn no tìkelak, endi wìndiñgangot telak joñgo kulak.”

Mìnem kwilikwili kunumdok yama nìm pìsalekak

¹⁹ Tìmbi Yesuli kasat no ñindin tì-semguk, “Ama minem kwilikwili wopumnat no kuñguk. Endi dasindasin pamanat tuan wopum pa dasimbi, sandap tuop nanañ sina wopum pa tìliñguk.

²⁰ Endok telak yamanan ama pìmbiñen no kìmìlìm pakuk, koi Lasalos.† Wandali endok piñgiu gwìlap gitik tìmbi kolaumbi,

²¹ nanañla papi, ama kwilikwiliñnattok ili ginañ nanañ na-tlapi, tì na gìlam ginañ mep kokañ wìn nambepi nandilìnguk. Tìmbi wìndiñgot nìm. Kamottì bo bìmbi, wandan bìndaañgìliñ.

²² Tìmbi winaña ama pìmbiñen endi sembumbi, eñaloli ginan tip nañgit-lombi, endok pañin Ablaam gita kìmìlìm pakuk. Tìmbi ama kwilikwiliñnat endi bo sembumbi kindit tapliñgìliñ. Kindit taplimbi,

²³ kolandok giñgit tìmbi, piñgip gawat wopum nandi pakuk. Papi, deium loubi, Ablaamdi Lasalos gita yakan mayañgan sìnìk palimbi yambiñguk.

²⁴ Yambiñbi, kitìu loubi niñguk, ‘Bep pañ Ablaam! Nak komba galk ñolok ginañ papi, piñgip gawat wopum nandilet. Dik blan nandi-nambi, Lasalos ni-mulimbi, kii niñña kusiptì tuk ginañ youp bìmbi, mambena plon kìmìlìm busukñenewìn.’

²⁵ Gan Ablaamdi tambane niñguk, ‘Niñana, dik nìm nandi-kamalaukañ: sitì dama kaik pakimiknan dik pipapat kindem kasile-taleñguñ, tìmbi Lasalosli nepek kolan kusei kusei inda-ñimbi, blan plon pakuk. Gan man ñin endi ñolok busuk plon patak, tìmbi dik piñgip gawat wopum nandilañ.

† 16:20: Kot Lasalos wolok walan wìn “Yambatti tìke-kìmìtak en”.

26 Tĩmbi wĩngot nĩm. Masimasip no kĩmĩkĩmĩlĩn, wĩn kwet jambĩlan nĩndok ba sĩndok boĩngĩpnĩnan patak, tĩmbi nĩndoĩnan ba sĩndoĩnan nanin noli wĩn dĩkĩnĩmbi, tambo ñaneĩndok tuop nĩm.'

27 Ablaamdi wĩndĩĩ eumbi, ama walĩ nombo kiti-nandĩmbi nĩĩnguk, 'Bep. Wĩndĩĩnda dĩk kĩndem Lasalos nĩ-mulĩmbi, bepnalok ilan ñambi,

28 kwayanai kit tambon pakaĩ wĩn molo manda enbĩmbi, endi kuĩngunji ti-dĩndĩm ewit. Nĩm kaĩbi, endi bo kwet kolan ñolokgan pĩmbi, pĩĩngĩp gawat wopum nandĩnelĩĩ a!'

29 Eumbi nĩĩnguk, 'Neta Lasalosĩ ñauktok elaĩ? Kwayaĩngailĩ Mose gĩt plofet amalĩ manda youyoulĩn wĩn gĩtik pat-semalak. Manda wĩn wakan nandĩmbi kĩmit-klenekalĩĩ.'

30 Eumbi, ama walĩ Ablaamda nĩmbi eĩnguk, 'Bep. Wĩn tuop nĩm. Gan ama sembi-sembin noli endoĩ ñaukta, gĩnaĩji kĩndem tambanenekalĩĩ.'

31 Eumbi nĩĩnguk, 'Tĩkap endi Mose gĩt plofet ama endok mandanjĩ nandĩ-kĩmneyaĩnda, ama noli kĩmnan nanin mĩlapi, molo manda enbĩm, walĩ bo nĩm dakle-semek.' "

17

Kuĩngu nĩtek kuamĩĩ wĩn ka-kĩliĩ elok

1 Tĩmbi Yesulĩ gwaĩngwaĩiila ñĩndĩĩ enguk, "Nepek kusei kuseilĩ mek amatamda inda-sembi, ep tiaĩneum yom taĩ. Gan ama kusei nĩndĩ ti-kuyuk plon eni-tiaĩnelak endi blangan.

2 Kawat wopum no ama wolok bim plon tembĩmbi, tuk kimbĩĩ gĩnaĩ youp munjup kolĩm pĩwĩk walĩ mĩlap, gan tĩkap endi gĩĩngĩtna koi nĩmnat ñandin no tĩmbĩm yom plon pipĩlakta, Yambattĩ kĩnjan mĩlap wopum ombĩ-mĩmbi, mĩlata-sĩnĩk taukak.

3 Wala tĩmbi kuĩngunji ka-kĩliĩ enekalĩĩ.

Tĩkap noka noli yom tĩlakta, ep tĩndĩn kolan wĩn biuktok manda kwambĩĩ nĩmbekaĩ, tĩmbi yomĩnla nandum blalaumbi, siĩgi wĩtakta, yomĩn bi-ñĩmekaĩ.

4 Tĩmbi endi sandap noĩngan gĩnaĩ nain asup yom ti-gamek, tĩmbi nombo nain nĩtek yom ti-gamguk tuop ñĩndĩĩ ganbek, 'Nak yomnala nandĩwam blalaumbi, siĩgi wĩtet' eumbi, dĩk yomĩn bi-ñĩmekaĩ."

5 Tĩmbi ama eni-mumulĩn endi Wopumda ñĩndĩĩ nĩĩngĩliĩ, "Dĩk nanandĩ-kĩlĩktĩnĩ tĩmbĩ wopum da-nĩmĩn."

6 Eumbi tambane enguk, "Tĩkap nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ lakat mastat mĩnjĩp nomĩk pat-samekta, kĩndem komba kakai sakĩnen ñala ñĩndĩĩ nĩnelĩĩ, 'Dĩk kakatka tamapi ñam, tuk kimbĩĩ gĩnaĩ pĩmbi, tĩpi kwambĩĩ da!' Wĩndĩĩ nĩmbĩmbi, komba walĩ wolongan mandanjĩ taĩngonewĩk."

7 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, "Tĩkap kena gwaĩngwa sĩlanin no nanaĩ kena ba sipsip yambĩ-dĩkĩne kena ti-samekta, kena gĩnaĩ nanin undane ilan bĩmbi, sĩndoĩnan nanin noli 'Platik sĩnĩk bĩmbi, nanaĩga ñĩn na!' wĩndĩĩ nĩmbek ba?

8 Nĩm ya. Tambo endi ñĩndĩĩ nĩmbek, 'Dĩk nanaĩ ti-jumut ti-nambi, dasindasiĩnga ti-dĩndĩm tĩmbi, nanaĩ tuk mep bĩ kle-namum nambamek, dĩtnalok siĩngimek kle na.'

9 Tĩmbi kena gwaĩngwalĩ molomdok mandan taĩgoneumbi, molomdi nĩ-kĩndem dawĩk ba? Nĩm ya.

10 Wala tĩmbi sĩndĩ wĩndĩĩngangot nepek Molomjĩliĩ manda sanguk wĩn gĩtik taĩgone-taleaĩnda, ñĩndĩĩ enekalĩĩ, 'Nĩndĩ kena gwaĩngwa ñandin ñalĩ kenaniĩngot tĩĩngĩmĩĩ, nĩnda nĩnĩ-kĩndem dalok tuop nĩm.' "

Yambatta kot giñgít m̄lok

11 T̄mbi Yesul̄i gwañgwañii gít Jelusalem ñaupi, kwet t̄pet, Samalia gít Galili, wolok baliliñjetnan klembi ñañguk.

12 Ñambi, it kwet nolok loup t̄ñ̄l̄mbi, ama kit tambon tambon endi ña Yesu t̄mbi dumalañḡl̄ñ̄. Endi j̄mbat yambo mawats̄at, amatamdi yambi-m̄s̄im̄s̄i taañḡl̄ñ̄da t̄mbi mayañgan ipi

13 k̄t̄i-ñ̄m̄mbi niñḡl̄ñ̄, “Yesu, ama wopum, dik blan t̄-n̄mbi nandi-n̄m̄ñ̄.”

14 W̄indiñ̄ k̄t̄umbi yamb̄mbi, Moselok endik̄ñe manda klenel̄ñ̄dok embi enguk, “S̄indi gw̄laps̄i tapma amala daut semnepi ñawit!” W̄indiñ̄ eumbi ñañ̄l̄mbi, wolongan wandanj̄i ḡl̄tañguk.

15 T̄mbi gw̄laps̄i kaum k̄ndem daumbi, endoñnan nanin nol̄i nol̄i yamb̄mbi, Yambat wopungan ni-ta-lo t̄ñ̄ipi, Yesuloñ undane biñguk.

16 Ama w̄in endi Juda ama n̄m, endi Samalia nanin. Endi Yesulok kesiinan b̄ pi p̄mbi, kwet plon p̄nd̄im papi, s̄imba k̄ndemda manda niñguk.

17 Eumbi, Yesul̄i amatam en ḡita pak̄l̄ñ̄ ñ̄ndiñ̄ enguk, “Nak ama kit tambon tambon ep t̄mba k̄ndem daliñ̄ bek, gañgan ama kit tambon t̄pet t̄pet endi delok pakañ?”

18 N̄itekta t̄mbi ama sambat nolok ñali engangot undane b̄mbi, Yambat koi giñḡit m̄lak?”

19 W̄indiñ̄ embi niñguk, “Nanandi-k̄l̄ktiñ̄gali gep t̄mbi k̄ndem dalañ. K̄ndem a, m̄lapi ñau!”

Yambatti indañgan n̄mbi-d̄k̄ñeukak wolok t̄i-pañḡipañḡilelok

Ama Sis̄in̄ikt̄i indañgan b̄i inda-dakleukak

20-21 Yambatti dawanda kusei k̄m̄ipi, amatam indañgan yambi-d̄k̄ñeukak wala Falisi amal̄i Yesu ni-nandumbi, ñ̄ndiñ̄ tambane enguk, “Endi ikan boñḡips̄inan papi samb̄i-d̄k̄ñelak, wala t̄mbi s̄ndi nepek wolok kusei k̄m̄ik̄m̄it w̄in daus̄il̄i kanel̄ñ̄dok tuop n̄m, ba amal̄i nosiila ñ̄ndiñ̄ n̄m en̄nekal̄ñ̄, ‘Yak̄ñesi, endi ñolok patak’ ba ‘Da patak’.”

22 W̄indiñ̄ embi yous̄mbi, gwañgwañiila enguk, “M̄lap nain indaukuk wolonda s̄ndi Ama Sis̄in̄ik̄ nak nain dumangangot namb̄nepi nandi-koñgom t̄nekal̄ñ̄, gan n̄m namb̄nekal̄ñ̄.

23 T̄mbi d̄w̄indi naka ‘En ñ̄ndiñ̄ patak’ ba ‘Wandiñ̄ patak’ w̄indiñ̄ san̄nekal̄ñ̄, gan s̄ndi nandi-k̄m̄nembi, n̄m woñepi ep klenekal̄ñ̄.

24 Kusei ñ̄ndiñ̄da: p̄sap̄satti bayak eumbi, kunum kwet kusei k̄m̄ik̄m̄il̄inan nanin ñam taleñguknan sale-talelak, w̄indiñgangot Ama Sis̄in̄ik̄ nokok nainna indaumbi, indañgan tombetat.

25 Gan dama nak p̄ñḡip gawat ba m̄lap kusei kusei bemambi, amatam man ñ̄ndiñḡit kuañ endi siñgi wit-namnekal̄ñ̄. W̄indiñ̄ inda-namektok een.

26 Amatamdi Noalok nainnan tuk gwam wopum gama n̄m indañ̄l̄mbi n̄itek kuñḡl̄ñ̄, w̄indiñgangot endi nak Ama Sis̄in̄ik̄ gama n̄m tom̄ñ̄l̄mbi kunekal̄ñ̄.

27 Endi nanañ tuk nambi, wapatam t̄ñ̄l̄mbi, Noal̄i k̄keñ ḡinañ loñguk wolok tuop. T̄mbi tuk gwam wopumdi suam ep walaimbi, yand̄ip k̄m̄-taleñguk.

28 Lotilok nainnan w̄indiñgangot indañguk: amatamdi nanañ tuk nayañḡl̄ñ̄, ba nepenepek tuatua kena ba nanañ kena ba it k̄ndik̄ndit kena pa taañḡl̄ñ̄,

29 gan Lotilí Sodom it kwet biñguk sandap wolonda komba gít kawat komanat kunum ginañ nanin gwi nomik pím yandíphi, ep dímubi kím-taleñgíliñ.

30 Noa ba Lotilok nainnan mílaptí amatam kaikan inda-semguk, wíndíñgangot nak Ama Sísíníktí tómbi inda-dakleutatnan mílaptí inda-semekak.

31 Sandap wolonda isí pawan ba kenanjí ginañ pakañ enda ñíndíñ tínelíñdok nak elet: endí nepenepesí mep ñanelíñdok isí ginañ ním lonekaliñ ba undane isínan ním ñanekaliñ.

32 Loti tamínloñ mílap inda-ñímíñguk wín sindí ním nandí-kamalanekaliñ.

33 No en kwelalok kuñgun enlok tíke kamaiuktok gembí kotakta, kunum-dok kuñgun pailímekak. Tímbi no en naka tímbi kwelalok kuñgun bilakta, kunumdok kuñgun walí palmekak.

34 Nak ñíndíñ sanlet: nain wolonda amatam típettí tim ipat noñgan plon dou palímubi, no matíkembi, no bium palekak.

35-36 Tímbi tam típet endí yakan nanañ míndí palíñlímbi, no matíkembi, no bium palekak.”*

37 Tímbi gwañgwañíli ním-nandímubi eñgíliñ, “Wopum, wín dendíñ indaukak?” Eumbi, eyout manda no ñíndíñ enbi eñguk, “Nepek kímíkmín pataknan moník oeoeli kímín tímíbubi, nepek delok patak wín inda-daklelak.”

18

Nímolo tí-ta-kuumbi, Ama Sísíník en bí tombekak

1 Tímbi gwañgwañíli nain tuop nímolo tímbi gíñgínembi, ním nandí-mílatanelíñdok Yesulí eyout manda no ñíndíñ enbi

2 eñguk, “It kwet nolok manda kandan ama no kuñguk. Endí amala ním nandí-semliñguk, ba Yambatta bo gíñgíñgan ním tí-ñímliñguk.

3 Tímbi it kwet wolok tam kanjak no kuñguk endí manda kandanloñ nain nain bímbi, ñíndíñ nílíñguk, ‘Dík nandí-nambi, kanjíkna ním-gíñgíneumbi, tambonna endok kandañ patak wín ombí-namekak.’

4 Wíndíñ eumbi, kandanlí nandí-kímnembi kulíñguk. Kukapi, síngimek enla ñíndíñ eñguk, ‘Nak ama ním nandí-semlet, ba Yambatta bo gíñgíñgan ním tí-ñímlet.

5 Gan wandingan embi, tam kanjak ñalı nain nain mílap ñín pa namlakta tímbi nak jóngo tíke-kímímbi, tambon kak tíkeukak. Ním kañbi, nain tuop gíñgíne bímbi jíklotaut.’ ”

6 Wopumdí eyout manda wíndíñ tí-sembi, gwañgwañíila enguk, “Síndí kandan ama kelamdí nek eñguk wín nandañ ba? Endí tam gíñgínen wín tíke-kímílepi eñguk.

7 Tímbi Yambattí amatam enlok ep kasíleñguk wín nek tí-semekak? Endí gíñgítíli tim sandap kítí-ñímáñ wín nain ombapgan nandí-kímnembi, ním ep kímílek ba? Ním ya.

8 Nak ñíndíñ sanlet: nain ním ombataumbi, platik síník ep kímílekak. Gan nak Ama Sísíníktí bí tommek, nak wolonda amatam nanandí-kílíktínjít dímín kwelan ep tímba indanekaliñ ba ním?”

Kayombínembi kuañ endí Yambattok dainan dímím indañ

* 17:35-36: Nandí-tale ama dímwíndí manda kusip no gamañgot patak eañ. Wín ñíndíñ, “Nain wolonda ama típet endí kena ginañ yakan palíñlímbi, no matíkembi, no bium palekak.”

⁹ Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, eyout manda no eĩnguk, wĩn ama endĩ dĩndĩm wĩndĩn nandĩ-kwambĩn dambi, dĩwĩnda nandum pĩmbĩnen tĩlak ama wandisĩ wala nĩndĩn enguk,

¹⁰ “Nain nola ama tĩpet, wĩn Falisi ama no, tĩmbi takis epep ama no, endĩ nĩmolo tĩndepi tapma it gĩnañ loĩngĩmĩk.

¹¹ Falisi ama endĩ lom ipi, gĩnan gĩnañ enla nĩndĩn nĩmolo tĩmbi eĩnguk, ‘Yambat. Ama dĩwĩn gĩtik endĩ mĩnem tiatia telak juluĩngan kĩmit-kleañ, ba kundit kelam tañ, ba telak joĩngo pa kuañ. Gan nak endĩ wandin nĩm, ba takis epep ama da patak en wandin bo nĩm, wala tĩmbi sĩmba kĩndemda manda ganlet.

¹² Sande noĩngan gĩnañ nak sandap tĩpet endĩkĩe manda klembi, nanañ gĩtik kĩmĩsipbi patet, ba nepenepek gĩtik epmĩlet wĩn kĩt tambon tambon tambipi, noĩngan wĩn dĩkok pa gamlet.’

¹³ Gan takis epep ama endĩ mayaĩngan sĩnĩk ipi, kunum gĩnañ deium lolola mĩsĩmbi, yomĩnlok sĩmba gawat tĩnĩpi, kuañ wĩpi, nĩndĩn nĩnguk, ‘Yambat. Nak ama yomat, dĩk mamasa tĩ-namĩn.’ ”

¹⁴ Yesulĩ eyout manda wĩn tĩ-sem-talembi enguk, “Nak nĩndĩn sanlet: ama nĩali Yambattok dainan dĩndĩm indambi, ilnan nĩnguk, Falisi ama endĩla nĩm. Neta, ama gĩtik nĩsĩlok kosi gĩngĩt tĩke-loaĩda Yambattĩ ep tĩke-pĩlak, gan no en kayombĩnelakta en Yambattĩ tĩke-lolak.”

Ama nĩtnein endĩ Kunum Molomdok gĩngĩt indaukak?

¹⁵ Tĩmbi amatamdĩ Yesulĩ nĩaknĩk bo ep kaupok nandĩmbi, endoĩ yanaĩngĩpi bĩngĩlĩn. Bĩumbi, gwaĩngwaĩnĩlĩ yambĩmbi enombĩmbi enĩ-kĩmĩsip tĩ-semgĩlĩn,

¹⁶ gan Yesulĩ kĩtĩ-semum bĩumbi, gwaĩngwaĩnĩla enbi eĩnguk, “Wĩn ama nĩandisĩ nĩala wakan Yambattĩ enlok gĩngĩtĩnĩ yambĩ-dĩkĩnelak, wala tĩmbi gwaĩngwa bĩsat yambiumbi nokoĩ bĩwĩt. Telak masip nĩm tĩ-semnelĩn.

¹⁷ Nak biaĩngan sanlet: no en Yambattok kapmainan gwaĩngwa bĩsat nomĩk nĩm kuup nandĩlakta, endĩ endok gĩngĩt nĩm indaukak. Nĩm sĩnĩk.”

¹⁸ Tĩmbi Judalok telak dama nolĩ Yesula nĩndĩn nĩnguk, “Endaut kĩndem, nak kuĩngu taletalen nĩmnat kasĩleuttok ep tĩndĩn nĩtek kleut?”

¹⁹ Eumbi nĩnguk, “Nekta naka kĩndem nanlañ? Yambat en noĩnganlĩngot kĩndem sĩnĩk.

²⁰ Dĩk endĩkĩe manda ip nandĩ-talelañ: dĩk ama nolok tamĩn gĩta joĩngo nĩm kundekamĩk, dĩk ama wĩlĩ kĩm nĩm tĩmbekañ, ba kumbu nĩm tĩmbekañ, ba ama nolok siĩngin joĩngo nĩm siukañ, tĩmbi meĩnga bekala gĩngĩngan tĩ-sem-ta-kuukañ.”[☆]

²¹ Wĩndĩn eumbi nĩnguk, “Manda elañ wĩn gĩtik nak ikan tip plongan kusei kĩmĩpi, taĩngonem tĩ-ta-bĩlet.”

²² Yesulĩ manda wĩn nandĩmbi, nĩndĩn nĩnguk, “Kĩndem, gan nepek noĩngangot gama tĩmbeĩdok patak wĩn nĩndĩn: dĩk nepenepek gĩtik pakamlak wĩn tualok kĩmĩlĩm tua-taleumbi, mĩnem wĩn danbi, ama pĩmbĩnesĩla emekañ. Wĩndĩn tĩmbeĩda, tambon tuaĩnga wopum kunum gĩnañ pakamekak. Ale, wĩndĩn tĩmbi taleumbi, bĩm nak nep kle-kuukañ.”

²³ Wĩndĩn eu nandĩmbi, mĩnem kwĩlĩkwĩlĩn asup sĩnĩk palmĩngukta tĩmbi gĩnan mĩlataĩnguk.

²⁴ Yesulĩ wĩn kaĩbi enguk, “Ama mĩnem kwĩlĩkwĩlĩnjĩat Yambattok gĩngĩt indanelĩndok nandañ endĩ gliĩgliĩnat.

²⁵ Kamel nolĩ lĩk bemdok gĩnañ mĩnam wolok nĩa tombep nandumda endĩ gliĩgliĩn tĩmbek. Gan ama kwĩlĩkwĩlĩ wopumnat nolĩ Yambattok gĩngĩt

[☆] 18:20: Kisim Bek 20:12-16

indambi, endok kapmainan kuup nandilakta endi gliñgliñ wopum sinik timbek.”

²⁶ Windiñ eumbi, manda nandiñgiliñ endi ñindiñ eñgiliñ, “Ei, tikap windiñda, ama noli kuñgu taletalen nimnat kasileuptok tuop no nim patak!”*

²⁷ Timbi Yesuli enguk, “Nepek no amal timbektok tuop nim win Yambatti tuop ti-talewik.”

²⁸ Timbi Petloli niñguk, “Nindok kandañ bo nitek? Nindi nepenepet ba giñgitiñ gi tik pat-nimañ win yambi-talembi, dik gep kle-kuamñ win!”

²⁹ Eumbi enguk, “Nak biañgan sinik sanba nandiwit: ama gitik Yambattok giñgit indam kuneliñdok isi ba tamjii ba dasi kwayañjii ba menj bepsi ba gwañgwanji bisat yambi-taleañ endok kandañ win ñindiñ:

³⁰ endi giñgitsii yambiñgiliñ wolok kinjan kwelangan yousi-semum kasilenekaliñ, timbi giñgitsii kombliñ wali giñgitsii damanin win yapma klelak. Timbi nain gamañda indaukakan endi kuñgu taletalen nimnat kasilenekaliñ.”

Yesu en kimbilalekak wala gwañgwañiila eni-kaik tañguk

³¹ Yesuli gwañgwañii 12 wali nisinñgan patneliñdok yanañgipi, ñindiñ enguk, “Nandañ: nindi Jerusalem ñaneñdok ñamiñ, timbi wolok plofet amal Ama Sisinik nokok plon manda gitik youyoulin wolok tuopkan indaukak.

³² Juda amal ama sambat nolok kisinan napilimbi, endi nani-lakalaka embi, kolan ti-nambi, iwitti nep suambi,

³³ kolan sinik nep waipbi, nulim kimbetat. Timbi maim tipet git no ñaumbi, bindambo kimnan nanin kaitambi milaletat.”

³⁴ Yesuli windiñ eñguk, gan gwañgwañiili nek inda-ñimekak win nim nandi-dakleñgiliñ. Manda wolok kusei kimsembi-semum pakukta timbi endi win nim nandi-kiliñ eñgiliñ.

Ama dai sisipm-in noli Yesu en Mesia win nandi-dakleñguk

³⁵ Yesuli Jeliko it kwet timbi dumalaumbi, ama dai sisipm-in no telak pawan pipapi, kitinat ti pakuk.

³⁶ Papi, amatam asup makleum nandimbi, eni-nandimbi eñguk, “Ñin nek tañ?”

³⁷ Eumbi niñgiliñ, “Yesu Nasalet nanin endi bilak.” Windiñ eumbi

³⁸ kitinimimbi eñguk, “Yesu, Devittok Kombliñ, dik naka ginañ busuk tinamñ!” Windiñ kitimbi,

³⁹ telak dama tinñgiliñdi niñombimbi eñgiliñ, “Ei, gitak pat!”, gan ama wali wopungan kitimbi eñguk, “Devittok Kombliñ-o, dik naka ginañ busuk tinamñ!”

⁴⁰ Timbi Yesuli winñgan bi ipi, ama win nañgipi endoñ bineliñdok eumbi, nañgip ñasiñgan bumbi ninandimbi eñguk,

⁴¹ “Nak nek ti-gamettok nandiñlañ?” Eumbi niñguk, “Wopum, nak bindambo daut deiuptok nandiñlet.”

⁴² Windiñ eumbi, Yesuli niñguk, “Windiñda bindambo dei! Nanandi-kilitiñgal gep timbi kindem dalañ.”

⁴³ Windiñ eumbi, wolongan dai tombim deimbi, Yesu klembi, Yambatta kot giñgit miñguk. Timbi amatamdi kundit win kañgiliñ endi bo Yambat ni-ta-lo tinñgili ñ.

* **18:26:** Juda amalok nanandinji no win ñindiñ: tikap minem kwilikwili asup pat-semalakta, ñindiñ inda-daklelak: Yambattok gwilamd endok plon patak.

19

Ama Sisinik endi ama pait-papal ep lonjimbi epmektok indañguk

¹ Timbi Yesuli Jeliko it kwelan tombi, dikne ñaupi ñañguk.

² It kwet wandin ama no kuñguk, koi Sakius. Endi takis epep amalok telak damanji no, en minem kwilikwili wopum palmiñguk.

³ Endi Yesu kauptok nandi-koñgom tiñguk, gan endi ama dumanda timbi ama kimin gitikti masimasip ti-ñim+umbi, kauktok tuop nim.

⁴ Wandinnda endi yapma klembi, dama woñep ñambi, komba endi lololok tuop nolok plon lombi, “Yesuli telak ñolok biutak” wandin nandimbi, kauktok mandipakuk.

⁵ Timbi Yesuli kwet wolok ña tombi, deium loumbi, Sakius kañbi niñguk, “Sakius. Platit pi! Nak man nin dikok ilan ñam palettok elet.”

⁶ Eumbi nandimbi, platit sinik pimbi, Yesu silsilinat ilnan ni-tiañeumbi loñguk.

⁷ Timbi amatam wi kañgiliñ endi gitik kusei kimipi, e-balep timbi eñgiliñ, “Endi yom amalok ilan pap dowepi loñak.”

⁸ Gan Sakiusli milap ipi, Wopum ñandin niñguk, “Wopum, nak ñandin timbep nandilet: nak nepenepetna tambipi, tambon ama pimbiñesila emetat. Ba nak nimbek nolok nepenepesi julun timbi epgutta, nak bindambo nain tipet tipet ombi-semetat.”

⁹ Yesuli manda win nandimbi niñguk, “Ama ñali bo Ablaamdok komblin* kulakta timbi Yambatti sandap ñolonda it ñolok kuañ en kolandok kiinan nanin sepma tikeumbi, kindem pakañ.

¹⁰ Nak Ama Sisinikti amatam pait-papal enda wakan ep lonjimbi epmektok indañgut.”

Ama Wapmañli undanem bimbibi, giñgitiñiilok tuanj ombi-semekak

¹¹ Yesuli Jerusalem timbi dumalañgukta timbi amatamdi ñandin nandiangiliñ, ‘Yambatti kusei kimipi, indañgan nimbibi-dikneupi tilak.’ Kusei wandinnda timbi Yesuli yousimbi, eyout manda no amatam mandan nandi pakiliñ enda ñandin enbi

¹² eñguk, “Ama loloñ noli kwet kulitñguknan wolok ama wapmañ indauktok nanditñguk. Kusei wala timbi endi ama wapmañji nimbibi taleuktok kwet mayañgan ñambi, nombo undane biuktok eñguk.

¹³ Embi, kena gwañgwañii endoñnan nanin kit tambon tambon kitisemum bimbibi, ama noñgan noñgan minem lik noñgan† embi enguk, ‘Sindi minem nin tikembi, kena miñilimbi, nak ñam undane biutat wolok tuop.’ Wandin embi ñañguk.

¹⁴ Timbi endok giñgitiñii nandi-kunjita ti-ñim+ñgiliñ endi ama diwin ep danbi, en kle ñambi, ñandin enelindok eni-mukiliñ, ‘Nandi ama nin endi ama wapmañni kuuptok nim nandamni.’

¹⁵ Timbi ama win ama wapmañji nimbibi taleumbi, ilnan undanem biñguk. Bimbibi, kena gwañgwa minem emimn endi minem win nitik ka-dikneum benditñguk win ka-nanduktok endi kitisemum binelindok eñguk.

¹⁶ Eumbi, dama biñgukti ñandin niñguk, ‘Molom, dik minem lik noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, minem lik kit tambon tambon ikan yousimbi indañguk.’

* **19:9:** Sambat ñolok ginañ ‘Ablaamdok komblin’ manda wolok walan tipet: Sakius endi Juda ama, timbi Ablaamdi Yambat nandi-kilikti ti-ñim+ñguk wandinñgangot tiñguk. † **19:13:** Minem lik noñgan ginañ kena nain 100 wolok tuan dasium pakuk.

17 Wɨndiñ eumbi niñguk, ‘Kena gwañgwa kɨndem dik kundit kɨndem siñik tiñguñ. Dik nepek tip minam win ka-dikñe-kiliñ eñguñda timbi it kwet kit tambon tambon yambi-dikñeuñdok ganba talelak.’

18 Timbi ama noli bɨmbi niñguk, ‘Molom, dik minem lik noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, minem lik kit tambon ikan yousimbi indañguk.’

19 Wɨndiñ eumbi niñguk, ‘Ale, dik it kwet kit tombongot yambi-dikñeukañ.’

20 Timbi ama noli bo bɨmbi niñguk, ‘Minemga ñin. Nak win sandumdi timpi biwam pakuk.’

21 Nekta, dik ama kunduwat, dik kena nim tiñguñdi ama nolok kena meñdok bien epep pa tilañ, wala timbi nandi-misi-gambi, wɨndiñ tiñgut.’

22 Wɨndiñ eumbi niñguk, ‘Kena gwañgwa kolan dik, ditnalok mandaña walñgan manda plon gapiletak. Dik naka nandum nak ama kunduwat, kena nim tiñgutti ama nolok kena meñdok bien epep pa tilet wɨndiñ nandi-namlañ ba?’

23 Tikap wɨndiñda, kusei nekta dik minemna tikembi, minem ilan nim kimikuñ? Kimilimda, minem wali kenaneumbi, bien indaumbi bɨmbi epmet ñak.’

24 Wɨndiñ embi, ama wolok ikiliñ enda ñindiñ enguk, ‘Minem miñgut win lom tikembi, ama nin minem lik kit tambon tambon palmilak enda miwit.’

25 Eumbi niñguliñ, ‘Wopum, endi ikan kit tambon tambon palmilak win!’

26 Wɨndiñ eumbi enguk, ‘Nak ñindiñ sanba: no en nepek ka-dikñelok mimin win tike kulakta, enda nombo yousimbi mllok, timbi no en win nim tike kulakta, endok nepek palmilak win apma tike-ñimlok.’

27 Timbi kanjiknai yambi-dikñeuttok nim nandi-namguliñ win sɨndi ñolok yanañgip bɨmbi, dautnanangan yandipmi kimbɨt.’ ”

Ama Sisirik Yesu endi Jerusalem ginañnan ama wapmañ wandin kena tiñguk

Yesuli ama wapmañ nomik Jerusalem loñguk

28 Yesuli wɨndiñ eu taleumbi, Jerusalem it kwet timbi dumalauktok yousimbi ñañguk.

29 Ñakap, kwet kimin koi Oliv wolok lombi, Betfage git Betani it kwet ep timbi dumalaumbi, gwañgwañit tipet eni-mupi

30 enguk, “Siti it kwet da wolok ñawit. Ña tombi, doñki niñañ no toali toptopmin palimbi kandetamik. Doñki niñañ win gitikñin, win ama noli wolok plon no nim pipakiliñ. Win timbi indaumbi pisapi nañgip biwit.

31 Tikap ama noli ‘Nekta pisakamik?’ sani-nandumbi, ñindiñ nidekamik, ‘Wopumdi wala elak.’ ”

32 Timbi ama tipet eni-mukuk endi ñambi, enguk wolok tuop timbi indañgimik.

33 Timbi doñki niñañ pisaliñilipi, molomñiil engiliñ, “Siti nekta ñin pisakamik?”

34 Eumbi, “Wopumdi ñala elak” eñgimik. Eum nandi-semumbi,

35 Yesuloñ nañgip ña tombi, sauloñjet doñki niñañlok plon kimipi, Yesu timbi plaptaumbi, wolok plon lo pipakuk.

36 Pipalim nañgip ñaumbi, koi tike-loneliñdok amatamdi sauloñji telak ñañguknan sambat plon ipane-ta-ñañguliñ.

37 Timbi Yesuli Jerusalem timbi dumalaumbi, Oliv kwet kimin klok-loñennan piñilimbi, amatam kimin wopum en kle kuñguliñ endi kusei

kimipi kot timbi, e-silisili tiñgiliñ. Endi kundili gembinat gitik timbim kañgiliñ wala timbi Yambat wopungan ni-kindekindem embi,

³⁸ ñindiñ eñgiliñ,

“Wopumdi ama wapmañ ni-mulim nindoñ bilak
enda gwilam mllok!”[☆]

Kunum Molom Loloñ sinik busuk nimlak
endok koi ni-ta-lona!”

Windiñ kiti-kolimbi,

³⁹ Falisi ama nindi amatam kimin wopumdok boñgipsinan ñañgiliñ endoñnan nasi diwin endi manda wala nandum pumbi, Yesula niñgiliñ, “Endaut, gwañgwañgai enombumbi biwit!”

⁴⁰ Eumbi tambane enguk, “Nak ñindiñ sanba: tikap endi binetaña, kawatti gitik ñali kitiñetañ.”

⁴¹ Timbi Yesuli Jelusalem timbi dumalaumbi, it kwet win kañbi, kut-blambla embi,

⁴² ñindiñ eñguk, “Jelusalem nasi, man ñindiñgit telak nek ñali busuk timbi inda-samek win nandineliñ ñak!‡ Gan wali dausinan sembun palimbi, nim ka-dakleañ.

⁴³ Kusei ñindiñda windiñ sanlet: nain inda-samumbi, kanjiksiili bumbi, kwet tuop masip sannelñdok sañ wandin sep gimbu embi, dim pawan kwet kimili loumbi, dim makleumbi, miknat sindoñ lonekaliñ.

⁴⁴ Lombi, isi kwesi wakit wembe gwañgwanjii wolok kuañ sindi sandipbi, sep timbi kola-talenekaliñ. Timbi isi wialimbi, kawat noli nollok plon nim gali kwambiñ dambi palekak. Yambatti sep plaptauktok sindoñ biñguk, gan sindi kilanji win nim ka-nandi-dakleñgiliñda timbi kanjiksiili windiñ ti-samnekalin.”

Yesuli nindi manda nimbumbi kena tiñguk wala Juda ama biesli ni-kañgiliñ

⁴⁵ Timbi Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, ama nepenepek tuatualok kimikiliñ yambumbi, ginañ komba dumbi, kusei kimipi, walinin ep kle kolinipi

⁴⁶ enguk, “Tapma it ñolok plon Yambattok manda ñindiñ youyoulin patak, ‘Nokok itnali nimolo ti-namnamlok it palekak’,[☆] gan sindi win timbumbi, kumbu ama piñdasi endok pat-sembi it nomik tilak.”

⁴⁷ Timbi Yesuli sandap tuop tapma ilan ñambi, amatam eni-daut ti-semñilimbi, tapma ama biesi git endikñe manda nandi-tale ama ba Judalok telak damanji endi en wili kimneliñdok telak lonjiñgiliñ,

⁴⁸ gan amatamdi endok mandan nandineliñdok en gita galiñgiliñda timbi ama biesli en witelniñdok telak no nim kañgili ñ.

20

¹ Nain nola Yesuli tapma ilan amatam eni-daut ti-sembi, giñgit manda kindem eniñilimbi, tapma ama biesi wakit endikñe manda nandi-tale ama ba ama biesi diwin endi kanep bumbi,

² ñindiñ ni-nandiñgiliñ, “Dik tapma ilan ñolok kundit kusei kusei pa tilañ win nindi windiñ tindilok gembu gamguk ba ganbi taleñguk win nimbim nandina.”

³ Eumbi tambane enguk, “Nak bo ekaeka no sani-nandi-wambi nanbi nandiwa:

[☆] 19:38: Kap 118:26   ‡ 19:42: Yambatti epma tikeuktok Yesu ni-mukuk win nandi-kwambiñ daumda, Yambat gita busuk inda-semek.   [☆] 19:46: Aisaia 56:7

4 nindi Yoane nimb+ taleumbi, tuk ii-sem kena tiñguk? W+in Kunum Molomdi ba ama noli?”

5 Eumbi, n+siñgan manda e-kle-kot timbi eñg+liñ, “ ‘Kunum Molomdi’ w+indiñ n+nam, ñ+indiñ n+nbetak, ‘W+indiñda s+indi kusei nekta mandan n+m nandi-kwambiñ dañg+liñ?’

6 Ba ‘Ama noli Yoane nimb+ taleñguk’ w+indiñ n+nam, amatam nin Yoane w+in plofet ama nandi-kwambiñ dañ end+ kawatt+ n+nd+p k+mnetañ.” W+indiñ embi,

7 ñ+indiñ tambane n+ñg+liñ, “W+in nindi nimb+ taleñguk w+in n+m nandam+ñ.” Eumbi

8 enguk, “Ale, nak bo nindi nanb+ taleumbi, kundit ñ+in pa t+let w+in bo n+m sanbetet.”

Yesuli ama bies+ end+ wain kena kand+kñe ama kolan wandin eñguk

9 Timbi Yesuli kusei k+m+pi, amatamda eyout manda no ñ+indiñ enguk, “Ama noli wain kena tiñguk. Wain t+pi-talembi, kenan w+in kand+kñe amalok k+is+nan k+m+pi, nain ombapgan kwet mayañgan nolok ña kuuptok ñañguk.

10 Bien epeplok nain indaumbi, kena gwañgwa s+lanin no bien d+win epmektok kand+kñe amaloni n+mul+m ñañguk. Ña tomb+mbi, kand+kñe amal+ waipbi, slak undane ñauktok n+muk+liñ. N+mul+m ñaumbi,

11 molomli nombo kena gwañgwa s+lanin no n+mul+m ña tomb+mbi, en bo waipbi, siñgi mayek t+lam+pi, slak undane ñauktok n+muk+liñ.

12 Timbi molomdi nombo kena gwañgwa s+lanin no n+mukuk w+in end+ w+it wekat m+mbi kle kok+liñ.

13 W+inaña wain kena molomdi enla embi eñguk, ‘N+tek t+lok? Ip nand+let: nak n+ñana noñgangot wale k+ndem t+ñ+mlet en n+mulam ñaume, giñgiñgan t+ñ+mbi, bien nandi-ñ+mumbi epmek bek.’ W+indiñ embi, n+ñañ n+m+m+m ñaumbi,

14 kand+kñeli n+ñañ w+in kañbi, n+siñgan e-nandi timbi eñg+liñ, ‘Ñaliñgan beulok kii gwatnam bimb+ kas+leupi b+lak bek. W+tnam k+mb+mbi, kena ñali n+ndok g+ñg+it t+mbekak.’ W+indiñ embi,

15 wain kena pawan munj+munj+t t+ p+mbi, w+li k+mguk.

S+indi n+tek nandañ, kand+kñeli w+indiñ t+ñg+liñda timbi wain kena molomdi n+tek t+semekak?

16 End+ b+mbi, kand+kñe w+in g+it+k yand+pm+ k+m-taleumbi, kenan w+in kand+kñe ama d+win nolok k+is+nan k+m+lekak w+in!” Timbi amatamdi manda wala nandum p+umbi eñg+liñ, “E e, w+in n+m! W+indiñ n+m t+nd+lok!”

17 Gan Yesuli dai gemb+inatgan yamb+mbi enguk, “T+kap w+indiñda, manda youyoulin ñali nek plon e-yout t+lak?

‘It k+ndik+ndit amal+ ta kawatt+ t+nd+n w+in siñgi w+li+m+g+liñ

wali wakan ta bien s+nik,

ta d+win g+it+k yapma klelak.’*

18 Timbi ta wolok kandañ w+in ñ+nd+ñ: no en ta wolok plon pi w+lekta, end+ l+l+meukak, timbi ta wali ama nolok plon p+ w+lekta, w+li g+kñeukak.”

19 Timbi end+kñe manda nandi-tale ama g+it tapma ama bies+ end+ Yesuli eyout manda w+in n+si+la eñguk w+in nandi-daklembi, nain wolondañgan t+kenep nandiñg+liñ, gan end+ amatamda m+si+mbi, kak biñg+liñ.

Takis m+nem k+m+k+m+ttok Yesu n+nandiñg+liñ

* 20:17: Kap 118:22, wain kena molomdok n+ñañ wak+it it ta wali Yesulok walan.

20 Endikñe manda nandi-tale ama git tapma ama biesi endi Yesu Roma ama Judia kwet ka-dikñeñguk endok kiinan kimitneliñdok telak lonjiñgilañ, wala timbi endi Yesuli nek tiñguk ba manda nek eñguk wala ka-tuapi, ama pawanjene deimbi, manda tike ku tañ win eni-mulimbi, Yesuloñ ñañgilañ. Nambi, mandali sisoñ ti-ñimneliñdok dindim walan julunggan tiñipi,

21 nambi eñgilañ, “Endaut, nandi nandi-gamamiñ, dik manda elañ ba edaut tilañ win dindim sinik, timbi ama loloñ ba pimbiñen gitik manda telat noñgan plon enbi, Yambat nitek kimik-kleneliñdok biañgan eni-daut pa ti-semalañ.

22 Windiñda dik nambi nandina: endikñe mandali takis minem Sisala mimilok nandi-nimlak ba nim?”

23 Eumbi, ti-kuyuksi ka-daklembi enguk,

24 “Minem kwandai satnin no daut namit!” Eumbi daulimim kañbi eni-kañguk, “Ama walan git koi kundit wolok patak win nindoñ?” Eumbi tambane “Sisaloñ” niñgilañ.

25 Eumbi enguk, “Windiñda Sisalok giñgit win Sisala tambane minekaliñ, timbi Yambattok giñgit win Yambatta tambane minekaliñ.”

26 Windiñ eumbi, amatamdok dausinan mandali sisoñ ti-ñimneliñdok tuop nim endi Yesulok mandala nanandi kena timbi, kwap em pakilañ.

Kimnan nanin milamlattok Yesu ni-nandiñgilañ

27 Sadusi amali “Ama sembi-sembin endi nim milamlattok” windiñ pa eañ endoñnan nanin diwindi Yesuloñ bimbibi

28 ni-nandiñgilañ, “Endaut, Moseli endikñe manda yout-nimguk wali ñindiñ tineñdok elak: tikap ama noli taminnat yamin papi sembekta, endok dal ba kwayañli endok tam kanjak win tikembi, endok gwañgwa bisat ep timbi inda-ñimnekalilañ.✧

29 Ale, nain nola dakwaya kit tambon tipet kuñgilañ. Kuñipi, tualit tam tikembi, yamin papi sembiñguk. Sembumbi,

30-31 mona git gwik endi bo tam wakangot tikembi sembiñgimik. Win dakwaya kit tambon tipet endi gitik tam win tikembi, yamin papi sembi-taleñgilañ.

32 Timbi siñgi tam endi bo lakat papalembi sembiñguk.

33 Ale, ama dakwaya kit tambon tipet endi tam noñgangot win tikeñgilañda timbi, ama sembi-sembin kimnan nanin kaitambi milatnekalilañ nain wolonda tam win endi nindok tam sinik timbekak?”

34 Timbi Yesuli enguk, “Amatam kwelan kuañ endi wapatam pa tañ,

35 gan Yambatti amatam nandum tuop ti-semumbi, jimba nolok nainnan kuneliñdok kimnan nanin ep timbi milatnekalilañ endi wapatam nim tinekalilañ,

36 endi eñaloli kuañ windiñgangot kunekalilañ. Timbi Yambatti kimnan nanin ep timbi mlakilañda timbi endi enlok wembe gwañgwañii kumbi, bindambo sembineliñdok tuop nim.

37 Timbi Moseli bo ñindiñ niñi-daklelak: ama sembi-sembin endi kimnan nanin pa mlakañ. Neta, komba mambenli komba nolok plon duat-pakuk wolok kasat tiñipi, Wopumda ñindiñ elak, en ‘Ablaamdok Yambat ba Aisaktok Yambat ba Jekoptok Yambat’.✧

38 Windiñda timbi endi gitik Yambattok dainan kuñgunjiat, wala timbi Yambat endi ama kaik kuañ endok Yambat, ama sembi-sembin endok Yambat nim.”†

✧ 20:28: Lo 25:5 ✧ 20:37: Kisim Bek 3:6,15,16 † 20:38: Yambat endi ama piñgipsi sembi-sembin, gan ginañji tip gama kaik pakañ endok Yambat, timbi endi nain taletalenan piñgipsi bo timbi kaik taumbi kunekalilañ.

39 Tĩmbi endĩkĩe manda nandĩ-tale ama dĩwĩndĩ ñĩndĩñ tambane nĩngĩlĩñ, “Endaut, dĩk manda kĩndem bien elañ.”

40 Tĩmbi bĩndambo nĩ-nandĩnelĩñdok mĩsĩmbi, kak biñgĩlĩñ.

Yesulĩ enlok kuseĩñĩla enĩ-nandĩñguk

41 Tĩmbi Yesulĩ ñĩndĩñ enĩ-nandĩñguk, “Nĩtehta tĩmbi Mesia endĩ Devittok Komblin sĩnĩk wĩndĩñ pa eañ?”

42 Kusei ñĩndĩñda wĩndĩñ sani-kalet: Yambattĩ Mesiala manda no nĩnguk wĩn Devit en Kap gĩnañ ñĩndĩñ youkuk, ‘Molomdĩ nokok Wopumna ñĩndĩñ nĩnguk, Dĩk kĩtna dĩndĩm kandañ pipalĩmbi,

43 kanjĩkgai wĩn ep pĩmbi, kesĩka kapmai yapĩletat wolok tuop.’‡

44 Devittĩ Mesia ‘Wopumna’ nĩngukta, Mesia endĩ nĩtek Devittok komblin?”

Kuñgu nĩtein walĩ Yambattok dainan tuop tĩlak

45 Amatam gĩtĩk nandĩ palĩñĩlĩmbi, Yesulĩ gwañgwañĩla ñĩndĩñ enguk,

46 “Sĩndĩ endĩkĩe manda nandĩ-tale ama yambĩ-nandĩ-kĩlĩñ embi kunekalĩñ. Endĩ ama loloñ nĩsĩlok dasindasin ombap dasimbi ña-bĩ tĩnep nandañ, ba amatam ipakanan kĩmĩn kokañ endĩ giñgiñgan tĩ-semnelĩñdok nandañ. Tĩmbi nanañ sina wopumnan ba it kiyau gĩnañ endĩ pitit kĩndem damandama pataknangot pitnepi nandañ.

47 Tĩmbi endĩ tam kanjak juluñgan tĩ-sembi, isi ba nepenepesi yolom ep semañ, tĩmbi dĩndĩm walan tĩnelĩñdok nĩmolo ombap pa tañ. Juluñtsĩla tĩmbi kĩnjan yousĩ-semum ombĩ-tĩkenekalĩ.”

21

1 Tĩmbi Yesulĩ deium loumbi, amatam mĩnem kwĩlĩkwĩlĩnjĩat tapĩkot mĩnem dĩngwinda gĩnañ kĩmĩlĩm pĩumbi yambĩñguk.

2 Tĩmbi tam kanjak pĩmbĩñen no endĩ bo bĩmbi, mĩnem gĩmĩn tĩpet kĩmĩlĩm pĩumbi kañbi

3 enguk, “Nak biañgan sanlet: tam kanjak pĩmbĩñen ñalĩ mĩnem kĩmĩlak walĩ amatam dĩwĩn gĩtĩkti mĩnem kĩmĩlalĩñ wĩn yapma klelak.

4 Neta, dĩwĩn gĩtĩk endĩ nepek tokñetokñengan pat-semhlaknan nanin tĩkembali, lakatgot tapĩkot kĩmĩlalĩñ, gan tam pĩmbĩñen endĩ nĩmĩninnan nanin nepek kuñgun ka-dĩkĩelok tuop palmĩk wĩn gĩtĩk kĩmĩlak.”

Nain taletalenan nek indaukak?

Nain taleup tĩñĩlĩmbi nĩtek indaukak?

5 Tĩmbi ama dĩwĩndĩ tapma it kañbi, wala ñĩndĩñ eñgĩlĩñ: it wĩn kawat kĩndemlĩ tĩndĩn, ba nepenepek tuan loloñ tapma mĩmĩn pakuk wala tĩmbi pama walalan indañguk. Tĩmbi Yesulĩ enguk,

6 “Sĩndĩ nepek neta daukañga tañ wolok nak ñĩndĩñ sanba: nain indaumbi, kawat gĩtĩk ñĩn mep kolĩm kwelan pĩumbi, kawat nolĩ nolok plon no nĩm galĩ patnekalĩñ.”

7 Wĩndĩñ eumbi nĩ-nandĩmbi eñgĩlĩñ, “Endaut, nepek wĩn nain nekta sĩnĩk indaukak, ba jimba kundit nek ñalĩ indaumbi kañbi, nepek walĩ indaupi tĩlak wĩn nandĩnekamĩñ?”

8 Tĩmbi enguk, “Sĩndĩ ka-kĩlĩñ embi kunekalĩñ! Nĩm kañbi, juluñ amalĩ juluñ tĩ-sammelĩñ. Ama asuptĩ nokok kotna plon bĩmbi, ñĩndĩñ enekalĩñ,

‡ 20:43: Kap 110:1. No en ama wapmañdok kii dĩndĩm kandañ pipatak endĩ koi gĩngĩlat ba gembĩ wopumnat.

'Nak Mesia wakan', ba 'Nain ip dumalalak'. Sindi ama windiñ pa eañ win nim ep kle-kunekaliñ.

⁹ Timbi kantri nolok ginañ ba kantri diwindok boñgipsinan mik indaumbi, wolok giñgit nandinekalñ, wolonda sindi nim mis-kolanekaliñ. Nepek wandisi wali damandama indauktok een, gan nain taletalen wali wolongan nim indaukak."

¹⁰ Timbi yousimbi enguk, "Kantri noli kantri nola mik ti-semumbi, ama wapmañjlok sambaliili nisiñgan minekalñ.

¹¹ Timbi nain wolonda kwet kwet kenñ wopum ba nanañ map ba jimat kusei kusei indaumbi, kim tambat indaukak, ba kunum plon jimba kundit ba nepek ka-misimis in wopum indanekaliñ.

¹² Nepek gitik wali gamañ nim indañlimbi, endi naka timbi sep timbi kolanelindok sep kle-gimgim embi sepbi, it kiyaunji ginañ manda plon sapipi, it kwambiñji ginañ sep kimilimbi, ama wapmañ ba kandikñe ama endoñ sanañglim ñambi, mandala dausinan itnekaliñ.

¹³ Nain wolonda giñgit manda kindem ama wala enineliñdok kilanji indaukak.

¹⁴⁻¹⁵ Nain wolonda natna nanandi sambi, manji timba londaumbi, kanjiksii gitik endi sindok mandanji nandimbi, mandanji wtneliñdok ba manda wal julunggan win timbi indauktok telal lonjinekalñ. Kusei wala timbi sindi ginañji ginañ ñindñ nandi-kwambiñ danekaliñ, 'Nandi manda nek enambi, nip kasopmeukak wala itañgan nandi-kwinakwinale nim tinekamiñ'.

¹⁶ Menji besi ba dasii kwayañjii ba wekat dipsi ba nosii endi bo bola ti-samumbi, kanjiksiili sindoñnan nanin diwin sandip kimnekalñ.

¹⁷ Kwet tuop amatandi naka timbi nandi-kunjit pa ti-samnekalñ,

¹⁸ gañgan Yambattok dainan kumbanji sak noñgan no nim pailekak.*

¹⁹ Sindi gilim dambi kunekaliñda, kuñgu kwambiñji kasilenekaliñ.

²⁰ Sindi kanekaliñ win: mik amali bimbi, Jerusalem kle-gimbutnekaliñ. Nain wolonda it kwet win timbi kolauktok nain dumalalak windñ kanandinekalñ.

²¹ Ka-nandimbi, ñindñ tinekalñ: Judia kwelan pakañ endi kwet janginnan pi ñanekaliñ, timbi Jerusalem pakañ endi bo walinin pi ñanekaliñ, timbi kwet nolok pakañ endi Jerusalem nim lonekalñ. Kusei ñindñda windñ tinekalñ:

²² manda gitik it kwet wolok plon youyoulin patak wolok bien indauktok Jerusalem nasili nain wolonda kolanjlok kinjan tikenekaliñ.

²³ Nain win kolan sinikta timbi tam gwañgwa minjipsiat ba tam ñakñakta num emañ endi blasñgandok. Milap wopum sinik kwelan indaumbi, Yambattok gimbit wopum bien amatandoñ inda-semumbi,

²⁴ diwin kakitti yandipmum kimnekalñ, diwin ep topbi yanañglimbi, kwet kwet ña-talenekalñ. Timbi kwet nolok nasili Jerusalem it kwet ma tikembi, ep pi-yali-ta-ñaumbi, Yambatti nain kimt-semguk win taleukak wolok tuop."

Ama Sisnik endok tomtom nain

²⁵ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Timbi nepek gitikñin kusei kusei maim, yakip ba domboñgip plon indaukak, ba kwelan tuk kimbñdi tawambi, giñgili wopum kitukak. Kusei wala timbi kwet kwet kuañdi ginañji mlataumbi, nanandinji nim dakleukak.

* **21:18:** Manda wolok kusei win ñindñ: Yambatti amali nek ti-samnekalñ win nandi-talelak.

²⁶ Tĩmbi nepek kwambiñ kunum plon pakañ, wĩn maim, yakĩp, domboñgĩp nek, ep minjalĩmbi jĩlopbi, kwesi binekaliñ, wala tĩmbi nepek kolan nek kwetta inda-ñĩmekak wala amatamdĩ mĩsĩmĩsĩñĩpi mandĩ-ta-kuñĩpi, kĩm katap tĩnekalĩñ.

²⁷ Wĩnaña kanekaliñ wĩn: nak Ama Sĩsĩnĩktĩ mulukua gĩnañ pĩ tombi, gembĩ ba nulĩnulĩn wopumna tĩmba dakleukak.

²⁸ Nepek mĩlap wandisĩ wakan kusei kĩmĩp indaumbi, Yambattĩ sapma tĩkeukak wolok nain tĩmbi dumalaukak wala tĩmbi sĩndĩ deium loubi nandĩ-pañgĩtanekaliñ.”

²⁹ Tĩmbi Yesulĩ eyout manda no ñĩndĩñ embi enguk, “Sĩndĩ komba fik† ba komba dĩwĩn nandĩ-sĩwĩtnekalĩñ.

³⁰ Endĩ mindĩnjĩ tawa lambĩ dapmĩumbi, maim nain indaup tĩlak wĩn sĩndĩ dausĩlĩ kañbi nandĩ-dakleyañ.

³¹ Wĩndĩñgangot mĩlap walĩ indaumbi kañbi, ñĩndĩñ nandĩ-daklenekaliñ, ‘Nain nĩm ombataumbi, Yambattĩ amatamñii indañgan yambĩ-dĩkñeukak’.

³² Nak biañgan sanba: ama sambat man ñĩndĩñgĩt kuañ endĩ gama nĩm kĩm-taleñĩlĩmbi, nepek gĩtĩk ñalĩ inda-taleukak.

³³ Kunum kwet endĩ talendekamĩk, gan nokok mandanalĩ nĩm taleukak. Nĩm sĩnĩk.

³⁴ Sĩnla kuñgunjĩ ka-dĩkñe-kĩliñ enekaliñ. Nĩm kañbi, nanandĩnjĩlĩ tuk kimbĩñ ba nana sinat ba kwelalok mĩlap wolokgot pat-samumbi, Ama Sĩsĩnĩk nokok tomtomnala nandĩ-kamala-kuumbi, kaikan inda-samek.

³⁵ Sĩsoñlĩ gaut gembĩnat kaikan tĩkelak, wĩndĩñgangot nain wopum walĩ amatam gĩtĩk kwet tuop kuañ kaikan inda-semekak.

³⁶ Wala tĩmbi sĩndĩ nain tuop ka-kĩliñ embi, gembĩ pat-samektok nĩmolo tĩ-kuñĩpi, nepek inda-samekak wĩn gumañ maklembi, Ama Sĩsĩnĩk nokok dautnanan siñgi mĩsĩ nĩmnat indambi itnekalĩñ.”

³⁷ Yesulĩ sandap tuop tapma ilan lombi, amatam enĩ-daut pa tĩ-semguk, tĩmbi kĩlĩm elĩñguk tuop endĩ pĩ Oliv kwet jañgĩn kandañ ñambi doulĩñguk.

³⁸ Kwet salaumbi, amatam gĩtĩk endĩ tapma ilan lombi, Yesulok mandan nandĩnelĩñdok endoñ pa bĩañgĩlĩñ.

Ama Sĩsĩnĩk Yesu wĩlĩ kĩmbĩmbi, kĩmnan nanin mĩlakuk

22

Yesu kĩmkĩmlok tĩ-pañgĩpañgĩle tĩ-ñĩm-ñĩngĩlĩñ

¹ Plaua nanañ kĩmĩlĩmbendĩ nĩmnat nanalok gwĩlat, koi no kamaikamai nain, wĩn tĩmbi dumalañguk.

² Tĩmbi tapma ama biesĩ gĩt endĩkñe manda nandĩ-tale ama endĩ amatam yambĩ-mĩsĩmĩsĩ tĩ-semñĩpi, Yesu wĩlĩ kĩmbektok telak gitak no lonjĩñgĩlĩñ.

³ Yesulok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no wĩn Judas, koi no Iskaliot kĩtĩañgĩlĩñ. Satandĩ endok gĩnan gĩnañ pĩmbi nañgĩlĩmbi,

⁴ nolii yambimbi, tapma ama biesĩ ba ama tapma it kamaikamai tĩñgĩlĩñ endok telak damanjĩ endoñnan ñambi, telak nĩtek tĩmbi, Yesu bola tĩ-ñĩmĩmbi tĩkenelĩñdok en gĩta e-nandĩ tĩñguk.

⁵ Tĩmbĩm sĩmbasĩ kĩndem daumbi, bolalok tuan wĩn mĩnem mĩnepi e-kwambiñ daumbi,

† 21:29: Plofet amalĩ komba fik plon manda youkĩlĩñ endĩ nain asupgan Juda amatamdok plon e-yout tĩñgĩlĩñ.

⁶ Judasli ginañ noñgan timbi nandi-tale-sembi, “Kindem” enguk. Embi, amatam kimin gitiktok dausinan yambi-sembi, bola ti-nimektok nain kindem no lonjinguk.

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk

⁷ Plaua nanañ kimilimbendi nimnat nanalok gwilat wolok kusei kimikimilinan kamaikamai gwilat pa indalak. Nain wolonda endikne mandali sipsip ninañ noñgan noñgan tapma amalok dausinan wili kimmeliñdok elak. Sandap win indaumbi,

⁸ Yesuli Petlo git Yoane eni-mupi enguk, “Siti ñambi, gwilat ñolok nanañ ti-jumut ti-nimumbi nanetamiñ.”

⁹ Eumbi ni-nandimbi engimik, “Dik delok ti-jumut tindendok nandilañ?”

¹⁰ Eumbi tambane enguk, “Nandamik. Siti Jerusalem it kwelan ña tombi, ama no tuk kambot bem ñautak en timbi indaumbi, en klembi, it delok loutak wolok lombi,

¹¹ it beula ñindiñ nidekamik, ‘Ninindautti ñindiñ gani-nandik: it ginañ win delok patak nakit gwañgwani gwilattok nanañ naneñdok nandilañ?’ Windiñ eumbi,

¹² endi it ginañ wopum no plon patak ti-kiliñ e-bimbin win daut sametak. Wolok nanañ tuk ti-jumut tidekamik!”

¹³ Yesuli windiñ eumbi, gwañgwañiitti ñambi kañgimik win: nepek gitik Yesuli enguk wolok tuopgan indaenguk. Windiñ kañbi, gwilattok nanañ ti-jumut tiñgimik.

¹⁴ Timbi nanañ nanalok nain indaumbi, Yesu en gita gwañgwañii kena tindilok eni-mumulin endi it ginañ wandiñ lombi, nanañ naneliñdok pi pakiliñ.

¹⁵ Pi paliñipi, Yesuli enguk, “Nak gamañ mlap wopum bembetat. Gan dama nak kamaikamai gwilat ñolok nanañ sin gita nambepi nain ombapgan nandi-koñgom ti-ta-bingut.

¹⁶ Kusei ñindiñda windiñ sanlet: nak gwilat ñandin ñolok nanañ kwelan nombo nim nambetat. Win nain taletalenan Yambatti amatam indaengan yambi-dikneumbi, nanañ ñolok bien inda-dakleukak, wolondamek nak nombo giñgtnai git yakan nanañ ñandin nambetat.”

¹⁷ Timbi endi wina no tikembi, Yambat we ñimimbi, gwañgwañiila enguk, “Sindi wain tuk ñin tikembi, sin tambo miñ timbi nambit!”

¹⁸ Kusei ñindiñda windiñ sanlet: sandap ñin taleumbi, nak wain tuk nombo nim nambetat. Win Yambatti amatam indaengan yambi-dikneukak wolondamek nak wain tuk nombo nambetat.”

¹⁹ Windiñ embi, plaua no tikembi, Yambat we-ñimbi, ombi embi enguk, “Ñine nokok piñgipna nak tapma ti-samlet. Sindi nandi-siwit-nanneliñdok plaua tike ombimbi, na ti-kunekaliñ.”

²⁰ Nambi taleumbi, Yesuli windiñgangot wain wina no tikembi enguk, “Wain tuk ñali toptop komblin Yambatti amatamiñii gita tilak wolok walan. Nak wekatnali tapma timbi yalimit-samiñpi, toptop win timba kwambiñ dalak.”

²¹ Yesuli windiñ embi yousimbi enguk, “Yaknesi! Ama bola ti-nam-ti-namlok endi nakita papi, yakan nanañ namik.

²² Nak Ama Sisinikti telak kimit-namnamin win klembi, kim plon loutat. Gan ama bola ti-namlak en blangandok, Yambatti kinjan ombi-mekak.”

²³ Windiñ eumbi, wolongan gwañgwalii “Nindoñnan nanin nindi kolan wandin timbek?” embi, nisinañgan manda e-nandi tiñgiliñ.

24 Tiñipi endoñnan nanin nindi sɨnik amatamdok dausinan loloñ sɨnik wala bo nisĩngan e-dombi-tañan tiñgiliñ.

25 Tĩmbi Yesulĩ enguk, “Kwelan kuañ endok ama wapmanjii ba yambiñdikĩenji endi gĩngĩtsii gembinatgan joñgo joñgo pa yambidĩkĩeañ, gañgan endi amatamdi ‘Kĩndem ti-nĩmañ’ wĩndiñ enĩneliñdok nandañ.

26 Gan sɨndok kandañ wĩndiñ nĩm tĩlok. Nĩm sɨnik. Tambo sɨndok boñgĩpsinan lolonjĩli ama pĩmbĩnen nomĩk kuukak, tĩmbi telak damanjĩli tĩplaple nomĩk kuuptok elet.

27 Sɨndi nĩtek nandañ? Amatamdok dausinan nindi loloñ sɨnik, wĩn ama slak pipapi nanañ nalak endi loloñ, ba ama tĩplaplap tĩ-nĩmlak endi loloñ? Wĩn slak pipapi nalak wali mek loloñ sɨnik, gañgan natna sɨndok boñgĩpsinan tĩplaplapsi nomĩk kulet.

28 Nak mĩlap plon kuñĩlambi, sɨndi wakan nakĩta gali-kwambiñ dambi ku-ta-bañ.

29 Tĩmbi Bepnali amatamĩii yambi-dĩkĩeuttok nanbi taleñguk, wĩndiñgangot natna sɨndi bo wĩndiñ tĩneliñdok sanba talelak.

30 Wĩn nak amatam indağan yambi-dĩkĩewamek, sɨndi kĩndem nakĩta yakan nanañ nambi, ama wapmañdok pitit plon pipapi, Islaellok sambat 12 yambi-danĩneliñdok wĩndiñ tĩlet.”

31 Tĩmbi Yesulĩ eñguk, “Simon, Simon, dĩk nandi: plaua mĩnjip kĩlikĩliknat amali bien epmektok ep papusenelak, wĩndiñgangot Satandi nanandi-kĩliktĩnji pi pĩuktok ti-kuyuk ti-samep nandiĩmbi, sɨndok Yambatta ni-nandiĩmbi, nandi-ñĩm-taleñguk.

32 Gan nak nanandi-kĩliktĩngali nĩm pi pĩuktok nĩmolo ikan ti-gam-talet. Tĩmbi dĩk undane bĩmbi, nombo nakĩt gali-kwambiñ damek, nokai ep gembĩlaukañ.”

33 Eumbi niñguk, “Wopum, nak dĩkĩta it kwambiñ gĩnañ ba kĩmnan lololok ti-pañgĩtam patet.”

34 Eumbi tambane niñguk, “Petlo, nak ganba nandi: puputti man tim gama nĩm kitiñĩlĩmbi, dĩk naka ‘Nak en nĩm nandi-ñĩmlet’ embi, nain tĩpet gĩt no e-sembi ti-nametañ.”

35 Wĩndiñ embi yousĩmbi enĩ-nandiĩmbi eñguk, “Nak kena tĩndĩlok sanĩmupi, mĩnem wakĩt lĩk ba kesĩsi gwĩlap nĩm mep ñaneliñdok sanĩmulam ñaĩngĩliñ, nain wolonda sɨndi nepek nola tĩpĩkaĩngĩliñ ba nĩm?” Eumbi, tambane niñgiliñ, “Nepek no nĩm.”

36 Tĩmbi yousĩmbi enguk, “Gan nain ñĩndiñgĩtta no en mĩnemĩĩn palmĩlakta wĩn tĩke-kuukak, tĩmbi lĩl wĩndiñgot. Tĩmbi no en kakit ombap nĩm palmĩlakta, wolok tambon sauloĩn tuatualok kĩmĩpi, kĩnjan kakit no tĩkeukak.

37 Kusei ñĩndiñda tĩmbi wĩndiñ elet: manda no ñĩndiñ youyoulĩn patak, ‘Enda nandum kolan tĩndi ama tĩlak’, tĩmbi manda wolok tuop indanamektok een. Biağanak: manda nokok plon youyoulĩn patak wolok bien indaupi tĩlak.”

38 Eumbi niñgiliñ, “Wopum, kakit ombap tĩpet pat-nĩmlak ñĩ ka.” Eumbi enguk, “Ip tuop.”

Yesulok kĩmkĩmlok naindi dumalaumbi, ti-pañgĩpañgĩle tiñguk

39 Tĩmbi Yesulĩ walinin pi ñambi, tim tuop tĩliñguk wolok tuop Oliv kwet jaĩngĩnnan ñaumbi, gwaĩngwaĩĩli kle ñaĩngĩliñ.

40 Ña kwet wolok tombi enguk, “Sɨndi ti-kuyuk nĩm inda-samektok nĩmolo ti-kunekaliñ.”

41 Wíndiñ embi yambik bimbi, kawat kolim ñalak wolok tuop ñambi, mïlelem tímbi, nimolo ñíndiñ tínguk,

42 “Bep, dik nandum kindem dalakta, wítna* ñin napma tíke. Gan wandangan embi, nokok nanandi nim klewiñ, win dítna nitek indanamektok nandílañ wolok tuop inda-namín.”

43 Tímbi kunum gíñañ nanin eñalo noli endoñ pí indambi, gembí mínguk.

44 Tímbi símba gawatti makleumbi díngunembi, nimolo gembínatgan típalímbi, kokopti wekat nomik kwelan pítop pítop tímbi pínguk.†

45 Nimolo tíkap mílapi, gwañgwañiiloñ ñambi yambínguk win: endi blandi ep tímbi gwasaeumbi dou pakíliñ.

46 Dou palímbi enguk, “Sindi neкта dou pakañ? Mílapi, tí-kuyuk nim inda-samektok nimolo tímbit.”

Yesu bola tí-ñimíumbi tíkeñgíliñ

47 Yesuli wíndiñ eñílimbi, ama kímín no endoñ bí inda-semgíliñ. Endok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no koi Judas endi damandama tí-sembi, símumuñ tí-ñimektok endoñ bínguk.

48 Gan Yesuli nínguk, “Judas, dik símumuñdañgan Ama Sísinik bola tí-nametañ ba?”

49 Tímbi endok noliili nepek indaup tínguk win kañípi níngíliñ, “Wopum, kakitti yandípnemíñ ba?”

50 Wíndiñ eñípi, endoñnan nanin noli tapma amalok telak damanjí endok kena gwañgwan kakitti wílepi, pawan kíi díndim kandañ nanin wílalim díkñe pínguk.

51 Tímbi Yesuli wí kañbi enguk, “Bíwít!” Wíndiñ embi, ama wolok pawanlok kínjannan kíili tíke-kaumbi, kindem dañguk.

52 Wíndiñ tímbi, tapma ama biesi wakít ama tapma it kamaikamai tíañgíliñ ba ama biesi díwin no en tíkenepi bíngíliñ enda ñíndiñ enguk, “Sindi naka nandumbi, nak ama píñpiñen tímmbi, kakit ba dimba nek mepi, nepnelíndok bañ ba?”

53 Nak nain nain tapma ilan sín gítañgan kuñílambí, no nim nep kañgíliñ. Gan man tim ñin kílim mulum molomdi gembínat kuñílimbi, nepnelíndok síndok nain inda-samlak.”

Petloli Yesula ‘Nak en nim nandi-ñimlet’ eñguk

54 Tímbi endi Yesu tíkembali ña, tapma amalok telak damanjílok ilan lonelíndok nañgíp ñañgíliñ. Telaknan ñañílimbi, Petloli kambak mayañgan ep klembi ñañguk.

55 Tímbi ama díwísíli sañ jimba boñgípnan komba no simbi, pipap seipalíñílimbi, Petloli wolokgan pímbi, en gíta pipakuk.

56 Pipalíñílimbi, kena wembe noli kombalok kolsalen duakuk gíñañ pípalim kañbi, daut kwambíñ kañbi eñguk, “Ama ñalí bo en gítañgan pa kulak.”

57 Eumbi, Petloli e-sembi tímbi, tamda nínguk, “Nak en nim nandi-ñimlet.”

58 Wíndiñ embi, nain gama nim ombataumbi, ama noli kañbi nínguk, “Dik bo endok nosi no wakan.” Eumbi, Petloli nínguk, “Nak nim.”

59 Lakat papaleumbi, ama noli bo gíngínembi eñguk, “Biañgan sínik: ama ñalí en gíta pa kulak. Neta, endi bo Galili nanin!”

* 22:42: Wítna win mílap ba píngíu gawat Yesu inda-ñimíuktok tínguk wolok walan. † 22:44: Nandi-tale ama díwíndi Luka en manda ñin nim youkuk wíndiñ eañ.

⁶⁰ Gan Petloli ñindiñ tambane niñguk, “Dik nek elañ nak nım nandilet.” Eñilimbi, wolongan puputti kitiniñguk.

⁶¹ Kitiumbi, Wopumdi undanembi, Petlo dindimgan kaumbi, Wopumdi manda niñguk win nandi-tomguk. Manda win ñindiñ, “Man tim puputti gama nım kitiniñimbi, dik nain tipet git no naka ‘Nak en nım nandi-ñimlet’ eutañ.” Manda win nandi-siwipi,

⁶² simbai kimbimbi, walinin pi ñambi, mano kwilim tiniñguk.

⁶³ Timbi ama Yesu ka-dikne pakiliñ endi kusei kimpipi, ni-suambapi waipbi,

⁶⁴ timan dai bo masipbi niñgiliñ, “Dik plofet manda embi, nindi gutak win ninbi nandina!”

⁶⁵ Windiñ embi, manda winjit kusei kusei nimbi, koi ni-kolañgiliñ.

Yesu manda plon kimikiliñ

⁶⁶ Kwet salaumbi, Juda amatamdok ama biesi en gita tapma ama biesi git endikne manda nandi-tale ama endi kimin ti-palimbi, Yesu nañgipi dausinan loumbi, nikañbi eñgiliñ,

⁶⁷ “Dik Mesia sinik kulañda, ninbim nandina.” Eumbi enguk, “Nak windiñ sanbetta, sindi mandana nım nandi-kwambiñ danetañ.

⁶⁸ Ba nepek nola sani-nandutta, tambon nım tambane naninetañ.

⁶⁹ Gan nain nım ombataumbi, nak Ama Sisinikti Yambat Gemb Molom kii dindimnan pipaletat.”[☆]

⁷⁰ Eu nandimbi, gitikgandi ñindiñ niñgiliñ, “Windiñda dik Yambattok Niñañ windiñ elañ ba?” Eumbi enguk, “Nak nım, win sin eañ wakan.”

⁷¹ Eumbi, nisinagan e-nandi timbi eñgiliñ, “Nindila ama ñolok kusei enlok man plon nanin eu pumbi nandamñ, wala timbi win inda-dakleuktok ama nola nombo nım lonjinetamñ.”

23

¹ Timbi kimin ti-pakiliñ gitikgandi mlapi, Yesu Pilatoloñ nañgipi,

² kusei kimpipi, kit yout timbi, ñindiñ eñgiliñ, “Nindi ama ñolok kusei ñindiñ ka-nandamñ: endi amatamnii ep timbi kamalalak. Timbi takis minem Roma ama wapmañ Sisala mımilok win endi nin-kimisip pa tinmlak, tñipi bo enla ñindiñ pa elak, ‘Natna Mesia, ama wapma.’”

³ Timbi Pilatoli Yesu ni-nandimbi eñguk, “Dik Juda amalok ama wapmañji ba?” Eumbi niñguk, “Ditna elañ i wakan.”

⁴ Eumbi, Pilatoli tapma ama biesila ba ama kimin wopum enda enbi eñguk, “Nak ama ñolok endikne manda wıwt bien no nım kalet.”

⁵ Gan endi giñginembi niñgiliñ, “Endi Judia kwet tuop amatam eni-daut ti-semñipi, Galili kwelan kusei kimpipi bim Jerusalem ñolok amatam ginanji ep timbi mlatak.”

⁶ Pilatoli manda win nandiñgukta eni-nandimbi eñguk, “Ama ñin Galili nanin ba?”

⁷ Eumbi, “Oñ” eñgiliñ. Eumbi, Pilatoli nandi-tomguk win: Yesu win kwet Elotti ka-dikneñguk walinin. Timbi Elotti bo nain wolonda Jerusalem pakukta timbi Pilatoli Yesu endoñ nañgip ñanelindok eñguk. Eumbi nañgip ñam tombimbi,

⁸ Elotti en kañbi, kusei ñindiñda simbai kindem dañguk: Yesulok giñgitti nain asup pawan ginañ pumbi, endok dainan kundit engano timbektok nandilñgukta timbi endi nain ombapgan en kauktok mandañguk.

[☆] 22:69: Kap 110:1

9 Wala tĩmbi endi manda kusei kusei ni-nandiñguk, gan Yesuli Elottok mandan nandi-kĩmkĩmneñipi, tambon no nim tambanem niñguk.

10 Tiñipi, tapma ama biesi ba endikne manda nandi-tale ama endi ñasiñgan ipi, siñgin gembinatgan siñgiliñ.

11 Tĩmbi Elot git mik amañii endi ni-tike-pi-yalimbi, manda sañala tiñimĩngiliñ. Wĩndiñ tĩmbi Elotti eumbi, Yesula dasindasi pamanat dasiñimĩmbi, nombo nañgipi, Pilatoloñ undane ñañgiliñ.

12 Pilato git Elot endi dama ni-setkan kanjik tiñipi kuñgimik, gan sandap wolondañgan endi not tiñgimik.

13 Tĩmbi Pilatoli tapma ama biesi wakit Juda amalok kandikñenj ba amatam kĩmĩn gitik kiti-semum bĩmbi

14 enguk, “Sĩndi ama ñin nokoññan nañgip bĩmbi, endi amatam ep tĩmbi kamalalak wĩndiñ naniliñ, gan nak sindok dausinan endok kusei tĩmba dakle-taleumbi, ñĩndiñ sanlet: manda gitik endok plon e-yout tañ wolok bien no nim kalet.

15 Elotti wĩndiñgangot tik. Neta, endi eumbi, ama ñin bĩdambo niñdoñ nañgip bañ. Wĩn ñĩndiñ: endi kĩmkĩmlok kolan no nim tiñguk,

16-17 wala tĩmbi nak nanandĩlokgot ti-lamipi, kak biwa ñautak.”*

18 Gan amatam gitikgandi ka-kwawañganembi eñgiliñ, “Barabas pisat-nĩmbi, ama ñin wili kĩmbin.”

19 (Barabas endila nolii gita Jelusalem it kwelan papi, gavman mik ti-sembi, ama no wili kĩmgukta tĩmbi it kwambiñ gĩnañ kĩmĩlĩm pakuk.)

20 Tĩmbi Pilatoli Yesu pisalĩmektok nandiĩmbi, amatamda nombo enguk.

21 Gan endi ñĩndiñ kiti-kitiñipi niñgiliñ, “Kloñbat plon wili kĩmbin!”

22 Tĩmbi Pilatoli mandanjĩ makleumbi, nain ti-pet git no tĩmbĩmbi, ñĩndiñ enguk, “Nekta sĩnik? Endi kolan nek sĩnik tiñguk? Nak tĩmba dakleumbi, endi kĩmbektok bien no nim kalet, wala tĩmbi nak nanandĩlokgot ti-lamipi, kak biwa ñautak.”

23 Gan amatamdi gĩngĩnembi, Yesu kloñbat plon wili kĩmkĩmlok embi, kwambiñgan kitiĩmbi, manda sala wopum tĩmbi, Pilatolok mandan wili piñguk.

24 Wala tĩmbi Pilatoli nandi-sembi, manda eñgiliñ wolok bien indauptok eñguk.

25 Endi e-gĩngĩnenjĩla mandanjĩ tañgonembi, Barabas en nin gavman mik ti-sembi, ama wili kĩmgukta tĩmbi it kwambiñ gĩnañ kĩmĩkĩliñ en wakan amatamda pisapi emguk. Gan Yesu endila wĩn amatamdok mandanjĩla Pilatoli en mik amalok kĩsĩnan wili kĩmnelĩndok kĩmĩkuk.

Yesu kloñbat plon wĩkĩliñ

26 Endi Yesu walinin nañgip piñipi, ama no koi Simon Sairini nanin telak plon tĩmbi indañgiliñ. Endi kena gĩnañ nanin bĩmbi tikembi, Yesulok kloñbat bembektok kii klup plon kĩmĩpi, en klem ñañalok ni-gĩngĩneñgiliñ.

27 Tĩmbi amatam kĩmĩn wopum en kleñgiliñ endok boñgĩpsĩnan tam di-wĩndi kut-blambla embi, mano ti-ñĩmĩngiliñ.

28 Wĩndiñ tĩmbĩmbi, Yesuli undanem yambĩmbi enguk, “Jelusalem tam, sĩndi naka blan nim tĩmbi kutneliñ. Tambo sĩndi kusei ñĩndiñda sĩnla ba wembe gwañwanjiila kulit:

29 mĩlap nain no indaumbi, amatamdi ñĩndiñ enekaliñ, ‘Tamdi yamĩn papi, gwañgwa nim apgiliñ ba num nim emgiliñ endi tam di-wĩn yapma kle pakañ.’

* 23:16-17: Nandi-tale ama di-wĩndi manda kusip no patak eañ. Manda wĩn ñĩndiñ, “Kamaikamai gwĩlat tuop kandikñenjĩli ama no it kwambiñ gĩnañ nanin pisat-semsemlok een.”

30 Wolongan endi kwet jañginla ñ+ndiñ en+nekal+ñ, 'S+ndi g+lombi, n+ndok plon p+wit!', ba kwet kim+nda ñ+ndiñ en+nekal+ñ, 'S+ndi n+ndip tapliwit!'[☆]

31 Komba kaikta amal+ nepek ñandin ti-ñ+mañda, kimkim+inla n+tek inda-ñ+mekak?"[†]

32 Timbi ama t+pet, endi kolan t+ndin ama, endi bo Yesu g+ta yand+pneliñdok yanañg+pi ñañg+liñ.

33 Ñakap, kwet no koi Kumban Kwandat wandiñ ña tombi, Yesu kloñbat plon w+pi, kolan t+ndin tombon tombon yakan en g+ta yand+pbi ep temb+ñg+liñ.

34 Timbi Yesuli n+molo nombo nombo timbi, ñ+ndiñ eñguk, "Bep, endi nek tañ wolok kusei n+m nandi-dakleañda timbi yomji bi-semiñ." Timbi mik amal+ Yesulok dasindasin ep danneliñdok nis+ñgan timbi-inda sañala tiñg+liñ.

35 Kloñbat plon ep temb+m biu pal+mbi, amatamdi ipi, daukañga tiñg+liñ, Juda ama bies+li bo e-lakalaka timbi eñg+liñ, "Endi amatam ep kim+kuk. Endi biañgan Mesia w+in Yambatti n+mbi taleñguk en sin+kta, k+ndem kusei timbi dakleumbi, enlok siñgin t+ke-kim+lin."

36 Timbi mik amal+ w+ndiñgot manda sañala ti-ñ+mng+liñ, w+in endi endoñ b+mbi, wain tuk kimb+ñ m+wet tiñ+pi,

37 n+ñg+liñ, "T+kap dik Juda amalok ama wapmañj+la, k+ndem siñgiñga t+ke-kim+it!"

38 Timbi Yesulok kusal kumbam m+ndiñnan komba plon ñ+ndiñ youp w+ip bium pakuk, "Ñ+in Juda amalok ama wapmañji."

39 Timbi kolan t+ndin ama t+pet Yesu g+ta kloñbat plon ep tembun pak+mik endoñnan nanin noli Yesu ni-kolambi eñguk, "Dik Mesia wakan ba? W+ndiñda d+tnalok siñgiñga t+ke-kim+liñ+pi, niti wak+it nip kim+it!"

40 Gan noll+ ni-ñomb+mbi niñguk, "En w+li kimkimlok eu tale+liñ, w+ndiñgangot dik ti-gamañ, wala timbi dik Yambatti nek ti-gamekak wala n+m mis+lañ ba?"

41 Niti kundit kolan tiñg+mikta timbi tuan d+ndimngan ñakan ombi-t+keam+k, gan ama ñal+ kolan no n+m tiñguk."

42 W+ndiñ embi, Yesula niñguk, "Yesu, dik kusei kim+pi, amatamgai yambi-dikñeñ+pi, nak nandi-namekañ."

43 Eumbi niñguk, "Nak biañgan ganlet: dik man sandap ñolondañgan nak+ta kunum walalan g+nañ paletañ."

Yesu kloñbat plon k+mguk

44-45 Timbi kwet boñg+ip taumbi, maim bipm+umbi, kwet tuop kilim e paliñ+li+mbi, 3 kilok tiñguk. Nain wolonda tapma ilan sandum masimasip wopum boñg+ip plon wilapm+umbi, pan t+pet indañguk.

46 Timbi Yesuli wopumngan kit+mbi eñguk, "Bep, nak g+nañna tip k+ka plon kim+itet."[☆] W+ndiñ eu taleumbi k+mguk.

47 Timb+mbi, mik amalok telak damanj+li nepek indañguk w+in ka-nandi-talembi, Yambat ni-ta-lombi eñguk, "Biañgan ama ñ+in ama d+ndim no."

48 Timbi ama kim+in git+k nepek w+in kaneliñdok biñg+liñ endi nek indañguk w+in git+k ka-nandi+mbi, s+mba gawat tiñg+liñda timbi kuanji w+wi+lembi, is+nan undane ñañg+liñ.

☆ 23:30: Hosea 10:8 † 23:31: Yesuli eyout manda w+in enla eñguk. Manda w+lok walan w+in ñ+ndiñ, "Amatamdi nepek ñandin ama yom n+mnatta ti-ñ+mañda, ama yomjiat g+nañji n+m tambaneñg+liñ endi Yambatti n+tek ti-semekak?" ☆ 23:46: Kap 31:5

49 Gan Yesulok nolii gít tam nin Galili nanin en klem biñgíliñ endí kambak mayaňgan ipi, nepek indaňguk wín ka-nandi tíñgíliñ.

Yesu tapliñgíliñ

50 Ama no kuňguk koi Josep, ama kíndem ba dándim no Arimatia it kwet Judia kwelan nanin. Endí ama biesí Juda amatam yambi-díkñeñgíliñ endok sambat,

51 gan nolii Yesulok plon manda nek e-topgíliñ ba kundit nek tíñmíñgíliñ endí en gíta gíñañ noňgan ním tíñguk. Endí Yambattí amatam indaňgan yambi-díkñeukak wala nandi-koňgomnatgan mandí pa tíliñguk.

52 Ama walí Pilatoloñ ñambi, Yesulok dalandanla ní-nandumbi nandi-ñmíñguk.

53 Nandi-ñmíumbi ñambi, kloñbat plon nanin tamat tíke-pímbi, sandum satninlí tímip imbi, tíke ñambi, sum no kawat gíñañ kulukululínan kímikuk. Sum wín ama no gama ním kímikíliñ.

54 Wín Sabat patnandi nain indaup tímímbi, tíwíliñdíkñe nain dumalaňgukta endí wíndíliñ tíñguk.

55 Tímí tam Yesu gíta Galili nanin bímbín endí Josep klembi, sum ba Joseptí telak nítek plon Yesulok dalandan kímikuk wín ka-talembi,

56 ilan undane ñaňgíliñ. Ñambi, gwasap ba píñgíp saple míliñ kíndem Yesulok dalandanlok tí-jumupi, endíkñe manda taňgonembi, Sabatta patnandi tíñgíliñ.

24

Yesulí kímnan nanin mílakuk

1 Kena nain kusei kímikímílinan kwet salaup tímímbi, tamdí gwasap míliñ kíndem tí-jumut tíñgíliñ wín epbi, Yesulok sumnan ñaňgíliñ.

2 Ñam tombi kaňgíliñ wín: kawat sum dai masipmímín wín manjaneum tambon kandañ ña pakuk.

3 Tímí endí sum tombaň gíñañ loňgíliñ, gan Wopum Yesulok dalandan ním palím kaňgíliñ.

4 Ním kañbi, nek indaňguk wala nanandínjí ním dakleñlímbi, platik sínik ama típet dasindasinjet kolsalennat endí endoñ indambi ikímik.

5 Tímí tamdí yambi-sílikñembi, kolan mísíñípi, mílelem tí-sembi, dausí kwelan deiumbi, típettí engímik, “Síndí ama kaik patak enda nekta sembísembín endok boňgípsínan bí lonjañ?”

6 Endí ñolok ním patak, ikan mílalak. Endí dama Galili kwelan gama palíñípi, manda ñín sanguk wín nandi-tombít,

7 ‘Nak Ama Sísiník nepbí, yom amalok kúsínan napíliñmbi, kloñbat plon nulí kímmbi, sandap típet gít no ñaumbi, kímnan nanin bíndambo mílalettok een.’”

Eñalolí wíndíliñ eumbi,

8 tamdí Yesulí manda eñguk wín nandi-tombi,

9 sumnan nanin undane pí ñambi, Yesulok gwaňgwañí 11 gíta nosii díwín yambímbi, nepek gítík inda-semguk wolok kasat tí-semgíliñ.

10 Wín Malia Makdala nanin, Yoana, Yakobolok meñ Malia, wakit tam díwín en gíta pakíliñ walí wakan ama nin Yesulí kenalok enímumulín endoñ ñambi, kasat tí-sem pa tíñgíliñ,

11 gan enímumulín endí tamdok mandala nandum tlal tímímbi, ním nandi-kwambíñ daňgíliñ.

12 Petlolí wandingan embi mílapi, sumnan woñep ñambi mumuñem paunjinem, gíñañ deium loubi kaňguk wín: sandum Yesulok dalandan

timip imimin waliñgot pakuk. Windiñ kañbi, ilan undane ñambi, nepek win indañguk wolok nanandi kena tiñguk.

Yesulok noliit tiptet Emaus telaknan ñañilimbi, en inda-semguk

¹³ Timbi sandap wolondañgan Yesulok noliit tiptet endi Jelusalem bimbi, Emaus ñandepi ñañgimik. It kwet win 11 kilomita wolok tuop Jelusalem timbi dumalaum patak.

¹⁴ Tim ñañipi, nisetkan nepek gitik indañguk wolok manda e-nandi tiñgimik.

¹⁵ Manda eu ñañambi timbi, e-kle-kot tim pa ñañilimbi, Yesu en wakan siñginjetnan ep timbi dumalaumbi, en gita yakan ñañguk.

¹⁶ Gan nepek noli daset masipmumbi, nim ka-nandi-tomgimik.

¹⁷ Timbi endi eni-nandimbi eñguk, “Siti manda nektok e-kle-kot tiñipi ñamik?” Eumbi, gitakan sinik ipi, dei-blambla embi pakimik.

¹⁸ Timbi endoñnan nanin no koi Kleopas endi Yesu ni-kañbi eñguk, “Ama yok asupgan Jelusalem bi pakañ. Endoñnan nanin dik noñganli kena nain lap kandañ wandiñ nepek indañguk win nim nandilañ ba?”

¹⁹ Eumbi, “Win nek indañguk?” wandiñ eni-kañguk. Eni-kaumbi, tambane niñgimik, “Nepek Yesu Nasalet nanin enda inda-ñimñguk wala eamik. Endi plofet ama no, timbi manda gembinat eñguk ba kundit engano tiñguk wali amatamda ñindiñ daut semguk: Yambatti enda nandum loloñ sinik.

²⁰⁻²¹ Nindi ñindiñ nandi-kwambiñ dambi mandañgimñ: Yambatti Yesu en wakan Israel amatam nindi kolan ginañ nanin nipma tikeuktok nimb taleñguk, gan nindok tapma ama biesi ba nimbindikñenli en Roma amalok kisinan kimilimbi, wili kimbektok manda embi, kloñbat plon wili kimguk.

Nepek win ikan sisañgan inda-ñimumbi, biañgan kim-sinik tañguk.

²² Timbi wakangot nim. Nindoñnan nanin tam diwin endi nip timbi silikñenembi, nanandini nim daklelak. Man salasalaman sinik endi sumnan ñaliñ,

²³ gan Yesulok dalandan nim kañbi undane bimbi, ñindiñ ninliñ, ‘Nindi nepek engano kamiñ, win eñaloli Yesu kaik patak ninimbim yambimñ.’ Tamdi wandiñ eumbi,

²⁴ nindoñnan nanin ama diwin endi bo sumnan ñambi kaliñ win, nepek tamdi sumda ninliñ wolok tuop palak. Gan Yesu en nim kaliñ.”

²⁵ Timbi Yesuli enguk, “Sindi ama kamas, plofet amalok mandanji gitik ginañji ginañ baiñgan baiñgan pa nandi-dasiañ.

²⁶ Endi Mesiali amatam epmektok mlap wakan bembimbi, Yambatti koi giñgit wopum miuktok youkiliñ.”

²⁷ Yesuli wandiñ embi, Moselok plon kusei kimpipi, Mose en wakit plofet ama diwandi Yesu enlok plon manda youkiliñ gitik win eni-dakleñguk. Eni-dakleñilimbi ñakap,

²⁸ it kwet ama tipteti ñandep nandiñgimik win timbi dumalañguk. Timbi endi kaum Yesuli gamañgot yousim ñauktok timbimbi,

²⁹ tike-kimbi dambi niñgimik, “Kak, nikita pat! Maim ip pumbi kilim elak.” Wandiñ ni-giñgineumbi, en gita palep it ginañ loñguk.

³⁰ Timbi nanañ nanep tiñilimbi, Yesuli plaua nanañ no tikembi, Yambat we-ñimumbi ombimbi emum tikeñgimik.

³¹ Tikeñipi, daset tombimbi ka-nandi-tombimbi, dasetnangan paikuk.

32 Tĩmbi endi nĩsetkan e-nandi tĩmbi eĩngĩmĩk, “Biaĩngan sĩnĩk. Endi telaknan nĩkĩta bĩĩpi, manda embi, Yambattok manda wolok bien nĩnĩ-dakleĩĩmbi, walenet biaĩngan mĩlalak!”

33 Wĩndĩĩ eĩpi, wolongan mĩlapi, Jerusalem undane ñaĩngĩmĩk. Ña tombi, Yesulok gwaĩngwaĩii 11 gĩt amatam dĩwĩn en gĩta kĩmĩn tĩ pakĩĩĩ ep tĩmbi indaĩngĩĩĩ.

34 Tĩmbi amatam wali ama tĩpetta ñĩndĩĩ engĩĩĩ, “Wopumdi biaĩngan kĩmnan nanin mĩlapi, Simondoĩ indaĩnak!”

35 Wĩndĩĩ eumbi, ama tĩpet endi telaknan nek indaĩnguk wolok kasat tĩ-sembi engĩmĩk, “Endi plaua nanaĩ no ombĩmbi nĩmumek, nĩti ka-nandi-tommĩk.”

Yesulĩ gwaĩngwaĩiiloĩ inda-semguk

36 Gwaĩngwaĩiilĩ gamaĩgot endaĩngan manda e-palĩĩĩmbi, Yesu en wakan boĩngĩpsĩnan bĩ indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.”

37 Wĩndĩĩ eumbi, ka piasat tĩmbi, kolan mĩsĩĩpi, “Ama wale kamĩĩ” embi nandiĩngĩĩĩ.

38 Tĩmbi endi enguk, “Neta gĩnaĩji mĩlataumbi, gĩnaĩ tĩpet taĩ?”

39 Kĩtna kesĩtna kawĩt, ñĩn natna sĩnĩk yaĩ! Gwĩlatna tĩke-kaĩbi, ñĩndĩĩ nambi-daklewĩt: nak gaumna gĩt kwandatna nat, gan wale tip endi gaum ba kwandatsĩ nĩm nat.”

40 Eu taleumbi, kii kesii daut semumbi kaĩngĩĩĩ.

41 Kaĩbi, sĩlĩsĩlĩ gĩt nandi-bendiĩ gĩnaĩji tokĩĩngukta tĩmbi gama nĩm nandi-kwambiĩ daĩngĩĩĩ. Tĩmbi endi enĩ-kaĩbi eĩnguk, “Sĩndok nanaĩ no patak ba?”

42 Eumbi, mĩkbalak sinjin pan no mĩumbi

43 tĩkembali, dausĩnangan naĩnguk.

44 Tĩmbi gwaĩngwaĩiila enbi eĩnguk, “Nak dama sĩn gĩta kuĩpi, ñĩndĩĩ sangut: Mose wakĩt plofet ama ba ama dĩwĩn gĩtik endi nokok plon e-yout tĩmbi, manda youkĩĩĩ patak manda gĩtik wolok bien indauptok een.”

45 Wĩndĩĩ embi, Yambattok manda youyoulĩn patak wolok kusei nandi-kĩlĩ enelĩĩndok nanandiĩji tĩmbi paĩngĩtaumbi

46 enguk, “Nepek ñĩndĩĩ indauktok youyoulĩn patak: Mesialĩ piĩngĩp gawat bembĩ kĩmbi, sandap tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi, kĩmnan nanin mĩlalekak.

47 Tĩmbi noliilĩ Jerusalem it kwelan kusei kĩmĩpi, endok koi plon amatam gĩtik kwet tuop kuaĩ enda ñĩndĩĩ eu piukak, ‘Sĩndĩ gĩnaĩji tambanenekalĩĩnda, Yambattĩ yomjĩ bi-samekak.’ Wĩndĩĩ indauktok youyoulĩn.

48 Sĩndĩ mek nepek gĩtik wĩn indaĩnguk ba indaukak wolok gembĩ ipi e-daklenekalĩĩ.

49 Nandi-wĩt! Bepnalĩ nek samektok e-kwambiĩ daĩnguk wĩn natna nĩmulambi, sĩndoĩ piukak. Gan sĩndĩ Jerusalem ñĩĩngan papi mandĩĩĩmbi, Yambattok gembĩn kunum gĩnaĩ nanin wĩn dasindasin nomĩk dasi-samekak wolok tuop.” *

Yesulĩ kunum gĩnaĩ loĩnguk

50 Tĩmbi Yesulĩ gwaĩngwaĩii yanaĩngĩpi, Betani it kwet kandaĩ ñam tombi, kii tĩke-lombi, ep gwĩlam tĩ-semguk.

51 Ep gwĩlam tĩ-semĩpi yambĩk biumbi, Yambattĩ kunum gĩnaĩ tĩke-lombi loĩnguk.

* 24:49: Manda ñolok walan wĩn ñĩndĩĩ, “Yambattok gembĩn, wĩn Dĩndĩm Woĩ, kunum gĩnaĩ nanin inda-sembi pat-semekak.”

⁵² Loñilimbi, gwañgwañiilɩ milelem ti-ñimbi, silisili wopum tiñipi, Jelusalem it kwelan undane ñaṅgɩlɩñ.

⁵³ Ñambi, sandap tuop tapma it sañ jimba ginañ lombi, wolok Yambat ni-kindem dambi kuṅgɩlɩñ.

Gĩngit manda kindem Yoaneli youkuk Eundakle manda

Yoane gĩngit manda youkuk endi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no, gan enlok koi tike-louptok nim nandimbi, kim-it-sem-bimbi, enlok plon ñindĩ e-yout tĩnguk, “gwañgwa nin Yesuli ginañli kasileñguk” (13:23, 19:26, 21:7,20) ba “gwañgwa no” (18:15-16, 20:2-8).

Matayo wakit Maleko ba Lukali gĩngit manda kasatsi win ikan youkiliñ, wala timbi Yesuli kundit engano tĩnguk asup win Yoaneli lapipi, diwin no biennat sinik wingot youpi, ñindĩ eñguk, “kundit youyoulin patak wali kusei ñindĩnda youyoulin: sindi manda ñin pinat nandi timbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, win nandi-kwambiñ danekaliñ, timbi nandi-kwambiñ dañipi, endok gĩngitĩi kuañda timbi kuñgu sisinik win kasilenekaliñ.” (20:31)

Yesuli e-yout manda asup eñguk win Yoaneli wĩndiñgangot lapipi, tĩpetgot youkuk. Gan endi Yesulok kusal wakit kuñgu sisinik ba nandi-kilitlok plon manda asup ñindĩ youkuk: Yesuli Kunum Yambattok Man Mandan sisinik, timbi nepek gitiñgiti ep timbi indañguk. Endi Kunum Yambattoñ lololok yama wakan; endi telaktok kusei, manda biañgan sisiniktok kusei, ba kuñgu sisiniktok kusei; endi kuñgulok nanañ tuk biañgan sisinik ba kolsalen kuñgu emlak en wakan; endi mlamilat ba kuñgu molom; timbi endi sipsiplok kandikñenji kindem ba wain komba sisinik en wakan. Nin endi Yesu nandi-kiliti tĩmĩlak, endi kuñgu sisinik kasilembi, papat kwambiñgan kulak, gan nin endi Yesu siñgi wilmĩlak, endi kimlok gĩngit kulak, timbi kolandok tambon ombi-tikeukak.

Yoaneli kasat youkuk wolok sambat

Yesuli ama sinik indambi, kena kusei kimikuk (1)

Yesulok mandan ba kundil wali endi Kunum Yambattok Niñañ win timbi inda-dakleñguk (2-12)

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk (13-17)

Yesuli enlok kusal timbi inda-dakleuktok kim mlapi, gwañgwañiiloñ inda-semguk (18-21)

Yesuli ama sinik indambi, kena kusei kimikuk

Yesu, win Kunum Yambattok Man Mandan en wakan, ama sinik indañguk

¹ Kwet nain kusei kimikimĩlinan Man Mandan endi ikan pakuk. Endi Kunum Yambat git yakan kuñgimik, en bo Yambat.

² En wakan kusei kimikimĩlinan Kunum Yambat gita yakan kuñguk,

³ timbi endok mandanla nepek gitiñgiti ep timbi inda-taleñguk, win telak nolok plon nepek no nim timbi indaindan.

⁴ Man Mandan en wakan kuñgu biañgan sisinik wolok kusei, timbi kuñgu wali amatamdok kolsalen sisinik.

⁵ Timbi kolsalen wali kilm ginañ koli sale-ta-ñaumbi, kilmidi en makleuktok tuop nim.

⁶⁻⁷ Kolsalen wolok gembĩn ilimektok Kunum Yambatti ama no koi Yoane * ni-mulim bi indambi, kolsalen wolok kusei eni-daklembi, amatam gitikgandi endok mandan nandimbi, kolsalen win nandi-kiliti tĩmĩneliñdok wĩndiñ tĩnguk.

* **1:6-7:** Yoane gĩngit manda kindem youkukti ñolok Yoane tuk i-sem-i-sem endok plon elak.

⁸ Kolsalen wɪn Yoane en nɪm, tambo endɪ kolsalen wolok kusei eu inda-dakleuktok indaŋguk.

⁹ Kolsalen sɪsɪnɪk, nɪndɪ amatam gɪtɪk kolɪ sale-semhlak, endɪ kwelan indaupi tɪŋguk.

¹⁰ Man Mandanli kwet ñɪn tɪmbɪ indaŋguk, tɪmbɪ en wakan kwelan ama indambi, kwelan kuŋguk, ganmek kwelalok amatamdi en wɪn nin sɪnɪk wɪn nɪm ka-nandi-tomgɪlɪñ.

¹¹ Wɪn endɪ enlok kwelnan wɪngan pɪ indambi kuŋguk, gaŋgan enlok amatamñiilɪ siŋgi wɪlmɪŋgɪlɪñ.

¹² Gan ama en not tɪñmɪŋgɪlɪñ, wɪn endok koi tɪke-kwambiñ daŋgɪlɪñ, endɪ gɪtɪk Man Mandanli ep tɪmbɪ paŋgɪtaumbi, Kunum Yambattok gwaŋgwa bɪsalii indaŋgɪlɪñ.

¹³ Wɪn endɪ meñ beptok wekat sɪnɪk nɪm indaŋgɪlɪñ, ba amalok ka-galksɪla ba nanandɪnjɪla nɪm, tambo Kunum Yambat engan ep tɪmbɪmbi, enlok gwaŋgwa bɪsalii indaŋgɪlɪñ.

¹⁴ Man Mandanli kwelan ama gwɪlap ba gaummat indambi, nɪndok boŋgɪpnɪnan dou mɪlat tɪŋguk. Tɪmbɪ nɪndɪ dautnɪlɪ kaŋɪtnambi, endɪ enlok kusal engano wɪn tɪmbɪ inda-dakleumbi kaŋgɪmɪñ, wɪn endɪ Bep Yambattok Niñañ engano sɪnɪk. Bep en nɪ-mulɪm pɪm indambi, yousɪyousɪŋgan Beulok gɪnan sɪloñ ba kusal sɪsɪnɪk wɪn tɪmbɪ inda-dakleŋguk.

¹⁵ Endok plon Yoanelɪ ñɪndɪñ e-daklembi kɪtɪmbi eŋguk, “Wɪn ama wala wakan nak ñɪndɪñ sangut, ‘Ama nokok siŋgi kandañ indalak endɪ nak gama nɪm indañɪlambi ikan pakuk, wala tɪmbɪ endɪ nak napma klelak.’ ”

¹⁶ Tɪmbɪ Man Mandanli gɪnañ sɪloñ molom sɪnɪkta tɪmbɪ bɪsɪk kusei kuseilɪ nɪndɪ gɪtɪktok nain nain inda-nɪmguk.

¹⁷ Wɪn Moselɪ Kunum Yambattok endɪkñe mandan Juda nɪndok bep pañniila emguk, tɪmbɪ Yesu Klistolɪ Kunum Yambattok gɪnan sɪloñ ba kusal sɪsɪnɪk wɪn tɪmbɪ inda-dakleŋguk.

¹⁸ Nimbek nolɪ Bep Yambat nain nola no nɪm kaŋgɪlɪñ. Wɪn enlok Niñañ engano sɪnɪk en wakan Bep Yambattok kusal tɪmbɪ inda-dakleŋguk. Neta, endɪ bo Yambat sɪnɪk, tɪmbɪ Beu gɪta ñasɪŋgan sɪnɪk patak.

*Yoane tuk i-sem-i-semli Yesulok telak tɪ-dɪndɪm eŋguk
(Matayo 3:1-12, Maleko 1:2-8, Luka 3:15-17)*

¹⁹ Juda ama biesɪ Jelusalem pakɪlɪñ endɪ Yoanelok kusal, wɪn endɪ Mesia indaɪndalok een en wakan ba no, wɪn nandi-daklenelɪñndok nandiŋgɪlɪñ, wala tɪmbɪ endɪ tapma ama gɪt Livai ama † dɪwɪn Yoaneloñ enɪ-mulɪm ña tombi, “Dɪk nin sɪnɪk?” nɪ-nandiŋgɪlɪñ. Tɪmbɪ Yoanelɪ ñɪndɪñ tambane enguk:

²⁰ endɪ enlok kusal nɪm kɪmɪt-semɪmbi, endɪ e-daklembi enguk, “Natna wɪn Mesia nɪm.”

²¹ Wɪndɪñ eumbi, nɪ-nandiɪmbi eŋgɪlɪñ, “Tɪkap dɪk Mesia nɪmda, dɪk nin sɪnɪk? Ba dɪk plofet Elia bɪndambo indauktok een en ba?” Eumbi enguk, “Nak en nɪm.” Eumbi nɪŋgɪlɪñ, “Wɪndɪñda dɪk plofet Mose nomɪk wɪn indauktok een en ba?” ✧ Eumbi, “Nak en bo nɪmgot” enguk.

²² Wɪndɪñ eŋgukta, bɪndambo nɪ-nandiɪmbi eŋgɪlɪñ, “Dɪk nin sɪnɪk? Nɪndɪ ama nɪnɪ-mukɪlɪñ enda manda tambon enɪneñdok dɪk kusaka nɪnbɪm nandɪna. Dɪk dɪtnala nɪtek elañ?”

† **1:19:** Ablaamdok lan Jepok endok nɪñañiiloñnan nanin nolok koi Livai. Endok sambalii tapma ilan tɪplaplapena kena kusei kusei tɪaŋgɪlɪñ endok kosɪ “Livai ama” kɪtɪkɪtɪn. (Namba 3:17-37) ✧ **1:21:** Malakai 4:5, Lo 18:15

23 Eumbi, Yoaneli manda no plofet Aisaiali youyoul+n w+n k+m+it-klembi, ñ+ndiñ enguk, “ ‘Ama no kwet ama n+mnatnan papi, Wopumdok telal t+diñd+im ewit! w+ndiñ k+it+lak’ ✨ w+n natna wakan.”

24 T+mbi Falisi amal+ ama en+mul+mbi biñg+liñ wal+

25 Yoane ñ+ndiñ n+nan+ñg+liñ, “T+kap d+ik Mesia en n+im, ba Elia ba plofet w+n bo n+im, w+ndiñda d+ik nekta amatam tuk pa i-sem+lañ?”

26 Eumbi tambane enguk, “Nak w+n tukgot pa i-sem+let, gan ama no s+ndok boñg+ps+nan kulak - s+n endok kusal n+im ka-nandi-dakleañ -

27 end+ wakan nokok singi kandañ indaupi t+lak, t+mbi nak p+mbiñen ñandin ñal+ endok kes+i gw+l+laplok toan p+sal+mettok tuop n+im.”

28 W+n Yoaneli Betani it kwet, Jodan tuk maim lamb+lamb+n kandañ papi, tuk i-sem+liñguk kwet wolok w+ndiñ indañguk.

Yoaneli Yesula Kunum Yambattok Sipsip N+ñan s+n+ik w+ndiñ e-dakleñguk

29 Kwet salaumbi, Yoaneli Yesu b+um kañbi, noliila ñ+ndiñ enguk, “W+ kaw+it: en Kunum Yambattok Sipsip N+ñañ, nin end+ kwelalok amatam g+it+k endok yom+j+lok m+l+ap w+n apma t+ke-taleukak! †

30 W+n ama walañgan nak ñ+ndiñ eñgut, ‘Ama nindi nokok singi kandañ indalak, end+ nak gama n+im indañ+lambi ikan pakuk, wala t+mbi end+ nak napma klelak.’

31 Dama natna bo en nin s+n+ik w+n n+im ka-dakleñgut, gan endok kusal Islael amatamda t+mba inda-dakleuktok nak ñolok b+mbi, tuk i-sem+i-sem kena kusei k+m+kut.”

32 T+mbi Yoaneli yous+mbi, Yesulok plon ñ+ndiñ e-dakleñguk, “D+indi Woñdi mambaip wandin kunum g+nañ nanin p+mbi, endok plon p+ pal+im kañgut.

33 Damañgan nak bo en Mesia w+n n+im nandiñm+ñgut, gan tuk i-sem+i-semlok nani-mukukti ñ+ndiñ nanguk, ‘Ama nindok plon nokok Woñnal+ p+ pal+mbi kaukañ en wakandi amatam D+indi Woñl+ i-semekak.’

34 Eumbi, natna dautnal+ w+ndiñ indaumbi ka-taleletta t+mbi ñ+ndiñ pa e-daklelet: ñ+n Kunum Yambattok N+ñañ s+n+ik.”

35 Salaunda Yoaneli kwet pakuknan wolok b+ndambo ñam ikuk. T+mbi gwañgwa en kle-ta-kuñg+liñ endoñnan nanin t+pett+ en g+ta ik+m+ik. I+ñ+l+mbi,

36 Yoaneli Yesu yapma kle ñaum kañbi, gwañgwañiitta ñ+ndiñ enguk, “W+n kandem+ik! Kunum Yambattok Sipsip N+ñañ wakan ñak!”

37 Eumbi, end+ manda w+n nandi+mbi, Yesu kle ñañg+m+ik.

38 T+mbi Yesul+ tambanembi, ama t+pet en kle b+umbi yamb+mbi, en+nandi+mbi eñguk, “S+it+ nekta bam+ik?” Eumbi n+ñg+m+ik, “Rabai” (w+n n+ndok mandan+ plon ‘endaut’), “d+ik it delok dou m+l+at pa t+lañ?”

39 Eumbi enguk, “B+mbi kandem+ik!” Yesul+ w+ndiñ eumbi, end+ en kle ña it w+n kañg+m+ik. 4 kilok t+mb+mbi, en g+ta pal+mbi, tim t+ñguk.

40 Ama t+pet Yoanelok mandan nandi+mbi, Yesu kle ñañg+m+ik, endoñnan nanin no w+n Simon Petlolok kwayañ koi Andlu.

41 End+ Yesu g+ta pakap kañbimbi, d+indi+ngan ñam dal Simon lonj+ta-ña kañbi n+ñguk, “N+it+ Mesia ip kam+ik.” (Mesia w+n Glik manda plon Klisto k+it+añ.)

✨ **1:23:** Aisaia 40:3 † **1:29:** Kunum Yambatt+ yom+j+ bi-semektok Juda amal+ sipsip ba gaut d+w+n no yandi+mbi, tapma t+ñmañg+liñ. Gan gauttok wekail+ amalok yom w+l+it-semum taleuktok tuop n+im, wala t+mbi Kunum Yambatt+ enlok n+ñañ Yesu amatam kolanj+lok tuan apma t+keuktok n+mul+m+im indambi, sipsip n+ñañ wandin k+m-semguk.

⁴² Wɨndiñ embi nañgɨlimbi, Yesuloñ ña tomgɨmɨk. Ña tombɨmbi, Yesuli Simon daut kwambiñ kañbi niñguk, “Dɨk Simon Yoanelok niñañ. Koka komblin Sifas kitɨnekalɨñ.” (Kot ‘Sifas’ wɨn Grik manda plon Petlo.) §

Filip gɨt Natanaelli Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, wɨn ka-nandi-tomgɨmɨk

⁴³ Salaumbi, Yesuli Galili kwelan ñaupi nandiɨmbi ñañguk. Ñañpi, Filip tɨmbi indaumbi niñguk, “Dɨk bi nak nep kle kuukañ.”

⁴⁴ (Filiptok it kwet wɨn Betsaida, wɨn Andlu gɨt Petlo endok iset kweset.)

⁴⁵ Tɨmbi Filipti ña Natanael tɨmbi indaumbi niñguk, “Ama waliñgan Moseli endɨkñe manda gɨnañ ba plofet amali bo indauktok youyoulɨn, wɨn Mesia en nɨndi ip kamɨñ. En Joseptoñ niñañ koi Yesu Nasalet it kwelan nanin.”

⁴⁶ Eumbi ni-nandiɨmbi eñguk, “Akai! Ba nepek kɨndem no it kwet koi gɨñgɨl niɨmnat wandinnan indauktok tuop ba?” Eumbi, Filipti niñguk, “Dɨtna bɨmek ka!”

⁴⁷ Tɨmbi Yesuli Natanael bɨum kañbi, endok plon ñɨndiñ eñguk, “Yakñe! Ama ñɨn endi Israeɨ ama sisɨnɨk. Juluñit endok plon no niɨm palmɨlak.”

⁴⁸ Wɨndiñ eumbi ni-nandiɨmbi eñguk, “Niɨtek tɨmbi dɨk nokok kusatna wandin nandi-namlañ?” Eumbi niñguk, “Filipti gama niɨm kitɨ-gamñɨlimbi, dɨk komba fik kapmainan pipalɨmbi gambɨt.”

⁴⁹ Natanaelli manda wɨn nandiɨmbi niñguk, “Endaut. Dɨk Kunum Yambattok Niñañ sisɨnɨk, Israeɨ nɨndok Ama Wapmañni mandɨ pakamɨñ wɨn dɨk wakan!”

⁵⁰ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Ba nak komba fik kapmainan pipalɨm gambɨt wɨndiñ ganɨtta tɨmbi, dɨk wɨndiñ nandi-kwambiñ dalañ ba? Dɨk nepek gɨtikñin dɨwɨn siñgimek indaumbi kaukañ wali man nek indalak wɨn makleukak.”

⁵¹ Tɨmbi yousɨmbi niñguk, “Wɨn biañgan sisɨnɨk. Nak ñɨndiñ sanlet: sɨndi kanekalɨñ, wɨn kunum yama dɨli tombɨmbi, Kunum Yambattok eñaloñiɨ kwelan nanin kunum gɨnañ lombi, nak Ama Sisɨnɨk nokoñnan undane pɨmbi, wɨndiñ lo ña pi pa tɨnekalɨñ.” **

Yesulok mandan ba kundil wali endi Kunum Yambattok Niñañ wɨn tɨmbi inda-dakleñguk

2

Yesuli tuk tɨmbɨm wain indañguk

¹ Kena nain tɨpet taleumbi, Galili kwelan it kwet no koi Kana wandiñ ama noli kɨkokot tɨmbi, nanañ sina wopum tɨñguk. Yesu meñli wandiñ pakuk,

² tɨmbi Yesu gɨt gwañgwañii bo en-tiañeum bɨmbi, wandiñ pakɨliñ.

³ Pakap, wain tuk taleumbi, Yesu meñli Yesula ñɨndiñ niñguk, “Wain ememlok wɨn ip talek.”

⁴ Eumbi tambane niñguk, “Me, wɨn nokok nepek niɨm. Kusatna tɨmba inda-daklelok nain wɨn gama niɨm indak.”

⁵ Eumbi, Yesu meñli it wolok kena gwañgwala ñɨndiñ enguk, “Endi nepek no sanbɨmbi, wolok tuop tɨnekalɨñ!”

⁶ Tɨmbi it wolok gɨnañ kawat kambot tuknat kit tombon, tombon noñgan pakuk, noñgan noñgan wolok wopum wɨn 80 ba 120 lita, wolok tuop. Wɨn

§ **1:42:** Kot tɨpet wolok kusaset wɨn ‘kawat’. ** **1:51:** Jekopti Kunum Yambattok eñaloñiɨ lat plon lombi pɨmbi kañbi ka-nandi-dakleñguk, wɨn Yambatti en kasɨleñguk (Stat 28:12-15), wɨndiñgangot Yesulok gwañgwañiɨ Yambatti Yesu kasɨleñguk wɨn ka-nandi-tomnekalɨñ.

Kunum Yambattok dainan ti-jamilan tɪndɪlok Juda amatamdi tuk wali kisi kesisi, nepek diwin wakɪt wɪlikaŋgɪliɲ.

⁷ Tɪmbi Yesuli kambot win kaɲbi, kena gwaŋgwala enguk, “Kambot ɲi pakaɲ win tuk gɪt-talewit!” Eumbi, kambot gɪtik win gɪlim man plon tokɲe-taleumbi

⁸ enguk, “Ale, tuk lakat no kambot gɪnaɲ nanin gɪpi, nanaɲ kandɪkɲe amaloɲ tɪke ɲawit!” Eɲguk wolok tuop tɪke ɲambi,

⁹ nanaɲ kandɪkɲe amala mɪumbi, tuk wali ikan wain indaɲguk win nakanaka tɪɲguk. Nakanaka tɪmbi, wain tuk win denanin win nɪm nandiɲguk, win kena gwaŋgwa gɪkɪliɲ endiɲgot nandiɲgɪliɲ, wala tɪmbi kandɪkɲeli ama kɪkokot tɪɲguk win kɪtiɲmɪmbi

¹⁰ nɪɲguk, “Kɪmɪn beu gɪtikti wain tuk kɪndem win dama danbi, yoksiila emum nam, kamakama tɪmbɪmbi, wain kolan siɲgimek danbi pa emaɲ. Gan dik wain tuk kɪndem tɪke-kimbɪɲ dambi, kombɪtmek tɪke bɪlaɲ.”

¹¹ Yesuli Galili kandaɲ, Kana it kwelan tuk tɪmbi wain indaɲguk wali endok jimba kundil dama sisɪnɪk. Kundil win tɪɲpi, enlok kusal engano win tɪmbi inda-dakleumbi, gwaŋgwaɲiili kaɲbi nandi-kwambɪɲ daɲgɪliɲ.

¹² Sina wali taleumbi, Yesu meɲ kwayaɲii ba gwaŋgwaɲii endi Kapaneam it kwelan ɲa tombi, sandap nɪtepekgot yakan wandɪɲ pakɪliɲ.

*Yesuli Beulok il giɲgiɲgan nɪm tɪɲgɪliɲda ep kle-kokuk
(Matayo 21:12-13, Maleko 11:15-17, Luka 19:45-46)*

¹³ Juda amatamdok Kamaikamai gwɪlat wali indaup tɪmbɪmbi, Yesuli gwaŋgwaɲii gɪta Jelusalem lo ɲaɲguk.

¹⁴ ɲa tombi, tapma it saɲ jimba gɪnaɲ lombi yambɪɲguk, win ama diwɪndi tapmalok makauk wakɪt sipsip ba mambaip tualok ep bi yapɪkɪliɲ, tɪmbi ama diwɪndi mɪnem walan kusei kusei tombo mɪɲ kena ti-pakɪliɲ. * Yesuli win yambɪmbi,

¹⁵ toa no binjaneum gɪlim daumbi, ama wakɪt makauk ba sipsip gɪtik win tapma it saɲ jimba gɪnan nanin yandɪp kleum poɲa-taleumbi, ama mɪnem tombo mɪɲ kena ti-pakɪliɲ endok mɪnem kwandainji gɪtik win wɪli papuseneumbi, endok kɪmɪkɪmɪtsi ep tambokuk.

¹⁶ Tɪmbi endi ama mambaip tualok kɪmɪkɪliɲ win enombɪmbi eɲguk, “Ei! Nepenepek gɪtik ɲin platikan mep ɲa-talewit, tɪmbi nokok Bepnalok il ɲin tɪmbɪm kɪmɪli tua it silanin inda-ta-bɪlak, wɪndɪɲ nombo nɪm tɪnekalɲ!”

¹⁷ Wɪndɪɲ eumbi, gwaŋgwaɲiili plofet manda no Kap nolok gɪnaɲ youyoulin patak win nandi-sɪwɪkɪliɲ. Manda wolok gɪnaɲ Mesiali Kunum Yambatta ɲindɪɲ nɪɲguk, “Nak dikok ika tɪke-kimbɪɲ dambi, it wali giɲgi sɪnɪk palektok gɪɲgɪneletta tɪmbi kuɲguna kolaukak.” ✧

¹⁸ Yesuli tapma ilan wɪndɪɲ tɪɲgukta tɪmbi Juda ama biesɪli nɪmbi eɲgɪliɲ, “Dik jimba kundit nɪtek tɪmbɪmbi ka-dakleamɪɲ, win Kunum Yambatti tapma it kandɪkɲe kena wandin tɪndɪlok ganbi taleɲguk?”

¹⁹ Eumbi tambane enguk, “Sɪndi Kunum Yambattok il ɲin wialɪmbi, sandap tɪpet gɪt no wolok gɪnaɲnan nak bɪndambo mamba ilekak.”

²⁰ Eumbi nɪɲgɪliɲ, “Akai! Nɪndɪla tapma it ɲin gwɪlat 46 gɪnaɲnan kɪndit-ta-bamɪɲ, gan dikta sandap tɪpet gɪt no wolok gɪnaɲnan mambɪ ilepi elaɲ ba?”

²¹ Gan Yesuli tapma itta sɪnɪk nɪm eɲguk, tambo endi enlok pɪɲgɪula eɲguk.

* **2:14:** Ama mɪnem tombo mɪɲ kena tɪaɲgɪliɲ endi amatamdok mɪnem tɪkɪmbi, wolok kɪnjan tapma ittok mɪnem emumbi, amatamdi wali tapmalok gaut tuaɲgɪliɲ ba tapɪkot kɪmɪkɪliɲ. ✧ **2:17:** Kap 69:9

22 Tĩmbi Kunum Yambattĩ en kĩmnan nanin tĩmbi mĩlakuk, wolok siĩgi kandaĩ gwaĩgwaĩilĩ manda wĩn eĩguk wĩn nandi-sĩwĩpi, Mesialok mĩlamĩlat plon manda youyoulĩn patak wakĩt manda Yesu en eĩguk wĩn nandi-kwambiĩ daĩgĩliĩ.

Yesulĩ amatam gĩtĩktok kusasĩ nandi-talelak

23 Yesulĩ Kamaikamai gwĩlatta Jelusalem it kwelan paliĩpi, jimba kundit asup tĩmbĩmbi, amatam asuptĩ wĩn kaĩgĩliĩnda tĩmbi en wĩn Mesia sĩnĩk wĩn nandi-kwambiĩ daĩgĩliĩ.

24 Gan Yesu endĩla amatamdok nanandĩnjĩ plon nĩm panjaĩganeĩguk,

25 wĩn kusei ñĩndĩnda: amatam gĩtĩk endĩ nĩtein wĩn Yesu en nandi-kĩliĩ eĩguk, tĩmbi endok gĩnaĩ nanandĩnjĩ yambi-nandi-dakle-taleĩgukta tĩmbi, nĩsĩlok kusasĩ plon nimbek nolĩ Yesula nanandĩ mĩuktok tuop nĩm.

3

Kuĩngu taletalen nĩmnat wolok kusei wĩn Yesu en wakan

1 It kiyau wopum Juda amatam yambi-dĩkĩneĩgĩliĩ, endoĩnan nanin Falisi ama no koi Nikodemus.

2 Endĩ tim nola Yesuloĩ bĩmbi nĩĩguk, “Endaut. Nĩndĩ gambi-nandi-dakleamĩ, wĩn Kunum Yambattĩ dĩk endaut kuuĩdok ganĩ-mupi, dĩkĩta patak. Neta, jimba kundit dĩk pa tĩlaĩ, wandin wĩn ama nolĩ nĩsĩlok gembĩnjĩ plon tĩnelĩndok tuop nĩm.”

3 Eumbi, Yesulĩ tambane nĩĩguk, “Wĩn biaĩgan sĩnĩk. Tĩmbi Kunum Yambattok kandaĩ nak ñĩndĩĩ ganba: tĩkap ama nolĩ indainda komblin bĩndambo nĩm indaukta, endĩ endok gĩĩgĩt indauktok tuop nĩm.”

4 Eumbi, Nikodemusĩ nĩ-nandĩmbi eĩguk, “Akai, ama gĩlĩktĩ indainda komblin wĩn telak nĩtek plon tuop indauk? Endĩ meĩlok sĩmbai gĩnaĩ bĩndambo pĩumbi, meĩli apmektok tuop nĩm bek.”

5 Eumbi, Yesulĩ tambane nĩĩguk, “Wĩn biaĩgan sĩnĩk. Nak ñĩndĩĩ ganba nandi: tĩkap Kunum Yambattĩ tuk wakĩt Woĩnli ama nĩm tĩmbi kaiktaumbi, indainda komblin indaukta, endĩ Kunum Yambattok gĩĩgĩt indauktok tuop nĩm.

6 Wĩn amalok piĩgĩu gwĩlap wĩn enlok meĩ beuloĩnan nanin, tĩmbi gĩnaĩ tiptok kuĩngu sĩsĩnĩk wĩn Dĩndĩm Woĩloĩnan nanin.

7 Nak ‘Sĩndĩ indainda komblin indanelĩndok’ ganĩt, wala nandi-gĩtĩĩgĩtĩp nĩm tĩmbekaĩ.

8 Sasaleli enlok nanandĩn klembi, pendĩp ñalak. Wali denanin bĩmbi delok ñalak wĩn dĩk nanduĩdok tuop nĩm, dĩk gĩĩgĩliĩĩgot pa nandi-laĩ. Wĩndĩĩgangot Dĩndĩm Woĩndĩ telak nĩtek plon amala kuĩngu sĩsĩnĩk wĩn mĩumbi, komblin indalak, wĩn ama nolĩ kauktok ba nandi-dakleuktok tuop nĩm.”

9 Nikodemusĩ nĩ-nandĩmbi eĩguk, “Woĩndĩ kuĩngu sĩsĩnĩk mĩlak wali nĩtek indauk?”

10 Eumbi tambane nĩĩguk, “Dĩk Israel amatamdok endautsĩ loloĩ, gaĩgan nepek wĩn nĩm nandi-daklelaĩ bek?”

11 Biaĩgan ñak. Nak ñĩndĩĩ ganba: nĩndĩ nepek nandi-kĩliĩ eamĩĩ wolok plon manda eamĩĩ, ba nepek dautnĩli kaĩgĩmĩĩ wolok gembĩn ikamĩĩ, gan sĩndĩ nĩndok mandani nĩm pa nandi-dasiaĩ.

12 Nak nepek kwelan ñolok indaĩ wolok plon kasat ti-samgut, gan sĩndĩ nokok mandana nĩm nandi-kwambiĩ daĩda tĩmbi, nĩtek plon paĩgĩtambi, nepek kunum gĩnaĩ indaĩ wĩn sanbam nandi-kwambiĩ danelĩĩ?

13 Ganmek sindoñnan nanin ama noli kunumdok nepek ka-nandilok wandiñ no nim loñgiliñ. Nim. Nak Ama Sisinik noñganliñgot kunum ginañ kukap, kwelan ñolok piñgutta timbi kunumdok nepek gitik win nandi-talet.

14-15 Timbi nak nandi-kilikti ti-namañdi kuñgu taletalen nimnat win kasileneliñdok Kunum Yambatti Ama Sisinik nak nep lololok elak. Win Islael amatamdi kwet silaninnan kuñlambi, amatam maletti eium kimnep tiñgiliñ win ep kimilektok Moseli malet walawalan no timbi, komba bem mioñ nolok plon tike-lo mambi ikuk, ✧ walan windiñgangot amatamdi kuñgu taletalen nimnat win kasileneliñdok nep mambi loutat.”

16 Kunum Yambatti kwelalok amatam gitik engano sinik ep galk tañguk win ñindiñ timbi inda-dakleñguk: endi enlok Niñañ engano sinik amatamda kim-semektok ni-mulambi indañguk. Windiñda no en Niñañ nandi-kilikti tiñmilakta, endi kolandok giñgit nim timbekak, tambo endi kuñgu taletalen nimnat win kasileukak.

17 Win Kunum Yambatti Niñañ amatamdok kolanjilok kinjan eu taleuktok kwelan nim ni-mukuk, tambo endi kolanjilok kinjannan nanin yapma tikeuktok ni-mulambi indañguk.

18 Nin endi Niñañ nandi-kilikti tiñmambi kulakta, Kunum Yambatti yominlok kinjan tambon ombi-tikeuktok nim eu talelak. Gan nin endi Niñañ nim nandi-kilikti tiñmambi kulakta, endi Kunum Yambattok Niñañ engano sinik endok koi nim nandi-kilikti tilakta timbi, Kunum Yambatti ikan yominlok kinjan tambon ombi-tikeuktok eu taleñguk.

19 Windiñ tiñguk win kusei ñindiñda: endi kolsalen kwelan ikan ni-mulambi indañguk, gan kuñgunji kolanda timbi amatamdi kolsalen siñgi wilambi, kilim kasileñgiliñ.

20 Neta, ama gitik ti-mipmile tañ endi ep tindinjilok kusei inda-dakleñmek wala misiñipi, kolsalenla nandi-kunjit sinik tamba makleañ.

21 Gan nin endi Kunum Yambattok kusal sisinik win kim-it-klembi, tikekwambiñ dalakta, endi Kunum Yambat tañgoneñipi, kundit kindem pa tilak wali inda-dakleuktok kolsalen ginañ pa bilak.

Yesuli Yoane tuk i-sem-i-sem maklelak

22 Kamaikamai gwilat taleumbi, Yesuli gwañgwañii yanañgipi, Jelusalem nanin pambi, Judia kwelan ña tombi, nain diwin gwañgwañii gita wandiñ kuñipi, amatam tuk i-semliñguk.

23-24 Yoane tuk i-sem-i-sem it kwambiñ ginañ gama nim kimikiliñda timbi, endi bo kena win ti-ta-kuñguk, win it kwet koi Salim kandañ tuk asup pakukta timbi, endi tuk no koi Aion wolok palambi, amatamdi yousiyousiñgan endoñ bumbi, tuk i-semliñguk.

25 Timbi nain nola Yoanelok gwañgwañii diwin git Juda ama noli kusei kimipi, kisi kesisi ba nepek kusei kusei diwin win nittek wilipi, Kunum Yambattok dainan jamilan indaindalok plon e-tañan tiñgiliñ.

26 Windiñ timbi, Yoaneloñ ñambi niñgiliñ, “Endaut, ama wali ba, dikita Jordan tuk tambon kandañ kuumbi, endok kusei pa nini-dakleñguñ, win Yesu endi bo nain ñindiñgitañgan tuk i-sem-i-sem kena timbimbi, amatam gitikti endoñ pa ñañ yañ!”

27 Eumbi tambane enguk, “Win kindem. Tikap Kunum Molomdi ama nim tike gwilam tiñmekta, kenanlok bien wali indañmektok tuop nim.

28 Sinila nak ñindiñ ewambi nandiñgiliñ, ‘Nak Mesia en nim, tambo nak endok telak dama tiñmettok nani-mulambi bi indañgut.’

✧ 3:14-15: Namba 21:6-9

²⁹ Mesia nitok plon nak e-yout manda nitok ewit? Mesia win, endi ama no tam gitingit wilmimin wandin. Timbi ama wolok nol endok kandañ ipi, mandan nandilak wandin natna Yesulok gembin ipi, amatamdi endok mandan nandinipi ñañ win nandilet, nain wolonda nandi-silisili nokok ginaña tokñelak.

³⁰ Neta, Kunum Yambatti endok koi gitingit wali wopum daumbi, nokok kotna gitingit wali pipi euktok nandilak.”

Kunum ginañ nanin pmbi indaņguk win Yesu en wakan

³¹ Kunum ginañ nanin pmbi indalakti ama gitik yapma klelak. Neta, kwelan ama endi kwetok gitingitii, timbi kwelalok nepek plon manda eañ, gan kunum ginañ nanin pmbi indaņgukt wandin nim, tambo endi kwelan ama gitik yapma klembi,

³² nepek kunum ginañ kaņguk ba nandiņguk wolok plon elak, gaņgan mandan win noņgan noņgandiņgot nandi-dasiañ.

³³⁻³⁴ Kunum Yambatti Niñañ ni-mukuk enda Dindim Woñ tokñetokñen milakta timbi, Woñ wali timbi paņgitaumbi, Kunum Yambattok mandan-got pa elak, wala timbi nin endi mandan win nandi-dasilak, endi ñindiñ timbi inda-daklelak: endi Kunum Yambatti biaņgan molom sinik windiñ nandi-kwambiñ dalakta.

³⁵ Bepti Niñañ tike-galk talak, timbi endi nepek gitititit endok kiinan kimipi, ka-dikñeuktok nimb taleņguk.

³⁶ Windiñda timbi nin endi Kunum Yambattok Niñañ nandi-kiliti timmilak, endi kuņgu taletalen nimnat win ikan ñindiņgitaņgan kasilembi kulak, gan nin endi Niñañdok mandan nim tikembi kimik-klelak, endi kuņgu sisinik win nim kasileukak. Tambo, Kunum Yambatti ikan yominlok kinjan tambon ombi-tikeuktok eu taleumbi, palmekak.

4

Samalia nasili Yesu en Mesia win nandi-kwambiñ daņgilañ

¹⁻² Timbi manda no ñindiñ eu sapañaneņguk, “Amatamdi Yesulok gwaņgwañii indaumbi, tuk i-sem-lak, endok kw+nakw+natsili Yoanelok gwaņgwañii yapma klelak.” (Gan win Yesuli tuk i-sem-i-sem kena nim tininguk, win endok gwaņgwañiiliņgot amatam tuk i-sem pa tiningilañ.) Timbi manda wali Falisi amalok pawanji ginañ piņguk win Yesuli nandi-tomguk, wolonda

³ endi Judia kwet bimbi, Galili kwelan bindambo undane ñaupi ñaņguk.

⁴ Nambi nandiņguk, win “Samalia distrik dama dikñeuttok.”

⁵ Timbi Yesuli Samalia kwelan ñañipi, it kwet no koi Sikal win timbi dumalaumbi, Juda git Samalia nasilok bep paņji Jekopti kwet no niñañ Joseptok biñmninguk wolok tomguk. *

⁶ Timbi Jekopti tuk ban no kindit-bium wolok pakuk, wala timbi Yesuli telak ombapgan biņgukta timbi gwaseimbi, ban baliliñnan pip pakuk.

Kwet nain bomup timbimbi,

⁷ Samalia tam noli tuk gilep bium kañbi niņguk, “Dik tuk git nam!”

⁸ (Gwaņgwañii endila it kwelan nanañ tuatuala ña-taleņgilañ.)

⁹ Yesuli windiñ eumbi, Juda amatamdi Samalia en gita not nim tañda timbi tam wali nandi-silikñembi niņguk, “Nitekta timbi dik Juda amali nak Samalia tam ñandin ñala tukta nanlañ?”

¹⁰ Eumbi, Yesuli tambane niņguk, “Kunum Yambatti amatam nek siloñ tambongan ememlok nandilak win dik nandi-dakleumda, ba nin sinik

* 4:5: Manda wali Stat 48:22 git Josua 24:32 wolok plon e-youtak.

tukta ganlak wɪn ka-nandi-tombimda, dɪtna naka tukta nanbɪmbi, nak tuk ama tɪmbi kaiktalok wɪn gumañ gamam.”

¹¹ Tɪmbi tamdi nɪnguk, “Ama wopum, tuk ban ñɪn ombap sɪnɪk, tɪmbi tuk gɪngɪttok bo nɪm pakamlakta tɪmbi, dɪk tuk ama tɪmbi kaiktalok elañ wɪn denanin gɪletañ?”

¹² Sotnɪ Jekop endi wakan tuk ban ñɪn kɪndit-nɪmbi, en wakɪt nɪñañii ba sipsip bulmakauñiili tuk ñakan nayañgɪliñ. Nɪtek tɪmbi dɪk gumañ en makleuñdok nandɪlañ?”

¹³ Wɪndiñ eumbi, Yesuli tambane nɪnguk, “Amatam gɪtɪktɪ tuk ñolok gɪpi pa nañ, endok binjɪ bɪndambo kalandauskak.

¹⁴ Gan no en tuk natna mɪwambi nambekak, endok bim nombo nɪm kalandañmekak. Tambo tuk nak mɪmɪlok pat-namlak, wali endok gɪnan gɪnañ tuk dai no wandin indambi, tɪmbi kaiktaumbi, papat kwambɪñgan kuukak.”

¹⁵ Tɪmbi tamdi manda wolok kusei nɪm nandi-tombi nɪnguk, “Ama wopum, dɪk tuk wɪn naka namekañ! Nɪm kañbi, nak nombo tukta kɪmbi, tuk gɪlepi, slakan ñandiñ yousɪyousɪ bɪut.”

¹⁶ Wɪndiñ eumbi, Yesuli nɪnguk, “Ale, dɪk ña, wapaka kɪti nañgɪpi, en gɪta undane bɪukañ.”

¹⁷ Eumbi nɪnguk, “Nak wapatna nɪm nat.” Eumbi, Yesuli nɪnguk, “Dɪk wapaka nɪm nat elañ, wɪn dɪndɪm sɪnɪk.

¹⁸ Gan dɪk wapakai epguñ wɪn kɪt tambon gɪtik, tɪmbi ama nin en gɪta man ñɪndiñgɪt kulañ, endi dɪkok wapaka nɪm, wala tɪmbi manda elañ wɪn biañgan sɪnɪk.”

¹⁹ Yesuli wɪndiñ eñgukta tɪmbi tam wali nɪnguk, “Ama wopum, nak gambɪ-nandɪlet, wɪn dɪk plofet ama no.

²⁰ Wɪndiñda nak gani-nandiwa: kwet jañgɪn da patak wolok Samalia nɪnlok bep pañniili Kunum Yambat mɪlelem tɪñmañgɪliñ. Nɪtek tɪmbi Juda sɪndɪ amatamdi Jelusalem it kwelangot Kunum Yambat mɪlelem tɪñmɪneliñdok pa eañ?”

²¹ Eumbi Yesuli tambane nɪnguk, “Tam, dɪk manda ñɪn dɪka ganlet wɪn nandi-kwambɪñ daukañ: nain dumalaumbi, amatamdi kwet jañgɪn ñolokgot ba Jelusalem it kwet wolokgot Bep Yambat nɪm mɪlelem tɪñmɪnekalɪñ.

²² Samalia sɪndɪla Kunum Yambat mɪlelem tɪñmañ, endok kusal nɪm nandi-kɪliñ eañ, gan Juda ama nɪndɪla nin sɪnɪk mɪlelem tɪñmamɪñ en nandiñmamɪñ, wɪn kusei ñɪndiñda: Kunum Yambatti amatam gɪtik kolanjɪlok mɪlapnan nanin yapma tɪketɪkelok kenan wɪn Juda nɪndok kandañ kusei kɪmɪkuk.

²³ Tɪmbi nɪm ombataumbi, nain wɪn ip inda-talelak, wolonda niwowoñ tɪndɪlok ama sɪsɪnɪk endi Beptok kusal sɪsɪnɪk wɪn nandi-kɪliñ eumbi, Woñɪnlɪ ep tɪmbi pañgɪtaumbi, niwowoñ tɪñmɪnekalɪñ. Wɪn ama wandin wala Beptɪ yambi-galk tambɪ, niwowoñ tɪñmɪneliñdok ep kasɪleup nandɪlak.

²⁴ Kunum Yambat en ama nɪm, endi Woñ sɪnɪkta tɪmbi en mɪlelem tɪñmɪlok wolok telak biañgan sɪsɪnɪk noñgangot patak. Wɪn ñɪndiñ: endok kusal sɪsɪnɪk wɪn nandi-kɪliñ eumbi, Woñɪnlɪ ep tɪmbi pañgɪtaumbi, niwowoñ tɪñmɪlok.”

²⁵ Tɪmbi tamdi nɪnguk, “Nak nandɪlet wɪn Mesia, koi no Klisto kɪtañ, endi indauktok een. Tɪmbi endi indamek, nepek gɪtik nɪni-dakle tɪ-nɪm-taleukak.”

²⁶ Tɪmbi Yesuli nɪnguk, “Nak nɪndɪ manda ganlet wɪn Mesia en wakan.”

²⁷ Wolongan endok gwañgwañiilî undane bi tumbi kañgîlîñ, wîñ Yesulî tam gîta manda e-nandî tînguk, tîmbi ka-sîlikñembi, nanandî kena tîngîlîñ. Gan endoñnan nanin nolî Yesu ñîndîñ no nîm nî-kañgîlîñ, “Dîk nekta lonjîmbi nî-nandîlîñ?” ba “Kusei nekta tam ñakîta manda e-nandî tîlîñ?”

²⁸ Tîmbi tam walî tuk kambot tîke-bînguk wîñ wolok biu palîmbi, it kwelan undane ñambi, amatamda ñîndîñ enî-ta-kuñguk,

²⁹ “Sîndî nakîta tuk bannan ñambi, ama no nokok ep tîndînalok kusei gîtik nani-talelak en bîm kawî! En Mesia wakan bek?”

³⁰ Wîndîñ eumbi, amatamdi it kwet bimbi, Yesu kanepi ñañgîlîñ.

³¹ Amatamdi gama nîm bi tomñîlîmbi, gwañgwañiilî Yesu nî-gîngînembi eñgîlîñ, “Nîñîndaut, nanañga na!”

³² Gan Yesulî tambane enguk, “Nokok nanañ pat-namlak wîñ sîndî nîm ka-nandî-dakleañ.”

³³ Wîndîñ eumbi, nîsîngan ñîndîñ e-nandî tîngîlîñ, “Ama nolî nanañ ep bîm mîk ba?”

³⁴ Tîmbi Yesulî enî-daklembi eñguk, “Nak nin nani-mukuk endok man tañgoneñipi, kenan tîmbettok namguk wîñ gîtik tîmba taleukak, walî wakan nokok nanañna tîlak.”

³⁵ Tîmbi Yesulî yousîmbi enguk, “Amatamdi ñîndîñ pa eañ, ‘Yakîp tîpet tîpet taleumbi, nanañ mepmeptok nain indaukak.’ Gan nak ñîndîñ sanlet, sîndî dausî deium ñaumbi, amatam nîndoñ bînep tañ wîñ yambî: endî kena gînañ nanañ bien epeptok ikan gîlîtalak wandin.

³⁶ No en amatam wandin kuñgu taletalen nîmnatnan yanañgîtak, endî ama bien epep kena tîmbi, tuan kîndem kasîlelak wandin. Wîndîñda tîmbi tîpitîpi tîlak gîta bien epep tîlaktî yakan bienla sîlîsîlî tamîk.

³⁷ Manda no ñîndîñ pa eañ, ‘Ama nolî tîpitîpi tîmbîmbi, nolî bien epep pa tîlak.’ Wîñ kusei ñîndîñda tîmbi manda walî sîndok kandañ bien tîlak:

³⁸ sîndî kena nolî tîngîlîñ wolok bien epnelîñdok nak sani-mulam ñañgîlîñ, wîñ dîwîñ nolî kena meñ tîngîlîñ, tîmbi sîndî endok kenanjîlok bien kasîleañ.”

³⁹ Samalia tamdi eñguk, “Endî nokok ep tîndîna gîtik nani-dakle-talelak,” wîndîñ eñgukta tîmbi endok ilnan nasi asuptî Yesu en Mesia sînik wîndîñ wîñ nandî-kwambiñ dañgîlîñ.

⁴⁰ Wîndîñda tîmbi endî Yesuloñ bi tomgîlîñ, endî Yesulî en gîta kuuptok gîngînembi, nî-tiañeumbi nandî-sembi, isî kwesînan sandap tîpet kumbi,

⁴¹ gîngît manda enguk. Tîmbi manda eñgukta tîmbi amatam asupgan sîniktî Yesu en Mesia sînik wîñ nandî-kwambiñ dambi,

⁴² tamda ñîndîñ nîngîlîñ, “Wîñ dîkok mandañgalañgot tîmbi nîndî nombo nîm nandî-kwambiñ damîñ. Tambo, nîndî nînlak pawannîlî endok mandan nandîmbi, ñîndîñ nandî-dakleamîñ: biañgan sînik, ñîne Mesia nin kwelalok amatam gîtik kolanjîlok kînjannan nanin yapma tîkeukak en wakan.”

*Yesulî kena ama nolok nîñañ tîmbî kîndem dañguk
(Matayo 8:5-13, Luka 7:1-10)*

⁴³ Yesulî Samalia kwelan sandap tîpet pakap, Galili kwelan ñaupî ñañguk.

⁴⁴ Endî damañgan ñîndîñ eñguk, “Plofet ama nolok ilnan nasîlî giñgiñgan nîm pa tîñmañ.”

⁴⁵ Wîndîñda endî Galili kwelan undane ña tomguk, wolonda wînasî endî bo Kamaikamai gwîlatta Jelusalem ñambi, Yesulî nepek nek wolok tînguk wîñ gîtik kañgîlîñda tîmbi enda not tîñmîngîlîñ.

⁴⁶ Yesulî Galili kwelan kuñipi, Kana it kwet wolok damañgan tuk tîmbîm wain indañguk, wandîñ kandañ endî bîndambo ñam pakuk. Tîmbi

Kapaneam it kwet walí Kana ñasiñgan pakuk, wandíñ ama wapmañdok kena ama nolí kuñguk. Endok niñañdí jímbat tíñgukta tímbi,

⁴⁷ endí Yesulí Judia kwelan nanin pímbi, Galili bí tomguk wolok gíñgít nandímbe, wolongan endoñ bíñguk. Bímbi, ní-gíñgínembi, ñíndíñ eñguk, “Wandingan, dík nakíta Kapaneam ñambi, nokok niñana sembepe tílak wín tímbe kíndem dawín.”

⁴⁸ Wíndíñ eñgukta tímbe Yesulí ñíndíñ níñguk, “Tíkáp amatam síndí jimba kundit ba kundit gítikñin daut samambi nímbi kañda, síndí nak nímbi nandí-kilíktí tí-namañ.”

⁴⁹ Wíndíñ eumbi tambane níñguk, “Wopum, nímbi kañbi niñana sembekta, plapgan bímbi ñanda.”

⁵⁰ Gan Yesulí tambane níñguk, “Dík ñau. Niñañga íp kíndem dam kulak.”

Tímbe ama walí Yesulí manda níñguk wín nandí-kwambíñ dambi, ílan ñaupi ñañguk.

⁵¹ Ñañímbi, endok kena gwañgwañíilí en telaknan bí tímbe índaumbi, ñíndíñ níñgíñíñ, “Díkók niñañga íp kíndem dak kulak.”

⁵² Eumbi, nain nekta síník kíndem dañguk wala ení-nandumbi níñgíñíñ, “Desa 1 kilok tímlala tímbeímbe, síñgin komba díñgukta busukñeñguk.”

⁵³ Eumbi, beulí ka-nandí-dakleñguk, wín 1 kilok tímlala síník Yesulí “Niñañga kíndem dam kulak” wíndíñ níñguk. Tímbe en gíta amatam endok ílnan kuñgíñíñ endí gítíktí Yesu nandí-kilíktí tíñmíñgíñíñ.

⁵⁴ Yesulí Judia kwelan nanin Galili kwelan undane bí tombe, bíndambo jimba kundit wín tímbeímbe, nain típet índañguk.

5

Yesulí tuk ban balilíñnan ama no tímbe kíndem dañguk

¹ Nain nítepek ñaumbi, Juda amatamdok gwílat no tímbe dumalaumbi, Yesulí Galili kwet bímbi, Jelusalem undane ñam pakuk.

² Jelusalem it kwettok sañ yama nolok koi wín Sipsiplok Yama, * tímbe yama wolok ñasiñgan tuk ban no patak, wolok koi wín Judalok mandanjí plon Betesta kítiñ. Tuk ban walí palanda kí tampongót, †

³⁻⁴ tímbe palanda wolok plon amatam jímbatsíat asup, wín amatam dausí sipsipmín, ba kesísí kolan ba píñgípsí dalandañguk endí pakíñíñ. ‡

⁵ Ama no gwílat 38 gítík jímbat tíkeñgukta endí bo wolok pakuk.

⁶ Yesulí tuk bannan ña tombe, ama wín kañbi ka-nandíñguk, wín endí nain ombapgan wolok pakañguk. Wíndíñda endí ñíndíñ ní-nandímbe eñguk, “Dík kíndem dauñdok nandí-galk tílañ ba?”

⁷ Eumbi, ama jímbalattí tambane níñguk, “Wopum, tukta sasík tímbeímbe, notna nolí nepmu plaptaumbi, tuk gíñañ píut ñak! Nímda tímbe, natnañgan pímbílok glíñglíñ tímbeímbe, díwín nolí napma klembi, dama pa pañ.”

⁸ Wíndíñ eumbi, Yesulí níñguk, “Dík mílapi, ípaka tíkembí ñau.”

⁹ Tímbe wolongan ama walí kíndem dambi mílapi, ípal tíkembí ñañguk.

Wín Sabat patnandí nainda wíndíñ índañgukta tímbe,

* **5:2:** Yama wolok sipsip yanañgílim lo-pít pa tíngíñíñ. † **5:2:** Nandí-tale amalí eañ, wín tuk ban wín wopum síník, amalí tíndín, tímbe ban wín palandalí tambímbi, tukta tambon tambon pakímík, tímbe palandalí tuk ban wín ep kle-gímbut pakuk. ‡ **5:3-4:** Nandí-tale ama díwíndí manda kusíp no gamañgot patak eañ. Wín ñíndíñ, “Endí tuk sasík tímbektok mandí-pakañgíñíñ. Wín kusei ñíndíñda: nain no ba nola Wopumdok eñalo nolí tuknan pímbi, tuk tímbe sasík tíñguk, tímbe nímbi endí tuk gíñañ dama píñguk endíñgot jímbat wín ba wín índa-semguk walí tale-semíñguk.”

¹⁰ Juda ama biesili ama kindem dañgukta ñindiñ ni-giñg+nembi eñgiliñ, “Man Sabat yañ! Dik nitek timbi endikñe manda wipi, ipaka tikembi ñalañ?”

¹¹ Eumbi tambane enguk, “Ama nep timbi kindem dat endi ñindiñ nanik, “Dik ipaka tikembi ñau.”

¹² Eumbi ni-nandiñgiliñ, “Ama nindi ‘Ipaka tikembi ñau’ ganik?”

¹³ Gan Yesuli kimin wopum wolok pakiliñ endok boñgipsinan paikukta timbi, ama kindem dañgukti en nin sinik win nim nandi-ñimñguk.

¹⁴ Siñgi kandañ Yesuli ama win tapma it sañ jimba ginañ timbi indaumbi niñguk, “Nandiñ, dik ip kindem dañguñda, yom nombo nim timbekañ. Nim kañbi, mɩlap wopum sinik noli gepmek!”

¹⁵ Eumbi, amali walinin pim ña Juda ama biesiloñ ñambi, Yesuli timbi kindem dañguk windiñ eumbi nandiñgiliñ.

Kunum Yambattok Niñañ ba kuñgu sisiniktok kusei win Yesu en wakan

¹⁶ Yesuli kundit wandisi Sabat patnandi nainda pa tiliñgukta timbi, Juda ama biesili kusei kimipi, mɩlap pa mñgiliñ.

¹⁷ Timbi Yesuli enlok ep tindiñ kasopmeuktok ama biesila ñindiñ enguk, “Bepnali yousiyousiñgan kena ti-ta-kulakta timbi nak bo windiñgangot ti-ta-kuutat.”

¹⁸ Kusei wala timbi Juda ama biesili Yesu wili kimbektok telak lonji-sinik tañgiliñ. Win endi Sabattok endikñe manda lapikuk walañgot nim. Win endi Kunum Yambatta “Bepna” eñguk, wali en timbimbi, endi Kunum Yambat git tuopset noñgan tiñgukta timbi wili kimbektok telak lonjiñgiliñ.

¹⁹ Timbi Yesuli ñindiñ tambane enguk, “Manda et wali biañgan sinik. Timbi ñindiñgot sanba: nak Kunum Yambattok Niñañdi natnalok nanandinala nepek no timbettok tuop nim. Tambo nokok Bepnali nepek nek timbimbi kalet, wingot gumañ timbet. Win Bepti nepek nek pa tilak, windiñgangot nak endok Niñañdi pa tilet.

²⁰ Timbi endi ginañli nep kasilembi, enlok ep tindiñ gitik win dau namum kañbi pa tilet. Timbi sindi ka-silikñembi, nanandi kena tinelñdok, endi kundit gitikñin dau namum kañbi timbetat, timbi wali kundit damañgan tiñgut win makle tinekaliñ.

²¹ Win ñindiñ: Bepnali ama kimnan nanin ep timbi mɩlalimbi, kuñgu emlak, windiñgangot nak endok Niñañli bo ama ninda kuñgu emepi nandilet enda emlet.

²² Timbi wingot nim. Bepti ama no nim yambi-danlak. Tambo amali kuñgulok ba kimkimlok win eu taletale kena win Bepti nokok kitnanan kimtit-taleñguk.

²³ Win kusei ñindiñda: endi enda kot giñgit mañ gitikti nak Niñañda windiñgangot kot giñgit namnelñdok nandilak. No en giñg+nembi, nak Niñan kot giñgit nim namlak, endi Bep nani-mukuk enda bo kot giñgit nim pa milak.

²⁴ Win biañgan sinik.

Timbi ñindiñ sanba nandiwit: nin endi nokok mandana kimtit-klembi, Bep nani-mukuk en nandi-kilikti tiñmilak, endi kuñgu taletalen nimnat win ikan palmilak. Win endi damañgan kimlok giñgit kuñguk, gan kuñgu sisinik wolok giñgit ikan indambi kulak, timbi yominlok kinjan tambon nim ombi-tikeukak.

²⁵ Manda wali biañgan sinik.

Timbi nak ñindiñ sanlet: nain indaup tilak wolonda amatam endok ginañji tip kimkimin endi nak Kunum Yambattok Niñañ nokok mandana

nandinekaliñ. Biañgan ñak, nain wïn ikan indak, tĩmbi mandana nandidasiañdi papat kwambiñgan kunekaliñ.

²⁶ Wïn kusei ñĩndiñda: nokok Bepna en kuñgu molomdi amatam ep tĩmbi kaiktaumbi, kuñgu ememlok gembin palmilakta, tĩmbi nak endok Nĩñañdi wĩndiñgangot tĩmbettok endi gembin wïn naka bo namguk.

²⁷ Tĩmbi nak Ama Sisinikta tĩmbi endi nak amatam yambi-danbettok ikan nanbi taleumbi, endi kuñgulok ba kimkimlok manda wïn nak ewa taleukak.

²⁸ Sindi wala nanandi kena nombo nim tinekaliñ, wïn kusei ñĩndiñda: nain indaukak wolonda sembisembin gitik endi nokok mana malap nandimbi,

²⁹ sumji binekaliñ, wïn kindem tĩndi endi mlapi, kuñgu kwambiñ kunekaliñ, tĩmbi kolan tĩndi endi mlapi, nak mandanji ewa taleumbi, endi kolanjilok tambon ombi-tikenekaliñ.

³⁰ Nak natnalok nanandinala nepek no tĩmbeptok tuop nim. Wïn Bepnali nittek nanlak, wolok tuopgan nak amatam pa yambi-dani tilet. Tĩmbi nak telak dindim plon yambi-dani tilet, wïn kusei ñĩndiñda: nak natnalok nanandina nim kimit-klelet, tambo Bep nani-mukuk endok man tañgonembi kimit-klelet.”

Yesulok kusal tĩmbi inda-dakleuktok asup patak

³¹ Tĩmbi Yesuli yousimbi, ama biesila enguk, “Tikap nak noñganliñgot natnalok kusatna e-daklewamda, sindi wala nandum biañgan nim tilak.

³² Gan kusatna e-daklelok no patak, wïn Bepna en wakan. Tĩmbi nak ñĩndiñ nandi-daklelet: endi manda nokok plon elak wali biañgan sinik tilak.

³³ Tĩmbi sinĩ nokok kusatna tĩmbi inda-dakleneliñdok ama eni-mulimbi, endi Yoane tuk i-sem-i-semloñ ñam ni-nandiñgĩliñ, wolonda Yoaneli kusatna sisinik wïn sani-dakleñguk.

³⁴ Natna kusatna inda-dakleuktok endok ba ama nolok mandan plon nim panjañganelet, ganmek sindi Yoanelok mandan nandi-dasiumbi, Kunum Yambatti kolanjilok kinjannan nanin sapma tikeuktok nak Yoanelok mandan wïn sani-kaikta tilet.

³⁵ Sipalakti duapi kolĩ salelak, wĩndiñgan Yoaneli nokok kusatna tĩmbi sale-samumbi, sinĩ nain dumangan endok mandanla tĩmbi nandi-koñgomnat silisili wopumgan tĩngĩliñ.

³⁶ Kusatna tĩmba inda-dakleuktok nepek no pat-namlak, tĩmbi wali Yoanelok mandan maklelak. Wïn nokok Bepnali nak kena tĩmba taleuktok namguk, wïn nak kundit pa tilet, wali wakan endi nak nani-mulimbi indañgut wïn tĩmbi inda-daklelak.

³⁷ Tĩmbi wĩngot nim. Bepna nani-mukuk endi bo kusatna tĩmbi inda-daklelak. Sindi nain nola endok man malap nim nandiñgĩliñ, ba endok walan nim kañgĩliñ.

³⁸ Tĩmbi endok mandan sindok gĩnañji gĩnañ nim nandi-dasium patak, wïn kusei ñĩndiñda: endi nak wakan nani-mulimbi indañgut, ganmek sindi nokok mandana nim nandi-kwambiñ dañ.

³⁹ Sindi kuñgu taletalen nĩmnat wolok telak wïn manda youyoulin gĩnañ tĩmbi inda-samektok nandañda tĩmbi manda wïn pinat-lonji kena pa tikiliñ eañ, tĩmbi manda wali wakan nokok kusatna eu daklelak,

⁴⁰ gañgan sindi gĩngĩnembi, nak sep tĩmba pañgĩtaumbi, kuñgu sisinik wïn kasileneliñdok nokoñ nim pa bañ.

⁴¹ Amali kot gĩngit namañ ba nim namañ, nak wala nandi-koñgom nim pa tilet.

⁴² Gan sindok kandañla wɨndiñ nɨm. Nak nandi-kiliñ ti-sambi, sambinandi-daklelet, wɨn sindok gɨnañjɨli Kunum Yambat nɨm kasɨleañ.

⁴³ Neta, nokok Bepnalɨ nani-mulɨmbi, endok kɨnjannan sindoñ biñgut, ganmek sindi siñgi wɨwit pa ti-namañ. Gan tikap ama noli enlok nanandiñla sindoñ bilakta, sindi not pa tiñmañ.

⁴⁴ Sindi nosiili kot giñgit samañ wala nandi-koñgom pa tañ, gan Kunum Yambat noñgan sɨnikti kot giñgit samektok sɨn gembɨ nɨm pa kokañ. Wɨndiñda timbi sindi nitek nokok mandana nandi-kwambiñ daneliñ?

⁴⁵ Bepnalok dainan nindi sɨnik mandalɨ sep youpi sani-kolaukak? Wɨn nak nɨm! Sindi wɨndiñ nɨm nandi-namnekalɨñ. Wɨn ama sindi sep kɨmilektok nandi-kwambiñ dañ, wɨn Mose en wakan mandalɨ sep youlekak!

⁴⁶ Endi nokok plon manda youkuk, wala timbi tikap sindi endok mandan nandi-kwambiñ daumda, nokok mandana bo nandi-kwambiñ daneliñ.

⁴⁷ Gan tikap sindi Moseli manda youkuk wɨn nɨm nandi-kwambiñ dañda, nokok mandana nitek nandi-kwambiñ daneliñ?”

6

*Yesulɨ ama 5,000 wakɨt tam giñ gwañgwa bisat nanañ ep towiñguk
(Matayo 14:13-21, Maleko 6:30-44, Luka 9:10-17)*

¹ Timbi Yesulɨ Galili kwelan undanem bi pakap, nain nola kikeñ tikembi, Galili tuk guañ, wolok koi no Taibelias, wɨn dikñembi, tombon kandañ gwañgwañii gita wandiñ ñañguk.

² Timbi amatam kɨmɨn wopumdi Yesulɨ jimba kundit ama jimbatsɨatta ti-semliñguk wɨn pa kayañgɨliñda timbi, en kle-gɨmgɨm embi ñañgɨliñ.

³ Timbi Yesulɨ tambon kandañ ña tombi, kwet jañgɨn nolok lombi, gwañgwañii gita pip pakuk.

⁴ (Nain wolonda Juda amatamdok gwɨlat wopum no, koi Kamaikamai gwɨlat, walɨ dumalañguk.)

⁵ Timbi Yesulɨ deium ñaumbi, amatam kɨmɨn wopum endoñ biumbi yambiñbi, Filipa ni-nandiñbi eñguk, “Nɨndi nanañ denanin tuambi, amatam ñandin sɨnik ep towineñ?”

⁶ (Endi amatam ep towiuktok nandi-sambat ikan tiñguk, gan Filiptok nanandi-kiliktɨn ka-nanduktok wɨndiñ eñguk.)

⁷ Timbi Filiptɨ tambane niñguk, “Tikap nɨndi kena timbi, sandap 200 wolok tuan pat-nɨmumda, mɨnem walɨ plaua nanañ tuanambi, amatam noñgan noñganli lakatgot naneliñda, walɨ gama tuop nɨm ti-semek.”

⁸ Timbi Yesulok gwañgwa no koi Andlu, Simon Petlolok kwayañ, endi Yesu ñɨndiñ niñguk,

⁹ “Gwañgwa no ñɨn patak, endok plaua nanañ wɨn bali kwɨlanli tɨndɨn kit tambongot giñ mɨkbalak sinjin tipet palmɨlak. Gan plaua giñ mɨkbalak wandin walɨ amatam asupgan pakañ nitek tuop ti-semek?”

¹⁰ Timbi Yesulɨ gwañgwañii enbɨmbi, endi amatamdi pip patneliñdok enbɨmbi pipakɨliñ. (Kwet wolok kli asup pakuk.) Timbi ama endok kwɨnakwɨnatsɨ wɨn 5,000 ba nitepek.

¹¹ Timbi Yesulɨ plaua nanañ wɨn epbi, Kunum Yambat weñmɨmbi, amatam wolok pipakɨliñ enda danɨ-semneliñdok gwañgwañiila emguk. Emu taleumbi, mɨkbalak tipetta wɨndiñgangot tiñguk. Timbi amatamdi nandi-galksɨlok tuop epbi nañgɨliñ.

¹² Na tokñeumbi, Yesulɨ gwañgwañiila enguk, “Nanañ nambiñbi, diñ pat-ñañlak wɨn kiulɨt! Nɨm kañbi, binam pap kolauk.”

13 Wɨndiñda endi amatamdi nanañ na-tɨlap biñgɨliñ wɨn kiukɨliñ, wɨn plaua nanañ kit tambogot wolok dipdipli sandiñ lik 12 tokñeñgɨliñ.

14 Amatamdi Yesuli jimba kundit wɨn tɨmbɨm kañgɨliñda tɨmbi manda ñɨndiñ eu satañguk, “Biañgan sɨnik, Kunum Yambatti plofet ni-mulɨm kwelan indauktok een ✧ wɨn ama ip ñakan sɨnik!”

15 Endi wɨndiñ eumbi, Yesuli yambi-nandiñguk, wɨn amatamdi en kaikgan tɨkembi, ama wapmañji wɨndiñ mambi ilektok nandi-sambat tɨñgɨliñ, wala tɨmbi endi yambik bimbi, bɨndambo engan kwet jañgɨnnan loñguk.

*Yesuli tuk guañ plon yalimbi ñañguk
(Matayo 14:22-27, Maleko 6:45-52)*

16 Timlala tɨmbɨmbi, Yesulok gwañgwañiili kwet jañgɨnnan nanin tuk guañnan pɨmbi pakɨliñ.

17 Pakap, kwet kilɨm eumbi, Yesuli endoñ gama nɨm biñgukta tɨmbi endi kɨkeñ plon lombi, tuk guañ dikñembi, ña Kapaneam kandañ ñanepi ñañgɨliñ.

18 Ñañɨlimbi, sasale wopum bɨmbi, tuk pendɨlimbi, tuktok gembɨndi wopungan milakuk.

19 Endi 5 ba 6 kilomita wolok tuop kɨndit ñambi kañgɨliñ, wɨn Yesu kesɨkti tuk plon yaliyali bɨmbi, kɨkeñ tɨmbi dumalaum kañbi mɨsɨñgɨliñ.

20 Gan Yesuli enguk, “Ñɨn natna sɨnik, nɨm mɨsɨneliñ.” Wɨndiñ eumbi,

21 gwañgwañiili kɨkeñ gɨnañ nañgɨp loneliñdok nandi-koñgom tɨñgɨliñ, tɨmbi wolongan kɨkeñdi kwet ñanepi ñañgɨliñ wandiñ ña suañguk.

Kuñgulok nanañ biañgan sɨsɨnik wɨn Yesu en wakan

22 Kwet salaumbi, amatam tuk guañ tambon kandañ gamañgot pakɨliñ endi ka-nandi-tomgɨliñ, wɨn “Desa kɨkeñ noñganɨñgot ñolok pakuk, gan Yesuli wolok plon nɨm loñguk. Wɨn gwañgwañiili nɨsɨñgot wolok plon lombi ña-taleñgɨliñ.”

23 Tɨmbi kɨkeñ diwɨndi Taibelias it kwelan nanin bɨmbi, Yesuli Kunum Yambat weñmɨmbi, amatam nanañ ep towiñguk kwet wolok ñasɨñgan bi tomgɨliñ.

24 Tɨmbi amatamdi ka-nandi-tomgɨliñ, wɨn Yesu gɨt gwañgwañiili kwet wolok nombo nɨm pakɨliñ, wala tɨmbi endi kɨkeñ wandiñ bi tomgɨliñ wolok plon lombi, Yesu lonjɨnepi Kapaneam it kwelan ñañgɨliñ.

25 Ñambi, Yesu en tuk guañ tambon kandañ tɨmbi indaumbi, ni-nandiɨmbi eñgɨliñ, “Endaut, dik dawanda ñandiñ biñ?”

26 Tɨmbi Yesuli e-nandiñji wɨn nandi-kɨmnembi, ñɨndiñ tambane enguk, “Ba sɨndi nak jimba kundit asup tɨmbam kañbi, kusatna nandi-dakleñgɨliñda tɨmbi nep lonjañ ba? Wɨn biañgan nɨm! Nak sanlet, wɨn sɨndi nandi-galksɨlok tuop nanañ na tokñeñgɨliñ, walañgot tɨmbi nep lonjañ.

27 Sɨndi nanañ kolalak wandin kasɨleneliñdok kena boñgɨt nɨm tɨnekalɨñ. Tambo sɨndi nanañ wali sep tɨmbi kaiktaumbi, kuñgu taletalen nɨmnat samlak wɨn kasɨleneliñdok gɨñgɨnembi, kena boñgɨt tɨnekalɨñ. Tɨmbi nak Ama Sɨsɨnikti nanañ wakan sametat, wɨn kusei ñɨndiñda: Bep Yambatti nak wɨndiñ tɨmbettok nanbi taleñguk.”

28 Wɨndiñ eumbi, endi ni-nandiñgɨliñ, “Ale, nɨndi Kunum Yambattok kenan tɨneñdok nɨtek sɨnik tɨlok?”

✧ 6:14: Lo 18:15,18

²⁹ Eumbi tambane enguk, “Kunum Yambat endi ñindiñ tinelñdok nandi-samlak: sindi endi ama nin ni-mulim pi indañguk, win natna nandi-kilikti ti-nam-ta-kunekaliñ.”

³⁰⁻³¹ Amatamdi manda win nandimbi, ñindiñ ni-nandiñgiliñ, “Ale, dik jimba kundit nek sinik no timbim kañmek, dik manda biañgan elañ win gumañ nandi-kwambiñ daneñ? Win ñindiñ youyoulin patak, ‘Endi nanañ kunum ginañ nanin emum nayañgiliñ,’ ☆ wala timbi Mose endila ñindok bep pañniila nanañ koi mana win kwet silaninnan emumbi nayañgiliñ. Windiñda ditna kundit engano nek sinik daut ñimetañ?”

³² Eumbi tambane enguk, “Endi nanañ win nayañgiliñ win biañgan sinik, gan nak ñindiñ sanba: nanañ kunum ginañ nanin emguk win Mose nim. Tambo nokok Bepna en wakan nanañ sisinik win kunum ginañ nanin pa samlak.

³³ Win kusei ñindiñda: nek ñali kunum ginañ nanin pimi, kwelalok amatam kuñgu sisinik emlak, wali nanañ biañgan sisinik Kunum Yambat en pa samlak wakan.”

³⁴ Eumbi niñgiliñ, “Wopum, dik nain tuop nanañ win ñimekañ.”

³⁵ Eumbi enguk, “Kuñgu sisinik wolok nanañ win natna wakan. No en nokoñ bimbi, nep yousimbi, nandi-kilikti ti-namlakta, endok ginan tipmnl nanañ tukta nombo nim kimbekak.

³⁶ Gan nak sangut wolok tuop sindi nokok kusatna ikan nambi-nandañ, gañgan nim nandi-kilikti tañ.

³⁷ Bepnali amatam nokok kitnanan yapitak, endi gitiki nokok kandañ bi-talenekaliñ. Timbi nokok kandañ bañ win nak endoñnan nanin no nim ep kleutat. Nim sinik.

³⁸ Win kusei ñindiñda: nak natnalok mana tañgoneupi kunum ginañ nanin kwelan ñin nim piñgut. Tambo Bepnali nani-mukuk endok man mandan tañgoneuttok indañgut.

³⁹ Timbi endok man mandan win ñindiñ: amatam nokok kitnanan yapit-taleñguk, endoñnan nanin wali no nim pait-talenekaliñ. Tambo nak endi gitik ep kamaimbi, nain taletalennan kimnan nanin epma mlattalenekaliñ.

⁴⁰ Win Bepnali ñindiñ indauptok nandi-galk talak: amatam nin endok Niñañ nokok kusatna nambi-daklembi, nandi-kilikti ti-namañ, endi gitik kuñgu taletalen nimnat win kasilenekaliñ, timbi nain taletalennan natna mek kimnan nanin epma mlattalenekaliñ.”

⁴¹ Yesuli “Nanañ kunum ginañ nanin piñguk win natna” windiñ eñgukta timbi, Juda ama biesli kusei kimpipi, endok plon e-baleb timbi,

⁴² nisian e-nandi timbi eñgiliñ, “En Yesu yañ, Joseptok niñañ win, timbi nandi endok meñ beu nandi-semamiñ! Nitakta timbi ama wandin wali kunum ginañ nanin kwelan piñguk windiñ pa elak?”

⁴³ Eumbi tambane enguk, “Sindi sinlok boñgipsinan e-balembaleb nombo nim timbit.

⁴⁴ Bep nin nak nani-mukuk en amatam nokoñ nim yanañgilmida, ama noli nokoñ bimbi, nep kle kunelñdok tuop nim. Timbi nain taletalennan natna mek kimnan nanin ep timba mlattalenekaliñ.

⁴⁵ Plofet amali manda youkiliñ wolok ginañ ñindiñ youyoulin patak, ‘Kunum Yambatti amatam gitik eni-daut ti-sembi, nanandi emekak.’ ☆ Windiñda timbi amatam Bepi nanandi emlak win nandimbi nandi-dasiañ, endi gitiki nokoñ bimbi, nep kle kuañ.

⁴⁶ Ama noli Bep daili kañguk wĩndiñ nim sanlet. Wĩn nak Bep gĩt kukap kwelan pi indañgut, nak noñgandĩngot en kañgut.

⁴⁷ Wĩn biañgan sĩnik. Tĩmbi ñĩndiñ sanlet: nin endi nandi-kĩlikti ti-nam-kulakta, endi Bep gĩt papat kwambiñgan kulak.

⁴⁸ Kuñgu sĩsĩnik wolok nanañ wĩn natna wakan.

⁴⁹ Sĩndok bep pañjiili kwet sĩlaninnan kuñpi, nanañ koi mana kunum gĩnañ nanin piñguk wĩn nayañgiliñ, gañgan endi sembi-taleñgiliñ.

⁵⁰ Gan nanañ sĩsĩnik kunum gĩnañ nanin piñguk wali mana wandin nim. Tambo nin endi nanañ wakan nalak, endi nim sembekak.”

⁵¹ Yesuli yousĩmbi enguk, “Nanañ kunum gĩnañ nanin piĩmbi, kuñgu sĩsĩnik wĩn pa samlak wĩn natna wakan. No en nanañ wĩn pa nalakta, endi papat kwambiñgan kuukak. Nanañ wĩn nokok piñgĩpna, tĩmbi kwelalok amatamdi papat kwambiñgan kuneliñdok nak tapma ti-semetat.”

⁵² Yesuli wĩndiñ eñgukta tĩmbi Juda ama biesili gĩnañji komba diĩmbi, kusei kĩmipi, nisĩngan e-tañan tĩmbi, ñĩndiñ eñgiliñ, “Ama wandin wali enlok piñgiu nĩnda nĩmum naneñdok telak no nim patak!”

⁵³ Eumbi enguk, “Manda et wali biañgan sĩnik. Tĩmbi ñĩndiñgot sanlet: tĩkap sĩndi Ama Sĩsĩnik nokok piñgĩpna gĩt wekatna nim nanekaliñda, kuñgu sĩsĩnik wali nim pat-samekak.

⁵⁴ Gan nokok piñgĩpna gĩt wekatna na-ta-kulakti kuñgu taletalen nĩmnat wĩn ip palmĩlak, tĩmbi nain taletalennan natna en kĩmnan nanin tĩmba mĩlalekak.

⁵⁵ Wĩn kusei ñĩndiñda: nokok piñgĩpna gĩt wekatna wali nanañ tuk sĩsĩnik.

⁵⁶ Wĩndiñda tĩmbi nin endi nokok piñgĩpna gĩt wekatna na-ta-kulak, endi nakita gali-kwambiñ dambi kulak, tĩmbi nak en gĩta gali-kwambiñ dambi kulet.

⁵⁷ Bep kuñgu molomdi nani-mupi, kuñgu namgukta tĩmbi kulet. Wĩndiñgangot nin endi nak nep na-ta-kulakta, nak kuñgu sĩsĩnik wĩn ip pa mĩletta tĩmbi endi papat kwambiñgan kuukak.

⁵⁸ Nanañ kunum gĩnañ nanin piñguk wĩn natna wakan. Nanañ ñali bep pañdi nanañ koi mana wĩn nambi, kukap sembiñgiliñ wandin nim. Tambo nin endi nanañ ñĩn pa nalakta, endi papat kwambiñgan kuukak.”

⁵⁹ Yesuli Kapaneam it kwelan papi, it kiyau gĩnañ amatam eni-daut ti-semguk, wolonda endi manda wĩndiñ eñguk.

Manda kuñgu taletalen nĩmnat wĩn tĩmbi inda-nĩmlak wolok kusei wĩn Yesu en wakan

⁶⁰ Amatamdi Yesuli enlok piñgiu gĩt wekai nanala manda eum nandiĩmbi, en kle-kuñgiliñ, endoñnan nanin asupti ñĩndiñ eñgiliñ, “Manda ñĩn mĩlap sĩnik yañ. Nĩndi sĩnik kĩndem nandi-dasiuk?”

⁶¹ Gan endi e-balep wĩndiñ tiñgiliñ wĩn Yesuli enlok gĩnan gĩnañ ikan nandi-daklembi enguk, “Manda wali sĩndok nanandi-kĩliktiñji tĩmbi kolalak ba?

⁶² Wĩndiñda tĩmbi tĩkap sĩndi nak Ama Sĩsĩnikti dama pakutnan undane lowambi nambiñeliñda, nĩtek nandi-namneliñ?

⁶³ Wĩn Kunum Yambattok Woñĩn wali wakan kuñgu sĩsĩnik wĩn samlak, tĩmbi kwelan ama noli wolok sep plaptauktok tuop nim. Wĩn natna manda sani-talelet wali sep tĩmbi pañgĩtaumbi, sĩndi Woñĩ wakĩt kuñgu sĩsĩnik wĩn gumañ kasileañ.

⁶⁴ Ganmek sĩndoñnan nanin diwĩndi nokok mandana nim nandi-dasiañ.” (Yesuli manda wĩn eñguk wĩn kusei ñĩndiñda: endi kenan kusei

kimikuknan ikan yambi-nandi-dakleñguk, wïn ama nindi en nïm nandi-kilikti tiñmiñgılıñ, ba nin sinikti en kanjikñiilok kisinan kimilekak.)

⁶⁵ Tïmbi yousimbi enguk, “Amatam diwïndi nokok mandana nïm nandi-dasiañda tïmbi nak ñïndiñ ikan sanit: tïkap Bepti ama no nïm nandi-taleñmekta, endi nokoñ bïmbi, nep kle-kuuktok tuop nïm.”

⁶⁶ Yesuli manda wïndiñ eu taleumbi, en kle-kuñgılıñnan nanin asupti en siñgi wïlim ñambi, en gïta nombo nïm kuñgılıñ.

⁶⁷ Wïndiñda tïmbi Yesuli gwañgwañii 12 eni-nandiñmbi eñguk, “Ba sïndi bo nak nambik bimbi, ñanepi nandañ ba?”

⁶⁸ Eumbi, Simon Petloli tambane niñguk, “Wopum, nindi dik gambineñda, nindoñ sinik ñaneñ? Neta, manda kuñgu taletalen nïmnat wïn tïmbi inda-nimlak wïn dik noñgandiñgot pa nïnïlañ.

⁶⁹ Tïmbi nïndiñla ikan gambi-nandi-daklembi, nandi-kwambiñ damiñ, wïn dik wakan Kunum Yambatti gep danbi gani-mukuk.”

⁷⁰ Tïmbi Yesuli tambane enguk, “Natnañgan gwañgwa 12 sep kasileñgut. Ganmek sïndoñnan nanin noli kolan molomdok giñgit kulak.”

⁷¹ Wïndiñ eñguk wïn Simon Iskaliottok niñañ Judas enda eñguk. Wïn kusei ñïndiñda: Judas endi gwañgwa 12 endoñnan nanin no, ganmek endi Yesu kanjikñiilok kisinan kimilepi tiñguk.

7

Yesulok kwayañiili en nïm nandi-kilikti tiñmiñgılıñ

¹ Wolok siñgi kandañ Juda ama biesili Yesu wili kïmmeliñdok telak lonjiñgılıñda tïmbi, endi Judia kwelan nombo nïm kuñgulok nandiñmbi, Galili kwet wandiñ kandañ kle-gïmbut ñambi kuñguk.

² Tïmbi Juda amatamdok gwilat no, wïn gonjala it gïnañ papattok gwilat * wali dumalañguk. Gwilat wïn Jerusalem indauptok tiñgukta tïmbi,

³ Yesulok kwayañiili ñïndiñ niñgılıñ, “Dik ñalinin pïmbi, gwilatna Judia kwelan ñambi, kundit engano pa tïlañ wïn wolok tïmbekañ. Wïndiñda amatam gep kle-kuañ endi wïn gumañ kaneliñ.

⁴ Neta, kot giñgit tïkeuktok nandi-lakti kena pat-sembin nïm pa tïlak. Dik kundit wandin pa tïlañda tïmbi, kwelan kuañ gitik enda dikok kusaka tïmbi inda-dakle-semun.”

⁵ (Yesulok kwayañiili bo en Mesia sinik wïn nïm nandi-kwambiñ dañgılıñda tïmbi manda wïndiñ eñgılıñ.)

⁶ Wïndiñda Yesuli tambane enguk, “Nokok nainna gama nïm indañguk, gan sïndiñla gwilatna nain no ba nola ñanepi ñaneliñ, wali bo kïndemgot.

⁷ Wïn kwelalok giñgitniili kusei nïmnat nittek tïmbi sambikunjit tï-sammelïñ, gan nakta endok kunditsi kolan wïn ewa dakle-ta-kuletta tïmbi, endi nambikunjitta pa tï-namañ.

⁸ Sïndi sïngan gwilatna Jerusalem ñanekaliñ, gan nakta nainna gama nïm indañgukta tïmbi nïm ñautat.”

⁹ Wïndiñ embi, Galili kwelan wiñgan pakuk.

Yesulok mandan ba kundil wïn Kunum Yambattoñnan nanin

¹⁰ Yesulok kwayañiili Jerusalem gwilatna ña-taleumbi, endi bo ñañguk, gan endi indañgan nïm ñañguk, endi pat-sembin gitañgitak ñañguk.

* **7:2:** Bep pañjiili kwet silaninnan kuñpi, sel isi gïnañ dou-milat tiñgılıñ, nain wïn nandi-kaiktaneliñdok Juda amali gonjala it gïnañ papattok gwilat wolonda gonjala it kïndipi, wolok dou milat tiñgılıñ (Wok Pris 23:33-36,39-43, Lo 16:13-16).

11 Tĩmbi gwĩlat wolonda Juda ama biesĩli en lonjĩmbi, “Ama wĩn dek?” embi, e-nandi-ta-kuĩgĩliĩ.

12 Tĩmbi kĩmĩn wopumdok boĩgĩpsĩnan asuptĩ Yesulok plon manda janjat eĩgĩliĩ. Dĩwĩndĩ “Endĩ ama kĩndem” wĩndĩ eumbi, dĩwĩndĩ ñĩndĩ eĩgĩliĩ, “Nĩm, endĩ amatam nanandĩnjĩ tĩmbi kamalalak.”

13 Gan Juda ama biesĩla mĩsĩĩgĩliĩnda tĩmbi ama nolĩ Yesulok plon manda indaĩgan no nĩm eĩgĩliĩ.

14 Gwĩlat ip palĩm boĩgĩptaumbi, Yesulĩ tapma it saĩ jimba gĩnaĩ lombi, kusei kĩmĩpi, amatam enĩ-daut tĩ-semguk.

15 Tĩmbi Juda ama biesĩli endok mandan nandĩmbi, nanandĩ kena tĩmbi eĩgĩliĩ, “Endĩkĩe manda nandĩ-tale ama nolĩ en nĩm nĩ-daulĩmĩĩguk, gan nĩtek tĩmbi nandĩnandĩ wopum wandin palmĩlak?”

16 Wĩndĩ eumbi, Yesulĩ tambane enguk, “Nak nanandĩ emlet wĩn natnaloĩnan nanin nĩm, wĩn Kunum Yambat nindĩ nanĩ-mukuk endoĩnan nanin.

17 Tĩmbi no endĩ Kunum Yambattok man kĩmĩt-kleuptok nandĩmbi kĩmĩt-klelak, endĩ ka-nandĩ-dakleukak, wĩn nanandĩ walĩ denanin sĩnik, wĩn Kunum Yambattoĩnan nanin, ba ama sĩlanin no nomĩk natnalok nanandĩnala pa elet.

18 Enlok nanandĩnla manda elaktĩ enlok koi gĩĩgĩt tĩke-louptok wĩndĩ pa tĩlak. Gan nin endĩ nĩ-mukuk endok koi gĩĩgĩt tĩke-louptok kena tĩlak, endĩ biaĩgan molom, juluĩt endok kandaĩ no nĩm palmĩlak.

19 Moselĩ Kunum Yambattok endĩkĩe mandan sĩndok bep paĩjiila enĩ-daut tĩ-semguk wĩn pat-samlak, gaĩgan sĩndoĩnan nanin nolĩ manda gĩtĩk wĩn no nĩm kĩmĩt-kleaĩ. Wĩndĩnda tĩmbi sĩndĩ kusei nekta nak sĩnik nepbi, nĩlĩm kĩmbettok telak lonjaĩ?”

20 Eumbi, kĩmĩn gĩtĩktĩ tambane nĩĩgĩliĩ, “Nindĩ gwĩli kĩmbeĩdok telak lonjĩlak? Yal kolandĩ pi-gamumbi, e-kamakama tĩlaĩ!”

21 Eumbi enguk, “Nak Sabat patnandĩ nainnan kundit engano noĩgan tĩĩgutta tĩmbi, sĩndĩ gĩtĩk wala nandum pi-umbi, nanandĩ kena taĩ.

22 Sĩndok kandaĩ, sĩndĩ nĩĩnaĩjiilok siĩginjĩ dĩp gwĩlap wĩn Sabat patnandĩ nainnan bo pa dombaĩ, Moselĩ bep paĩjiila enguk wolok tuop. (Gan dombi kundit telak wĩn Moseloĩ nanin nĩm, wĩn sĩndok bep paĩjiiloĩ nanin.)

23 Tĩkap sĩndĩ Moselok endĩkĩe mandan wĩn nĩm wĩtnelĩĩndok nĩĩnaĩjiilok siĩginjĩ dĩp gwĩlap wĩn Sabat patnandĩ nainnan bo kĩndem pa dombaĩnda, nĩtek tĩmbi sĩndĩ nak Sabat patnandĩ nainnan ama nolok siĩgin gĩtĩk tĩmba kĩndem da-taleĩguk, wala gĩmbĩt tĩ-namaĩ?”

24 Sĩndĩ yop tambi, ama dausĩliĩgot yambi-danbi, yom plon nombo nĩm yapĩnekalĩ. Tambo sĩndĩ nek walĩ Kunum Yambattok dainan dĩndĩm sĩnik wolok tuop ama yambi-danbi, dĩndĩmgan tĩnekalĩ.”

Amatamdĩ Yesu en Mesia ba nĩm wala gĩnaĩ tĩpet tĩĩgĩliĩ

25 Wolonda Jelusalem nasi dĩwĩndĩ kusei kĩmĩpi, nĩsĩĩgan Yesulok plon ñĩndĩ e-nandi tĩmbi eĩgĩliĩ, “Nĩndok ama biesĩli ama wĩwĩttok nandaĩ wĩn ñakan bek.

26 Nĩtek tĩmbi endĩ ñolok indaĩgan ipi, manda samakgan elak, tĩmbi ama biesĩli enda manda no nĩm nĩnaĩ? Ba endĩ en Mesia sĩnik wĩndĩ biaĩgan nandĩ-ñĩmaĩ bek?

27 Gan nĩtek? Mesia en indaumek, endĩ denanin wĩn no nĩm nandĩĩmĩnekalĩ, gan nĩndĩla ama ñolok il kusei wĩn nandĩĩmamĩ.”

28 Wĩndĩnda tĩmbi Yesulĩ tapma it saĩ jimba gĩnaĩ amatam enĩ-daut tĩ-semĩpi, manda tambon ñĩndĩ wopungan eu piĩguk, “Sĩndĩ nokok

kusatna nandi-nambi, nak denanin w+n biañgan nandi-namañ ba? Gan nak natnalok nanand+nala n+m bi indañgut. Tambo nin nak nani-mukuk, endi biañgan molom s+n+k. S+nd+la en n+m nandiñmañ,

²⁹ gan nakta en nandi-k+liñ t+ñm+let, w+n kusei ñ+ndiñda: nak en g+ta palambi nani-mul+mbi, p+ indañgut.”

³⁰ Yesul+ Kunum Yambattoknan nanin piñguk w+ndiñ eñgukta t+mbi ama d+wiñdi en t+kenepi ti-t+lak+liñ, gan endok k+mk+mlok nainñ+n gama n+m indañgukta t+mbi, amal+ en t+keneliñdok tuop n+m.

³¹ Ganmek k+m+n g+it+k endok boñg+ps+nan amatam asupt+ Yesu en Mesia s+n+k w+n nandi-kwamb+ñ dambi, n+s+iñgan ñ+ndiñ eñg+liñ, “Ama ñali Mesia wandin indambi, jimba kundit asup pa t+lak! Ama nol+ indam, en makleuktok tuop n+m bek ya.”

³² K+m+n g+it+kti Yesulok plon manda janjat w+ndiñ eumbi, Falisi amal+ w+n nandi+mbi, tapma ama bies+la enb+mbi, endi tapma ittok kamaikamai ama d+wiñ yakan eni-mul+mbi, Yesu t+kenepi ñañg+liñ.

³³ T+mbi Yesul+ eñguk, “Nak nain dumangangot s+n g+ta gama paletat. Pakap, nani-mukuk endoñ undane ñawambi,

³⁴ s+ndi nak nep lonj+mbi, n+m namb+nekal+ñ, t+mbi nak paletatnan s+ndi ñaneliñdok tuop n+m.”

³⁵ W+ndiñ eumbi, Juda ama bies+li n+s+iñgan ñ+ndiñ e-nandiñg+liñ, “N+ndi en lonj+mbi n+m kanekam+ñ, w+ndiñ elakta t+mbi endi dend+ñ ñaupi elak? Ba endi n+ndok notnii d+wiñ papusenem papi, Grik amalok boñg+ps+nan kuañ endoñ ñambi, Grik ama eni-daut ti-semepi elak ba?

³⁶ T+mbi n+ndi lonj+nekam+ñ, gan n+m kanekam+ñ, t+mbi n+ndi endi palekaknan ñaneñdok tuop n+m w+ndiñ elak, manda wolok kusei w+n n+tek?”

Kuñgulok tuk biañgan s+s+n+k wolok kusei w+n Yesu en wakan

³⁷ Gonjala it gw+lat wolok nain taletalen wal+ loloñ s+n+k. Sandap wolonda Yesul+ tapma it sañ jimba g+nañ m+lap ipi, k+ti-koli p+umbi eñguk, “No en tukta k+mlakta, endi nokoñ b+mbi namb+n!

³⁸ Kunum Yambattok mandan youyoul+n patak, wolok tuop nin endi naka nandi-k+likti ti-namlakta, ‘tuk en t+mbi kaiktauktok wal+ endok g+nan g+nañ tokñe map p+ne-ta-ñaukak.’ ”

³⁹ Yesul+ tuktok plon eñguk, w+n endi D+nd+m Woñlok plon eñguk. (W+n Yesu nandi-k+likti ti-ñ+mañdi Woñ w+n kas+lenepi t+ñg+liñ, gan nain wolonda Kunum Yambatt+ Yesulok pipapal engano patak wolok undane louktok gama n+m t+ke-loñgukta t+mbi D+nd+m Woñ gama n+m n+mul+mbi, kwelan piñguk.)

⁴⁰ Yesul+ w+ndiñ eumbi nandiñg+liñ, wolonda d+wiñdi ñ+ndiñ eñg+liñ, “Biañgan s+n+k, ama ñali plofet indaindalok een ip en wakan.”

⁴¹ T+mbi d+wiñdi eñg+liñ, “Endi Mesia s+n+k.” Gan d+wiñdi ñ+ndiñ eñg+liñ, “N+m ya! Mesial+ Galili kwelan n+m indauktok een!

⁴² Manda youyoul+n patak wal+ ñ+ndiñ elak: Mesial+ Devittok kombliñ, t+mbi endok il kusei Betleem wand+ñ indaukak.”

⁴³ W+ndiñda t+mbi amatamd+ Yesu en nin wala embi tamb+k+liñ.

⁴⁴ T+mbi d+wiñdi en t+keneliñdok nandi-galk t+ñg+liñ, gan ama nol+ en n+m t+ke-kañg+liñ.

Juda ama bies+li g+ñg+nembi, Yesu n+m nandi-k+likti t+ñmiñg+liñ

⁴⁵ T+mbi tapma it kamaikamai amal+ undanembi, tapma ama bies+ g+it Falisi amaloiñ ña tomb+mbi, endi eni-kañbi eñg+liñ, “Kusei nekta s+ndi en n+m t+ke nañg+pi bañ?”

⁴⁶ Eumbi tambane engiliñ, “Manda elak wandin ama noli no nim eumbi nandiñgimiñ!”

⁴⁷ Eumbi, Falisi amalí enombimbi eñgiliñ, “Nim kañbi, endi sinda bo juluniñ ti-samek.

⁴⁸ Ba kandiñkñe ama git Falisi ama nindoñnan nanin noli Yesu win nandi-kilikti tiñmiñguk ba? Nim yañ!

⁴⁹ Win kimin gitik, nindi Moselok endikñe manda nim nandi-dakleañda timbi jimbiñdok giñgit kuneliñdok nandi-semamiñ, endi wakan Yesu nandi-kilikti tiñmañ.”

⁵⁰ Timbi ama biesi endoñnan nanin no koi Nikodemus, ama nindi damañgan tim no Yesu kauptok ñañguk, endi ñindiñ enguk,

⁵¹ “Ñindok endikñe mandanli ñindiñ tineñdok elak: nindi yop tambi, ama kit yout tamñ tambon manda ena taleumbi, windiñ nim tiñmilok. Tambo nindi endok ep tindiñ win eu inda-dakleuktok nain mimbibi, endok kusal win ka-nandi-daklembi, wolok siñgi kandañmek endok mandan ena talelak.”

⁵² Eumbi, noliñ tambane niñgiliñ, “Nim kañbi, ditna bo endok nol no Galili nanin! Tikap dik manda youyoulin patak win pinat-lonjlonji timbeñda, dik ka-dakleuñ, win Galili kwelan plofet ama no nim indaneliñdok een.”

⁵³ Windiñ eumbi, endi walinin pim ñambi, isinan ña-taleñgiliñ.

8

¹ Gan Yesu endila Oliv kwet jañginan ñambi loñguk.

Tam telak joñgo kuñguk no Yesuloñ nañgipi biñgiliñ

² Kwet salawa salawa timbimbi, Yesuli tapma it sañ jimba ginañ bindambo undane loubi, amatam gitikt endoñ bim kle-gimbulimbi, endi pip papi, kusei kimipi eni-daut ti-semguk.

³ Tiñlimbi, endikñe manda nandi-tale ama git Falisi ama diwin endi tam wapaiat no telak joñgo kuum kañbi tikeñgiliñ win nañgip bimbibi, amatam Yesulok mandan nandi-pakiliñ endok boñgipsinan kimilim ilimbi,

⁴ Yesula nimbi eñgiliñ, “Endaut, tam ñin telak joñgo kuñlimbi tikeumbi, nañgipi bamñ.

⁵ Moselok endikñe mandali tam wandisi win kawatti yandip kim tindiñlok ninlak. Ale, dikta nitek ti-ñimineñdok ewiñ?”

⁶ Endi Yesu manda plon kiminelñdok kusei lonjimbibi, mandanjili sisoñ tiñmip nandimbi, windiñ ni-nandiñgiliñ. * Gan Yesuli nandi-kimnembibi, mumuñanembibi, kwet kwiliñ plon kii niñanli kundit youkuk.

⁷ Tiñlimbi, nombo nombo ni-nandumbibi, mlap ipi enguk, “Sindoñnan nanin nindi yom no nim tiñguk, wandin wali kindem telak dama ti-sambi, kawat tike kopi wiliñ.”

⁸ Timbi Yesuli bindambo mumuñanembibi, kwet kwiliñ plon kii niñanli kundit youkuk.

⁹ Timbi amalí manda win nandimbi, endi kusei kimipi, noñgan noñgandi walinin pim ñañgiliñ, win ama gwilatsi wopum endi dama ñaumbi, diwindi bo ep klem ña-taleumbi, Yesu gita tam endiñgot pakimik.

* **8:6:** Nain wolonda Juda amatamdi endikñe manda tipet kimik-klembi, kapmainan kuñgiliñ. Moselok endikñe mandanli tam telak joñgo kuañ win kawatti yandip kiminelñdok eñguk, gan Roma nasilok endikñe mandanli wala kimsip tiñguk. Tikap Yesuli tam win wili kimbektok eukta, endi Romalok endikñe mandan win wilek, gan tikap endi nim wili kimbektok eukta, endi Moselok endikñe mandan win wilek, timbi amatam en kle-kuñgiliñ asupti siñgi wilmneliñ.

10 Tĩmbĩmbĩ Yesulĩ mĩlap deĩmbĩ, tam nĩ-nandĩmbĩ eĩnguk, “Tam, ama kĩt yout tĩ-gamlĩĩ endĩ dek? Ba dĩkok yomgalok tambon ombĩ-tĩkeuĩdok ama nolĩ nombo nĩm elak ba?”

11 Eumbĩ nĩĩnguk, “Wopum, no nĩm.” Tĩmbĩ Yesulĩ nĩĩnguk, “Nak bo dĩk tamboĩga ombĩ-tĩkeuĩdok nĩm elet. Kĩndem a, ñau, tĩmbĩ yom nombo nĩm tĩ-ta-kuukaĩ.”

Kolsalen nĩndĩ kuĩngu sĩsĩnĩk nĩmlak wĩn Yesu en wakan

12 Tĩmbĩ Yesulĩ bĩndambo amatamda manda enbĩ eĩnguk, “Kwelan kuaĩdok kolsalen wĩn natna. No en nak nep kle-kulakta, endĩ nain no ba nola kĩlĩm gĩnaĩ nĩm kuukak. Tambo endĩ kolsalen kuĩngu sĩsĩnĩk mĩlak walĩ palmekak.”

13 Tĩmbĩ Falisi amalĩ manda wala nandum pĩumbĩ nĩĩngĩlĩĩ, “Dĩtnalok kusaka e-daklelaĩnda tĩmbĩ manda elañ walĩ biaĩngan nĩm tĩlak.”

14 Eumbĩ tambane enguk, “Wĩndĩĩ nĩm. Nak natnalok kusatna e-daklelet, ganmek nokok mandanalĩ biaĩngan tĩlak, wĩn kusei ñĩndĩĩnda: nak denanĩn bĩĩngut ba dendĩĩ ñautat wĩn nandĩ-talelet. Gan sĩndĩla nak denanĩn bĩĩngut ba dendĩĩ ñautat wĩn nĩm nandaĩ.”

15 Tĩmbĩ sĩnlok nanandĩnjĩlok tuop ama pa yambĩ-danĩ tĩ-semaĩ, gan nakta wĩndĩĩ nĩm pa tĩlet.

16 Gan tĩkap nak ka-danĩ kena tĩmbetta, nak wĩn natnaĩngan nĩm tĩmbet, tambo Bep nak nanĩ-mukuk en nĩtĩ ka-danĩ kena wĩn yakan tamĩk, wala tĩmbĩ walĩ dĩndĩm euk.

17 Tĩmbĩ sĩnlok endĩkĩne mandanjĩ gĩnaĩ manda no ñĩndĩĩ youyoulĩn patak: tĩkap ama tĩpettĩ nepek nolok plon gembĩ ipĩ, manda noĩngan eamĩkta, endok mandanjĩt walĩ biaĩngan.

18 Ale, sĩndĩ nokok mandanala wĩndĩĩngangot nandum biaĩngan tĩmbekak. Neta, natnalok kusatna e-daklelet, tĩmbĩ Bep nanĩ-mukuk endĩ bo gembĩ it-nambi, nokok kusatna e-daklelak.”

19 Yesulĩ wĩndĩĩ eumbĩ, endĩ nĩ-nandĩmbĩ eĩngĩlĩĩ, “Tĩmbĩ dĩkok bepka gembĩ it-gamlak endĩ dek?” Eumbĩ enguk, “Sĩndĩ nak nĩm nandĩ-namaĩ, ba nokok Bepna bo nĩm nandĩ-ñĩmaĩ. Neta, tĩkap sĩndĩ nak nĩn sĩnĩk wĩn nandĩ-namumda, nokok Bepna en bo ip nandĩĩmĩnelĩĩ.”

20 Yesulĩ tapma it saĩ jimba gĩnaĩ papi, tapĩkot mĩnem dasiyaĩngĩlĩĩ kandaĩ wolok pipapi, amatam enĩ-daut tĩ-semĩĩpi, manda wĩn eĩnguk. Ganmek en wĩlĩ kĩmnelĩĩndok nain walĩ gama nĩm ĩndaĩngukta tĩmbĩ, ama nolĩ en nĩm tĩkeĩngĩlĩĩ.

Yesu en kunum gĩnaĩ nanĩn wĩn eu ĩnda-dakleĩnguk

21 Tĩmbĩ Yesulĩ yousĩmbĩ, ñĩndĩĩ enguk, “Nain nĩm ombataumbĩ, nak sambĩm ñautat, tĩmbĩ sĩndĩ Mesia lonjĩ-tĩlapi, sĩndok yomjĩ gama pat-samumbĩ kĩmnekalĩĩ. Tĩmbĩ natna ñautatnan sĩndĩ ñanelĩĩndok tuop nĩm.”

†

22 Wĩndĩĩ eĩngukta tĩmbĩ Juda ama biesĩlĩ nĩsĩĩngan ñĩndĩĩ eĩngĩlĩĩ, “Endĩ elak, wĩn endĩ ñaukakan nĩndĩ ñaneĩndok tuop nĩm. Wĩndĩĩ elakta tĩmbĩ endĩ enlok kuĩngun tĩmbĩ kolauktok elak ba nĩtek?”

23 Tĩmbĩ Yesulĩ yousĩmbĩ enguk, “Sĩndĩla kwelan nanĩn, gan nakta kunum gĩnaĩ nanĩn. Sĩndĩla kwet ñolok gĩĩngĩt, gan nakta kwet ñolok gĩĩngĩt nĩm.

† 8:21: Manda wolok walan wĩn ñĩndĩĩ: Yesulĩ kĩmbĩ, kunum gĩnaĩ loukak, gan nĩn endĩ Yesu en Mesia sĩnĩk wĩn nĩm nandĩ-kwambĩĩ daĩ, endĩ ep kĩmĩlektok Mesia nola lonjĩ-ta-kuĩĩpi, nĩsĩlok yomjĩla tĩmbĩ kunum gĩnaĩ lonelĩĩndok tuop nĩm.

²⁴ Kusei wala tĩmbi nak ñĩndĩñ sanit: sĩndok yomji gama pat-samumbi kĩmnekalĩñ. Wĩn tĩkap sĩndĩ nokok kusatna papat kwambiñ † wĩn ñĩm nandĩ-kwambiñ dañda, sĩndok yomji biañgan pat-samumbi kĩmnekalĩñ ñak.”

²⁵ Eumbi ñĩ-nandĩñgĩliñ, “Dĩk nin sĩnik wĩn ñĩnbĩ nandĩna.” Eumbi tambane enguk, “Nak nin? Wĩn nak kena kusei kĩmĩkĩmĩlinan eñgut ip wakan.

²⁶ Nak sĩndok kusasi timba inda-dakleumbi sani-danbettok manda asupgan gumañ ewit. Tĩmbi manda elet walĩ biañgan sĩnik. Neta, nanĩ-mukuktĩ biañgan molom sĩnik, tĩmbi nak endĩ manda nanbĩmbi nandĩlet, wĩndĩñgangot kwelan kuañda pa enlet.”

²⁷ Yesulĩ Bep Yambattok plon manda enguk wĩn ñĩm nandĩ-dakleñgĩliñda tĩmbi

²⁸ Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Sĩndĩ nak Ama Sĩsĩnik kloñbat plon nep lomek, ñĩndĩñ nambĩ-nandĩnekalĩñ: kusatna sangut wĩn natna, tĩmbi natnalok nanandĩnala nepek no ñĩm pa tĩlet, tambo Beptĩ nanandĩ namguk wolok tuopgangot nak manda pa elet.

²⁹ Tĩmbi nanĩ-mukuk en wakan nakĩta pat-ta-kulak, wĩn endĩ nokok ep tĩndĩna gĩtik wĩn kau kĩndem dalakta tĩmbi nain nola nak ñĩm nambiñguk.”

³⁰ Manda wĩndĩñ eñĩliĩmbi, amatam asuptĩ en Mesia sĩnik wĩn nandĩ-kwambiñ dañgĩliñ.

Yesulĩ nin yomjĩnan nanin ep pĩsatak endĩ Kunum Yambattok sambalii sĩnik samaktangan kuañ

³¹ Tĩmbi Yesulĩ Juda ama nin ip nandĩ-kĩliktĩ tĩñmĩñgĩliñ enda ñĩndĩñ enguk, “Tĩkap sĩndĩ nokok mandana kĩmit-kle tĩ-ta-kuañda, sĩndĩ nokok gwañgwanai biañgan sĩsĩnik,

³² tĩmbi Kunum Yambattok kusal sĩsĩnik wĩn ka-nandĩ-talenekalĩñ. Tĩmbi walĩ sep pĩsalĩmbi, sĩndĩ samaktangan kunekalĩñ.”

³³ Eumbi, endĩ manda wala nandum pĩumbi, tambane ñĩñgĩliñ, “Nĩndĩ Ablaamdok komblinĩii, nain nola ama nolok kapmainan kena gwañgwa sĩlanin no ñĩm kuñgĩmĩñ. Nĩtek tĩmbi dĩk elañ, wĩn walĩ ñĩp pĩsalĩmbi, samaktangan kunekamĩñ?”

³⁴ Eumbi tambane enguk, “Sĩndĩ Ablaamdok komblinĩii wĩn biañgan sĩnik. Gan nak ñĩndĩñ sanba: amatam yom tĩ-kuañ gĩtik endĩ yomjĩli ep topmumbi, kena gwañgwa sĩlanin wandĩn wolok kapmainan kuañ.

³⁵ Tĩmbi sĩndĩ yomlok kena gwañgwa sĩlanin kuañda tĩmbi Kunum Yambattok ilan pipapat kwambiñ ñĩm pat-samlak, gan nak Molomdok Nĩñañdĩ Bepnalok ilan papat kwambiñgan kulet.

³⁶ Wĩndĩñda tĩmbi tĩkap sĩndĩ nak nandĩ-tale-namnelĩñda, nak Molomdok Nĩñañdĩ yomdok toptopnan nanin sep pĩsalambĩ, sĩndĩ biañgan Kunum Yambattok sambalii samaktangan kunekalĩñ.”

Amalok ep tĩndĩnjĩli bepsi sĩsĩniktok kusal wĩn tĩmbĩ inda-daklelak

³⁷ Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Sĩndĩ Ablaamdok sambalii wĩn nandĩ-samlet, ganmek sĩndĩ nokok mandana ñĩm nandĩ-dasiañda tĩmbi ñĩli kĩmbettok telak lonjañ.

³⁸ Nakta Bepnalok kandañ nek kañgut wala manda elet, gan sĩndĩla sĩnllok bepsĩli sanguk wolok tuopkan pa tañ.”

† **8:24:** Grik mandalĩ ñĩm inda-daklelak, gan nandĩ-tale ama asuptĩ nandañ, wĩn Yesulĩ enlok kusal plon e-yout tĩñguk, endĩ Kunum Yambat wĩndĩñ eñguk.

³⁹ Eumbi tambane niñgılıñ, “Niñlok bep pañni wın Ablaam en wakan.” Eumbi enguk, “Tikap Ablaamdi sindok bep pañji sisinik palimda, sindi endok telak kindem wın ikan kimik-klembi kuneliñ.

⁴⁰ Gan nitek? Nak Kunum Yambattok kusal sisinik wın endoñnan nanin kasileñgut wakangot pa sanlet, gañgan sindi nili kimbettok telak lonjañ wın! Ablaamdi kundit wandin no nim tiñguk,

⁴¹ wala timbi endi sindok bep pañji sisinik nim. Sindok bepsi sisinik no patak, timbi sindi endok wekai pa kleañ.” Wındiñ eñgukta timbi niñgılıñ, “Niñlok meni patni Salali telak joñgo wandin no nim kuñipi nıpguk. Nim sinik. Nındi Ablaamdok komblinii, wala timbi Kunum Yambat en noñgandı nındok Bepni sisinik.”

⁴² Wındiñ eumbi enguk, “Tikap Kunum Yambatti biañgan sindok Bepsi sisinik palimda, sindi gınañjili nep kasileneliñ. Wın kusei niñdiñda: wın Kunum Yambat enlok kandañnan nanin nak pımbi, kwelan ñolok indañgut patet. Timbi natnalok nanandınala wındiñ nim tiñgut. Tambo endi nak nani-mulimbi pi indañgut.

⁴³ Nak manda elet wın sindi kusei nekta nim nandi-dakleañ? Wın kusei niñdiñda: sindi nokok mandana nandi-dasindasila kunjit pa tañ.

⁴⁴ Sindi wın bepsi Satan endok komblinii, timbi endok wekai klembi, endi nitek timbep nandi-galk talak wın sindi tinep nandañ. Nain kusei kimikimılınan nanin endi amatam ep timbi kola ti-ta-bılak. Timbi juluiñit molom sisinikta timbi endi kusei sisinik wın nain no ba nola nim pa kimik-klelak. Tambo endi juluiñit molom gitıktok kusei, wala timbi juluiñ manda elak wın enlok gınañ nanandın klembi pa elak.

⁴⁵ Gan nakta Kunum Yambattok kusal sisinik wın sanletta timbi, sindi nokok mandana nim nandi-kwambiñ dañ.

⁴⁶ Sındoñnan nanin noli nak kolan tiñgut wın timbi inda-dakleuktok tuop nim. Wındiñda timbi nak endok kusal sisinik wın sanletta, sindi nitekta timbi mandana nim nandi-kwambiñ dañ?

⁴⁷ Kunum Yambattok giñgitıñi endok mandan pa nandi-dasiañ, gan sindıla endok giñgitıñi nim kuañda timbi wındiñ nim pa tañ.”

Yesu papat kwambiñgan kulakti Ablaam maklelak

⁴⁸ Timbi Juda ama Yesulok mandan nandi pakılıñ endi niñdiñ niñgılıñ, “Dik Samalia ama pımbiñen yal kolannat wındiñ eñgımıñ, wın nındi manda biañgan eñgımıñ yañ!”

⁴⁹ Eumbi tambane enguk, “Nak yal kolanna nimnat. Tambo nokok kuñgunali ba mandanali Bepnalok koi giñgit timba wopum dalak, ganmek sindıla nokok kotna giñgit timbi kolalak.

⁵⁰ Natna kotna giñgit tike-louptok kena nim pa tılet. Tambo no patak nokok kotnali giñgit tikeuptok nandılak, timbi endi wakan amatam gitik yambi-danbekak.

⁵¹ Wın biañgan sinik.

Timbi nak niñdiñ sanba: no en nokok mandana kimik-klembi kulakta, endok plon kim nim indañmekak. Nim sinik.”

⁵² Wındiñ eumbi, Juda amali amalok piñgıpsi sılanin wala eumbi, wındiñ nandiñipi niñgılıñ, “Dik yal kolanganat wın ip gambi-nandi-dakleamıñ! Ablaam gıta plofet ama endi sembi-taleñgılıñ, gañgan dik wın niñdiñ elañ, ‘No en nokok mandana kimik-klembi kulakta, endok plon kim nim indañmekak.’

⁵³ Diki nındok bep pañni Ablaam maklelañ ba? Nim ya! En git plofet amali sembi-taleñgılıñ, wala timbi dik wandin wali dıtnala nandum nin sinik timbımbi, manda wandin elañ?”

⁵⁴ Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Natna kotna giñgıt tıke-lowamda, wali tlal tımbek. Wın nokok Bepnali wakan kotna giñgıt pa tıke-lolak. Sındi en sındok Yambatsi kıtıań,

⁵⁵ gan en nım nandı-kılıń eań. Natna en nandı-kılıń tıńmılet. Tıkap nak ‘en nım nandı-kılıń elet’ wındıń ewamda, sındi nomık manda juluńgan eut. Gan nak en nandı-kılıń tıńmımbi, endok mandan kımıt-klembi kulet.

⁵⁶ Sındok bep pańji Ablaam endıla nandıńguk, wın nak kwelan indam kuwambi kauktok, tımbi wala sılısılı wopum tıńguk. Tımbi endi wındıń indaumbi kańguk, wolonda sımbai kındem dańguk.”

⁵⁷ Wındıń eumbi nińgılıń, “Akae! dık gama gwılat 50 nım maklelańdi nıtek tımbi ‘nak Ablaam kańgut’ wındıń elań?”

⁵⁸ Eumbi tambane enguk, “Wın biańgan sınik. Tımbi nak ńındıń sanlet: Ablaamdı gama nım indańlımbi, nak papat kwambińgan kuletti ikan pakut.” Yesuli enla wındıń eumbi,

⁵⁹ Juda amalı endi Kunum Yambat ni-tıke-pı-yalılak wındıń nandımbi, wıtnelıńdok kawat mekılıń, gan endi yambi-semбіmbi, tapma it sań jimba gińań nanin pım ńańguk.

9

Yesuli dausi sisipmın kuań endok dausi tımbi tombektok indańguk

¹ Nain nola Yesuli telaknan ńańıpi, ama no meń simbai gińań nanin dai sisipmın indańguk wın kańguk.

² Tımbi endok gwańgwańıilı ni-kańbi eńgılıń, “Nınındaut, wın enlok yomda ba meń beulok yomjetta tımbi dai sisipmın indańguk?”

³ Eumbi enguk, “Wın enlok ba meń beulok yomla tımbi nım, wın Kunum Yambatti tıke-kımılıńlımbi, amatamdı endok kundil engano sınik wın kadaklenelıńdok dai sisipmın indańguk.

⁴ Tımbi nındi Bep nak nanı-mukuk endok kundil engano wın gama sala palıńlımbi tılok. Nain nım ombataumbi, kılım eumbi, ama nolı kena no tımbektok tuop nım.

⁵ Gan kwelan kulet tuop nak kwelan kuań endok kolsalenji wakan.”

⁶ Wındıń eu taleumbi, kwet plon iwıt suambi, kwet gıt tambaneumbi, ganji indaumbi, ama dai sipsipmın dai gwılap plon saplembi,

⁷ ńındıń nińguk, “Dık Siloam tuk guańnan ńambi, timańga daut wılit.” (Kot Siloam wın nınılok mandanınan ‘ni-mumulın’.) Tımbi ama wali ńambi, timan daut wılımbi, dai tombımbi, kındem deimbi, ilnan undane ńańguk.

⁸ Tımbi endok nolii gıt ama dıwın nin endi dama mınemda kıtınat tısemńılımbi kańgılıń, endi en kańbi, nısińgan e-nandı tımbi eńgılıń, “Ama kwelan pipapi, mınemda kıtınat tılıńguk en wakan bek.”

⁹ Eumbi, dıwındı eńgılıń, “En ńak,” tımbi dıwındı ńındıń pa eńgılıń, “Nım yań, ama no en nomık.” Tımbi endi enguk, “Wın natna ńakan.”

¹⁰ Eumbi ni-nandımbi eńgılıń, “Wındıńda dık nıtek tımbi dauka tombımbi deilań?”

¹¹ Eumbi tambane enguk, “Ama koi Yesu kıtıań endi kwet tıke ganji tımbi, nokok dautna gwılap plon saplembi, ńındıń nanık, ‘Dık Siloam tuk guańnan ńambi, timańga daut wılit.’ Wolok tuop nak ńambi, wılılambi, dautna tomık.”

¹² Wındıń eumbi, endok nolıilı “Ama wın dek?” ni-kaumbi, “Nak en nım nandıńmılet” enguk.

13 Tĩmbi endi ama dama dai sisipmĩn kuĩguk wĩn naĩgĩpi, Falisi amaloiĩ ñaĩgĩliĩ.

14 Wĩn Sabat patnandi nainnan Yesuli kiili ganji tĩmbi, ama wolok dai plon sapleumbi, dai tomguk,

15 wala tĩmbi Falisi amalĩ wala nandum pĩumbi, endi bo kusei kĩmĩpi, telak nĩtek plon dai tomguk wala ni-kaumbi, ñĩndĩĩ tambane enguk, “Endi ganji nokok dautna plon sapleumbi, nak timana daut wĩlĩpi deilet.”

16 Wĩndĩĩnda Falisi ama diwĩndi Yesula ñĩndĩĩ eĩgĩliĩ, “Ama wali Sabat patnandi naindok endikĩe manda maklembi, kena pa tilak, wala tĩmbi Kunum Yambatti en nĩm ni-mulĩm bĩm indaĩguk.” Gan diwĩndi ñĩndĩĩ eĩgĩliĩ, “Nĩtek tĩmbi yom amalĩ jimba kundit wandin gumaĩ pa tĩmbek?” Wĩndĩĩ embi, nĩsiĩngan tambikĩliĩ.

17 Wĩndĩĩnda endi ama dai sisipmĩn indaĩguk enda bĩnda ni-nandĩmbi eĩgĩliĩ, “Wĩn endi diĩnalok dauka tĩmbi tomguk, wala tĩmbi diĩna ama wala nĩtek siĩk elai?” Eumbi enguk, “Nak enda nandĩwam endi plofet ama no tilak.”

18 Gan ama wali dai sisipmĩn kuumbi, endok dai tomguk, wĩn Juda ama biesili gama nĩm nandĩ-kwambiĩ daĩgĩliĩ, wala tĩmbi endi ama wolok meĩ beu kiti-semum bĩumbi

19 eni-nandĩĩngĩliĩ, “Ñĩne siĩtok niĩnaĩjet ba? Tĩmbi siĩ dai sisipmĩn indaĩguk wĩndĩĩ eamĩk ba? Wĩndĩĩnda nĩtek tĩmbi endi man ñĩndĩĩngĩt deilak?”

20 Eumbi tambane engĩmĩk, “En nĩtok niĩnanet, dai sisipmĩn indaindan wĩn nandĩĩmamĩk.

21 Gan nĩtek tĩmbi man ñĩndĩĩngĩt deilak, ba nindi siĩk endok dai tĩmbi tomguk, wĩnda mek niĩla nĩm nandĩ-dakleamĩk. Wĩn enla ni-kawĩt! Endi ip bendĩmbi, ama tilakta tĩmbi kĩndem enlok kusei e-dakleutak.”

22 Juda ama biesili ikan e-toptopmĩn, wĩn tĩkap ama noli Yesula en Mesia siĩk wĩn indaĩngan eukta, ama biesili en it kiyau gĩnaĩ nanin kle-kolĩmbi, pawan pa kuuk. Kusei wala tĩmbi ama wolok meĩ beuli Juda ama biesila misĩmbi,

23 ñĩndĩĩ eĩgĩmĩk, “Endi ip bendĩmbi, ama tilakta tĩmbi enla ni-kawĩt!”

24 Tĩmbi ama biesili ama dai sisipmĩn kuĩguk wĩn bĩndambo kitiĩmum bĩumbi niĩgĩliĩ, “Nĩndi ama wala yom ama siĩk wĩndĩĩ nandĩĩmamĩĩ, wala tĩmbi diĩk manda biaĩngan embi, diĩkok daukali tomguk, wala Kunum Yambat en wakan ni-kĩndem daukaĩ, ama wĩn nĩm.”

25 Eumbi tambane enguk, “Endi yom ama ba nĩm, wĩn nak nĩm nandĩlet. Gan nak nepek no nandĩ-kĩliĩ elet wĩn ñĩndĩĩ: nak dautna sisipmĩn kuĩgutti man deilet.”

26 Eumbi yousiĩmbi ni-kaĩgĩliĩ, “Nĩtek ti-gamguk? Ba nĩtek tĩmbi dauka tĩmbi tomguk?”

27 Eumbi tambane enguk, “Nak wĩn ikan sani-talet, gan siĩndi nandĩnepi kunjiti tilĩ. Neka manda kiliĩk wĩngan bĩndambo sanbam nandĩnepi eaiĩ? Nĩm kaĩbi siĩndi bo endok gwaĩngwaĩii indanelĩĩndok nandĩnelĩĩ?”

28 Tĩmbi ama biesili ni-suambapi eĩgĩliĩ, “Diĩkta ama wolok gwaĩngwan, gan nĩndĩla Moselok gwaĩngwaĩii.

29 Tĩmbi nĩndĩla ka-nandĩ-dakleamĩĩ, wĩn Kunum Yambatti Mosela kena manda niĩguk, gan ama wolok kena tĩndĩlok gembĩn wĩn denanin wĩn nĩm nandĩĩmamĩĩ.”

30 Eumbi tambane enguk, “Akai! Ñĩn nepek gĩtikĩin siĩk yaĩ! Siĩndi endok gembĩn wĩn denanin wĩn nĩm nandĩĩmaĩ, ganmek endi nokok dautna tĩmbi tomguk!

³¹ Nĩndĩ gĩtik nandĩ-dakleamĩñ, wĩn Kunum Yambattĩ yom ama nĩm nandĩ-semlak. Tambo nin endĩ Kunum Yambat kĩmĩt-klembi, man taĩgone-kulakta, Kunum Yambattĩ endok nĩmolo wĩn nandĩmbi nandĩñmĩlak.

³² Ba kwet kusei kĩmĩkĩmĩlĩnan nanin bĩkap man ñĩndĩngĩt, ama no dai sisipmĩn indaindan endok dai tĩmbĩ tomguk, wolok kasat no ip nandĩngĩmĩñ ba? Nĩm ya!

³³ Wĩndĩñda tĩkap ama ñalĩ Kunum Yambattoknan nanin nĩm bĩumda, nepek wandin no tĩmbektok tuop nĩm.”

³⁴ Wĩndĩñ eumbi, ama biesilĩ tambane nĩngĩlĩñ, “Dĩk meĩgalok simbai gĩnañ nanin yom ama indaĩnguĩdĩ kulañ wandin walĩ nĩnda nĩtek tĩmbi nanandĩ nĩmeĩndok nandĩlañ?” Wĩndĩñ embi kle-kokĩlĩñ.

³⁵ Tĩmbi Yesulĩ ama wĩn kle-kokĩlĩñ wolok kasat wĩn nandĩmbi, ama wĩn kaupok ñambi, tĩmbĩ indaumbi, nĩ-nandĩmbi eĩguk, “Dĩk Ama Sĩsĩnik endi nandĩ-kĩlĩktĩ tĩñmĩlañ ba?”

³⁶ Eumbi tambane nĩnguk, “Ama wopum, nak en nandĩ-kĩlĩktĩ tĩñmettok Ama Sĩsĩnik wĩn nin, wĩn dĩk nanbĩm nandĩwa.”

³⁷ Eumbi nĩnguk, “Dĩk en ip kalañ ñak. Biaĩngan sĩnik, nak manda ganlet natna Ama Sĩsĩnik wakan.”

³⁸ Wĩndĩñ eumbi nĩnguk, “Wopum. Nak nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-gamlet.” Wĩndĩñ eĩpi, mĩlelem tĩñmĩnguk.

³⁹ Tĩmbi Yesulĩ ñĩndĩñ eĩguk, “Nak kusei ñĩndĩñda tĩmbi kwelan indaĩgut: naka tĩmbi dausĩ sisipmĩn kuañ endok dausĩ tombĩmbi, deimbi ka-daklenekalĩñ, tĩmbi nin endĩ ñĩndĩñ nandañ, ‘nĩndĩ dautnĩ deimbi ka-dakleamĩñ,’ endĩ dausĩ sisipmĩn papat kwambĩĩngan kunekalĩñ. Tĩmbi endĩ ka-dakleañ ba nĩm, wolok tuopgan Kunum Yambattĩ yambĩ-danbekak.” *

⁴⁰ Tĩmbi Falisi ama dĩwĩn Yesu gĩta pakĩlĩñ endĩ manda wĩn nandĩmbi nĩngĩlĩñ, “Nĩtek? Nĩndĩ dautnĩ sisipmĩn nĩme!”

⁴¹ Eumbi enguk, “Tĩkap sĩndĩ ‘Nĩm ka-dakleamĩñ’ wĩndĩñ eumda, sĩndok yomjĩlok mĩlap nĩm pat-samum, gan sĩndĩ ‘Ka-dakleamĩñ’ wĩndĩñ julũngan eaĩda tĩmbi, sĩndok yomjĩlok mĩlap wĩn kĩmĩlĩm pat-samlak.”

10

Sipsip kandĩkĩenjĩ kĩndem wĩn Yesu en wakan

¹ Yesulĩ yousĩmbi, Falisi amala enguk, “Manda elet walĩ biaĩngan sĩnik. Tĩmbi ñĩndĩñ sanlet: nin endĩ sipsip sañ gĩnañ loupĩ, yamanan nĩm loĩpi, nolok joĩngo lapĩpi pĩuk, endĩ kumbu ama ba tĩ-pĩñpiñen.

² Gan nin endĩ yamanan lolak, endĩ sipsiplok kandĩkĩenjĩ en wakan.

³ Ama endĩ yamanan bĩumbi, yama kandĩkĩe amalĩ yama pa pĩsalĩmlak, tĩmbi sipsiptĩ endok man pa kĩmĩt-kleañ, wĩn endĩ enlok sipsipĩilok kosĩ kĩtĩ-semum bĩumbi, yanaĩngĩlĩmbi, kwelan pĩmbi ñaĩ.

⁴ Kwelan pĩ ña-taleumbi, kandĩkĩenjĩlĩ telak dama tĩ-semlak, tĩmbi sipsiptĩ endok man malap nandĩñmaĩda tĩmbi en pa kle ñaĩ.

⁵ Gan endĩ ama gĩtikĩnĩn no nĩm kle ñanelĩñ. Tambo endĩ man malap walan no nandaĩda tĩmbi mĩsĩmbi pĩ ñanelĩñ.”

⁶ Yesulĩ Falisi amala eyout manda wĩndĩñ enguk, gan endĩ manda wolok kusei wĩn nĩm nandĩ-dakleĩngĩlĩñ.

⁷ Wĩndĩñda tĩmbi Yesulĩ bĩndambo enbi eĩguk, “Manda walĩ biaĩngan sĩnik. Tĩmbi ñĩndĩñ sanlet: sipsiptĩ Bep Yambattoñ lololok yama wĩn natna.

* **9:39:** Yesulĩ gĩnañ tiplok daila manda wandin embi, ñĩndĩñ eĩguk: no en Yesulok kusal sĩsĩnik wĩn nĩm ka-daklembi, nĩm nandĩ-kĩlĩktĩ tĩñmĩlak, endĩ ama dai sisipmĩn wandin, tĩmbi Kunum Yambattĩ endok tombon ombĩñmekak.

8 Nak gama nım indañilambi, ama nindi sipsiploñ bımbi, juluñgan yambi-dikñeñgılıñ, endi kumbu ama ba ti-piñpiñen ama, gan sipsipti endok mandanjı nım nandi-dasimbi kımıt-kleñgılıñ.

9 Nak noñgandı yama wakan. No en nokoñ bımbi, Bep Yambattok sañ gınañ lolakta, en nım kolauktok nak en tıke-kamaiutat, tımbi endi mısımısi nımnat kumbi, nepek nola nım lonjukak.

10 Kumbu amalı sipsip kumbu tındılok ba yandıp kımlok ba ep tımbi kolanelıñdok walañgot pa bılak. Gan natna indañgut, wın nokok gıñgıtnailı kuñgu sısınık wakıt bısık tokñetokñen walı endok pat-semektok indañgut.”

11 Tımbi Yesulı yousımbi eñguk, “Natna wın sipsiplok kandıkñenjı kındem. Kandıkñe kındem endi sipsipñiila tımbi nandi-koñgomnat kımsemek.

12 Gan ama nin mınem kenañgot pa tılak, endıla sipsiplok kandıkñenjı ba bepsı nım. Endi kamot moyendi bıumbi kalakta, mısımbi, sipsip yambımbi pim ñaumbi, kamottı sipsip ep sı kleumbi papuseneañ.

13 Ama walı mınem kenañgot tımbi, sipsip nım nandi-semalakta tımbi wındıñ pa tılak.

14-15 Gan natnala sipsiplok kandıkñenjı kındem. Beptı nandi-kılıñ tınamumbi, nak nandi-kılıñ tıñmılet, wındıñgangot nokok gıñgıtnaila nandi-kılıñ tısemambi, endi naka nandi-kılıñ tınamañ. Tımbi wıngot nım. Nokok sipsipnaila tımbi nandi-koñgomnat kımsemetat.

16 Tımbi sipsip ñalañgot nım a. Sipsip dıwın no wakıt pat-namañ. Endi sañ ñolok gınañ nanin nım, gan nak endi wakıt yanañgıt bımbılok. Endi nokok mana malapna nandımbi, nep kımıt-kleumbi, nokok sipsipnai gıtıktı kıkeseının noñgan indaumbi, nak noñgandı endok kandıkñenjı kuutat.

17 Bepnalı nep kasılembi, gınañlı nandi-koñgom pa tı-namlak wın kusei ñındıñda: nak kımnan nanin bındambo mılalettok nandi-koñgomnat kımбетat.

18 Nak nım nandi-tale-semamda, ama nolı nılı kımnelıñdok tuop nım, gan nak nandi-tale-sembi, nandi-koñgomnat kımбетat. Wın Bepnalı nokok kuñguna bımbi, bındambo tıketıkelok gembı nambi, wındıñ tımbettok nani-dikñeñguk.”

19 Yesulı wındıñ eñgukta tımbi Juda amatamdı nısiñgan bındambo tambıpi,

20 asuptı ñındıñ eñgılıñ, “Yal kolan nolı endok gınan gınañ pıumbi, kamakama tılak. Endok mandan slakan neta nandılok?”

21 Tımbi dıwındı eñgılıñ, “Ama yal kolannat nolı manda wandin nım euk. Tımbi wıngot nım. Yal kolan nolı dai sısipmın endok dai tımbı tombektok tuop nım ya!”

Juda amatam asuptı Yesu en Kunum Yambattok Nıñañ wın nım nandi-kwambıñ dañgılıñ

22 Tımbi gwılat no Jelusalem indañguk wolonda Juda amatamdı bep pañjılı tapma it tımbı kaiktañguk * nain wın nandi-kaikta pa tañ. Gwi sasale nain tımbımbi,

23 Yesulı tapma it sañ jimba gınañ Solomondok palanda plon ñañambıt tıñlımbi,

* **10:22:** Damañgan nain nola Silia nasılı mikta Jelusalem lombi, tapma ilan nıslılok yambatsıla bıt ep tapma tıñmıñgılıñ, kusei wala tımbi ittı kolañguk. Juda amalı Silia nasi ep kle-kot-talembi, tapma it wın bındambo tımbı kaiktañguk.

24 Juda amatamdí bímbe, en klem gímbeup papi níngíliñ, “Díkok kusaka nain nítek gamañgot kímít-sembeubi, níndí díka nin síník wala gínañ típet tamíñ? Tíkáp dík Mesía síníkta, kusaka indangan níni-dakleukañ.”

25 Eumbi tambane enguk, “Nak wín ikan sangut, gan síndí nímb nandí-kwambíñ da-namañ. Nak Bepnalok koi plon kundit engano pa tílet walí mek kusatna tímbe inda-daklelak,

26 gan síndí sípsipnai nímda tímbe wín nímb nandí-kwambíñ dañ.

27 Nokok sípsipnailí mandana nandí-dasimbi kímít-kleañ. Wín nak nandí-kíliñ tí-semlet, tímbe endí nak nep kímít-klembi kuañ.

28 Tímbe nak kuñgu taletalen nímbnat emlet, tímbe endí kolandok gíngít nombo nímb tínekalíñ, tímbe ama nolí nokok kítnanan nanin no nímb kíwílap tímbe epmekak.

29 Wín nokok Bepna, nin endí gíngítnai kítnanan yapíkuk, endí mek nepek gítíkgan yapma kle-talelak, wala tímbe ama nolí Bepnalok kíinan nanin gíngítnai kíwílap tímbe, epnelíñdok tuop nímb.

30 Bep níti noñgan tamík.”

31 Manda wala tímbe amatamdí bíndambo kawattí wílí kímbnelíñdok kawát mekíliñ,

32 gan Yesulí enguk, “Nak kundit kíndem kusei kusei Beptoñ nanin síndok dausínan tímbe kañgíliñ. Síndí kundit nek síníkta tímbe kawattí nítnepi tañ?”

33 Eumbi tambane níngíliñ, “Wín kundit kíndem nola tímbe wíndíñ nímb tamíñ. Wín dík kwelan ama sílanin wandin walí dítnala Kunum Yambat eñípi, en ní-tíke-pí-yalilañda tímbe níndí kawattí gwítnepi tamíñ.”

34 Wíndíñ eumbi, Yesulí enlok kusal kasopmeuktok Kunum Yambattok mandan nolok plon e-yout tímbe, níndíñ tambane enguk, “Síndok endíkñe mandanjí gínañ youyoulín patak, wín Kunum Yambattí ama díwínda níndíñ enguk, ‘Nak sangut wín síndí yambat’.” ✨

35 Tímbe níndí nandamíñ, manda youyoulín patak walí nain tuop biañgan síník. Ale, tíkáp Kunum Yambat en wakan ama sílaninda manda embi, endok kosi ‘yambat’ kítníngukta,

36 nítek tímbe síndí nak kítnepi yout tí-namañ, tímbe ‘Nak Kunum Yambattok Níñañ’ wíndíñ eñgukta tímbe nak en ní-tíke-pí-yalilet wíndíñ eañ? Wín Bepní en wakan nak enlok kenan tíndílok nak nep kasílembi, naní-mulímbe, kwelan pí indañgut.

37 Kíndem a, tíkáp nak Bepnalok kenan nímb pa tíletta, kak, nak endok Níñañ wín nímb nandí-kwambíñ danekalíñ.

38 Gan tíkáp nak Bepnalok kenan wín tíletta, nak endok Níñañ wín nandí-kwambíñ danekalíñ. Wín síndí nokok mandanala tímbe wín nímb nandí-kwambíñ danelíñ bek, ganmek nokok kunditnala tímbe wín nandí-kwambíñ dawít. Wíndíñ tínelíñda, síndí ka-daklembi nandí-daklenekalíñ, wín Bepní nokok gínañ patak, tímbe nak endok gínañ patet.”

39 Yesulí wíndíñ eñgukta tímbe amatamdí bíndambo tíke níanep nandíngíliñ, gan endí kísnan nanin jílop paipi nínguk.

40 Tímbe Yesulí Jodan tuk díknímbe, maim lambílak kandañnan undane nímbi, Yoanelí damañgan tuk í-sem-í-sem kena tínguknan wandíñ ní kuñguk. Kuñílimbe,

41 amatam asuptí endoñ bímbe, nísíngan níndíñ eñgíliñ, “Yoanelí jimba kundit engano no nímb tínguk, ganmek endí ama nílok plon manda eñguk gítík walí biañgan síník.”

⁴² Wɨndiñ eñpi, wolok pakliñ asupti Yesu en Mesia wɨn nandi-kwambiñ dañgɨliñ.

11

Mɨlamilat ba kuñgu molom wɨn Yesu en wakan

¹⁻² Ama no koi Lasalos endi jɨmbat wopum ti-pakuk. Lasalosli wiwiit Malia gɨt Mata en gɨta Betani it kwelan kuñguk, timbi Malia wɨn tam nin endi siñgimek Wopumdok kesi piñgip saple mɨliñnatti wɨlpi, kumbam sakti timbi kalandañguk. ✧ Lasalosli jɨmbat ti-paliñliɨmbi,

³ endok wiwiitti Yesuloñ manda ñɨndiñ kimɨlim loñguk, “Wopum, dik nandi: noka gɨnañgali kasɨlelañ endi jɨmbat tɨlak.”

⁴ Timbi Yesuli kasat wɨn nandiɨmbi, ñɨndiñ eñguk, “Jɨmbat indañmɨñguk wali endi kɨmbektok nɨm. Tambo wali Kunum Yambattok koi gɨñgɨt wopum dauktok ba nak Kunum Yambattok Nɨñañ nokok kusatna engano wɨn timbi inda-dakleuktok indañmɨñguk.”

⁵ Timbi Yesuli Mata wakɨt dalañ Malia ba wiu Lasalos wɨn ep galk tañguk.

⁶ Wɨndiñda timbi endi ‘Lasalosli jɨmbat tɨlak’ gɨñgɨt wɨn nandiɨmbi, kwet pakuk wolok sandap tɨpet nombo yousɨm pakuk.

⁷ Pakap, gwañgwañiila enguk, “Bɨmbi, Judia kwelan bɨndambo undane ñana.”

⁸ Eumbi niñgɨliñ, “Nɨnɨndaut, Judia nasili kawatti gwɨtnep tiñgɨliñ, nain nɨm ombataumbi, dik bɨndambo wandiñ undane ñauñdok elañ ba?”

⁹ Eumbi tambane enguk, “Sandap noñgan gɨnañ aua 12got kwetti sala patak. Wala timbi sandap kulakti kwet ñolok kolsalen kalakta timbi yout-kasalam nɨm pa tɨlak.

¹⁰ Gan tim kulakti kolsalen nɨm palmɨlakta timbi yout-kasalam pa tɨlak.”

¹¹ Yesuli wɨndiñ eñpi, yousɨmbi enguk, “Notni Lasalosli dou patak, gan nak ñambi, timba silikñem mɨlalekak.”

¹² Eumbi, gwañgwañiili niñgɨliñ, “Wopum, tɨkap endi dou patakta, jɨmbali taleumbi, kɨndem daukak.”

¹³ Wɨn Yesuli Lasaloslok kimdok plon e-yout tiñguk, gan gwañgwañiili endi dou silanin wala elak wɨndiñ nandiñgɨliñ.

¹⁴ Wɨndiñda timbi Yesuli indañgan eni-daklembi eñguk, “Lasalosli ip sembik,

¹⁵ gan sɨnda timbi nak en gɨta nɨm pakut wala sɨmbatnali kɨndem dalak. Wɨn kusei ñɨndiñda: nain ñolonda nokok kusatna nandi-kwambiñ da-sɨn taneliñdok nainji indalak. Gan man ñɨn endoñ ñana.”

¹⁶ Eumbi, wolongan Tomas koi no Didimus endi gwañgwa dɨwɨnda ñɨndiñ enguk, “Ale, wɨndiñda nɨndi bo ñambi, nɨnɨndaut en gɨta kɨmna.”

¹⁷ Timbi Yesuli Betani it kwet kandañ ña tombi, Lasalosli nain tɨpet tɨpet ikan sum gɨnañ taplium pakuk wolok kasat nandiñguk.

¹⁸ Betani wɨn mayañgan nɨm, 3 kilomita ba nɨtek Jelusalem timbi dumalaum patak,

¹⁹ wala timbi amatam asupti Jelusalem bimbi, Malia gɨt Matalok wiset sembɨñgukta timbi eni-kɨlikti tɨnepi endoñ bɨ taleñgɨliñ.

²⁰ Timbi nimbek noli Matala “Yesu bilak” wɨndiñ nɨmbi nandiɨmbi, endi telak plon ña timbi indañguk, gan Maliali ilan pipakuk.

²¹ Timbi Matali Yesula niñguk, “Wopum, dik ñolok palɨmda, witnali nɨm sembek.

²² Ganmek man ñɨndiñgɨtañgan ñɨndiñ nandiɨlet: dik Kunum Yambatta nɨtek timbektok ni-nandutañda, nandi-gametak.”

✧ 11:1-2: Yoane 12:3

23 Eumbi niñguk, “Dikok wikali bindambo kimnan nanin mlapi kuukak.”

24 Eumbi, Matali niñguk, “Kunum Yambatti nain taletalennan amatam gitik ep timbi mlatanekaliñ, wolondamek nokok witnali bo mlalekak winda nak nandi-daklelet ñak.”

25 Eumbi niñguk, “Amatam ep mlamlat ba kuñgu ememlok molom win natna ñakan. Wala timbi naka nandi-kilikti ti-namlakti kimbek bek, ganmek kuñgun sisinik wali gama palmekak.

26 Win amatam kaik papi, naka nandi-kilikti ti-namañ gitik endi sembineliñ, ganmek kim biañgan wali nain no ba nola nim inda-semekak. Dik win nandi-kwambiñ dalañ ba?”

27 Eumbi, Matali niñguk, “Wopum, biañgan ñak! Timbi nak manda ñin bo nandi-kwambiñ dalet: Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, nin kwelan ñolok indauptok een, win ditna wakan.”

28 Matali windiñ eu taleumbi, ilan undane ñambi, dalañ Malia kitimmbi, manda janjat timbi, ñindiñ niñguk, “Ninindautti bi tombi, kitigamlak.”

29 Eu nandimbi, wolongan platik mlapi, Yesuloñ ñañguk.

30 (Yesuli it kwet ginañ gama nim loñguk, tambo endi Matali en timbi indañguk wolok pakuk.)

31 Timbi Jelusalem nasi, nindi Malia gita it ginañ papi, ni-kilikti tiñgiliñ, endi Malia plastik sinik mlapi, pawan pim ñaumbi kañgiliñ. Kañbi, “Endi sumnan kut-blamblan eup ñalak” windiñ nandimbi, kle ñañgiliñ.

32 Timbi Malial Yesu pakuknan ña tombi kañguk, wolonda endi kesinan milelem timbi niñguk, “Wopum, dik ñolok palmda, witnali nim sembek!”

33 Windiñ eu taleumbi, kut-blamblan eñguk, timbi Jelusalem nasi en gita biñgiliñ endi bo mano tiñgiliñ. Timbi Yesuli win yambiñguk, wolonda endok ginañli mlata-sinik taumbi, blan ba gimbit walan wandin deiñguk.

34 Timbi eni-nandiñguk, “Delok kimilm patak?” Eumbi niñgiliñ, “Wopum, ñin bi ka.”

35 Timbi Yesuli sumdok telaknan ñañipi, dai tull piñguk.

36 Windiñda Jelusalem nasili nisinigan ñindiñ eñgiliñ, “Wi kawit! Endi Lasalos ginañli sinik tike-kasileñguk yañ.”

37 Gan endoñnan nanin diwindi ñindiñ eñgiliñ, “Nitek timbi ama dai sipipmin endok dai timbi tomgukti ama ñin nim tike-kimlimbi sembiñguk?”

38 Timbi Yesuli bindambo ginañ mlata sinik taumbi, sumnan ña tomguk. Lasalos win kawat tombañ nolok ginañ kimipi, yama win kawat wopumdi masip bimbin.

39 Timbi Yesuli enguk, “Kawat tike ñawit!” Eumbi, ama sembisembindok wiu Mata endi tambane niñguk, “Wopum, nain tipet tipet ikan sembi-pakukta timbi ip mliñ tlak yañ!”

40 Eumbi, Yesuli niñguk, “Nak ikan ñindiñ ganit: tikap dik naka nandi-kilikti ti-namlañda, Kunum Yambattok kusal engano win inda-dakleumbi kaultañ.”

41 Windiñda ama diwindi kawat win tike ñaumbi, Yesuli deium loubi, ñindiñ eñguk, “Bep, dik nokok nimolona ikan nandi-namlañ, wala timbi nak we ganlet.

42 Dik nain tuop nandi-namlañ, win natna nandi-talelet. Gan nak amatam ñolok ikañ enda nandi-sembi, endi ditna wakan nani-mulim indañgut win nandi-kwambiñ daneliñdok windiñ et.”

43 Windiñ eu taleumbi, wopumgan kitimbi eñguk, “Lasalos, dik pi!”

⁴⁴ Eumbi, kimgukti kaiktambi piñguk. Tĩmbi kii kesĩ ba kumbam wĩn sandumdi tapli imimĩnda tĩmbi Yesuli enguk, “Sandum pĩsalĩm, samakgan kuwĩn.”

*Yesu amatamdok kinjan wĩli kĩmnelĩndok telak lonjiñgĩliñ
(Matayo 26:1-5, Maleko 14:1-2, Luka 22:1-2)*

⁴⁵ Wĩndĩnda Jelusalem nasi Malia kanep biñgĩliñ endoñnan nanin asupti Yesuli Lasalos nĩtek tĩmĩnguk wĩn ka-nandiñgĩliñda tĩmbi en Mesia sĩnik wĩn nandi-kwambiñ dañgĩliñ.

⁴⁶ Gan diwĩndi Falisi amaloiñ ñambi, Yesuli nĩtek tĩnguk wolok kasat tĩsemgĩliñ.

⁴⁷ Wĩndĩnda tapma ama biesi gĩt Falisi ama endi Judalok it kiyau wopumdok ama gĩtik kiti-semum biumbi, kĩmĩn tĩmbi, nĩsiñgan Yesulok plon ñĩndiñ e-nandi tĩngĩliñ, “Nĩtek tĩlok? Ama wali jimba kundit asupgan sĩnik pa tĩlak wĩn!

⁴⁸ Tĩkap nĩndi binambi, wĩndiñgot tĩ-kuukta, amatam gĩtikgandi en Mesia wĩndiñ nandi-kwambiñ dambi, enda tĩmbi kusei kĩmĩpi, nĩndok kandĩkĩnenii Roma nasi mik tĩ-semumbi, endi biumbi, nĩndok tapma it wakĩt ama sambat ñĩn nĩpma tĩkeumbi kolanekamĩñ.”

⁴⁹ Tĩmbi ama biesi endoñnan nanin no, wĩn Kaiafas, endi gwĩlat wolonda tapma amalok telak damanji kuñguk, tĩmbi endi ñĩndiñ enguk, “Sĩndi ka-nandi-daklenji nĩmnat yañ!

⁵⁰ Nĩm kañbi Juda ama nĩn gĩtik kola-taleneñ, wala tĩmbi wĩn sĩndok kandañ kĩndem, tĩkap ama noñganliñgot amatam gĩtiktok kĩnjannĩ kĩmĩmek. Sĩndi wĩn nĩm ka-nandi-dakleañ bek.”

⁵¹ Kaiafasli wĩndiñ eñguk, gan endi manda wĩn enlok nanandĩnla nĩm eñguk. Tambo endi gwĩlat wolonda tapma amalok telak damanji pakukta, plofet manda eñpi, ñĩndiñ eñguk: Yesuli Juda amatamdok kinjan kĩm-semepi tĩnguk.

⁵² Tĩmbi endokgot nĩm. Endi Kunum Yambattok gĩngĩtĩii kwet nolok nolok papusenem pakañ ep kiulĩmbi, sambat noñgan tĩnelĩndok kĩmbepi tĩnguk.

⁵³ Kaiafasli wĩndiñ eñgukta tĩmbi Juda ama biesi sandap wolondañgan kusei kĩmĩpi, nĩsiñgan e-sambat tĩ-kumbi, Yesu wĩli kĩmnelĩndok telak lonjiñgĩliñ.

⁵⁴ Wĩndĩnda tĩmbi Yesuli Jelusalem nasi endok boñgĩpsĩnan indañgan nombo nĩm kuñguk. Tambo endi walinin pĩm ñambi, kwet no kwet sĩlanin ñasiñgan patak wolok ñambi, it kwet no koi Eflaim wolok gwañgwañii gĩta kuñguk.

⁵⁵ Tĩmbi Juda amatamdok Kamaikamai gwĩlat dumalaumbi, amatam asupti isi kwesi bĩmbi, Kunum Yambattok dainan jamilan indanelĩndok itañgan tapma ilan tĩ-pañgĩpañgĩle tĩnepi Jelusalem lo ñañgĩliñ.

⁵⁶ Ñambi, Yesu lonjĩmbi, tapma it sañ jimba gĩnañ ipi, nĩsiñgan ñĩndiñ eñgĩliñ, “Sĩndi nĩtek nandañ? Endi gwĩlatta nĩm biukak bek.”

⁵⁷ Wĩndiñ eñgĩliñ wĩn kusei ñĩndiñda: tapma ama biesi gĩt Falisi amali Yesu tĩkeneliñdok manda kwambiñ no ñĩndiñ eu satañguk, “Tĩkap ama noli Yesu delok patak wĩn nandĩlakta, wĩn nĩnbi nandĩmbi, en tĩkeneñdok.”

12

*Maliali Yesu kĩmkĩmlok tĩ-pañgĩpañgĩle tĩmĩnguk
(Matayo 26:6-13, Maleko 14:3-9)*

¹ Kamaikamai gwilat gama nım indañilimbi, sandap kit tambon noñgan gama palimbi, Yesuli nolii git Betani it kwelan ña tomguk. Betani win Lasalos, nin Yesuli kimnan nanin timbi mlakuk, endok il kwel.

² Yesuli wolok tombimbi, nanañ sina tiñimumbi, Yesu gita nanañ nañgılıñ endoñnan nanin no win Lasalos, timbi Matali yambi-dikneñguk. Nanañ na-paliñilimbi,

³ Maliali wiliñgilo no tikembi, Yesuloñ ña indambi, piñgip saple miliñ kindem tuan loloñ sinik endok kesii plon yalimipi, kumbam sakti timbi kalandañguk. Timbi piñgip saplelok miliñ kindem wali it gitik win tokneñguk. *

⁴ Timbi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no koi Judas Iskaliot, ama nin endi siñgi kandañ Yesu kanjikniilok kisinan kimikuk, endi Maliali kundit tiñguk wala nandum piumbi eñguk,

⁵ “Yakai! Nindi piñgip saple win tuatualok kimitnem tuaumda, gwilat noñgandok kena naindok tuan walinin epbi, gumañ pimbiniñesila emneñ!”

⁶ Gan endi ama pimbiniñesila nım nandi-semguk, tambo endi kumbu pa tiñgukta timbi windiñ eñguk. Win amatamdi Yesu git gwañgwañiila minem emgiliñ win Judasli ka-dikneimbi, walinin gitakan enlok pa epliñguk.

⁷ Timbi Yesuli Judasla nımbi eñguk, “Maliala mlap nım mawiñ! Win nak kimbambi, nep kindit taplinekalıñ, wolok itañgan nokok piñgipna ti-pañgipañgile ti-namektok endi piñgip saple win tuatualok nım kimikuk.

⁸ Pimbiniñesili nain tuop sin gita kuumbi, kindem ep kimitnekalıñ, gan nakta kwelan ñolok sin gita papat kwambiñgan nım kuutat.”

Tapma ama biesili Lasalos bo wili kimmeliñdok e-sambat tiñgılıñ

⁹ Timbi Jerusalem nasi asupgan sinik endi Yesu Betani it kwelan pakuk wolok giñgit nandimbi, kanepi biñgılıñ. Timbi engot nım. Endi Yesuli Lasalos kimnan nanin timbi mlakuk en bo kanepi biñgılıñ.

¹⁰⁻¹¹ Win Lasalosla timbi amatam asupti Yesulok kandañ ña-talembi, nandi-kilikti tiñmiñgılıñ, wala timbi tapma ama biesili Lasalos bo wili kimmeliñdok e-sambat tiñgılıñ.

Yesuli ama wapmañ wandin Jerusalem loñguk

(Matayo 21:1-11, Maleko 11:1-11, Luka 19:28-40)

¹² Kwet salaumbi, amatam kimin gitik gwilatla Jerusalem biñgılıñ endi Yesuli wolok loupi tiñguk manda win nandiñgılıñ.

¹³ Nandimbi, Yesulok koi giñgit tike-loneliñdok komba gandua wandin wolok kii gayam ombim epbi, it kwet bimbi, telaknan timbi indauktok ñambi, ñindiñ kitimbi eñgılıñ,

“Hosana! Ni-ta-lona!

Ama ñin Wopumdok koi plon bumbi,

Kunum Yambatti gwilam tiñmin!

Endi Israel nindok Ama Wapmañni! ✧

¹⁴ Timbi Yesuli doñki sim no timbi indaumbi, wolok plon pipapi ñañguk. Win plofet manda ñindiñ youyoulin patak wolok tuop indañguk,

¹⁵ “Saion nasi sindi nım misineliñ! Wi kawit!

Sindok ama wapmañji doñki niñañ plon pipapi bilak.” ✧

¹⁶ (Nain wolonda Yesulok gwañgwañiili nek indañguk wolok walan gama nım nandi-dakleñgılıñ. Win Kunum Yambatti Yesu kimnan nanin timbi

* **12:3:** Win wina tıpet ba nıtek wolok tuop Maliali piñgip saple koi ‘nad’ kitiñ win Yesulok kesii plon yalimikuk. ✧ **12:13:** Kap 118:25-26 ✧ **12:15:** Sekeraia 9:9

mɪlapi, endok pipapal engano wolok undane loŋguk, wolok siŋgi kandañmek endi nandi-tomgɪliñ, wɪn plofet amalɪ Yesulok plon wɪndiñ indauktok youyoulɪn, tɪmbi wolok tuopgan indañmɪñguk.)

17 Tɪmbi kɪmɪn wopum Yesulɪ Lasalos kɪtɪñmɪmbi, kɪmnan nanin tɪmbi mɪlapi, sum gɪnañnan nanin lambumbi kaŋgɪliñ, endi yousɪmbi, nek indañguk wɪn e-saktaŋgɪliñ.

18 Kɪmɪn gɪtik Kamaikamai gwɪlatta Jelusalem bɪñgɪliñ, endi Yesu telak plon tɪmbɪ indaneliñdok ñañgɪliñ, wɪn kusei ñɪndiñda: Yesulɪ jimba kundit wandin tɪnguk wolok gɪngɪt sapakñeumbi, endi nandɪmbi, telak plon tɪmbi indaneliñdok ñañgɪliñ. Ñaumbi,

19 Falisi amalɪ wɪn kañbi, nandum tuop nɪm tɪmbɪmbi, nɪsɪñgan ñɪndiñ eñgɪliñ, “Wɪ kawɪt! Kwelan kuañ gɪtikɪ en ip klem kunepi ñañ! Nɪndi nek kusei kusei tamɪñ, walɪ bien nɪmnat wandin inda-daklelak!”

Yesulɪ enlok kɪmkɪmñɪla plofet manda enguk

20 Amatam gwɪlatta Kunum Yambat mɪlelem tɪñmɪneliñdok Jelusalem bɪñgɪliñ endok boŋgɪpsɪnan Grik ama dɪwɪn pakɪliñ.

21 Filip endi Betsaida it kwet Galili kwelan nanin, tɪmbi sambat walɪ endoñ bɪmbi ñañgɪliñ, “Ama wopum, nɪndi Yesu kanep nandamɪñ.”

22 Eumbi, Filiptɪ ñambi, Andlu nɪmbɪ nandumbi, yakan Yesuloñ ñambi, eñgɪliñ wolok tuop ñañgɪmɪk.

23 Tɪmbi Yesulɪ ñɪndiñ tambane enguk, “Nak Ama Sɪsɪnik nokok pipatna engano wolok undane louttok nain walɪ ip inda-talelak.

24 Wɪn biañgan sɪnik. Tɪmbi ñɪndiñ sanlet: tɪkap nanañ mɪnjɪptɪ kwelan nɪm pɪmbi kɪmbekta, en noŋgangot palek. Gan tɪkap endi kɪmbekta, endi bien asup laliuk.

25 Nin endi enlok kuñgun tɪke-kimbɪñ dalakta, endok kuñgun papat kwambɪñgan nɪm palmekak. Gan nin endi kwelan ñolok kumbi, naka tɪmbi kuñgun enlok nɪm tɪke-kimbɪñ dalakta, walɪ wakan kuñgun wɪn tɪke kamaimbi, papat kwambɪñgan palmekak.

26 Wɪn no en nokok kena gwañgwana kulakta, endi nak nep kle kuwɪn. Nak nep kle kuñpi, natna patetnan endi bo palekak. Tɪmbi nokok Bepnalɪ kena gwañgwana kuañ gɪtikta kot gɪngɪt emekak.”

27 Tɪmbi Yesulɪ enlok kɪmɪla kɪmɪt-nandɪmbi yousɪmbi eñguk, “Man nokok gɪnañna mɪlataumbi, nɪtek ewɪt? ‘Bep, dɪk mɪlap inda-namep tɪlak ñɪn napma tɪke’ wɪndiñ ewɪt ba? Nɪm a. Wɪn nak mɪlap wɪn bemettok indañgutta tɪmbi wɪndiñ nɪm eutet.

28 Tambo nak ñɪndiñ elet, ‘Bep, dɪkok kusaka engano wɪn tɪmbɪ inda-dakleumbi, kokalɪ wopum dawɪn.’”

Yesulɪ wɪndiñ eumbi, kunum gɪnañ nanin manda nolɪ ñɪndiñ eu pɪnguk, “Nokok kusatna engano wɪn ikan tɪmba inda-dakleumbi, kotnalɪ wopum dañguk, tɪmbi wɪndiñgangot bɪndambo tɪmbetat.”

29 Kɪmɪn gɪtik wolok pakɪliñ endi kɪtikɪtɪ wɪn nandɪmbi, dɪwɪndi “Dɪlɪmat kɪtɪlak” eumbi, dɪwɪndi “Eñalo nolɪ manda nɪlak” wɪndiñ eñgɪliñ.

30 Tɪmbi Yesulɪ tambane enguk, “Manda walɪ nak nep tɪmbɪ plaptauktok nɪm, walɪ sɪndi sep tɪmbɪ plaptauktok pɪlak.

31 Man ñɪndiñgɪt nain inda-taleumbi, ñɪndiñ indaukak: Kunum Yambattɪ kwelalok amatam gɪtik yambi-danbi, tambonjɪ ombɪ-tikeneliñdok eu taleukak, tɪmbi kwet ñolok kandɪkñe Satan en wakan wɪli pɪukak.

32 Gan natnalok kandañ wɪn ñɪndiñ: nak kwelan nanin nep loumek, nak amatam gɪtikɪ nokoñ bɪmbɪlok telak dɪli-tom-semetat.”

³³ Yesulî wîndîñ eñguk, wîñ endî kîmkîm nîtein kîmbektok wîñ e-dakleñguk.

³⁴ Tîmbi amatamdi tambane niñgîlîñ, “Manda youyoulîñ patak walî Mesia papat kwambiñgan kuuktok eumbi pa nandiñgîmîñ. Nîtek tîmbi dik Ama Sîsînik kloñbat plon tîke-loumbi kîmbektok elañ? Dîk Ama Sîsînik nîtein wandin ñala manda wîñ elañ?”

³⁵ Tîmbi Yesulî enlok plon manda embi, ñîndîñ enguk, “Kolsalenlî nain dumangangot gama sîndok boñgîpsînan pat-samekak. Nîm kañbi kîlîmdi sapma kleuk, wala tîmbi sîndî kolsalen gama pat-samlak tuop wolok gînañ yousîmbi kunekalîñ. Neta, kîlîm gînañ kulaktî dendîñ ñalak wala nîm nandi-daklelak.

³⁶ Wîndîñda tîmbi kolsalendok kuseilî sîñ gîta gama palîñîlîmbi, sîndî kolsalen molom indanelîñdok en nandi-kîlîktî tîñmînekalîñ.”

Yesulî wîndîñ eu taleumbi, amatam yambîk bim ñambi, yambî-sembîm pa kuñguk.

Yesu nîm nandi-kîlîktî tîñmañdî tuanji ombî-tîkenekalîñ

³⁷ Yesulî jimba kundit asupgan amatamdok dausînan ip tîñguk, gan asuptî wandingan embi gîñgînembi, en Mesia wîñ nîm nandi-kwambiñ dañgîlîñ.

³⁸ Wîñ plofet Aisaialî manda no youkuk patak walî bien tîmbektok wîndîñ indañguk. Manda wîñ ñîndîñ,

“Wopum, nîndî gîñgît manda eñgîmîñ wîñ amatam tîpet sîniktî nandi-kwambiñ dañgîlîñ, ba dikok gembîñga daut semguñ wîñ ka-dakleñgîlîñ.” ✧

³⁹ Endî Yesu nandi-kîlîktî tîñmînelîñdok tuop nîm. Wolok kusei wîñ Aisaialî ñîndîñ youkuk,

⁴⁰ “Nak Kunum Yambattî endok dausî masipbi, gînañjî tîmba kwambiñ dañguk.

Nîm kañbi, endî dausîlî nokok kunditna kañbi, gînañjîlî nandi-kîlîñ embi, tambanem, nokoñ bîumbi, natna ep tîmba kaikta-talenekalîñ.” ✧

⁴¹ Aisaialî wîndîñ youkuk, wîñ kusei ñîndîñda: Kunum Yambattî Mesialok kusal engano wîñ Aisaia itañgan daulîmîum kañbi, endî nepek eukak ba tîmbekak wolok plon youkuk.

⁴² Ganmek nain wolongan Juda ama biesîlok boñgîpsînan bo asuptî Yesu nandi-kîlîktî tîñmîñgîlîñ, gan endî Falisi amala mîsîñgîlîñda tîmbi wîñ nîm e-indañgîlîñ. Nîm kañbi, endî it kiyau gînañ nanin ep kle-kolîmbi, pawan kunelîñ.

⁴³ Ama walî amatam enî-kîndem dañ wala nandi-galk wopum tîñgîlîñ, ganmek Kunum Yambattok kandañ nandi-galk wopum wandin nîm tîmbi, nandi-kîlîktîñjî kîmît-sembîñgîlîñ.

⁴⁴ Tîmbi Yesulî wopumgan kîtîmbi, ñîndîñ eu piñguk, “Nak nandi-kîlîktî tî-namlaktî nakgot nîm nandi-kîlîktî tî-namlak, tambo endî Bep nak nanî-mukuk en bo nandi-kîlîktî tîñmîlak.

⁴⁵ Wîndîñgangot nak nambîlaktî nanî-mukuk en bo kalak.

⁴⁶ Amatam nak nandi-kîlîktî tî-namañ, endî kîlîm gînañ nombo nîm kunelîñdok nak kolsalen wandin kwelan pi indañgut.

⁴⁷ Nak kwelan kuañ yambî-danbi, endok kolanjîlok tambon ewa taleuktok nîm indañgut. Tambo nak kolanjîlok tambonnan nanin yapma

tikeuttok indañgut. Kusei wala timbi tikap ama noli nokok mandana nandi-kimkimnelakta, natna en ka-danbi, endok tambon ewa talelak wíndiñ nim tilet.

⁴⁸ Tambo nin endi nak siñgi wít-nambi, nokok mandana nim nandidasilak en ka-danbi, tambon eu taleuktok no patak, win nak manda eñgut wali wakan en kwet nain taletalenan ka-danbi, tambon ombi-tikeuktok eu taleukak.

⁴⁹ Win kusei ñíndiñda: nak natnalok nanandínala manda nim eñgut. Tambo Bep nak nani-mukuk en wakan nak manda nek ba nitek eelok win nani-dikñeñguk.

⁵⁰ Timbi nak ñíndiñ nandi-kiliñ elet: endi manda euttok nani-dikñeñguk, manda wali amatam ep timbimbi, kuñgu taletalen nimnat kunekaliñ. Wíndiñda timbi nak endi manda nitek eelok nanguk, wolok tuopgangot pa elet.”

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk

13

Yesuli gwañgwañiilok kesisi wilít-semguk

¹ Kamaikamai gwílat indaup timbimbi, Yesuli kwelan ñolok bimbi, Beuloñ undane lololok nain indañguk win ka-nandi-dakleñguk. Endi ama nin kwelan ñolok en kimít-kle kuñgíliñ win ep galk ti-ta-biñguk, timbi yousimbi, kwelan gama kuñguk tuop ep galkta tiñguk win daut semguk.

² Yesu gít gwañgwañii endi tim nanañ na-paliñlímbi, ñíndiñ indañguk: Satandi Judas, Simon Iskaliottok niñañ, enda ikan ginan ginañ nanandimimbi, Yesu kanjikñiilok kisinan kimilektok niñguk.

³ Gañgan Yesuli nandiñguk, win Bepti nepek gítik endok kiinan kimilimbi ka-dikñeñguk, timbi endi Kunum Yambattoñnan nanin piñguktí endoñ undane louptok tiñguk. Wíndiñ nandiñipi,

⁴ nanañ na-pakíliñnan nanin mílapi, dasindasin ombap kiundip kimipi, timbikalanda no tikembi, boñgíunan temguk.

⁵ Tiñipi, tuk jawañ ginañ wíli piumbi, kusei kimipi, gwañgwañii kesisi wilít-sembi, timbikalanda boñgíunan temguk wali timbi kalandañguk.

⁶ Wíndiñ ti-sem-ta-ñakap, Simon Petloloñ bí tombimbi niñguk, “Wopum, nim kañbi dikí nokok kesitna wílilep timbeñ a.”

⁷ Eumbi tambane niñguk, “Natna nek ti-samlet wolok kusei win dik man ñíndiñgíta nim nandi-daklelañ, gan gamamek nandi-tombekañ.”

⁸ Eumbi, Petloli kímisip tiñmimbi niñguk, “Dik nain no ba nola nokok kesitna no nim wilít-namekañ.” Eumbi, Yesuli niñguk, “Tikap nak nim wilít-gametetta, dik nokok giñgít yousim kuuñdok tuop nim.”

⁹ Eumbi, Simon Petloli niñguk, “Wopum, tikap wíndiñda, dik nandi-nambi, kesitnañgot nim wilít-nameñ, tambo dik nokok kitna ba kumbana wakít wilít-namekañ!”

¹⁰ Eumbi, Yesuli niñguk, “Nin endi tuk ikan ik, endi jamilan sisinik, gan kesiiñgot wíliwílttok. Timbi ginañjilok kandañ sindi jamilan sinik, gan gítik sinik nim.”

¹¹ Yesuli nin siniktí en kanjikñiilok kisinan kimipi tiñguk win ikan ka-nandiñgukta timbi ñíndiñ eñguk, “sindi gítik sinik jamilan nim.”

¹² Yesuli gwañgwañiilok kesisi wilít-talembi, dasindasin ombap bindambo dasimbi, kwel kinjannan undane ña pip papi eni-nandiñguk, “Sindi nak nek ti-samít wolok kusei ka-nandi-tomañ ba nim? Win ñíndiñ:

¹³ nak sindok Sanindautsi ba Wopumji kuletta timbi sindi 'Ninindaut' ba 'Wopum' naniañ win dindim eañ.

¹⁴ Windiñda tikap nak sindok Wopumji ba Sanindautsili sindok kesisi wilit-sam-taleletta, singan kesisi tambo wililim ti-ta-kulok.

¹⁵ Nak telak win daut samit, win sindi bo nak nomik kosi giñgit win biu pumbi, nak ti-samit windiñgan sindi tambo tike-kimit ti-kunekaliñ.

¹⁶ Biañgan ñak. Nak ñindiñ sanlet: kena gwañgwa silanindi molomjilok kapmainan kuañ, timbi ama kena tindilok eni-mulim ñañ endi bo nin eni-mukuk endok kapmainan kuañ. *

¹⁷ Sindi nepek sanit wolok walan ip nandi-dakleañda, tikap sindi wolok tuop ti-kunekaliñda, sindi Kunum Yambattok dainan amatam diwin yapma kle-patnekaliñ.

Ama nin Yesu kanjikñiilok kisinan kimipi tiñguk win inda-dakleñguk (Matayo 26:20-25, Maleko 14:17-21, Luka 22:21-23)

¹⁸ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Nak sindi gitik amatam diwin yapma kle-patnekaliñ windiñ nim elet. Nak ama nitein nokok gwañgwanai kuneliñdok ep kasileñgut win nandi-dakle-samlet, timbi nak nin kasileñgut win plofet manda no youyoulin patak wali bien timbektok kasileñgut. Win ñindiñ, 'Ama no notna wandin nakita yakan nanañ nalak, endi kanjik tnamlak.' ✧

¹⁹ Nak man ñin wolok plon itañgan kasat ti-samlet, win kusei ñindiñda: windiñ inda-namumek, sindi nokok kusatna papat kwambiñ win nandi-kwambiñ danekaliñ.

²⁰ Nak kusatnala elet wali biañgan sinik. Timbi ñindiñ sanlet: nin endi nak ama ni-mukut enda not tiñmilak, endi Kunum Yambattok dainan nak wakan not tnamlak, timbi nin endi not tnamlak, endi nak nani-mukuk enda bo not tiñmilak."

²¹ Yesuli windiñ e-talembi, ginañ mlata-sinik taumbi, indañgan e-daklembi enguk, "Manda et wali biañgan sinik, win nak ñindiñ sanlet: sindoñnan nanin noli bola ti-nambi, kanjiknailok kisinan napiletak."

²² Timbi gwañgwañiili Yesuli ninda sinik eñguk wala gama nim nandi-daklembi, nandi-bendi wopum timbi, tambo ka tiñgiliñ.

²³ Timbi endoñnan nanin no, win gwañgwa nin Yesuli ginañli kasileñguk † endi Yesulok ñasiñgan kii dindim kandañ pakuk,

²⁴ wala timbi Petloli enda kiili walawala timbi niñguk, "Ninda sinik elak win dik ni-ka!"

²⁵ Windiñ timbimbi, gwañgwa wali Yesulok kandañ ñaña embi ni-nandiñguk, "Wopum, win nin?"

²⁶ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, "Nak plaua nanañ dip ñin wina ginañ wisimbi, miwam nambetak en wakan." Windiñ eñpi, plaua nanañ dip win wisimbi, Judas Simon Iskaliottok niñañda mumbi

²⁷ tikeumbi, wolongan Satandi Judaslok ginañ pi-ñimiñguk. Timbi Yesuli niñguk, "Dik nepek timbep tilañ win platik sinik ti."

²⁸ Endi windiñ eñguk, gan nanañ na-pakiliñ diwin noli endi kusei nekta windiñ niñguk win nim nandi-dakleñgiliñ. Nim nandi-daklembi,

²⁹ Judasli endok minemji ka-dikñeñgukta timbi diwindi Yesuli Judasla ñindiñ ba nek niñguk windiñ nandiñgiliñ, "Dik ñambi, gwilatta nek nanalok tipikamiñ win tua," ba "Pimbiñesila minem em."

* **13:16:** Manda wolok walan win ñindiñ: tikap Yesuli siñgin tike-pimbi, gwañgwañiili ep kimikukta, endok gwañgwañiili tambo windiñgangot tilok. ✧ **13:18:** Kap 41:9 † **13:23:** Yoaneli enlok plon e-yout tiñguk, gan enlok koi tike-louktok nim nandi-mbi, eu inda-dakleñguk.

³⁰ Tĩmbi Judasli nanañ dı̄p wĩn tĩke-taleumbi, wolongan walinin kılı̄m gĩnañ pĩm ñañguk.

Yesuli gwañgwañii tambo tĩke-galk tĩnelĩñdok eni-dĩkĩñeñguk

³¹ Judasli walinin ip pĩm ñaumbi, Yesuli gwañgwañii dı̄wĩn ñĩndĩñ enguk, “Ama Sısĩnik nokok kusatna engano wali man inda-dakleupi tĩlak, tĩmbi nek inda-namepi tĩlak, wali Kunum Yambattok kusal engano wĩn tĩmbi inda-dakleukak.

³² Tĩkap nak endok kusal engano wĩn tĩmba inda-daklelakta, nain nĩm ombataumbi, endi bo nokok kusatna engano wĩn tĩmbi inda-dakleukak.

³³ Gwañgwanai, nak nain dumangot gama sĩn gĩta kuutat. Kukap ñawambi, sĩndi nep lonjĩnekalĩñ, gan nak Juda ama biesĩla engut wĩndĩñgangot sĩnda ñĩndĩñ sanlet, ‘Nak ñautatnan sĩndi ñanelĩñdok tuop nĩm.’

³⁴ Wĩndĩñda tĩmbi nak endikĩñe manda komblin sanbi, sĩndi gĩnañjĩli tambo tĩke-galk tĩnelĩñdok sani-dĩkĩñelet, wĩn nak sep galk tĩ-samgutti tĩ-samlet, telak wolo tuopgan sĩndi bo tambo tĩke-galk tĩnekalĩñ.

³⁵ Tĩkap sĩndi wĩndĩñ tĩ-kunekalĩñda, amatam gĩtĩkti sĩndi nokok gwañgwanai kuañ wĩn sambĩ-nandi-tomnekalĩñ.”

Yesuli Petlolok e-sembeĩn wĩn eu indañguk

(Matayo 26:31-35, Maleko 14:27-31, Luka 22:31-34)

³⁶ Tĩmbi Simon Petloli Yesu nĩ-nandĩñguk, “Wopum, dı̄k dendiñ ñaukañ?” Eumbi tambane nĩñguk, “Nak ñautatnan dı̄k man ñĩn nep klem ñauñdok tuop nĩm, gan gamamek dı̄k nep klembi ñaukañ.”

³⁷ Eumbi nĩ-nandĩmbi eñguk, “Wopum, nı̄tek tĩmbi nak man ñĩn gep klem ñauttok tuop nĩm? Nak kuñguna bimbi, kım-gamettok pañgı̄tam patet.”

³⁸ Wĩndĩñ eumbi, Yesuli nĩñguk, “Ba dı̄kok kuñguñga bimbi, kım-nametañ ba? Wĩn biañgan nĩm! Nak ñĩndĩñ ganlet: puputti gamañ nĩm kı̄tĩñĩlĩmbi, dı̄k naka nain tı̄pet gı̄t no e-sembeĩ tĩ-nametañ.”

14

Kunum Yambattoñ lololok telak noñgangot wĩn Yesu en wakan

¹ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi, gwañgwañiila ñĩndĩñ enguk, “Gĩnañjĩ mĩlataumbi, nandi-bendi wopum tañ wĩndĩñ nombo nĩm tĩnekalĩñ. Tambo sĩndi Kunum Yambattok plon panjañganembi, wĩndĩñgangot nokok plon panjañgane-ta-kunekalĩñ.

² Nokok Bepnalok il kuseinan it gĩnañ asup patak. Nĩm palĩmda, nak ñĩndĩñ nĩm sanbet, ‘Nak ñambi, it tı̄wı̄li dı̄kĩñe tı̄-sametat.’

³ Tĩmbi nak ñambi, it tı̄wı̄li dı̄kĩñe tı̄-sam-talemek, undane bĩmbi, sanañgı̄lambĩ, sĩndi bo natna kuutatnan kunelĩñdok ñanekamı̄ñ.

⁴ Tĩmbi nak kwet delok ñautat, wolo telak wĩn sĩndi ip nandi-taleañ.”

⁵ Tĩmbi Tomasli nĩñguk, “Wopum, dı̄k dendiñ ñaukañ wĩn nĩndi nĩm nandi-dakleamı̄ñ, wala tĩmbi telak wĩn nı̄tek nandi-dakleneñ?”

⁶ Eumbi nĩñguk, “Natna telaktok kusei, manda biañgan sısĩniktok kusei, ba kuñgu sısĩniktok kusei. * Nak napma klembi, Beptoñ tomtom wĩn no nĩm sı̄nik patak.

⁷ Sı̄ndi nak nandi-kı̄liñe tı̄-namumda, Bepna bo nandi-ñmı̄nelı̄ñ. Tı̄mbi sı̄ndi man kusei kımı̄pi, en nandi-kı̄liñ tı̄ñmañ. Biañgan ñak, sı̄ndi en ikan kañgı̄liñ.”

* **14:6:** Yesu en wakan telak Kunum Yambattoñ ñalak wĩn daut nı̄mlak, endok kusal wĩn tı̄mbi inda-dakle-nı̄mlak, tı̄mbi kuñgu sısĩnik nı̄mlak.

⁸ Tĩmbi Filipti niñguk, “Wopum, dık Bep daut nimumbi, nandina tuop ti-nimek.”

⁹ Eumbi niñguk, “Filip, nak nain ombapgan sin gıta ip kuñgut, ganmek dık nokok kusatna gama nim nambi-nandi-tomlañ ba? No en nak nambiñguktı Bep ip kañguk. Wındiñda dık nekta ‘Bep daut nimekañ’ elañ?

¹⁰ Bepti nokok gınañ palımbi, nak endok gınañ patet. Dık win nim nandi-kwambiñ dalañ ba? Niti noñgan tamıkta tĩmbi nak manda sanlet win natnalok nanandınala nim pa elet. Tambo Bep nokok gınañ patakti enlok kenan pa tılak.

¹¹ Bepti nokok gınañ palımbi, nak endok gınañ patet, sindi manda win nandi-kwambiñ da-kunekaliñ. Tikap sindi nak wındiñ eletta tĩmbi win nandi-kwambiñ daneliñdok tuop nımda, kundit ep tımbambi kañgıliñda tĩmbi wındiñ tınekalıñ.

¹² Biañgan sinik, sindi kunditnala tĩmbi wındiñ tınekalıñ.

Tĩmbi kundit tındılok kandañ nak ñındiñ sanlet: nin endi nak nandi-kılikti ti-nam ti-kulakta, endi bo kena ba kundit natna tılet wındiñgangot tımbekak. Tĩmbi endok kenan ba kundil walı natna kena ba kundit tiñgut win makleukak. Win kusei ñındiñda: nak Bepnaloñ loutat.

¹³ Lowambi, sindi nokok kotnalok plon kiti-nambi, nek ba nek ti-samettok nani-nandiñ, wolok tuop nak Niñañdı Bepnalok kusal engano win timba inda-dakleuktok ti-sametat.

¹⁴ Win tikap sindi nokok gıñgıtınai kuañda tĩmbi nek ba nek ti-samettok nani-nandiñnekalıñda, natna win ti-sametat.”

Yesuli Dındım Woñ ni-mulım piuptok e-kwambiñ dañguk

¹⁵ Tĩmbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila ñındiñ enguk, “Tıkap sindi gınañjıli nep galk tañda, nak sindi nek tıneliñdok sani-dıkñelet wolok tuop ti-kunekaliñ.

¹⁶ Tĩmbi nak Bepta ni-nandi-wambi, endi sindok Pañgembılanji no ni-mulım piumbi, nokok kınjan sin gıta papat kwambiñgan kuukak.

¹⁷ Nak Dındım Woñ Beptok kusal sısınik win tĩmbi inda-daklelak enla elet. Kwelalok gıñgıtıñi endıla en nim ka-nandañ ba en nim nandiñmañ, wala tĩmbi endi en kasıleneliñdok tuop nim. Gan Woñ walı sin gıta kulak, tĩmbi sindok gınañjı gınañ piumbi, palekakta tĩmbi sindıla en nandi-kıliñ tıñmañ.

¹⁸ Nak sambiwambi, pañgembılanji nımnat nomık nim kunekaliñ. Nim. Nak sindoñ undane bıutat.

¹⁹ Win nain nim ombataumbi, kwelalok gıñgıtıñiili nombo nim nambınekalıñ, gan sindıla bıdambo nambınekalıñ. Tĩmbi nak papat kwambiñgan kuletta tĩmbi sindi bo kunekaliñ.

²⁰ Sındi bıdambo nambımek, ñındiñ ka-nandi-daklenekaliñ: nak Bep-tok gınañ patet, tĩmbi sindi nokok gınañ palımbi, nak sindok gınañ patet.

²¹ Nin endi nokok endıkñe mandana nandi-dasimbi kımıt-kle-kulakta, endi wakan gınañli nep galk tambı, nep kasılelak. Tĩmbi nin endi wındiñ ti-namlak, en wakan Bepnalı tıke-galk taukak, tĩmbi natna bo en tıke-galk tambı, nokok kusatna timba inda-dakle-ñimekak.”

²² Tĩmbi Judas no, win Judas Iskalıot en nim, walı Yesu ni-nandi-mbi eñguk, “Wopum, nıtek tĩmbi dık kok kusaka win nındañgot tĩmbi inda-dakle-nımepe elañ, gan kwelalok amatam dıwında nim?”

²³ Tĩmbi Yesuli tambane niñguk, “Tıkap nolı gınañli nep kasıle-kulakta, endi nokok mandana kımıt-kle-kulak. Tĩmbi Bepnalı ama wandin win tıke-galk tambı, Bep niti endoñ bımbi, en gıta yakan papat kwambiñgan kundekamık.

²⁴ Gan nin endi ginañli nim nep kasile-kulakta, endi nokok mandana nim kimit-klelak. Timbi manda sanbambi nandañ wolok kandañ win ñindiñ: win natnalok manda nim, win Bep nin nak kwelan nani-mukuk enlok mandan.

²⁵ Nak gama sin gita kuñipi, nepek gitik win sani-ta-bilet.

²⁶ Gan gamanda Bepti sindok Pañgembilanji, win Dindim Woñ, ni-mulim pimbi, nokok kinjannan sin gita kuukak. Timbi endi wakan nepenepek gitik sani-daut ti-sambi, natna manda sangut gitik win timbi kaikta-samumbi, bnda nandi-tomnekalin.

²⁷ Nak sambik bimbi, nokok busukna bisiknat pat-samektok samlet. Busuk samettok pat-namlak wali busuk kwelan nanin wandin nim. Nak busuk win samletta timbi sindok ginañjili mlataumbi, misimisi nim tinekalin.

²⁸ Nak manda ñindiñ ikan sanbambi nandilin, 'Nak sambik bimbi, ñakap, sindoñ bndambo undane biutat.' Sindi ginañjili biañgan nep galk tamba, nep kasile-kuumda, nak Beptoñ ñautat wala sindi naka timbi nandi-silisili tinelin. Neta, Bepnali nak napma klembi, loloñ sinik patakta.

²⁹ Nepek gamamek indaukak win nak man ñin itañgan sani-talelet, win kusei ñindiña: nak sanit wolok tuop indaukak, wolondamek sindi nak manda biañgan elet win gumañ nandi-kwambiñ danekalin.

³⁰ Nak sin gita manda nombo yousim sansanlok nain lakatgot pat-namlak, win kusei ñindiña: kwettok kandikne ama Satan endi nep timbi kolauttok biupi tilak. Endi nepek no ti-namektok gemb nim palmilak,

³¹ gan nak wangingan embi nim kimsip tinmilet. Tambo nak Bepna ginañnal kasilelet win kwelan kuañdi nambi-nandi-daklenelin dok Bepnali nani-dikneñguk wolok tuopgan tilet.

Ale, ip mlapi, pim ñana."

15

Wain komba sisinik win Yesu en wakan

¹ Timbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enbi eñguk, "Natna wain komba sisinik, timbi nokok Bepnali wain kenalok kandikne ama.

² Endi nokok kitna gayam bien nim laliañ gitik win dombimbi, ep kolim ñalak. Timbi nokok kitna gayam bien laliañ wali bien lali-sinik tanelindok endi ti-dindime kena pa tilak.

³ Timbi komba kii gayam bien lalilalilok ti-dindim eañ, wandin nak manda sanbambi nandi-dasiñgiliñ wali ikan sep ti-dindim eumbi, Kunum Yambattok dainan dindim indañgiliñ.

⁴ Tikap kii gayamdi komba plon nim yousim patakta, wali engan bien laliuktok tuop nim, wandinñgangot tikap sindi natnalok plon nim yousim pakaña, bienji lalinelin dok tuop nim. Wandinña timbi sindi natnalok plon yousimbi pat-ta-kunekalin, timbi natna sindok plon yousimbi pat-ta-kuutat.

⁵ Natna wain komba, timbi sindi nokok kitna gayam. Nin endi nokoñ yousimbi, nak bo endoñ yousiletta, wali wakan bien asup pa lalilak. Win kusei ñindiña: nak napma klembi, bien lalilalilok telak no nim patak.

⁶ Tikap ama noli nokoñ nim yousimbi patakta, endi komba gayam dombi kokottok wandin: win tike kolimbi, yañetaumbi, kii gayam diwin gita ep kiupi, komba ginañ ep siu dindilok.

⁷ Tikap sindi nokoñ yousim pakañ, timbi nokok mandana nandi-dasiñgiliñ win kimit-kle-kuaña, sindi Kunum Yambatti wandin ba wandin ti-samektok nandañ wala kindem ni-nandumbi, nandi-samekak.

8 Nandi-samumbi, sindi telak wíndiñ plon bien asup laliumbi, nokok gwañgwanai kuañ wíndiñ inda-daklelak, tĩmbi nokok Bepnalĩ kot giñgít tĩkelak.”

9 Yesulĩ yousĩmbi, gwañgwañiila enguk, “Bepĩ nep galk tañguk, wíndiñgangot nak sep galk tañgut. Tĩmbi nak yousĩmbi, sep galk ta-ñauttok sindi nokoñ yousĩm patnekalĩñ.

10 Wĩn natna Bepnalok endikñe mandan kĩmit-kle-talembi, endoñ yousĩm patet, tĩmbi endi yousĩyousĩñgan nep galk talak, wíndiñgangot tĩkap sindi nokok endikñe mandana kĩmit-kleañda, sindi nokoñ yousĩm patnekalĩñ, tĩmbi nak yousĩyousĩñgan sep galk tautat.

11 Wĩn nak sĩmba sasat nandilet wĩn sindi bo nandiĩmbi, giñanjĩ giñañ tokñeumbi pat-samektok nandilet, wala tĩmbi nokok mandana kĩmit-kleneliñdok sanit.

12 Tĩmbi endikñe mandana wĩn ñĩndiñ: nak sep galk tañgut, wíndiñgangot sindi giñanjĩli tambo tĩke-galk ti-ta-kunekaliñ.

13 Tĩkap ama noli noliila ep galk tambi kĩm-semekta, endi ep galk tĩndilok telak diwĩn gitik patak wĩn makle-sĩn tauk.

14 Tĩmbi tĩkap sindi nokok endikñe mandana kĩmit-kle-kuañda, sindi nokok notnai sĩnik inda-dakleañ.

15 Nak sinda kena gwañgwa nombo nĩm sanlet, tambo nak sinda nokok notnai sani-talelet. Wĩn kusei ñĩndiñda: kena gwañgwalĩ molomdi nek nandi-sambat tilak wĩn nĩm nandiĩlak, gan nokok Bepnalĩ nepek giñgítĩk nanguk wĩn nak sinda sani-dakle-talewambi, sindi ikan nandi-taleañ.

16 Sindi nak nĩm nep kasileñgĩliñ. Tambo natna sep kasilembi, ñĩndiñ tĩneliñdok sep dangut: sindi ñambi, bienji tĩmbi indaukak, wĩn bien papat kwambiñgan palekak wandin. Wíndiñ indaumek, sindi nokok kotna plon Bep kitiñmĩmbi, nepek no ba no ti-samektok ni-nandañ, endi wolok tuop sĩnik ti-samekak.

17 Nak endikñe manda ñĩn bĩndambo sanba nandiwit: sindi giñanjĩli tambo tĩke-galk ti-ta-kunekaliñ.”

Gwañgwañiilok mĩlap inda-semekak wala Yesulĩ eu inda-semguk

18 Yesulĩ bĩndambo yousĩmbi, ñĩndiñ enguk, “Amatam kwelalok giñgít kuañdi nandi-kunjitta ti-samumbi, wolonda sindi nĩm nandi-kamalanekaliñ, wĩn kwelalok giñgít kuañdi dama naka ip nandi-kunjitta ti-nangĩliñ.

19 Sindi kwelalok giñgít kuumda, endi sinda nandum endok nosii tĩmbĩmbi, sep galk taneliñ. Gan nak endok boñgĩpsĩnan nanin sep kasilewambi, sindi natnalok giñgítĩnai kumbi, kwelalok giñgít nombo nĩm kuañ. Kusei wala tĩmbi endi sinda nandi-kunjitta ti-samañ.

20 Sindi manda ñĩn dama sangut wĩn nandi-tombit, ‘Kena gwañgwa sĩlanindi molomjĩlok kapmainan kuañ.’ * Kusei wala tĩmbi tĩkap kwelalok giñgítĩli nak nep tĩmbi kolauttok nep kle-gĩmgĩm eñgĩliñda, wíndiñgangot sindi bo sep tĩmbi kolaneliñdok sep kle-gĩmgĩm enekaliñ, tĩmbi tĩkap endi nokok mandana nandi-dasimbi kĩmit-kleñgĩliñda, wíndiñgangot endi sindok mandanji bo nandi-dasimbi kĩmit-klenekaliñ.

21 Endi Bep nani-mukuk en nĩm nandi-kĩliñ tĩñmañ, wala tĩmbi sindi nokok giñgítĩnai kuañda tĩmbi endi kolan wandin wĩn ti-samnekalĩñ.

* 15:20: Manda wolok walan wĩn ñĩndiñ: kena molomda nĩtek indaĩmĩlak, wolok tuopgan endok kena gwañgwanla indaĩmĩlak.

22 Nak indambi, Bepnalok mandan engut wɪn ikan nɪm enbamda, yomjɪlok mɪlap nɪm pat-semek. Gan nak indambi, endok mandan engutta tɪmbi endi yom tɪndɪlok e-tembi manda no nɪm pat-semlak.

23 Naka nandi-kunjitta ti-namlakti Bepnala bo nandi-kunjitta ti-nɪmlak.

24 Ba nak kundit gembɪnat gɪtikɪn amalɪ nɪm tɪndɪn endok boŋgɪpsɪnan nɪm pa tɪmbamda, yomjɪlok mɪlap nɪm pat-semek. Gan endi kundit wɪn kaŋgɪlɪn, ganmek Bep nɪta nandi-kunjitta ti-nɪmgɪlɪn, wala tɪmbi yomjɪlok mɪlap kɪmɪlɪm pat-semlak.

25 Endok endikɪne mandanji gɪnañ ñɪndiñ youyoulɪn patak, 'Endi naka slakan nandi-kunjitta ti-namgɪlɪn,' * tɪmbi manda wali bien tɪmbektok endi wɪndiñ ti-namgɪlɪn."

Yesuli Dɪndim Woñdi gwañgwañii ep tɪmbi pañgɪtauktok e-kwambiñ dañguk

26 Yesuli yousɪmbi enguk, "Siñgimek nak sɪndok Pañgembɪlanji wɪn Beptok kandañ nanin nɪ-muletat. Woñ wali Beptoñnan nanin pɪmbi, endok kusal sɪsɪnik wɪn tɪmbɪ inda-daklelak. Pɪmek, nokok kusatna e-dakle tɪmbekak,

27 tɪmbi sɪni bo nokok kusatna e-dakle ti-ta-kunekalɪn. Wɪn kusei ñɪndiñda: sɪndi nak kena kusei kɪmɪkut naningan nakɪta ku-ta-bañ.

16

1 Nepek kolan sanɪt wandin wali inda-samumek, sɪndok nandi-kɪlɪktɪnji wolonda nɪm pi pɪuktok nak manda gɪtik wɪn sanɪt.

2 Endi it kiyaunji gɪnañ nanin sep kle-kolɪmbi, pawan kunekalɪn. Tɪmbi wɪndiñgot nɪm. Nain indaumbi, nin endi sɪndoñnan nanin no wali kɪmbekakta, endi 'telak wolok plon Kunum Yambat kɪmɪt-klelet' em nandukak, gan endi tɪmbi kamalaukak.

3 Endi Bep nɪti nɪm nandi-kɪlɪn ti-nɪmañda tɪmbi wɪndiñ ti-samnekalɪn.

4 Nepek gamamek indaukak, wɪn nak man ñɪn itañgan sanɪ-talelet. Wɪn kusei ñɪndiñda: nak sanɪt wolok tuop ti-samnekalɪn, wolondamek nak endok plon manda sangut wɪn sɪndi nandi-tomnekalɪn.

Nak sɪn gɪta kuñgutta tɪmbi kena kusei kɪmɪkut wolonda nepek wolok kasat gama nɪm ti-samgut.

5 Gan man ñɪndiñgɪt nak Bep nanɪ-mukuk endoñnan ñaupɪ tɪlet, gañgan sɪndoñnan nanin nolɪ 'Dɪk dendɪñ ñaukañ?' wɪndiñ no nɪm nanɪ-nandañ.

6 Tambo nak ñañalok manda mɪlap wandin sanletta tɪmbi, sɪmba gawatti sɪndok gɪnanji tokñelak.

7 Gan nak manda ñɪndiñ elet wali biañgan tɪlak: nak sambɪ ñautat wolok bien wali sɪndoñ inda-samekak. Neta, tɪkap nak nɪm sambɪ ñautta, Pañgembɪlali sɪndoñ nɪm bɪwɪk. Tɪkap nak sambɪ ñautatta, nak en nɪ-mulambi, sɪndoñ bɪukak.

8 Bɪmek, kwelalok gɪñgɪtɪiila tɪmbɪ dakle-semumbi, nandi-kwambiñ danekalɪn, wɪn yom wɪn nek sɪnik, ba nin endi wɪn dɪndim sɪnik, ba Kunum Yambatti nɪtek sɪnik yambi-danbekak wɪn endi nɪm nandi-daklembi, nandum kamalalak.

9 Wɪn ñɪndiñ: endi nak nɪm nandi-kɪlɪktɪ ti-namañ, wali yom biañgan sɪsɪnik.

10 Tɪmbi dɪndim kuñgulok kandañ wɪn ñɪndiñ: nak Beptoñ undane ñawambi, sɪndi nombo nɪm nambɪnekalɪn, wali nak dɪndim sɪnik wɪn tɪmbi inda-dakleukak.

* 15:25: Kap 35:19, 69:4

11 Tĩmbi ka-dani kenalok kandañ wĩn ñĩndiñ: Kunum Yambatti kwet ñolok kandiķĩe ama Satan ikan ka-danbi, tambon ombi-tĩkeuktok eu taleñgukta tĩmbi amatam bo yambi-danbekak.

12 Manda sansanlok gama asup patak, gan man ñĩndiñgĩt sĩndi wĩn gĩtik nandi-daklembi, nandi-dasineliñdok tuop nĩm.

13 Gan Woñdi Kunum Yambattok kusal sĩsĩnik wĩn tĩmbi inda-daklelak. Endi pĩmek, sĩndok nanandĩnji ep tĩmbi pañgĩtaumbi, Yambattok kusal sĩsĩnik wĩn nandi-daklenekaliñ. Wĩn kusei ñĩndiñda: Woñdi enlok nanandĩnla manda no nĩm eukak, tambo manda nĩtek nĩmbĩmbi nandĩlak wolok tuop endi eukak, ba nepek nek siñgimek indaukaka wĩn sanbi indaukaka.

14 Tĩmbi endi nak manda nĩmbambi nandĩlak wĩn sanbi indaukakta tĩmbi, endi nokok kusatna engano wĩn tĩmbi inda-dakleukak.

15 Bep nĩtok nanandĩnet wĩn noñganda tĩmbi nak ñĩndiñ sanit, ‘Nak manda Woñda nĩmbambi nandĩlak wĩn sĩnda sani-dakleukak.’ ”

Mĩlapsĩlok kĩnjannan sĩlĩsĩlĩ gwañgwañiiloñ inda-semekak

16 Yesuli yousĩmbi enguk, “Nain nĩm ombataumbi, sĩndi nombo nĩm nambĩnekalĩñ, tĩmbi nain nĩm ombataumbi, bĩndambo nambĩnekalĩñ.”

17 Wĩndiñ eumbi, endok gwañgwañi dĩwĩndi nĩsĩñgan ñĩndiñ eñgĩliñ, “Endi ñĩndiñ elak, ‘Nain nĩm ombataumbi, nĩndi nombo nĩm kanekamĩñ, tĩmbi nain nĩm ombataumbi, bĩndambo en kanekamĩñ,’ tĩmbi ‘Endi Beptoñ undane ñaukakta tĩmbi wĩndiñ indaukaka.’ Manda wolok walan wali nek plon e-yout tĩlak?”

18 Wĩndiñ eñipi, nĩsĩñgan e-nandĩñgĩliñ, “ ‘Nain nĩm ombatalak’ manda wolok walan wĩ nĩtek? Nek elak wĩn nĩndi nĩm nandi-dakleamĩñ.”

19 Tĩmbi endi wala nĩ-nandĩneliñdok nandumbi, Yesuli yambi-nandi-daklembi enguk, “Nak ñĩndiñ sanit, ‘Nain nĩm ombataumbi, sĩndi nombo nĩm nambĩnekalĩñ, tĩmbi nain nĩm ombataumbi, bĩndambo nambĩnekalĩñ.’ Wĩn manda wolok kuseila sĩngan e-nandĩ tañ ba?”

20 Manda et wali biañgan sĩnik. Tĩmbi nak ñĩndiñ sanlet: nak kĩmbambi, sĩndi kut-blamblan embi, mano tĩnekalĩñ, gan kwelalok gĩñgĩtĩiili sĩlĩsĩlĩ tĩnekalĩñ. Tĩmbi sĩndok gĩnañji mĩlata sĩnik taumbi patnekalĩñ, gan sĩndi bĩndambo nambĩmbi, sĩndok nandi-mĩlapsĩlok kĩnjannan sĩlĩsĩlĩ inda-samekak.

21 Wĩn tamdi gwañgwa tĩkelak wandin inda-samekak. Endok pĩñgĩp gawat tĩndĩlok nainĩn indalakta tĩmbi gĩnan mĩlata sĩnik taumbi patak, gan endi gwañgwa tĩkemek, gwañgwan indaĩmĩlak wali sĩlĩsĩlĩ mĩmbi, mĩlap wĩn ip kamalalak.

22 Wĩndiñgangot nain ñolonda sĩndok gĩnañji mĩlatalak, gan nak bĩndambo bĩ sambambi nambĩnekalĩñ, wolonda walenjĩli bo kĩndem daumbi, sĩlĩsĩlĩ gĩnañji tokĩeukak, tĩmbi ama noli sĩndok sĩlĩsĩlĩnji solom tĩkeneliñdok tuop nĩm.

23 Nain wĩn indaumeke, sĩndi nepek nolok plon nombo nĩm nak nanĩ-nandĩnekalĩñ. Wĩn biañgan sĩnik. Tĩmbi nak ñĩndiñ sanlet: sĩndi nepek no ba nola nokok Bepnala nĩ-nandĩnekalĩñ, wolok tuop endi nokok kotna plon samekak.

24 Sĩndi nokok kotna plon enda nepek nola nĩm nĩ-nandĩ-ta-bĩñgĩliñ. Ale, man ñĩn sĩndi kĩndem gĩñgĩnembĩ, nĩ-nandĩ tĩ-ta-kunekaliñ, tĩmbi wolok tuopgan inda-samumbi, nandi-sĩlĩsĩlĩ gĩnañji tokĩeukak.”

Mĩlap kusei kusei indaukaka, gan Yesuli kwettok gembĩn kolan wĩn ip wĩli pĩñguk

²⁵ Yesulí yousimbi, ñíndíñ enguk, “Nak manda saní-ta-bílet wín eyout mandalíñgot sanlíñgut, gan nain indaumbi, nak manda eñípi, eyout manda nombo ním sanbetat. Tambo nokok Bepnalok plon indañgan kasat tí-sametat.

²⁶ Nain wolonda síndí nokok kotna plon Bep ní-nandínekalíñ. Nak Beptí sep kímílektok ní-nandutat wíndíñ ním sanlet, tambo ñíndíñ sanlet: wín sín en ní-nandínekalíñ.

²⁷ Wín kusei ñíndíñda: síndí gíñañjílí nak nep galk tambí, nak Beptoñnan nanin píñgut wín nandí-kwambíñ da-kuañda tímbi endí sep galk tambí, ní-nandínjí nandí-samekak.

²⁸ Nak en gíta pakap kwelan pímbi indañgutta, man ñín kwet ñín bímbi, endoñ undane loupi tílet.”

²⁹ Wíndíñ eumbi, gwañgwañiili níñgíliñ, “Ei! man íp dík eyout manda bímbi, manda indañgan níñílañ wín!

³⁰ Man ñín níndí gambí-nandamíñ, wín dík nepek gítíñgítík nandí-talelañ, tímbi níndí gama ním ganí-nandínambí, dík íkan níndok nanandíní ka-nandí-daklelañ. Kusei wala tímbi níndí dík Kunum Yambat-toñnan nanin píñguñ wín nandí-kwambíñ damíñ.”

³¹ Tímbi Yesulí tambane enguk, “Ba síndí biañgan íp nandí-kwambíñ da-namañ ba?

³² Nandañ! Ním ombataumbi, nain ñín íp inda-talelak: nokok kanjíknaílí sep kleumbi, síndí nak nambium, natnañgan palambí, síndí noñgan noñgandí papusenembí, isínan pí ña-talenetañ, ganmek nokok Bepnalí nakíta patakta tímbi nak natnañgan ním paletet.

³³ Síndí nokok gíñañ kuañda tímbi busuk bísíknat wín kasíleumbi pat-samektok nak manda wín sanít. Kwelan ñílok mílap kusei kusei pat-samlak, gan nak kwelalok gembín kolan wín íp wíla píñgukta tímbi síndok símbatsí saleun.”

17

Yesulí enla ba gwañgwañiila nímoló tíñguk

¹ Yesulí manda wín eu taleumbi, kunum gíñañ deium loumbi, Beula nímoló ñíndíñ tíñmíñguk, “Ambep, nak mílap bembí, kímbettok nain íp indalak. Dík nandí-namumbí, nak díkok Níñañgalí kusaka engano wín tímba inda-dakleuktok dík bo nokok kusatna engano wín tímbi inda-dakleukañ.

² Dík ama nep kímít-klenelíñdok namguñ, tímbi nak kuñgu taletalen nímnat enda emettok nandíñguñ, wala tímbi dík nak amatam gítík yambí-díkñeuttok napíkuñ.

³ Tímbi kuñgu taletalen nímnat wolok walan wín ñíndíñ: endí Kunum Yambat sísínik noñgangot dík nandí-kíliñ tí-gamañ, tímbi Yesu Mesía dík naní-mukuñ naka nandí-kíliñ tí-namañ.

⁴ Dík naka kena tímbettok namguñ wín gítík tímba taleñguk, tímbi telak wolok plon dítnalok kusaka engano wín kwelan ñílok tímba inda-dakleñguk.

⁵ Ale, Bep, man ñín dík nandí-nambí, natnalok kusatna engano wín ñíndíñ tímbi inda-daklewín: kwet gama ním indañlímbi, nak díkíta kuñípi, nokok pipapatna engano pat-namguk wín dík bíndambo naka namumbí pat-namun.

⁶ Dík kwelan kuañ endoñnan nanin díwín ep danbí, nokok gwañgwanai kunelíñdok yapíkuñ, tímbi nak díkok kusaka enda ení-dakle-semambí, endí dík nandí-kíliñ tí-gamañ. Wín endí díkok gíñgítikai, gan dík nakíta

kuneliñdok yapikuñ, tĩmbi nak yambi-dĩkñewambi, endi dĩakok mandaña kimit-kle-kumbi,

⁷ man ñĩndiñgĩt nambi-nandi-dakleañ, wĩn dĩa nepek gĩtĩngĩtik namumbi pat-namlak wali biañgan dĩakoñnan nanin. Endi wĩndiñ nandi-dakleañ,

⁸ wĩn kusei ñĩndiñda: dĩa manda naka nanguñ wĩn nak enda enba taleñguk. Ewambi, endi nandi-dasimbi, nak dĩakoñnan nanin pĩ indañgut wĩn biañgan ka-nandi-dakleañ, tĩmbi dĩa nani-mukuñ wĩn ip nandi-kwambiñ da-taleañ.

⁹ Nak enda tĩmbi nĩmolo tĩ-gamlet. Nak man ñĩndiñgĩt kwelan kuañ gĩtikta nĩmolo nĩm tĩ-gamlet. Tambo nak ama nin dĩa nokok gwañgwanai kuneliñdok yapikuñ endañgot nĩmolo tĩ-gamlet, wĩn kusei ñĩndiñda: endi dĩakok gĩngĩtkai sĩnik.

¹⁰ Wĩn nokok gĩngĩt kuañ endi gĩtik dĩakok gĩngĩtkai, tĩmbi dĩakok gĩngĩtkai gĩtik endi nokok gĩngĩtnai. Tĩmbi endok kuñgunjĩli nokok kusatna engano wĩn tĩmbi inda-daklelak.

¹¹ Nak kombikan dĩakoñ biutat, tĩmbi kwelan ñolok nombo nĩm yousĩmbi kuutat, gan endi la kwelan yousĩmbi kunekaliñ.

Bep Giñgi Sĩnik niti noñgan tamik, wĩndiñgangot endi bo noñgan tĩneliñdok dĩa nandi-nambi, dĩakok gembĩña naka namguñ wali ep kamaiukañ.

¹² Nak en gĩta kuñipi, dĩa gembĩ namguñ wali ep kamaimbi yambi-dĩkñe-ta-bĩngut. Tĩmbi endoñnan nanin no kolandok gĩngĩt kuñguk en noñgandĩngot kolañguk, nolii dĩwĩnli nĩm. Wĩn manda youyoulĩn patak wali bien tĩmbektok wĩndiñ indañguk.

¹³ Ale, nak dĩakoñ biupi tĩlet, gan nak nandi-sĩlisĩli tĩlet wolok tuopgan endi bo nandi-sĩlisĩli tĩneliñdok nak kwelan ñolok gamañgot patetta manda gĩtik ñĩn enbambi nandañ.

¹⁴ Dĩa manda nanguñ wĩn nak enda eni-talewambi, endi nandi-dasiñgĩliñ, tĩmbi natna kwet ñolok gĩngĩt nĩm kulet, wĩndiñgangot endi bo kwet ñolok gĩngĩt nombo nĩm kuañ, wala tĩmbi kwelalok gĩngĩt kuañdi nandi-kunjitta tĩ-semañ.

¹⁵ Dĩa kwet ñalinin yapma tĩkeuñdok nĩmolo nĩm tĩ-gamlet. Tambo nak ñĩndiñ nĩmolo tĩ-gamlet: dĩa ep kamaiumbi, kolan molomdi ep tĩmbi kolaneliñdok tuop nĩm.

¹⁶ Natna kwet ñolok gĩngĩt nĩm, wĩndiñgangot endi bo kwet ñolok gĩngĩt nĩm kuañ.

¹⁷ Wĩndiñda tĩmbi dĩakok mandañgali kusaka sĩsĩnik wĩn e-daklelak, wali ep tĩmbi pañgĩtaumbi, endi dĩtnalok gĩngĩtkaiñgot kunekaliñ.

¹⁸ Dĩa nak kwelan nani-mulĩmbi indañgut, wĩn dĩakok kenaña tĩmbettok. Wĩndiñgangot nak bo endi kwelan eni-mut-talelet.

¹⁹ Tĩmbi endi bo biañgan kuñgunjĩ dĩakok bi-gamneliñdok nak dĩakok kenaña tĩmbettok kuñguna dĩakok bi-gam-talelet.”

Nin endi Yesu nandi-kĩlĩkti tĩñminekaliñ enda nĩmolo tĩnguk

²⁰ Tĩmbi Yesuli nĩmolo yousĩm tĩmbi eñguk, “Bep, nak gwañgwanai 11 endañgot nĩmolo nĩm tĩ-gamlet. Tambo nak amatam nin endi gwañgwanailok mandanjĩ nandiĩmbi, nandi-kĩlĩkti tĩ-namnekaliñ, enda bo nĩmolo tĩ-gamlet.

²¹ Wĩn Bep dĩa nokok gĩnañ palĩmbi, nak dĩakok gĩnañ palĩmbi, niti noñgan tamik, wĩndiñgangot endi bo noñgan tĩneliñdok nak nĩmolo

tilet. Timbi kwelan kuañ gitikti dik wakan nak nani-mukuñ wïn nandi-kwambiñ daneliñdok nak nandi-kilikti ti-namnekalinñdi Bep nitok ginañ patneliñdok nimolo tilet.

²² Niti noñgan tamik, wïndiñgangot endi bo noñgan tïneliñdok nak nandi-sembi, dik pipapat engano naka namguñ pat-namlak wïn emambi pat-semalak.

²³ Wïn endi noñgan sinik inda-talembi, noñgan tïneliñdok nak endok ginañ palambi, dik nokok ginañ patañ. Endi wïndiñgan noñgan tïnekalinñ, wolonda kwelan kuañ gitikti ka-nandi-daklenekalinñ, wïn dik wakan nani-mukuñ, timbi dik nak nep galk tañguñ, wïndiñgangot nak nandi-kilikti tinamañ wïn ep galk tañguñ.

²⁴ Kunum kwet gama nim indañlimbi, dik nak nep galk tañguñda timbi pipapat engano wïn namguñ pat-namlak. Bep, nak ñindiñ indauktok nandi-galk talet: amatam nakita kuneliñdok namguñ, endi bo natna kuutatnan nakita kumbi, nokok pipapat engano wïn kanekalinñ.

²⁵ Bep ep tïndin dïndim molom, kwelalok giñgitiñiili dika nim nandi-gamañ, gan nakta nandi-kilinñ ti-gamlet, timbi dik nani-mulimbi indañgut wïn nokok gwañgwanai ñali ka-nandi-tom-taleañ.

²⁶ Nak dikok kusaka engano wïn daut semgut, timbi yousimbi daut sem-tañautat. Wïn dik nak nep galk talañ, wïndiñgan endi bo tambo ep galk taneliñdok ba nak en gita kuuttok wïndiñgan ti-semetat.”

Yesuli enlok kusal timbi inda-dakleuktok kim mïlapi, gwañgwañiiloñ inda-semguk

18

Yesu tikeñglinñ

(Matayo 26:47-57, Maleko 14:43-53, Luka 22:47-54)

¹ Yesuli nimolo timbi taleumbi, gwañgwañii git pakilinñnan nanin pim ñambi, tuk no koi Kitlon wïn dikñembi, oliv komba kena no wandin pakuknan ña tomglinñ.

² Endi wolok nain asup kimin tañglinñda timbi Judas Yesu endok kanjikñiilok kisinan kimilepi tiñguk endi bo kwet wïn nandiñguk.

³ Wïndiñda tapma ama biesi git Falisi amalï tapma ittok kamaikamai ama diwïn eni-mukilinñ en wakit Romalok mik ama diwïn Judasli ep kiulimbi, endi tou git sipalak ep pïndopi, miktok nepenepek epmumbi, Judasli yanañglinmbi, kwet wolok biñglinñ.

⁴ Biumbi, Yesuli nitok indañmektok wïn ikan nandi-taleñpi, ña ep timbi indaumbi enguk, “Sindi nin lonjañ?”

⁵ Eumbi tambane niñglinñ, “Yesu Nasalet nanin.” Eumbi enguk, “Wïn nak ñakan.” (Timbi Judas Yesu kanjikñiilok kisinan kimikuk endi ama wolok boñgipsinan ikuk.)

⁶ Yesuli “Wïn nak ñakan” wïndiñ eumbi, wolongan amalï nandi-silikñembi, siñgisiñgilok ñambi, pi pi-taleñglinñ.

⁷ Wïndiñ timbimbi, bindambo eni-nandimbi eñguk, “Sindi nin lonjañ?” Eumbi, “Yesu Nasalet nanin” wïndiñ niñglinñ.

⁸ Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Wïn nak ñakan wïn ikan sanit. Wïndiñda tikap sindi nak nep lonjañda, notnai ñin yambiumbi ñawit.”

⁹ Yesuli manda wïndiñ eñguk, wïn endi dama Beula ñindiñ niñguk walï bien timbektok eñguk, “Dik ama nakita kuneliñdok namguñ wïn nak yambi-dikñewambi, no nim paiklinñ.”

10 Tĩmbi Simon Petloli kakit tĩke biĩnguk wĩn tiañeum lambumbi, tapma amalok telak damanji endok kena gwaĩgwa sĩlanin no koi Malkus endok pawan kit dĩndĩm kandañ nanin wĩlalĩm pi piĩnguk.

11 Wĩndiĩn tĩmbĩmbi, Yesuli Petlola niĩnguk, “Dĩkok kakitka kwelnan suaem piwĩn. Bepnali engan mĩlap ñĩn kĩmit-namguk wĩn nĩtehta tĩmbi nĩm bembet?”

12 Tĩmbi mik ama wakĩt endok telak damanji ba tapma ittok kamaikamai ama endi Yesu tĩkembali, kii imbi

13 naĩgĩpi, ama no koi Anas endoñ dama ñaĩgĩliĩ. Anas endok wembanlok wapai koi Kaiafas endi gwĩlat wolonda tapma amalok telak damanji kuĩnguk.

14 Wĩn Kaiafas en wakan Juda ama biesĩla nanandi dama ñĩndiĩn emguk, “Ama noĩnganliĩngot amatam gĩtĩktok kinjanji kĩmbek wĩn kĩndem.”

Petloli Yesula “Nĩm nandiĩmĩlet” eĩnguk

(Matayo 26:58,69-70, Maleko 14:54,66-68, Luka 22:55-57)

15 Yesu naĩgĩpi ñaĩliĩmbi, Simon Petlo gĩt Yesulok gwaĩgwa no * endi siĩgi klem ñaĩgĩmĩk. Tapma amalok telak damanji endok sambaliili gwaĩgwa no wĩn nandiĩmĩngĩliĩ, wala tĩmbi endi telak damalok il saĩ jimba gĩnañ Yesu kĩndem klem loĩnguk,

16 gan Petloli telak yama pawan ikuk. Tĩmbi gwaĩgwa nin telak damanji lok sambaliili nandiĩmĩngĩliĩ endi pi ñambi, telak yama kandĩkĩne wembela Petlolok plon manda nĩmbĩmbi, yama pi salĩmbi, gwaĩgwa wali Petlo naĩgĩliĩmbi, gĩnañ loĩngĩmĩk.

17 Loumbi, yama kandĩkĩne wembe wali Petlo ni-kaĩbi eĩnguk, “Nĩm kaĩbi, diki bo ama wolok gwaĩgwa no?” Eumbi niĩnguk, “E, nak nĩm.”

18 Sasale tĩngukta tĩmbi tapma amalok telak damanji endok kena gwaĩgwa gĩt tapma ittok kamaikamai ama endi komba sim ipi, sei-palĩmbi, Petlo endi bo boĩngĩpsĩnan ña ipi, komba sei-pakuk.

Tapma amalok telak damanji li Yesu ni-nandi nandi tĩnguk

(Matayo 26:59-66, Maleko 14:55-64, Luka 22:66-71)

19 Tĩmbi Anas tapma amalok telak damanji damaĩngan pakuk endi Yesu ni-kaĩbi, endok gwaĩgwaĩnilok plon ba manda e-daut tĩliĩnguk wolok plon ni-nandi nandi tĩnguk.

20 Tĩmbi Yesuli ñĩndiĩn tambane niĩnguk, “Nak amatam gĩtĩkta indaĩngan manda engut, wĩn Juda amatam gĩtĩkti it kiyaunji gĩnañ ba tapma ilan kĩmĩn taĩ wolok nain tuop manda eni-daut tĩ-sem-ta-kuĩngut, tĩmbi nak kwet sembĩnnan nepek no nĩm eĩngut.

21 Wala tĩmbi nekta naka nani-nandi laĩ? Manda enbambi nandiĩngĩliĩ endi eni-kaukañ; endi mek nak nek engut wĩn nandañ.”

22 Wĩndiĩn eumbi, kamaikamai ama ñasiĩngan ikĩliĩ endoĩnan nanin noli Yesu timan dai plon wĩpi niĩnguk, “Dĩk tapma amalok telak damanji endi nĩtehta manda wĩndiĩn tambane nĩlañ?”

23 Eumbi tambane niĩnguk, “Manda ewa kamalalakta, wĩn kusei nani-dakleumbi nandiwa, ba dĩndĩm eletta, diki nekta slakan nĩtañ?”

24 Tĩmbi Anas li eumbi, Yesu kii im-bimbĩn naĩgĩpi ñambi, tapma amalok telak damanji Kaiafas endoñ ñaĩgĩliĩ.

Petloli Yesula ‘Nĩm nandiĩmĩlet’ bĩndambo eĩnguk

(Matayo 26:71-75, Maleko 14:69-72, Luka 22:58-62)

* 18:15: Yoaneli gwaĩgwa ninda youkuk endi enla eĩnguk.

25 Tĩmbi Simon Petlolĩ komba sei-palĩĩlimbi, ni-nandĩmbi eĩngĩliĩ, “Nĩm kaĩbi, dĩk bo ama wolok gwaĩngwa no?” Eumbi, e-kĩmĩt-sembiĩmbi enguk, “E, nak nĩm.”

26 Tĩmbi tapma amalok telak damanjĩ endok kena gwaĩngwa no, wĩn ama nindok pawan Petlolĩ wĩli dĩkĩneĩnguk endok wekai dĩptĩ Petlola ñĩndĩĩ nĩĩnguk, “Dĩk oliv komba kena gĩnaĩ en gĩta kuumbi gambĩt wĩn!”

27 Eumbi, bĩndambo “Wĩn nak nĩm” eumbi, wolongan puputti kitiĩnguk.

*Pilatoli Yesu ama wapmaĩ kuĩngunla ni-nandĩ tĩĩnguk
(Matayo 27:1-2,11-14, Maleko 15:1-5, Luka 23:1-5)*

28 Kwet salaumbi, Juda ama biesĩli Kaiafaslok il bimbi, pĩm ñambi, Yesu naĩngĩpi, kandĩkĩne ama Pilatolok ilan ñaĩngĩliĩ, gan il gĩnaĩ nĩm loĩngĩliĩ, wĩn kusei ñĩndĩĩnda: endĩ Roma ama Pilatolok il gĩnaĩ loumda, Kunum Yambattok dainan kolambi, Kamaikamai gwĩlattok nanaĩ sandap wolonda nanelĩndok tuop nĩm. It gĩnaĩ nĩm lombi, saĩ jimba gĩnaĩ palĩmbi,

29 Pilatoli pĩm, endoĩ ñambi, eni-nandĩmbi eĩnguk, “Sĩndĩ ama ñala manda nĩtek embi, kit yout tĩĩmaĩ?”

30 Eumbi tambane nĩĩngĩliĩ, “Endĩ kolan tĩndĩ ama nĩm palĩmda, dĩkok kĩkanan slakan nĩm kĩmĩtneĩ.”

31 Eumbi, Pilatoli enguk, “Tĩkap wĩndĩĩnda, sĩn en tĩkembĩ, sĩnlok endĩkĩne mandanjĩ kĩmĩt-klembi, manda plon kĩmĩlit.” Eumbi, ama biesĩli nĩĩngĩliĩ, “Juda nĩndok endĩkĩne mandanjĩ en kĩmkĩmlok elak, ✧ gan Roma sĩndok endĩkĩne mandanjĩ nĩndĩ sep lapĩpi, wĩndĩĩ tĩneĩndok kĩmĩsip patak.”

32 Juda ama biesĩli Pilatola wĩndĩĩ nĩĩngĩliĩ, wali tĩmbi inda-dakleĩnguk, wĩn Yesuli damaĩngan kĩmkĩm nĩtein kĩmbektok e-dakleĩnguk, manda wali bien tĩmbep tĩĩnguk. ✧

33 Tĩmbi kandĩkĩne Pilatoli ama biesĩlok mandanjĩ nandĩ-talembi, kandĩkĩne amalok it gĩnaĩ undane lombi, Yesu kitiĩmum bĩmbi ni-nandĩmbi eĩnguk, “Ba dĩk ñakan Juda amatamdok ama wapmaĩjĩ ba?”

34 Eumbi tambane ni-nandĩĩnguk, “Ba dĩk manda wĩn dĩtnalok nanandĩĩngala elañ, ba dĩwĩndok manjĩ klembi elañ?”

35 Eumbi nĩĩnguk, “Natna Juda ama nĩm, wala tĩmbi dĩkok kusaka nĩtek nandĩ-gamet? Wĩn dĩtnalok amatamgai gĩt tapma ama biesĩli gepbi, nokok kitiĩnanan gapĩkaĩ. Dĩk nĩtek sĩnĩk tĩĩnguĩ?”

36 Eumbi tambane nĩĩnguk, “Nokok ama wapmaĩ kuĩnguna wĩn kwet ñolok nĩm. Wĩn kwet ñolok palĩmda, nokok kena gwaĩngwanailĩ kanjĩknai mik tĩ-semumbi, endĩ nĩtek plon nepbi, Juda ama biesĩlok kĩsĩnan napĩtnelĩĩ? Gan nokok ama wapmaĩ kuĩnguna wĩn kwet ñolok nĩm.”

37 Tĩmbi Pilatoli nĩĩnguk, “Wĩndĩĩnda dĩtna ama wapmaĩ wĩndĩĩ elañ ba?” Eumbi tambane nĩĩnguk, “Naka ama wapmaĩ nanlaĩ wĩn dĩndĩm elañ. Wĩn kusei biaĩngan sĩsĩnĩk wĩn e-dakle kena tĩmbettok menalĩ napmĩumbi, kwelan indaĩngut. Tĩmbi nin endĩ kusei biaĩngan sĩsĩnĩk wĩn tĩke-kwambĩĩ dalok nandĩ-galk taĩ gĩtik endĩ nokok mandana nandĩmbi nandĩ-dasiaĩ.”

38 Eumbi, Pilatoli nĩĩnguk, “Kusei biaĩngan sĩsĩnĩk wĩn nek sĩnĩk?”

Pilatoli Yesulok kolan no nĩm tĩmbi indaĩnguk, ganmek kĩmbektok eu taleĩnguk

(Matayo 27:15-31, Maleko 15:6-20, Luka 23:13-25)

Tĩmbi Pilatoli bĩndambo pĩmbi, Juda amatamdoĩ ñambi enguk, “Nakta endok kolan no nĩm tĩmba indalak.

³⁹ Gan nak sindok ep t̄ind̄inji no k̄im̄it-klembi, Kamaikamai gw̄ilat tuop ama no it kwambiñ ḡinañ nanin sindok pa p̄isat-samlet, wala t̄imbi sindi nak ama ñin Juda amatamdok ama wapmañji ninin en p̄isat-samettok nandañ ba?”

⁴⁰ W̄indiñ eumbi, endi kwawañganembi, tambane niñḡiliñ, “Nim yañ! Barabas kak p̄isat-nim̄iñ!” Barabas win endi ama piñpiñen nin Roma ama mik ti-semliñguk. ✱

19

¹ Wolongan Pilatoli eumbi, mik amali toa p̄isik asupnat gaut gw̄ilapti t̄ind̄in wali Yesu waipḡiliñ.

² T̄imbi ama wapmañ walan es̄ilim̄iñpi, toa no p̄isikñat wali bond̄inembi, kumbannan k̄im̄ili p̄iumbi, sauloñ ḡim̄in dasi-m̄iñḡiliñ.

³ W̄indiñ t̄iñpi, ama noñgan noñgan endoñ biñḡiliñ tuop endi walan noñgangot t̄imbi, “Judalok ama wapmañji, we!” w̄indiñ n̄imbi, timan dai plon kit̄ p̄ind̄im w̄ik̄iliñ.

⁴ T̄imbi Pilatoli b̄indambo p̄imbi, k̄im̄in ḡit̄iktoñ ñambi enguk, “Nandiwit: nak en sindoñ nañḡip biwambi, sindi ñindiñ ka-nandiwit: nakta endok yom̄inlok bien lonji n̄im kañ bilet.”

⁵ T̄imbi Yesu en toa p̄isikñat bond̄inen ḡit̄ sauloñ ḡim̄innat wak̄it pi il̄imbi, Pilatoli daut sembi enguk, “Ama ñin kawit!”

⁶ W̄indiñ eumbi, tapma ama biesi ḡit̄ tapma ittok kamaikamai amali Yesu kañḡiliñ, wolongan endi wopungan kit̄imbi eñḡiliñ, “Kloñbat plon w̄ili k̄imb̄in!” Eumbi, Pilatoli manj̄inan t̄ikembi enguk, “Nakta endok yom̄in yolonj̄iletta t̄imbi sindi en t̄ikembi, kloñbat plon w̄ilit.”

⁷ T̄imbi Juda ama biesili tambane niñḡiliñ, “Endi enla ‘Nak Kunum Yambattok Niñañ’ w̄indiñ pa elak, t̄imbi endikne manda pat-n̄imlak walinin noli ama wandisi win yand̄ip k̄imneliñdok elak.”

⁸ T̄imbi Pilatoli Yesulok plon manda wandin win nandiñguk wolonda endi w̄ili k̄imneliñdok eu taletalela mis̄i sin̄ik tambi,

⁹ Yesu it ḡinañ nañḡip lombi, ni-kañbi eñguk, “D̄ik denanin sin̄ik?” Gan Yesuli tambon no n̄im tambane niñguk,

¹⁰ wala t̄imbi Pilatoli niñguk, “N̄itek? Ba d̄ik manda tambon no n̄im nanlañ ba? Nak d̄ik slak gambiwam kuuñdok ba ewa kloñbat plon k̄imbeñdok gemb̄i pat-namlak, win d̄ik n̄im nandi-daklelañ ba?”

¹¹ T̄imbi Yesuli tambane niñguk, “Kunum Yambatti gemb̄i n̄im gamumda, nepek no ti-nameñdok gemb̄i no n̄im pakamek. Kusei wala t̄imbi ama nin nak d̄ikok k̄ikanan nap̄ikuk endok yom̄inli d̄ikok yomga maklelak.” *

¹² Pilatoli manda wala t̄imbi Yesu kañbiuktok telak lonjiñguk, gan Juda ama biesili kwawa t̄imbi kit̄imbi, Pilatola niñḡiliñ, “No en enla ama wapmañ elak, endi Roma ama wapmañ Sisala kanjik̄ tiñm̄imbi e-ta-pi tiñm̄ilak. W̄indiñda t̄ikap d̄ik ama ñin kañbiutañda, d̄ik bo Sisalok nol n̄im indalañ.”

¹³ Pilatoli manda w̄indiñ nandiimbi, wolongan endi Yesulok mandan eu taleuktok en nañḡip p̄imbi, ka-dani amalok pitit plon pipakuk, kwet kawat p̄ind̄im̄li galgalin wolok. (Juda amalok mandan̄inan kwet wolok koi win Gabata.)

¹⁴ Sandap wolondañgan Juda amali Kamaikamai gw̄ilattok nepek ḡit̄ik ti-jumit̄ tiñl̄imbi, kwet boñḡip taumbi, Pilatoli pitit plon pipapi, Juda

✱ **18:40:** Maleko 15:7   * **19:11:** Yesuli tapma amalok telak damanji Kaiafas endok plon e-yout tiñguk bek.

amatamda e-sasale manda enbi eñguk, “Ale, sindok ama wapmañji ñin kawit!”

¹⁵ Eumbi, endi kitimbi eñgiliñ, “Nañgip ñawit! Nañgip ñawit! Nañgip ñambi, kloñbat plon wili kimbın!” Timbi Pilatoli enguk, “Nitek? Sindok ama wapmañji ñakan ñak! Ba nak en kloñbat plon wili kimmneliñdok eut ba?” Eumbi, tapma ama biesili ñindiñ tambane niñgiliñ, “Nimbek no en nindok ama wapmañni nım, Sisa en noñgan.”

¹⁶ Wolongan Pilatoli nandi-sembi, Yesu kloñbat plon wili kimmneliñdok kisinan kimikuk.

Yesu kloñbat plon wili kimiñguk

(Matayo 27:32-56, Maleko 15:21-41, Luka 23:26-49)

¹⁷ Wındiñda mik amalı Yesu walinin nañgip ñambi, enlok kloñbat mıum bembımbi, kwet no koi Kumba Kwandat, Judalok mandanjınan Golgata, wandıñ nañgip ñambi,

¹⁸ kloñbat plon wıkilıñ. Timbi kolan tındı ama tıpet wakıta yandıpbı, no tombon no tombon, tim Yesu en endok boñgıpsetnan ep samba embı, mambı ikılıñ.

¹⁹ Timbi Pilatoli eu taleumbı, Yesulok kumbam mındiñ plon kundit ñındiñ youp kimikılıñ, “Yesu Nasalet nanin, Juda amalok ama wapmañji.”

²⁰ Kundit wın Juda wakıt Roma ba Grik endok mandanjı plon youp kimikılıñ, timbi Yesu wıkilıñ wın it kwet ñasıñgan pakukta timbi Juda ama asupgandı manda wın kañbi pinakılıñ.

²¹ Timbi Juda amalok tapma ama biesili kundit wala kañ nandum tuop nım timbımbi, Pilato nımbı eñgiliñ, “Dık ‘Juda amalok ama wapmañji’ wındiñ nım yout. Tambo ñındiñ yout, ‘Ama ñalı en ‘Nak Juda amalok ama wapmañji’ eñguk.’” Wındiñ eumbı,

²² Pilatoli tambane enguk, “Ewam youlaliñ wındiñgan palın.”

²³ Timbi mik amalı Yesu kloñbat plon wıt-talembı, endok dasindasin tıpet tıpet wın ep danbi, molom tuop tuop epgılıñ. Timbi endi wındiñgot endok kiupın ombap tikembi kañgiliñ, wın kiupı wın sandum noñgandıñgot tındın, dımbı nımnat,

²⁴ wala timbi endi wala kau kindem daumbı, nısiñgan ñındiñ eñgiliñ, “Wın wilapnambı kolauk, wala timbi molom nin sınık wın indauktok nındı timbi-indalok sañala tına!” Wındiñ embı, timbi-ında sañala timbımbi, kiupı wılok molom indaumbı, manda ñındiñ youyoulın patak walı bien tıñguk,

“Endi nokok dasindasina ep danbi, sandumnala timbi timbi-ında sañala tıñgiliñ.” ✧
Wılok tuopgan mik amalı tıñgiliñ.

²⁵ Timbi Yesulok meñ wakıt meñlok dalañ, ba Klopas tamın koi Malia, timbi Malia Makdala nanin endi Yesulok kloñbalı kuseinan ikılıñ.

²⁶ Timbi Yesulı enlok meñ gıt gwañgwan nin gınañlı kasileñguk wın endi ñasıñgan ilımbı kañbi, gwañgwa wılok plon meñla ñındiñ niñguk, “Tam, ñın dıkok niñañga wakan.”

²⁷ Wındiñ em tambanembı, gwañgwa wala ñındiñ niñguk, “Ñın dıkok meñga wakan.” Timbi nain wolonda gwañgwa walı Yesulok meñ nañgiliñmbı, endok ilnan ñaumbı ka-dıkneñguk.

²⁸ Wılok siñgi kandañ Yesulı nandiñguk, wın endi kena nek timbektok indağuk wın gıtık ip timbı taleñguk. Timbi manda enlok plon youyoulın patak walı bien timbektok endi ñındiñ eñguk, “Tukta kimlet.” ✧

29 Tĩmbi kwet kambot nolok gĩnañ wain tuk kimbĩñ wĩlĩmbi, wolok pakuk. Wĩndĩnda ama nolĩ nepek busukĩnanen tuk tiañelok no tĩkembali, walĩ wain tuk gĩnañ wĩsimbi, komba koi hisop wolok bem kusip bañak gĩnañ kĩmĩpi, man plon kĩmilĩm loumbi nañguk.

30 Wain tuk kimbĩñ wĩn nañbi eñguk, “Ip tĩmba talelak.” Wĩndĩñ eñpi, kumbam bium gwasei pĩumbi, kuñgun Kunum Yambattok kiinan kĩmĩpi kĩmĩñguk.

31 Sandap wolonda Sabat patnandĩ nain wopum indaup tĩmbĩmbi, Juda amatamdĩ wolok tĩ-pañgĩpañgĩle tĩñgĩlĩñ. Tĩmbi Juda ama biesĩli ama kloñbat plon yandĩpmĩum pakĩlĩñ endok pĩñgĩpsĩli Sabat nainnan yousĩm papatta nandum tuop nĩm tĩmbĩmbi, Pilatoloñ ñambi nĩñgĩlĩñ, “Dĩk kĩndem nandĩ-nĩmbi, mik amala enbĩmbi, endĩ endok kesĩsĩ kwandat wĩli gĩlo-semum platikan kĩmbĩmbi, pĩñgĩpsĩ ep pĩmbi, ep ñawĩt.” Wĩndĩñ eumbi, Pilatoli mik amala enbĩmbi,

32 endĩ ama tĩpet Yesu gĩt yandĩpgĩlĩñ endoñ ñambi, dama nolok kesi kwandai wĩli gĩloumbi, siñgi nolok wĩndĩñgot tĩñgĩlĩñ.

33 Tĩmbi Yesuloñ bĩm kañgĩlĩñ, wĩn en ikan kĩmĩñguk. Wĩndĩñ kañbi, endok kesĩ kwandai nĩm wĩli gĩloñguk.

34 Gan mik ama nolĩ bambau kandañ basamdĩ youlĩ tombĩmbi, wolongan wekat gĩt tuktĩ yalĩmulĩmbi, Yesuli biañgan kĩmĩñguk wĩn inda-dakleñguk.

35 Wĩn sĩndĩ bo nandĩ-kĩlĩktĩ tĩnelĩñdok nepek wĩn dailĩñgan indaum kañguktĩ wolok gembĩn ipi elak. Endok e-dakle mandan walĩ biañgan tĩlak, tĩmbi endĩ manda biañgan elak wĩn ikan nandĩ-talelak.

36 Nepek nek indañguk walĩ manda youyoulĩn patak walĩ bien tĩmbektok indañguk. Neta, manda nolĩ ñĩndĩñ elak, “Kwandai no nĩm wĩli gĩlolok,” ✧

37 tĩmbi no wĩn ñĩndĩñ, “Endĩ ama youlĩ tomtomĩn enda daut deinekaliñ.” ✧

Yesu sum gĩnañ kĩmĩkĩlĩñ

(Matayo 27:57-61, Maleko 15:42-47, Luka 23:50-56)

38 Josep Alimatia nanin † endĩ Yesulok gwañgwa no kuñguk, gan Juda ama biesĩla mĩsĩñgukta tĩmbi gitañgitak pat-sembeñguk. Yesu kĩmĩñgukta endĩ Pilatoloñ ñambi, ñĩndĩñ nĩ-nandĩñguk, “Nak Yesulok dalandan kĩndem tĩke ñawĩt ba?” Eumbi nandĩ-ñĩmumbi, ñam Yesu kloñbat plon nanin bĩndĩpi, tĩke ñañguk.

39 Tĩmbi Nikodemus ‡ damañgan tim nola Yesu ña kañguk endĩ bo bĩñguk. Endĩ gwasap mĩlĩñ kĩndem walan tĩpet 30 kilo ba nĩtek kiukiulĩn wĩn ep bĩñguk.

40 Ama tĩpet endĩ Yesulok dalandan tĩkembali, Juda amalĩ dalandanjĩlok plon pa tañ telak wĩn klembi, gwasap endok plon kĩmĩpi, sandum satnindĩ tĩmĩp imgĩmĩk.

41 Yesu kloñbat plon wĩkĩlĩñ kwet wolok ñasĩñgan gwatnam kena no pakuk, tĩmbi kena wolok gĩnañ sum kawat tombañ gĩtikĩn no pakuk, wolok ama dalandan gama no nĩm kĩmĩkĩmilĩn.

42 Sabat patnandĩ nain wĩn indaup tĩmbĩmbi, sum ñasĩñgan pakukta tĩmbi endĩ Yesulok dalandan wolok tĩke ña kĩmĩpi, sum telak yama masĩpgĩmĩk.

✧ 19:36: Kisim Bek 12:46, Namba 9:12, Kap 34:20 ✧ 19:37: Sekeraia 12:10 † 19:38: Josep Alimatia nanin endĩ Juda amatamdok kandĩkĩnenjĩ ba ama wopum no. (Matayo 27:57, Maleko 15:42, Luka 23:50-51) ‡ 19:39: Nikodemus endĩ Juda amatamdok kandĩkĩnenjĩ ba ama wopum no. (Yoane 3:1-10, 7:50)

20

*Yesulok dalandan sum ginañ nım pakuk
(Matayo 28:1-10, Maleko 16:1-8, Luka 24:1-12)*

¹ Kena nain kusei kımıkkımılınan kwet gama nım salañılımbi, Malia Makdala nanin endı Yesulok sumnan ñambi kañguk, wın kawat sum telak yama masimasipmın wın tıke lo tambon kımılım pakuk.

² Wındıñ kañbi, woñep ñambi, Simon Petlo gıt gwañgwa no Yesulı gınañlı tıke-kasılelıñguk endoñ ñambi enguk, “Wopumdok dalandan sumnan nanin tıke ñambi, delok kımılım patak wın nındı nım nandamıñ.”

³ Wolongan Petlo gıt nol endı iset bimbi, sumnan ñandepi

⁴ yakan woñep ñağımık, gan nol walı Petlo maklembi, dama sumnan tomguk.

⁵ Tombi, telak yama pawan mumuñembi, gınañ deium loumbi, sandum Yesulok dalandan tımıtımılın wın kañguk, gan gınañ nım loğguk.

⁶ Tımbi Simon Petlolı sıngi klem bı tombi, sum gınañ lombi kañguk, wın Yesulok kwel kınjannan sandumlıñgot pakuk.

⁷ Sandum no endok kumbam imimın walı dıwın no gıt nım pakuk. Tambo sandum wın engan kwasanembi, giñgiñgan kımılım pakuk.

⁸ Tımbi gwañgwa dama sumnan tomguk endı wındıñgot gınañ lombi, nepenepek gıtık wın kañbi, Yesu mılakuk wın nandı-kwambıñ dañguk.

⁹ (Nain wolonda endı Kunum Yambattok mandanlı Mesialı kımnan nanin mılalektok elak wın gama nım nandı-tomgıılıñ.)

*Yesulı Malia Makdala nanin endoñ indañguk
(Maleko 16:9-11)*

¹⁰ Tımbi gwañgwa tıpet endı isetnan undane ñağımık,

¹¹ gan Malia Makdala nanin endı sumnan undane bı tom papi, pawan ipi, kut-blamblan eñguk. Tıñıpi mumuñembi, sum gınañ deium loumbi,

¹² eñalo tıpet dasindasinjet satnın wın yambıñguk. Endı Yesulok kwel kınjannan pipakımık, nolı kumbam kandañ pilımbi, nolı kesıi kandañ pipakuk.

¹³ Pipapi nıñgımık, “Tam, dık neta kut-blamblan elañ?” Eumbi enguk, “Nokok Wopumnalok dalandan tıke ñam, delok kımılım patak wın nım nandılet.”

¹⁴ Wındıñ eñıpi undanembi, Yesu sıngi kandañ ilımbi kañguk, gan endı en gama nım ka-nandı-tomguk.

¹⁵ Tımbi Yesulı nı-kañbi eñguk, “Tam, dık neta kut-blamblan elañ? Ba nında lonjılañ?” Nı-kaumbi, Malialı “Kena kandıkñe ama kalet” wındıñ nandımbi nıñguk, “Ama wopum. Tıkap dık ñalı tıke ñañañda, nanbı nandımbi, dık kwet delok kımılañnan ñambi, natna tıke ñam kındit taplıutet.”

¹⁶ Tımbi Yesulı Malialok koi kıtıumbi, endı tıkıle ka-nandı-tombi, Juda mandanjnan “Rabonai” nıñguk. (Wın nınılok mandanınan ‘Nokok nandautna’.)

¹⁷ Malialı Yesula wındıñ kıtımbi, tıke-kaumbi, Yesulı nıñguk, “Nambık bı! Nak gama Bepnaloñ nım undane loğgut, wala tımbi nombo nım nep kawıñ. Dık nokok kwayanailoñ * ñambi, ñındıñ enbekañ, ‘Wın nokok Betna gıt sındok Bepsi, nokok Yambatna gıt sındok Yambatsı, nak endoñ undane loupi tılet.’”

* **20:17:** Yesulı enlok kwayañııla eñguk, wın endı gwañgwañıılok plon e-yout tıñguk.

18 Tĩmbi Malia Makdala nanin endĩ Yesulok gwañgwañiiloñ ña tombi enguk, “Nak Wopum ip kat” embi, Yesulĩ manda niñguk wĩn wakan kasat ti-semumbi nandiñgĩliñ.

*Yesulĩ gwañgwañiiloñ inda sembĩ ti-semguk
(Matayo 28:16-20, Maleko 16:14-18, Luka 24:36-49)*

19 Kena nain kusei kĩmĩkĩmĩlinan sandap wolonda kwet kĩlim eumbi, Yesulok gwañgwañiili kĩmĩn ti-pakĩliñ. Endĩ Juda ama biesĩla misĩngĩliñda tĩmbi it yama kekak ti sip kwambiñ da-talembi pakĩliñ. Paliñĩliĩmbi, Yesu en boñgĩpsĩnan indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.”

20 Wĩndĩñ e-talembi, enlok kii bim tiptet wakĩt bambau gilĩn daut semumbi, endĩ Wopum en wakan wĩn ka-nandi-tom sĩnĩk tambi, sĩlisĩliĩ tokĩe-semguk.

21 Tĩmbi Yesulĩ bĩndambo enguk, “Busuk pat-samun. Beptĩ nak nanĩmukuk, wĩndĩngangot nak bo sĩndĩ sani-mutet.”

22 Wĩndĩñ e-talembi, man woĩli ep pendĩpi enguk, “Sĩndok gĩnañjĩ gĩnañ Dĩndĩm Woĩ kasĩlewĩt! Kasĩle-talemek,

23 Woĩ wali daut samlak, wĩn Kunum Yambattĩ ama nolok yomĩn biñmĩnguk ba nĩm, tĩmbi wolok tuop sĩndĩ amatamda kĩndem ñĩndĩñ enĩdakle-semnekalĩñ, ‘Yomjĩlok mĩlap wĩn wiat-taletalen,’ ba ‘Yomjĩlok mĩlap wĩn kĩmĩlim pat-samlak.’ ”

24 Yesulĩ inda-semguk wolonda endok gwañgwañiĩ 12 endoñnan nanin no koi Tomas (koi no Didimus) endĩ nolii gĩt nĩm pakuk.

25 Nĩm pakukta, endok noliiĩ ñĩndĩñ niñgĩliñ, “Nĩndĩ Wopum kañgĩmĩñ!” Gan endĩ enguk, “Tĩkap nak dautnalĩ biliñdok gil endok kii bim plon nĩm kautat, tĩmbi kĩtna niññaĩli kii bim wandan gĩnañnan nĩm suaeutat, tĩmbi bambau wanda wĩn nĩm tĩke-kautatta, sĩndĩ nek eañ wĩn nak nĩm sĩnĩk nandi-kwambiñ dautat.”

26 Sande noñgan taleumbi, gwañgwalĩ bĩndambo it gĩnañnan kĩmĩn tĩmbĩmbi, Tomasli en gĩta yakan pakĩliñ. Endĩ yama kekak ti sip kwambiñ da-talembi pakĩliñ, ganmek Yesulĩ bĩndambo boñgĩpsĩnan bĩ indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.”

27 Wĩndĩñ eĩpi, Tomasla kii bim daulĩmĩmbi niñguk, “Kĩka niññaĩ kĩtna gil plon kĩmĩpi, kĩtna ka! Tĩmbi kĩka kot suapi, nokok bambatna tĩke-nandi! Dĩk nandi-bendi nombo nĩm tĩmbekañ, tambo nak kaik patet wĩn nandi-kwambiñ daukañ!”

28 Eumbi tambane niñguk, “Dĩk nokok Wopumna gĩt Yambatna.”

29 Eumbi, Yesulĩ niñguk, “Ba dĩk nambĩlañda tĩmbi nandi-kĩliktĩ ti-namlañ ba? Nin endĩ nĩm nambañ, gan wandingan embi nandi-kĩliktĩ ti-namañ, endĩ Bepnalok dainan amatam dĩwĩn yapma kle pakañ.”

Kusei nekta pepa ñĩn youyoulĩn patak

30 Yesulĩ gwañgwañiilok dausĩnan jimba kundit dĩwĩn asupgan tĩnguk, gan wĩn pepa ñolok gĩnañnan nĩm youyoulĩn patak.

31 Gan kundit youyoulĩn patak walĩ kusei ñĩndĩñda youyoulĩn: sĩndĩ manda ñĩn pinat nandi tĩmbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Nĩñañ, wĩn nandi-kwambiñ danekalĩñ, tĩmbi nandi-kwambiñ daĩpi, endok gĩngĩtĩnii kuañda tĩmbi kuñgu sĩsĩnĩk wĩn kasĩlenekalĩñ.

21

Yesulĩ tuk guañ baliliñnan gwañgwañiiloñ inda-semguk

¹ Yesulí gwañgwañiiloñ dama Jelusalem inda-semguk, wolok siñgi kandañ endí b̄ndambo Galili kwelan tuk guañ koi Taibelias wolok inda-semguk. W̄in ñ̄indiñ:

² Simon Petlo, Tomas (endok koi no Didimus) ḡt Natanael Kana it kwet Galili kwelan nanin, wak̄t Sebedilok n̄ñañiit t̄pet ba Yesulok gwañgwañiit t̄pet no yakan k̄m̄n t̄-pak̄liñ.

³ Pal̄ñ̄l̄mbi, Simon Petlol̄ noliila enguk, “Nak m̄kbalak lolonj̄la ñ̄autet.” Eumbi n̄ñḡl̄ñ, “N̄ndi d̄k̄ita yakan ñ̄anetam̄ñ.” W̄ind̄ñ embi, walinin p̄m̄ ñ̄ambi, k̄ikeñ plon lom ñ̄ambi, m̄kbalak l̄k̄ tiatia kena t̄ñḡl̄ñ, gan tim ombap wolonda m̄kbalak no n̄m̄ ep̄ḡl̄ñ.

⁴ Kwet salaup t̄mb̄mbi, gwañgwañiil̄ Yesu k̄nanjatnan pal̄mbi kañḡl̄ñ, gan endí en Yesu w̄in n̄m̄ ka-nand̄-tomḡl̄ñ.

⁵ T̄mbi Yesul̄ k̄t̄-sem̄bi enguk, “Notnai! Ba s̄ndi m̄kbalak no n̄m̄ ep̄m̄l̄ñ ba?” Eumbi, “N̄m̄ ep̄mam̄ñ” w̄ind̄ñ n̄mb̄mbi,

⁶ endí enguk, “Ale. L̄ksi k̄ikeñ k̄t̄ d̄nd̄m̄ kandañ kol̄ p̄umbi ep̄netañ.” Eumbi, endí b̄ndambo l̄k̄ w̄in kol̄ p̄umbi, m̄kbalak asup ep̄ḡl̄ñda t̄mbi l̄k̄ w̄in tiañeum k̄ikeñ plon lamb̄lamb̄lok tuop n̄m̄.

⁷ Wolongan Yesul̄ gwañgwa ḡnañl̄ t̄ke-kas̄leañguk endí Petlola ñ̄indiñ n̄ñguk, “W̄in Wopum engan!” Simon Petlol̄ manda “Wopum” w̄ind̄ñ nand̄mbi, dasindasin kiund̄p̄ biñguk w̄in t̄ke dasimbi, Yesuloñ ñ̄aupi, tuk guañ ḡnañ d̄kokuk.

⁸ T̄mbi gwañgwa d̄w̄ndi Petlo k̄ikeñ plon klembi, m̄kbalak l̄k̄ tok̄netok̄nen w̄in tiañembi, k̄nanjatnan b̄ tomḡl̄ñ. Kwet w̄in mayañgan s̄n̄k̄ n̄m̄, 100 mita ba n̄tek wolok tuop.

⁹ K̄nanjatnan p̄mbi, komba di-papal kañḡl̄ñ, t̄mbi komba galk plon m̄kbalak wak̄t plaua nanañ d̄w̄in pal̄mbi kañḡl̄ñ.

¹⁰ T̄mbi Yesul̄ enguk, “M̄kbalak komb̄kan ep̄m̄l̄ñ d̄w̄in ep̄ b̄wit!”

¹¹ Eumbi, Simon Petlol̄ k̄ikeñ plon lombi, m̄kbalak l̄k̄ tiañeumbi, tuk pawan k̄nanjatnan lamb̄ñguk. M̄kbalak wopum s̄n̄k̄ 153 ḡt̄k̄ wal̄ p̄ l̄k̄ t̄mbi tok̄ñeñḡl̄ñ, ganmek l̄k̄ wal̄ n̄m̄ blañganeñguk.

¹² T̄mbi Yesul̄ b̄m̄, nanañ nanel̄ñdok enguk. Gwañgwañiil̄ en Wopum w̄in ip nand̄ñm̄ñḡl̄ñda t̄mbi, endí ḡt̄k̄ wal̄ “D̄k̄ nin?” w̄ind̄ñ n̄-nand̄nep m̄s̄ñḡl̄ñ.

¹³ T̄mbi Yesul̄ b̄mbi, plaua wak̄t m̄kbalak ep̄bi, emumbi nañḡl̄ñ.

¹⁴ Yesul̄ k̄m̄nan nanin m̄lakuk wolok siñgi kandañ endí gwañgwañiiloñ w̄ind̄ñ inda-semumbi, nain t̄pet ḡt̄ no t̄ñguk.

Yesul̄ Petlola endok ḡñḡt̄ñii yamb̄-d̄k̄ñeuktok n̄ñguk

¹⁵ Nanañ nanb̄ taleumbi, Yesul̄ Simon Petlo n̄-nand̄mbi eñguk, “Simon Yoanelok n̄ñañ, d̄k̄ nokok gwañgwanai d̄w̄in ñ̄n̄ yapma klembi, ḡnañgal̄ nak nep kas̄le-s̄n̄k̄ talañ ba?” Eumbi n̄ñguk, “T̄mbi, Wopum, nak ḡnañnal̄ d̄k̄ gep kas̄lelet w̄in d̄k̄ ip nand̄l̄añ.” W̄ind̄ñ eumbi, Yesul̄ enlok ḡñḡt̄ñiilok plon Petlola ñ̄indiñ n̄ñguk, “Nokok sipsip n̄ñanai ep̄ towi t̄-ta-kuukañ.”

¹⁶ T̄mbi b̄ndambo n̄-nand̄mbi, nain t̄pet t̄ñguk, “Simon Yoanelok n̄ñañ, d̄k̄ ḡnañgal̄ nak nep kas̄le-s̄n̄k̄ talañ ba?” Eumbi n̄ñguk, “T̄mbi, Wopum, nak ḡnañnal̄ d̄k̄ gep kas̄lelet w̄in d̄k̄ ip nand̄l̄añ.” W̄ind̄ñ eumbi n̄ñguk, “Nokok sipsipnai yamb̄-d̄k̄ñe t̄-ta-kuukañ.”

¹⁷ T̄mbi b̄ndambo n̄-nand̄mbi, nain t̄pet ḡt̄ no t̄ñguk, “Simon Yoanelok n̄ñañ, d̄k̄ ḡnañgal̄ nak nep kas̄lel̄añ ba?” Yesul̄ “D̄k̄ ḡnañgal̄ nak nep kas̄lel̄añ ba?” w̄ind̄ñ eumbi, nain t̄pet ḡt̄ no t̄ñgukta t̄mbi, Petlol̄ ḡnañ kolaumbi n̄ñguk, “Wopum, d̄k̄ nepek ḡt̄k̄ ip nand̄-talembi,

nak ginañnalí dík gep kasílelet wín nambi-nandílañ.” Eumbi, Yesulí nínñguk, “Nokok sipsipnai ep towi tí-ta-kuukañ.

¹⁸ Wín biañgan tímbeqañ.

Tímbe nak nínđíñ ganba nandí. Dík sim plon papi, dítñañgan bíñgwílap tembi, delok ñaupi nandílíñguñ wolok tuopkan samasamakgan ñalíñguñ, gan dík gílik tímbeqañ nain wolonda dík kíkka tíke-loumbi, nimbek nolí gep topmbi, kwet ním ñañalok nandí-galk talañnan ganañgílimbi ñaukañ.”

¹⁹ (Yesulí wíndíñ embi, Petlolí Kunum Yambattok koi gíñgít míuktok telak nítek plon kimbekak wín tímbe inda-dakleñguk.) Tímbe yousímbe, nínđíñ nínñguk, “Dík nak nep kle-kuukañ.”

Pepa ñín youkuk endok mandan

²⁰ Tímbe Petlolí tambanem kañguk, wín Yesulí gwañgwa nin ginañlí tíke-kasíleñguk endí ep klem bíñguk. (Endí gwílattok nanañ yakan na-pakíliñ, wolonda gwañgwa walí wakan Yesulok plon panjañganembi ní-nandímbe eñguk, “Wopum, wín nindí síník dík kanjikkailok kísínan gapílekak?”)

²¹ Petlolí gwañgwa wín kañbi, Yesu ní-nandímbe eñguk, “Wopum, ama ñolok kandañ nítek indañmekak?”

²² Eumbi nínñguk, “Tíkap nak undanem bí tombetat, endí wolok tuop yousímbe kuuktok nandíñmetta, walí dík kok nepek ním. Díkta nak nep kle-kuukañ.”

²³ Tímbe manda walí Yesu kímít-kle-kuañgíliñ endok boñgípsínan sapakñeumbi, ama walí ním kimbekak wíndíñ nandíñgíliñ. Gan Yesulí Petlola nínđíñ ním nímbe eñguk, “Gwañgwa walí ním kimbekak.” Tambo endí nínđíñgot eñguk, “Tíkap nak undanem bí tombetat, endí wolok tuop yousímbe kuuktok nandíñmetta, walí dík kok nepek ním.”

²⁴ Gwañgwa walí wakan nepek gítík wolok gembín ipi, ñolok yout-talelak. Tímbe nínđí mandan youkuk wala nandína biañgan síník tílak.

²⁵ Yesulí kundit kusei kusei asup díwín no wakít tíñguk. Tímbe nak nínđíñ nandílet: nínđí kundit gítíñgítík wín youtnamda, pepa asup síník indaumbi, nínđí kwet tuop tuop pepa gítík wín kímítneñdok kwet lonjíneñ.